

WYWIAD I KONTRWYWIAD NARODOWYCH SIŁ ZBROJNYCH W DOKUMENTACH

Sebastian Bojowski
Leszek Żebrowski

Sebastian Bojemski

Leszek Żebrowski

**Wywiad i kontrwywiad
Narodowych Sił Zbrojnych
w dokumentach**

Warszawa 2022

© Copyright by Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego 2022

ISBN: 978-83-964225-2-1

Wszystkie treści zamieszczone w publikacji wyrażają poglądy autorów.

Wydawnictwo Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego.

Materiały: Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej, Archiwum Akt Nowych, archiwum autorów.

Na okładce wykorzystano pieczęć Dowództwa NSZ z 1942 r.

SPIS TREŚCI

SŁOWO WSTĘPNE	19
DZIAŁALNOŚĆ NSZ	20
NORMATYWY	61
<i>Instrukcja wywiadu Organizacji Wojskowej</i>	
<i>Stronnictwa Narodowego (OWSN)</i>	62
<i>Instrukcja wstępna wywiadu Organizacji Wojskowej</i>	
<i>Związku Jaszczurczego (OWZJ)</i>	77
<i>Ogólna instrukcja wywiadowcza</i>	95
<i>Instrukcja dotycząca zawartości meldunku sieci informacyjnej</i>	
<i>Komendy Ziem Zachodnich ZJ</i>	102
<i>Ogólna instrukcja konspiracyjna ZJ</i>	106
<i>Rozkaz dotyczący zasad konspiracji i bezpieczeństwa pracy</i>	111
<i>Instrukcja bezpieczeństwa</i>	124
<i>Ogólna instrukcja kontrwywiadu</i>	127
<i>Instrukcja dla Brygad Obserwacyjnych</i>	130
<i>Instrukcja o okresowych raportach zbiorowych</i>	138
<i>Instrukcja dla informatorów – Niemców</i>	142
<i>Instrukcja prasowa do celów wywiadu</i>	145
<i>Wskazówki do pracy wywiadowczej w warsztatach samochodowych</i>	149

<i>Instrukcja prowadzenia wywiadu morskiego</i>	152
<i>Instrukcja wywiadu przemysłowego ZJ – opracowanie obiektu</i>	155
<i>Pismo przewodnie do wysyłanej do okręgów instrukcji wywiadu przemysłowego</i>	162
<i>Instrukcja dla wywiadu komunikacyjnego</i>	163
<i>Wskazówki szefa CSW por./mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” dla szefów wydziałów informacyjnych w okręgach dotyczące wykonania instrukcji wywiadu komunikacyjnego</i>	169
<i>Rozkaz w sprawie wywiadu ofensywnego wraz ze schematami meldunków</i>	171
<i>Rozkaz dotyczący przeprowadzenia ankiety politycznej</i>	193
<i>Instrukcja dla referatu ogólnopolitycznego dotycząca raportów okresowych</i>	198
<i>Rozdzielnik do instrukcji wywiadu na odcinku komunistycznym</i>	207
<i>Instrukcja wywiadu na odcinku komunistycznym</i>	208
<i>Pismo do okręgowych szefów wywiadów w sprawie instrukcji wywiadu na odcinku komunistycznym</i>	221
<i>Instrukcja rachunkowości przeznaczona dla jednostek organizacyjnych CSW</i>	222
<i>Ogólne wytyczne dla CSW na początek 1944 r.</i>	225

<i>Załącznik do rozkazu Dowódcy NSZ płk. Tadeusza Kurcyusza „Żegoty” określający organizację i funkcjonowanie poszczególnych jednostek dowództwa</i>	228
<i>Załącznik do rozkazu Dowódcy NSZ płk. Tadeusza Kurcyusza „Żegoty” określający organizację i zadania służby wywiadu i kontrwywiadu NSZ</i>	234
<i>Informacja o przesłaniu z CSW do Okręgu Podlasie kompletu instrukcji wywiadowczych</i>	243
DOKUMENTY	244
<i>Rozpoznanie sił i działań niemieckich</i>	244
<i>Meldunek wywiadu ZJ z Rejonu Platerów na Podlasiu</i>	245
<i>Meldunek wywiadowczy nr 1/42 ZJ z Rejonu Platerów</i>	247
<i>Meldunek wywiadowczy ZJ z Rejonu Platerów</i>	248
<i>Meldunek wywiadowczy ZJ z Rejonu Platerów</i>	249
<i>Rękopis raportu specjalnego do CSW z terenu Okręgu Częstochowa</i>	250
<i>Okresowy meldunek wywiadowczy z Białegostoku</i>	255
<i>Meldunek wywiadowczy por./kpt. Czesława Zawadzkiego „Gozdawskiego”, szefa wywiadu Okręgu Podlasie, do CSW</i>	257

<i>Sprawozdanie sytuacyjne por./mjr. Karola Sęka „Jakuba Rolki” z Okręgu Podlasie</i>	259
<i>Informacja na temat sytuacji w Wilnie i na Litwie</i>	262
<i>Meldunek z Okręgu Mazowsze Północ informujący o stanie sił niemieckich na tym terenie</i>	265
<i>Projekt pisma szefa referatu wojskowego mjr. Jerzego Lewickiego „Adolfa Krauze” do szefa CSW w sprawie braku danych na temat wojsk niemieckich z okręgowych struktur NSZ</i>	266
<i>Meldunek wywiadowczy dotyczący tajnego rozkazu Dowództwa SS w sprawie patroli i rewizji ulicznych</i>	269
<i>Raport wywiadowczy dotyczący rozmieszczenia niemieckich lotnisk i infrastruktury lotniczej na terenie Lubelszczyzny</i>	270
<i>Informacja o planowanych zmianach w garnizonie policyjnym Warszawy</i>	273
<i>Meldunek wywiadowczy dotyczący rozpracowania Urzędu Telekomunikacyjnego w Warszawie</i>	274
<i>Meldunek dotyczący testów niemieckich rakiet V w rejonie Stalowej Woli</i>	277
<i>Meldunek szefa Wydziału II Komendy Okręgu Mazowsze Północ w sprawie niemożliwości wykonania zadania – ustalenia, czy Niemcy testują nowe rodzaje broni na terenie poligonu w Czerwonym Borze</i>	279

<i>Wywiad przemysłowy</i>	280
<i>Fragmenty meldunku wywiadu wojskowego Narodowej Organizacji Bojowej (NOB) o niemieckiej produkcji wojskowej w Poznaniu</i>	281
<i>Informacja wywiadu ZJ dotycząca zmian w technice druku banknotów</i>	283
<i>Raport specjalny na temat fabryki świateł lotniczych z Kielc</i>	284
<i>Opracowanie obiektowe fabryki maszyn Avia w Warszawie</i>	286
<i>Pismo do Okręgu Polesie w sprawie działających w terenie zakładów energetycznych</i>	288
<i>Zadanie dla wywiadu Okręgu Polesie opracowania zakładów energetycznych</i>	289
<i>Raport zbiorczy analizujący informacje wywiadowcze dotyczące stanu przemysłu na terenie okupowanej przez Niemcy Polski pod względem technicznym i wojskowym</i>	290
<i>Informacja dotycząca problemów z realizacją zamówień serwisowych dla cukrowni na terenie powiatu Sokołów</i>	307
<i>Raport okresowy dotyczący przemysłu na terenie Okręgu Kielce</i>	308
<i>Raport na temat przemysłu na Śląsku Opolskim</i>	323

Wywiad komunikacyjny	341
<i>Raport ZJ dotyczący m.in. robót na liniach kolejowych, remontów dróg oraz sytuacji w przemyśle</i>	342
<i>Pismo dotyczące uzupełnienia braków personalnych w referacie komunikacyjnym CSW</i>	344
<i>Miesięczny meldunek okresowy NN „Drwala” o transportach kolejowych i sabotażach na stacjach oraz zniszczeniach urządzeń wzdłuż torów kolejowych</i>	345
<i>Ogólna charakterystyka opóźnień pociągów</i>	348
<i>Raport komunikacyjny zbiorczy opracowany przez szefa CSW mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”</i>	351
<i>Informacja obiektowa dotycząca parowozowni na Dworcu Wschodnim w Warszawie</i>	356
<i>Rękopis pisma przewodniego ppłk. Stanisława Nakoniecznikowa „Nowickiego” do szefa CSW mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”</i>	357
Wywiad polityczny	359
<i>Raport szefa CSW NSZ kpt. Witolda Gostomskiego „Huberta” do zastępcy szefa sztabu NSZ ppłk. Albina W. Raka „Lesińskiego” o sytuacji politycznej i stanie najważniejszych organizacji konspiracyjnych</i>	360

<u>Komuna</u>	368
<i>Fragment Raportu nr 1 dotyczącego działalności komunistycznej na terenach okupowanej Polski</i>	369
<i>Zadanie dla wywiadu Okręgu Lublin rozpracowania działalności komunistycznej na terenie Ryk</i>	378
<i>Pismo przewodnie NN „Konrada” do Raportu okresowego</i>	379
<i>OGólna informacja o aktywności komunistów na terenie powiatu Radzymin</i>	380
<i>Raport okresowy nr 9/43</i>	381
<i>Pismo przewodnie do przesłanych przez CSW do Kierownictwa Akcji Specjalnej materiałów szkoleniowych Gwardii Ludowej</i>	385
<i>Meldunek dotyczący odprawy rządu komunistycznego z delegatami NKWD z terenów Generalnego Gubernatorstwa</i>	386
<i>Fragment raportu specjalnego dotyczącego rozpracowania komuny na terenie Skierniewic i okolic</i>	387
<i>Meldunek o dekonspiracji przez wywiad komunistyczny lokalu NSZ w Śródmieściu (Warszawa)</i>	390
<i>Pismo szefa CSW do Komendanta Okręgu Lublin o konieczności dokładnego rozpoznania działalności komunistów na terenie powiatu Puławy</i>	391

<u>Żydzi</u>	392
<i>Raport z pierwszych dni powstania w getcie warszawskim</i>	393
<i>Raport specjalny referatu żydowsko-komunistycznego na temat obozu pracy w Poniatowej na Lubelszczyźnie</i>	398
<u>Ukraińcy</u>	400
<i>Meldunek dotyczący stosunku Niemców do Polaków na terenie zachodniego Wołynia</i>	401
<i>Pismo Komendanta Okręgu do szefa CSW w sprawie obrony Hanaczowa przed Ukraińcami i o udziale placówek NSZ w walkach obronnych</i>	402
<i>Pismo szefa Oddziału II Komendy Okręgu Lwów do szefa CSW informujące o mordowaniu Polaków przez Ukraińców</i>	404
<u>Rosjanie</u>	405
<i>Informacja na temat Kozaków stacjonujących w rejonie Mławy</i>	406
<i>Pożegnalna przemowa płk. Borysa Smysłowskiego do personelu Specjalnego Sztabu „Rosja” w związku z likwidacją jednostki</i>	410
<i>Relacja ze spotkania pożegnального płk. Borysa Smysłowskiego, szefa ośrodka wywiadowczego Specjalny Sztab „Rosja” z najbliższymi współpracownikami</i>	414
<i>Informacja na temat przyczyn rozwiązania Rosyjskiej Armii Wyzwoleńczej</i>	418

<u>Niemcy</u>	421
<i>Raport dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim</i>	422
<i>Raport dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim</i>	423
<i>Raport okresowy dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim</i>	424
Walka i konspiracja	427
<i>Fragment raportu z obrony Zamojszczyzny</i>	428
<i>Fragment meldunku wywiadowczego dotyczącego uwolnienia osadzonych żołnierzy NSZ z więzienia Św. Michała w Krakowie</i>	430
<i>Sprawa agentki „Beli” (NN)</i>	432
<i>Raport szefa Oddziału organizacyjnego Komendy Okręgu Mazowsze Północ por. Stefana Kozarzewskiego „Stefana Łuka” do dowódcy NSZ w sprawie sytuacji politycznej i wojskowej na terenie Okręgu</i>	433
<i>Meldunek ppor. Stanisława Obłąkowskiego „Koraba” z wywiadu Brygady Dyspozycyjnej Zmotoryzowanej do mjr. Stanisława Błaszczaka „Roga” na temat obserwacji terenu podczas walk powstańczych</i>	435
<i>Informacja o oddziałach Konfederacji Narodu przybyłych na Wileńszczyznę</i>	437

<i>Sprawy organizacyjne</i>	439
<i>Uwagi do Raportu Specjalnego nr I z Okręgu Częstochowa</i>	440
<i>Harmonogram przekazania tury korespondencji referatów: przemysłowego oraz komunikacyjnego do okręgów</i>	443
<i>Pismo na temat spraw organizacyjno-budżetowych referatu ogólnopolitycznego CSW</i>	445
<i>Rozkaz o utworzeniu Brygad Śledczych i o ich obsadzie kadrowej (Brygada Śledcza nr III)</i>	447
<i>Pismo do szefa referatu wojskowego CSW w sprawie utworzenia referatu łączności</i>	450
<i>Zapotrzebowanie CSW na prasę konspiracyjną wojskową i polityczną NSZ</i>	452
<i>Pismo w sprawie przesłania do CSW szyfrów z Wydziału II Komendy Okręgu Warszawa-miasto</i>	454
<i>Prośba do referatu komunikacyjnego CSW o wykonanie oznaczeń na mapach</i>	455
<i>Prośba z CSW do Kierownika AS o przesyłanie Biuletynu RAK</i>	456
<i>Pismo szefa CSW do szefa Wydziału II Komendy Okręgu Warszawa-miasto dotyczące wykonywanych obowiązków</i>	457
<i>Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu Lwów</i>	458

<i>Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu Kielce</i>	460
<i>Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu Warszawa-powiaty</i>	462
<i>List szefa referatu żydowsko-komunistycznego, Antoniego Szperlicha „Wróblewskiego” do szefa CSW, mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” w sprawach finansowych i operacyjnych</i>	465
<i>Meldunek o utworzeniu placówki wywiadowczej w Wilnie</i>	467
<i>Sprawozdanie szefa sztabu Okręgu Lwów</i>	469
<i>Meldunek komendanta Okręgu i szefa Oddziału II Okręgu Częstochowa o stanie sił własnych i nieprzyjaciela</i>	471
<i>Pismo przewodnie szefa Wydziału II Komendy Okręgu Białystok do komendantów powiatów w sprawie udzielania pomocy dla pionu wywiadu</i>	473
<i>Rozkaz Nr 1/44 szefa Wydziału II Komendy Okręgu Białystok</i>	474
<i>Wytyczne CSW dotyczące pracy wywiadowczej dla szefa Wydziału II Komendy Okręgu Wilno</i>	476
<i>Rozkaz Specjalny komendanta Okręgu Podlasie w sprawie organizacji poczty dla meldunków wywiadowczych</i>	479
<i>Sprawozdanie z inspekcji wywiadu Okręgu Warszawa-miasto</i>	481
<i>Uwagi do pracy służby wywiadu na terenie Okręgu Podlasie</i>	486

<i>Sprawy osobowe</i>	488
<i>Rozkaz organizacyjny Komendanta Okręgu Warszawa-miasto mjr. Mieczysława Osmólskiego „Mikołaja Kozłowskiego”</i>	489
<i>Informacja o nominacji na dowódcę oddziału w strukturach kontrwywiadu</i>	492
<i>Informacja o nominacji na zastępcę szefa referatu ochronnego (kontrwywiadu)</i>	493
<i>Informacja o wystąpieniu z organizacji żołnierza kontrwywiadu</i>	494
<i>Informacja dla pracowników CSW o powołaniu „Jana Zawady” na nowego szefa służby</i>	495
<i>Uzasadnienie do wniosku o pośmiertny awans Jerzego Witkowskiego „Jerzego” na stopień podporucznika</i>	496
<i>Wniosek awansowy Zdzisława Goska „Sosny” na stopień podporucznika</i>	497
<i>Pismo Szefa Wydziału II sztabu NSZ do Dowódcy w sprawie awansowania Ireny Hłakowicz z informacją o przebiegu służby</i>	499
<i>Pismo szefa wywiadu Okręgu Mazowsze Południe do CSW w sprawie wysłania wywiadowcy na Wschód oraz wykorzystania oficera WP z biegłą znajomością broni niemieckiej i taktyki bojowej w szeregach NSZ</i>	501

<i>Bezpieczeństwo wewnętrzne</i>	503
<i>Informacja dla zagrożonego oficera wywiadu</i>	504
<i>Pismo do okręgowych szefów wywiadu w sprawie branki oficerów zarejestrowanych przez Niemców</i>	505
<i>Bieżące informacje szefa kontrwywiadu</i>	
<i>Okręgu Warszawa-miasto, „Zdzisława”</i>	509
<i>Dokumentacja przykładowej sprawy sekcji sądowniczej CSW</i>	511
<i>Pismo szefa CSW ppor./mjr Witolda Gostomskiego „Huberta” do Biura Falszerstw w sprawie zapewnienia bezpieczeństwa po aresztowaniu „Amadeusza”</i>	512
<i>Raport w sprawie agenta R13</i>	513
<i>Meldunek komendanta Okręgu Stołecznego do Dowództwa NSZ w sprawie szantażystów, podszywających się pod „Egzekutywę NSZ”</i>	518
<i>Odręczny raport sekcyjnego „Jerzego Lecha” z Brygady Śledczej nr III dotyczący okoliczności zniszczenia archiwum Brygady</i>	520
<i>Informacja o aresztowaniu Stanisława Fröhlicha</i>	522
<i>Pismo zastępcy szefa sztabu pplk. Albina W. Raka „Lesińskiego” do mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” w sprawie aresztowanej Janiny Gaik</i>	523

<i>Pismo szefa CSW mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” do Biura Falszerstw dotyczące instrukcji podrabiania pieczęci oraz niemieckiego szpiega Tadeusza Petrylczyca „Tatara”</i>	524
<i>Odpowiedź Referenta Personalnego Dowództwa NSZ na zapytanie sprawdzające CSW, czy określone osoby figurują w ewidencji NSZ</i>	525
<i>Charakterystyka Tadeusza Petrylczyca „Tatara” będącego w zainteresowaniu CSW</i>	526
<i>Raport w sprawie pracownika referatu żydowsko-komunistycznego CSW</i>	528
<i>Sprawy finansowe</i>	530
<i>Pismo szefa Sekretariatu CSW ppor. Jarosława Paszyńskiego „Józefa Nowińskiego” do referatów CSW w sprawach finansowych</i>	531
<i>Pismo szefa Oddziału II Komendy Okręgu Lwów do szefa CSW w sprawie odbioru znaczków wartościowych NSZ</i>	532
<i>Przekazanie znaczków wartościowych (bonów) NSZ kwatermistrzowi Okręgu Lwów przez szefa Oddziału II tego Okręgu</i>	533
<i>Pismo dowódcy V BW/BS „Bronisława” do Sekretariatu CSW w sprawie instrukcji rachunkowości CSW</i>	534
<i>Pismo do Wydziału VII finansowego dowództwa NSZ w sprawach rozliczeniowych</i>	536

<i>Protokół z rozliczenia sprzeniewierzonych środków CSW</i>	537
<i>Rozliczenie finansowe referatu wojskowego CSW za marzec 1944 r.</i>	538
<i>Współpraca z AK</i>	539
<i>Informacja wywiadu o konfliktach między NSZ a AK na terenie Okręgu Warszawa-powiaty</i>	540
<i>Pismo szefa CSW ppor./mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” do komendanta Okręgu Warszawa-miasto mjr. Mieczysława Osmólskiego „Mikołaja Kozłowskiego” w sprawie przyjęcia zespołu wywiadowczego NOW-AK w szeregi NSZ</i>	542
<i>Pismo dotyczące współpracy między służbami informacyjnymi ZWZ-AK i NSZ w sprawie Rosjan walczących w szeregach armii niemieckiej</i>	543
<i>Meldunek szefa wywiadu Okręgu Mazowsze Północ ppor./por. Kazimierza Steckiewicza „Kazimierza Murzyna” o napadzie na żołnierzy NSZ</i>	544
<i>Informacja w sprawie raportu szefa wywiadu Inspektoratu D</i>	545
<i>Pismo przewodnie do raportu dotyczącego szpitalnictwa w Częstochowie przesłanego zastępcy szefa sztabu NSZ pplk. Albinowi W. Rakowi „Lesińskiemu”</i>	546

*Pismo przewodnie Komendanta Okręgu Podlasie do szefa sztabu
i szefa Wydziału II Komendy Okręgu w sprawie wykonania
Rozkazu Specjalnego*

547

*Pismo komendanta Okręgu Lwów
w sprawie finalizacji scalenia z AK*

548

SŁOWO WSTĘPNE

„20 września 1942 r. sformowane zostały Narodowe Siły Zbrojne. Liczyły od 80–100 tysięcy żołnierzy. Były po Armii Krajowej drugą co do wielkości ściśle wojskową formacją polskiego podziemia niepodległościowego. W 1944 r. w większości zostały scalone z Armią Krajową. Żołnierze Narodowych Sił Zbrojnych walczyli o niepodległość Rzeczypospolitej zarówno z okupantem niemieckim, jak i sowieckim”.

Tym fragmentem Uchwały Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 15 września 2017 r. w sprawie upamiętnienia 75. rocznicy powstania Narodowych Sił Zbrojnych zwracam się do Państwa, by podkreślić to, jak istotną rolę w polskim podziemiu odegrali żołnierze Związku Jaszczurczego oraz Narodowych Sił Zbrojnych.

W Państwa ręce oddaję dziś bowiem opracowanie, które stanowi niezbity dowód ich patriotyzmu, profesjonalizmu i oddanej służby Ojczyźnie – zbiór materiałów źródłowych, obrazujących funkcjonowanie wywiadu i kontrwywiadu obozu narodowego na terenach okupowanych przez niemiecką Rzeszę i Sowietów.

Przekazuję Państwu ten zbiór z przekonaniem, że to wydawnictwo wyjątkowe, będące świadectwem żmudnej i pełnej poświęceń służby naszych poprzedników.

plk Krzysztof Wacławek
Szef

Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego

DZIAŁALNOŚĆ NSZ

Po klęsce wrześniowej 1939 r. powoływanie własnych struktur konspiracyjnych przez większe, znaczące organizacje polityczne i społeczne było jak najbardziej oczywiste. Tak postąpili socjaliści, ludowcy, narodowcy i wiele innych środowisk. Organizacje konspiracyjne wyrastały jak „grzyby po deszczu”. Do tych, wywodzących się z ruchu narodowego, które były najwcześniej powołane zaliczyć należy Organizację Wojskową Związek Jaszczurczy (OW ZJ), która została utworzona przez działaczy przedwojennego Obozu Narodowo-Radykalnego (ONR) oraz Organizację Wojskową Stronnictwa Narodowego (OW SN), która od lipca 1941 r. działała pod nazwą Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW).

Początkowo, w październiku 1939 r., ONR i SN planowały powołanie wspólnej organizacji wojskowej. Na czele wspólnej struktury wywiadu stanął przedwojenny działacz ONR por. Mieczysław Harusewicz „Czeczoł”, jednak w kolejnym miesiącu, kiedy okazało się, że nie będzie współpracy na płaszczyźnie wojskowej, szefem informacji OW SN został ppor. Leon Najmrodzki „Leon Olszewski”, a jego zastępcą Aleksander Łosowski. Organizacja Wojskowa SN była kierowana przez cywilów, którzy przed wojną przeszli przeszkolenie wojskowe. Sytuacja zmieniła się w lipcu 1941 r., kiedy przekształcono OW SN w Narodową Organizację Wojskową o ściśle militarnym charakterze, a dowodzenie znalazło się w rękach zawodowych oficerów starszych. Wówczas na czele Oddziału II Komendy Głównej NOW stanął ppłk Wacław Makatrewicz. Mimo, że nie znamy początków funkcjonowania OW SN-NOW, wiemy, że działalność tej struktury, w tym również służby informacyjnej, była regulowana wewnętrznymi dokumentami. Nie wiemy, kiedy została napisana *Instrukcja ogólna wywiadu*, ale można sądzić, że w pierwszej połowie 1941 r., o czym świadczą fragmenty dotyczące zbiernia informacji na ziemiach okupowanych przez ZSRS. Kolejnym dokumentem regulującym wywiad NOW była *Instrukcja służby wywiadu i Służby Bezpieczeństwa NOW*. I w tym przypadku nie znamy jej autorów oraz czasu powstania. Prawdopodobnie od 1941 r. Oddział II KG NOW rozpoczął wydawanie *Komunikatu Oddziału II*, w którym zawarte były bieżące informacje pozyskane przez służbę. Na poziomie powiatów i gmin informacje zbierane przez szefów lokalnych „dwójek” przekazywane były

w formie *Meldunków sytuacyjnych*, pisanych według przesłanych wcześniej wzorów. Przygotowywane były również sektorowe *Raporty sprawozdawcze*¹. Nie ma danych dotyczących pracy służby wywiadu NOW na poziomie KG, okręgów i powiatów. Generalnie praca organizacyjna NOW przed scaleniem jest mało znana ze względu na szczupłą bazę źródłową.

Poza NOW należy wymienić – wywodzącą się ze środowisk SN – Narodową Organizację Bojową działającą na terenie Wielkopolski w latach 1939–1941, której sukcesorkami były NOW i NSZ. Organizacja posiadała własną służbę wywiadu, do której zaangażowano niezorganizowaną młodzież oraz struktury harcerskie w Poznaniu. W ramach zadań nadzorowanych przez jednego z dowódców NOB, Jerzego Kurpisa, zostały przygotowane plany całego Poznania pod kątem rozmieszczenia wojska, policji oraz budynków o znaczeniu wojskowym zajętych przez Niemców. Przygotowane zostały także pod kątem walki o miasto szczegółowe rysunki i wykazy ulic, budynków, podwórek, przejść, które mogły mieć znaczenie dla oddziałów Wojska Polskiego. Równolegle dokumentowana była działalność okupacyjna Niemców: represje, rozstrzeliwania, aresztowania i deportacje, jak również niszczenie budynków o znaczeniu kulturalnym. W maju 1941 r. Gestapo rozbiło NOB, która w wyniku aresztowań jej dowództwa przestała istnieć².

Podobne, silne związanie struktur cywilnych z wojskowymi miało miejsce w początkowej fazie funkcjonowania Organizacji Wojskowej Związek Jaszczurczy. Powstała ona w październiku 1939 r. w gronie działaczy ONR: inż. Władysława Marcinkowskiego, Henryka Suchodolskiego, Pawła Janczukowicza, Jana Pożaryskiego oraz inż. Wiktora Radziszewskiego i spośród kilku inicjatyw środowiska ONR, jako jedyna rozwinęła się w ogólnopolską strukturę wojskową. Na czele OW ZJ stanął por. rez. Władysław Marcinkowski „Jaxa”, a szefem sztabu mianowany został gen. Tadeusz Jastrzębski „Powała”. Komenda Główna ZJ składała się z wydziałów: organizacyjnego, wywiadu, operacyjnego, propagandy oraz

¹ W archiwach zachował się wzór takiego raportu dotyczący Marksizmu.

² Zob. R. Sierchuła, *Rekonstrukcja działalności wywiadowczej zbrojnych struktur podziemia narodowego na terenie Wielkopolski*, mps.

kwatremistrzostwa, przy czym początkowo praca organizacyjna daleka była od wzorów wojskowych. Po latach „Jaxa” wspominał: *Początkowo praca nie miała charakteru wojskowego. Należało ludzi powiązać, zorganizować w zakonspirowane komórki i stopniowo przejść do przerabiania ich komórek w elementy organizacji wojskowej. Podstawowym zadaniem w pierwszym okresie było utrzymanie kontaktów i tworzenie sieci łączności, wyznaczanie kierowników czy dowódców terenowych, sztabu, służb*³. Nie mamy pełnej wiedzy, jak rozwinęła się służba wywiadu ZJ. Najbardziej znanym odcinkiem była sieć „Zachód”, jednak z zachowanych dokumentów wynika, że wywiadowcy ZJ pracowali również na Podlasiu Lubelskim, a także w rejonie Centralnego Okręgu Przemysłowego, skąd na przełomie 1941/1942 r. przekazano ZWZ informacje na temat testów nowej broni na poligonach w okolicach Niska i Rzeszowa⁴. Można domniemywać, że sieć wywiadowcza, podobnie jak sieć ogólnooorganizacyjna ZJ, opierała się na przedwojennych działaczach ONR – studentach i uczniach szkół średnich oraz oficerach rezerwy.

We wrześniu 1942 r. nastąpiło scalenie ZJ oraz części NOW, która odmówiła wejścia w skład Armii Krajowej i powołanie do życia Narodowych Sił Zbrojnych. Do nowo powstałej organizacji przystąpiły lokalne struktury m.in. Tajnej Armii Polskiej, Polskiego Obozu Narodowo-Syndykalistycznego, Konfederacji Zbrojnej, Organizacji Wojskowej „Wilki”, a nawet Armii Krajowej. Kadra oficerska była uzupełniana przez oficerów m.in. Konfederacji Narodu, „Muszkieterów” oraz Komendy Obrońców Polski. Z Armii Krajowej do NSZ przeszła część kadry Odcinka IV „Wachlarza” (organizacji dywersyjnej działającej na Kresach Wschodnich i na sowieckich terenach okupowanych przez Niemców) z płk. Witoldem Komierowskim „Niedźwiedziem” i mjr. Zygmuntem Reliszko „Zygmuntem” na czele. Zgodnie z *Deklaracją Narodowych Sił Zbrojnych* opublikowaną w lutym 1943 r., celem organizacji było *zdobycie granic zachodnich na Odrze i Nissie Łużyckiej, jako naszych granic historycznych, jedynie i trwale zabezpieczających byt i rozwój Polski*. NSZ planowały,

³ W. Marcinkowski, *Wspomnienia 1934–1945*, Warszawa 1998, s. 54.

⁴ Tamże, s. 139.

że po ustaniu okupacji niemieckiej wystąpią *zdecydowanie przeciw próbom uchwycenia władzy przez komunę oraz przeciw wszelkim elementom anarchii i ośrodkom terroru politycznego, niedopuszczającego do stanowienia przez Naród Polski o Jego ustroju i formie rządów*, a podczas wojny *poza pracami organizacyjno-wyszkoleniowymi, prowadzą walkę konspiracyjną z okupantem i likwidują dywersję komunistyczną. W razie gdyby akcja niemiecka zagrażała nam masowem wyniszczeniem NSZ pokierują zbiorowym oporem społeczeństwa*⁵. Powyższe cele determinowały prace organizacyjne, a szczególnie to, co nas w niniejszej pozycji najbardziej interesuje: kierunku realizowanej pracy wywiadowczej.

Centrala Służby Wywiadu – personalia, struktura, finanse

Jak każda organizacja wojskowa, NSZ posiadało własny centralny organ dowodzenia – Dowództwo, które składało się z Działu Dowodzenia, Działu Administracyjnego i Kwatery Głównej. Pierwszym Dowódcą NSZ był płk Ignacy Oziewicz „Czesław”, przed wojną dowódca 29 DP, a po jego aresztowaniu w połowie 1943 r. płk Tadeusz Kurcysz „Żegota”. Dowódcy podlegał sztab organizacji składający się z wydziałów (zamiennie spotkać można nazwę oddziałów):

- (I) ogólno-organizacyjnego,
- (II) wywiadowczego,
- (III) operacyjno-wyszkoleniowego,
- (IV) zaopatrzenia,
- (V) łączności,
- (VI) oświatowo-wychowawczego,
- (VII) finansowego.

Każdy z wydziałów był podzielony na referaty.

W przypadku wydziału II, który równocześnie nosił nazwę Centrali Służby Wywiadu, wewnętrzny podział na referaty wyglądał następująco: I – wojskowy (taktyczny), II – przemysłowy, III – komunikacyjny, IVA – ogólnopolityczny, IVB – narodowościowy, IVC – żydowsko-komunistyczny oraz V – ochronny

⁵ Zob. AAN, NSZ, 19, s. 9, mps.

(kontrwywiad). W strukturze centrali był również Sekretariat z Sekcją Szyfrów, Chemiczną, Radiową, Łączności Wewnętrznej i Archiwum oraz Biuro Fałszerstw i Biuro Fotograficzne. Zgodnie z wewnętrznymi regulacjami szef CSW zobowiązany był do ścisłej współpracy z szefem Wydziału Operacyjno-Wyszkoleniowego, Łączności, Wojskowej Służby Komunikacyjnej, kierownikiem Akcji Specjalnej i komendantem Kwatery Głównej. Ogólna współpraca wiązała szefa „dwójki” NSZ z szefem Biura Informacji oraz kwatermistrzem.

Zgodnie z podziałem powstałym jeszcze w ZJ, poszczególnym referatom przydzielono obszary tematyczne, z których miały pozyskiwać dane i przygotowywać raporty oraz analizy. Zasadniczo bazowano na informacjach przesłanych z okręgów, które otrzymywały zadania za pośrednictwem szefa CSW i jego sekretariatu. Referat I wojskowy – został w całości przeniesiony z OW ZJ i w ramach NSZ był stale rozbudowywany. Świadczy o tym szczegółowa instrukcja (bez daty, prawdopodobnie z października 1942 r.), informująca, że Komendanci Powiatów mają dostarczyć dane z tego zakresu do 1 listopada 1942 r., a Komendanci Okręgów muszą przygotować pierwszy całościowy raport do 15 listopada 1942 r. Doceniano trudności w jego sporządzeniu: *Praca nad raportem jest duża, ale niezbędna. Należy ją wykonać sumiennie. Luki w raporcie same wskażą, w jakim kierunku należy dążyć do uzupełnienia informacji i pogłębienia ich. Wskażą one także, czy zbiór dotychczasowych informacji jest celowy, czy też zawiera wiadomości błahe, ze szkodą [dla] czasu na informacje ważne*⁶. O wadze, jaką przywiązywano do pracy tego referatu świadczy fakt, że oficer stojący na jego czele był równocześnie zastępcą szefa CSW. Wiemy, że ta funkcja była sprawowana przez kpt. Jerzego Lewickiego „Adolfa Krauze”.

Referat II przemysłowy – prawdopodobnie dopiero w NSZ został rozbudowany w efekcie przejęcia struktur terenowych NOW w okręgach, gdzie ZJ nie miał własnej siatki organizacyjnej. Obejmował swym zasięgiem m.in. zakłady zbrojeniowe oraz zakłady produkujące na potrzeby armii.

⁶ Instrukcja o okresowych raportach zbiorowych, bez daty (prawdopodobnie październik 1942 r.), mps, kserokopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

Zbieranie informacji dotyczyło również ochrony niemieckiej (wojsko, SS, SA, Selbstschutz, własna straż fabryczna) i sporządzania planów sytuacyjnych (ogólnych i szczegółowych) danej fabryki/zakładu. Kierował nim inż. „Czesław Kwiatkowski” (NN), który przed służbą w NSZ był w „dwójce” NOW. Referat przemysłowy dostarczał obszerne, analityczne raporty zbiorcze o sytuacji gospodarczej ziem polskich, w tym również przyłączonych do III Rzeszy Niemieckiej. O doskonałych kwalifikacjach inż. „Czesława Kwiatkowskiego” i jego zespołu świadczyć może np. wzorcowy *Raport ogólny o stanie przemysłu na ziemiach polskich* z 25 listopada 1943 r. Meldunki z zakresu wywiadu przemysłowego sporządzane były przez wszystkie okręgi i powiaty NSZ, co świadczy o szczególnej uwadze, jaką poświęcano temu zagadnieniu. W ramach wywiadu przemysłowego funkcjonował, jednak bez wydzielenia go w odrębną strukturę, wywiad morski. Jego celem było zbieranie wszelkich informacji z zakresu m.in. ustalania dowództw niemieckich (flot, eskadr), okrętów liniowych, podwodnych, portów i ich infrastruktury, przemysłu morskiego, szkoleń personelu. Szczegółowy zakres pracy wywiadu morskiego regulowała odrębna, profesjonalna instrukcja⁷.

Ze względu na plany operacyjne i wynikający z nich planowany przerzut jednostek NSZ w kierunku zachodnim, dowództwo organizacji przykładało dużą wagę do pracy referatu III komunikacyjnego⁸. Na jego czele stał były oficer wywiadu KG NOW mjr sł. st./ppłk Stanisław Orłowski „Sulima”⁹ (do lipca 1944 r.). Przejściowo (jesienią 1943 r.) na tym stanowisku w dokumentach występuje mjr sł. st. „Żegota” (NN – być może tożsamy z „Sulimą”). Obowiązkiem pracowników tego pionu była analiza zebranych z terenu całej okupowanej Polski wszelkich danych

⁷ Zob. IPN, BU 1569/24.

⁸ Dla jego potrzeb wydana została przez CSW/III odrębna instrukcja, która przewidywała zbieranie wiadomości o stanie tras kolejowych szerokotorowych, co wskazywało na zainteresowanie wywiadu komunikacją na terenach Związku Sowieckiego, okupowanych przez Niemców. Zob. *Instrukcja wywiadowcza dla wywiadu komunikacyjnego* (bez daty), IPN, BU 1569/34 k. 30–32, mps.

⁹ W KG NOW był od X.1939 r. do VIII.1942 r., do NSZ przeszedł razem z płk. Ignacym Oziewiczem „Czesławem” i grupą wyższych oficerów z KG NOW.

o transporcie niemieckim. W jego zasięgu znajdowały się 44 parowozownie (aż po Stanisławów i Tarnopol) i 22 stacje trakcyjne¹⁰. Raporty szczegółowe sporządzane były m.in. ze stacji węzłowych, gdzie rejestrowano na bieżąco kierunki transportów, ich składy, numery pociągów. Przykładowo raporty „Drwala” (NN) zawierały następujące informacje: *Od 18 do 22 kwietnia 1943 przeszły 44 transporty (pociągi) z wojskiem z Kutna przez Warszawę Wschodnią – Siedlce do Brześcia pod hasłem „Honig B”, od Nr 346447 do 346491. Późne cysterny biegną ze wschodu (z frontu) przez Częstochowę do Bogumina – Oderbergu po benzynę prawdopodobnie syntetyczną z węgla – inne biegną do Rumunii do Ploesti po naturalną*¹¹. Istotną pomocą przy identyfikacji transportów i ich zawartości były oznaczenia ideograficzne (rysunki zwierząt, znaki graficzne, cyfry rzymskie i arabskie), jakimi Niemcy oznaczali wagony kolejowe. Służyły one analitykom do określania natężenia i kierunków ruchu poszczególnych wielkich jednostek (przerzucania ich w celu nowych koncentracji)¹². Bardzo szczegółowe informacje z tego zakresu docierały również z Wilna, Brześcia, Pomorza¹³.

Analizą kwestii politycznych i narodowościowych zajmowali się pracownicy referatów: IVA – politycznego, IVB – narodowościowego i IVC – żydowsko-komunistycznego. Również te działy CSW były już wcześniej w ZJ. W przypadku referatu IVA zbierane były informacje na temat życia społecznego i politycznego, zarówno konspiracyjnego, jak i jawnego. Analizowany był stosunek społeczeństwa do NSZ, AK i Rządu RP oraz poszczególnych partii politycznych i organizacji społecznych. Początkowo zadania tego referatu były realizowane w ramach prac komórki IVC. Jeśli chodzi o referat IVB to wydaje

¹⁰ Zob. np. zał. nr 9 do R.8, IPN, BU 1569/35, k. 54.

¹¹ Niedatowany raport „Drwala” (NN), rękopis (kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego). Jego meldunki były wyjątkowo profesjonalne i świadczyły o tym, że przed wojną mógł on być wyższym urzędnikiem Ministerstwa Komunikacji lub też oficerem wywiadu komunikacyjnego. Ostatni jego raport (*Meldunek doraźny*) pochodzi z 21 grudnia 1944 r. i swym zasięgiem obejmuje zarówno teren okupowany jeszcze przez Niemców, jak i tereny zajęte już przez Armię Czerwoną.

Zob. AAN, 202/XXII/2 k. 31, mps.

¹² Zob. np. IPN, BU 00231/234, t. 1, k. 121.

¹³ Zob. np. IPN, 1569/35, k. 62 (Wilno), k. 71 (Pomorze).

się, że zajmował się głównie mniejszością ukraińską. W archiwach zachowało się najwięcej materiałów wytworzonych przez referat IVC. Posiadał on własnych agentów oraz brygady obserwacyjne. O rozmachu jego pracy mogą świadczyć zdobywane różnorodne informacje z terenu organizacji komunistycznych i skrajnej lewicy, wojskowe oraz natury politycznej. Dane pozyskane z poziomu centralnego były uzupełniane danymi przesyłanymi z okręgowego poziomu służby informacyjnej. Przykładem rozpracowania natury wojskowej jest sprawa zgrupowania Gwardii Ludowej w Lasach Wyszkowych (meldunek pozyskany ze źródeł komunistycznych o sytuacji zgromadzonych tam Żydów, uciekinierów z warszawskiego getta, którzy wkrótce zostali tam przez komunistów wymordowani – motywem były głównie sprawy finansowe)¹⁴. Podobny poziom profesjonalizmu miała sprawa obiektowa obozu pracy w Poniatowej. W archiwach znajdują się raporty ze szczegółowymi informacjami na temat losów ludności żydowskiej, osadzonej w obozie w Poniatowej (na Lubelszczyźnie), z planami baraków włącznie itp. Ponadto referat IVC rozpracowywał poszczególnych działaczy komunistycznych i ekstremistycznych (częściowo na zlecenie komórki bezpieczeństwa Delegatury Rządu RP na Kraj), monitorował aktywność struktur wywrotowych na ziemiach polskich oraz analizował publikacje komunistyczne.

Za kontrwywiad i bezpieczeństwo na poziomie centralnym odpowiadał referat V CSW (ochronny). Kontrwywiad obejmował całość działań podejmowanych w celu ochrony własnych struktur.

¹⁴ *Meldunek o sytuacji oddziałów partyzanckich w Wyszkanie z 7 lipca 1943 r.* Zob. AAN, 207/17, k. 6–7, mps. Jeden z oddziałów tego zgrupowania GL nosił nazwę „Była Załoga Treblinki” i składał się z ukraińskich wachmanów, dezertersów z tego obozu. Po wejściu na tereny Armii Czerwonej wszyscy zostali rozstrzelani. Irena Szenberg-Tarłowska (uciekierka z warszawskiego getta), która została mianowana „oficerem oświatowym” tej grupy z ramienia Gwardii Ludowej, w swych powojennych wspomnieniach napisała: *Wszyscy, może z wyjątkiem dowódcy, byli zwykłymi bandziorami. Zbiegli z obozu [w Treblince – przyp. autorów] utworzyli oddział i zajmowali się rozbojem. (...) A przy okazji dowiedziałam się strasznych rzeczy, bo oni mieli na sumieniu zabicie kilku zamożnych Żydów. Ci Żydzi wyszli jakoś razem z ŻOB-owcami, ktoś ich potem wskazał.* [w:] *Tajne oblicze GL-AL i PPR* (oprac. Marek J. Chodakiewicz, Piotr Gontarczyk i Leszek Żebrowski), t. 1, Warszawa 1997, s. 129.

Działalność ochronna, czyli rozpoznawanie agentów komunistycznych i niemieckich, była prowadzona przez poszczególnych żołnierzy oraz wyspecjalizowane komórki. To na nich spoczywał obowiązek jak najszybszej likwidacji wykrytych wrogów. Do ich zadań należało również opracowywanie kartotek agentów, konfidentów i prowokatorów, a także nawiązywanie i utrzymywanie łączności z aresztowanymi żołnierzami NSZ. W działalności kontrwywiadowczej podkreślano potrzebę współpracy z komórkami kontrwywiadu „bratnich organizacji polskich”, przy czym niewątpliwie chodziło tu o ZWZ-AK.

W skład referatu V ochronnego wchodził indywidualni agenci oraz specjalnie w tym celu tworzone: brygady śledcze, brygady wywiadowcze, brygady obserwacyjne. Od końca 1943 r. na rzecz defensywy pracowały Brygady Wykonawcze (nr 1 i 2 – w składzie pięciu, sześciu żołnierzy pozostających w stałej dyspozycji oraz brygada obserwacyjna, której liczebność nie jest znana). Na czele referatu ochronnego stał por. Maksymilian Lorenz „Adamczyk”¹⁵, a jego zastępcą był „Szczepan” (NN). W ramach tej komórki wydawany był – powielany zapewne w niewielkim nakładzie – *Biuletyn Służby Ochronnej* dla oficerów kontrwywiadu, który zawierał dane z następujących działów: *Wykaz osób inwigilowanych przez Gestapo, Obserwowane ulice i lokale, Agenci Gestapo, Podejrzani o współpracę z Gestapo, Denuncjatorzy, Oszuści*¹⁶. Z braku całościowej dokumentacji centrali – szczególnie meldunków terenowych – nie wiemy, jaki był faktyczny zakres pracy i osiągnięcia referatu ochronnego. Z pojedynczych meldunków wynika, że dane zbierano zgodnie z opracowanymi instrukcjami oraz wzorami

¹⁵ Por./mjr Maksymilian Lorenz „Adamczyk”, (1913–1988), oficer wywiadu ZWZ-AK, m.in. szef II oddz. Komendy Obwodu Opoczno. W NSZ oceniony następująco: *Wysokie kwalifikacje moralne, duża ofiarność, człowiek oddany służbie, zdyscyplinowany, obowiązkowy. Wniosek awansowy z 14 II 1944 r., mps, kserokopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego. Po scaleniu NSZ z AK wiosną 1944 r. został dowódcą I Batalionu 4. pp Legionów AK i w tym charakterze brał udział w akcji „Burza”. W AK awansowany do stopnia kapitana. Po wojnie osiadł w Londynie.*

¹⁶ *Biuletyn Służby Ochronnej* Nr 2 z 8 XI 1943 r., mps, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

formularzy i robiono to systematycznie. W związku z nowymi zadaniami, od połowy 1943 r. referat został znacznie rozbudowany.

Jednym z ważnych zadań referatu było m.in. sprawdzanie wytypowanych lokali konspiracyjnych przed ich przyjęciem w użytkowanie przez organizację¹⁷. Warto zwrócić uwagę na fakt, że ustalenia odnośnie agentury niemieckiej (również w strukturach poza NSZ) bywały bardziej precyzyjne niż np. dane uzyskane przez kontrwywiad AK. Tak było w sprawie działalności Stefana Rajmunda Starykoń Kasprzyckiego, m.in. kuriera z ramienia KG AK do Londynu. Informacje osobowe, gromadzone przez AK były lakoniczne i w znacznej części błędne¹⁸, w odróżnieniu do meldunku wywiadu i kontrwywiadu NSZ, który zdobył nawet jego zdjęcie z Gestapo i zweryfikował obiegowe, całkowicie mylne informacje na jego temat¹⁹.

Oprócz raportów sektorowych, Sekretariat CSW²⁰ przygotowywał „Raporty ogólne”²¹ – bardzo szczegółowy przegląd informacji o wszelkich ważnych wydarzeniach na terenie okupowanego kraju. Tam po raz pierwszy zamieszczono konkretne informacje o KL Warschau – jedynym niemieckim obozie koncentracyjnym, funkcjonującym w centrum tak dużego miasta: *Od dnia 14.8[1943] w b. dzielnicy żydowskiej na odcinku od rogu ul. Zamenhofa (numery parzyste) do nr. 30 ul. Gęsiej budują się baraki drewniane – przeznaczone na obóz koncentracyjny. Dotąd wybudowano 18 dużych baraków, budowa dalszych jest w toku. (...) Na terenie b. więzienia wojskowego w miejscu niewidocznym poza budynkiem nr 22 od ul. Gęsiej ustawiono szubienicę, na której już obecnie wieszają się Polaków. Na tymże dziedzińcu (Gęsia 22) pod*

¹⁷ Zob. np. pismo szefa sztabu NSZ z 20 stycznia 1943 r., dotyczące organizacji Kwatery Głównej [w:] *Narodowe Siły Zbrojne. Dokumenty 1942–1944* (wybór, opracowanie i wstęp Marek J. Chodakiewicz, Wojciech J. Muszyński, Leszek Żebrowski), t. 1, Lublin-Warszawa 2014, s. 61–62.

¹⁸ Zob. AAN, 203/IX-5.

¹⁹ Zob. AAN, 207/6, l. 186.

²⁰ Kierował nim (od listopada 1942 r. do końca lutego 1943 r.) Mikołaj Gerstof „Bohdan Gdyński”. Ostatnim szefem kancelarii – od września 1943 r. do powstania warszawskiego – był Jarosław Paszyński „Józef Nowiński”.

²¹ Sygnowane jako „R” z podaną kolejną liczbą porządkową i datą jego sporządzenia.

ziemią wybudowana została komora gazowa, nazwana przez więźniów „Piecem śmierci”²².

Sekretariat CSW wydawał również *Przegląd. Raport prasowy* (znany też jako *Przegląd prasowy*, *Przegląd prasy*) w maszynopisie powielonym, zawierający przegląd zawartości najważniejszych tytułów prasy konspiracyjnej. Wychodził on z częstotliwością 15-dniową i zawierał następujące działy:

- wojskowy (z podziałem informacji na bardziej szczegółowe zagadnienia, takie jak: personalia; funkcjonowanie oddziałów niemieckich, również pomocniczych; sprawy identyfikacyjno-sytuacyjne (numery oddziałów, znaki, stany liczbowe, straty na froncie, zdjęcia sprzętu z uwidocznionymi godłami); korespondencja wojenna; sprawy lotnictwa – fotografie samolotów, artylerii przeciwlotniczej; dane o wojskach obcych (formacje innych narodowości w służbie niemieckiej),
- gospodarczy (informacje pozyskiwane z prasy niemieckiej, urzędowe rozporządzenia gospodarcze itp.),
- propagandy i nastrojów (rejestrowanie posunięć czynników kierowniczych III Rzeszy odnośnie własnego społeczeństwa i narodów podbitych)²³.

Ponadto co kilka tygodni wychodził *Przegląd prasy komunistycznej*, zawierający wyciągi z wydawnictw PPR oraz GL-AL²⁴. W tym przypadku wydaje się, że za jego przygotowanie odpowiadał referat IVC.

W sensie personalnym i organizacyjnym centrala wywiadu NSZ była wprost kontynuacją centrali wywiadu ZJ. Ogólnie tę ciągłość potwierdził w swoich wspomnieniach szef sztabu dowództwa NSZ mjr dypl. Stanisław Żochowski „Brodzic” pisząc: *Przy powstaniu NSZ przejęto siatkę ZJ i skład sztabu. Zmiany uznałem za niecelowe, zasiedzenie za wskazane, bo wejście*

²² R. 76 z 29 września 1943 r., mps, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego. Kolejne raporty zawierały szczegółowe informacje o próbnym komorach gazowych i dalszej rozbudowie baraków, mogących pomieścić 65 tys. więźniów.

²³ Ich sporządzanie było uregulowane odrębną *Instrukcją prasową*, w której szczególny nacisk kładziono na obiektywizm zamieszczanych informacji i ich aktualność. Każdy dział powinien zawierać przejrzyste podsumowanie zdobytej wiedzy. Zob. *Instrukcja prasowa* (bez daty; prawdopodobnie połowa 1943 r.). Mps powielony, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

²⁴ Maszynopisy powielone, nienumerowane, określające tylko okres, z jakiego zebrano materiały. Kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

w układ podziemia było trudniejsze niż w normalnym sztabie wojskowym czy przemysłowym²⁵.

Obsada stanowisk dowódczych rozpoczęła się wraz z wydaniem *Rozkazu nr 2* z 2 października 1942 r., w którym określone zostały osoby, pełniące funkcje sztabowe. Na szefa II Oddziału Dowódca NSZ mianował „Wacława II”, czyli ppłk. sł. st. piech. Wacława Makatrewicza „Wacława II”, który do lata 1942 r. kierował wywiadem w Komendzie Głównej NOW. Było to zgodne ze *Statutem NSZ*, z którego zachowanych fragmentów wynika, że podział najważniejszych funkcji w Dowództwie NSZ wiązał się z utrzymywaniem względnego parytetu oficerów OW ZJ i NOW oraz z okresowymi zmianami osób funkcyjnych²⁶.

Ppłk „Wacław II” pełnił funkcję bardzo krótko, bowiem w listopadzie 1942 r. został przypadkowo aresztowany przez Niemców. Po nim na czele wywiadu stanął ppor. Witold Gostomski „Hubert”. Z czasem – po wyjściu z więzienia – przeciwko ppłk. „Wacławowi II” zostały sformułowane oskarżenia o defraudację środków finansowych. W tajnym piśmie Dowództwa NSZ (sygnowanym przez szefa sztabu kpt. dypl./mjr. Stanisława Żochowskiego „Brodzica”) z 5 marca 1943 r. skierowanym m.in. do szefa CSW zawarta jest informacja o konieczności przeprowadzenia dochodzenia w sprawie pieniędzy, wypłaconych ppłk. „Wacławowi II” i dotychczas nierozliczonych. Polecenie wyjaśnienia sprawy otrzymał m.in. szef CSW. Nie wiadomo, jaki był ciąg dalszy tej sprawy, brak jest bowiem innych dokumentów²⁷. Po zwolnieniu „Wacław II” nie powrócił już do NSZ (być może w związku z wcześniejszymi oskarżeniami), ale został ponownie przyjęty do NOW (już w ramach AK), gdzie został komendantem Okręgu Stołecznego. Gdyby oskarżenia potwierdzały dowody, wydaje się nieprawdopodobne, aby powierzono mu tak wysoką funkcję²⁸.

²⁵ M. i St. Żochowscy, *Nasz pamiętnik*, Brisbane-Londyn 1984, s. 177.

²⁶ Było to określone zapewne w *Statucie NSZ*, który obecnie znany jest wyłącznie z dość obszernego zachowanego fragmentu, regulującego hierarchię służbową.

²⁷ Zob. tajne pismo szefa sztabu Dowództwa NSZ 12/I/43 z 5 marca 1943 r. IPN, Materiały Dowództwa NSZ, BU 1569/14, k. 31, mps.

²⁸ Po scaleniu NOW z AK wyższa kadra dowódcza była objęta ochroną kontrwywiadowczą ze strony AK.

Ppor./mjr Witold Gostomski „Hubert” wywodził się z ZJ, gdzie był szefem „dwójki”, a przed wojną działał w ONR. Był oficerem rezerwy. Poza nim w ZJ służyli m.in. zastępca szefa Arnold Nierzwicki „Krzysztof” jednocześnie kierujący siecią „Zachód”, dwaj kolejni szefowie sekretariatu CSW: Mikołaj Gerstof „Bohdan Gdyński” oraz Jarosław Paszyński „Józef Nowiński”, szef referatu ogólnopolitycznego (IVA) prof. Bolesław Sobociński „Profesor”, szef referatu żydowsko-komunistycznego (IVC) Antoni Szerlich „Wróblewski”, szef Biura Falszerstw ppor. Władysław Weker „Franciszek”. Z kolei szef referatu wojskowego (I) kpt./mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze” (wywodzący się z „Muszkietierów”) i por. Maksymilian Lorenz „Adamczyk” wcześniej pełnili służbę w ZWZ-AK, a ppłk Stanisław Orłowski „Sulima” kierujący referatem komunikacyjnym (III) przyszedł z KG NOW. Praktycznie niewiele jest informacji na temat żołnierzy wcześniej służących w NOW. Wyjątkiem jest Zdzisław Gosk „Sosna” (z wywiadu ochronnego), który przed służbą w NSZ pełnił niższe funkcje dowódcze w Tajnej Służbie Bezpieczeństwa NOW.

Na poziomie centrali poza kadrą dowódczą, obsługą (maszynistki, szyfranci, łączniczki) i analitykami pracowali agenci specjali, brygady wywiadowcze, brygady obserwacyjne oraz brygady specjalne. Nie mamy praktycznie danych dotyczących zakresu działań, do których były przeznaczone brygady wywiadowcze i specjalne (śledcze). Z kolei brygady obserwacyjne zajmowały się zewnętrzną obserwacją osób i miejsc pozostających w zainteresowaniu wywiadu. Zadanie rozpoznania wewnętrznego struktur przeciwnika mieli agenci specjali. Oni również mogli pełnić rolę rezydentów, czyli posiadać własnych, niezarejestrowanych agentów we wrogich strukturach. W końcu 1943 r. liczbę żołnierzy etatowo pracujących na rzecz centrali szacuje się na 73 osoby. Dodatkowo CSW posiadała ponad 100 współpracowników i współpracowniczek, którzy pracowali bez wynagrodzeń. Do tego grona należeli harcerze z Harcerstwa Polskiego, którzy zorganizowani w brygady obserwacyjne „Lisy” i „Wilki” pełnili służbę obserwacyjną na rzecz referatu IV C²⁹.

²⁹ Podziemna organizacja harcerska powołana do życia w październiku 1939 r. przez część instruktorów przedwojennego ZHP, opozycyjnych do władz organizacji, która przyjęła kryptonim „Hufce Polskie”. HP współpracowały wojskowo z ZJ, NOW, NSZ i NOW-AK.

Na poziomie Dowództwa swój wywiad posiadała Brygada Dyspozycyjna Zmotoryzowana (Oddział „D”), która podlegała komendantowi Kwatery Głównej Dowództwa NSZ. Szefem brygadowej „dwójki” był kpt./mjr Władysław Kowalewski „Motyka”. Była to struktura autonomiczna wobec CSW.

Podstawowymi aktami normatywnymi służby informacyjnej NSZ były instrukcje wywiadu ofensywnego, przemysłowego, komunikacyjnego, na odcinku skrajnej lewicy oraz instrukcja konspiracji i bezpieczeństwa. Poza instrukcjami dotyczącymi spraw komunikacyjnych i komunistów, pozostałe dokumenty zostały wypracowane jeszcze w ramach ZJ i przyjęte jako obowiązujące w NSZ. Analizując ich treść, jak i treść pozostałych obowiązujących dokumentów, nie ma wątpliwości, że ich autorzy musieli być profesjonalistami.

Instrukcje były stale aktualizowane i uzupełniane, zależnie od potrzeb i nabywanych doświadczeń. Na ogół ich wydanie wiązało się z nadaniem im nieformalnego statusu druków (maszynopisów) „ściśłego zarachowania” i mogły trafiać wyłącznie do miejsc (struktur) wcześniej określonych, a dostęp do nich i ich przechowywanie regulowane było odrębnymi rozkazami.

Dokumenty organizacyjne NSZ powstawały na poziomie centrali. Zaliczamy do niej Dowództwo, Wydziały Sztabu i samodzielne struktury podlegające bezpośrednio tylko Dowództwu. Były to np. Służba Duszpasterstwa, Wojskowa Służba Komunikacyjna, Służba Uzbrojenia, Wojskowa Służba Kolejowa, Służba Intendencka, Służba Sanitarna, Służba Sądownictwa, Pomocnicza Wojskowa Służba Kobiet oraz Kierownictwo Akcji Specjalnej.

Dowództwo NSZ (i jego jednostki organizacyjne) wytwarzały przede wszystkim rozkazy dzielące się na szereg kategorii, np. rozkazy, rozkazy ogólne, rozkazy szczególne, rozkazy personalne, rozkazy osobiste, tajne i inne. Ponadto były pisma, oświadczenia, wyjaśnienia, notatki, jak również dokumenty bez oznaczenia ich tytułu. Olbrzymia większość z nich sporządzana była pismem maszynowym, tylko nieliczne (w tym meldunki i indywidualne raporty) pisane były ręcznie (w tym przypadku był to tylko jeden egzemplarz).

Dokument NSZ prawie każdorazowo posiadał wskazanie jednostki wytwórczej (jej nazwę lub kryptonim) i numer porządkowy – zamieszczane u góry z lewej strony. Z prawej zaś umieszczona była data (która czasem

była zaszyfrowana)³⁰. Poniżej umieszczany był adresat lub określenie rodzaju dokumentu. Pod treścią, z lewej strony, zamieszczany był (na ogół) rozdzielnik właściwy dla tego dokumentu. Mógł on liczyć zaledwie dwie pozycje (czyli adresat i archiwum), ale też nawet kilkadziesiąt pozycji, z wymienieniem wszystkich jednostek struktury organizacyjnej, dla których dokument był przeznaczony³¹. Ponadto przy każdej pozycji zawarta była informacja, ile egzemplarzy ma trafić do danej komórki (na ogół jeden, ale są przypadki, że była to większa ilość). Pod dokumentem z prawej strony zamieszczano podpis (pseudonim) wytwórcy dokumentu: dowódcy, szefa oddziału itp. Pierwszy tak sporządzony egzemplarz, który na ogół wkrótce trafiał do archiwum, zawierał zwykle osobisty podpis wytwórcy, były jednak odstępstwa. Niektóre z nich sygnowane były jako wydane *z r.*, czyli *z rozkazu* i zawierały funkcję oraz pseudonim osoby podpisującej. Część dokumentacji (wyłącznie na szczeblu dowództwa, inspektoratów/obszarów, komend okręgowych i powiatowych) oznaczana była pieczęciami organizacyjnymi.

Organizacja posługiwała się na ogół jednolitymi, gumowymi pieczęciami dwojakiego rodzaju. Przede wszystkim okrągłymi (o średnicy na ogół 1,5 cm). Był to stylizowany orzeł w koronie i z krzyżem, z dużymi literami: *N* (nad głową orła) oraz *S* (z lewej) i *Z* (z prawej) pod jego skrzydłami i napisem dolnym *Okr.* z podaną numeracją rzymską. Znane jest jedyne odstępstwo – dotyczące Okręgu X Poznań. Komendy Powiatowe oznaczały swe dokumenty pieczęcią nieco większą (2 cm średnicy), z nieco innym wizerunkiem orła,

³⁰ Taki wymóg zawarty był m.in. w *Zarządzeniu kancelaryjnym*, opisanym w *Rozkazie L.3/43 Dowódcy NSZ z 15 października 1943 r.*, mps, kopia w zbiorach autorów:

Każde pismo, niezależnie od treści i formy, musi zawierać:

- pieczętkę (nazwę Komendy), *L.dz.*,
- datę,
- wyraźny adres (*Dowódca, Szef Sztabu, Szef Oddziału*),
- podpis z podaniem funkcji, pełnionej przez podpisanego (*Komendant, Szef Sztabu, Szef Oddziału*).

Przypominam, że kod jest ściśle tajny.

³¹ Np. ściśle tajny *Rozkaz organizacyjny ogólny Dowódcy NSZ z 16 grudnia 1943 r.* został wydany z rozdzielnikiem dla 42 jednostek organizacyjnych (centrali i okręgów), AAN, 207/3, k. 5.

z okólnym napisem: *Komenda Narodowych Sił Zbrojnych* z oznaczeniem Powiatu (np. Kalisz lub z podanym numerem). Na ogół stemplowane były tylko pierwsze egzemplarze rozkazu/pisma, przeznaczone od razu do umieszczenia w archiwum. Pozostałe zaś nie, ale często zawierały odręczny podpis osoby odpowiedzialnej za jego sporządzenie. Istniały również, ale stosowane były znacznie rzadziej, gumowe pieczęcie prostokątne o wymiarach 1,4 cm długości i 4 mm wysokości. Oznaczano nimi np. niektóre wydawnictwa własne (drukowane i powielane), jak również *Rozkazy osobiste i tajne* Dowódcy NSZ (egzemplarze przeznaczone tylko dla odbiorcy). Pełne przeznaczenie tej pieczęci nie jest jednak znane.

Większość wytworzonych dokumentów zawierała również różne oznaczenia i sygnatury, sporządzane pismem ręcznym oraz dopiski tematyczne. Nie znamy niestety instrukcji kancelaryjnej NSZ, w której wyjaśnione były wszelkie dopuszczalne oznaczenia i odniesienia. Jednak instrukcja taka musiała być sporządzona, albowiem dokumentacja na szczeblu centrali i okręgów sporządzana była według jednolitego wzoru. Zachowały się natomiast szczegółowe, wręcz drobiazgowe, instrukcje finansowe (były one uzupełniane i rozszerzane kilkakrotnie), co świadczy o istnieniu ich odpowiedników dla innych jednostek organizacyjnych – centralnych, okręgowych i dotyczących innych służb.

Centrala Służby Wywiadu miała własny wewnętrzny obieg dokumentów, podobnie jak inne jednostki organizacyjne Dowództwa. Wszystkie komórki CSW (pięć merytorycznych referatów, ponadto Sekretariat oraz Biuro Fałszerstw i Biuro Foto) wytwarzały dokumentację różnej wagi, która była przekazywana drogą służbową (przez Sekretariat) do miejsca przeznaczenia.

Podstawą działania CSW były instrukcje wywiadowcze i bezpieczeństwa. Było ich co najmniej kilka. Stanowiły na ogół druki (maszynopisy) ścisłego zachowania, odbiór ich przez instancje niższe musiał być potwierdzany i podpisywany przez osobę do tego upoważnioną.

Ponadto z CSW wychodziły dokumenty – raporty ogólne i specjalne, sprawozdania, pisma, polecenia, wytyczne – do struktur niższego rzędu (komend okręgów – do szefów ich wydziałów II) i wpływała dokumentacja z Dowództwa oraz struktur terenowych. Całością prac kancelaryjnych zawiadywał Sekretariat CSW, odpowiedzialny za sprawy organizacyjne

i finansowe, a wykorzystana służbowo dokumentacja trafiała do archiwum własnego CSW³². Ze względów bezpieczeństwa nie było ono umieszczone w jednym miejscu, zostało podzielone na części. Przynajmniej dwa archiwa centrali wywiadu NSZ zostały zniszczone (spalone) tuż po wybuchu Powstania Warszawskiego³³.

Narastający od początku okupacji obieg dokumentów konspiracyjnych w organizacjach niepodległościowych wymuszał na ich twórcach konieczność ukrywania prawdziwej treści. Jednym z głównych (ale nie jedynym) sposobów było ich szyfrowanie. Tylko kilka organizacji niepodległościowych stosowało takie zabezpieczenia. Obok ZWZ-AK i DR była to NOW oraz NSZ. Zachowały się tylko nieliczne szyfrowane meldunki, sprawozdania, rozkazy i pisma NSZ, ale warto poświęcić im nieco uwagi, tym bardziej, że nie zostało to dotychczas nigdzie opisane.

W 1943 r. (dokładnej daty nie znamy) sztab Dowództwa NSZ wydał w niewielkim nakładzie (w postaci powielonego maszynopisu) ściśle tajny *Szyfr S4c*, przeznaczony wyłącznie na potrzeby swych komórek organizacyjnych oraz sztabów komend okręgów³⁴. Jego kryptonim (S4c) sugeruje, że mogła to być jedna z kolejnych wersji szyfru. Był to kilkunastostronicowy szyfr numeryczny, w którym konkretnym liczbom (czterocyfrowym) odpowiadały nazwy, wyrazy lub ich części. Z załączonej do niego *Instrukcji* wynika, że służył do przesyłania wiadomości tajnych. Dodatkowe zalecenie brzmiało: *nie należy go stosować w wypadku, gdy istnieje prostszy sposób szyfrowania*³⁵. Jako przykład stosowania podano w niej, aby szyfrować i przysyłać *raporty stanu*

³² Por. *Doniesienie St. Poznańskiego* z 20.V.1955 r., IPN, BU 00169/71, t. 3, k. 18–20, 23.

³³ Np. wg notatki kpt. Jerzego Pilacińskiego „Lecha” (z adnotacją w niej zawartą, że informacja została pozyskana 12 marca 1950 r.) wynika, że znaczna część archiwum NSZ przechowywana była w mieszkaniu Izabeli Zajączkowskiej przy ul. Kieleckiej w Warszawie. Po wybuchu Powstania zostało ono spalone ze względów bezpieczeństwa. Notatka z 1982 r., bez tytułu, rkps, w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

³⁴ *Narodowe Siły Zbrojne. Sztab. Szyfr S4c*, 1943, IPN, BU 1569/21, k. 2–14.

³⁵ *Instrukcja* (bez daty), k. 1, mps powielony, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

i O de B wg Rozkazu oznaczonego jako: L. 30/I/43³⁶.

Opis w *Instrukcji* zawiera następujące dane: *Szyfr niniejszy składa się z szyfru właściwego, deszyfranta i tabelki szyfrowej. Zawiera on 2657 znaczeń: liter, grup literowych, słów, końcówek, nazw geograficznych, cyfr, liczb i znaków pisańskich. Tekst szyfruje się podwójnie. (...) Tekst szyfrowany pisze się z pominięciem wszelkich nagłówków, odstępów itp. Podawać należy kolejno: nadawcę, datę, adres, treść i podpis. (...) Szyfrować starannie, gdyż błędy uniemożliwiają odczytanie treści*³⁷.

Równolegle obowiązywał *Szyfr tymczasowy „L”*³⁸. Z jego treści wynika, że został przyjęty w kwietniu 1943 r. Był to szyfr literowy. Załączona do niego *tabela szyfrowa* zawiera 484 znaki szyfrowe, litery i cyfry, które zostały ułożone w kwadracie o boku liczącym 22 znaki. Podane zostały również wzory szyfrowania oraz przykład efektu końcowego, czyli jak zaszyfrować następującą treść *30 pistoletów* – wynikiem jest ciąg liter (ze spacjami): *o h t i w s a y n o n n p t y y a i s i c h y*³⁹. Wydaje się, że był on szyfrem głównym (jako łatwiejszy w użyciu), tak przynajmniej wynika z bardzo nielicznych szyfrowanych dokumentów, które się zachowały⁴⁰.

Adiutantura Dowództwa NSZ wydała 10 września 1943 r. *Instrukcję prowadzenia korespondencji przy pomocy szyfru*, zawierającą szczegółową procedurę postępowania⁴¹. Wynika z niej, że dostęp do szyfrów miał wyłącznie Komendant, Szef Sztabu i szyfrant, któremu każdorazowo dokument był wydawany wyłącznie na czas pracy. Korespondencja szyfrowana wymagała

³⁶ Nie dysponujemy tym rozkazem. Z numeracji wynika, że został on wydany w kwietniu 1943 r.

³⁷ *Instrukcja*, j.w.

³⁸ *Szyfr Tymczasowy „L”* (bez daty). Składał się z opisu, jak konstruować tabelę szyfrową, przykładu tabeli ostatecznej oraz sposobu szyfrowania, klucza, daty itd., mps powielony, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

³⁹ J.w., k. 3.

⁴⁰ Wg wybitnego znawcy tematu Krzysztofa Leszczyńskiego NSZ-owski „Szyfr L” stanowi odmianę tabelowego szyfru Vigenere’a, w którym litera tekstu do zaszyfrowania wskazuje pozycję w wierszu i kolumnie, które tworzą bigramowy element szyfru. (K. Leszczyński, *Polskie szyfry 1919–1945. Łączność – wywiad wojskowy*. Kraków 2019, s. 283). Wg tego autora szyfr charakteryzuje się dużym bezpieczeństwem (s. 284).

⁴¹ *Instrukcja*, mps powielony, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

odrębnej ewidencji, zawierającej każdorazowo datę pisma, jego numer, streszczenie treści i potwierdzenie odbioru. Nieszyfrowany odpis pisma musiał być obowiązkowo pozostawiony w aktach (do dalszego użytku). Istniał wymóg comiesięcznego przysyłania do Dowództwa (Adiutantury) – łącznie z preliminarzem budżetowym – wykazu szyfrowanych pism otrzymanych i wysyłanych, z podaniem wszelkich adnotacji. Wymóg bezwzględnej tajemnicy był kategoryczny: *Po rozszyfrowaniu pisma szyfrowane zniszczyć*⁴². Z dodatkowego zalecenia wynika, że pismo szyfrowane powinno być maskowane przez nadanie mu *postaci ofert, rachunków kosztorysów itp. Tekst nieszyfrowany nie posiada wówczas żadnego znaczenia (...)*⁴³. Ponadto stosowano, w mniej ważnych sprawach, maskowanie treści pism przez podawanie błędnych dat (na ogół przedwojennych, dopiero adresat umieszczał datę właściwą), wycinanie fragmentów pisma (wyrazów) i odrębne przysyłanie klucza, wstawianie cyfr w miejsce niewpisanych wyrazów (nazw, nazwisk, miejscowości itp.) i również zamieszczanie klucza w odrębnych pismach.

Wywiad i kontrwywiad na szczeblu Dowództwa NSZ miał podwójne nazewnictwo: oznaczany był jako Wydział (Oddział) II, zamiennie zaś jako Centrala Służby Wywiadu. Ta druga nazwa przejęta została z OW ZJ i stosowana była na ogół w dokumentach bardziej „wewnętrznych”⁴⁴.

Mimo własnych starań oraz subsydiów z ZWZ-AK i DR, wywiad NSZ przez cały okres swojego istnienia borykał się z bardzo poważnymi problemami finansowymi. Wyraźnie wynika to z korespondencji między poszczególnymi komórkami centrali, jak również z raportów inspektorów dowództwa wizytujących teren. Brak środków finansowych powodował bardzo duże utrudnienie w codziennej pracy, zwłaszcza że liczba zadań zwiększała się wraz z rozwojem organizacji, a i pieniądze – w czasie – traciła na wartości. Wyraźny skok wydatków widać, jeśli zestawimy budżetowane wydatki centrali wywiadu NSZ z ZJ. Z końcem 1941 r. preliminarz budżetowy służby informacyjnej ZJ wynosił

⁴² J.w. Podkreślenie w oryginale. Dlatego zachowały się nieliczne rozkazy i pisma szyfrowane.

⁴³ Instrukcja, j.w.

⁴⁴ W OW ZJ była to Służba Wywiadu.

10.350 złotych emitowanych przez Bank Generalnego Gubernatorstwa, czyli „młynarek”, a sześć miesięcy później w maju 1942 r. niewiele więcej – 11.075 „młynarek”. Możemy z tego wnioskować, że w tym okresie wydatki personalne i budżet operacyjny pozostały na stałym poziomie. Skokowy wzrost nastąpił po powołaniu do życia NSZ. Planowany na wrzesień 1943 r. budżet wynosił już 277.700 „młynarek”, a na styczeń 1944 r. – 570.570 „młynarek”.

Utrzymanie rozbudowanej centrali oraz realizacja zadań, które stały przed służbą wymagały odpowiedniego finansowania. NSZ pozyskiwał fundusze we własnym zakresie. Poza akcjami ekspropriacyjnymi do jakich należało m.in. przejęcie gotówki z banku w Częstochowie przez oddział Akcji Specjalnej dowodzony przez ks. por./kpt. Feliksa Kowalika⁴⁵ lub zdobycie 80 ton cukru ze składu przy ul. Wiśniowej w Warszawie⁴⁶, skuteczną formą było finansowanie przez oficjalne struktury Polskiego Państwa Podziemnego działalności wywiadowczej. Z pewnością mamy do czynienia z dwoma takimi przypadkami. Pierwszy to finansowanie Ekspozytury „Zachód” (wywiad na terenie zachodnich ziem polskich oraz Niemiec) jako sieci zewnętrznej wywiadu ofensywnego ZWZ-AK. W tym przypadku nie znamy szczegółowych kwot. Propagandowo pojawia się kwota 100.000 funtów, które miał otrzymać Sztab Naczelnego Wodza od wywiadu brytyjskiego za pozyskane informacje, przy czym kwota przekazana ZJ-NSZ musiała być zdecydowanie mniejsza. Podobny *modus operandi* został wprowadzony do współpracy wywiadu NSZ z wywiadem cywilnym Delegatury Rządu RP na Kraj. I w tym przypadku, aktywa wywiadowcze narodowców były traktowane jako sieć zewnętrzna. W zamian za przekazywane informacje na temat organizacji sowiecko-komunistycznych (głównie z terenu Warszawy i okolic), wywiad NSZ miał od jesieni 1942 r. otrzymywać miesięczne subsydium w wysokości

⁴⁵ Zob. J. Pietrzykowski, *Tajemnice archiwum gestapo*, Katowice 1989, s. 78–84; W. Kołaciński, *Między młotem a swastyką*, Warszawa 2018, s. 32–34.

⁴⁶ Kpt. Zapora wł.[aściwie] M. Dukalski, *Akcja „Wiśniowa”* [w:] *Zeszyty do historii Narodowych Sił Zbrojnych*, Chicago 1961, z. 1, s. 68–71.

5000 złotych⁴⁷. Współpraca trwała – mimo rozłamu w szeregach NSZ na tle scalenia z AK – do momentu wybuchu Powstania Warszawskiego. Stałym dopływem środków finansowych – również dla wywiadu – był kolportaż znaczków NSZ, potwierdzających darowiznę na rzecz tej organizacji. Znaczki te miały różne nominały: od 10 zł do aż 1000 zł⁴⁸, ponadto, w przypadku niektórych dotacji, poszczególne struktury terenowe wystawiały własne, drukowane zaświadczenia⁴⁹. Dodatkowym, bardzo ważnym źródłem funduszy była produkcja w Biurze Fałszerstw CSW i w okręgach fałszywych dokumentów tożsamości, zaświadczeń, przepustek oraz kartek żywnościowych i kartek na materiały przemysłowe, masowo rozprowadzanych na „czarnym rynku”⁵⁰.

Okręgi i wywiad „Z”

CSW posiadała również swoje terenowe struktury, czyli wydziały II w komendach poszczególnych okręgów, a na poziomie powiatów – oficerów informacyjnych. Jest prawdopodobne, że w NSZ, podobnie jak w ZJ, oficer informacyjny wojskowego okręgu lub powiatu, równocześnie pełnił taką funkcję w cywilnej strukturze wspierającej NSZ, czyli w Służbie Cywilnej Narodu. Przyjmując za modelową strukturę wydziału II Okręgu NSZ Warszawa-miasto można przyjąć, że okręgowe ekspozytury zasadniczo odzwierciedlały swoją strukturą organizację centrali (bez referatów politycznych), za wyjątkiem wywiadu ochronnego, który składał się z referatów ogólnego, komunistycznego, komórki bezpieczeństwa i komórki więziennej.

⁴⁷ T. Myśliński, zeznania własne, t. 1, IPN, BU 01251/138.

⁴⁸ Z zachowanego szczątkowego rozliczenia pow. Tarnopol NSZ wynika, że np. w sierpniu 1943 r. miesięczny przydział znaczków z Dowództwa NSZ obejmował nominalną kwotę 92.060 zł. Zob. AAN, 203/XV-22 k. 361 i 361a.

⁴⁹ Np. II Batalion konspiracyjnego 104. pp NSZ, kserokopia *Zaświadczenia* w zbiorach Leszka Żebrowskiego. Opublikowana [w:] Władysław Kołaciński „Żbik”, *Miedzy młotem a swastyką*, Warszawa 2018, s. 35.

⁵⁰ Wielką wagę przywiązywano do sprawozdawczości finansowej. Zasady jej prowadzenia regulowała *Instrukcja rachunkowości dla jednostek org.[anizacyjnych]* CSW. Została wydana przez Sekretariat CSW we wrześniu 1943 r. dla Centrali i ekspozytur okręgowych, mps powielony, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

Nie mamy szczegółowych danych na temat obsady personalnej oraz pracy wywiadu we wszystkich okręgach. Ze zgromadzonych danych wynika, że szefami służby informacyjnej w poszczególnych okręgach NSZ byli: Warszawa-miasto (I) por./kpt. Zygmunt Ojrzyński „Obarski”; Warszawa-powiaty (VI) rtm./mjr Jerzy Krafft „Zygmunt Wiesławski” (do stycznia 1944 r.), a następnie „Zygmunt” (prawdopodobnie mjr/ppłk Zygmunt Górski, jednocześnie kometendant okręgu); Podlasie (XII) por./kpt. Czesław Zawadzki „Wiktor Gozdawski” (do września 1943 r.), por./kpt. Karol Sęk „Rolka”, od marca 1944 r. „Zalewski” (NN) oraz por./kpt. Stefan Rudzki „Swer”; Częstochowa (VIII) st. sierż. Stefan Karpiński „Orkan”, ppor. Marian Drabczyk „Zdzisław” (do grudnia 1943 r.), ppor./kpt. Stanisław Żak „Stach Częstochowski” (zamordowany 25 listopada 1944 r.); Pomorze (XI) por. rez./kpt. „Stefan” (NN); Lublin (III) por. zaw. żand. „Sowa” (NN), ppor./por. Walerian Stepanow „Boruta” – aresztowany w lipcu 1943 r. przez Gestapo (zginął w obozie koncentracyjnym); Kielce (NN) kpr. pchor. rez./por. Dionizy Ścisło „Wiktor Kielecki”, „Wiktor II”, „Marcin” (NN); Radom (Obwód, a następnie Okręg XV), por./kpt. Tadeusz Karolczak „Prażecki”; z-ca: ppor. Mirosław Michałowski „Marek”; Mazowsze Północ (II) ppor. rez./por. Kazimierz Steckiewicz „Kazimierz Murzyn”; Białystok (XIII) kpt. Wincenty Piec „Łaska”; pchor. Antoni Kalisiewicz „Robert”, „Korona” (do grudnia 1943 r.), następnie kpr. pchor./ppor. Roman Żadziłko „Kamień”; Kraków (VII) Eugeniusz Muchniewski „Andrzej Majewski”; Rzeszów (IV) por. Franciszek Zmarzły (?) „Zbyszko”; Okręg Lwów (XIV) pchor./ppor. Jerzy K. Polaczek „Dwera”, „Janusz Chmielewicz” (do maja 1943 r.), następnie ppor./por. „Tadeusz Halicki”, „44D” (NN), w IV 1944 występuje „T. Müller” („T. Muler”). W strukturach ponadokręgowych – inspektoratach wywiad nadzorowali: Inspektorat Północ (Mazowsze Północ i Białystok) – por./mjr Czesław Zawadzki „Wiktor Gozdawski”, Inspektorat Ziem Zachodnich (Częstochowa, Łódź, Poznań i Pomorze) – kpt. Arnold Nierzwicki „Krzysztof”, od III/IV 1944 r. kpt. „Wacław Adamski” (NN)⁵¹.

⁵¹ Zob. pismo komendanta Obszaru 2 (Inspektorat Ziem Zachodnich) ppłk. Ludwika K. Michalskiego „Łodzi Morawskiego” do Dowódcy NSZ z 31.III.1944 r.).

W obszarze pozyskiwania informacji o nieprzyjacielu największe osiągnięcia miała sieć informacyjna „Zachód” ZJ NSZ, której korzeni należy szukać jeszcze przed wojną, we współpracy młodych działaczy ONR i Akademickiego Związku Morskiego z Oddziałem II Sztabu Głównego WP. Historycy nie dysponują szczegółową wiedzą na temat zbierania informacji przez żeglarzy AZM podczas rejsów po Bałtyku. Można jednak przypuszczać, że Oddział II w naturalny sposób wykorzystywał młodych marynarzy do prowadzenia wywiadu, a także innych, znacznie bardziej niebezpiecznych zadań, jak np. porwanie z Sopotu agenta niemieckiego wywiadu wojskowego⁵². Takie przesłanki wynikają np. ze wspomnień jednego z działaczy ONR i AZM, a później oficera ZJ-NSZ Mieczysława Dukalskiego „Mieczysława Pomorskiego”. Co więcej, właśnie podczas takich rejsów AZM poznali się późniejsi twórcy i szefowie sieci „Zachód” wywiadu ZJ – m.in. Mieczysław Dukalski, Stanisław Jeute oraz Jerzy Padlewski. Być może to wówczas powstał zawiązek późniejszej sieci „Z”⁵³.

Ekspozytura „Z” była rozwinięta jeszcze w okresie funkcjonowania Służby Wywiadu ZJ. Składała się z odrębnych okręgów wywiadowczych na terenach rdzennej III Rzeszy Niemieckiej. Były to autonomiczne okręgi: Berlin – Brandenburgia, Hamburg – Brema, Monachium – Bawaria, Westfalia – Zagłębie Rudy, Królewiec, Gdynia – Gdańsk, Hannover. Wiemy również, że praca wywiadowcza była prowadzona na terenie Austrii. Śladem tej aktywności jest informacja z wniosku awansowego Mikołaja Gerstofa „Bohdana Gdyńskiego”, z której wynika, że, poza pracą wywiadowczą na terenie Niemiec, od 1 marca do 30 kwietnia 1943 r. przebywał na terenie Austrii w celu organizacji placówki informacyjnej⁵⁴. Innym tropem jest meldunek z 1943 r. dotyczący sytuacji w Austrii – autorstwa właśnie „Bohdana Gdyńskiego” i „Beli” (NN), która działała na terenie Rzeszy. Wywiad „Z”

⁵² M. Siewiec-Cielebon, *Wojciech Stypuła „Bartek”*, Kraków 2020, s. 23.

⁵³ Tamże, s. 21–24.

⁵⁴ Zob. *Wykaz obsady personalnej* na 27.X.1943 r., IPN, BU 231/188 t. 2, Referat III komunikacyjny CSW (odpis), k. 88; *Bohdan Gdyński* [Mikołaj Gerstof]. *Wyciąg z wniosku awansowego* (odpis) z 16.III.1944 r., IPN BU 231/188 t. 3, k. 6.

niał na swoim koncie konkretne sukcesy. Wywiad brytyjski otrzymał dane m.in. dotyczące planowanej ofensywy niemieckiej w Afryce, działań lotnictwa niemieckiego w związku z atakiem na Grecję oraz lokalizacji pancernika „Tirpitz”, dane dotyczące okrętów podwodnych zacumowanych w Hamburgu, jak również informacje dotyczące części do rakiet „V” produkowanych w Zakładach Elektrotechnicznych w Bydgoszczy.

Na początku 1942 r. Niemcy wpadli na ślad pracowników służby informacyjnej ZJ i rozpoczęły się pierwsze aresztowania. Siatka wywiadu „Z” została w znacznym stopniu rozbita. Aresztowany został jej twórca i pierwszy szef – por. Stanisław Jeute „Cezary”, „Wilk”, „Stach Zachodni”⁵⁵. Straty zadane przez Niemców były tak dotkliwe, że nawet po odbudowaniu siatki informacyjnej w następnych miesiącach, Ekspozytura „Z” nigdy już nie osiągnęła początkowego stanu i rozmiarów, a co za tym idzie, jakość dostarczanych materiałów wywiadowczych była znacznie niższa. Być może tym kierunkiem wywiadu NSZ przestał być zainteresowany główny sponsor, czyli wywiad ofensywny KG AK? A może było to związane z dekonspiracją części kierownictwa wywiadu KG AK po aresztowaniu w połowie 1943 r. (i przejściu na stronę wroga) kpt. Karola Trojanowskiego „Radwana”, szefa Wydziału Wywiadu Ofensywnego w Oddziale II Informacyjnym KG AK? W każdym razie w piśmie z 29 grudnia 1943 r. mjr Witold Gostomski „Hubert” informował Dowództwo, że z braku środków finansowych będzie zmuszony do wygaszenia ekspozytury „Z”.

Poza ekspozyturą „Z” były również powołane do życia ekspozytury „P” (zapewne „Północ”), której podlegały placówki wywiadowcze m.in. w Brześciu nad Bugiem, Wilnie oraz na terenie Ostlandu, czyli podbitych terenów Związku Sowieckiego. Ekspozytura „W” (zapewne „Wschód”) – utworzona została w celu zbierania informacji wywiadowczych z wschodniego kierunku zainteresowania. Po raz pierwszy jest o niej mowa w dokumencie centrali NSZ już z początkowego okresu działania tej organiza-

⁵⁵ Po wielomiesięcznym śledztwie został zamordowany przez Niemców w Berlinie 2.II.1943 r.

cji⁵⁶. Poza szczątkowymi informacjami z zakresu finansowania, jej archiwalia nie zachowały się, brak jest również danych o obsadzie personalnej. Brak źródeł nie pozwala na ich dokładne opisanie, dysponujemy bowiem zaledwie pojedynczymi dokumentami z tego zakresu⁵⁷.

Jak już zostało zaznaczone powyżej, nie wiemy praktycznie nic o wywiadzie prowadzonym na terenach wschodnich. Nie wiemy, jaki miał dokładnie zasięg. Ani ZJ, ani NSZ nie posiadał – jak się wydaje – zorganizowanych, rozwiniętych struktur wywiadowczych w części okręgów wschodnich (Nowogródek i Polesie). Były takie jednak w Wilnie i na terenie tego okręgu, o czym świadczą kierowane tam polecenia i nadsyłane sprawozdania. Placówka w Wilnie powstała stosunkowo późno, a jej obsada została pozyskana z terenu Okręgu Białystok (XIII). Najprawdopodobniej było to związane z organizacją aparatu informacyjnego, który miał pracować po zajęciu Wilna przez Armię Czerwoną.

Istotnym osiągnięciem wywiadu NSZ na Wileńszczyźnie było zdobycie *Rozkazu bojowego* komisarza sowieckiej brygady im. Stalina, ppłk. Murasowa z 30 listopada 1943 r., nakazującego rozbrajanie i rozstrzeliwanie „polskich legionistów” (tak Sowieci określali działające na tym terenie oddziały partyzanckie AK). Rozkaz ten znaleziono w grudniu 1943 r. pod Iwieńcem przy zabitym komisarzu oddziału im. Czapajewa⁵⁸. Sprawnie działał, również w zakresie wywiadowczym, Okręg XIV

⁵⁶ Zob. *Zagadnienia wywiadu i kontrwywiadu*, bez daty (jesień 1942 r.), mps, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego. Być może Ekspozyturę „W” tworzył por./kpt. Wincenty Piec „Łaska”, przed wojną oficer polskiego wywiadu w Niemczech, podczas okupacji m.in. szef wywiadu Okręgu XIII NSZ (Białystok). Zginął w niejasnych okolicznościach w kwietniu 1946 r. jako komendant Okręgu Podlasie NSZ-NZW.

⁵⁷ Np. w piśmie z 25.IV.1944 r. do Obszaru 2 (Inspektorat Ziem Zachodnich) szef CSW prosi o wszelkie informacje o partyzantce, istniejącej i działającej na Terenie Borów Tucholskich. Było to związane z przygotowaniami do powołania „Grupy Operacyjnej Nr 1” z sił okręgów: II (Mazowsze Północ) i XIII (Białystok) w celu realizacji zadań operacyjnych w chwili załamania się frontu wschodniego i masowego wycofywania się Niemców. Do powstania „Grupy” jednak nie doszło. Zob. pismo „Zawady”, szefa CSW do szefa Inspektoratu Ziem Zachodnich L.dz. 155/44 z 25.IV.1944 r., mps, kopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

⁵⁸ Zob. *Rozkaz bojowy*, AAN, 207/8, k. 34, mps.

(od 1944 r. po zmianie numeracji jako IV) Lwów, obejmujący tereny przedwojennych województw: lwowskiego, tarnopolskiego i stanisławowskiego. W celach jedynie porządkowych ustalona została numeracja dla okręgów: Polesie i Wołyń. Z tych terenów nie ma żadnych śladów działalności, za wyjątkiem korespondencji z oficerami informacyjnymi, którzy mieli np. przekazywać informację o zakładach energetycznych na terenach ich okręgów. Czyli można wysnuć wniosek, że tam, gdzie nie została zorganizowana siła zbrojna, działalność ograniczała się do uruchomienia placówek wywiadowczych. Wiemy również, że jeszcze ZJ w latach 1941–1942 wysyłał swoich wywiadowców na tereny sowieckie zajęte przez Niemców, np. aż na Smoleńszczyznę. Jednym z wywiadowców wysłanych na tyły frontu wschodniego był Antoni Degórski „Karol Brodzki”, który zbierał informacje jako szofer-tłumacz Sicherheitsdienst, czyli służby informacyjnej SS na terenie Czernihowszczyzny⁵⁹. Istniała również placówka informacyjna w Brześciu, a dodatkowo z materiałów finansowych wynika, że żołnierze CSW NSZ realizowali zadania na terenach okupowanej przez Niemców Ukrainy.

Wywiad NSZ przykładął dużą wagę do zbierania informacji z zaplecza frontu i to nie tylko po niemieckiej stronie, ale również po stronie sowieckiej. Taki wniosek można wysnuć z odręcznego dopisku na uwagach do raportu o stanie struktur komunistycznych na ziemiach polskich z grudnia 1943 r. *Mimo wyraźnego polecenia i wskazania terminu, nie otrzymałem dotychczas wiadomości w spr.[awie] Tadeusza [NN] (przejście frontowe [podkreślenie autorów]). Sprawa dla nas b.[ardzo] ważna i prestiżowa. Proszę o natychm.[iastowy] meldunek w tej sprawie. (-) Hubert⁶⁰*. Jak możemy sądzić, ta sytuacja nie była wyjątkowa, wiemy bowiem, że w czerwcu 1944 r. szykowano kolejnego kandydata do wyjazdu „na wschód”. Nie ma wątpliwości, że organizując sieć informacyjną wywiad NSZ budował swoje aktywa na wschodzie licząc, że w przypadku konfliktu Aliantów

⁵⁹ SPP, Arkusz weryfikacyjny Antoniego Degórskiego. Z pewnością nie był on jedynym wywiadowcą działającym pod takim przykryciem. Wywiad NSZ starał się wykorzystywać każdą możliwość do umieszczania swoich ludzi w strukturach, podobnie np. Sławomir Strączkowski. Zob. AAN, 203/VII-8, k. 47.

⁶⁰ AAN, 207/3, k. 55.

ze Związkiem Sowieckim Polacy będą mieli dodatkowy argument w ręku, w postaci informacji z zaplecza Armii Czerwonej.

Współpraca wywiadowcza między NSZ a AK i DR

Pomimo antagonizmów międzyorganizacyjnych, dowództwo NSZ stało na stanowisku współpracy z pozostałymi strukturami Polskiego Państwa Podziemnego. Przykładem intencji były wytyczne Szefa Sztabu NSZ dla CSW z marca 1943 r.: (...) *Jako najważniejsze zadanie dla Oddziału [Wydziału II] polecam także nastawienie wywiadu, by ustalić w odpowiednio wyprzedzającym czasie możliwą brankę oficerów rejestrowanych, którą będą chciały wykonać władze okupacyjne. Jednocześnie należy opracować system powiadamiania oficerów. W tym kierunku należy możliwie ściśle współpracować z wywiadem Armii Krajowej (...)*⁶¹. Współpraca miała miejsce na poziomie centrali oraz w terenie. Nie mamy danych dotyczących nawiązania kontaktów przez ZJ z ZWZ na poziomie centrali. W przypadku współpracy z cywilnym wywiadem DR na odcinku skrajnej lewicy dysponujemy wyjaśnieniami szefa wywiadu ZJ-NSZ na tym odcinku, Antoniego Szperlicha, który złożył je podczas powojennego śledztwa.

Również z powojennej relacji pracującego w strukturach ZJ Macieja Korwin-Piotrowskiego „Krzysztofa” z Warszawy, odpowiedzialnego za łączność, dowiadujemy się, że w 1940 r. nawiązał on kontakt z mjr. Stanisławem Olechnowiczem „Orłowskim”, szefem Ekspozytury „741” podległej polskiej placówce wywiadowczej „Liszt” w Budapeszcie, a od wiosny 1942 r. autonomicznej sieci działającej w ramach Oddziału II KG AK pod kryptonimem „Lombard”. Zespół „Krzysztofa” z ZJ, który był odpowiedzialny za łączność wewnętrzną, został przez profesjonalistów z Oddziału II Sztabu Głównego WP przeszkolony z zakresu bezpieczeństwa i obserwacji ulicznej, przygotowywania meldunków, organizowania punktów kontaktowych oraz miejsc odpraw dla kurierów, sieci łączności oraz lokali dla szefostwa Ekspozytury, jak również ewakuacji lokali i osób zagrożonych dekonspiracją⁶². Wyliczamy szczegółowo zadania, które zostały postawione

⁶¹ Wytyczne Szefa Sztabu Dowództwa NSZ, mjr. Stanisława Żochowskiego „Brodzica” dla Centrali Służby Wywiadu z 11 III 1943 r., IPN, BU 1569/21, k. 16.

⁶² Zob. M. Korwin-Piotrowski, *Ekspozytura „741” – „Lombard”* [w:] „Szaniec

przed „Krzysztofem”, ponieważ pojawiają się kolejne pytania: czy ludzie Ekspozytury „741” obsługiwali tylko ludzi od „Krzysztofa”? Czy może całą „dwójkę” ZJ? Jak wyglądała współpraca po powołaniu do życia NSZ, gdzie przecież szefowie służby informacyjnej na różnych poziomach przechodzili przeszkolenie, czy była to tylko „koleżeńska” (czyli indywidualna) pomoc? Czy może ppłk dypl. Wacław Berka „Brodowicz”, (były oficer I Korpusu Polskiego na Wschodzie, do wiosny 1942 r. szef wywiadu KG SZP-ZWZ-AK), najpierw wydelegował zaufanych oficerów do pomocy, a później sam wspierał wiedzą i doświadczeniem centralę wywiadu NSZ?

Skąd ta ostatnia hipoteza? Otóż jedną z osób wspierającą z zewnątrz narodową konspirację, w tym ZJ i następnie NSZ, był Henryk Glass, przedwojenny działacz antykomunistyczny i jeden z twórców harcerstwa. Nie ma wątpliwości, że to za jego pośrednictwem wywiad ZJ-NSZ nawiązał kontakt z cywilnym wywiadem Delegatury Rządu RP. Glass był wspólnym znajomym Macieja Korwin-Piotrowskiego i mjr. Stanisława Olechnowicza, o czym sam „Krzysztof” relacjonował i jest wielce prawdopodobne, że to właśnie Glass pomógł im nawiązać ze sobą kontakt. Podobnie mogło być w przypadku ppłk. Berki, z którym Glass znał się jeszcze z czasów wojny o granice RP w latach 1918–1921, kiedy to współpracowali w wywiadzie na kierunku wschodnim. Jest prawdopodobne, że z byłym szefem „dwójki” ZWZ-AK wywiad NSZ pozostawał w kontakcie aż do jego aresztowania w listopadzie 1943 r., a świadczy o tym powołanie się na kontakt z anonimowym *Pułkownikiem, członkiem sztabu Oddziału II PZP* w raporcie sytuacyjnym z grudnia 1943 r.⁶³ Wydaje się, że jedyną osobą tej szarży w centrali wywiadu AK, z którą oficerowie NSZ mogli konsultować się w interesujących ich kwestiach był właśnie „Brodowicz”.

Oddzielnym obszarem współpracy wywiadowczej była kooperacja Ekspozytury „Z” z KG ZWZ-AK „Stragan”. Te relacje były ściśle do tego stopnia, że do dyspozycji ZWZ-AK zostali przekazani z ZJ m.in. Wanda Węgierska, por./kpt. Ludwik Weker oraz Bogdan Nawrot. Co ciekawe, pozostawali oni wciąż

Chrobrego” *Pismo żołnierzy i sympatyków idei NSZ*, 50 (217), styczeń-luty 2001, s. 22–30.

⁶³ Zob. *Raport specjalny dotyczący Armii Krajowej z 16 XII 1943 r.*, AAN, NSZ, 12, s. 61–64.

w kontakcie ze swoimi przełożonymi z ZJ. Łącznikami między „Straganem” a Ekspozyturą „Z” byli wyżsi funkcją oficerowie wywiadu ofensywnego KG ZWZ-AK: por. Mieczysław Rutkowski „Mieczysław Bernatowski”, a następnie kpt. Karol Trojanowski „Radwan”. Obie organizacje udostępniały sobie wzajemnie lokale konspiracyjne, uzupełniały sieci informacyjne ludźmi nie zważając na ich formalną przynależność organizacyjną. Wydaje się, że w tej współpracy mogły mieć również znaczenie wcześniejsze kontakty osobiste. Tak było na terenie Gdyni, gdzie kierownik lokalnej sieci ZWZ-AK Marian Przygodzki był znajomym Stanisława Hensla, odpowiedzialnego w ZJ za sieć informacyjną „Wybrzeże”. Można również sądzić, że specjaliści ZWZ-AK prowadzili szkolenia z zakresu technik wywiadowczych i dostarczali sprzęt do robienia zdjęć obiektów oraz mikrofilmowania meldunków. Wsparcie eksperckie dostarczał również Morski Podokrąg AK, przy czym największe znaczenie dla ZJ miało finansowanie pracy wywiadowczej ze strony ZWZ-AK. Poza współpracą ze „Straganem”, zachodnie struktury wywiadu ZJ pozostawały w kontakcie z Wydziałem Marynarki Wojennej „Alfa” KG AK, który interesował się Wybrzeżem oraz środowiskiem oficerów Marynarki Handlowej, które było penetrowane przez ludzi ZJ.

Kooperacja z wywiadem cywilnym kierowniczych struktur Polskiego Państwa Polskiego rozpoczęła się w 1942 r. od spotkania Henryka Glassa, Tadeusza Myślińskiego, szefa Komórki Bezpieczeństwa Delegatury, szefa wywiadu NSZ Witolda Gostomskiego oraz odpowiedzialnego za wywiad NSZ wśród organizacji skrajnej lewicy Antoniego Szperlicha oraz najprawdopodobniej Mirosława Ostromeckiego, szefa Biura Informacji przy Dowództwie NSZ. Na podstawie ustaleń z tego spotkania Szperlich i Myśliński uzgodnili zasady współpracy. Zgodnie z nimi w zamian za informacje przekazywane DR, NSZ miał otrzymywać dotacje w wysokości 5000 złotych miesięcznie. Współpracą ze strony DR kierował do aresztowania 13 maja 1943 r. Myśliński, a później jego następcą Eugeniusz Gitterman. Z powodu coraz bardziej obszernych i interesujących dla DR materiałów, od maja 1943 r. subsydium dla wywiadu NSZ wynosiło do 15.000 złotych miesięcznie. Pieniądze pochodziły ze specjalnego funduszu Departamentu Spraw Wewnętrznych DR. Materiały zawierały surowe dane personalne drugoplanowych działaczy komunistycznych, informacje

dotyczące lokali, struktur głównie z Warszawy i okolic, choć pojawiały się również informacje dotyczące wydarzeń związanych z komunistami na Podhalu, Podlasiu, w Małopolsce, a nawet na Słowacji. Dokumenty przekazywano sobie na skrytki. Ze strony NSZ były to skrzynki referatu antykomunistycznego, a ze strony DR były to skrzynki Komórki Bezpieczeństwa. Również dotacje przekazywano na skrzynki. Oczywiście zdarzyło się, że zarówno materiały informacyjne, jak i pieniądze były przekazywane bezpośrednio podczas spotkań Myśliński-Szperlich. NSZ i DR współpracowały także na odcinku ogólnego kontrwywiadu. Przykładem jest wewnętrzny meldunek NSZ: *Z Wydz.[iału] Bezp.[ieczeństwa] D[elegatury] R[ządu] otrzymano wiadomość, że w jednym z archiwów PPR, które w ub.[iegłym] tyg.[odniu] wpadło w ręce G-po [Gestapo], był m.[iędzy] in.[nymi] obszerny dział dotyczący n.[aszej] O.[rganizacji tj. NSZ]*⁶⁴.

Poza współpracą z wywiadem cywilnym do Delegatury przeszedł w całości Wydział II sztabu Komendy Okręgu Warszawa-miasto wraz z szefem wydziału kpt. Zygmuntem Ojrzyńskim „Obarskim”. Odbył się to z inicjatywy kpt. cc Bolesława Kontryma „Żmudzina” z DR w porozumieniu z komendantem okręgu NSZ kpt. Mieczysławem Osmólskim „Mikołajem Kozłowskim”. Żołnierze NSZ, pozostając w kontakcie z macierzystą organizacją, rozpoczęli pracę w stołecznych strukturach Państwowego Korpusu Bezpieczeństwa – podziemnej policji państwowej. Relacje wywiadowcze bazowały zapewne w dużej mierze na prywatnych relacjach. Tak było w przypadku Szperlicha i Myślińskiego, którzy przed wojną działali w Obozie Wielkiej Polski. Podobnie Ojrzyński z Kontrymem znali się z przedwojennej pracy w organach ścigania na terenie województwa białostockiego, gdzie odpowiednio jeden był prokuratorem, a drugi funkcjonariuszem policji.

Bazując na wytycznych dla wywiadu, NSZ starał się wspierać AK w tym zakresie. Dochodziło np. do przyjmowania przez miejscowe zespoły realizacyjne NSZ „zleceń” likwidacji osób skazanych przez AK na karę śmierci, co było dowodem zaufania wobec NSZ, ale też budziło kontrowersje wśród wykonawców.

⁶⁴ Meldunek Antoniego Szperlicha „Wróblewskiego” do Szefa CSW z 30. VIII.1943 r., kopia w zbiorach Sebastiana Bojemskiego.

Przykładem może być dokument z Okręgu XII Podlasie: (...) *komórka likw.[idacyjna] wykonała 4 wyroki śmierci na rzekomych bandytów. Wyroki na piśmie otrzymali od Komendanta Pow. PZP, z którym Ryszard [NN] jest w porozumieniu i stałym kontakcie. Uważam jednak, że Kom.[órka] likw.[idacyjna] NSZ nie powinna wykonywać wyroków obcych organizacji. M.*⁶⁵ W terenie dochodziło do częstego współdziałania struktur wywiadowczych odnośnie miejscowej agentury niemieckiej, bowiem niebezpieczeństwo dla obu organizacji było wspólne. Były też przypadki wspólnego przesłuchiwania ujętej agentury, a uzyskana w ten sposób wiedza służyła do ostrzegania ogniw terenowych, zarówno AK, jak i NSZ⁶⁶. Podobnie było z rozpoznawaniem żydowskiej agentury Gestapo. Można bowiem odnaleźć ślady rozpoznawania osób z siatek szpiegowskich, interesujących obie organizacje⁶⁷. W centrum uwagi wywiadu NSZ było rozpoznawanie niemieckich sił bezpieczeństwa, ich struktury, obsady personalnej itp. Zdobywano również adresy funkcjonariuszy i ich numery telefonów⁶⁸.

Na Kresach południowo-wschodnich (Obszar AK, Okręg XIV-IV NSZ) istniała stała współpraca wywiadowcza w zakresie rozpoznawania zagrożenia ukraińskiego⁶⁹. NSZ posiadały na tym terenie wprawdzie znacznie słabsze siły, ale rozbudowany pion wywiadu tej organizacji miał spore osiągnięcia w tym zakresie. Istniały tam również – co jest całkowicie pomijane w literaturze przedmiotu – nie tylko terenowe struktury organizacyjne, ale też oddziały liniowe. Wiosną 1944 r. doszło do uzgodnień wywiadowczych z AK, że w przypadku nadejścia Armii Czerwonej na te tereny, oddziały NSZ będą

⁶⁵ Meldunek szefa Wydziału II Komendy Okręgu XII NSZ (Podlasie), por. Michała Michalaka „Mierzejewskiego”, AAN, 203/III-128, k. 31, mps.

⁶⁶ Ciekawym przypadkiem są ustalenia odnośnie znaków rozpoznawczych i sposobów łączności agentury. Taki przypadek jest opisany w terenowym meldunku AK z pow. Opatów z kwietnia 1944 r. Zob. AAN, 203/III-130, k. 20, mps.

⁶⁷ Zob. np. *Raport specjalny* z 13 grudnia 1942 r. dotyczący Adama Żórawina (Żurawina), miejsca jego spotkań i kontaktów. AAN, 207/14, k. 70, mps.

⁶⁸ Zob. np. *Wykaz Władz Policyjnych Niemieckich w Warszawie* (bez daty, 1943 r.). Z oznaczeń kancelaryjnych *Wykazu* wynika, że było to osiągnięcie wywiadu ochronnego (kontrwywiadu) NSZ. AAN, 207/13, k. 52, mps.

⁶⁹ Zob. AAN, 207-7, k. 62; AAN, 203/XV-42, k. 68.

ewakuowane za San⁷⁰. Ponadto, w przypadku nagłego zagrożenia ludności polskiej przez Ukraińców, powiadamiane były miejscowe placówki NSZ z oczekiwaniem pomocy z ich strony. Tak było np. w przypadku wielokrotnych ataków na miejscowość Hanaczów, w województwie tarnopolskim, aż do jej całkowitego zniszczenia⁷¹.

Całkowicie nieznana sprawa jest pomoc udzielona przez wywiad NSZ organizatorom zamachu na gen. Franza Kutscherę 1 lutego 1944 r. Informacje na ten temat zawarte są w raporcie kontrwywiadu AK z marca 1944 r., który był podsumowaniem wiedzy o zagrożeniach wobec Państwa Podziemnego ze strony Niemców, jak i nadchodzących bolszewików⁷².

W 1942 r. powstało w konspiracji z inicjatywy Heleny Jamontt (żołnierza Konfederacji Narodu i AK) Międzyorganizacyjne Porozumienie Więzienne, jako komórka afiliowana przy Delegaturze Rządu. Miało to być współdziałanie komórek więziennych różnych organizacji, jednakże z uwagi na siłę organizacyjną i posiadane zasoby finansowe, główną rolę odgrywały w nim AK, DR i NSZ. Szczególnego znaczenia nabierają listy więźniów, objętych pomocą z tego zakresu, na których widnieją liczne nazwiska (lub pseudonimy) osób aresztowanych lub zabitych (wówczas pomoc trafiała do rodzin). Listy te były ustalane i weryfikowane przez wywiad⁷³. Planowany był również wspólny atak oddziałów AK i NSZ na obóz koncentracyjny w Majdanku w celu uwolnienia więźniów.

Jak wynika z wyżej zaprezentowanych przykładów, NSZ i AK

⁷⁰ Zob. AAN, 203/XV-19, k. 1.

⁷¹ Zob. np. AAN, 203/XV-42, k. 68.

⁷² W dniu 1.II[19]44 r. t.j. w dniu likwidacji [gen. Franza] Kutschery i in.[nych] 3 [Gestapo] warszawskie wiedziały już dokładnie, która org.[anizacja] wykonała zamach. Wiedzano również, że jedna z grup wyw.[iadu] 6 [NSZ] dopomagała do ewakuacji magazynu, znajdującego się w zagrożonym lokalu, w pobliżu miejsca zamachu. AAN, AK 203/III-137, k. 30.

⁷³ Zob. m.in. DR 202/II-20; 202/II-60 k. 14; 202 II-61, t. 1: wykazy osób z NSZ – zabitych, aresztowanych i ukrywających się, których rodziny zostały objęte pomocą. Ustalano również wspólnie listę osób aresztowanych i zesłanych do obozów koncentracyjnych. Sporządzano okresowe listy więźniów Pawiaka i – w miarę możliwości – ich status w śledztwie i stan zdrowotny.

współpracowały ze sobą wywiadowczo na różnych szczeblach. Należy podkreślić, że pomimo różnic w celach, a także napięć, jakie występowały w związku z utrzymywaniem samodzielności NSZ w stosunku do Komendy Głównej AK, wywiad NSZ był lojalnym partnerem dla AK. Nieco inaczej wyglądały stosunki z DR. Jako, że Delegatura nie angażowała się w dążenia KG AK podporządkowania NSZ, nie występowało zagrożenie tarciami we współpracy. Dla wywiadu cywilnego, który był zdecydowanie mniej rozwinięty i miał inne cele niż wywiad wojskowy – posiadanie w dyspozycji rozbudowanej zewnętrznej sieci informacyjnej było cennym aktywem. Było to również realizowaniem misji NSZ.

Straty

Żołnierze wywiadu i kontrwywiadu NSZ w olbrzymiej większości pozostali anonimowi, ale zasłużyli na pamięć i szacunek konkretnymi osiągnięciami, ustalonymi i potwierdzonymi w dokumentach nie tylko własnych, ale przede wszystkim innych organizacji niepodległościowych (w tym głównie wywiadu i kontrwywiadu AK) oraz w dokumentach niemieckich sił bezpieczeństwa. Ze strony Niemców – swych największych wrogów, z którymi walczyli bezkompromisowo ponad pięć lat, doczekali się największej pochwały: *Był to najsprawniej zorganizowany i najbardziej sprężyste dowodzony nielegalny polski związek zbrojny*⁷⁴. Jednocześnie niemiecki wywiad już pod sam koniec wojny przyznał, że tak naprawdę niewiele wie o tej organizacji: *Brak dokumentów na temat jego dowództwa, struktury, stanu liczebnego, uzbrojenia itp.*⁷⁵ I właśnie ten brak szczegółowej wiedzy po stronie niemieckiej świadczy o wyjątkowym profesjonalizmie NSZ.

Trudno jest po wielu latach, przy braku dokumentacji, ocenić straty aparatu informacyjnego NSZ. Właściwie najwięcej całościowej wiedzy posiadamy na temat ofiary złożonej przez żołnierzy ZJ-NSZ pracujących na rzecz Ekspozytury „Zachód”. Jest to wiedza z lat 70. wynikająca z pracy badawczej prowadzonej przez Główną Komisję Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce.

⁷⁴ *Polskie podziemie w oczach wroga. Tajny raport dowódcy niemieckiego wywiadu gen. Reinharda Gehlena*, oprac. J. Rydel, A. L. Sowa, Kraków 2016, s. 69–70.

⁷⁵ J.w., s. 70.

Stąd wiemy, że podczas likwidacji sieci „Z” do wiosny 1942 r. aresztowano 59 osób, a po procesach na karę śmierci skazano 40 oskarżonych. Wśród straconych był szef wywiadu „Zachód” Stanisław Jeute oraz Wanda Węgierska, jedna z kluczowych osób siatki. W ramach przeprowadzonych przez Niemców uderzeń rozbite zostały ośrodki wywiadowcze sieci „Z” na terenie Berlina, Westfalii, Zagłębia Ruhry, Gdyni, Poznania, Włocławka, Gniezna, Bydgoszczy i Żnina⁷⁶. Zatrzymania trwały jeszcze do końca maja 1943 r. i objęły kolejne 30 osób. Aresztowani podczas śledztwa byli poddawani torturom⁷⁷. Szczególnie brutalnie śledczy obchodzili się z szefem ekspozytury. Świadkiem znęcania się nad Stanisławem Jeute „Stachem Zachodnim” była Małgorzata Gostomska „Biedronka”, jedna z jego łączniczek, która – skazana na więzienie – przeżyła wojnę⁷⁸. Po latach tak opisała swoje „spotkanie” z przełożonym: *Ze Staszkiem spotkałam się podczas konfrontacji w Berlinie. W pierwszym momencie go nie poznałam; tak był potwornie zmizerowany, z zapadniętymi policzkami i ustami; miał wybite wszystkie zęby. Zostały z niego tylko jego świetliste, pełne wyrazu oczy. Widziałam, jak przesłuchujący z wielką pasją wytrącił Staszкови kule i leżącego bił i kopał*⁷⁹. Mimo ciężkiego położenia aresztowani starali się zachowywać godną postawę. Jednym ze świadectw są zapiski Wandy Węgierskiej, wśród których znalazł się opis aresztowania: *Śmiać mi się chce, gdy myślę o moim aresztowaniu. Dwa auta, ośmiu mężczyzn – siedmiocentymetrowe kajdany. A potem rewizja... Do naga. Szukano czego? Między lokami, palcami u nóg, w ustach, w uszach, badano mnie wewnętrznie. Każda część bielizny i garderoby przeszła przez pięć par rąk, rozpruwano marynarkę... i nic nie znaleziono. Cały czas byłam wyniosła, spokojna, dumna. Tak opanowana,*

⁷⁶ Zob. L. Teresiński, O działalności Sądy Wojennego Rzeszy w okresie II wojny światowej, „Biuletyn Głównej Komisji Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce”, t. 24, 1972, s. 191–211.

⁷⁷ Zob. B. Chrzanowski, Związek Jaszczurczy i Narodowe Siły Zbrojne na Pomorzu 1939–1947, Toruń 1997, s. 54.

⁷⁸ Zob. też: P. Hofmański, Wywiadowca Związku Jaszczurczego. Wspomnienie o Bernardzie Hofmańskim, Lublin 2019.

⁷⁹ Cyt. za M. Gruszczyński, Stanisław Leon Jeute „Cezary”, Warszawa 2021, s. 14. Jeute brał udział w wojnie obronnej 1939 r. i w wyniku odniesionych ran miał amputowany lewy goleń.

*jakby to nie o mnie chodziło, ale jakbym oglądała film. O mnie to nieważne. O sobie nie myślałam. Ale o organizacji, o ludziach i materiale, o robocie. Byłam pewna natychmiastowego rozstrzelania*⁸⁰.

Żołnierze polskiego wywiadu potrafili zachować godność również po wydanym wyroku – w obliczu nadchodzącej śmierci. Przykładem może być postawa Stanisława Jeute. Miał on szansę uratować życie, jego matka z pomocą Polskiego Czerwonego Krzyża podjęła starania o wymianę go na niemieckiego szpiega, złapanego przez kontrwywiad brytyjski. Chcąc zachować się jako dowódca lojalnie wobec współskazanych podwładnych, Jeute zdecydował się jednak iść pod topór⁸¹. O jego wysokim poziomie moralnym świadczy także korespondencja z rodziną prowadzona po wydanym wyroku: *Kochanie moje! A więc ostatni raz tulę Cię do serca, polecam Boskiej opiece i błagam Cię, panuj nad sobą i całą swą miłość, jaką dla mnie czułaś, daj [naszemu synowi] Mareczkowi. Już jest tak daleko. Jest przy mnie tu miejscowy pastor, co jest dla mnie wielką pociechą. Za chwilę przystąpię do Komunii św. Sił mam dosyć. Droga moja, cóż mogę Ci napisać prócz tego, co w dotychczasowych listach pisałem. (...) W ostatnich tych chwilach całym sercem jestem przy Was i pragnąłbym, aby mój spokój i Wam się udzielił. Bóg tak chciał. Jeszcze raz powtarzam, co już pisałem. W sprawiedliwość Jego wyroków musicie wierzyć! (...) Poza tym żadnych specjalnych życzeń nie mam i sądzę, że jest bezcelowe zbyt wiele słów pisać, słów, które w obecnej chwili tak pusto brzmią. (...) Boże! Tak pragnę, abyś miała dość siły i mocy. W mojej ostatniej rozmowie z Bogiem będę błagał o siły dla Ciebie i o Jego święte błogosławieństwo dla Was wszystkich. Jeszcze raz tulę Cię do serca i całuję serdecznie i zostawiam z Bogiem. Stach.*

Wydaje się, że wpadka Ekspozytury „Zachód” była największym uderzeniem w służbę informacyjną ZJ-NSZ. Ale centrala poniosła straty także na innych odcinkach. Powołana do życia wiosną 1943 r. III Brygada Śledcza służby kontrwywiadu została rozbita niedługo po sformowaniu⁸². Latem

⁸⁰ Cyt. za B. Chrzanowski, dz. cyt., s. 61.

⁸¹ M. Gruszczyński, Stanisław Leon Jeute „Cezary”, Warszawa 2021, s.17.

⁸² Por. Rozliczenie finansowe Brygady Wywiadowczej z 22 IV 1943 r., IPN, BU 1569/106, k. 10.

1943 r. został zabity pracownik CSW „Karol” (NN), w cywilu konstruktor dział przeciwlotniczych⁸³. Z kolei w walce z Niemcami polegli pochodzący z Tczewa: „Bazyli” (NN) i „Paweł” (NN) należący do V Brygady Wywiadowczej⁸⁴. Straty ponosił także oddział specjalny, tzw. Komórka Likwidacyjna dowodzona przez ppor. Tadeusza Siemiątkowskiego „Mazura”. Aresztowania nie ominęły również pracowników Biura Fałszerstw kierowanego przez ppor. Władysława Wekera „Franciszka”. We wrześniu 1944 r. w Krakowie zginął podczas strzelaniny z Niemcami w lokalu konspiracyjnym sam szef CSW mjr „Witold”. Do dzisiaj okoliczności tego wydarzenia nie są znane. Istnieją domniemania, że to najście mogło być sprowokowane przez sowiecki wywiad, który „czyścił” przedpole nadchodzącej Armii Czerwonej, a Sowieci mieli świadomość, że NSZ nie poddadzą się im bez walki.

Z pewnością straty były ponoszone również w terenie na poziomie okręgowych ekspozytur wywiadu, jak i powiatowego aparatu informacyjnego. Nie ma jednak zbiorczego zestawienia poległych, aresztowanych oraz zamordowanych. Służba w NSZ, a szczególnie w wywiadzie tej organizacji była przez wiele lat ukrywana nawet w rodzinach żołnierzy tej formacji. Tego typu dane mogły być bowiem obciążające zarówno dla żołnierzy, jak i ich najbliższych. Historycy wielokrotnie spotykali się z sytuacjami, gdzie bohaterowie starali się „zmylić” badaczy, co do własnej aktywności konspiracyjnej podczas okupacji. Na przykład mec. Andrzej Grabiński, słynny obrońca w procesach politycznych przez sądami PRL, odmówił złożenia relacji na temat swojej pracy w wywiadzie, potwierdzając jedynie swoją służbę w ZJ-NSZ.

Po wojnie komunistyczny aparat terroru kontynuował polowanie na wywiadowców z NSZ. W aresztach śledczych Urzędów Bezpieczeństwa znaleźli się pracownicy zarówno centrali, jak i terenowych ekspozytur. W pierwszych latach po wojnie były to aresztowania związane z antykomunistyczną działalnością przeciwko tzw. władzy ludowej, a w 1952 r. rozpoczęte zostało rozpracowanie

⁸³ Por. Wł. Żbik-Kaniewski [wł. Kołaciński], *Bronię NSZ*, „Kultura” (Paryż), 6/44 1951, s. 140.

⁸⁴ Zob. Raport „Bronisława” dotyczący śmierci „Bazylego” i „Pawła” z 7 X 1943 r., AAN, 207/4, k. 48–49.

obiektywne „Kanały”, którego celem było rozpoznanie agentury wywiadu NSZ. Gromadzenie informacji na temat ludzi z wywiadu ZJ-NSZ trwało 12 lat i sprawa została złożona do archiwum dopiero na podstawie wniosku z 9 maja 1964 r.

W wyniku podjętych działań operacyjnych aresztowani zostali na szczeblu centralnym m.in. mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze” – zastępca szefa CSW, Antoni Szperlich „Wróblewski” – kierujący wywiadem na odcinku organizacji komunistycznych oraz jego współpracownicy Franciszek Krawczykowski „Frantz”, Eugeniusz Skiwski „Emil” oraz Stefan Tomaszewski „Tomasz Stefanowski”. Komuniści zdekonspirowali także pracowników referatu komunikacyjnego CSW oraz mjr. Władysława Kowalewskiego „Motykę”, szefa „dwójki” w Brygadzie Dyspozycyjnej Zmotoryzowanej, która była formowana w konspiracji przy Kwaterze Głównej Dowództwa NSZ.

W więzieniu znaleźli się szefowie okręgowych ekspozytur: mjr Karol Sęk „Jakub Rolka” z Okręgu Podlasie (zamordowany z wyroku sądu), kpt. Dionizy Ścisło „Wiktor” z Okręgu Kielce i Brygady Świętokrzyskiej, kpt. Zygmunt Ojrzyński „Obarski” z Warszawy (zamordowany z wyroku sądu), kpt./mjr Czesław Zawadzki „Wiktor Gozdawski” z Okręgu Podlasie, a następnie Obszaru Północ, por. Kazimierz Steckiewicz „Kazimierz Murzyn” z Mazowsza Północ, por. Eugeniusz Stempkowski „Eugeniusz Serwus” z Okręgu Białystok (zamordowany z wyroku sądu) oraz por. Stefan Kośmider „Wolbromski” z Okręgu Kraków. Rozpracowane zostały brygady obserwacyjne z Częstochowy oraz warszawska brygada kierowana przez Juliana Czerwiakowskiego „Jerzego Tarnawskiego”. Oczywiście nie w każdym przypadku UB posiadało wiedzę na temat konspiracyjnej aktywności aresztowanego. Jednak z czasem praca w wywiadzie NSZ była ujawniana. Przykładem może być grupa Czerwiakowskiego, która była sądzona za działalność w Państwowym Korpusie Bezpieczeństwa, a służba w ZJ-NSZ była „jedynie” dodatkowym obciążeniem.

Wszyscy oficerowie wywiadu NSZ, których dane osobowe, a przynajmniej pseudonim organizacyjny został ustalony, byli rozpracowani, często z dyspozycją, co z nimi zrobić po aresztowaniu. Np. rozpracowywany przez UB kpt. Stefan Rudzki „Swier” (m.in. szef II Oddziału KO XII) był poszukiwany jeszcze w latach 50-tych. Komunistyczna bezpieka usiłowała ustalić miejsce jego pobytu w celu *opracowania go do werbunku*. Na dokumencie istnieje jednak

dopisek ołówkiem: *do likwidacji*⁸⁵. Por. Michał Michalak „Mierzejewski” (szef II Oddziału KO Podlasie – przez kilka miesięcy w 1944 r.) został ujęty na początku 1945 r. i rozstrzelany, mimo to był nadal poszukiwany w terenie⁸⁶.

W znacznym stopniu rozpracowane były terenowe struktury wywiadu NSZ (inspektoraty – obwody, powiaty i rejony). Większość z osób funkcyjnych z tych struktur nadal prowadziła działalność konspiracyjną po 1944 r. już w warunkach panowania komunistów. Część z nich zginęła, inni trafili do więzień, tylko nielicznym udało się przedostać zagranicę. Z oczywistych względów nie pisali wspomnień, nie składali relacji, nie ujawniali swej działalności nawet osobom najbliższym. Ci, którzy pozostali w kraju i nie byli zdekonspirowani, zapewne już na zawsze pozostaną anonimowi.

NSZ były jedną z wojskowych organizacji Polskiego Państwa Podziemnego. Będąc w opozycji do kierowniczych gremiów pozostawały z nimi w łączności oraz współpracy. Mając swoją misję i cele na czas konspiracji – jak i na okres powstania powszechnego – tak programowały pracę swoich struktur i służb, w tym służby wywiadu, aby były skuteczne przy realizacji zamierzonych celów. Organizacja wojskowa nie działała w próżni. Wspierały ją organizacje polityczne, głównie SN i ONR oraz społeczne: Służba Cywilna Narodu⁸⁷ i m.in. „Uprawa” – „Tarcza”⁸⁸. Tym, co należy podkreślić jest fakt, że bez bazy społecznej, bez wsparcia społecznego funkcjonowanie prawie 80-tysięcznej organizacji byłoby niemożliwe. Przedstawiony w tej publikacji obszar aktywności wymagał podwójnej konspiracji i dodatkowego zaangażowania. Poza docenieniem ze strony innych struktur Polskiego Państwa Podziemnego, NSZ zdobyły również uznanie w oczach

⁸⁵ Raport o przebiegu resortowego rozpracowania krypt. Kanały (Siedlecki Okręg NSZ) IPN, BU 0255/136, t. 1, mps.

⁸⁶ Zob. Mariusz Bechta, *...między Bolszewią a Niemcami. Konspiracja polityczna i wojskowa Polskiego Obozu Narodowego na Podlasiu w latach 1939–1952*, Warszawa 2008, s. 381.

⁸⁷ Służba Cywilna Narodu – organizacja cywilna stanowiąca komponent administracyjny przy NSZ przygotowywany do zarządzania cywilnego po wyzwoleniu Polski.

⁸⁸ Cywilna organizacja ziemian i dużych przedsiębiorców stanowiąca zaplecze kwatermistrzowsko-sanitarne dla organizacji Polskiego Państwa Podziemnego.

wroga, jak jeden z najniebezpieczniejszych przeciwników. Niemieckie władze bezpieczeństwa w największych superlatywach pisały o NSZ-owskim wywiadzie (w znacznej części wywodzącym się jeszcze ze Związku Jaszczurczego). Już na samym początku istnienia NSZ, w październiku 1942 r., gen. Wilhelm Krüger podczas konferencji z dowódcą policji bezpieczeństwa (SD) Eberhardem Schöngarthem informował Himmlera o istnieniu *szeroko rozgałęzionej siatki wywiadu ruchu oporu [ZJ], która w swych wymiarach i skutkach jest rzeczą najpoważniejszą, z jaką zetknęliśmy się na tym terenie od początku okupacji*⁸⁹. W licznych raportach Gestapo i innych służb niemieckich podkreślano, że wywiad ZJ, a następnie NSZ dokładnie ustala personalia funkcjonariuszy policji bezpieczeństwa w Generalnym Gubernatorstwie; jakość materiałów wywiadu gospodarczego jest bardzo wysoka; wywiad ten posiada bardzo rozgałęzioną sieć współpracowników w łączności, na pocztach, w kolejnictwie. I wreszcie – że większość polskich siatek wywiadowczych na terenie Rzeszy to NSZ. W całościowym raporcie gen. Reinharda Gehlena (szefa wywiadu III Rzeszy na Wschód) z 4 kwietnia 1945 r. o polskiej konspiracji Niemcy zauważyli, że *w NSZ przywiązuje się wielką wagę do działalności wywiadowczej*⁹⁰.

Świadomość najwyższego profesjonalizmu organizacji, miała kadra dowódcza NSZ już w czasie wojny. Odzwierciedla to pośmiertne pożegnanie mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”, „Nałęcza”, „Tatarkiewicza” (zginął z rąk Niemców 16 września 1944 r. w Krakowie) – szefa Centrali Służby Wywiadu NSZ, a przedtem Centrali Wywiadu ZJ: (...) *Dwuletnie szefostwo II-go oddziału ZJ uwieńczone było sukcesami, które ogromnym echem odbiły się we wszystkich państwach wojujących. Ś.p. mjr Nałęcz stworzył jeden z najlepszych zarówno w ocenie naszych sprzymierzeńców jak i wrogów, wywiadów podczas tej wojny przeciwko okupantowi niemieckiemu. Przez trzy lata szukano od Wisły aż po Atlantyk agentów ZJ. Stworzono specjalny oddział,*

⁸⁹ W. Borodziej, *Terror i polityka. Policja niemiecka a polski ruch oporu w Generalnym Gubernatorstwie 1939–1944*, Warszawa 1985, s. 228.

⁹⁰ *Polskie podziemie w oczach wroga. Tajny raport dowódcy niemieckiego wywiadu gen. Reinharda Gehlena*, oprac. J. Rydel, A. L. Sowa, Kraków 2016, s. 71.

tzw. Sonderkommando ZJ z grona najzdolniejszych oficerów kontrwywiadu niemieckiego dla zniweczenia działalności Związku Jaszczurczego. Szkody bowiem wyrządzone Niemcom zarówno w samym działaniu bojowym, jak i w przemyśle zbrojeniowym były ogromne. Ruchy łodzi podwodnych z baz nad Atlantykiem, termin rozpoczęcia pierwszej ofensywy Rommla w Afryce, rejsy pancernika Gneisenau były natychmiast podawane Anglii, która w 1941 r. złożyła na ręce Wodza Naczelnego specjalne podziękowanie z sumą 100 tys. funtów szterlingów, jako uznanie dla polskiego wywiadu. Przemysł niemiecki był dokładnie penetrowany przez placówki ZJ a później systematycznie przez bombowce angielskie niszczone. Na skutek zwiększonego do maksimum specjalnego oddziału dla wytropienia Centrali Związku Jaszczurczego nastąpiły z końcem 1941 r. aresztowania w Berlinie i w Warszawie członków wywiadu ZJ. To na pewien okres czasu zahamowało pracę. Niestrudzony jednak w swej pracy i wysiłku ś.p. mjr Nałęcz odbudował szybko już w trudniejszych [warunkach] wywiad i kontrwywiad, które odtąd stanowiły II-gi oddział Narodowych Sił Zbrojnych (...) ⁹¹.

Celem niniejszej publikacji jest zaprezentowanie wysiłku intelektualnego i organizacyjnego służby informacyjnej Narodowych Sił Zbrojnych, a przez to całej konspiracyjnej organizacji wojskowej. Przedstawione dokumenty pochodzą w przeważającej większości z Archiwum Akt Nowych oraz Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej. Jednak ich pierwotne pochodzenie archiwalne jest dużo bardziej zróżnicowane. Do AAN zostały przekazane z dawnego Centralnego Archiwum Komitetu Centralnego Polskiej Partii Robotniczej, gdzie były w części skatalogowane i opracowane, a w części znajdowały się w rozsypie różnych dokumentów konspiracyjnych, które stanowiły na przykład załączniki do akt procesowych żołnierzy Polski Podziemnej. Ten zbiór jest stale uzupełniany przez dokumenty przekazywane przez organizacje kombatanckie, ale również dokumenty odnajdywane. Do tych ostatnich należą podręczne archiwum szefa Biura Informacji Dowództwa NSZ, Mirosława Ostromeckiego „Orskiego”,

⁹¹ Rozkaz ogólny nr 12 z 25 września 1944 r. Inspektora NSZ-Zachód, płk. Zygmunta Broniewskiego „St. Boguckiego”. Mps (częściowo uszkodzony), zbiory ZG NSZ, kserokopia w zbiorach Leszka Żebrowskiego.

które zostało odnalezione w skrytce w szafie znajdującej się na jednym z wydziałów Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego oraz podręczne archiwum finansowe Centrali Służby Wywiadu NSZ odkryte w jednym z pustostanów na terenie Warszawy. Podobnie różne pochodzenie mają dokumenty znajdujące się w zasobie IPN. Są tam wcześniej skatalogowane archiwalia pochodzące z Centralnego Archiwum Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, materiały pochodzące z archiwum Służby Bezpieczeństwa, a następnie Urzędu Ochrony Państwa, które znajdują się jako załączniki do akt śledczych oraz akt operacyjnych. Kolejnym źródłem zasilenia IPN w dokumenty NSZ (i innych organizacji konspiracyjnych) były akta procesowe znajdujące się w archiwach sądowych oraz archiwach wojskowych.

W prezentowanym tomie znajdują się dokumenty własne organizacji, ponieważ jedynie one mogą zobrazować poziom profesjonalizmu żołnierzy służby wywiadu NSZ. Nasze wydawnictwo zostało podzielone na dwie części: najważniejsze instrukcje regulujące pracę służby oraz meldunki, wytyczne i raporty zarówno centrali, jak i struktur terenowych, które dają czytelnikowi obraz życia tej podziemnej organizacji. Całość została przedstawiona chronologicznie w ramach poszczególnych części. Przy edycji tych źródeł pisownia została uwspółcześniona, jednak do umieszczania ręcznych dopisków oraz kwestii układu dokumentów podchodziliśmy indywidualnie. W części dokumentów te kwestie nie odgrywały istotnej roli w prezentacji dokumentu, ale były i takie przypadki, gdzie dla właściwego zrozumienia przekazu miały znaczenie. W zasobach archiwalnych znajdują się również liczne dokumenty zaszyfrowane, te jednak zostały pominięte w niniejszym tomie.

Na zakończenie chcielibyśmy podziękować za pomoc przy pracy nad prezentowanym zbiorem dr. Rafałowi Sierchule.

Sebastian Bojemski i Leszek Żebrowski

Normatywy

I. I N S T R U K C J A

Praca w wywiadzie jest trudna i niebezpieczna. Jest to nieustanna walka, nawet gdy pozornie panuje spokój, a front przebiega setki kl. [kilometrów] od nas. W tej walce: tajemnych mocy, zwycięża ten – kto jest lepiej przygotowany, zorganizowane, wyszkolony teoretycznie i praktycznie. Każdy, bowiem, błąd popełniony może mieć wielkie następstwa dla osobistego bezpieczeństwa, jak i dla ludzi z nim związanych, lub dla całej nieraz organ.[izacji].

Niebezpieczeństwo pracy wywiadowczej jest to samo, co żołnierza na froncie, nie ma wszakże **gugestjonujących** rekwizytów – mundurów i otwartego pola walki. Praca jest cicha i nie pokazowa. Francuski generał Buat⁹³ mówi: oficer wywiadu, który celuje w swym zawodzie, ocala więcej żywot[ów] ludzkich, aniżeli zdołałby ocalić na czele nacierającego o[d]działu.

Każdy z wywiadowców musi sobie zdać sprawę z wielkiej odpowiedzialności, jaka na nim ciąży, i która spadła na [niego] jako dowód zaufania przełożonych uznających go za godnego do współpracy w wielkiej grze, jaką jest wywiad. Jednocześnie uświadomiwszy sobie ważność tej sprawy i niebezpieczeństwa na jakiej jest narażony, w swej działalności, wywiadowca musi uprzytomnić sobie, że powołanie go do pracy w wywiadzie dla własnego kraju jest zaszczytnym wyróżnieniem. Zaszczytu tego mogą dostąpić tylko jednostki o nieprzeciętnych wartościach charakteru, a jednocześnie dużymi zdolnościami i posiadające wiedzę techniczną.

⁹² Od lipca 1941 r. zmieniła nazwę na Narodowa Organizacja Wojskowa (NOW).

⁹³ Gen. Edmond Alphonse Léon Buat, francuski zwolennik nowych rodzajów broni i technik wojskowych.

Dobry wywiadowca musi odznaczyć się silną wolą, hartem ducha, niczym nie zachwianym pionem etyczno-moralnym, odwagą cywilną z inicjatywą, samodzielnością, a nawet uporem w dążeniu do swego celu oraz systematycznością w pracy, którą musi zawsze plan.[ować]

W stosunku do innych wywiadowców cechować [go] powin[n]a rozumna nieufność wynikająca ze zrozumienia swej odpowiedzialności i czyhającego wokół niebezpieczeństwa.

Dlatego kardynalną zasadą wywiadowcy jest **OBOWIĄZEK MILCZENIA**. Święte prawo wywiadu – **MILCZENIE** – konieczne jest dla własnego bezpieczeństwa wywiadowcy i jego kol.[egów], którzy przecież ryzykują więcej, niż żołnierz w polu, bo nie ma tu ran lub niewoli tylko śmierć – to prawo – **MILCZENIE** – jest nieraz w życiu zapomniane.

Wcześniej uczymy się mówić, ale późno milczeć. Dążność do mówienia[,] do zwierzeń jest u ludzi głębokim przyzwyczajeniem, mówi się o wszystkim, o tym co należy, i o tym co nie należy, co nie przedstawia żadnej wartości, i o tym co przedstawia ogólną wartość. Wywiadowca musi bezwzględnie zerwać [z gadulstwem] dla swego własnego dobra, dobra kol.[egów] i dla sprawy, czyli idei, której służy.

Wywiadowcy nie wolno ufać nikomu i tu nie ma żadnych wyjątków – nawet wobec najbliższych. Zasadą jest, że o pracy wywiadowczy mogą wiedzieć tylko ci, z którymi został skontaktowany przez organizację. Wszyscy inni nie mogą wiedzieć nic o charakterze jego pracy i nawet nie powinni się domyślać, że w ogóle działa.

Nikomus też nie wolno mu jest mówić o rzeczach, o których wywiadowca dowiedział się w związku ze swą pracą.

Każdy więc wchodzący do pracy w wywiadzie musi to prawo – **MILCZENIA** –

doskonale zapamiętać i pamiętać o nim zawsze i wszędzie.

Należy także w dużej mierze zwrócić uwagę na stałe rozwijanie pamięci, jako niezbędnego fundamentu dla każdej pracy wywiadowczej.

TREŚĆ INFORMACJI ZBIERANYCH PRZEZ WYWIADOWCÓW.

I. WYWIAD WOJSKOWY

I. Dyslokacja wojsk, oddziałów partyjnych włączonych do armii, żandarm.[erii]

a) Miejsce zakwaterowania (żołnierzy, podoficerów i oficerów) place zbiórek, ćwiczeń, miejsce postoju taborów, gdzie się znajduje sprzęt itp. poza podaniem ulicy i numeru domu podać, między jakimi poprzecznymi ulicami dany nr się znajduje.

b) Rodzaj broni. Nazwa nazwiska d-ców, nr dywizji (pomocnym będzie wyszukanie numeru oddziału zwiadowczego „Aufklarungsabteilung” lub ppanc. „Panzerabwehrabteilung”, które te same zwykle mają numery).

c) Garnizon macierzysty. Skąd pochodzi, wszelkie dane co do transportu prze[...].

d) Siła liczebna, ilość jednostek, dokładny skład, struktura organizacyjna jednostki. Stan liczebny oddziałów i jednostek z uwzględnieniem rodzaju jednostki (czynna, rezerwowa, Landwehr., Landsturm), ilość ofic.[erów], podofic.[erów,] szer.[egowych].

e) Wartość. Przeważające roczniki, procentowy stosunek stanu czynnego, rezerwy, pospolitego ruszenia itp., skład regionalny (Bawarczycy, Prusacy itp.), zdrowotność, nastroje (poglądy polityczne), stosunek między oficerami, podoficer.[ami] i żołnierzami, stosunek do ludności cywilnej, miejscowej, poziom wykształcenia.

f) Wyposażenie. Broń, amunicja, wszelki sprzęt (samochody, motocykle), zapasy[:] ilość i jakość.

h) Łączność (sposób przecięcia).

i) Działalność, porządek dnia, ćwiczenia, warty (przepisy, czas warty, siła, roz-

mieszczenie, sposób zmiany, uzbrojenie). Instrukcje alarmowe.

2. LOTNICTWO

Nazwa i numer stacjonujących jednostek, rodzaje samolotów, ilość.

a) Lotniska. Rodzaje i przeznaczenie lotniska (bojowe, szkolne itp.). Urządzenie lotnisk (ewent.[ualnie] studium ich budowy), stan i wielkość pola wzlotu i budynków. Hangary, warsztaty, składy, magazyny i inne. (szkice lotnisk i zabudowań). Zapasy surowca, półfabrykatów w warsztatach. Części i narzędzia, dowóz.

b) Oddziały liniowe. Jakie, komu podlegają, periodiczność przesunięć – ilość. Element ludzki, numery oddziałów. Zakwaterowanie, wyżywienie, przydział (jak punkt I od i do).

c) Opl.[obrona przeciwlotnicza] i naziemna artyleria. Broń maszynowa. Schrony. System alarmowy. Obser[wacja].

d) Szkolenie. Zakres, sposób szkolenia, czas trwania przeszkolenia (ogólny i tygodniowy), jego intensywność, procentowy wynik reakcji na kursy, ilość ucz.[estników] i instruk.[torów,] ilość i rodzaj maszyn, pojemność szkoły, elem.[ent] ludz.[ki]

e) Zakwaterowanie uczni[ów,] obsługi i wart, warunki życiowe, odżywienie, pomieszczenie, traktowanie, rozplanowanie czasu swobody.

f) Organizacja. Przydzielenie (z Rzeszy) odkomenderowanie (do Rzeszy) lub inne.

3. OBIEKTY O ZNACZENIU WOJSKOWYM

Tory kolejowe, dworce, mosty, tunele, sieć telefoniczna, stacje radiowe, umocnienia, miny. (rozbudowa torów, budowa i remont mostów, dróg i szos, rozbudowa i umocnienie sieci. Obsada przez wojsko nap. mostu).

4. FORTYFIKACJE

Przeszkody zwykłe, przeciwpancerne, schrony, okopy (wykonanie i budowa).

5. SKŁADY AMUNICJI I MATERIAŁÓW PĘDNYCH

Jako obiekty wojskowe stałe w odróżnieniu do przenośnych magazynów wraz z oddziałem wojska, dla którego są przeznaczone (patrz punkt I lit. fig.). Gdzie położone, plany i punkty orientacyjne, wielkość zasobów zbadanie terenu i dostępu do składów.

6. SZPITAL E (w o j s k o w e, d l a j e ń c ó w, c y w i l n e).

Zarząd, ilość lekarzy, pielęgniarek, chorych. Rodzaje chorób i stan chorych. Procent wydatków dziennie – śmierci, warunki życia, opieka instytucji charytatywnych.

7. P O L I C J A.

- a) Oddziały zwarte (piesze, kawaleria, broń pancerna).
- b) Kryminalpolizei⁹⁴.
- c) Sicherheitpolizei⁹⁵.
- d) Gestapo⁹⁶.
- e) Schutzpolizei⁹⁷.

⁹⁴ Policja Kryminalna.

⁹⁵ Sicherheitspolizei (Sipo, Policja Bezpieczeństwa) – jednostka nadrzędna nad Policją Kryminalną (Kriminalpolizei, Kripo) i Policją Porządkową (Ordnungspolizei, Orpo, „mundurowa”). Do zadań Sipo należało ściganie przestępstw kryminalnych i politycznych, zwalczanie dywersji i sabotażu oraz wywiad i kontrwywiad cywilny.

⁹⁶ Geheime Staatspolizei (Tajna Policja Państwowa, Gestapo) – nieumundurowana policja polityczna wchodząca w skład Policji Bezpieczeństwa (Sipo). Do zadań Gestapo należała ochrona systemu władzy narodowo-socjalistycznej oraz działalność kontrwywiadowcza.

⁹⁷ Schutzpolizei (Schupo, Policja Ochronna, „mundurowa”) – wchodziła w skład Ordnungspolizei (Orpo, Policja Porządkowa). Działała w większych miastach, posiadała komendantury w stolicach dystryktów Generalnego Gubernatorstwa oraz Chełmie, Częstochowie, Kielcach i Stanisławowie. Zadaniem Schupo było zapewnienie porządku publicznego.

f) Policja kolejowa⁹⁸.

g) Reichsbandienst – urzędnicy kolejowi.

Stan ilościowy, rozmieszczenie i inne dane według schematu dla punktu I, lit.[ery] od a) do i).

8. FORMACJE PARTYJNE

a) SS⁹⁹, b) SA¹⁰⁰, c) NSKK¹⁰¹, d) NSFK¹⁰² itp.

Stan ilościowy, rozmieszczenie i inne dane według schematu dla punktu I, lit.[ery] od a) do i).

9. TRANSLOKACJA WOJSK I SPRZĘTU WOJSKOWEGO

a) Koleją. Skąd, dokąd. Ubezpieczenie.

b) Drogami bitymi, pogotowie marszowe, czas przemarszu, szyk, miejsce przemieszczenia, cel przesunięcia, szczegóły, ubezpieczenie.

⁹⁸ Bahnschutzpolizei (Policja Ochrony Kolei) – formacja policji mundurowej wchodzącej w skład Policji Porządkowej (Ordnungspolizei, Orpo). Do jej zadań należało ochrona linii kolejowych, dworców, składów itp.

⁹⁹ Die Schutzstaffel der NSDAP („Sztafety Ochronne NSDAP”) – paramilitarna organizacja partyjna powołana do życia w 1923 r. Do połowy lat 30. SS funkcjonowały w ramach SA, później jako samodzielna organizacja. SS posiadało własne przedsiębiorstwa, wywiad, oddziały wojskowe, przejmowały także instytucje państwowe m.in. policję.

¹⁰⁰ Die Sturmabteilungen der NSDAP (Oddziały Szturmowe NSDAP) – organizacja bojowa NSDAP. Powołana w 1920 r. jako umundurowana formacja z własnym sztabem. Po zabójstwie szefostwa SA w 1934 r. przez SS pełniła rolę „przysposobienia wojskowego” dla członków NSDAP.

¹⁰¹ Nationalsozialistisches Kraftfahrkorps – Narodowo-socjalistyczny Korpus Motorowy (podlegał pod NSDAP).

¹⁰² Nationalsozialistisches Fliegerkorps – Narodowo-socjalistyczny Korpus Lotniczy, formacja podlegająca pod NSDAP.

- c) Transporty gospodarcze – węgiel, pasze, drzewo, żywność.

10. WIADOMOŚCI RÓŻNE (katastrofy, incydenty)

II. WYWIAD POLITYCZNY

I. Działalność niemiecka

A) Na terenie Gub.[ernatorstwa] General.[nego].

- a) Organizacja policji, partii, administracji.
- b) Stosunek władz policyjno-partyjnych do ludności polskiej.
- c) „ „ administracyjnych „ „ „ .
- d) „ „ władz wojskowych „ „ „ .
- e) Nastroje wśród: a) wojska, b) partii, c) władz admin.[istracyjnych],
d) ludn.[ości]. cyw.[ilnej] niem.[ieckiej].
- f) Propaganda (pisma, teatr, kino, komunikaty głośnikowe)
 - 1) wewnętrzna (wśród Niemców),
 - 2) zewnętrzna („ Polaków).
- g) Obozy koncentracyjne i więzienia polityczne.
- h) Wiadomości różne.

B. Działalność na terenie Rzeszy i ziem przyłączonych do Rzeszy.

2. Wschód.

A) Akcja Ukraińska.

- a) zarząd, b) struktura wewnętrzna organizacyjna, c) ideologia Związku, d) prądy nurtujące w Związku, e) frakcje polit.[yczne], f) organizacje poufne, g) akcja wojskowa, h) współpraca z Niem.[cami] i współpraca z org.[anizacjami] narodowościowymi, i) udział w życiu gospodarczym, k) dane personalne o członkach, l) prasa.

B) Akcja białoruska. Idem¹⁰³.

C) Akcja Rosjan (Białych).

D) Działalność Sowietów za Bugiem.

a) organizacja aparatu państwowego i administracyjnego na terenie ziem przyłączonych do Sowietów, b) aktywność GPU¹⁰⁴ i Partia, c) czerwona armia: 1. dowództwo 2. siła liczebna 3. uzbrojenie 4. ekwipunek 5. wyżywienie 6. wartość, zdrowotność, nastroje itp., d) rola Żydów i udział ich we władzach sowieckich, e) warunki życia Rosjan, Polaków, Ukraińców, Żydów na wsi i w mieście, f) niszczenie żywności polskiej (prześladowanie znęcanie się wywożenie w głąb Rosji. Jakże warstwy społeczne procentowo), h) prześladowanie religii, i) fortyfikacje i przygotowanie wojskowe na granicy, k) propaganda.

3. Działalność komunistyczno-socjalistyczna i propaganda sowiecka

A) K.P.P.¹⁰⁵

a) organizacja podział terytorialny i kierownictwo, b) działalność organizacyjna: 1. wśród robotników, 2. wśród inteligencji pracującej, 3. wśród innych warstw społecznych, 4. wśród Żydów, 5.[c)] propaganda (bibuła, ulotki, pisma) wśród Polaków, wśród Niemców, d) sieć szpiegowska, e) sabotaże, f) werbunek do Legionu Sowieckiego¹⁰⁶, g) dane personalne.

B) Ekspozytury Kominternu – Międzynarodówki pomocnicze

a) Międzynarodówka Czerwonych Zw[iązków] Zawodowych Profintern¹⁰⁷,

¹⁰³ Łac. ten sam, to samo.

¹⁰⁴ Sowiecka policja polityczna.

¹⁰⁵ Komunistyczna Partia Polski (rozwiązana w 1938 r.). Zachodziło podejrzenie, że rozwiązywanie mogło być pozorne.

¹⁰⁶ Przewidywane tworzenie formacji „polskich” w służbie sowieckiej.

¹⁰⁷ Czerwona Międzynarodówka Związków Zawodowych.

b) Międzynarodówka Młodzieży K.I.M.¹⁰⁸, Czerwoni Pionierzy, Dzieci Października, c) Międzynarodówka sportowa (Sportfintern), d) Międzynarodówka prac.[owników] oświatowych I.T.S.¹⁰⁹. (Z.N.P.)¹¹⁰, e) Organizacja Akademicka „Zw.[iązek] Spartakusa”¹¹¹, f) Inne Międzynarodówki.

C) Propagandy prosowieckie

D) Organizacje pokrewne – komunizujące (Wici¹¹² itp.)

E) Trockiści

F) Organizacje socjalistyczne

a) org.[anizacja] Dubois¹¹³ i Barlickiego¹¹⁴ (wyraźnie komunizująca), b) org.[anizacja] Pużaka¹¹⁵ (dawniej socjal.[istyczne] Zw.[iązki] Zawod.[owe]), c) udział Socjal.[istów] w org.[anizacjach] o typie wojsk.[owym].

4. Działalność Żydostwa.

a) oficjalne grupy żydowskie – gminy żydowskie, rabinaty, itp., b) instytucje żydowskie charytatywne – ameryk.[ańskie] „Joint”¹¹⁶, „Terez”¹¹⁷ itp., c) tajne władze Żydostwa światowego, d) bataliony pracy, e) policja żydowska (w getcie).

Ad. a) b) c) d) e): organizacja, środki finansowe, pomoc charytatywna, wpływ na masy, wpływy polityczne, stopień współpracy z władzami niem.[ieckimi],

¹⁰⁸ Komunistyczna Międzynarodówka Młodzieży.

¹⁰⁹ Skrót nieznan.

¹¹⁰ Związek Nauczycielstwa Polskiego – część działaczy była ostentacyjnie lewicująca i utrzymywała niejawne kontakty z KPP.

¹¹¹ Związek Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Spartakus” założony w 1934 r., komunizująca organizacja o niewielkich wpływach (ok. 200 członków). Zwolennicy „jednolitego frontu” z komunistami. Prowadzili konspiracyjną działalność wśród młodzieży szkół średnich.

¹¹² Młodzieżowa organizacja ruchu ludowego o radykalnym programie polityczno-społecznym.

¹¹³ Stanisław Dubois – przedstawiciel lewego skrzydła PPS. Zginął w Auschwitz w 1942 r.

¹¹⁴ Norbert Barlicki – przedstawiciel lewego skrzydła PPS. Zwolennik „jednolitego frontu” z komunistami. Zginął w Auschwitz w 1941 r.

¹¹⁵ Kazimierz Pużak, jeden z przywódców PPS.

¹¹⁶ American Jewish Joint Distribution Committee (JOINT) – żydowska organizacja charytatywna.

¹¹⁷ Brak danych. Nazwa nieznan, być może błąd w maszynopisie.

agitacja komu.[nistyczna], f) udział Żydów w życiu gospodarczym: 1) przemysł pod zarządem komisarycznym i będący fikcyjną własnością Polaków, 2) handel (jawny i ukryty), 3) nieruchomości w rękach żydowskich, 4) handel złotem i dewizami, 5) kredyt lichwiarski, g) partie polityczne żydowskie i ich działalność (Poalej Sion¹¹⁸, Bund¹¹⁹ itp.), h) wpływ wojny i zewnętrznych szykan ze strony Niem.[ców] na nastawienie psychiczne mas żydowskich.

5. Działalność masonerii.

A) Obrządku Szkockiego.

B) Wielkiego wschodu.

a) wpływ w organizacjach tajnych wojskowo-politycznych,

b) działalność wśród sfer przemysłowych,

c) wpływy na komórki życia gospodarczego,

d) współpraca z żydostwem,

e) stosunek do komunizmu.

(W razie natrafienia na ślady loży masońskiej należy natychmiast zawiadomić centralę, która prześle szczegółowe instrukcje).

6. Organizacje wojskowo-polityczne.

Kierownictwo [-] liczba członków, siła bojowa, karność i dyscyplina, prężność organizacyjna, wyszkolenie w wojskowe, wychowanie ideowo-światowe, propaganda (pożądane doręczenie pism tajnych, broszur, druków z podaniem: źródła, przypuszczalnego kierunku politycznego, według opinii informatora, ilości kolportowanej w terenie, kierunek polityczny org.[anizacji], org.[anizacje] tajne, ukryte dla członków (poufne) i ich wpływ na całość org.[anizacji], wpływ żydostwa, zależność od masonerii i obrządku szkockiego, i wielkiego wschodu, stosunek do Rządu Polsk.[iego] w Anglii, współpraca z innymi org.[anizacjami].

¹¹⁸ Żydowska Socjaldemokratyczna Partia Robotnicza „Poalej Syjon” o obliczu socjalistyczno-syjonistycznym.

¹¹⁹ Żydowska partia polityczna o obliczu socjalistyczno-syjonistycznym. Wielu jej działaczy podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. weszło w skład tzw. Rewkomów (Komitetów Rewolucyjnych) – lokalnych ogniw administracji sowieckiej na ziemiach polskich zajętych przez Armię Czerwoną.

III. WYWIAD SPOŁECZNO – GOSPODARCZY

Zakłady i instytucje o charakterze gospodarczym

1. Zakłady przemysłowe, fabryki (wszystkie, a więc od dużych do najmniejszych)

a) Nazwa, rodzaj, nazwa adres, o ile możliwe plan sytuacyjny.

b) Opis zakładu: 1. czy jest czynny, ewentualnie, które działy. 2. jeżeli nieczynny, to co się stało z maszynami, ewentualnie dokąd je wywieziono. 3. ilości pieców, ilości maszyn. 4. ilość i rodzaj czynnych i zapasowych maszyn (obrabiaerek itp. w poszczególnych działach i ich stan). 5. co się robi w biurze projektów. 6. co robi się w laboratorium w zakresie przygotowania nowej produkcji lub wynalazków. 7. źródło energii, zapasowe źródła, zapasy paliwa.

c) Produkcja: 1. co i ile się produkuje, jakość, braków. 2. czyje zamówienie, kto odbiera, dokąd odsyła się gotowy produkt. 3. skąd przychodzą półfabrykaty, części, ewent.[ualnie] dokąd wysyła się (współpraca z innymi zakładami). 4. o tym, co jest w przygotowaniach. 5. czy jest całkowicie wykorzystana zdolność produkcyjna, czy robi się coś w tym kierunku. 6. przeszkody produkcji, przerwy. 7. ilość zmian, system pracy, godziny pracy. Oprócz przedmiotów ogólnie znanych, pożądane są rysunki, skład, ocena, opis itp. poszczególnych produktów, zarówno posiadanych, jak i wytwarzanych.

d) Surowiec: 1. jakość, ilość i skąd otrzymane. 2. zapasy, ile, na jaki czas. 3. jakie, ile i dokąd wysyłane.

e) Personel: 1. ocena dyrekcji i kierownictwa, czy fabryka jest pod zarządem przymusowym niem.[ieckim]. 2. ilość zatrudnionych w poszczególnych działach: inżynierów, urzędników, wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych robotników. 3. ocena fachowości i wydajności pracy. 4. braki personelu. 5. płace, deputaty, ochrona pracy. 6. skład narodowościowy, nastroje poszczególnych grup. 7. aresztowania, sabotaże. 8. nastroje wśród robotników i pracowników umysłowych, zaangażowanie polityczno-wojskowe, gazetki kolportowane, ich ilość, agitacja kom.[unistyczna].

f) Ochrona zakładu: 1. system i słabe punkty. 2. skład ochrony, narodowości, uzbrojenie, nastroje. 3. Gestapo.

g) Różne: 1. zamierzania co do budowy, rozbudowy lub zwijania zakładu, zwiększenia wydajności. 2. inne, więcej interesujące dane.

2) Cechy

3) Spółdzielnie (rola ich w życiu gospodarczym)

4) Instytucje miejskie i zakłady użytku publicznego, elektrownie i gazownie

5) Większe przedsiębiorstwa handlowe/przedmiot handlu, paserstwo.

6) Inne instytucje o charakterze gospodarczym

Ad. 2, 3, 4, 5, 6. Adres kierownictwa (zależność od władz niem.[ieckich]), ilość pracowników, działalność organ.[izacji], kontakt z Niem.[cami] i świadczenia [dla] Niem.[ców], stosunek grup narodowościowych (Ukraińcy, Białorusini, Rosjanie itp.), wpływy polit.[yczne] polskie w zarządzie i wśród członków, zaangażowanie w pracy wojskowo-politycznej.

7) Handel pokątny/nieoficjalny szmugiel, pasek

8) Instytucje społeczne

1. Stołeczny Komitet Sam.[opomocy] Społ.[ecznej] i Rada Gł.[ówna] Opiek.[uń-
cza]

Zarząd, administracja, działalność opiekuńcza, podstawy finansów, świadczenia Niem.[ców] na akcje zarządu, nastroje wśród urzędników, siły polityczne w instytucji,

2. Polski Czerwony Krzyż

Pomoc dla jeńców i rannych, akcja charytatywna, stopień współpracy z Niem.[ieckim] Czerw.[onym] Krzyżem reszta jak w punkcie 1.

3. Straż pożarna ochotnicza lub płatna

Kierownictwo (nazwiska), ilość of.[icerów] i szereg.[owych], wykształcenie, sprawność organ.[izacyjna], zdrowotność, wiek przeważający, system alarmowy, rozkład zajęć stałych, zależność od władz niem., reszta jak w punkcie A. od 2 do 7.

4. Organizacje charytatywne

IV. K O N T R W Y W I A D

1. Denuncjatorzy

a) Agenci G-po [Gestapo] polityczni

b) Agenci G-po [Gestapo] dewizowi

- c) „ ” brygady paskarskiej d) Konfidenci Policji polskiej
e) Donosiciele prywatni f) Współpracujący z Niemcami
g) Osoby popełniające nadużycia i przestępstwa w stosunku do Polaków

2. Reichsdeutsche

3. Volksdeutsche

4. Firmy i organizacje na usługach Niem.[ców]

Dane dotyczące nazwisk i nazw, firm i organ. podać według następującego schematu

1) Imię i nazwiska

data i miejsce urodz.[enia]

rysopis, pożądana fotografia

narodowość, wyznanie względnie

1) Nazwa firmy lub organ.[izacji]

oficjalne przeznaczenie

data założenia

kierownictwo, charakter

2) Dokładny adres

3) Wykształcenie

Działalność społeczna lub polityczna oraz zajmowane stanowisko społeczne przed wojną i obecnie.

4) Rodzaj przewinień (oskarżenie sprecyzowane dokładnie)

5) Pobudki jakie kierowały oskarżycielem lub popełniającym nadużycie

Chęć zemsty, pieniądze itp. lub zdrady, zapieranie się na Volksdeutscha.

6) Korzyści osiągnięte

7) Dowody

8) Osoby mogące być podane za świadków, data otrzymania informacji

[9]

10) Sprawozdanie informacji

11) Uwagi

Przy obserwacjach jednostkowych należy doskonale wbić sobie w pamięć wygląd osoby śledzonej tak, aby ją zawsze można było poznać bez względu na zmianę przez nią stroju. W tym celu należy zastosować tzw. metodę „obrazu pamięciowego” polegającego na zapamiętaniu szeregu charakterystycznych cech danej osoby, a więc:

1. Sylwetka: ogólna/wielkość, osoba wysoka, niska, gruba, chuda, wyprostowana, przygarbiona, chód, ruchy.
2. Głowa: wielkość, włosy, brwi, oczy, nos, usta, zęby, szyja, znaki szczególne np. okulary, ruch nerwowy itp.
3. Korpus: kształt wysmukły, przysadzisty, barki, brzuch itp.
4. Ręce: długość, kształt palców, umięśnienie itp.
5. Nogi: długość, kształt, umięśnienie, kształt stopy, sposób jej stawiania.

Każda zdobyta wiadomość musi być jak najszybciej przekazana przełożonemu. Normalnie meldunki mają być składane raz w tygodniu. W razie możliwości, wiadomość należy doręczyć natychmiast przełożonemu. W meldunkach należy przestrzegać następujących zasad:

1. Kolejność podawanych informacji według niżej wyszczególnionych działów.
2. Opis każdej informacji obowiązuje:
 - a) Dokładność: szczegóły z podaniem cyfr bez ogólników.
 - b) Prawidłowość: bez dodatków, upiększeń, fantazjowania, ściśle według faktów – obok informacji sprawdzonej pisze się „spr.”, – obok niesprawdzonej „niespr.”
 - c) Zwiężłość: ale zrozumiale, ważniejsze wypadki, opis szczegółów.
 - d) Kompletność: bez pominięcia ważnych szczegółów.
3. Źródła informacji. a) szyfr agenta, b) o ile osoba trzecia: nazwisko i dane personalne.
4. Data zdobycia informacji i data zdarzenia. Przy każdej personalnej inform[acji] prócz daty złożenia meldunku na początku całego meldunku.
5. Miejsce zdarzenia.

6. Szkic terenowy: albo według skali, albo z podaniem kroków, oznaczenie strony świata, objaśnienia na boku, nie na rysunku, na rysunku tylko liczby, numer. Fantazjowanie, objaw częsty u początkujących wywiadowców w celu przypodobania się przełożonemu jest niedopuszczalne. Zwodzić dowódcę, obojętnie w jaki sposób, to fałszować jeden z głównych czynników jego decyzji. Wszystko jedno jakiego sposobu użyje się, by go zwieść kłamstwem, zniekształcanie prawdy lub choćby zwykłego pokrycia milczeniem, będzie to zawsze czyn więcej niż nikczemny – to prawdziwa zdrada (pułk. Derwis)¹²⁰. Wynik pracy wywiadowcy zależy przede wszystkim od jego obowiązkowości, pilności i zamięłowania, a nawet rozkochania się w służbie wywiadowczej. Ze względu na ogromne znaczenie pracy w wywiadzie, ze względu na konieczność ćwiczenia ze strony wywiadowcy, maximum wysiłków, aby osiągnąć maximum wyników – wywiadowca musi stanąć na najwyższym poziomie swej działalności, żeby to osiągnąć – musi nieustannie pracować nad sobą i kształcić się teoretycznie i praktycznie.

Źródło: AAN, 203/III/1, k. 6-11, mps.

¹²⁰

Brak danych. Prawdopodobnie błąd w maszynopisie.

1941, Instrukcja wstępna wywiadu Organizacji Wojskowej Związku Jaszczurczego (OWZJ)

O. W. ZJ

Komenda Główna

Instrukcja wstępna. Sztab

Nr. W6-Wyw./41.

A. ZADANIE WYWIADU.

Dla łatwiejszego ujęcia całokształtu zadań wywiadu, dzielimy go na pięć grup, a mianowicie wywiad: 1. wojskowy, 2. taktyczny, 3. przemysłowy, 4. komunikacyjny, 5. polityczny, 6. ochronny.

I. Wywiad taktyczny

Zadaniem wywiadu taktycznego jest dostarczenie wiadomości o rozmieszczeniu sił npla [nieprzyjaciela] oraz ośrodkach technicznych, służących wojnie. Wiadomości z tej dziedziny powinny obejmować:

1. Dokładne dane o działaniach, stacjonujących stale (garnizony) lub czasowo (zaznaczać to), a mianowicie:

a) wielkość oddziału: pułk, kompania, bateria, jeśli nie można stwierdzić, z jaką jednostką ma się do czynienia, podać należy liczbę ludzi i sprzętu.

b) rodzaj broni, więc: piechota, piechota zmotoryzowana, broń pancerna artyleria polowa, ciężka, przeciwlotnicza, kawaleria, łączność itd. jeżeli oddział jest zmotoryzowany, należy to zaznaczyć. Wyraźnie odróżniać od oddziałów wojskowych, oddziały SS, SA, policji, żandarmerii,

NSDAP, Selbstschutz¹²¹, Sonderdienst¹²² i inne formacje niewojskowe, o ile nie są wcielone do jednostek wojskowych. Jeżeli na podstawie tablicy mundurów

¹²¹ Selbstschutz – paramilitarna organizacja niemiecka powstała we wrześniu na terenie II Rzeczypospolitej odpowiedzialna za zbrojne działania przeciwko Polakom. Rozwiązana w 1940 r. na terenie Generalnego Gubernatorstwa, na bazie jej członków powołano do życia Sonderdienst.

¹²² Sonderdienst – niemiecka formacja policyjna powołana na terenie Generalnego Gubernatorstwa podlegająca starostwom powiatowym. Jej zadaniem była ochrona urzędów oraz budynków użyteczności publicznej.

(załącznik) nie można ustalić rodzaju broni, opisać należy odznaki,

c) numerację oddziału: numerację tę stwierdzić można na podstawie numerów na naramiennikach żołnierzy, numerów i znaków na samochodach i wozach (patrz załączona tabela), należących do oddziałów tablicach umieszczonych na budynkach koszarowych lub na kwaterach. Niezależnie od numeracji oddziałów, podać zawsze znaki umieszczone na samochodach wraz z krótkim opisem samochodu lub wozu np. sam.[ochód] ciężarowy, osobowy, wóz taborowy, wóz pionierski, wóz amunicyjny itp. Przy odtwarzaniu znaków, zwrócić uwagę na ich barwę. Prócz znaków podawać również numery rejestracyjne wozów,

d) sprzęt ciężki, a więc działa, czołgi, samochody pancerne, tanki, taczanki, ekm. samochody i motocykle itd. Należy jak najbardziej szczegółowo określić sprzęt, a więc rodzaj i kalib[er] sprzętu artyleryjskiego i ckm-ów, rodzaj i uzbrojenie czołgów i samochodów itd. Zwrócić uwagę również na stan sprzętu,

e) uzbrojenie żołnierzy: rodzaj i pochodzenie broni, rkm i kb (niemieckie, polskie, francuskie), pistolety – kaliber, marka,

f) dowództwo: personalia wyższych oficerów, kwatery dowództwa (zaznaczyć na szkicach),

g) wiek żołnierzy, z jakiej dzielnicy, wyszkolenia, jakie ćwiczenia odbywają, nastrój,

h) stan umundurowania i ekwipunku, aprowizacja oddziałów,

i) łączność pomiędzy poszczególnymi jednostkami (radio, telefon polowy lub miejski, motocykliści, rowerzyści, gońcy piesi), skąd pobierana poczta, numer poczty pol.[owej],

j) należące do oddziałów tabory, maszyny, składy paliwa, garaże, parki samochodowe, warsztaty reperacyjne (zaznaczyć na szkicu),

k) służba wartownicza w kwaterach oddziałów i przy poszczególnych obiektach (zaznaczyć na szkicu miejsce lub trasę obchodu),

l) plan zakwaterowania oddziału oraz miejsce rozmieszczenia magazynów i innych obiektów (szkie wykonać na oleacie) – kalka techniczna, w razie jej braku, zwykła mocna bibułka (z mapy 1:100 000). Na planie podać:

1. na podstawie jakiej mapy plan sporządzono (nazwa odcinka, pas, słup),
2. zaznaczyć punkt orientacyjny, najlepiej skrzyżowanie dróg.

U w a g a: Niezależnie od raportów okresowych meldować należy niezwłocznie szyfrem B wprost do centrali następujące wiadomości:

- a) wymarsz oddziału z podaniem przypuszczalnego kierunku,
- b) nadejście nowych oddziałów (skąd przybył),
- c) manewry i większe ćwiczenia,
- d) wszelkie zarządzenia z dziedziny wojskowej, które mogą wskazywać na pewne zamiary d-twa nprz[nieprzyjaciela]: gromadzenia większych zapasów żywności, malowanie sprzętu, przygotowanie kwater dla większych oddziałów, zarządzenie pogotowia itd.

2. Dokładne dane o lotnictwie, a mianowicie:

- a) plan sytuacyjny lotniska (wg mapy 1:100 000),
- b) plan szczegółowy lotniska z zaznaczeniem pola wzlotów, hangarów (zaznaczyć wyloty) i miejsca, gdzie ukrywane są samoloty (np. w lesie), koszar lub baraków dla lotników i obsługi, warsztatów, składów paliwa i części zapasowych, parku samochodowego, centrali telefonicznej, radiostacji,
- c) ilość i typ samolotów (patrz fotografia sylwetek, wzgl. [ędnie] wydawnictwa, np: „Adler Kalender 1941”, czy „Deutsche, italienische und englische Kriegsflugzeuge” – cena 1.20), gdy typ samoloty nie odpowiada żadnej z sylwetek podać opis, zawsze niezależnie od zidentyfikowania typu samolotu, podawać znaki umieszczone na płatach i kadłubie,
- d) rodzaj ćwiczeń w powietrzu, jeżeli chodzi o szkoły lotnicze – czas szkolenia,
- e) obrona przeciwlotnicza czynna – ilość i kaliber dział p-lot. [przeciwlotniczych], z jakiego Flak¹²³ stanowiska baterii,
- f) obrona lotniska, służba wartownicza,
- g) wiadomości o oddziałach lotniczych i pomocniczych oraz oddziałach art.[ylerii] p-lotn. [przeciwlotniczej], stacjonowanych na lotnisku, patrz schemat pod 1.

3. Dokładne dane o umocnieniach, a mianowicie:

¹²³ Jednostka artylerii przeciwlotniczej.

- a) szkic sytuacyjny wg mapy 1:10 000,
- b) szczegółowy opis urządzeń fortyfikacyjnych, w miarę możliwości z fotografią lub szkicem,
- c) budowa urządzeń. Podać rejon budowy (szkic z mapy), ubezpieczenia, kto wykonywa[ł], tempo pracy, materiały, używane do budowy, stan budowy.

4. Dokładne dane o magazynach i składach, a mianowicie:

- a) miejsce, adres, jeżeli skład jest w dużym mieście lub szkic sytuacyjny, jeśli na wsi lub w małym miasteczku,
- b) rozmiary składu (plan),
- c) wartość,
- d) ochrona: jakie oddziały pełnią służbę wartowniczą, jak często zmieniają się, tok służby wartowniczej,
- e) miejsce skąd dostarczane są materiały, kto je z magazynu pobiera, jak często, w jaki sposób.

U w a g a: znaczniejsze powiększenia rozmiarów składów meldować natychmiast sztyfem B, wprost do centrali.

5. Dokładne dane o parkach samochodowych, garażach, warsztatach reperacyjnych, stacjach obsługi i innych urządzeniach technicznych, a mianowicie:

- a) szkic sytuacyjny, wzgl.[ędnie] adres,
- b) ilość i rodzaj samochodów (w parkach), z jakich formacji (znaki), obsługa i ochrona,
- c) wyposażenie warsztatów, garaży i obsługa,
- d) rozmiary i tempo prac reperacyjnych.

6. Dokładne dane o szpitalach, lazaretach, parkach sanitarnych, a mia[nowicie]:

- a) adres lub szkic,
- b) rozmiary zakładu i jego urządzenie,
- c) personel (polski, niemiecki),
- d) chorzy, ilość, pochodzenie, typowe schorzenia, nastroje.

II. Wywiad przemysłowy:

Zadaniem wywiadu przemysłowego jest dostarczenie wiadomości o przemyśle wojennym oraz tych zakładach, które mogą być nastawione na produkcję służącą potrzebom armii, a więc:

a) zakłady zbrojeniowe, w ściślejszym znaczeniu, t.[o] j.[est] fabryki broni, amunicji, fabr.[yki] metalurgiczne, produkujące lub montujące czołgi, łodzie podwodne lub ich części oraz fabryki chemiczne wytwarzające gazy bojowe,

b) zakłady pracujące dla potrzeb armii, tj. zakłady włókiennicze, fbr. [fabryki] obuwia, przemysł drzewny (części b[a]raków, prycze, skrzynie do amunicji itd.), fbr. [fabryki] chem.[iczne], które mogą być przestawione na produkcję materiałów wybuchowych lub gazów bojowych j[ak] np.: fbr.[fabryki] sztucznego je[d]wabiu i fbr.[fabryki] celulozy. Pod obserwacją należy mieć wszystkie zakłady przemysłowe, które mogłyby być użytkowane dla produkcji wojennej, jak n[a] prz[ykład]: fbr.[fabryki] maszyn, rowerów, warsztaty mechan.[iczne] itd.

Wiadomości o poszczególnych zakładach obejmować powinny nast[ę].puj[ące] dane:

1) a. – nazwa zakładu, b. – przez kogo prowadzony (przez jaką fabr.[ykę] ni [nieczytelne], c. – krótka historia uruchomienia zakładu po działaniach wojennych z zaznaczeniem szkód wojennych i stopnia ich usunięcia, d. – [skład] personalny dyrekcji, e. – główni kierownicy techn[niczni], f. – skład ilościowy perso[ne]lu (osobno inżynierowie, technicy, majstrowie, robotnicy, personel administracyjny), g. – nastroje wśród personelu, charakterystyka wybitniejszych jednostek, jednostki szkodliwe (współpraca z Niemcami) – patrz schemat w cz[ęści] V (wyw.[iad] ochronny), h. – płace i stosunek zarządu do personelu.

2) a. – na ile zmian zakład pracuje, b. – wydajność zakładu obecna i przedwojenna,

3) a. – zakres produkcji przed wojną i obecnie, b. – dokładny opis produkc[ji], c. – co zrobiono dotychczas i co się robi obecnie, wymienić należy na czyje zamówienie (o ile możności podać numery i daty zamówień oraz żądane terminy wykonania), ilość sztuk zamówionych[,] ilość sztuk wykonanych i przy-

puszczalne rzeczywiste terminy wykonan[ia], jeżeli terminy nie są dotrzymane to dlaczego, jakie materiały są używane do produkcji, kto dostarcza surowce, wzgl.[ędnie] półfabrykaty, czy roboty są wykonane częściowo przez inne fabryki, jeżeli tak, to jakie roboty i przez jakie fabryki, d. – możliwości produkcyj.[ne] fabryki, możliwości obecnie, możliwości rozbudowy i czas potrzebny na rozbudowę, e. – zapasy, materiały, surowce, półfabrykaty, paliwo, smary, f. – narzędzia i stale narzędziowe.

D l a h u t: g. – ilość pieców, przelotowość, jakie rudy i skąd dostarczane, h. – ilość Martenów¹²⁴, skąd dowożony złom, przez kogo dostarczany, czy jest kontrolowany, jaki złom jest dostarczany (cz[ę]ści jakich wyrobów) i ilość surowki produkcyjnej, na co się ją używa, k. – jak[i]e stale są produkowane.

4) O c h r o n a f a b r y k i: a. – wojsko, SS, SA, Selbstschutz, ewen[tualnie] własna straż fabryczna (podać numer oddziału, stan of.[icerów], podof.[icerów], szereg[owych] (uzbrojenie[])), b. – zadanie oddziału ochronnego; tok służby wartownic[zej] na jakie obiekty wzgl.[ędnie] prace w zakładach służba wartownicza zwraca szczególną uwagę, kontrola ruchu na terenie fabryki, c. – o[bron]a p[rzeciw]l[otnicza], czynna ilość i kaliber dział, z jakiej formacji, wyszkolenie obsługi (wiek, ćwiczenia), uzbrojenie obsługi, d. – opl.[obrona przeciwlotnicza] bierna, wyposażenie, stan[owiska] pogotowia, e. – służba pożarnicza, stan wyszkolenie i wyposażenie.

5) Plany: a. – plan sytuacyjny fabryki (plan ogólny wg mapy 1:100 000),

b. – plan szczegółowy z zaznaczeniem ważniejszych obiektów fabryki.

Na planie tym wyrysować zawsze kwatery oddziałów ochronnyc[h]: wartownia, posterunki stałe, drogę obchodu patroli, ewent.[ualnie] przeszkod[y] terenowe (ogrodzenia, płoty z drutów kolczastych itp.) stanowiska dział plot[.], skład amunicji, c. – plany magazynów surowców i paliwa, półfabrykatów i gotowych fabrykantów.

6) a. odbiór wojskowy: a. – skład komisji, b. – sposób i terminy dostawy, jak i kto ładuje, opakowanie, stacje dosyłkowe, c. – przeznaczenie dostaw.

¹²⁴ Piec martenowski, piec Siemens-Martina, piec płomienny ogrzewany gazem, przeznaczony do otrzymywania stali w procesie martenowskim.

III. Wywiad komunikacyjny.

Zadaniem wywiadu komunikacyjnego jest dostarczanie wiadomości o stanie urządzeń i dróg komunikacyjnych oraz ruchu transport[u]. W szczególności wiadomości z tej dziedziny obejmować powinny:

1) Koleje żelazne: a. – stan torów, urządzeń i taborów, b. – elementy wywierające wpływ na ten stan: jakość paliwa i smarów, obsługa, konserwacja, tabor obecnego pochodzenia, c. – służba ruchu, stan zatr[u]dnienia pracowników polskich, jakie funkcje wykonują, kolejarze niemieccy – ich funkcje, stosunek do kolejarzy polskich, d. – akcja sabotażowa: czy[,] w jakich rejonach i przez kogo prowadzony jest sabotaż w dziedzinie kolejnictwa, e. – ochrona obiektów kolejowych: jakie formacje, ich stosunek do służby, stosunek do ludności polskiej, f. – roboty inwestycyjne: odbudowa, wzgl.[ędnie] rozbudowa sieci i urządzeń kolejowych.

2) Transporty kolejowe: na stacjach kolejowych organizować służbę obserwacyjną, której zadaniem jest stała informacja o przechodzących przez stację transportach kolejowych. Raporty obserwatorów winny obejmować następujące dane: a. – ilość pociągów w okresie sprawozdawczym, b. – skład pociągów (ilość wagonów i ich rodzaje), c. – zawartość transportów, oddziały wojskowe, sprzęt bojowy (jakie[]).

3) Drogi lądowe: a. – stan obecny, odbudowa i rozbudowa sieci szos, b. – określenie transportów (kolumny wojskowe, tabory itp.).

4) Drogi wodne: a. – o ile drogi te są wykorzystywane przez okupantów ewent.[ualnie] rozmiary i jakość transportów, b. – roboty inwestycyjne.

5) Poczta, telegrafy, telefon, radio: a. – organizacja, stan zatrudnienia pracowników polskich, ich funkcja, pracownicy niemieccy, stosunek do służby, stosunek do pracowników polskich, b. – stan sieci i urządzeń, odbudowa inwestycje.

We wszystkich centralach pocztowych i komunikacyjnych starać się o zorganizowanie komórek obserwacyjnych, które powinny być komórkami zbierania wiadomości drogą przeglądania listów i podsłuchu telefonicznego.

IV. Wywiad polityczny.

Zadaniem wywiadu politycznego jest dostarczanie wiadomości o ludności

cywilnej. Wiadomości te obejmują:

1) Nastroje polityczne ogółu ludności: a. – stosunek do okupanta, b. – stosunek do Rosji Sow.[ieckiej], c. – reakcja na propagandę komunistyczną, d. – stosunek do Rządu Polskiego w Londynie, g. – stosunek do Kościoła, f. – stosunek do zamieszkałej w danej okolicy mniejszości narodowej, a w szczególności do Żydów, g. – prądy społeczne, h. – stosunek do poszczególnych partii i ugrupowań politycznych, stosunek do sanacji i przedwojennego regime'u.

2) Partie i ugrupowania polityczne: a. – stan organizacyjny, fundusze, władze, zawartość [zwartość] org.[anizacyjna], b. – wpływy w terenie, c. – ideologia i program polityczny, o ile nie jest ogólnie znany, d. – taktyka do innych ugrupowań i org.[anizacji] na danym terenie.

3) Organizacja wojskowa: a. – stan organizacyjny, stopień zwartości i dyscyplina, władze miejscowe, fundusze, b. – oblicze polityczne, c. – stosunek do innych organizacji, do ugrupowań politycznych, d. – zakres i metody pracy: sztabowej- -terenowej.

4) Partia komunistyczna i agentury sowieckie: a. – propaganda, b. – prace org.[anizacyjne] i rezultaty, c. – personalia komunistów, d. – stosunek do władz niemieckich, do roboty komunistycznej.

5) Mniejszości narodowe aryjskie: a. – stosunek z władzami niemieckimi, b. – stosunek do Polski i Polaków, c. – stosunek do innych mniejszości (np. stosunek do Ukraińców, do Żydów), d. – organizacja mniejszości.

6) Żydzi: a. – represje niem.[ieckie] w stosunku do Żydów¹²⁵, b. – sytuacja gospodarcza ludności żydowskiej, c. – nastroje wśród Żydów: stosunek do Polski i Polaków, stosunek do Rosji[,] ewent.[ualnie] stosunki z Niemcami.

U W A G A: Dane o org.[anizacjach] polskich (nazwa, nazwiska działaczy) podawać szyfrem (patrz instrukcja „szyfr A”)¹²⁶.

¹²⁵ Przed wojną na ogół rozróżniano Żydów jako narodowość (i pisano nazwę wielką literą) oraz jako wyznanie (pisano wtedy małą literą). Na ogół jednak stosowane były zamiennie obie formy.

¹²⁶ Brak tej instrukcji.

V. Wywiad ochronny.

Zadaniem wywiadu ochronnego jest:

1) ochrona organizacji: a. – dostarczanie wiadomości o zamierzonych przez władze niem.[ieckie] represjach masowych (branki na roboty, łapanki uliczne, wysiedlenia, rekwizycje mieszkań itd.), b. – przeciwdziałanie akcji wywiadu niem.[ieckiego] przez uzyskanie informacji, jakie wiadomości i skąd posiada Gestapo o naszej organizacji, c. – obserwacja lokali orga[nizacyjnych], d. – inwigilacja czł.[onków] org.[anizacji], co do których istnieje podejrzenie, że są śledzeni, e. – ochrona zebrań org[anizacyjnych], f. – wykonywanie zadań specjalnych na zlecenie właściwego komendanta.

2) defensywa ogólna, t[o] j.[est] zbieranie przy pomocy wszystkich członków org.[anizacji] informacji dotyczących: a. – konfidentów policji i innych władz niem.[ieckich] (np. Dowizenschutz – Kommando¹²⁷, Zollfahndungsstelle¹²⁸) oraz wszystkich osób, które świadomie przyczyniły się do spowodowania represji w stosunku do Polaków (wszystkiego rodzaju donosi [donosy], wzywanie policji niem.[ieckiej] w wypadkach sporu między Polakami itp.), [b.] – funkcjonariuszy niemieckich specjalnie prześladowających ludność polską, c. – obywateli Rzeszy niem.[ieckiej] (Reischdeutsch) i przynależących do narodu niem.[ieckiego] (Volksdeuts[ch]), którzy przed wojną byli obywatelami Państwa Polskiego, d. – wszystkich Niemców przybyłych z Rzeszy, a zamieszkałych w charakterze osób prywatnych, e. – Polaków, którzy pracują w urzędach niem.[ieckich] lub urzędach, wzgl.[ędnie] w instytucjach polskich pozostających pod nadzorem lub zarządem niem.[ieckim], odznaczających się nadmierną gorliwością lub zbytnią lojalnością w stosunku do wład[z] niem.[ieckich], ze szkodą dla interesów polskich. Dotyczy to zwłaszcza policji polskiej, urzędników skarbowych lub komunalnych wykonujących lub nadzorujących wykonanie zarządzeń niem.[ieckich] sprzecznych z interesami narodowymi, społecznymi lub gospodarczymi ludności polskiej, f. – Polaków i Polek, którzy wbrew ogólnym wskazaniom

¹²⁷ Nieznana struktura, być może błąd w maszynopisie.

¹²⁸ Właściwie: Zollfahndungsstelle – służba celna.

w tej dziedzinie utrzymują stosunki handlowe lub towarzyskie z Niemcami dla swojej osobistej korzyści, g. – wszystkich osób, które w jakikolwiek sposób służą władzom niem.[ieckim] ze szkodą [dla] społeczeństwa polskiego lub popierają politykę okupantów i ich interesy na ziemiach polskich (np. współpracujący z Niemcami Ukraińcy, Białorusini, Rosjanie).

Informacja o każdej osobie należącej do jednej z wymienionych wyżej kategorii powinna zawierać: a. – imię i nazwisko, b. – wiek, c. – o ile możliwości imiona rodziców, datę i miejsce urodzenia, d. – stan rodzinny, imiona najbliższych członków rodziny, e. – fotografię lub rysopis, f. – obecny adres i przedwojenny, g. – narodowość, do jakiej przyznaje się obecnie i przed wojną, h. – zawód, i. – gdzie pracuje[,] w jakim charakterze, k. – charakterystyka obecnej działalności, l. – fakty uzasadni[a]jące tę charakterystykę, ew.[entualnie] podejrzenie, opinie wymagające sprawdzenia, m. – znak agenta lub czł.[onka] org.[anizacji] [, który] może podać nazwiska informatorów lub świadków.

B. ORGANIZACJA.

I. Placówka powiatowa.

Podstawową jednostką organizacyjną służby wywiadowczej jest placówka powiatowa, na czele takiej placówki stoi oficer informacyjny (patrz instr.[ukcja] K.P. Nr. W/1-org/41), wchodzący w skład komendy wojskowej powiatu[.] Oficera informacyjnego mianować należy spośród członków organizacji orientujących się dobrze w terenie i w stosunkach miejscowych. Z chwilą zorganizowania w powiecie Komisariatu Cywilnego, of.[icer] inform.[acyjny] (wojskowy) obejmie jednocześnie funkcję oficera inf.[ormacyjnego] w Komendzie Cywiln.[ej] (patrz instr.[ukcja] C/2 B. org.), z tego względu of.[icer] inf.[ormacyjny] posiadać musi zastępcę, który utrzymywać musi kontakt między komendą wojskową a wywiadem. Z chwilą zaś rozpoczęcia akcji zbrojnej, obejmuje funkcję of.[icera] inf.[ormacyjnego] w sztabie jednostki bojowej, sformowanej na terenie powiatu.

Zadaniem kierownictwa placówki jest: 1. zorganizowanie aparat[u]

wywiad.[owczego] na terenie powiatu, 2. przeszkolenie agentów, 3. kierowanie pracą wywiadowczą podległego aparatu w myśl niniejszej instrukcji oraz otrzymanych zleceń specjalnych. Podział pracy pomiędzy ofic.[era] inform.[acyjnego] i jego zastępcą winien być następujący: of.[icer] inf.[ormacyjny]: a. organizacja sieci wywiadowczej (przy pomocy zast.[ępcy]), b. kierowanie pracami wywiad.[owczymi] w dziedzinie wyw.[iadu] przemysłowego, politycznego i ochronnego; zastępca: a. praca instruktorska, szkolenie agentów, wydawanie instrukcji, b. kierowanie pracami wywiadu taktycznego i komunikacyjnego.

[II.] Organizacja powiatowego aparatu wywiadowczego.

Organizacja sieci wywiadu i stopień rozbudowy całego aparatu zależęć będzie przede wszystkim od warunków miejscowych i od rozmiar[ów] zadań wywiadu w danym terenie oraz możliwości w dziedzinie materiału ludzkiego. Z tych względów of.[icer] inf.[ormacyjny] decydować musi samodzielnie w dziedzinie zadań organizacji, przy czym musi mieć na uwadze przede wszystkim należyte wykonanie zadań, o których mowa w części A niniejszej instrukcji.

Przy organizowaniu aparatu wywiadowczego stosować należy następujące zasadnicze wskazania: w każdej miejscowości na terenie powiatu (wieś, osada) musi znajdować się przynajmniej jeden agent wywiad.[u], wybrany spośród miejscowych ludzi (rezydent). Zadaniem rezydenta jest: obserwacja ogólna, prowadzenie wywiadu politycznego i ochronnego.

W miejscowościach, gdzie znajdują się interesujące nas zakłady przem.[ysłowe,] węzły komunikacyjne lub gdzie stacjonuje wojsko, należy bądź też ustanowić specjalnego agenta lub agentów. W miejscowościach, gdzie działać będzie kilku agentów, winne one tworzyć oddzielną komórkę.

Dążyć należy do tego, aby w każdym zakładzie przemysłowym, któr[e]go produkcja może nas interesować, w urzędach niemieckich i polsk.[ich], na stacjach kol.[ejowych] itd. mieć własnych konfidentów (tłumacze, niższy personel w urzędach niem., polscy urzędnicy komunalni, urzędnicy i funkcjonariusze kolejowi, w przemyśle inżynierowie i majstrowie[]).

II. [III.] Ekspozytura Okręgowa.

Zadaniem okręgowej ekspozytury wywiadowczej jest: 1) koordynacja pracy poszczególnych placówek powiatowych i uzupełnienie jej przy pomocy własnego aparatu wywiadowczego, 2) kontrola pracy służba [służby] wywiadu na terenie okręgu z ramienia centrali, 3) utrzymanie łączności między centr.[alą] a aparatem terenowym, 4) opracowanie raportów dla centr.[ali] na podstawie raportu placówek.

Na czele ekspozytury stoi of.[icer] inf.[ormacyjny] sztabu okręgu [(]patrz instr.[ukcja] K.W. Nr. 2/org/41[)]. Of.[icer] inf.[ormacyjny] powinien mieć swego z-cę, który byłby zarazem jego najbliższym współpracownikiem i pomocnikiem. W miarę możliwości dążyć należy do rozbudowy aparatu własnego ekspozytury. W szczególności pożądane jest, aby raporty w każdej dziedzinie wywiadu opracowane były przez specjalnego referenta, pracującego w tej dziedzinie, pożądane jest również ustanowienie specjalnych lotnych inspektorów, kontrolujących pracę wywiadu w terenie. Inspektorzy ci mogą jednocześnie pełnić funkcję agentów specjalnych. Zadaniem ich będzie w szczególności badanie spraw, co do których raporty z terenu wykazywałyby niejasności lub rozbieżności.

II. [IV.] Ogólne zasady i wskazówki organizacyjne.

1. Z uwagi na charakter swych zadań i niebezpieczeństwo dekonspiracji większe niż w innych dziedzinach pracy, służba wywiadowcza powinna być jak najbardziej oddzielona od reszty organizacji i ściśle zakonspirowana. Zasada ta dotyczy jednak samej sieci wywiadowczej, natomiast same działy pracy mogą być wykonane przez wszystkich członków organizacji. Dotyczyć to będzie przede wszystkim wywiadu politycznego i defenzywy ogólnej.

2. Przy organizowaniu sieci wywiadu pamiętać należy, iż: a) – poszczególni agenci nie powinni znać się nawzajem, a przynajmniej nie powinni wiedzieć nic o pracy innych. Każdy z agentów może mieć kontakt tylko ze swym bezpośrednim przełożonym (kierownikiem placówki, kier.[ownikiem] komórki). Szczególnie starannie należy konspirować konfidentów. Nie wolno notować ich nazwisk, adresów itd. W razie koniecznej potrzeby, notatki te muszą być szyfrowane,

b) – praca każdego agenta, powinna być, o wiele możliwości [wedle możliwości], dublowana dla celów kontroli, c) – zadania szczególnie niebezpieczne (n[a] prz[ykład] obserwacja obiektów wojskowych silnie strzeżonych) powierzać należy specjalnym agentom lotnym, aby przez ewentualną wyspę [wyspę] nie dekonspirować stałej sieci wywiadowczej.

3. Pod względem organizacyjnym (fundusze, przydział ludzi), wywiad po[d]lega odpowiednim komendantom terenowym (K.[omendant] W.[ojskowy] O.[kręgu], K.[omendant] W.[ojskowy] P.[owiatu]). W działalności swej (funkcjonalnie), wywiad podlega w zasadzie tylko własnym władzom (of.[icer] inf.[ormacyjny] Kom.[endy] Powiatu – of.[icer] inf.[ormacyjny] Kom.[endy] Okręgu, ten zaś Centrali). Niezależnie od prac nakazanych przez instrukcje ogólne oraz wykonywanych na rozkaz Centrali, poszczególne jednostki wywiadu obowiązane są również wykonywać zadania, nakazane przez właściwego Kom[andanta]. Komendanci Okr.[ęgów] i Powiatów uzgadniają z właściwymi kierownikami (of.[icerami] inf.[ormacyjnymi]), w jakim zakresie i w jaki sposób Kom.[endy] korzystać będą [z] informacji zbieranych przez wywiad.

4. Fundusze potrzebne dla pracy wywiadowczej winny być uwzględnione w budżecie Komend Okręgów i Powiatów; wysokość potrzebnych sum uzgodnią Komendanci i Kierownicy wywiadu.

5. Podział terytorialny. [J]ak wynika z punktu 1., na terenie każdego powiatu wojskow.[ego] działa placówka wywiadowcza. W niektórych miastach, jak Warszawa, Kraków, Poznań, Katowice, obszar miejski podzielić należy na odpowiednią ilość rejonów, w których działać będą samodzielnie jednostki wywiadu na szczeblu placówki, podlegającej bezpośrednio Kier.[ownikowi] Ekspozytury Okr.[ęgowej].

6. Personel wywiadu. Przy dobieraniu ludzi do pracy w wywiadzie, położyć należy specjalny nacisk na selekcję rozporządzalnego materiału ludzkiego, tak pod względem kwalifikacji umysłowych[, jak] i fizycznych. Ze względu na demoralizujący wpływ pracy wywiadowczej, unikać należy w zasadzie używania do niej młodzieży. Wywiad cechować winny: spokój i rozważa, obowiązkowość, silne poczucie dyscypliny, ofiarność, bezwzględna dyskrecja, wstrzemięźliwość (alkohol, kobiety), inteligencja, łatwość

obcowania z ludźmi. Pod względem fizycznym, agent, zwłaszcza wyw.[iadu] taktycznego, winien posiadać wygląd jak najmniej rzucający się w oczy. Bezwzględnie nie [m]ogą być agentami tego wywiadu ludzie specjalnie wysocy, o charakterystycznej twarzy lub sylwetce lub charakterystycznych ruchach. Dla agenta tego wywiadu jest bardzo pożądana znajomość języka niemieckiego.

7. Łączność. Dążyć należy do tego, aby posz[cz]ególne organy wywiadu komunikowały się przy pomocy własnej sieci łączności. Dopóki sieć ta nie zostanie zorganizowana, ograniczyć się należy do oddzielenia skrzynek pocztowych i składnic meldunkowych wywiadu do [od] skrzynek i składnic ogólnych. W dziedzinie łączności, szczególny nacisk po[ł]żyć należy na sprawne funkcjonowanie sieci oraz na szczegółowe opracowanie instrukcji łączności dla poszczególnych jednostek, łączność bowiem jest najczulszą stroną pracy wywiadu. O używaniu szyfrów patrz załącznik do instr.[ukcji].

8. Raporty i meldunki. Kierownicy placówek ustalą dla każdego agenta terminy składania raportów. Terminy te winny być możliwe krótkie. Niezależnie o[d] raportów stałych, należy przewidzieć sposób przesyłania raportów pilnych, dotyczących ważnych wypadków.

Kierownicy placówek obowiązani są przysyłać stałe raporty do ekspozytury okręgowej, dwa razy w miesiącu, minimum między 1–3, 16–18 każdego miesiąca. Ekspozytury okręgowe przysyłać winny raporty do centrali do 8 i do 23 każdego miesiąca. Termin nadesłania pierwszego raportu do centrali określi rozkaz wprowadzający.

Meldunki pilne, n[a] prz.[ykład] dotyczące masowych ruchów wojsk, wprowadzenia specjalnych zarządzeń wojskowych itp., kierownicy placówek kierować będą bezpośrednio do centrali szyfrem B, wzgl.[ędnie] za pośrednictwem ekspozytury, przez specjalnego gońca-łącznika. Meldunki agentów winny być składane z reguły na piśmie. Meldunek powinien zawierać jedynie zaobserwowane fakty, przy czym wskazać na czas i okoliczności, towarzyszące obserwacji. Jeżeli wiadomość powzięta powstała nie na podstawie własnej obserwacji agenta, podać od kogo pochodzi, stopień wiarygodności informatora. Jeżeli agent podaje własne wnioski, należy to wyraźnie zaznaczyć.

Nie podawać w meldunkach wiadomości o rzeczach, co do których można jeszcze zdobyć informacje uzupełniające (nie dotyczy spraw, o których w myśl niniejszych instrukcji należy meldować bezzwłocznie). Meldunek winien zawierać zawsze datę wysyłania i znak agenta.

Raporty Kierowników placówek i ekspozytur winny być redagowane z uwzględnieniem podziału na wiadomości z dziedziny taktycznej, przemysłowej, komunikacyjnej, politycznej, czy ochronnej. W raportach dla centrali nie podawać szczegółów, mających znaczenie lokalne. Raporty winne być pisane w sposób jak najbardziej zwięzły i jasny. O ile możliwości, pisać na maszynie, używając cienkiej bibułki maszynowej, formatu handlowego.

[V.] Technika pracy wywiadowczej.

W instrukcji niniejszej podajemy tylko najważniejsze zasady i wskazówki dla poszczególnych grup wywiadu. Wskazówki te winny być, przy szkoleniu agentów, uzupełniane w miarę potrzeby przez właściwych kierowników.

1. Wywiad taktyczny. Podstawą pracy w tej dziedzinie jest obserwacja. Dla ustalenia rodzaju i numeracji oddziałów wykorzystywać przede wszystkim:

a) – cyfry na naramiennikach i na guzikach przy naramiennikach. Liczb na naramiennikach stanowią w zasadzie numeracje pułku, u pionierów n[a] prz.[ykład] bataljonów. Liczby na guzikach przy naramiennikach, oznaczają numery kompanii, szwadronów, baterii, b) – tablice orientacyjne i napisy na budynkach, zajętych przez wojsko, c) – znaki na samochodach na wozach taborowych. Znaki te częstokroć pozwalają na ustalenie numeracji oddziałów. Liczba z numerami IR oznacza nr pułku piechoty (Infanterie Regiment), liczba z numerami JR, oznacza pułk Jegrów (strzelców), – jasnozielony otok na naramiennikach. Liczba z numerami AR oznacza pułk artylerii (Artillerie Regiment). Jeżeli w znaku uwidocznione są dwa kółka na dole, mamy do czynienia z oddziałem zmotoryzowanym.

W załączeniu podajemy znaczenie niektórych znaków. Wobec tego, że po zmianach ostatnich nie wszystkie znaki udało się nam zidentyfikować, należy podawać w raportach wszystkie zaobserwowane znaki, przy czym podać należy: znak zasadniczy oraz wszystkie znaki i numery na tym samym lub sąsiednim błotniku, litery w znaku rejestracyjnym wozu (np. wóz ciężarowy,

zwykły, wóz zamknięty, wóz pionierski, wóz warsztatowy itd.), do jakiej broni należy obsługa wozu, o ile możliwości, z jakiego oddziału wóz pochodzi.

Przy ustaleniu numeracji wielkich jednostek, jako wskazówki służyć mogą numeracja batalionu pionierów i batalionu łączności (Nachrichtung Abteilung), które są identyczne z numeracją dywizji. Numerację pułku artylerii ciężarowej oznacza się z numerem korpusu. Poza tym wielkie jednostki oznacza się symbolami, umieszczonymi między innymi na samochodach, a więc: gryf, kot, szarotka itd. Podając numerację oddziału, zaznaczyć zawsze, na jakiej podstawie numeracja ta została stwierdzona. Wiadomości uzyskane na podstawie własnej agentów od żołnierzy. Dla nawiązania kontaktów z żołnierzami i wydobywania od nich wiadomości, agenci winni wykorzystać wszystkie nadarzające się okazje. W szczególności wciągać do pracy osoby mające kontakt z żołnierzami. Jeżeli do pracy na terenie koszar używani są Polacy, należy starać się wykorzystać to dla wydobywania materiałów, które mogą znajdować się w koszarach, kantynach itd. W szczególności ważne jest wydobywanie wszelkich książek, tablic schematów, notatek z dzie[dz]iny wojskowej. Wśród żołnierzy niemieckich starać się należy o wyszukanie komunistów, od których wydobyć można szereg informacji, zdając [udając] przynależność do partii komunistycznej. Nawiązując kontakty z żołnierzami, agenci winni starać się wybierać najmniej sprytnych i wyciągać od nich informacj[i] pod pozorem zwykłej ciekawości. Wszelkie książki, notatki i inne materiały należy po wykorzystaniu, odsyłać do centrali. Przy opracowaniu lotnisk, umocnień terenowych, stanowisk artylerii itd. posługiwać się należy w miarę możliwości i posiadania sprzętu, fotografią. W tych wszystkich wypadkach, gdzie to jest możliwe, operować planami z [s]zkicami z mapy.

2. Wywiad przemysłowy. W dziedzinie przemysłowej praca wywiadu opierać się będzie, w głównej mierze, na informacjach od konfidentów, pracujących w poszczególnych zakładach (przy czym starać się należy o to, żeby oprócz konfidentów i inżynierów i techników, [z]najających produkcję, znaleźć ró[w]nież konfidentów wśród personelu handlowego zakładu, a to w celu uzyskania informacji o dostawach, zakupach itd.) Szeregu informacji z dziedziny przemysłu dostarczyć będą mogli również konfidenti,

zatrudniani w niem[ieckich] urzędach gospodarczych j[ak] n[a] prz[ykład]: Ruestungskommando¹²⁹.

3. Wywiad komunikacyjny. Największą uwagę należy zwrócić na kolejnictwo. Dla uzyskania informacji o charakterze ogólnym, starać się należy o pozyskanie konfidentów wśród urzędników dyrekcji kolejowej. Jeżeli chodzi o sprawy transportu, postarać się należy o obsadzenie swymi obserwatorami wszystkich stacji węzłowych i przeładunkowych, przyczem szczególny nacisk położyć należy na ruch graniczny.

4. Wywiad polityczny. Szereg ważnych informacji zdobyć można w tej dziedzinie drogą osobistych kontaktów i rozmów z przedstawicielami poszczególnych ugrupowań i org.[anizacji] politycznych. Niezależnie od tego starać się należy o pozyskanie, względnie wprowadzenie swoich ludzi do wszystkich interesujących nas org.[anizacji]. Specjalnie silnie należy obsadzić konfidentami tworzące się komórki komunistyczne. Informacje o ruchu komunistycznym winny być jak najbardziej ściśle i wszechstronne.

5. Wywiad ochronny. a) – ochrona organizacji, w tej dziedzinie należy wykorzystać pracowników polskich zatrudnionych w urzędach niem.[ieckich,] funkc.[jonariuszy] (szczególnie of.[icerów]) policji polskiej. Na podstawie uzyskanych tą drogą informacji należy wybrać jednego lub paru dobrze poinform.[owanych] funkc.[jonariuszy] niem.[ieckich] i starać się, o pozyskanie w nich konfidentów, przy pomocy przekupstwa, wykorzystać należy również możliwości, jakie posiadają kobiety, utrzymujące stosunki z Niemcami, pamiętajcie o tem, że z ich strony istnieje zawsze możliwość pracy na dwie strony.

6. Defensywa ogólna. Do zbierania informacji na tym odcinku wykorzystać członków org.[anizacji] i ich kontakty osobiste. Dopiero w wypadkach wątpliwych lub wymagających dodatkowego zebrania informacji przekazywać sprawę agentom wyw.[iadu] do szczegółowego opracowania. W sprawie zbierania inf.[ormacji] z dziedziny defensywy ogólnej wydać należy czł.[onkom] org.[anizacji] w porozumieniu z komendą następującą

¹²⁹ Dowództwo zbrojeniowe.

instrukcję (jako uzupełnienie wskazówek zawartych w części A.V):

1) Nie podawać informacji częściowych, o ile mogą być uzupełnione przez czł.[onków] organizacji we własnym zakresie. 2) Inf.[ormacje] należy podać w tym wypadku, gdzie nie można uzyskać bliższych danych, choćby posiadanie wiadomości ograniczały się do niesprawdzonych bliżej podejrzeń. 3) Inf.[ormacje] powinny być podawane o każdej osobie oddzielnie (na osobnych kartkach) z wyjątkiem wypadków, gdy chodzi o całą rodzinę lub kilku jej członków.

Na podstawie zebranych i sprawdzonych informacji placówka sporządza kartotekę w trzech odbitkach według załączonego wzoru, zachowując jeden egz. dla siebie, dwa pozostałe przesyłając zaś dla ekspozytury Okr.[ęgowej.] Z otrzymanych odpisać jeden egz.[emplarz] przesłać do centrali.

Każda karta przesyłana do centrali winna zawierać znak okr.[ęgu], powiatu, i miejscowości, z której informacja pochodzi oraz datę wysłania karty do c[entra]-li. (niezależnie od znaku informatora i postawionej przez niego daty).

Źródło: IPN, BU 1569/24 k. 24-32, mps.

Brak daty, Ogólna instrukcja wywiadowcza

Ogólna instrukcja wywiadowcza.

I. Specjalne. Zarządzenia władz wojskowych i inne charakterystyczne wydarzenia (np. zamach na pociąg z wojskiem).

II. Sytuacja ogólna. Syntetyczne sprawozdania z terenu.

A. Sytuacja ogólna w terenie.

B. Przebieg działań wojennych.

C. Naloty (obiekty bombardowane, działalność art.[ylerii] p[rzeciwi]-lot.[niczej] i samolotów myśliwskich, efekty bombardowania – szczegółowo z datami).

D. Ogólne wszelkie poczynania wojskowe (koncentracja, transporty wojska, ewakuacja etc.).

III. Rozpoznawanie kwater głównych (sztabów wyższych związków operacyjnych, d[owódz]two frontu – Frontkommando, d[owódz]two armii – Armeeoberkommando, d[owódz]two grupy – Oberkommando Heeresgruppe, d[owódz]two korpusu – Generalkommando albo Armeekorpskommando) i sztabów Wielkich Jednostek (d[owódz]two dywizji – Divisionskommando I.D., d[owódz]two brygady – Kawaleriebrigadenkommando) oraz dowództw Etapów – Oberfeldkommandantur.

A. Rodzaj sztabu, nazwa i jego m.[iejsce] p.[ostoju].

B. Numer sztabu, Dienststelle, Feldpost.

C. Skład sztabu, nazwiska, funkcje, dane personalne.

D. Szczególną uwagę zwrócić przy rozpoznawaniu kwater głównych, jakie Wielkie Jednostki wchodzą w skład wyższego związku operacyjnego.

E. Wielka Jednostka, podlegająca sztabowi, jej nr, kryptonim na samochodach (np. „Lew”, „Komet”), skład (z numerami pułków i Feldpostami – Dienststelle), jej dyslokacja w terenie.

F. Charakter wyższej jednostki (bojowa, wyszkoleniowa, etapowa).

G. Łączność sztabu z wyższym dowództwem (gdzie, numery), rodzaj

łączności (kabel polowy lub korzystanie z sieci telefonicznej, pocztowej, gońcy, motocyklowi, samochodowi etc.).

H. Łączność z oddziałami.

I. Rodzaj pracy sztabu i jej intensywność. W związku z powyższym wykorzystać sztabu służbę, w razie możliwości zorganizować podsłuch (uwaga: koszt na śmiecie).

IV. Dyslokacja oddziałów (dotyczy wojska, policji i formacji pomocniczych, których nazwę podawać w pełnym brzmieniu niemieckim).

A. Rodzaj broni.

B. Skład oddziału (nazwisko d[owód]cy oddziału, stan ilościowy oficerów, podoficerów, szeregowców).

C. Wyposażenie w sprzęt i jego stan użytkowy (dział – kaliber, k.[arabinów] m.[aszynowych], samochodów osobowych, ciężarowych – nośności, motocykli, rowerów, koni, wozów). Podać znaki na pojazdach: konwencjonalne i symbole Wielkich Jednostek.

D. Szczegóły zakwaterowania.

E. Nr oddziału z podaniem źródła (np. naramienniki żołnierzy, oficerów, przejęte dokumenty, kwity, rozkaz pułkowy... (Dienststelle – Feldpost) z pieczęcią na dokumentach, jak np. z rozkazów wyjazdu, których połowa została u biletera).

F. Przynależność Wielkiej Jednostki danego oddziału (kierownicy wywiadu powiatowego podadzą w meldunkach wiadomości zsyntetyzowane np.: pułk piechoty 245, rozkwaterowany w miejscowościach: d[owódz]two pułku i 13 kompania, miejscowość X, ba[tali]on I w m.[iejscowości] Y, ba[tali]on II i III w m.[iejscowości] Z., komp.[ania] 14 w m.[iejscowości] N).

G. Przy rozpoznawaniu m.in. oddziałów szczególną uwagę zwrócić należy na oddziały (oddziały dyspozycyjne Wyższych dowództw i d[owódz]ców W.[ielkich] J.[ednostek] pułk zaopatrzenia A.L.V., parki samochodowe Knaft-fahrpark). Stwierdzenie jednostek dyspozycyjnych wskazuje i ułatwia rozpoznawanie sztabów W.[ielkich] J.[ednostek] i ich składów (wydostać z A.V.H.L. szczegółowe dane odnośnie z zaopatrywania rejonów i oddziałów).

H. Ogólne: roztoczyć baczną obserwację na wszelkie zmiany w składzie

załóg poszczególnych garnizonów, a nawet rejonów z ustaleniem kierunku odpływu oraz nowych m.[iejsc] p.[ostoju] jednostek. Przy napływie nowych jednostek ustalić poprzednie ich m.[iejsc] p.[ostoju], względnie kierunek, z którego przybyły.

V. Dane co do szpitali i ilości rannych na 5, 15 i 25 każdego miesiąca. Wyciąg z książki chorych.

VI. Zaopatrzenia: składy i magazyny, benzyny, amunicji, sprzętu wojennego, żywności etc. Ze szczegółami, szkicami i naniesieniem na mapę oraz maskowanie i o[brona] p[rzeci]w[ro]t[nie]m. Dla składów szczególnej benzyny, ważne jest jak są uzupełniane (skąd przysyłana benzyna) i kogo zaopatrują.

VII. Wyszukanie oddziałów i nastroje:

A. Skład oddziałów pod względem przynależności dzielnicowej, wyznaniowej, wieku i zapatrywań politycznych (stosunek do partii, do reżimu, do miejscowej ludności, do zagadnień wojny, komunizmu itd.).

B. Wyszukanie oddziałów (rekruci lub nie, stopień wyszkolenia, sprawność, rodzaj szkolenia, sprawozdanie z większych ćwiczeń – sygnalizować ćwiczenia specjalne, np. gazowe itp.).

C. Dyscyplina oddziałów. Sygnalizować wszelkie objawy niesubordynacji i rozluźnienia dyscypliny, zatargi między wojskiem a partią, żandarmerią i SS, objawy łapownictwa, przemytu, kradzieży, uprawiania handlu przez wojsko. W miarę możliwości podawać datę, nr oddziału, miejscowość i nazwiska zamieszane w zajściu. Powyższe dane mają znaczenie ze względu na propagandę rozkładową w wojsku.

VIII. Lotnictwo – patrz instrukcja lotnicza.

IX. Marynarka – patrz instrukcja wywiadu morskiego.

X. A. Komunikacja kolejowa.

1) Regularność ruchu, stantaboru kolejowego (braki wagonów, lokomotyw, zahamowania i zatory oraz ich przyczyny /psucie się lokomotyw lub wozów

wskutek zużycia czy ograniczenia w smarach, bombardowanie lub brak paliwa /warunki poruszania się kolejami/przepustki, rewizja itp./, obciążenie pociągów/tłok, nadmierne obciążenie wagonów towarowych, odnośne zarządzenia itp.).

2. Ruch kolejowy. Meldować o wszelkich zarządzeniach władz kolejowych świadczących o przygotowaniu pewnej akcji kolejowej (rejestracja wagonów, ograniczenia ruchu towarowego i osobowego, zgrupowanie taboru kolejowego na pewnych węzłach itp.). Zestawienia okresowe dla danej linii kolejowej lub węzła z podaniem kierunku i daty: 1. transportów wojsk z podaniem ilości wagonów, rodzaju broni, rodzaju i ilości sprzętu, znaków na samochodach. W miarę możliwości zorganizowanie o[brony] p[rzeciw]l[otniczej] i innych środków ostrożności; 2. transportów materiałów wybuchowych pędnych i innych; 3. transportów żywności i pasz; 4. przesyłek surowców przydatnych dla przemysłu wojennego. Zwrócić uwagę specjalną na ustalenie stacji załadowniczych i docelowych poszczególnych transportów.

B. Komunikacja drogowa:

1. Rozmiary ruchu, możliwość zaopatrzenia się w paliwo (benzyna, ropa, drzewo twarde w kostkach lub inne paliwo dla gazogeneratorów), rodzaje napędu spotykanych samochodów (motory na gaz ssany – gazogeneratory, motory na benzynę), stany nawierzchni, uszkodzenia spowodowane bombardowaniem (gdzie, kiedy, rozmiary).

2. Ruch drogowy: obserwować i meldować o wszelkich przemarszach kolumn i transportach kołowych. Ustalać ilościowo, względnie długość kolumny lub czas przemarszu, przy tym zwracać uwagę na rodzaj sprzętu przewozowego oraz jego znakowanie (znaki konwencjonalne i symbole W.[ielkich] J.[ednostek]).

C. Komunikacja wodna: a) rozmiary ruchu statków, berlinek, b) jaki napęd (parowe, gazogeneratory etc.), c) śluzy na kanałach i ich o[brona] p[rzeciw]-l[otnicza], d) stan kanałów, zniszczenia kanałów i śluz (gdzie, kiedy, rozmiary, odbudowa...).

D. Ruch pocztowy: 1. ustalenie nazw i nr oddziałów wojskowych na podstawie adresów przesyłki, 2. intensywność ruchu pocztowego na poszczególnych miejscowościach, względnie jednostki wojskowe, 3. ustalenie wzajemnej łączności pocztowej poszczególnych jednostek, 4. ew. kontrola niektórych listów.

XI. Roboty:

A. Kolejowe:

1. rozbudowa stacji kolejowych (bocznice, rampy, parowozownie, wieże ciśnień oraz urządzenia techniczne, 2. budowa nowych linii kolejowych i budowa toru oraz wszelkie prace nad zwiększeniem przelotności linii.

B. Drogowe: budowa i przebudowa dróg bitych z podaniem szczegółów technicznych.

C. Mosty.

D. Wojskowe: budowa fortyfikacji, magazynów i składnic wojskowych, baraków mieszkalnych, urządzeń gospodarczych, zakładanie nowych poligonów i obozów wojskowych. Przy wiadomościach w miarę możliwości załączać szkice w podziałce.

XII. Przemysł.

A. Zbadanie organizacji przemysłu: powiązanie obiektów z organizacjami gospodarczymi (wojskowo-gospodarczymi), rozpoznanie i zorientowanie się w systemie organizacji poszczególnych przemysłów czy grup produkcji, co pozwoli wziąć pod obserwację nie tylko zakłady przemysłowe (komórki wykonawcze), lecz centra kierownicze, dysponujące zasadniczym materiałem informacyjnym.

B. Istniejące fabryki przemysłu wojennego z podaniem: 1. Rodzaju i ilości produkcji, 2. Szczegółów technicznych produkcji, 3. Szczegółów organizacyjnych, ilość pracowników z uwzględnieniem Polaków, 4. Źródła surowców używanych do produkcji (skąd i jak dosyłane), 5. Dokąd i jak są wysyłane gotowe fabrykaty, 6. Podawać położenie topograficzne poszcz[ególnych] fabryk dla ew. bombardowania, o[brona] p[rzeciw][lotnicza] fabryk, maskowanie.

C. To samo dotyczy fabryk przemysłu pomocniczego.

D. Meldować o wszelkich trudnościach w produkcji (brak surowców, niezbędnych maszyn, materiałów pędnych, fachowców) i o wprowadzeniu materiałów zastępczych w produkcji. W miarę możliwości meldunki opierać na danych liczbowych.

E. Projektowanie i budowanie fabryki przemysłu wojennego i pomocniczego.

F. Czy dana fabryka była bombardowana (kiedy, jakie szkody, odbudowa).

Uwaga: Specjalną uwagę zwrócić na źródła energii, zaopatrujące rejony (elektrownie, rurociągi itp.) oraz na fabryki centralne – montownie, których zniszczenie unieruchomi szereg fabryk dostarczających tam części.

XIII. Ogólny stan wewnętrzny kraju.

A. Szczegółowa lub przybliżona ilość Volks, Balt i Reichsdeutschów, Polaków i innych narodowości kategoriami oddzielnie (zaznaczać, w jakim dana kategoria jest do wystąpień czynnych, np. brak młodzieży męskiej). Wszelkie zmiany w istniejącym stanie sygnalizować (przesiedlenia, nowe ze szczegółami: data, skąd, dokąd itp.).

B. Ścisłe dane co do rozmieszczenia obozów jeńców Polaków i innych narodowości, obozów jeńców cywilnych, robotniczych, rozmieszczenia robotników Polaków i innych narodowości w fabrykach, kolejach, gospodarstwach rolnych (z podaniem dokładnego położenia danego obozu na mapie). Warunki, w jakich żyją jeńcy i robotnicy: mieszkaniowe, wyżywienia (normy), praca, traktowanie. Nastroje w obozach i między robotnikami, stosunki wewnętrzne (antagonizmy dzielnicowe), stosunek do jeńców innych narodowości, do Niemców, czy prowadzona jest praca organizacyjna, przez kogo (komuniści?), jaki jest stosunek do niej robotników i jeńców (określić w % ludzi, którzy ustosunkowują się pozytywnie do pracy, czy jest robiony sabotaż, czy jest możliwość zorganizowania go, czy w decydującym momencie można liczyć i w jakim stopniu (%) na poszczególne obozy i grupy (podawać datę obserwacji: ściśle obóz i okręg), represje w stosunku do ludności (łapanki, aresztowania etc., ujmować ilościowo).

C. Nastroje ludności niemieckiej (podawać miesiąc obserwacji i ściśle teren, prowincję lub miasto, którego dotyczy), stosunek różnych sfer społecznych do rządu, wojny, komunizmu. Nastawienie kobiet. Wytrzymałość na bombardowanie. Propaganda. Stosunek do Polaków i sprawy polskiej. Antagonizmy dzielnicowe, wyznaniowe i klasowe. Pożądane fakty konkretne: ze względu na skłonność informatorów

do przesady „In minus”, prosimy o kładzenie nacisku na poszukiwanie objawów w pierwszym rzędzie pozytywnych. Pożądane ulotki antyhitlerowskie i antywojenne. Uwzględniać oddzielnie Reichs, Volks, Baltdeutschów etc.

D. Stan zaopatrzenia ludności w: a) żywność, b) opał, c) odzież, d) inne artykuły (żelazne, apteczne...). W odniesieniu do punktu a) podawać: wysokość racji żywnościowych, sposoby dystrybucji (sprawność funkcjonowania sklepów rozdzielczych, czas ich otwarcia, ogonki), handel nielegalny.

E. Skutki bombardowań z podaniem: a) daty, miejsca, rozmiarów uszkodzeń, b) straty w ludziach, materiale, c) zahamowania produkcji wskutek bombardowania (dane konkretne z podaniem dat i obiektów, szybkość odbudowy i uszkodzenia) i organizacja tej akcji (kolumny specjalne czy posługiwanie się robotnikami miejscowymi) etc.

XIV. Różne. Zarządzenia władz administracyjnych etc.

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

***Brak daty [1941], Instrukcja dotycząca zawartości meldunku sieci
informacyjnej Komendy Ziemi Zachodnich ZJ***

K.[omenda] Z.[iem] Z.[achodnich] C.[entrala Wywiadu]

Proszę o wykonanie szczegółowe meldunków według załączonego wzoru:

Expozytura

data

1) Dział taktyczny:

A. Umocnienia dawne

dołączyć do tego szkice i opis.

B. Umocnienia nowe

wybudowane przez Niemców (szkice i opis).

C. Umocnienia w budowie

Opis i umiejscowienie na mapie, kiedy przypuszczalnie będą ukończone.

ad A.B.C.

Przy podaniu umocnień pamiętać o tym, czy umocnienia są zaopatrzone w broń, czy są naprawiane, strzeżone, w jakim kierunku są pola ostrzału itd. Umiejscowienie ich na mapie, planie, powinno wykazać dokładnie kierunek linii obronnej. Szkice poszczególnych umocnień nie powinny tylko obejmować ich położenia, kierunek ostrzału, rozmiary bunkrów, grubość ścian, rodzaj uzbrojenia, ale i ich maskowanie (opis terenu).

D. Magazyny

Umiejscowienie na planach, magazyny z dokładnym podaniem co zawierają, skąd sprowadza się materiał magazynowany, kogo obsługuje dany magazyn, jak strzeżony. (Pod D. podchodzą wszystkie magazyny znajdujące się w obrębie danej ekspozytury).

Uwaga: Meldunek dla działu taktycznego wykonuje się dla całej ekspozytury, według miejscowości znajdujących się w niej.

2) Dział wojskowy:

Miejscowość

- I. a. Nr pułku (albo jednostki)
- b. Nr dywizji (albo wyższej jednostki)
- c. Nr armii („ „ „)
- d. stan ilościowy
- e. personalia dowódców
- f. uzbrojenie (dokład.[nie] wyszczególnić)
- g. pochodzenie i wiek żołnierzy (w %)
- h. miejsce postoju (szkice)
- i. ćwiczenia (opis przeprowadzonych ćw.[iczeń])
- j. nastroje: (wyżywienie, bunty, rozmowy)
- k. uwagi

Według powyższego schematu trzeba opracować:

- II. Oddziały SS.
- III. „ SA.
- IV. „ NSKK.
- V. „ NSFK.
- VI. „ NSRK¹³⁰.
- VII. „ RAD¹³¹.
- VIII. „ H.J.
- IX. „ BDM¹³².
- X. „ TechnischeNothilfe¹³³.
- XI. „ Reichsluftschutz¹³⁴.

¹³⁰ Brak danych. Być może błąd w maszynopisie.

¹³¹ Reichsarbeitsdienst (Służba Pracy Rzeszy) – masowa organizacja młodzieży podległa Ministerstwu Pracy, pełniła funkcje pomocnicze wobec Wehrmachtu, budując obiekty o znaczeniu militarnym.

¹³² Bund Deutscher Mädel (Związek Niemieckich Dziewcząt) – pion żeński Hitler-Jugend.

¹³³ Obrona cywilna podporządkowana Policji Porządkowej.

¹³⁴ Obrona Przeciwlotnicza.

XII. ‘‘ Bahnschutz.

XIII. ‘‘ Schutzpolizei.

XIV. ‘‘ Sicherheitspolizei.

XV. Oddziały specjalne (obozy pracy różnych narodowości, jeńców itd.).

Uwaga: W dziale tym sporządza się meldunek z każdej miejscowości z osobna, przechodząc do następnej po zupełnym jej wyczerpaniu.

3) Dział przemysłowy:

a. nazwa fabryki (w języku niemieckim).

b. co wyrabia (szkice, próbki).

c. wielkość produkcji (w stosunku tygodniowym albo miesięcznym).

d. skąd sprowadza się surowiec albo półfabrykaty.

e. dokąd wysyła się gotowy materiał.

f. O.P.L. i ochrona (Werkschutz¹³⁵).

g. dane o robotnikach w % i nastroje.

h. personalia dyrekcji Niemców i Polaków.

i. uwagi: sabotaże, możliwość sabotażów, jakie represje.

Podaje się wszystkie ośrodki przemysłowe chociaż nie posiada się o nich dokładnych wiadomości.

4) Dział komunikacyjny:

a. szosowe (obserwacje ruchu szosowego).

b. kolejowe (obserwacje ruchu kolejowego).

c. wodny (obserwacja ruchu transportów wodnych).

d. nowo wybudowane drogi bite, kolejowe i wodne.

e. uwagi: możliwość przerywania komunikacji.

Obserwacja wszystkich działów komunikacyjnych powinna być ciągła i obejmować dokładne dane o przechodzących transportach np. skąd przybyły, dokąd idą, co zawierają.

5) Dział polityczny:

a. komunistyczny.

¹³⁵ Werkschutz – straż przemysłowa, której zadaniem była ochrona zakładów pracujących na potrzeby niemieckiej gospodarki wojennej.

1. obserwacja propagandy komunistycznej i podanie jej szczegółów.
2. obserwacja bojówek komunistycznych, ich prace, uzbrojenie itd.
3. akcja sabotażowa.
4. personalia prowodyrów kom.[unistycznych].
5. rozpracowanie kierownictwa (skąd kierowane i przez kogo).
- b. akcje organizacji polskich niepodległościowych.
 1. dokładna obserwacja prac w terenie, propaganda itd.
- c. uwagi o nastrojach ludności w stosunku do prac niepodległościowych.

Wejście do organizacji jest tylko wtedy dopuszczalne, jeżeli szef ekspozytury daje na to specjalny rozkaz, agent taki powinien pracować zupełnie samodzielnie, aby w razie wsypy danej organizacji nie położyć całą sieć wywiadu.

6) Dział specjalny:

(rozporządzenia różnych władz niemieckich w org. [w maszynopisie skrót niezrozumiały], nastroje wśród Niemców i Polaków, wiadomości usłyszane z naszych terenów dalszych, rozmowy itd.)

7) Dział morski:

- a. ruch statków.
- b. przemysł morski.
- c. obrona wybrzeży.
- d. nowozbudowane obiekty albo urządzenia.
- e. uwagi.

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 87–89, mps.

OGÓLNA INSTRUKCJA KONSPIRACYJNA.

A. ZASADY PODSTAWOWE

1. By praca konspiracyjna miała powodzenie i by przyniosła pożądane rezultaty winno się dbać przede wszystkim o jakość materiału ludzkiego, a nie o jego ilość. Konspiracja nie może się opierać na masach, lecz na niewielkiej ilości ludzi, rozsianych jednak dostatecznie gęsto po całym terenie działania organizacji.
2. Uczestnik konspiracji winien odznaczać się charakterem zdecydowanym, rozsądną odwagą, sprytem, rozwiniętym zmysłem obserwacyjnym i opanowaniem. Musi on zdawać sobie sprawę z tego, że już dziś bierze czynny udział w walce z wrogiem o Polskę i dla Polski, musi sobie w pełni uświadamiać doniosłość swej pracy.
3. Przynależność do organizacji jest tajemnicą bezwzględną. Nie wie o niej matka, ani ojciec, mąż ani dzieci, nie wie o tym nikt poza najbliższym kołem współpracowników.
4. Ze względu na bezpieczeństwo i dobro sprawy każdy konspirator pracuje pod pseudonimem, którego używa się tylko w pracy konspiracyjnej. Poza tym istnieją prawdziwe nazwiska. Pseudonim musi mieć brzmienie zupełnie naturalne.
5. Uczestnik konspiracji nie wie, kim są inni członkowie organizacji, jeżeli z nimi bezpośrednio nie pracuje. Gdy dowie się o tym przypadkowo, postępuje tak, jakby o tym nie wiedział.
6. Z zasady na terenie jednej miejscowości pracuje jedna tylko placówka. Wyjątek stanowią miejscowości ze stosunkowo większą ilością ludności.

7. Do pracy w terenie używa się ludzi, którzy w nim bezpośrednio tkwią, a więc znają go i orientują się w jego możliwościach i warunkach.
8. Unikają oni jakichkolwiek zadrażeń osobistych z ludźmi, a zwłaszcza sąsiadami, by momentami osobistymi nie szkodzić sprawie. Konspirator jedna i wiąże ze sobą ludzi, nigdy nie zraża.
9. Członek organizacji konspiracyjnej pisze jak najmniej. Żadnych dokumentów pisanych nie zatrzymuje on przy sobie, ani w swoim mieszkaniu. Wszystko to chowa w miejscu bezwzględnie pewnym nie rzucającym się w oczy i nikomu nie znanym. W bliskości swojej przechowuje tylko te materiały, z których w danym czasie często musi korzystać.
10. Konspirator stara się jak najrzadziej pokazywać publicznie z ludźmi, z którymi konspiracyjnie współpracuje.
11. Jeżeli jego praca w konspiracji wymaga częstego chodzenia po rozmaitych punktach terenu, zaopatruje się w jakieś dozwolone artykuły sprzedaży i pracuje wówczas pod maską handlarza czy domokrądcy.
12. Konspirator przy dawaniu zleceń czy rozkazów zwraca uwagę nie tyle na termin, ile na jakość, sumienność i sposób przeprowadzenia pracy. Lepiej powoli, ale gruntownie i dobrze.
13. Na wypadek aresztowania każdy z uczestników konspiracji już z góry jest przygotowany i pouczony, jak ma postępować i co mówić przy zeznaniach. Zasadą tutaj jest spokój, pewność siebie i zgodność w zeznaniach od początku do końca. „Sypanie” sprawy i współpracowników nigdy sytuacji nie polepsza, ale pogarsza.
14. Placówki kontaktują się ze sobą tylko za pośrednictwem swoich kierowników z kierownikami bezpośrednio nadrzędnymi czy podrzędnymi placówek i tylko tą drogą utrzymują i przekazują wszelkie instrukcje, rozkazy, raporty czy wnioski.

15. Stąd żaden członek organizacji nie może kontaktować się bezpośrednio i więcej jak trzema członkami placówek podrzędnych i tylko z jednym członkiem placówki nadrzędnej, nie wliczając w to członków własnej placówki.

B. KONTAKTY

16. Uczestnicy konspiracji porozumiewają się między sobą w takich miejscach, w których obecność ich nie budzi żadnych podejrzeń (parki, ulice ruchliwe, w polu przy pracy, przed kościołem w niedzielę itp.).

17. Przeprowadzając swą rozmowę w miejscu publicznym konspirator nie używa nigdy słów takich jak „kontakt”, „konspiracja”, „praca podziemna”, „gestapo”, „organizacja” itp. W żadnym wypadku nie wymienia się nazwy swej organizacji ani jej skrótu, nie operuje nazwiskami, stopniami wojskowymi, nie pozdrawia spotykanych, a znanych mu tylko z pracy podziemnej ludzi. Gdy pewne rzeczy musi omówić, omawia je w skrócie, używając wyrazów umówionych np. Niemcy – nasi, placówka – wiara.

18. Na umówione spotkanie konspirator przychodzi punktualnie. Zachowuje się tu zupełnie naturalnie unikając widocznej tajemniczości czy niepokoju. Wręczając jakieś pismo, czyni to ostrożnie, ale w sposób zupełnie naturalny, nie budzący podejrzeń.

19. Przy spotkaniach w lokalach konspiracyjnych czy mieszkaniach uczestnicy konspiracji zabezpieczają się przed wpuszczeniem do środka kogoś niepowołanego z góry umówionymi hasłami. Lokal taki zawsze jest zaopatrzony w środki umożliwiające natychmiastowe zniszczenie kompromitujących materiałów (piec, spirytus, benzyna). Do takiego mieszkania nie przychodzi ich [uczestników] nigdy więcej jak 5.

20. Idealnym mieszkaniem dla kontaktów jest mieszkanie prywatne, bez sublokatorów, służby, małych dzieci, zbyt licznej, a popularnej

w danej miejscowości rodziny. Dąży się do tego, by właściciele mieszkania byli dobrymi Polakami i porządnymi ludźmi, dyskretnymi, nie podejrzani policyjnie i nie zaangażowani czynnie w konspiracji. Nie mogą oni żyć w skrajnej nędzy, ani mieć w tej miejscowości osobistych wrogów. Położenie mieszkania winno być takie, by przychodzenie doń ludzi obcych nie zwracało uwagi sąsiadów i nie budziło podejrzeń.

21. Co pewien czas zmienia się miejsce i sposób kontaktowania się. Zależy to zawsze od wymagań chwili i warunków miejscowych.

C. KOLPORTAŻ

22. Kolportaż pism i ulotek dzielimy na dwie fazy: dostarczania materiału do punktów rozdzielczych (kurierzy) i rozprowadzanie go w terenie (kolporterzy).

23. Do pracy tej używa się w konspiracji ludzi nie posiadających żadnego charakterystycznego szczegółu w swym wyglądzie (okulary, łysina, kalectwo). Zmieniają oni na czas swej pracy pewne szczegóły swego ubrania, dla zmylenia ew.[entualnego] śledztwa.

24. Kolporter posiada przy sobie tylko taką ilość bibuły, jaką w tej chwili może rozprowadzić. Jest już z góry przygotowany, co zrobi i jak się będzie tłumaczył na wypadek przytrzymania go. W takich wypadkach odpowiada, że jakiś jegomość tak a tak wyglądający kazał mu to zanieść na stację lub na inne niepodejrzane miejsce, albo, że znalazł, że mu ktoś podrzucił i uciekł itp.

25. Trzyma on bibułę w zaadresowanej zmyślonym nazwiskiem kopercie (niesie na pocztę) albo owiniętą w niemiecką gazetę, albo w którychś z wierzchnich kieszeni, by w razie czego mógł łatwo się jej pozbyć. Czasami trzyma ją w ręce, jak niewinną paczuszkę, nigdy jednak nie chowa jej głęboko pod ubranie, uniemożliwiając sobie rychłe jej pozbycie się.

26. Jadąc w pociągu kurier czy kolporter kładzie paczkę z bibułą na pół-

ce przeciwnego rzędu ławek. Ma ją stale na oku. W razie „nieszczęścia” nie przyznaje się, że to jego paczka.

27. Na punktach rozdzielczych prasa pozostaje jak najkrócej. Rozprowadza się ją po terenie natychmiast, by nie straciła na wartości i na aktualności.

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 33–34, mps.

1942, Rozkaz dotyczący zasad konspiracji bezpieczeństwa pracy

O.[rganizacja] W.[ojskowa] Z.[wiązek] J.[aszczurczy]

Komenda Główna

Wydział organ.[izacyjny]

Rozkaz Nr.1/42/org.[anizacyjny]

Dotyczy: Zasad konspiracji i bezpieczeństwa pracy

I. Konieczność pogłębienia konspiracji n[aszej] O[rganizacji].

Jednym z zasadniczych warunków realizacji zadań w okresie nielegalnej pracy jest jak najściślejsze przestrzeganie zasad konspiracji.

Świadomość, że na każdym kroku grozi niebezpieczeństwo ze strony nieprzyjaciela, winno stać się ważkim czynnikiem w dalszym doskonaleniu metod i form działalności.

Pamiętać przy tym należy, że wrogiem naszym jest nie tylko każdy Niemiec, choćby okazał życzliwość dla Polaków – jako npla [nieprzyjaciela] traktować musimy także: 1) wszystkie osoby narodowości niepolskiej (Ukraińcy, Białorusini, Litwini, Żydzi, Rosjanie), 2) komunistów, 3) Polaków – renegatów, wysługujących się Niemcom. Przyczyną wszelkich „wsyp” jest jeden z następujących powodów: 1. d e n u n c j a c j a, 2. o b s e r w a c j a (wywiad npla [nieprzyjaciela]), 3. p r z y p a d e k.

Jeśli więc chce się pracę jak najdłużej i pewnie prowadzić, należy bardzo sumiennie i wszechstronnie rozważyć wszystkie możliwe środki zabezpieczające przed podanymi wyżej przyczynami dekonspiracji i środki te systematycznie stosować i kontrolować.

1. D e n u n c j a c j a – połączona najczęściej z prowokacją, może być:

a. wewnętrzna (ze strony członka O.[rganizacji]), b. zewnętrzna (ze strony osób postronnych). Przed denuncjacją wewnętrzną zabezpiecza przede wszystkim staranny dobór ludzi, następnie zaś odpowiedni system organizacyjny (izolowanych od siebie komórek), przestrzeganie zasady podziału pracy, zasad konspiracji i bezpieczeństwa indywidualnego, wreszcie – bezwzględne stosowanie rygorów org.[anizacyjnych] aż do kary śmierci – w wypadku świadomej zdrady – włącznie.

Przed denuncjacją zewnętrzną ochroni: bezwzględne zachowanie milczenia

wobec osób postronnych o istnieniu i działaniu O.[rganizacji] oraz własnej pracy, ostrożność przy nawiązywaniu kontaktów z nieznanymi bliżej ludźmi, nie używanie osób postronnych do załatwiania spraw związanych z działalnością Org.[anizacji], nieustanna pamięć o tym, że „wróg podsłuchuje” i że każda osoba nieznana może być konfidentem npla [nieprzyjaciela].

2. Przed obserwacją wroga zabezpiecza nieliczne zbieranie się, częsta zmiana lokali, zmiana pseudonimów, zmiana dowodów osobistych i miejsc zamieszkania członków najbardziej czynnych i specjalnie eksponowanych, odpowiedni podział pracy, przestrzeganie ogólnych zasad bezpieczeństwa oraz specjalnych instrukcji dla poszczególnych rodzajów prac technicznych (łączność, kolportaż, druk i powielanie, magazynowanie środków technicznych, bibułę itd.).

3. Przestrzeganie skrupulatne wymienionych wyżej zasad i instrukcji oraz stosowanie jak najbardziej idącej ostrożności nie tylko w pracy org.[anizacyjnej], ale i w życiu codziennym sprowadzi do minimum możliwość dekonspiracji przez przypadek.

Dla ułatwienia kierownikom poszczególnych komórek org.[anizacyjnych] ustalenia szczegółowych wskazań, dostosowanych do warunków i rodzaju pracy konspiracyjnej, podaje się poniższe zasadnicze wytyczne.

O g ó l n e z a s a d y k o n s p i r a c j i:

I. W dziedzinie organizacyjnej.

Konspiracja obowiązuje nie tylko na zewnątrz, ale i wewnątrz org.[anizacji]

1. Dla zachowania konspiracji wewnątrzno-organizacyjnej, należy przede wszystkim:

- a) całkowicie izolować od siebie poszczególne komórki org.[anizacyjne]
- b) nie łączyć różnych rodzajów pracy w jednej komórce (np. powielanie i kolportaż, albo kolportaż i łączność we wspólnych skrzynkach),
- c) nie łączyć różnych funkcji w rękach jednego członka,
- d) ograniczyć zakres wiadomości każdego członka w sprawach org.[anizacyjnych] do rzeczy niezbędnych w jego pracy,
- e) zachować konspirację wewnętrzną przez obowiązkowe wprowadzenie pseudonimów i wyłączenie ich używanie w stosunkach org.[anizacyjnych] (szczegóły dot.[yczące] pseudonimów patrz niżej),

f) unikać zbędnych kontaktów organizacyjnych: w wypadku zetknięcia się kilku członków O.[rganizacji] na gruncie prywatnym – nie ujawniać przynależności do O.[rganizacji] kolegów, nieznanych organizacyjnie pozostałym,
g) omawiać wszelkie sprawy org.[anizacyjne] w zespołach najściślej dobranych, celem uniknięcia zbędnego wtajemniczenia, bezpośrednio niezainteresowanych w danej sprawie.

2. Przy wprowadzeniu nowych członków należy przestrzegać następujących zasad:

- a) wciągnięcie nowego członka do pracy org.[anizacji] winno być poprzedzane:
1. dokładnym wywiadem co do przeszłości kandydata, jego charakteru, środowiska, sposobu życia, dotychczasowej przynależności org.[anizacyjnej] oraz pracy polit.[ycznej], względnie społ.[ecznej],
 2. zapewnieniem przynajmniej dwóch członków org.[anizacji], że kandydat odpowiada wymaganym warunkom,
- b) jeżeli kandydat był poprzednio członkiem innej org.[anizacji] (wojsk.[owej] czy polit.[ycznej]) sprowadzenie go do naszej O.[rganizacji] może nastąpić dopiero po wycofaniu się kandydata z poprzedniej pracy i zerwania kontaktów org.[anizacyjnych],
- c) nazwa O.[rganizacji] oraz konkretne dane o jej organizacji (w zakresie koniecznym) i działalności mogą być udzielone nowemu członkowi dopiero po złożeniu przysięgi org.[anizacyjnej],
- d) nowemu członkowi O.[rganizacji] należy przydzielić „opiekuna” (z reguły wprowadzający), którego zadaniem będzie bliższe poznanie nowego kolegi, wprowadzenie go w jego pracę, urabianie pod względem ideowym, wreszcie – czuwanie nad przestrzeganiem przez nowego kolegę zasad konspiracji.

3. Konspiracja na zewnątrz. Zachowanie tajemnicy istnienia O.[rganizacji], swojego w niej udziału oraz zachowanie wyłącznie dla własnego użytku wszelkich wiadomości uzyskanych drogą org.[anizacyjną] musi być przez wszystkich członków Org.[anizacji] przestrzegane z całą ścisłością. W szczególności:

- a) osobiste zaufanie z tytułu pokrewieństwa, przyjaźni czy długoletniej znajomości nie uprawnia do ujawnienia w jakikolwiek mierze spraw org.[anizacyjnych], gadatliwość i skłonność do chępcenia się pracą konspiracyjną są w 95 procentach przyczyną wszystkich „wsyp”,

- b) prawo do nawiązywania kontaktu na płaszczyźnie org.[anizacyjnej] z przedstawicielami innych org.[anizacji] przysługuje wyłącznie kolegom upoważnionym specjalnie przez właściwe władze,
- c) korzystanie w pracy org.[anizacyjnej] z usług osób postronnych, bez zezwolenia właściwych władz org.[anizacji] – jest wzbronione,
- d) w obecności osób postronnych należy zachowywać się w stosunku do kol.[egów] org.[anizacyjnych] w taki sposób, aby nie ujawnić w niczym łączności org.[anizacyjnej], w szczególności unikać zwrotów: „kolego, wy, itp.”, nie rozmawiać nawet w sposób ukierunkowany na tematy polit.[yczne] lub org.[anizacyjne],
- e) stosunki towarzyskie pomiędzy członkami O.[rganizacji], o ile nie datują się z czasów przedwojennych lub nie są dostatecznie uzasadnione (wspólna, praca, koleżeństwo szkolne, sąsiedztwo) winny być zredukowane do minimum i należyćie upozorowane („legenda” skąd znajomość, od jak dawna, przez kogo itd.). Szczególną ostrożność zaleca się pod tym względem w stosunku do osób, posługujących się fałszywymi dokumentami lub niezameldowanych.

II. Zebrania organizacyjne.

1. W większych miastach zebrania odbywać się winny w specjalnie do tego przeznaczonych lokalach (patrz niżej). W mniejszych ośrodkach, gdzie utrzymanie lokalu byłoby niemożliwe, zebrania odbywać można w mieszkaniach prywatnych, zachowując odpowiednie pozory np. zebrania koleżeńskieg, uroczystości rodzinnej itp.
2. Na zebrania organizacyjne, które nie powinny składać się z więcej jak pięć osób, należy przychodzić po jednemu, w pewnych stosunkowo krótkich odstępach czasu. Dotyczy to również wychodzenia z zebrań. Wejście na zebranie może być odpowiednio sygnalizowane np. dzwonieniem, pukaniem itd.
3. Otwieranie drzwi wejściowych należy powierzyć osobie wtajemniczonej w sposób sygnalizacji umówionej. Sprawa ta ma wielkie znaczenie w wypadkach przypadkowego zgłoszenia się do lokalu w czasie zebrania lub, co ważniejsze, wywiadowców npla [nieprzyjaciela].
4. Przed rozpoczęciem każdego zebrania, przewodniczący podaje zebrałym do wiadomości powód i cel zebrania (np. zebranie organizacyjne

spółdzielni) względnie podaje informacje o rodzinie, u której zebrani są w „gościnie”. W każdym wypadku każdy z zebranych musi wiedzieć skąd zna każdego z pozostałych, jakie stosunki go z nim łączą oraz zasadnicze dane personalne (nazwisko, imię, wg posiadanych w danej chwili dowodów, inne dane w miarę potrzeby).

5. Zebrani nie powinni mieć przy sobie żadnych materiałów kompromitujących. Jeżeli posiadanie takich materiałów jest konieczne należy z góry przewidzieć sposób ich usunięcia lub zniszczenia na wypadek niebezpieczeństwa.

6. Szczególnie ważne posiedzenia, w których biorą udział kierownicy pracy org.[anizacyjnej], winne przez cały czas ich trwania być strzeżone przez odpowiednie posterunki alarmowe i ochronne. Lokale, w których takie posiedzenia się odbywają winne poza tym mieć udogodnienia bezpośredniego opuszczenia ich w chwili grożącego niebezpieczeństwa.

7. Wskazane jest, aby odpowiedzialni kierownicy pracy na swe posiedzenia przybierali zewnętrzny wygląd, zmieniający właściwy rysopis (inny ubiór, okulary). W tych wypadkach na zebranie należy wybierać porę wieczorną. Zebrani winni mieć przy sobie fałszywe dowody, a nie mieć żadnych materiałów obciążających. Nigdy nie wolno mieć przy sobie dwóch dowodów jednocześnie na różne nazwiska, a z fotografią tej samej osoby. Fałszywymi dowodami można się posługiwać tylko wtedy, gdy identyfikacja osoby jest niemożliwa (obcy teren, duże miasto itp.).

III. Kontakty.

1. Spotkania poszczególnych członków O.[rganizacji], znających się także prywatnie, mogą odbywać się w pryw.[atnych] mieszkaniach. W innych wypadkach dążyć należy do tego, aby spotkania odbywały się w lokalach specjalnych lub w lokalach kolegów, gdzie przychodzenie wielu osób jest rzeczą naturalną, np. kancelarie adwokatów, gabinety lekarzy, dentystów, czytelnie itp.

2. Członek O.[rganizacji], który ma po raz pierwszy udać się do lokalu kontaktowego, musi być dokładnie poinformowany, jak ma się zachować.

3. W wyp.[adku] kontaktowania osób przy pomocy ustalonego hasła, pamiętać należy, by hasło brzmiało w sposób nie zwracający uwagi i nie podejrzany dla osób postronnych, w razie gdyby do nich zostało przez pomyłkę skierowane.

4. Spotkania przedstawicieli n.[aszej] O.[rganizacji] z przedstawicielami grup lub org.[anizacji] innych, zwłaszcza zaś grup bliżej nierozpoznanych, winny być chronione w sposób dla „gościa” niewidoczny. Po spotkaniu takim, które w żadnym wypadku nie może być w lokalu publicznym ani na ulicy, członek n.[aszej] O.[rganizacji] winien sprawdzić, czy nie jest obserwowany.

IV. Lokale.

Zależnie od przeznaczenia rozróżnimy lokale: 1. na zebrania, 2. na kontakty zewnętrzne, 3. lokale techniczne.

1. lokal na zebrania. W dużych miastach, będących siedzibą władz O.[rganizacji], większe zebrania (odprawy, kursy) odbywać się winny w specjalnie na ten cel przeznaczonych lokalach.

Przy wyborze lokalu pamiętać należy o warunkach bezpieczeństwa, a w szczególności zbadać:

a) możliwość obserwacji (sąsiedzi, dozorca, ruchliwość domu, ulicy, akustyczność),

b) możliwość rozproszenia się wzgl.[ędnie] ucieczki (dom przechodni, mieszkanie o dwóch wyjściach, sąsiednia posesja). Lokale na zebrania winny mieć odpowiednią „maskę”, np. biuro, klub bridge-owy itp. tak, aby obecność większej liczby osób można było usprawiedliwić. Maskę winna być rzeczywista, a więc przedsiębiorstwo zainstalowane w lokalu musi istotnie działać, przy czym należy przestrzegać ściśle przepisów prawnych i zarządzeń władz.

Lokale tego typu mogą być używane również na spotkania pojedynczych członków O.[rganizacji]. Niedopuszczalne jest natomiast zdradzenie właściwego charakteru tych lokali wobec osób spoza O.[rganizacji].

2. Rozmowy z osobami spoza O.[rganizacji] (przedstaw.[iciele] innych org.[anizacji] lub ugrupowań, kandydaci, luźni współpracownicy) winny się odbywać w lokalach specjalnych. Może to być zwykły podnajęty pokój (pied-à-terre). Lokal taki może być łatwiej niż inne zdekonspirowany, wobec czego zachować należy odpow.[iednie] środki ostrożności.

3. Lokale techniczne. Szczególnie troskliwie należy wybierać i chronić lokale techniczne. Pod tym terminem należy rozumieć pomieszczenia na drukarnie, zecernie, powielacze, maszyny do pisania, stacje radiowe, składy i rozdzielnie

materiałów propagandowych, archiwa itp. Wybór takich lokali zależy będzie w pierwszym rzędzie od przeznaczenia oraz od miejscowych warunków. Zawsze jednak przestrzegać należy zasad następujących:]

- a) Niedopuszczalne jest wykorzystywanie tego samego lokalu dla różnego rodzaju prac, np. nie wolno składać materiału tam, gdzie się drukuje albo powielać, gdzie się pisze na maszynie itp.
- b) Lokal techniczny może być znany wyłącznie tym członkom O.[rganizacji], którzy w nim pracują.
- c) W czasie trwania pracy, lokal winien być chroniony przez specjalnie zorganizowaną i wyszkoloną służbę alarmową i ochronną.

V. Ogólne zasady postępowania dla członków O.[rganizacji]

1. Zachowanie się w domu.

a) Przechowywanie materiałów org.[anizacyjnych] i propagandowych winno być zasadniczo ograniczone do koniecznej potrzeby i do krótkiego możliwie czasu, chyba, że istnieją specjalne warunki zezwalające na trwałe i bezpieczne ich ukrycie. Jeżeli w mieszkaniu znajdują się kompromitujące materiały, nie należy otwierać mieszkania bez uprzedniego zorientowania się co do charakteru przybywających osób (rozmowa przez drzwi lub łańcuch), a w wypadku grożącego niebezpieczeństwa materiały należy zniszczyć szybko czy usunąć. Pamiętać należy, że papier, zwłaszcza w większych ilościach, jest bardzo trudny do zniszczenia. Na papierze zwęglonym, o ile nie rozsypał się w popiół, druk pozostaje czytelny. Miejsce ukrycia tego materiału winno być zawsze znane nie tylko członkowi Org.[anizacji], lecz również komuś z rodziny (domowników) w wypadku jego nieobecności.

b) Jeżeli w mieszkaniu danego członka mieszkają lub przebywają częściej osoby postronne (lokatorzy, służba, znajomi) należy w rozmowach i ewent.[ualnie] w innych czynnościach stosować odpowiednie środki ostrożności.

2. Zachowanie się na ulicy i w miejscach publicznych.

a) Zakazuje się noszenia przy sobie bez koniecznej potrzeby nielegalnej literatury oraz notatek, związanych z działalnością Org.[anizacji]. W każdym razie należy zawsze pamiętać o miejscu umieszczenia tych materiałów, aby móc je w razie niebezpieczeństwa w niewidoczny sposób usunąć lub zniszczyć

(wyrzucić, połknąć itp.). Zakaz noszenia materiałów odnosi się w pierwszym rzędzie do kierowników pracy org.[anizacyjnej], którym nie wolno lekkomyślnie i bez potrzeby narażać się na niebezpieczeństwo przypadkowej wsypy. Koledzy, kierujący pracą Org.[anizacji] winni powierzać przenoszenie materiałów specjalnie dobranym i wyszkolonym łącznikom.

b) W wypadku przypadkowych spotkań na ulicy z innymi członkami, zwłaszcza z zajmującymi stanowiska kierownicze, nie należy wzajemnie się kłaniać, przystawać, witać się, chyba, że znajomość między spotykającymi się jest „naturalna” i ogólnie wiadoma.

c) W ogólności we wszystkich miejscach publicznych, czy to na ulicy, czy w lokalach – kawiarniach i restauracjach, tramwajach, autobusach, pociągach itp. bezwzględnie należy unikać rozmów dotyczących innych członków Org.[anizacji] oraz spraw Org.[anizacji]. Ewent.[ualne] konieczne porozumienie się w tych sprawach może mieć miejsce w sposób ogólny lub zamaskowany, nie zwracający uwagi otoczenia.

d) Jeżeli spotkania członków w miejscach publicznych dla pewnych celów są nieodzowne, winny być w każdym razie rzadkie, a miejsca kontaktów zmieniane. W żadnym jednak wypadku, jak to niestety często ma miejsce, nie wyznacza się spotkania dla omówienia spraw Org.[anizacji] w lokalach publicznych. W wypadku spotkania umówionego na ulicy zachować ściśle punktualność. W tych wypadkach należy zawsze pozorować, że spotkanie jest przypadkowe. Spotkania na ulicy i w innych miejscach publicznych więcej niż 2 osób są niedopuszczalne.

e) Przy wyjściu z właściwego mieszkania czy mieszkań innych członków Org.[anizacji], następnie w czasie drogi czy jazdy, aż do powrotu do domu, należy dyskretnie zwracać uwagę, czy nie jest się obserwowanym. Czułość należy zachować przede wszystkim w drodze na zebrania odbywane w lokalach org.[anizacyjnych] oraz po wszelkich spotkaniach i zebraniach, zwłaszcza zaś po spotkaniach z osobami, co do których lojalności, czy choćby dyskrecji nie można mieć całkowitej pewności.

Wbrew zasadzie – droga prosta jest najkrótsza – należy wybierać raczej dłuższą, jednak bez narażania się na spóźnienie. W razie zauważenia „cynku”, czy choćby jego prawdopodobieństwa należy „cynk” zgubić przez: parokrotną zmianę

tramwaju (wsiadać i wysiadać w ostatniej chwili, zwracając uwagę na tych, którzy wsiedli lub wysiedli następnie), przejście przez pustą ulicę, ukrycie się w bramie, za zakrętem ulicy, przejście przez dom przechodni itp.

f) W wypadku udawania się na zebranie – nikt z niewtajemniczonych domowników nie może być poinformowany dokąd udaje się członek Org.[anizacji], jaki jest numer telefonu w lokalu, jaką drogą można do tego lokalu trafić. Dla zmylenia można ewent.[ualnie] podać fałszywy adres. Udając się na zebranie w żadnym wypadku nie można mieć przy sobie kartki z adresem lokalu, do którego się idzie, ani również notatki z adresami i telefonami innych osób.

g) Zakazuje się bezwzględnie prowadzenia rozmów telefonicznych w sprawach org.[anizacyjnych], w szczególności wymieniania nazwisk, adresów i innych okoliczności, które mogą być wykorzystane przez podsłuch.

VI. Bezpieczeństwo osobiste członków O.[rganizacji]

1. W pracy org.[anizacyjnej] nie wolno występować pod własnym nazwiskiem, ani też nazwiskiem policyjnym (wg dowodu osobistego stale używanego), natomiast obrać należy pseudonim i wyłącznie nim się posługiwać. Pseudonim powinien składać się z imienia i nazwiska. Nie wolno używać pseudonimu pochodzącego od nazwy herbu, przezwisk itp. Pseudonim należy co pewien czas zmieniać. Koledzy pracujący na różnych terenach powinni w każdym terenie używać innego pseudonimu.

2. Członkowie nie posiadający legalnych miejsc zamieszkania, posługujący się dowodami na inne nazwisko, nie powinni posiadać przy sobie ani w mieszkaniu dowodów mogących naprowadzić na identyczność osoby, nie wolno też nikomu, za wyjątkiem koniecznej potrzeby org.[anizacyjnej], podawać swego właściwego nazwiska i adresu.

3. Członkom O.[rganizacji] nie wolno, bez koniecznej potrzeby, wchodzić w kolizję z obowiązującymi przepisami i zarządzeniami władz (np. przepisów o godz.[inie] policyjnej, o ruchu ulicznym, o zakazie posiadania broni itp.). W szczególności nie wolno łączyć pracy org.[anizacyjnej] z zakazanym handlem, przemytem itp. Unikać należy wszelkich zajęć, awantur w miejscach publicznych itp., które mogłyby doprowadzić do zatrzymania lub wylegitymowania.

4. Każdy członek O.[rganizacji] musi pamiętać, że w każdej chwili może być

zatrzymany i badany. Stąd konieczność posiadania w każdej chwili gotowych odpowiedzi na pytania: skąd, dokąd, w jakim celu się idzie lub jedzie, na jaki temat się rozmawia (uzgodnić z rozmówcą). Należy mieć również odpowiednio przygotowaną „legendę” na wyp.[adek] aresztowania i śledztwa.

5. Nie wolno przechowywać żadnych notatek dotyczących pracy org.[anizacyjnej] W szczególności nie wolno notować w sposób jawny nazwisk, adresów, pseudonimów i telefonów kolegów. Konieczne notatki mogą być robione jedynie w sposób znany w y ł ą c z n i e notującemu. Nie wolno robić zapisków w notesie, ani nosić w portfelu kartek. Konieczne notatki robić należy na luźnych kartkach i robić je tak, aby można było łatwo je zniszczyć.

VII. Kobiety

1. Aczkolwiek udział kobiet w pracy jest częstokroć pożądanym i b.[ardzo] cenny, to jednak należy mieć na uwadze, że każdy członek O.[rganizacji], mężczyzna czy kobieta, winien mieć określony zakres działania i nie może być wtajemniczony w sprawy stojące poza nim. W szczególności niedopuszczalne jest posługiwanie się kobietami w charakterze sekretarek i załatwianie za ich pośrednictwem spraw org.[anizacyjnych] w sposób kolidujący z zasadami konspiracji. Przyzwyczajenia do legalnych metod winny być jak najbardziej zwalczane. Niedopuszczalne jest również wtajemniczanie w sprawy Org.[anizacji] żon lub narzeczonych, o ile nie biorą one same udziału w pracy.

2. Powierzenie kobietom-maszynistkom, zwłaszcza niezorganizowanym, przepisywania materiałów org.[anizacyjnych] nieszyfrowanych, których ujawnienie mogłoby być niebezpieczne dla O.[rganizacji] – jest niedopuszczalne.

VIII. Technika pisania

1. Osoby piszące na maszynie dla celów org.[anizacyjnych] winny przestrzegać następujących środków ostrożności:

- a) nie pisać na maszynach biurowych, maszynach służących do korespondencji zagranicznej lub urzędowej,
- b) niszczyć zawsze kalkę,
- c) sprawdzać, czy tekst nie odbił się na wałku, a w razie potrzeby zmyć wałek.

2. Podobne środki ostrożności (jak w p.[unkach] a i b) zachować należy przy

pisanu ręcznym (kalka, bibuła, podkładka). Używać tylko pospolitego papieru lub bibułki, bez znaków fabrycznych i innych, mogących ułatwić wykrycie miejsca nabycia papieru.

IX. Aresztowania, zwolnienia

1. W wypadku aresztowania członka O.[rganizacji] (lub osoby, będącej w bliskim kontakcie z członkami O.[rganizacji]) należy:

a) oczyścić, względnie zlikwidować wszystkie lokale org.[anizacyjne], mieszkania członków O.[rganizacji], punkty kontaktowe, skrzynki itp. znane aresztowanemu.

b) usunąć z danego obszaru, wzgl.[ędnie] „przemałować” zagrożonych ewent.[ualnym] sypnięciem.

c) starać się o nawiązanie łączności z aresztowanym celem dowiedzenia się [o] okoliczności aresztowania i przebiegu śledztwa, celem poczynienia dalszych kroków zabezpieczających, w razie potrzeby – ukarania ewent.[ualnych] donosicieli lub prowokatorów.

2. Jawny kontakt z aresztowanym, przesyłanie paczek, wreszcie starania o zwolnienie mogą być podejmowane przez O.[rganizację] wyłącznie za pośrednictwem członków rodziny więźnia, w razie braku rodziny – za pośrednictwem kobiety w roli narzeczonej, dalszej krewnej itp.

3. Bezwzględnie należy zwalczać wszelki plotki „informacje” na temat aresztowanych, ich działalności oraz powodów aresztowania. Częstość aresztowania bywają dokonane na ślepo, właśnie w celu wywołania powszechnego gadulstwa i uzyskania w ten sposób informacji o działalności aresztowanego.

4. W korespondencji z aresztowanym (grypsy) unikać wszystkiego, co w razie przejścia grypsu, znalezienia go u więźnia – mogłoby posłużyć za dowód przeciw niemu. Grypsy z więzienia winny być kierowane do specjalnej skrzynki lub do rodziny – nigdy do kolegów org.[anizacyjnych].

5. Każdy z członków winien bezwzględnie zwalczać panikę oraz szerzenie przesadnych pogłosek w związku z aresztowaniami. Nikomu poza bezpośrednią władzą przełożoną nie wolno przekazywać niesprawdzonych meldunków w sprawach aresztowań, natomiast obowiązkiem jest ustalić źródło niepokojących wiadomości oraz istotny stan faktyczny.

6. Wobec osób, które zostały zwolnione z więzienia lub obozów koncentracyjnych należy zachować dłuższy czas ostrożność. Należy przede wszystkim zbadać przyczyny zwolnienia, środki utrzymania, zachowania się itp., a dopiero po utwierdzeniu, iż nie zachodzą żadne podejrzenia oraz że nie ma obserwacji, mogą być ponownie nawiązane stosunki organizacyjne.

X. Zachowanie członków O.[rganizacji] w razie aresztowania

1. Najlepszą metodą obrony jest zawsze bezwzględne wypieranie się wszelkiej winy. W żadnym wypadku nie należy popełniać „bohaterstwa” przyznawania się do pracy w Org.[anizacji] lub branie na siebie winy. Innym to nie pomoże (odpowiedzialność zbiorowa), a zeznającego w ten sposób prowadzi do zguby.

Z drugiej strony – nie należy upierać się przy zupełnym odmawianiu zeznań. Raczej wyklamywać się, w razie potrzeby przyznając się do np. przestępstwa lżejszego niż polityczne, np. szmugiel jako wytłumaczenie podróžowania, nielegalny handel jako usprawiedliwienie posiadania większych sum pieniędzy itp. Nie wierzyć nigdy G[eheime] S[taats] P[olizei], że mają dowody lub znają ludzi. W żadnym wypadku nie sypać roboty org.[anizacyjnej] – nawet pozornie lub fałszywie (wskazywanie nieobecnych, zmarłych, nieobecnych itp.). Wbrew wszelkim zapewnieniom i obietnicom G[eheime]S[taats]P[olizei], zeznanie takie to niezbity dowód przeciw zeznającemu i podstawa do surowego wyroku.

2. Pamiętać, że wśród więźniów mogą być szpiedzy i prowokatorzy G[eheime] S[taats] P[olizei], zachowywać się biernie i milcząco, raczej udawać przygnębienie lub rezygnację.

3. Przy przesyłaniu grypsów pamiętać o ostrożności w redakcji tekstów, adresowaniu (tylko do rodziny) i wyborze pośredników (prowokacji).

4. Z chwilą zwolnienia – nie nawiązywać żadnych kontaktów, póki nie będzie całkowitej pewności, że nie jest się obserwowanym.

Podając powyższe wskazówki, przypominam, że przestrzeganie zasad konspiracji w najdrobniejszych nawet sprawach oraz stosowanie wszelkich środków ostrożności jest sprawą zasadniczą w obecnych warunkach pracy. Należy śledzić nowe metody wroga i odpowiednio się dostosowywać. Jasne bowiem jest, że właśnie tej podziemnej walce, jaką prowadzimy, możliwości zmiany taktyki

i zużytkowanie elementu są b. duże.

Rozkaz nin.[iejszy] przekazać należy wszystkim członkom K-d [Komend] Okr.[ęgów] oraz K-tom [Komendantom Pow.[iatów] celem opracowania szczegółowych instrukcji, dostosowanych do miejscowych warunków. Instrukcje takie należy podać wszystkim komórkom org.[anizacyjnym] i zarządzić przeprowadzenie specjalnych odpraw, mających na celu dokładne zapoznanie członków O.[rganizacji] z treścią tych instrukcji. O wykonaniu meldować w terminie miesięcznym od daty nin.[iejszego] rozkazu.

Szef.[ostwo] Wydz.[iału] Org.[anizacyjnego] K.[omedny] G.[łówniej]

Komendant Główny

(-) L. Reński¹³⁶

(-) Szymkiewicz

m[iejsce] p[ostoju]. data

Rozdzielnik

otrzymują:

1. Szefowie Wydziałów K.[omedny] G.[łówniej] dla podania w swoich oddziałach
2. Szefowie Oddziałów K.[omendy] G.[łówniej]
3. Komendy Okręgów dla Okr.[ęgów] i podl.[egłych] pow.[iatów]
4. K.[omenda] Z.[iem] Z.[achodnich]
5. K.[omisariat] C.[ywilny]

Źródło: IPN, BU 1569/7, k. 37–43, mps.

¹³⁶ Ppor./mjr Wiktor Radziszewski (? – 1944), inżynier, przed wojną działacz ONR. Od jesieni 1939 r. jeden z organizatorów ZJ. Po utworzeniu NSZ oficer Wydziału Organizacyjnego. Po rozłamie szef wydziału. Uczestnik Powstania Warszawskiego, zamordowany przez Niemców po kapitulacji.

Instrukcja bezpieczeństwa

1. Zebrania.

- a) zebranie nie może odbywać się tam, gdzie zachodzi możliwość podsłuchania lub nadejścia osoby niepożądaney. Lokale ruchliwe odpadają,
- b) lokale należy zmieniać najdalej co 2–3 tygodnie, powrót może nastąpić najwyżej po upływie tego samego czasookresu,
- c) należy unikać regularności zebrań jeśli chodzi o dni tygodnia i godziny,
- d) bezwzględnie nie należy wpuszczać na zebrania (choćby do lokalu) osób nie należących do organizacji, ani też osób zorganizowanych, ale nie należących do danej grupy, osoby nowe, których obecność nie była z góry przewidziana, także nie mogą być wpuszczone,
- e) nie wolno łączyć dwóch grup celem wspólnych wykładów, ani przekazywać poszczególnych członków do jednej grupy zebrania innej,
- f) naznaczanie wszelkich spotkań, tak org.[anizacyjnych], jak i nieorg.[anizacyjnych] w lokalu zebrania jest zakazane w czasie na godzinę przed rozpoczęciem zebrania do jednej godziny po spodziewanym zakończeniu zebrania, a to w celu, aby nie istniała możliwość zetknięcia się zebranych z innymi osobami,
- g) w razie przypadkowego pojawienia się kogoś w lokalu zebr.[ania] gospodarz winien zręcznie osobę przybyłą przyjąć w innym pokoju czy przedpokoju, nawet ostrzec zebranych, nie dopuścić zebr.[anych] do spotkania z osobą przybyłą, choćby to był ktoś z Org.[anizacji]. Postarać się, aby zajście zajęło jak najmniej czasu,
- h) sposób zebrania się i rozejścia określa każdorazowo gospodarz, kierując się względami ostrożności i warunkami miejscowymi. W żadnym wypadku nie wolno wychodzić w grupach większych jak 2 osoby,
- i) jeżeli wejście do lokalu jest skomplikowane należy przed domem umieścić pikietę, ale tak, aby ta nie rzucała się w oczy. Rozpoznanie się pikiety i przybywającego ułatwi melodia z góry określona – gwizdana lub nucona. Może też być pomocne określenie ubioru,
- k)[j]) przed rozpoczęciem zebrania sekcyjny ustala jednolity sposób tłumaczenia

się na wypadek niespodziewanej wizyty (należy pozorować kartami, interesami handlowymi – próbki materiałów),

l) [k)] przy ustalaniu daty i miejsca następnego zebrania, drużynowy lub sekcyjny ustala hasło i odzew oraz sposób pukania lub dzwonienia, obowiązujący przy wejściu do lokalu. Dane te, jak również miejsce, datę i godzinę zbiórki drużynowy podaje instruktorowi, który melduje o tym d[owód]cy oddziału, co najmniej na 24 godziny przed terminem,

m) [l)] otwiera drzwi przed i w trakcie zebrania tylko i wyłącznie gospodarz lub gospodyni lokalu, warunkując wpuszczenie przybysza znajomością hasła. W żadnym wypadku nie wolno otwierać drzwi nikomu z domowników.

Przykład hasła: „mam list do p. Kowalskiego” lub „z ogłoszenia przychodzi” – odzew „a, oczekuję na niego” lub „tak, sprawa aktualna”.

2. Goniec. Goniec lub łącznik przybywający na pewien punkt musi znać hasło i otrzymać odzew.

3. Korespondencja i notatki.

a) adres na kopercie powinien być napisany po niemiecku i skierowany do Niemca. W prawym rogu koperty adresat szyfrem, łamany przez nadawcę szyfrem.

D[owód]ca Oddziału	A.W.9.
Instruktor	A.J.1.
Drużynowy II druż.[yny]	D.2.
Sekcyjny 2 sekc.[ji] III druż.[yny]	S2/3

Będzie to wyglądało w ten sposób:

An
Johan Köhler
hier
Theaterplatz 3
AW9/D3

Drużynowy trzeciej drużyny do d[owód]cy Oddziału.

b) treść korespondencji (miejsce i data) szyfrowane.

c) korespondencję, która nie jest niezbędna do dalszej pracy, zniszczyć.

- d) nie wolno przechowywać żadnych zestawień osobowych, adresowych lub tp.
- e) wszelkie zapiski, jak adresy, nr telefonów, miejsca spotkań itp. należy notować własnym szyfrem. Jeżeli jeszcze gdzieś pokutują prawdziwe adresy należy je bezwzględnie zaszyfrować.

4. Rozmowy telefoniczne.

- a) przeprowadzając rozmowę musimy się zawsze liczyć z możliwością podsłuchu, dlatego też pod żadnym pozorem nie wolno podawać telefonicznie żadnych adresów i nazwisk,
- b) rozmowa musi być z góry przygotowana i musi robić wrażenie rozmowy towarzyskiej. Powinna roić się od wypytywań o zdrowie, o ogródek, działkę, pogodę itp. Sprawy służbowe nie mogą wkraczać tu ze słowami niedopasowanymi.
- c) przed właściwą rozmową należy wymienić hasło i odzew (hasło wymienia ten, który dzwoni) – hasło: – stosownie do osobistego uzgodnienia, odzew: – ditto
- d) bezwzględnie należy unikać pozdrowień w rodzaju „cześć” i „czołem”,
- e) w rozmowach, o ile możliwości, posługiwać się szyfrem słownym, który będzie oddzielnie sporządzony.

5. Kontakty. Drużynowy i sekcyjny muszą znać adresy i nazwiska prawdziwe członków całej drużyny. Muszą być one, o ile możność, utrwalone w pamięci lub szyfrowane bardzo starannie. Spis zaszyfrowany należy dokładnie schować, najlepiej poza domem. Nigdy nie nosić przy sobie. Kontakt przez osobę trzecią lub telefon nie wystarcza.

Ewentualne zmiany i uzupełnienia będą ogłaszane oddzielnie.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

OGÓLNA INSTRUKCJA KONTRWYWIADU

I. Postanowienia ogólne.

- 1) Organizacja kontrwywiadu (Kw) jest jednym z najważniejszych rodzajów służby dla Polski, zadaniem jej jest ułatwianie i ochrona pracy wojskowo-konspiracyjnej.
- 2) Przynależność do Kw jest bezwzględną tajemnicą dla wszystkich za wyjątkiem jednego bezpośredniego przełożonego i najwyżej 3 bezpośrednich współpracujących podwładnych.
- 3) Świadoma zdrada przynależności do Kw karana jest śmiercią. Lekkomysłne postępowanie, ujawniające lub mogące ujawnić tę przynależność, karane jest według najsurowszych postanowień kodeksu wojennego.
- 4) Członkowie Kw winni są swoim przełożonym bezwzględną wierność, karność i posłuszeństwo. Wyłamywanie się z tego obowiązku może być uznane za zdradę.
- 5) Członek Kw opracowuje wszelkie zlecone zadania zawsze sumiennie, uczciwie i gruntownie. Stanowisko jego w każdej pracy winno być zawsze jak najbardziej obiektywne. Są to podstawowe warunki pozytywnego działania Kw.
- 6) Członek Kw pracuje tak, by nigdy nie zwrócić uwagi na rodzaj swojej działalności.
- 7) Członek Kw nie może być członkiem żadnej innej organizacji, ani wojskowej, ani polityczno-ideowej. Ma to na celu uchronienie członków Kw od wszelkich wpływów z zewnątrz, które niejednokrotnie mogłyby wycisnąć niepożądane dla działalności Kw piętno.

II. Zakres działalności Kw.

- 8) Członkowie Kw winni w powierzonym sobie terenie:
 - a) czuwać nad wszelkimi przejawami życia społecznego,
 - b) badać nastroje i orientację polityczno-ideową społeczeństwa,
 - c) orientować się w stosunkach personalnych.
- 9) W szczególności działalność Kw obejmuje:
 - a) stosunki personalne i nastroje w urzędach i wszelkich instytucjach użyteczności publicznej,
 - b) wrogów i zdrajców Polskiej Sprawy Narodowej,

- c) martyrologię polską,
 - d) polską działalność konspiracyjną, ideowo-polityczną i wojskową,
 - e) wszelkie inne sprawy, zlecone rozkazami Szefa Kw (Sw).
- 10) Kontrwywiad co do stosunków personalnych i nastrojów w urzędach i instytucjach użyteczności publicznej obejmuje:
- a) administrację (starostwa, wszelkie urzędy administracyjno-wykonawcze, policje, sądownictwo, itp.),
 - b) samorząd (wydziały powiatowe, zarządy miejskie, gminne i gromadzkie, organizacje rolnicze, gospodarcze, kulturalno-oświatowe, związki zawodowe itp.),
 - c) szkolnictwo (inspektoraty, szkoły średnie, zawodowe, powszechne, gospodarczo-rolnicze itp.),
 - d) wolne zawody (lekarze, adwokaci, notariusze, inżynierowie, technicy, weterynarze itp.) oraz inteligencja w ogóle,
 - e) zakłady przemysłowe i handlowe (urzędnicy i załogi robotnicze w fabrykach, większe warsztaty, spółdzielnie, domy handlowe, większe zakłady handlowe itp.).
- 11) Kontrwywiad co do wrogów i zdrajców Polskiej Sprawy Narodowej obejmuje:
- a) Niemców i Volksdeutschów,
 - b) zdrajców i konfidentów,
 - c) donosicieli i innych szkodników,
 - d) sympatyków Niemców itp.
- 12) Kontrwywiad co do martyrologii polskiej obejmuje:
- a) zaginionych na wojnie,
 - b) rozstrzelanych przez Niemców, bolszewików i Ukraińców,
 - c) więźniów, wywiezionych do niemieckich więzień i obozów koncentracyjnych,
 - d) aresztowanych i gnębionych przez Niemców,
 - e) wywiezionych na roboty do Rzeszy,
 - f) pobranych z podwodami dla Niemców na front wschodni,
 - g) wszelkie inne sprawy z zakresu polskiego męczeństwa.
- 13) Kontrwywiad co do polskiej działalności konspiracyjnej obejmuje:
- a) wywiady zmierzające do stwierdzenia, ile i jakich organizacji polityczno-ideowych, konspiracyjno-wojskowych i innych działa w danym terenie,

b) wywiady co do stosunków personalnych i liczebności tych organizacji.

14) Kontrwywiad opracowuje również wszelkie inne zadania natury specjalnej zlecone przez Szefa Kw. Należą tu przede wszystkim kwestie wojskowo-mobilizacyjne.

III. Schemat organizacji Kw.

15) Schemat organizacyjny Kw określa instrukcja specjalna, której wyciągi podane są do wiadomości zainteresowanym członkom Kw tylko o tyle, o ile jest to dla ustalenia ich kontaktów organizacyjnych konieczne.

16) Każdy członek Kw kontaktuje się tylko z jednym przełożonym i najwyżej 3 podwładnymi. Członkowie lokalni kontaktują się tylko z jednym przełożonym, nie mając innych współpracowników.

17) Członkiem Kw może zostać tylko Polak (Polka), zdecydowany do największych nawet ofiar dla Polski i Polskiej Sprawy.

18) Wniosek na mianowanie kogoś członkiem Kw jest tajny, tzn. kandydat nie wie, z czyjej inicjatywy został przewidziany do działalności kontrwywiadowczej.

19) Członek Kw po złożeniu przysięgi podlega bezwzględnie rozkazom przełożonego i za swoją pracę jest całkowicie przed nim odpowiedzialny.

20) Poszczególne czynności Kw regulują rozkazy.

Źródło: IPN, BU 1569/54, k.5–6, mps.

Instrukcja dla B[rygad] O[bserwacyjnych]

1. Jedną z bardziej trudnych, a wyjątkowo odpowiedzialnych prac w S[łużbie] W[ywiadowczej] jest praca wywiadowcza w BO, której zadaniem jest szczegółowe rozpracowanie otrzymanych z wyw[iadu] głębokiego i w drodze konfidennej informacji oraz rozszerzenie, powiększenie i uzupełnienie tego materiału.
2. Pracowników BO, niezależnie od stopnia wojskowego nazywać będziemy w niniejszej instrukcji wywiadowcami.
3. Wywiadowców BO obowiązują wszelkie przewidziane dla pracowników SW przepisy, rygory i instrukcje.
4. Dla ułatwienia pracy, nadania jej elastyczności i sprężystości cały personel BO podzielony jest na szereg oddzielnych BO.
5. Każda z BO, złożona z pewnej, różnej i stosunkowo niedużej ilości wywiadowców, tworzy zamkniętą całość i posiada swój kryptonim oraz numer ewidencyjny.
6. Każdy z wywiadowców posiada swój pseudonim.
7. Na czele każdej BO stoi kierownik, który czuwa nad tokiem pracy, rozdziela zadania, kontroluje ich wykonanie oraz jest za nią odpowiedzialny.
8. Kierownik każdej BO musi znać bezwzględnie osobiście (nazwisko rodowe, policyjne, adres) przydzielonych do jego BO wywiadowców. Odwrotnie wywiadowcy w zasadzie nie powinni w ten sposób znać swego kierownika. Niepożądane jest, ażeby znali się między sobą, a w każdym razie nie wolno im rozszyfrowywać się wzajemnie jeśli przed rozpoczęciem pracy nie znali się osobiście.

W żadnym wypadku nie wolno wywiadowcom rozszyfrowywać swego kierownika oraz następnych przełożonych w górę.

9. Kierownik każdej BO może i powinien starać się wyszukiwać nowych pracowników do BO (obowiązek ten spoczywa również na wszystkich wywiadowcach) – nie wolno mu (im) jednak kandydatów tych wtajemniczać nie tylko w pracę, ale w instrukcje BO, powierzać im otrzymane zadania itp.

Wywiadowcy kierownikowi BO, a kierownik BO swemu przełożonemu winni zgłosić nowe kandydatury na wywiadowców i czekać na decyzję władz.

10. Wywiadowcom, niezależnie od tego, czy znają się między sobą osobiście czy też z terenu BO, nie wolno informować się nawzajem o otrzymanych zadaniach i ich wynikach, nie wolno wspólnie prowadzić rozpracowań prócz tych naturalnie wypadków, kiedy otrzymają odpowiednie rozkazy.

11. Kierownikowi z wywiadowcami oraz wywiadowcom pomiędzy sobą nie wolno utrzymywać żadnych stosunków poza koniecznymi, wynikającymi ze służby w BO. Jeśli przed rozpoczęciem tej służby utrzymywali ze sobą stosunki przyjacielskie lub towarzyskie, to należy stosunki te w miarę możliwości i bez specjalnego akcentowania (żeby nie wzbudzić podejrzania i zainteresowania otoczenia) rozluźnić.

12. Kierownikowi z wywiadowcami oraz wywiadowcom pomiędzy sobą nie wolno kłaniać się i witać na ulicy, w lokalach publicznych chyba, że mogłoby to wzbudzić uwagę osób trzecich (rodziny, kolegów, znajomych), wiedzących o istniejącej znajomości między wywiadowcami.

Zakaz kłaniania się i witania obowiązuje również w stosunku do poznanych podczas pracy pracowników SW, względnie wywiadowców z innych BO. Jest to konieczne ze względu na bezpieczeństwo i dobro pracy – wywiadowca bowiem może się jeszcze nie orientować, że jest spalony, a nawet „cynkowany” przez kontaktowanie się, więc w miejscach publicznych z pracownikami SW i BO może ich „popalić”.

13. Wszystkim pracownikom BO nie wolno zajmować się jakąkolwiek robotą polityczną (zebrania, dyskusje, agitacje, propaganda, kolportaż itp.), chyba, że otrzymają wyraźny specjalny rozkaz od swego kierownictwa, co podyktowane może być koniecznościami służbowymi.

14. Wywiadowcy obowiązani są zameldować swemu kierownikowi BO, a ten w drodze służbowej swoim przełożonym, o wszystkich swoich istniejących, względnie w czasie pracy w BO, nawiązanych kontaktach politycznych oraz czekać na decyzję władz, co do dalszego ich utrzymania.

Zatajenie kontaktów traktowane będzie według przepisów i rygorów obowiązujących w SW.

15. Wywiadowcy obowiązani są meldować o wszystkich posiadanych, względnie uzyskanych możliwościach, otrzymania kontaktów politycznych, względnie źródeł informacji.

16. Wszyscy pracownicy BO obowiązani są składać meldunki odnośnie otrzymanych informacji, jeśli nawet nie są one związane bezpośrednio czy pośrednio z rozpracowywanymi przez nich zadaniami.

17. Na każdym pracowniku BO ciąży obowiązek zdobywania [wszelkich] informacji, bez uszczerbku jednak dla powierzonych mu zadań.

18. Po otrzymaniu zadania, a przed rozpoczęciem pracy każdy z wywiadowców obowiązany jest dokładnie zaznajomić się z otrzymanym zadaniem, w wypadku jakichś dla niego niejasności prosić kierownika BO o dodatkowe wyjaśnienia, ułożyć sobie plan pracy oraz bezzwłocznie przystąpić do wykonania zadania.

19. Wszyscy pracownicy BO mają obowiązek zameldować swemu kierownictwu, jeśli otrzymane zadanie dotyczy osób dla nich bliskich (krewnych, kuzynów itp.). Mogą również prosić o ewentualne wyłączenie ich od rozpracowywania takiego zadania, obowiązani są jednak udzielić wszystkich żądanych informacji i wyjaśnień. W wypadku odmownej decyzji kierownictwa muszą normalnie wypełnić swe obowiązki.

20. W wypadkach przewidzianych w pkt. 19 kierownik BO po otrzymaniu odpowiedniego zameldowania od wywiadowcy, winien wstrzymać przydzielenie zadania danemu wywiadowcy oraz bezzwłocznie porozumieć się ze swoim przełożonym i czekać na decyzję.

21. Zadania do rozpracowania otrzymują zasadniczo kierownicy BO, którzy

następnie przydzielają je w całości lub do częściowego rozpracowania wywiadowcom, uwzględniając ich inteligencję, uzdolnienia, spryt, rzutkość, możliwości itp.

22. Wywiadowcy muszą do swej pracy podchodzić z pełną powagą, zdając sobie sprawę z jej doniosłości oraz niebezpieczeństwa. Powierzone sobie zadanie muszą wykonać rzetelnie, sumiennie, skrupulatnie, systematycznie, spokojnie, z rozważą i w miarę szybko, oddając dla dobra sprawy całą swą inteligencję i zdolności.

23. Każdy z wywiadowców winien pamiętać i stale mieć na uwadze, że pracę musi tak prowadzić (szczególnie pracę bezpośrednią, czyli tzw. „cynk”), ażeby rozpracowywana osoba nie spostrzegła się i nie została spłoszona oraz ażeby wywiadowca nie został sam zaobserwowany, rozszyfrowany i ewentualnie schwytany.

24. Jeśli wywiadowca podczas swej pracy zorientuje się, że został zaobserwowany lub „spalony”, to znaczy, że bez szkody dla pracy nie będzie mógł dalej rozpracowywać zadania, obowiązany jest przerwać robotę i natychmiast złożyć odpowiedni meldunek, podając ściśle stan faktyczny oraz punkty zaczepienia, które by umożliwiły wyznaczonemu innemu wywiadowcy kontynuowanie rozpracowywania zadania.

25. Otrzymane zadanie należy rozpracowywać ściśle według postawionych żądań, dokładając wszystkich starań, ażeby na postawione pytania jak najbardziej szczegółowo i wyczerpująco, a jednocześnie rzetelnie, zgodnie ze stanem faktycznym odpowiedzieć.

26. W każdym zadaniu są podane tzw. „Wiadome”, które na ogół pochodzą z inf[ormacji] konoid. i są punktem zaczepienia dla właściwego rozpracowania. Dlatego też w rubryce „Ustalić” polecane jest ustalenie tych samych danych, zawartych w rubryce „Wiadome”. Ustalenie to musi być faktyczne. Nie wolno bez stwierdzenia powtórzyć tych danych z rubryki „Wiadomo”.

27. Ustalenie „Personalialia” obejmuje: imię i nazwisko rodowe oraz policyjne, ewentualnie jeszcze tzw. „lewe” nazwiska, wzgl[ędnie] pseudonimy, imiona

rodziców, jeśli można także panieńskie nazwisko matki, data i miejsce urodzenia (w najgorszym wypadku przypuszczalny wiek), stan cywilny, stan rodzinny (ilość, imiona i zawód dzieci oraz personalia żony wraz z jej nazwiskiem panieńskim, ewentualnie to samo odnośnie kochanki czy kochanka), zawód oraz wyznanie.

28. Przy ustalaniu „Rysopisu” należy zwrócić uwagę także na znaki szczególne, wzgl[ędnie] specjalne jakieś właściwości wyglądu zewnętrznego, a więc nie tylko garb, brak ręki itp., lecz również np. młody lub stary wygląd, będący w jaskrawej sprzeczności z wiekiem, opalona, wzgl[ędnie] sucha twarz, nie tylko wydatny nos, ale czerwony czy też sinawy itp. Konieczne jest również podawanie stale lub najczęściej używanego ubioru oraz zaznaczenie, że np. stale nosi laskę lub parasol, zawsze chodzi z teczką itp.

29. Ustalenie „Adresu” obejmuje faktyczne miejsce zamieszkania, miejsce zameldowania, „meliny” itp. – przy każdym konieczny plan sytuacyjny, bezwzględnie przy miejscu faktycznego zamieszkania. W tym ostatnim wypadku pożądane jest nawet ustalenie również rozkładu mieszkania oraz ilość osób wspólnie zamieszkujących (mężczyzn, kobiet, dzieci), ich stosunku pokrewieństwa do osoby rozpracowywanej itd.

30. Pewne trudności może czasami nastręczać ustalenie „źródła dochodu”. Zebranie jednak tych danych ma duże znaczenie dla dalszych ustaleń.

31. Stwierdzenie natomiast „Stanu materialnego” nie jest zbyt trudne i może ułatwić, jeśli nie ściśle ustalenie źródła dochodu, to w każdym razie domniemane źródło. Np. ustalimy, że rozpracowywany osobnik zarabia przypuśćmy 300 zł miesięcznie, będąc prawie cały dzień zatrudniony w fabryce. Nikt z jego rodziny (żona, dzieci nie zarobkuje, a cała rodzina (3–4 osoby) żyje dostatnio, dobrze się ubiera, on zaś często popija i rozrzuca pieniądze itp. Oczywiście więc jest, że posiada taki osobnik jakieś poboczne, utajone źródło dochodu. Po stwierdzeniu więc aktywnej działalności w partii, a choćby tylko przynależności do niej przypuszczać można, że źródłem tym jest właśnie partia.

32. Przy ustaleniu „Trybu życia” konieczne jest przeprowadzenie przez

pewien czas systematycznej, ścisłej obserwacji, tzw. „cynku”, który powinien potwierdzić ewentualne uzyskane na innej drodze informacje. Przy początkowym, mniej szczegółowym rozpracowaniu konieczne jest ustalenie choćby przybliżonych terminów wychodzenia z domu, powrotu, miejsca, dokąd się udaje itd., przy czym należy zwrócić uwagę, czy dzieje się w te same dni, o tej samej godzinie, w to samo miejsce, względnie w inne miejsce – miejsca te muszą być bezwzględnie podane w meldunku z obserwacji. Jeśli nie następuje to trudności w rozpracowywaniu głównego zadania, to bardzo pożądane jest, ażeby miejsca te zostały szczegółowiej rozpracowane. Jeśli zaś jest to niemożliwe, gdyż wymaga to dłuższego czasu i utrudniłoby rozpracowanie głównego zadania, należy zaznaczyć to w meldunku i czekać na dalsze zlecenie.

33. Ustalenie „Charakteru i nałogów” może odbyć się w drodze zebrania informacji od otoczenia. Ustalenia tego punktu nie wolno lekceważyć, bowiem informacje o właściwościach charakteru i nałogach są bardzo potrzebne do dalszego rozpracowywania.

34. Ustalenie „Działalności politycznej” przez wywiadowców BO zasadniczo polega na zebraniu materiału informacyjnego i ewentualnych dowodów tej działalności.

Obserwacja bez posiadania własnych „wtyczek”, co w zasadzie nie jest już zadaniem BO, nie może w dzisiejszych warunkach konspiracji dać pozytywnego rezultatu. Jeżeli wywiadowcom uda się przypadkowo pozyskać własne „wtyczki” (świadomie lub nieświadomie udzielające informacji) względnie uzyskać możliwość „podrzucenia” kogoś – należy bezwzględnie i bezzwłocznie złożyć odpowiedni meldunek.

Przy zbieraniu informacji o działalności politycznej należy czynić wysiłki, ażeby otrzymać materiał dowodowy w postaci odpowiednich dokumentów (rękopisy, rozkazy, sprawozdania, meldunki, protokoły, zdjęcia fotograficzne itp.) w celu zrobienia odpisów, wzgl[ędnie] odbitek fotograficznych, gdyby nie można było dokumentów tych zatrzymać. Łącznie z informacjami o działalności politycznej należy także zbierać opinię o tym osobniku, informacje o jego wpływach na ludzi, w partii itp. oraz

o ew[entualnych] osobach, które mają na danego osobnika wpływ (niekoniecznie z terenu politycznego).

35. Najtrudniejszą częścią zadania jest ustalenie „Kontaktów”, co odbywa się w drodze zebrania informacji oraz przede wszystkim w drodze ścisłej bezpośredniej obserwacji, to jest „cynku”. Ponieważ niemożliwe jest przewidzieć wszystkich wypadków i sytuacji, w których „cynk” będzie się odbywać, przeto trudno jest podać jakieś szczegółowe wskazówki dla wywiadowców, których obowiązują podstawowe zasady pracy w wywiadzie, zachowania się podczas tej pracy, ogólnie ujęte na wstępie niniejszej instrukcji.

36. Po ustaleniu kontaktów osoby rozpracowywanej należy kontakty te przynajmniej z grubsza rozpracować i zorientować się, jaki one mają charakter, ustalając podstawowe dane, które służyć mogą jako punkt zaczepienia dla nowego zadania. W robocie tej nie można trzymać się sztywno jakichś wskazówek, wywiadowca musi podchodzić do każdego wypadku bardzo indywidualnie, bywają bowiem wypadki, że przerwanie rozpracowywania pochwyczonego kontaktu i czekanie na specjalne zlecenie dalszego rozpracowywania może zmarnować robotę. W takich wypadkach należy składać w międzyczasie odpowiednie meldunki, pracy nie przerywać i przeprowadzić do końca rozpracowywanie uchwyczonego kontaktu wg przyjętego ogólnie schematu. W tych jednak wypadkach, kiedy wywiadowca ustali, że uchwyczony kontakt „nie ucieknie”, jest bowiem osiadły, ustali jego personalia, rysopis, adres itp., powinien po złożeniu meldunku czekać na dalsze zlecenia.

37. Wywiadowcy obowiązani są składać meldunki z każdej wykonanej przez siebie czynności, nie czekając do czasu zakończenia rozpracowywania całego zadania. Meldunki te kierownik BO przesyła swemu przełożonemu.

Po zakończeniu zadania wywiadowca, jeśli wykonywał sam całe zadanie, wzgl[ędnie] kierownik sam lub łącznie z wywiadowcą opracowują i składają odpowiednie sprawozdanie obejmujące całość zadania.

38. Meldunki i sprawozdania muszą być pisane czytelnie, jasno, zwięźle, ale wyczerpująco, rzetelnie i zgodnie z istniejącym stanem faktycznym.

39. W meldunkach i sprawozdaniach musi być wyraźnie rozgraniczone i zaznaczone, co zostało stwierdzone przez wywiadowców bezpośrednio, co pochodzi z zebranych informacji, z jakich źródeł, stopień wiarygodności tych źródeł, jakie wreszcie są przypuszczenia i wnioski wywiadowców.

40. Wszystkie meldunki i sprawozdania muszą być opatrzone numerem sprawy (podany jest zawsze w zadaniu), kryptonimem BO oraz pseudonimami wywiadowców.

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

Brak daty [1942], Instrukcja o okresowych raportach zbiorowych

CENTRALA WYWIADU.

Biuro opracowań wywiadu ofensywnego

Instrukcja o okresowych raportach zbiorowych

Wojskowy wywiad ofensywny jest po to, by dać dowództwu jak najwięcej elementów poznania nieprzyjaciela, więc jego stanu liczebnego, organizacji, rozmieszczenia i ruchów, jego systemu walki, umocnień, możliwości komunikacyjnych i transportowych, produkcji przemysłowej, zapasów surowców, zamierzeń, strat już poniesionych, stanu ducha itd.

Obowiązkiem Wojskowego Komendanta Powiatu czy Okręgu, jest wszechstronne i dokładne poznanie nieprzyjaciela na podległym komendantowi terenie. Jest to szczególnie ważne z tego jeszcze względu, że walka zbrojna, którą podejmiemy, będzie miała najpewniej charakter partyzantki, wymagającej niejednokrotnie od komendantów decyzji samodzielnych, prędkich i słusznych. Komendant, który nie wie jak jest rozmieszczony npl w jego rejonie, jakimi rozporządza siłami i środkami, które obiekty wojskowe należy w pierwszym rzędzie zdobywać lub chronić, a które przeciwnie niszczyć, nie będzie miał potrzebnych elementów do decyzji. Każdy komendant winien przeto bacznie śledzić postępy wywiadu, grupować przejrzyście otrzymywane wiadomości w okresowe raporty zbiorowe (przy pomocy Oficera Wywiadowczego) i przekazywać je wyższemu dowódcy. Należy przy tym mieć na względzie, że szkice, ważne meldunki i dokumenty powinny być dołączone do zbiorowego raportu w oryginałach, a meldunki pilne przekazywane natychmiast poza kolejnym raportem zbiorowym.

Zbiorowy raport wywiadowczy ma zawierać tylko najważniejsze dane obrazujące należycie stan ogólny, natomiast szczegółowe raporty, dotyczące organizacji poszczególnych sztabów, dokładne dane dotyczące jakiegoś działu pro[duk]-cji itd. muszą być ujęte w opracowania oddzielne. Nie oznacza to,

by takie szczegółowe dane miały być traktowane drugoplanowo. Są one w niektórych wypadkach bardzo ważne i mogą dać nader cenne wskazówki. Dla raportów tych zostały już wydane oddzielne instrukcje, które pozostają w mocy nadal i będą w miarę potrzeby uzupełniane.

Zbiorowy raport wywiadowczy winien się składać z siedmiu części głównych, ujmujących w następujący sposób wszystkie elementy poznania npla [nieprzyjaciela]. (Wzory raportów dla poszczególnych części – patrz załączniki. Numer części zaznaczony jest jako mianownik numeru raportu: na przy[kład].: Raport zbiorowy Nr.xx/IV oznacza, że odnosi się on do części IV).

Część I. Dyslokacja siły żywej npla [nieprzyjaciela] w rejonie. Oddzielnie:

A. Garnizon stały

a) wojsko lądowe (Heer)

b) oddziały lotniczej broni (Luftwaffe)

c) „ pomocnicze, paramilitarne, policyjne, admin.[istracji] wojsk.[owej]
i wszelkie inne nie należące do siły zbrojnej (Wehrmachtu)

B. Jednostki przejściowe (znajdujące się w rejonie przejściowo, na przykł.[ad]
na dłuższym postoju w przejeździe).

Podział na a) b) c) jak w garnizonie stałym.

Uwaga: przy oznaczaniu formacji należy rozróżniać w siłach zbrojnych (Wehrmachcie) poszczególne bronie, czy służby, oddziały SS, SA, policji (podawać: Schupo, Sipo, SD¹³⁷, itp.) żandarmerii, partyjne (NSDAP, NSFK, NSKK, HJ itd.), pomocnicze (Bahnschutz, Werk-schutz, Arbeitsdients, OT¹³⁸, kompanie lotewskie, ukraińskie, Hilfspoli-

¹³⁷ Sicherheistdienst (SD, Służba Bezpieczeństwa) – służba informacyjna o charakterze „nadpolicji” politycznej. Rekrutowana spośród członków SS podlegała Głównemu Urzędowi Bezpieczeństwa Rzeszy (RSHA).

¹³⁸ Organisation Todt (Organizacja Todt'a) – zmilitaryzowana organizacja budowlana, która odpowiadała za techniczne zabezpieczenie tyłów walczących wojsk niemieckich.

zei¹³⁹ itp.) Należy wykorzystać tu książeczki niemieckie „Deutsche Uniformen”, „Deutsche Luftwaffen”, „Deutsche Wehrmacht” itp., które są do nabycia w niemieckich księgarniach we wszystkich większych miastach.

Część II. Obiekty wojskowe. Oddzielnie:

A. Lotniska, samodzielne place startowe, samodzielne obiekty obrony przeciwlotniczej, parki samochodowe, specjalne budynki o znaczeniu wojskowym.

B. Fabryki zbrojeniowe (sprzętu i amunicji), warsztaty reperacyjne lub produkcyjne (np. samochodowe), wytwórnie zaopatrzenia i aprowizacji pracujące dla wojska (np. marmolady, piekarnie, rzeźnie itp.)]

C. Składy i magazyny wojskowe lub mające znaczenie dla wojska np. stacje benzynowe, elewatory, spichrze [spichlerze], składy paszy, zamiennych części [części] samochodowych itp.

D. Szpitale wojskowe i inne wojsk.[owe] punkty opatrunkowe, punkty zborne dla rannych, dla ozdrowieńców, szpitale koni itp.

Część III. Identyfikacja jednostek wojsk.[owych], także nie znajdujących się na naszym terenie.

Część IV. Transporty sztabów, formacji, zwierząt, materiałów, sprzętu.

A. Kolejowe

B. Szosowe

C. Wodne

D. Lotnicze

Część V. Drogi komunikacji.

A. Żelazne

B. Bite

C. Wodne

Część VI. Umocnienia.

A. Stałe (fortyfikacje)

¹³⁹ Hilfspolizei (Hipo, Policja Pomocnicza) – termin określający lokalne formacje policyjne.

B. Polowe

C. Punkty oporu w miastach.

Część VII. Sprawy różne, na przykł.[ad:] ważniejsze wydarzenia, zarządzenia władz, dane organizacyjne o nplu, wynalazki ważne dla wojny, ważniejsze personalia itp.

Pierwszy raport zbiorowa[y] nadeślą Komendanci Wojsk.[owi] Powiatów do Komendantów Wojsk.[owych] Okręgu do dnia 1 listopada [19]42 r., a Komendanci Okręgów do Komendy Głównej (Centrali Wywiadu) do dnia 15 listopada [19]42 r. Raport zbiorowy należy zestawić według załączonych wzorów oraz dołączyć szkice obiektów lub powołać się na szkice wysłane w ostatnim półroczu, o ile są jeszcze aktualne. Praca nad raportem jest duża, ale niezbędna. Należy ją wykonać sumiennie. Luki w raporcie same wskażą w jakim kierunku należy dążyć do uzupełnienia informacji i pogłębienia ich. Wskażą one także, czy zbiór dotychczasowych informacji jest celowy, czy też zawiera wiadomości błahe, ze szkodą dla czasu na informacje ważne.

Załączone wzory nie obejmują wszystkich dziedzin, jakie Komendanci Okręgów względnie Powiatów powinni znać. Dalsze zestawienie pytań ujętych we wzory nastąpi w miarę potrzeby, a nowe wzory będą rozsyłane. Brak wzorów nie może być jednak powodem do zaniedbania terminu lub zaniechania raportu wogóle. Terminy periodycznego nadsyłania dalszych raportów zbiorowych zostaną podane dodatkowo, po nadejściu pierwszego raportu zbiorowego i przepracowaniu go przez Centralę.

Szef Wywiadu

(-)Tatarkiewicz¹⁴⁰

Komendant Główny

(-) Szymkiewicz

Załączniki. Rozdzielnik: ten sam co rozdzielnik rozkazu specj.[alnego] w sprawie okresowych raportów zbiorowych.

Źródło: IPN, BU 1569/7, k.16-17, mps.

¹⁴⁰ Ppor./mjr Witold Gostomski.

INSTRUKCJA dla informatorów – Niemców

^aA. Zadania^a

I. PARTIA

1. Organizacja NSDAP w G[eneralnym] G[ubernatorstwie], a jeśli możliwe to także na pozostałych ziemiach polskich.

- a) schemat organizacyjny i terytorialny,
- b) organizacja władz, skład osobowy tych władz (wg. wydawnictw wewn.[ątrz]-partyjnych),
- c) siedziba władz poszczególnych okręgów, adresy lokali.

2. Siła.

a) liczebność poszczególnych Standortów¹⁴¹, b) wykazy imienne członków z adresem i miejscem zatrudnienia, c) uzbrojenie członków – czy mają broń przydzieloną, czy wszyscy, jaką, ilość[ć] amunicji, d) uzbrojenie lokali (czy i jaka jest broń stale w lokalu), posterunki ochronne.

3. Morale, nastroje.

- a) czy wierzy się w zwycięstwo Niemiec, b) reakcja na upadek faszyzmu,
- c) “ ” niepowodzenia na Wschodzie, d) “ ” bombardowanie Rzeszy.
- e) opinie o poszczególnych Reichsführerach (Hitler, Himmler, Goering, Goebbels, Frick, Rosenberg i in.[ni] wyżsi dowódcy wojska i SS, o Franku, członkach rządu G[eneralnego] G[ubernatorstwa], gubernatorach, in.[nych] wybitnych osobistościach w szczeg.[ólności] Losacker¹⁴², Bierkamp¹⁴³, Fück¹⁴⁴, Wändler¹⁴⁵,

¹⁴¹ Placówka NSDAP.

¹⁴² Ludwig Losacker, wyższy funkcjonariusz okupacyjnych władz niemieckich w Generalnym Gubernatorstwie. Członek NSDAP i SS.

¹⁴³ Walter Bierkamp – zbrodniarz niemiecki, m.in. dowódca Einsatzgruppe D, dowódca Sipo i SD w Krakowie, Brigadeführer SS.

¹⁴⁴ Brak danych.

¹⁴⁵ Prawdopodobnie Richard Wendler, SS-Gruppenführer oraz Generalleutnant Policji. Wyższy urzędnik niemiecki na terenie Generalnego Gubernatorstwa, m.in. starosta miejski (Stadthauptmann) w Częstochowie i gubernator dystryktu lubelskiego.

- f) stosunki wewnętrzne w Partii – pomiędzy górą a dolami,
- g) charakterystyka ogólna.

4. Życie partyjne.

- a) sprawozdania z odpraw, zebrań, uroczystości itd. (ciekawsze przemówienia),
- b) odezwy, okólniki, zarządzenia itd.

II. NIEMCY NIE-PARTYJNI

- 1. Liczebność w poszczególnych ośrodkach.
- 2. Moralne, nastroje, opinie – jak I p. 3.
- 3. Stosunki polit.[yczne] i społeczne wśród Niemców przebywających w Polsce.
 - a) stosunki pomiędzy poszczeg.[ólnymi] grupami zawodowymi wzgl.[ędnie] formacjami, jak administracja, miejsc.[owe] władze wojskowe, Partia, SS, SA, władze bezpieczeństwa (SD) itd. Czy istnieją konflikty, na czym polegają, ich przebieg, natężenie, wyniki i wpływ na system rządzenia.
 - b) wzajemne nastawienie poszczeg.[ólnych] grup, różniących się pochodzeniem, jak: Reichsdeutsche, Volksdeutsche, Niemcy napływowi z krajów bałtyckich, Ukraińcy, Rumuni itd. (osadnicy). Czy istnieją jakieś tarcia, jak silne jest poczucie z jednej strony wspólnoty narodowej – z drugiej odrębność.
 - c) ewent.[ualne] różnice nastrojów poszczególnych grup – na czym polegają.
 - d) org.[anizacje] antyhitlerowskie, jak org.[anizacje] katol.[icko]-narodowe, legitymiści austriacy, komuna (wszelkie ślady).

III. AKTUALIA

Echa ostatnich przesunięć w kierownictwie Rzeszy.

IV. SPECJALNE

Wzory dokumentów (w miarę możliwości blankiety), Wehrpass¹⁴⁶, legitymacje partyjne, Waffenschein¹⁴⁷, papiery samochodowe, Führerschein¹⁴⁸ – w miarę możliwości zdobywania.

¹⁴⁶ Książeczka wojskowa.

¹⁴⁷ Pozwolenie na broń.

¹⁴⁸ Prawo jazdy.

V. RÓŻNE

1. Wiadomości o Niemcach, którzy odznaczają się specjalną wrogością do Polak[ów].
2. Informacje o jednostkach, które się tu dorobiły większego majątku.
3. Poślyszane informacje o działalności poszczególnych wybitniejszych urzędników, a nawet o ich życiu prywatnym.
4. Wszelkie wiadomości o zamierzeniach władz zarówno w dziedzinie politycznej, jak administracyjnej, gospodarczej czy innych. Podawać tylko informacje wiarygodne z poważnych źródeł – ogółowi nieznane (nie publikowane).
5. Wiadomości z Rzeszy.
 - a) wydarzenia wojenne (np. bombardowanie)
 - b) stosunki wew.[nątrz]polityczne
 - c) nastroje mas
 - d) sytuacja gospodarcza

Uwaga: Wyżej podano wszystkie wiadomości, które mogą być dostępne dla informatorów. Nie znaczy to, aby musiał wszystkich tych wiadomości poszukiwać. Chodzi o to, aby informator zorientował się, jakie sprawy nas interesują i aby obudzić w nim „czujność” na odpowiednie możliwości w celu pełnego ich wykorzystania.

B. WYKONANIE

Celem uzyskania informacji stanowiących odpowiedź na postawione w cz.[ęści] A. pytania, należy starać się jak najbardziej rozszerzyć swe stosunki osobiste i pogłębić je. Starać się nawiązywać rozmowy na tematy nas interesujące, wchodzić do różnych środowisk i w każdym z nich starać się zdobyć wiadomości i opinie o innym. Nawiązywać znajomości z kobietami – Niemki są naiwne gadatliwe.

Uwaga: Nie ujawniać posiadania jakichkolwiek znajomości wśród Polaków, nawet kontaktów handlowych – chyba że ma się do czynienia z Niemcem, który specjalnie takich kontaktów szuka (np. dla „lewych interesów”), a zasługuje na zaufanie pod względem dyskrecji.

Źródło: AAN, 207/3, k. 53-54, mps.

Instrukcja prasowa

1. Cel i zadania wyciągów prasowych.

Wyławianie z prasy materiału dla wywiadu.

Praca ta różni się więc od wyciągów robionych przez dziennikarzy dla prasy, musi być ona ściśle obiektywna.

2. Organizacja.

Sprawozdania prasowe obejmują okres 15-dniowy i zawierają następujące działy:

- a) wojskowy,
- b) gospodarczy,
- c) propagandy i nastroju,
- d) różnych.

3. Techniczne opracowanie.

- a) dział wojskowy

I. Dział O[rdr] de B[attaile] personalny. Podawać wszelkie nazwiska, stopnie po niemiecku (i funkcje oficerów wojska, lotnictwa, SS, SA i RAD, org.[anizacji] TODT, policji i wszystkich organizacji paramilitarnych) od kapitana w górę, w lotnictwie od porucznika, awanse, odznaczenia, zgony i przeniesienia itp. Częściowo te wiadomości podawać w wycinkach (szereg nazwisk zgrupowanych w jednym miejscu z okazji awansu, odznaczenia, wszelkie nekrologi oficerów w stopniach jak wyżej, zawiadomienia o ślubach, urodzinach etc. . Również życiorysy generałów, fotografie oficerów portretowe i w pełnej postawie podpisane nazwiska) w kopercie jak załącznik nr 1 „O de B – pers”.

II. Dział organizacyjny. Wyławiać z tekstu wszelkie dane dotyczące organizacji i użycia środków przez Niemców, jak również funkcjonowanie pewnych działów wojska gł[ównie] paramilitarnych (Rad., Org.[anizacja]Todt.) lub taktyki walki i tp. (budowa dróg na Wschodzie, kolejnictwo wojskowe, działalność broni panc.[cernej], sposoby walki saperów etc.), podając je w formie wycią-

gów. Wycinki fotografii sprzętu niem.[ieckiego], przede wszystkim czołgów i sprzętów przeprawowych saperskich, sposobów maskowania – załączać w osobnej kopercie jako zał.[ącznik] nr. 2 z napisem „org.”.

III. Dział identyfikacyjno-sytuacyjny. W formie wyciągów wszelkie dane dotyczące identyfikacji (numery oddziałów), znaków, dowództw, stanów liczbowych, położenia na froncie lub kraju (okazje i uroczystości, ważne dane, z którego Wehrkreisu¹⁴⁹), strat dla wojsk niem.[ieckich], sowieckich i sprzymierzonych z Niemcami. Wycinki z fotografiami sprzętu z godłami i inne w kopercie jak załącznik nr. 3 „Id. Syt.”.

IV. Dział korespondencji wojennej. Wycinki sprawozdań korespondentów wojennych (po selekcji unikać balansu), artykułów krytycznych o operacjach wojennych na Wschodzie lub przeszłych, opisy wojskowe terenu w osobnej kopercie jako załącznik nr. 4 „koresp. woj.”. Unikać balastu.

V. Dział lotniczy. Wyciąg wszelkich danych dotyczących lotnictwa. Wycinki ciekawych artykułów o działalności lotnictwa i art.[ylerii] [przeciw]lotn.[iczej]. Fotografie samolotów i art.[ylerii] plotn.[przeciwlotniczej] w kopercie jako załącznik nr. 5 „lotn.”

VI. Wszelkie inne dane, np. o powołaniu pod broń pewnych roczników, tworzenie nowych formacji paramilitarnych, dane o wojskach obcych, nastrojach w wojsku – w formie wyciągów w tekście.

Uwaga ad punkty 1, 2, 3, 4, 5, wycinki i fotografie muszą zawierać również i objaśnienia zwykle umieszczone pod czy obok zdjęcia. Gdyby takowego nie było, a objaśnienie było np. w tekście artykułu, to należy w skrócie je podać, łącząc z danym wycinkiem spinaczem. Należy podać, z jakiego pisma i daty jest wycinek.

¹⁴⁹ Wehrkreis – Okręg Wojskowy.

b) Dział gospodarczy

Dział gospodarczy ma na celu przedstawienie obecnej sytuacji gospodarczej Niemiec i państw z nimi sprzymierzonych oraz plan kampanii gospodarczej na przyszłość. W tym celu należy wyławiać z pism wszelkie gospodarcze wzmianki, artykuły, rozporządzenia gospodarczo-urzędowe, wiadomości o zmianach organizacyjnych, pers.[onalnych], bądź finansowych wielkiego przemysłu, stan i nastroje giełd. To wszystko co zahacza i ma wpływ na takie czy inne kształtowanie się sytuacji gospodarczej Niemiec – i podawać w formie treściwych skrótów.

c) Dział propagandy i nastroju

I. Odnośnie propagandy, zadaniem recenzenta jest wyławiać pewną akcję władz kierowniczych Niemiec, mającą na celu przygotowanie opinii i nastawienia społeczeństwa niemieckiego, wojska lub narodów podbitych do pewnych późniejszych posunięć kierownictwa, bądź w dziedzinie wojskowej (nowa ofensywa wzgl.[ędnie] akcja zbrojna w stosunku do państwa niezaangażowanego), bądź politycznej (tworzenie narodu kozackiego), bądź gospodarczej czy społecznej. Należy tu umieszczać wyciągi treściwe w paru słowach z artykułów, które pozwolą wywiadowi na przewidzenie pewnych posunięć, a naczelnemu dowództwu na przeciwdziałanie im, wzgl.[ędnie] utrudnienie.

II. Odnośnie nastrojów podawać konkretne fakty, zarządzenia zapobiegawcze władz niemieckich, sprawozdania z sądów, nekrologi ilustrujące rzeczywiste (a nie wtórne!) nastroje ludności niem.[ieckiej]. Analiza powyższego w résumé sprawozdawcy odnośnie propaganda i nastroje.

d) Różne.

W dziale tym mieścić się winny te wiadomości z pism, jakie zdaniem sprawozdawcy, mogą zainteresować wywiad, a nie podlegają niszczeniu [umieszczeniu] w działach A, B i C.

Uwaga

ad A,B,C,D. Każdy dział jest zaopatrzony w résumé¹⁵⁰ sprawozdawcy, krótkim, przejrzystym, treściwym i umotywowanym.

1 załącznik

wzór sprawozdania prasowego

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 96-97, mps

Wskazówki
do pracy wywiadowczej w warsztatach samochodowych.

1. Wskazówki dotyczą jedynie warsztatów naprawiających samochody wojskowe.

2. Naprawę samochodów należą w większości do jednostek walczących na froncie, wobec licznych uszkodzeń i coraz gorszego sprzętu, polowe i przyfrontowe warsztaty nie mogą nadążyć z naprawą, dlatego samochody odbywają taką długą drogę – szczególnie dla odbycia gruntownych remontów.

3. Zadaniem wywiadu jest stwierdzenie i odnotowanie:

- a. czy samochód ma znak rejestracyjny WH czy WL (WH oznacza Wehrmacht Heer – wojsko lądowe, WL – Wehrmacht Luftwaffe – wojsko lotnicze),
- b. czy i jakie ma malowane godła i znaki oraz w którym miejscu,
- c. z jakiego oddziału samochód przybył: by to ostatnio stwierdzić, należy skorzystać z każdej okazji, by skontrolować zawartość samochodu. Często znajdują się tam papiery, zawierające spis zapasowych części tego samochodu i jego wyposażenie (Inhalt Verzeichnis). Na papierach tych w lewym rogu jest zwykle podany numer i nazwa oddziału, z którego samochód pochodzi, numer ten może czasem być umieszczony przy podpisie – z prawej strony u dołu. Numer ten należy odnotować łącząc go w meldunku z godłami i znakami malowanymi na danym samochodzie. Papiery schować z powrotem ponieważ nie są potrzebne, a ich zniknięcie mogłoby narazić niepotrzebnie wywiadowcę, szczególnie, gdyby się to częściej powtarzało. Papiery te zresztą poza numerem nie mają żadnego znaczenia – tylko należy zwrócić uwagę, by nie pomylić się przy odpisywaniu numeru i nazwy oddziału (zwykle w skrótach).

Gdy powyższe badania nie dają rezultatów (np. papierów nie znaleziono) starać się stwierdzić, jak są odnotowane dane samochody w książce napraw warsztatowych. Przypuszczalnie odnotowuje się tam tylko nr poczty polowej danego oddziału (Feldpost) – wtedy to nie ma dla nas żadnego znaczenia, gdyby

jednak były tam numery danego oddziału – wtedy należy je odnotować.

4. Oprócz powyższego starać się stwierdzić, skąd dany samochód przybywa z frontu (miejscowość), kiedy stamtąd wyjechał, jak długo jechał itp. Dać to może ostrożna rozmowa z kierowcą, który prowadził samochód, wtedy będzie wiadomo, że przypuszczalnie danego dnia taki oddział był tam a tam na froncie.

5. Pomyślnie zebranie tych wszystkich danych będzie zupełną identyfikacją oddziału. Numeru rejestracyjnego samochodu nie notować, natomiast gdyby samochód miał inne znaki rejestracyjne niż WH lub WL i miał obsługę wojskową, należy to podać.

6. Z wiadomości ogólnych przy okazji ustalić, ile samochodów w danych warsztatach się naprawia, w jakim czasie itp. Ma to jednak mniejsze znaczenie, najważniejsze to stwierdzenie jak pkt. 3 i 4.

Zwraca się uwagę, że wszystkie wiadomości muszą być prawdziwe. Nie wolno niczego zmieniać, nie wolno uzupełniać fantazją złej obserwacji. Rzetelność meldunku jest podstawą pracy wywiadowczej.

Warsztaty samochodowe.

1) Nazwa, adres. Jeżeli warsztat znajduje się na terenie obiektu wojskowego, sporządzić plan sytuacyjny.

2) Ilość zatrudnionych: inżynierów, majstrów, robotników wykwalifikowanych i niewykwalifikowanych. Skład narodowościowy.

3) Samochody przechodzące przez warsztat. Podawać: a) datę przyścia i odejścia wozu, b) nr rejestracyjny wozu, c) markę, d) przydział (pułk, dywizja, armia), e) Feldpost numer, f) godło i znak taktyczny, g) skąd wóz przybył i dokąd odchodzi, h) co zostało naprawione.

Informacje do punktów d i g można uzyskać na podstawie rozmów z obsługą wozu. Gdyby podawanie powyższych szczegółowych informacji było niemożliwe z uwagi na funkcje informatora w warsztacie, podawać przynajmniej ogólne zestawienie tygodniowe ilości naprawionych wozów z wyszczególnieniem ma-

rek wozów, rodzaju napraw oraz znaków i godeł.

4) Części wymienne: a) jakie części najczęściej są wymieniane w wozach poszczególnych marek, b) skąd części są dostarczane, c) jakich części brak.

5) Materiały i surowce: kto dostarcza, czego brak.

6) Zużycie materiałów pędnych i olejów (miesięczny przydział). Skąd się otrzymuje.

7) Wiadomości ogólne. Ogólne dane dotyczące gospodarki w dziedzinie samochodowej: obserwacje i dane statystyczne dotyczące zużycia, remontu, zużycia i dostaw paliwa i smarów, części zapasowych itd. Informacje z Kraftfahrparku Rüstungskommando itd. Informacje o Sondersetion.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

Brak daty, Instrukcja prowadzenia wywiadu morskiego

I. Wywiad morski obejmuje zasadniczo 4-ry działy:

A. Ustalanie dowództw (floty, eskadry...).

B. Jednostki floty w pierwszym rzędzie okręty liniowe, lotniskowce i okręty podwodne, również statki handlowe w służbie mar.[ynarki] woj.[ennej] (krążowniki pomocnicze, transportowce, tankowce, warsztatowce) i marynarki handlowej.

C. Porty: urządzenia portowe, stocznie, doki, warsztaty, magazyny oraz zabezpieczenia portu przed inwazją lotniczą, morską i lądową.

D. Przemysłu morskiego: budowa nowych jednostek, naprawa uszkodzonych, produkcja sprzętu bojowego i nawigacyjnego oraz środków bojowych (miny, torpedy, amunicja).

E. Szkolenie personelu morskiego (w pierwszym rzędzie specjalistów broni podwodnej).

II. Ustalanie dowództw obejmuje: ustalanie m.[iejsc] p.[ostoju], nazwy i charakteru d[owódz]twa itd. (patrz instrukcja ogólna).

III. Biorąc pod uwagę, że Bałtyk nie jest obecnie teatrem wojennym przy rozpoznawaniu jednostek floty należy mieć na uwadze, że znajdujące się na Bałtyku okręty są czasowo z pewnych względów wycofane z pierwszej linii lub mają specjalne przeznaczenie. Wobec tego należy w meldunkach podawać następujące dane: 1. Rodzaj okrętu, 2. Typ, wzgl.[ędnie] tonaż oraz szybkość, 3. Nazwę, 4. Miejsce postoju (port, molo, reda), 5. Stan okrętu, ilość dział, kaliber, 6. Cel pobytu, 7. Skąd przybył i port przeznaczenia przy odejściu, 8. Nazwisko d[owód]cy, 9. Stan załogi (ilościowo i wartość bojowa), 10. Data przybycia i data odejścia.

Zwrócić uwagę na statki handlowe współdziałające z mar.[ynarką] woj.[enną], ich szybkość, tonaż, ilość i kaliber dział, ich specjalność z okresu przedwojennego a obecna, stan załogi (d[owódz]two wojskowe czy dawne), czasokresy ich pływania w morzu, ich ładunki itp. Obserwować związek między pływaniem okrętów handlowych a bojowych (specjalnie łodzie podwodne). Ustalać ich porty

przeznaczenia, porty załadowcze lub wyładowcze. W miarę możliwości ustalać, które okręty, względnie statki, przybyły kanałem Kilońskim, a które Sundem (dla ustalenia kanału Kilońskiego i port Hamburg, i Wilhelmshaven). Przy dokładnej ciągłej obserwacji można ustalić na podstawie tego, jak często dany okręt zjawia się w punkcie obserwacji, jego przynależność i przeznaczenie służbowe wzgl.[ędnie] operacyjne (kontakt z załogą).

IV. Przy rozpoznawaniu portów zwrócić uwagę na:

A. Przeznaczenie portu np. baza łodzi podwodnych, port szkoleniowy, zaopatrzenia itp. Przy ustalaniu charakteru portu bardzo pomocną jest ścisła obserwacja stacjonowanych i przybywających jednostek, ich stan i czas postoju.

B. Urządzenia portowe: 1. dokładny opis niezbędnych urządzeń portowych z naniesieniem ich na szkic, 2. stocznie, doki i warsztaty – co produkują, intensywność pracy, jednostki w remoncie, ilość pracowników, % elementu polskiego, nastroje itd., 3. magazyny i składnice: jaki materiał zawierają, skąd przybywa, na jaki cel zostaje zużytkowany, w miarę możliwości podać w cyfrach i czasokresach, 4. zabezpieczenie portu: a) obrona p.[rzeciw]lot.[nicza] czynna i bierna (stanowiska dział p.[rzeciw]lot.[niczych]), punkty obserwacyjne alarmowe, środki alarmowe, pogotowia O.P.L. [obrony przeciwlotniczej], oddziały p.[rzeciw]pożarowe, ratownicze itp., b) stanowiska artylerii nadbrzeżnej, punkty obserwacyjne, pola minowe, okręty patrolowe oraz strażnicze, c) stała załoga portu, zabezpieczenie przed wywiadem i dywersją.

Uwaga: Przy zbieraniu i przekazywaniu wiadomości należy stale pamiętać o określaniu obiektów portowych i znajdujących się tam okrętów jako celów lotniczych. Niezbędne są ścisłe określenia topograficzne, najlepiej szkice w podziale, wzgl.[ędnie] fotografie.

V. Przemysł morski – stanowi bardzo obszerne pole dla wywiadu, obejmuje wszelkie zagadnienia produkcyjne dotyczące danych ilościowych i jakościowych poszczególnych środków i sprzętu bojowego. Niezmiernie ważnym jest ustalanie miejsc fabryk środków oraz rodzaju produkcji. Chodzi głównie o najnowsze wynalazki w dziale min i torped.

VI. Szkolenie personelu. Określać: gdzie odbywa się szkolenie, rodzaj szkolenia (szkoły oficerskie i specjalistów morskich), czas szkolenia, dokąd odchodzi element wyszkolony itp.

VII. Mając na względzie, że porty Bałtyku są obecnie najmniej narażone na działania wojenne, tam należy szukać baz morskich nieprzyjaciela. Bazy te mogą służyć jako ośrodki zaopatrzeniowe i budownicze floty walczącej, a równocześnie jako szkolenie dla rezerw.

Źródło: IPN, BU 1569/24, mps, kopia.

^aCSW/II^{a151}

^aInstrukcja [wywiadu przemysłowego]^a

Schemat P-B.¹⁵²

KWESTIONARIUSZ ZASADNICZY.

Symbol obiektu

Data.

Uwaga: Pytania zaznaczone (A) są najważniejsze i najpilniejsze, na nie dawać w pierwszym rzędzie odpowiedzi.

Oznaczone (B) i (C) kolejno podawać.

Nazwa obiektu obecna (dokładnie podać nazwę, wzgl.[ędnie] firmę niemiecką opiekuńczą). Nazwa obiektu przedwojenna: adres dokładny obiektu – podać dystrykt, powiat, gminę, miejscowość, ulicę, nr. domu, nr. telefonu, stacja kolej.[owa], najbliższy urząd pocztowy, telegraf.

I. Załoga:

1. (A) Ilość zatrudnionych ogólnie: a) teraz, b) przed wojną.

2. (B) „ „ działami: a) Polaków, b) Niemców, c) innych.

Uwaga: Podając dane dotyczące Niemców zawsze podawać ilość wojskowych, członków partii, Reichsdeutschów, Volksdeutschów.

3. (A) Kierownictwo (dyrekcja, inżynierowie): a) Polacy, b) Niemcy, c) inni.

Uwaga: Podawać dokładnie: 1) zajmowane stanowisko, 2) pełne nazwisko i imię, 3) stosunek do wojskowości, 4) czy był zatrudniony w obiekcie przed wojną, 5) jeśli był to na jakim stanowisku, jeżeli nie to gdzie pracował.

4. (A) Technicy i majstrowie: a) Polacy, b) Niemcy, c) inni.

Uwaga: Jak wyżej. Uwaga ad 3 i 4: podać krótka charakterystykę osób.

¹⁵¹ Referat przemysłowy CSW.

¹⁵² Oznaczenie nieznane.

5. (C) Zarobki: a) podać przeciętne obecne zarobki w poszczególnych działach oraz przeciętne płace przedwojenne, b) stosunek zarobków Polaków, Niemców i innych, c) deputaty (ilość, jakość, regularność), ceny z uwzględnieniem Polaków, Niemców i innych, d) system płac: dniówka, akord, premia, e) czy istnieją nadzwyczajne gratyfikacje za wydajność i pilność: jeśli tak, to kto z nich korzysta, f) czy wydawane są obiady (cena, jakość), g) sposób wypłaty (tygodniówka, dwutygodniówka, miesięczna).

6. (A) Nastroje i stosunek do pracy: a) Polacy, b) Niemcy, c) inni.

Uwaga: Uwzględniać podział pracowników na umysłowych i fizycznych.

7. Różne: a) (C) kobiety (% zatrudnienia działami), b) (B) woźni, c) (B) donosy i denuncjacje (czy były, jak często się zdarzają, kto uprawia, skutki), d) (B) areszt (czy były, z jakiego powodu, jak często się zdarzają), e) (A) sabotaże (czy były, z jakiej inicjatywy, skutki i konsekwencje), f) (B) działalność organizacji pokrewnych, g) (A) komuna (wg osobnej instrukcji), h) (A) wzajemne stosunki między Niemcami, Polakami i innymi.

II. Wypośażenie obiektu: 1. (A) sporządzić plany: a) sytuacyjny fabryki (oleata z mapy 1:100 000, podać nazwę oraz pas i słup odcinka, wzgl.[ędnie] wg. planu miasta, przesłać oryginał), b) plan szczegółowy z zaznaczeniem wszystkich ważniejszych obiektów, na planie tym wyrysować zawsze: kwatery oddz.[iału] ochronnego, wartownie, posterunki stałe, zwykłą drogę obchodu patroli, ewent.[ualnie] przeszkody terenowe (ogrodzenia, zasieki z drutu kolczastego itp.), stanowiska dział p-lot. [przeciwlotniczych], reflektorów oraz k-mów [karabinów maszynowych], składy amunicji, materiałów pędnych i smarów, kable wysokiego napięcia, doprowadzenie prądu, gazu, wody do obiektu, studnie ew.[entualnie] hydranty, magazyny surowców, półfabrykatów, wyrobów: zaznaczyć położenie kominów z podaniem wysokości. Podać bocznice kolejową.

Uwaga: Przy sporządzaniu szkiców, wzgl.[ędnie] planów, zawsze podawać skalę i kierunek północ.

2. (A) Wykaz działów: a) obecnie, b) przed wojną.
3. (B) szkody wynikłe w czasie wojny i stopień ich usunięcia.
4. (B) Budynki – podać charakterystykę budynków z podaniem:
a) jaka konstrukcja (np. żel.[azna], żel.[azo-]bet.[onowa], drewniana),
b) pokrycie (papa, blacha, żwir), c) powierzchnia, d) przeznaczenie.
5. (A) Maszyny: podać działami charakterystykę maszyn z uwzględnieniem ich stanu i możliwości ich przeznaczenia (uwzgl.[ędnąć] typy, ilości i rodzaje),
a) maszyny produkcyjne, b) maszyny pomocnicze, c) maszyny i urządzenia siłowni.
6. (C) Narzędzia i pomoce (uchwyty, sprawdziany itp.). Podać: a) działami ilość, typy i rodzaje narzędzi i pomocy, uwzględniając ich stan, b) stan magazynów i możliwości ich uzupełnień.
7. (A) Magazyny: a) magazyny surowców, b) półfabrykatów, c) gotowych wyrobów.
8. (A) Zapasy: paliwa, środków pędnych i smarów.
9. (A) Siła i światło: a) charakter własnej siłowni (elektrowni), b) charakter prądu obcego i sposób doprowadzenia (kabel nadziemny czy podziemny).
10. (B) Ogrzewanie i weryfikacja: podać sposób i stan instalacji działami wzgl.[ędnie] budynkami.
11. (B) Transport i komunikacja: podać dane bocznicy kolejowej, środków transportu wewn.[ątrz] i na zewnątrz, sieci telef.[efoniczne] w obiekcie i połączeń z zewnątrz.
12. (A) Woda: a) charakterystyka instalacji (studnie artez.[yjskie], rzeka itd.)

własnej, b) z zewnątrz.

13. (B) Konserwacja: a) budynków, b) maszyn i urządzeń, c) narzędzi i pomocy.

14. (B) Stali dostawcy obiektu z podaniem dostarczonego artykułu.

III. Produkcja: 1. (A) Zakres produkcji: a) przed wojną, b) obecnie.

2. (A) Dokładny opis obecnej produkcji (opis techniczny, rysunek, fotogr.[afia]).

3. (A) Dane dotyczące produkcji: a) co się wyrabia, b) ilość, c) terminy dostaw, d) jeśli dostawy nie wykonano to dlaczego.

4. (A) Dostawy surowców.

5. (A) Półfabrykatów.

6. (A) Części gotowych (o ile jest montaż).

7. (A) Odbiorcy wyrobów (najlepiej podać wg. blankietów, listów wysyłkowych lub zamówień).

8. (A) Materiały zastępcze: a) do jakich wyrobów, b) jaki materiał zastępują, c) charakterystyka materiału zastępczego.

9. (A) Organizacja pracy: a) na ile zmian i po ile godzin pracują poszczególne działy, b) wydajność obiektu obecna i przedwojenna, c) jakość produkcji obecna i przedwojenna (% braków), d) bezpieczeństwo pracy.

10. (A) Terminy: podać terminy wykonania zamówień, żądane, ustalone, przewidywane i faktyczne, z podaniem przyczyn tych zmian.

11. (A) Kolejność ważności: a) wyrobów, b) zamówień (zamawiający).

12. (A) Odbiór: a) fabryczny, b) wojskowy (podać ilość i rodzaj personelu, dane organizacyjne pracy).

13. (B) Opracowanie produkcji i projektów: a) wewnętrzne (biura, archiwum, wyświetlarnia), b) zewnętrzne (skąd i charakterystyka).

14. (A) Możliwości rozbudowy obiektu.

15. (A) Ew.[entualny] czas potrzebny na rozbudowę.

16. (A) Czy i co wiadomo o zamiarach Zarządu co do rozbudowy, wzgl.[ędnie] zmiany zakresu produkcji.

Ew.[entualnie] dodatek dla hut:

17. (A) Ilość pieców, przelotność, jakie rudy i skąd dostarczane.

18. (A) Ilość Martenów, skąd dowożony złom, przez kogo dostarczany, czy jest kontrolowany, rodzaj nadsyłanego złomu (części jakich wyrobów).

19. (A) Ilość surówki produkowanej, na co się zużywa.

20. (A) Jakie stale są produkowane.

IV. Ochrona. 1. (C) Straż Bezpieczeństwa: a) rodzaj straży (wojsko, SS, SA, Selbstschutz, Werkschutze), b) podać nr oddziału, c) stan oficerów i szeregowych, d) skład narodowościowy, e) uzbrojenie, f) czy skoszarowani i gdzie, g) zadania straży, h) tok służby wartowniczej, i) na jakie obiekty, wzgl.[ędnie] prace, straż zwraca szczególną uwagę, j) kontrola pracy i ruchu na terenie.

2. (C) Straż pożarna: a) organizacja, b) wyszkolenie, c) wyposażenie.

3. (A) OPL czynna: a) ilość dział, b) formacja (nr. Flak Regiment¹⁵³), c) wyszkolenie obsługi (ćwiczenia), d) uzbrojenie obsługi, e) kmy.[karabiny] plot.[przeciwlotnicze] (rodzaj), f) skoszarowanie.
4. (A) OPL bierna: a) stan pogotowia, b) zarządzenia szczególne, c) wyposażenie służby opl. d) schrony, e) maskowanie obiektu.
5. (C) Ogrodzenie: a) podać rodzaj ogrodzenia, b) sposób dozoru ogrodzenia, c) ewent.[ualnie] dodatkowe urządzenia ochronne i alarmowe (np. druty kolczaste, przesieki, przewody wysokiego napięcia, dzwonki alarmowe, automat, itp.
6. (C) Środki alarmowe: a) alarm plot., b) środki alarmowe pożarne, c) zabezpieczenie obiektu w terenie.
7. (C) Wyposażenie przeciwpożarowe: a) hydranty, węże, b) gaśnice.
8. (C) Rewizja: a) przy wejściu, b) przy wyjściu, c) podczas pracy, d) poza obiektem.
9. (C) Inwigilacja w czasie pracy i poza pracą.
10. (A) Ochrona tajemnic produkcyjnych: a) czy pracownicy mają prawo wolnego poruszania się po terenie, b) do których działów istnieją ograniczenia, c) kto przeprowadza kontrole i w jaki sposób, d) dlaczego wprowadzono ograniczenia i czy istnieją tajne działy (jakie).
11. (A) Czy działa na terenie konkurent (ag[ent]), jeśli tak to kto, z jakiego wyw.[iadu] i czym się głównie interesuje.

¹⁵³

Pułk obrony przeciwlotniczej.

Instrukcja dla piszącego raport.

1. Pisząc raport podawać tylko odpowiedź, zaznaczając nr grupy (rzymska liczba), nr pytania (arabska), kolejnego podpytania (mała litera) i ewent.[ualnie] pozycja objaśniająca (liczba arabska). Podczas pisania mieć zawsze przed sobą odpis instrukcji.
2. Raport zaopatrzyć w swój znak rozpoznawczy i datę sporządzenia.
3. Pisać raporty na bibułce, jednostronnie, czytelnie atramentem lub tuszem lub na maszynie (nie wolno korzystać z maszyn w fabryce, w której inf.[ormator] pracuje i ze swojej własnej). Nie wolno pisać ołówkiem.

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 90-91, mps.

**1943 sierpień 31, Pismo przewodnie do wysyłanej do okręgów instrukcji
wywiadu przemysłowego**

CSW/S

Do Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okr.[ęgów]

Sieć wywiadu przemysłowego w Okręgach wykazuje dotychczas zbyt małą sprawność, co przypisuję nie dość dokładnej znajomości celów i zadań tego działu pracy wywiadowczej. Dla usunięcia braków w tej dziedzinie, przesyłam instrukcję wyznaczającą cele i zakres pracy wywiadu przemysłowego.

Oficerowie Inf.[ormacyjni] Okr.[ęgów] nierozporządzający odpowiednią ilością schematów P. B.¹⁵⁴ („kwestionariusz zasadniczy” – wysłany do Okr.[ęgów] w kwietniu b. r. oraz „kwestionariusz bieżący”, wysłany w sierpniu b. r.) nadeślą wraz z najbliższym raportem odpowiednie zapotrzebowanie do CSW/Sekr.

Szef CSW

(-) Hubert¹⁵⁵

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 31.VIII.[19]43 [r.]

Otrzymują:

Oficerowie Inf.[ormacyjni] Okr.[ęgów]

CSW/II¹⁵⁶

Archiwum

Źródło: AAN, 203/III-3, k. 80, mps.

¹⁵⁴ Nierozumiały skrót.

¹⁵⁵ Por./mjr Witold Gostomski.

¹⁵⁶ Referat przemysłowy CSW.

CSW/III¹⁵⁷

INSTRUKCJA dla wywiadu komunikacyjnego

A. Zadania

Ogólne: Akcja wywiadu komunikacyjnego jest pracą ofensywną, polegającą na zdobywaniu i dostarczaniu ogólnych u specjalnych wiadomości, dotyczących:

I. dróg żelaznych

a) normalnotorowych, wzgl.[ędnie] szerokotorowych (ZSRR)

b) wąskotorowych

II. dróg bitych

III. dróg wodnych

oraz ruchu i eksploatacji tych dróg.

Szczegółowo: wywiad winien objąć:

I. Drogi żelazne

A. Służba ruchu

1) stacje kolejowe, węzłowe: sporządzić, najlepiej zdobyć z zarządu stacji aktualny plan stacji, podać kształt dworca (czołowy, przejazdowy, wyspowy), układ torów (liniowy, kierunkowy), połączenia torów, zwrotnic (sposób ich nastawiania – mechaniczny, ręczny – i zabezpieczenie), stosunek skrzyżowania (skos), niebezpieczne spadki i krzywizny (łuki), długość torów (w mtr.[metrach] od ukresu do ukresu), rampy załadowczo-wyładowcze, ich długość, rodzaj dojazdu do nich, inne możliwości załadowczo-wyładowcze na stacji, pojemność stacji (ile pociągów długości c-a [circa] 50 wag.[onów] + 2 osiowych, gotowych do odjazdu może pomieścić stacja, ilość żurawi wodnych i ich wydajność (w mtr.[metrach] 3 na 1 min.[utę]),

2) sposób prowadzenia ruchu (blokada liniowa, stacyjna, telegraficzna, telefoniczna zapowiadanie inne), pomieszczenie, zabezpieczenie ruchu pociągów i ich

¹⁵⁷ Referat komunikacyjny CSW.

- umieszczenie (położenie nastawni), w ogóle środki telekomunikacyjne,
- 3) drogi komunikacyjne do stacji oraz jej położenie w stosunku do najbliższego miasta lub osiedla,
 - 4) ruch transportów wojskowych (ilość, skąd, dokąd, jaki skład w osiach), ładunek w ciągu dnia, tygodni, miesięcy,
 - 5) możliwość załadowcza i wyładowcza transportów kolejowych na stacjach pośrednich i na szlaku (pomiędzy większymi węzłowymi stacjami) – czy są i w jakiej ilości rampy przenośne i materiał do ramp prowizorycznych,
 - 6) „czułe” miejsca pod względem ruchu na stacji i szlakach do większych stacji węzłowych, łatwe do zniszczenia, a mogące spowodować zakłócenie lub sparaliżowanie ruchu (podać i opisać dokładnie),
 - 7) rodzaj i przyczyny zakłóceń i przerw w ruchu,
 - 8) ochrona kolejowa stacji, szlaku, urządzeń zabezpieczających ruch pociągów, transportów podczas biegu, przy załadowaniu i wyładowaniu – jakiego rodzaju: wojskowa, cywilna, specjalna (Banschutz), niemiecka wzgl.[ędnie] innej narodowości,
 - 9) zabezpieczenia od ognia i pożarnictwo (pogotowie i posiadane środki),
 - 10) obrona plot. [przeciwlotnicza] i posiadane środki,
 - 11) charakterystyka (psychiczne nastawienie i morale, wykształcenie) personelu służby ruchu, jak niemieckiego, tak polskiego, stosunki pomiędzy personelem niem.[ieckim] i polskim, % stosunek pracowników polskiej narodowości do niem.[ieckiej] i innych, w jakiej kategorii odczuwane są braki.

B. Służba drogowa

- 1) Inwestycje: budowa nowych linii kolejowych łącznie, rozbudowa stacji kolejowych, wież ciśnień (stacji wodnych), parowozowni, miejsc załadowczych i wyładowczych (ich długość/rodzaj), zabezpieczeń ruchu pociągów i telekomunikacji, mijanek (ich długość) i w ogóle dokonywanych ważniejszych (większych) prac techniczno-budowlanych, ich tempo i termin wykonania, kto wykonuje prace (czy we własnym zakresie (kolej); wojsko, jaka formacja lub prywatny przedsiębiorca),
- 2) stan podtorza i nawierzchni (podkłady, szyny, złącza, podsypka), jak na stacjach, tak i na szlakach,
- 3) stan tuneli, wiaduktów, przepustów, mostów (konstrukcja żelazna, drewnia-

na, kamienna, długość, szerokość, ilość torów), przygotowanych do nich napraw całkowitych lub prowizorycznych,

4) stan robót okresowych konserwacyjnych nawierzchni i mostów, czy są przeprowadzane i jakie,

5) czy istnieje pociąg pogotowia drogowego, gdzie, jak jest zaopatrzony,

6) rozbiórka torów, gdzie i na jakiej długości; zużytkowanie materiału z rozbiórki,

7) „czułe” miejsca w mostach (wiaduktach, tunelach) na nawierzchni, przy urządzeniach zabezp.[ieczenia] ruchu pociągów, nadające się do wzgl.[ędnie] łatwego dostępu i szybkiego zepsucia [zniszczenia],

8) w czym odczuwa służba drogową brak, niedomagania, co uniemożliwia jej normalne funkcjonowanie, jak pod względem materiałowym, tak personalnym,

9) charakterystyka (psychiczne nastawienie, morale) personelu służby drogowej, jak niem.[ieckiego], tak polskiego; jakie kierownicze stanowiska są obsadzone przez Polaków (nawet na najniższym szczeblu); stosunki pomiędzy personelem niem.[ieckim] a polskim; w jakiej kategorii pracowników odczuwa się braki; % stosunek pracowników polskiej narodowości do innych.

C. Służba mechaniczna

a) trakcyjna:

1) parowozownia i stacje trakcyjne – plan z zaznaczeniem, co i gdzie się mieści, jaki kształt (prostokątny, kolisty, kręgowy), jakie naprawy uskutecznia (średnia i dorywcze), zaopatrzenie w obrabiarki (jakość i ilość),

2) stan ilościowy i jakościowy parowozów (podać rodzaj parowozów – osob.[owe], towar.[owe], układ osi – bliźniacze czy sprzężone), długość linii obsługiwanych przez daną parowozownię (podać pkt końcowy), jak często [jest] stosowana podwójna trakcja (2 parowozy),

3) czy istnieje pociąg pogotowia ratunkowego mech.[anicznego], gdzie, jak zaopatrzony,

4) miejsca i rzeczy nadające się do szybkiego zepsucia i sparaliżowania czynności w parowozowni,

5) ochrona i zabezpieczenie od sabotażu, ognia i plot.[przeciwlotnicze],

6) charakterystyka i wyszkolenie personelu, służby mech.[anicznej], stosunki i braki.

b) warsztatowa:

- 1) plan z zaznaczeniem, gdzie i co się mieści, położenie, rozmieszczenie,
- 2) jakie naprawy uskuteczniają warsztaty parowozów, jakiego rodzaju parowozów (naprawa główna i średnie), rewizje i naprawa wagonów (jakich – osob.[owych i] towar.[owych], jaka wydajność,
- 3) inna produkcja,
- 4) ochrona i zabezpieczenie od sabotaży, ognia i plot. [przeciwlotnicza],
- 5) stan ilościowy i charakterystyka pracowników zatrudnionych.

D. Służba zasobowa

- 1) bazy, składnice i zbiornice materiałów służby drogowej,
 - a) części drewnianych nawierzchni (podkłady),
 - b) części żelaznych nawierzchni (szyny, złącza, zwrotnice, podkłady, części mostowe),
 - c) zabezpieczenia ruchu pociągów, gdzie znajdują się, jak duże i jakiej jakości zapasy, ochrona i zabezpieczenie, sposób konserwacji i magazynowanie,
 - 2) składnice materiałów służby mechanicznej
 - a) surowce, półfabrykaty, gotowe części do napraw parowozów i wagonów, paliwo (węgiel, ropa), smary, oleje; gdzie znajdują się, [w] jakiej ilości i jakości, ochrona, zabezpieczenie,
- [3)] Odnośnie wszystkich służb kolejowych:
- a) ochrona i zabezpieczenie (wartownie, warty ruchome, strażnicy uzbrojeni),
 - b) obrona plot. [przeciwlotnicza] (schrony, obrona czynna), przepisy ruchu dotyczące opl. [obrony przeciwlotniczej],
 - c) zabezpieczenie od ognia i pożarnictwo (pogotowie pożarowe, zaopatrzenie w urządzenia pożarnicze),
 - d) akcja sabotażowa, czy i w jakich rejonach, przez kogo jest prowadzona i czego dotyczy.

I.b. Koleje wąskotorowe obejmie instrukcja dodatkowa.

II. Drogi bite

- 1) Drogi istniejące przed wojną (uwidocznione na przedwojennych mapach samochodowych), skąd, dokąd prowadzi, rodzaj, stan, skrzyżowania, ruch wojska (kierunek, skład kolumn, godła),

- 1a) drogi wybudowane, przebudowane (zmiana nawierzchni) lub wykończone w czasie wojny, szkic z mapy 1:300 000; inne informacje – j.[ak] w.[yżej],
- 2) mosty, przepusty – położenie, rodzaj, stan, wysokość mostów, długość, szerokość, nośność, zabezpieczenie,
- 3) przeprawy na większych rzekach (promy, brody) – sporządzić plan, podać położenie, rodzaj dna rzeki, brzegów i terenów przyległych,
- 4) konserwacja – jakim organom podlega, kto prowadzi roboty, czy konserwacja jest wystarczająca; jeżeli nie, to z jakich powodów.

III. Drogi wodne – oddzielna instrukcja dodatkowa.

B. Organizacja

I. Wydział Komunikacyjny w Ekspoz.[yturze] Okr.[ęgowej] Wyw.[iadu]

Zadaniem Wydz.[iału] Komunikacyjnego jest zorganizowanie i prowadzenie całości wyw.[iadu] komunik.[acyjnego]. Szef Wydz.[iału] Komunik.[acyjnego] podlega bezpośrednio Szefowi Ekspoz.[ytury] Okr.[ęgowej] W.[ywiadu].

Wydział komunikacyjny winien być obsadzony co najmniej przez 2 ludzi:

- 1) inżyniera kolejowego (wyż.[szy] urzędnik), orientującego się również w zagadnieniach wojskowych (of.[icer] rez.[erwy]) – jako szefa wyw.[iadu] kolejowego oraz
- 2) inżyniera (technika) drogowego (pożądany of.[icer] rezerwy) jako szefa wyw.[iadu] drogowego.

Pierwszy z nich jest Szefem Wydz.[iału] komunikacyjnego.

II. Personel

Z rodzaju pracy wyw.[wiadu] komunik.[acyjnego] wynika, że personel tego wyw.[iadu] musi składać się z fachowców (prócz obserwacji ruchu drog.[owego]). Należy dbać o to, by agenci wyw.[wiadu] komunik.[acyjnego] odpowiadali również wymaganiom stawianym wszystkim wywiadowcom. Personel wyw.[iadu] komunik.[acyjnego] winien otrzymać odpowiednie instrukcje z dziedziny ogólnej org.[anizacji] i techniki wywiadu.

III. Organizacja wyw.[iadu] kolejowego.

1. Wywiad głęboki.

Oficerowie wyw.[iadu] Okręgów, na terenie których znajdują się siedziby EBD, winni znaleźć tam informatorów, którzy dostarczą informacje dotyczące zarówno samej Dyrekcji [organizacja Dyrekcji, org.[anizacja] linii], jak i całej sieci dyrekcyjnej (niezależnie od tego, jakie Okręgi nasze organizacja Dyr.[ekcji] obejmuje).

2. Wywiad terenowy.

Wywiad terenowy winien tworzyć sieć obejmującą ważniejsze komórki organizacyjne służb kolejowych; a) ruchu (ważniejsze stacje, a przede wszystkim stacje węzłowe), b) drogowej (zarządy, wzgl.[ędnie] kierownictwa sekcji (odcinków) drogowych), c) mechanicznej (parowozownie i warsztaty), d) służby zasobowej (bazy, składnice, magazyny). Sieć ta, składająca się z fachowych pracowników kolejowych, dostarczy wiadomości uzupełniających informacje uzyskane przez wyw.[iad] głęboki oraz skontroluje je.

Głównym zadaniem sieci terenowej jest dostarczenie wiadomości o transportach wojskowych (skąd, dokąd, ilość, jakie formacje, kryptonimy transportów).

IV. Organizacja wywiadu drogowego winna być analogiczna jak wyw.[iadu] kolejowego.

- 1) Wywiad głęboki obejmie Urzędy drogowe na szczeblu Dystryktu (Dyrekcji).
- 2) Wywiad terenowy winien uchwycić powiatowe urzędy inspekcji drogowej, celem uzyskania stamtąd wiadomości o stanie dróg (plany, szkice, plan robót konserwacyjnych), zaś dla obserwacji ruchu wojskowego obsadzić skrzyżowania głównych dróg („szlaków”).

Źródło: IPN, BU 1569/34 k. 30–32, mps.

1943 kwiecień 28, Wskazówki szefa CSW por./mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” dla szefów wydziałów informacyjnych w okręgach dotyczące wykonania instrukcji wywiadu komunikacyjnego

C.S.W/III¹⁵⁸

Do Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okr.[ęgów]

W wykonaniu instrukcji dla wywiadu komunikacyjnego Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni] okręgów podejmą akcję zbadania i studiowania zagadnień komunikacyjnych. W tym celu należy:

- 1) obsadzać wszystkie węzłowe stacje kolejowe ważne ze względów wojskowych wzgl.[ędnie] ruchu panującego na nich i poddać je szczegółowej obserwacji. Sprawozdanie nadsyłać co 1/2 miesiąca wg wzoru Nr 1 i instrukcji wywiadu komunikacyjnego.
- 2) poddać szczegółowej obserwacji wszystkie parowozownie (depot). Sprawozdanie nadsyłać według wzoru Nr 2 co miesiąc.
- 3) poddać szczegółowej obserwacji wszystkie warsztaty kolejowe na własnym terenie oraz przedsiębiorstwa pracujące na rzecz przemysłu kolejowego (parowozy, wagony, mosty kolejowe, urządzenia zabezp.[ieczenia] ruchu pociągów itp.).
- 4) dążyć do obsadzenia przez informatorów wszystkich możliwych na swoim terenie komórek organizacyjnych kolejowych, służby drogowej i zasobowej (oddziały, odcinki drogowe, żory, magazyny, większe składowiska itp.) jak również dyrekcje oraz poddyrekcje (podać schemat organizacyjny tych instytucji).
- 5) podać i to możliwie w krótkim czasie, jakie inwestycje kolejowe zostały dokonane od września roku 1939, jakie są w wykonaniu i jakie są projektowane (uwzględnić również łącznice, bocznice kolejowe, udoskonalenia itp.); dołączyć do sprawozdania szkic (z legendą).

¹⁵⁸ Referat komunikacyjny CSW.

6) ustalić p-kt y [punkty] na drogach bitych, ważnych ze względów wojskowych i ruchu panującego na nich, poddać obserwacji agentów. Podać jakie zmiany (inwestycje) zaszły na głównych magistralach dróg bitych od końca 1939 r. (szkice) – ogólna charakterystyka stanu dróg bitych, obsadzić przez informatorów urzędy dróg bitych.

Sprawozdania i meldunki nadsyłać przynajmniej raz w miesiącu. Ważne fakty meldować natychmiast.

m.[iejsce] p.[ostoju] 28.IV.[19]43 [r.]

Szef O. II.

(-) Hubert

2 załączniki

Źródło: IPN, BU 1569/34, k. 64.

1942 listopad 7, Rozkaz w sprawie wywiadu ofensywnego wraz ze schematami meldunków

Komenda Główna¹⁵⁹ Ściśle tajne

Centrala S.[łużby] W.[ywiadu]

M.[iejsce] P.[ostoju] dn.7.XI.[19]42 r.

Rozkaz nr 2/inf.

w sprawie wyw.[iadu] ofensywnego.

Nawiązując do instrukcji wstępnej dla Sł.[użby] Wyw.[iadu] (organizacja Sł.[użby] Wyw.[iadu]) przypominam i wyjaśniam:

1. Celem wyw.[iadu] wojskowego (ofensywnego) terenowej jednostki wojsk.[owej] (Okr.[ęg/]Pow.[iat]) jest przede wszystkim dostarczanie d-twu [dowództwu] tej jednostki wszelkich wiadomości, potrzebnych dla wykonania zadań na jednostkę nałożonych. Z powyższego wynika, że d-ca [dowódca] Jednostki Wojsk.[owej] (Kdt. [Komendant] Okr.[ęgu/] Pow.[iatu]), jako odpowiedzialny za całokształt prac wojsk.[owych] potrzebnych dla wykonania zadań podległej mu jednostki – jest odpowiedzialny również za należyte przygotowanie materiałów inf.[ormacyjnych] niezbędnych do opracowania planów opr. [operacyjnych]. W tym zakresie of.[icer] inf.[ormacyjny] jednostki (szef II Odz.[działu] Sztabu¹⁶⁰) jest pomocnikiem i wykonawcą zleceń d-cy [dowódcy] (Szef Sztabu). Zlecenia te obejmować będą, poza zagadnieniami ściśle wojskowymi (dyslokacja wojsk npla [nieprzyjaciela], przemysł, komunikacja itp.) również niektóre dziedziny wyw.[iadu] polit.[ycznego] (jak sprawy mniejszości narodowych, komuny) lub defensywnego (ochrona org[anizacji]).

2. Pod względem fachowym (org.[anizacji] pracy, jej metody itd.) of.[icer] inf.[ormacyjny] podlega Centrali S.[łużby] W.[ywiadu]. Od Centrali tej otrzymuje on również polecenia [polecenia] specjalne, nie leżące w zakresie zadań i pracy danej jednostki terenowej.

Oczekuję od Kol.[egów] Kom.[edantów] Okr.[ęgów] i Pow.[iatów],

¹⁵⁹ Nomenklatura jeszcze z OWZJ. W NSZ było Dowództwo.

¹⁶⁰ Wywiad i kontrwywiad.

że doceniając wagę służby wyw.[iadu], od której pracy zależy w dużej mierze uzyskanie właściwych podstaw celowego działania – położyć odpowiedni nacisk na należyte funkcjonowanie tej służby. Zwracam uwagę, że sprawność wyw.[iadu] uzależniona jest w obecnych warunkach w dużej mierze od ścisłego, celowego działania pomiędzy kierownictwem wyw.[iadu], a wydziałem org.[anizacyjnym], który winien służyć pomocą of.[icerom] inf.[ormacyjnym], częstokroć obcym w danym terenie, zwłaszcza w dziedzinie werbowania odpowiednich ludzi oraz uzyskania niezbędnych środków technicznych.

3. Dla ułatwienia Kom. [Kolegom] Kom.[endantom] i Kol.[egom] Of.[icerom] Inf.[ormacyjnym] ich pracy w dziedzinie wyw.[wiadu] wojsk.[owego] i przyspieszenia dostarczenia Szt.[abowi] Gł.[ównemu] potrzebnych materiałów inf.[ormacyjnym] – wprowadzam obowiązek sporządzenia raportów wywiadowczych specjalnych. Odnośną instrukcję załączam. (zał.[ącznik] Nr. 1 B.)

Raport specjalny Eksp.[ozytury] Okr.[ęgowej] zestawiony przez Of.[icera] Inf.[ormacyjnego] Okr.[ęgu], na podstawie takich, że raportów [Ekspozytur] Powiat.[owych] oraz własnych materiałów wyw.[iadowczych], winien być przedłożony K-towi [Komendantowi] Okr.[ęgu], który po uzupełnieniu raportu ewent.[ualnymi] danymi własnymi oraz uwagami i wnioskami, przesyła go do Centrali S.[łużby] W.[ywiadu].

Analogicznie postępować należy przy sporządzaniu specjal.[nych] raportów wyw.[iadowczych] na szczeblu Powiatu.

Pierwszy raport w myśl niniejszej instrukcji prześlą:

K-danci Pow.[iatów] do D-twa [Dowództwa] Okręgu – do dnia 30.XI.br.

K-danci Okr.[ęgów] do Centrali S.[łużby] W.[ywiadu] – do dnia 15.XII.br.

Odpowiedzialność za należyte sporządzenie raportów oraz dostarczenie ich Centrali w należytym terminie ponoszą Kol.[edzy] K-ci [Komendanci] Okr.[ęgów].

Rozkaz niniejszy należy podać:

a) of.[icerom] inf.[ormacyjnym] Okr.[ęgów]

b) K-tom [Komendantom] Pow.[iatów]

Dowódca NSZ – przedstawiam –

Otrzymują:

Szef II Oddziału Sztabu Gł.[ównego]

Komendanci Okręgów

Oficerowie Informacyjni Okręgów

Szef Wywiadu K.[omendy] Z.[iem] Z.[achodnich]

Szefowie Wyw.[wiadów] Organiz.[acji] Afiliowanych

KOMENDANT GŁÓWNY ZJ

(-) Szymkiewicz

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

KOMENDA GŁÓWNA

Załącznik Nr.1.A.

Centrala S.[łużby] W.[ywiadu]

M.[iejsce] P.[ostoju] dn.7.XI.[19]42 r.

Meldunek agenta wyw.[iadu] (wzór)

Dostarczone Centrali meldunki agencyjne wykazują częstokroć rażące braki, zarówno co do formy, jak i treści. Celem uniknięcia na przyszłość podobnych usterek oraz ułatwienia Kol.[egom] Of.[icerom] Inf.[ormacyjnym] wydania potrzebnych wskazówek dla agentów – podaję poniżej odpowiednią instrukcję:

I. Meldunek agenta winien zawierać:

1. odnośnie formy:

- a) datę sporządzenia meldunku (z podaniem roku) na każdej kartce,
- b) nr względnie znak agenta (zawsze ten sam, aż do zapowiedzianej zmiany),
- c) miejscowość, wzgl.[ędnie] rejon, z którego meldunek pochodzi,
- d) wymienienie załączników i ich rodzaj.

2. odnośnie treści:

- a) wiadomości dokładne, ściśle, zwięzłe sformułowane i przejrzyste ugrupowane (fakty),
- b) datę i miejsce obserwacji, wzgl.[ędnie] uzyskania wiadomości,
- c) podanie źródła wiadomości (czy widział sam, skąd się dowiedział, nie określać jednak źródeł w taki sposób, który by mógł zdekonspirować agenta lub informatora),
- d) przypuszczenia i wnioski własne – dopuszczalne tylko w wypadkach wyjątkowych – poprzedzane być winny słowem: „przypuszczam”, dla odróżnienia od stwierdzonych faktów.

II. Każdy szkic, choćby stanowił załącznik do meldunku należy traktować jako samodzielny meldunek uzupełniający.

Szkic winien zawierać:

- a) nazwę obiektu szkicowanego i jego położenie w terenie,

- b) datę sporządzenia szkicu,
- c) znak agenta,
- d) kierunek północny,
- e) legendę, czyli objaśnienie znaków używanych na szkicu,
- f) opis szkicu (jeśli dłuższy na osobnych arkusiku),
- g) wymienienie meldunku, do którego szkic jest załączony,
- h) powołanie się na opis do szkicu, jeśli sporządzono taki opis oddzielnie.

III. Wszelkie dokumenty należy nadsyłać w oryginale lub w odbitce fotograficznej.

IV. Jednocześnie zaznaczam, że meldunki poszczególnych agentów nie powinny, w zasadzie, docierać do Centrali. Meldunki te powinny być wykorzystane dla opracowania raportów zbiorowych, o których mówi Rozkaz Nr... Oryginalny meldunek agenta winien być przesyłany Centrali tylko wtedy, gdy obejmuje pewną całość, (np. rozpracowanie pewnej kwestji specjalnej jak: lotniska na terenie Okr.[ęgu] lub podobne) lub referuje wyczerpująco pewną szczegółową sprawę.

Dowódca NSZ – przedstawiam –

Otrzymują:

Szef II Oddziału Sztabu Gł.[ównego]

Komendanci Okręgów

Oficerowi[e] Inf.[ormacyjni] Okręgów

Szef Wyw.[iadu] K.[omendy] Z.[iem] Z.[achodnich]

Szefowie Wyw.[iadu] Org.[anizacji] Afiliowanych

KOMENDANT

GŁÓWNY ZJ

(-) Szymkiewicz

Instrukcja o raportach Specjalnych Nr.1.

Wskazówki ogólne.

Instrukcja niniejsza jest praktycznym uzupełnieniem wskazówek, zawartych w Instrukcji wstępnej dla Służby Wyw.[iadu]. Wzory raportów, podane niżej służą jedynie dla ułatwienia Kol.[egom] Of.[icerom] Inf.[ormacyj-nym] ich pracy oraz dla ujednolicenia jej w myśl wymagań biura Opracowań¹⁶². Pamiętać należy, że raporty sporządzane wg załączonych wzorów (schematów) stanowić będą dopiero podstawę do dalszej pracy Wyw.[iadu]. Celem ich jest ogólne zobrazowanie rozmieszczenia w terenie żywych sił i obiektów wojskowych npla [nieprzyjaciela] oraz innych obiektów mających znaczenie z punktu widzenia wojskowego.

Raporty specjalne winny posłużyć – zarówno Of.[icerom] Inf.[ormacyj-nym], ja[k] też Komendantom Wojskowym – jako zestawienie posiadanych wiadomości, luki zaś w tych raportach wskażą automatycznie słabe punkty organizacji wywiadu i posłużą do opracowania planu dalszej pracy.

Ogólny charakter wymaganych informacji wskazuje sam przez się, że raporty specjalne nie mogą być traktowane jako pełne wykonanie zadań wyw.[iadowczych] w danej dziedzinie. Są one raczej spisem rzeczy, który trzeba będzie wypełnić właściwą treścią. Dlatego też jest rzeczą ważną i absolutnie nieodzowną sporządzanie raportu w wyznaczonym terminie. Terminy, wskazane w Rozkazie Nr.2 są nieprzekraczalne – dla wszystkich szczebli org[anizacyjnych]. Jeśli w wyznaczonym czasie nie zdołano zebrać wszystkich żądanych inf.[ormacji], podać należy to, co zebrane i wskazać termin, kiedy braki będą uzupełniane.

Prace nad przygotowaniem raportu specjalnego nie zwalnia Kol.[egów] Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] od obowiązków nadsyłania normalnych raportów

¹⁶¹ Organizacyjny.

¹⁶² Komórka umieszczona prawdopodobnie w wydziale III operacyjnym KG ZJ.

okresowych. W raportach tych podawać należy zwłaszcza wszelkie informacje, wykraczające poza schemat przygotowanego raportu specjal[nego].

W ślad za Instrukcją niniejszą przesłane zostaną Kol. Kol.[egom] Of.[ice-rom] Inf.[ormacyjnym] we właściwych terminach – instrukcje, dotyczące dalszych raportów specjalnych, obejmujące inne zagadnienia. Przestrzega się przeto Kol. Kol.[egów] przed rozbudowywaniem, wzgl.[ędnie] przestawieniem rozporządkalnego aparatu ad hoc na pracę przygotowawczą do raportu specjalnego Nr.1.

RAPORT SPECJALNY Nr. 1. – składać się będzie z następujących działów:

I. Siła żywa npla [nieprzyjaciela].

A. Siły, stacjonowane stale w terenie.

a) Heer¹⁶³ (Wermacht i Waffen SS), oddziały liniowe wszystkich broni oraz służby i jednostki (wzgl.[ędnie] urzędy, instytucje) administracji wojskowej (np. Rustungskom-do¹⁶⁴, Quartieramt¹⁶⁵).

b) Luftwaffe¹⁶⁶ – j.[ak] w.[yżej].

c) wszelkie oddziały, nie należące do Wermachtu, a więc: policja (Sicherheitpolizei, Schutzpolizei, Ordnungspolizei¹⁶⁷, SS) nie wcielone do armii, SA, RAD (Reichsarbeitedienst), OT (Org.[azniacja] Todt); formacje partyjne (NSDAP, Standarte¹⁶⁸, NSFK, NSKK, HJ, itd.). Formacje pomocnicze i specjalne (Selbschutz, Werkschutz, Bahnschutz, Hilfspolizei¹⁶⁹, oddziały „egzekucyjne” ukraińskie, litewskie, łotewskie itd.).

d) wszyscy inni Niemcy (Reichs- i Volksdeutsche) zdolni do walki.

¹⁶³ Wojska lądowe.

¹⁶⁴ Rüstungs-Kommando – Komenda Zaopatrzenia.

¹⁶⁵ Urząd Kwaterunkowy.

¹⁶⁶ Siły powietrzne.

¹⁶⁷ Ordnungspolizei (Policja Porządkowa, Orpo) – policja mundurowa, w której skład wchodziła Policja Ochronna (Schupo), żandarmeria, Komunalna Policja Wykonawcza, policje „branżowe” oraz „policja granatowa” i Ukraińska Policja Pomocnicza. Do zadań Orpo należało utrzymanie bezpieczeństwa i porządku publicznego, była również organem wykonawczym Policji Bezpieczeństwa (Sipo).

¹⁶⁸ Paramilitarna jednostka NSDAP.

¹⁶⁹ Hilfspolizei (Hipo, Policja Pomocnicza) – termin określający lokalne formacje policyjne.

Dla zapoznania się z umundurowaniem i odznakami wojsk niem.[ieckich] oraz formacji pozawojskowych korzystać należy z niem.[ieckich] wydawnictw: Deu[t]sche Uniformen, Deutsche Wehrmacht, Deutsche Luftwaffe itd., które są do nabycia w niem.[ieckich] księgarniach we wszystkich większych miastach. B. Jednostki znajdujące się w terenie przejściowo, np. w czasie koncentracji, większych ćwiczeń, jednostki na przeszkoleniu (w obozach ćwiczeń), na odpoczynku, ekspedycje karne itp. Podział jak w p. I.A.

II. Obiekty wojskowe (należące bezpośrednio do jednostek wojsk.[owych]) poza wymienionymi w innych działach.

A. Obiekty wojsk lądowych (Heer).

Tu należą: koszary, obozy, baraki, poligony, place i obozy ćwiczeń, budynki adm.[inistracji] wojskowej, hotele oficerskie, Soldatenheim'y¹⁷⁰, kasyna, punkty zborne meldunkowe, parki br.[oni] pancерnej, artyl.[erii], pionierów, łączność itd.

B. Obiekty służby uzbrojenia i zaopatrzenia.

Tu należą: składy (Lager) broni, amunicji, materiałów saperskich, mat.[eriałów] pędnych i smarów, części samochodowych, żywności, paszy, umundurowania itd.

C. Obiekty służby łączności.

Park sprzętu (radiostacje, elektrownie pol.[owe], stacje radiogoniometryczne itd.) i magazyny zaopatrzenia.

D. Obiekty służby sanitarnej i weter.[ynaryjnej].

Szpitala, lazarety, domy dla ozdrowieńców, szpitale dla zwierząt, składnice sanitarne.

E. Umocnienia.

a) stałe, b) polowe, c) punkty oporu w miastach.

F. Obiekty wojsk lotniczych (Luftwaffe).

Lotniska, startowiska, składy dla broni lotniczej, obozy i parki oddziałów technicznych (budowy), parki oddziałów łączności lotniczej, obiekty art.[ylerii] plot. [przeciwlotniczej] (stanowiska, parki, składy amunicji) itd.

¹⁷⁰ Soldatenheim (Dom Żołnierza), forma hotelu i jadalni dla podróżujących i stacjonujących żołnierzy niemieckich. Soldatenheimy pełniły również funkcję domów publicznych.

III. Obiekty o znaczeniu wojskowym.

A. Obiekty łączności.

- a) obiekty radiokomunik[acyjne]: radiostacje, studia, łączność międzymiastowa,
- b) telegraf, centrale, urzędy, główne linie nad- i podziemne (kable),
- c) telefon,
- d) poczta, dworce pocztowe, rozdzielnie, urzędy.

B. Komunikacja.

a) kolej:

- 1) linie (plan ogólny) i ich zdolność przetokowa, dworce, ważniejsze mosty i tunele, węzły, parowozownie, warsztaty, depota.
- 2) rozbudowa, wzgl.[ędnie] przebudowa – prace prowadzone i zamierzone.
- 3) ochrona: rodzaj oddziałów, og.[niowa] siła, uzbrojenie.
- b) drogi bite: szkic ważniejszych szos z rozróżnieniem starych i nowych (niemieckich) wzgl.[ędnie] rozbudowanych, mosty, ruch transportowy wojsk.[owy] (ogólnie – jakimi szosami, kierunek).
- c) drogi wodne: roboty regulacyjne, kanały, porty rzeczne. Zauważone jednostki floty woj.[ennej] (monitory, łodzie patrolowe).
- d) lotniska komunikacyjne cyw[ilne]: porty lotnicze, ogólny stan urządzeń.

C. Przemysł.

- a) zakłady produkcyjne dla wojska,
- b) „ „ artykuły pierwszej potrzeby także dla ludności cywilnej, przemysł surowcowy (górniczno-hutniczy),
 - metalowy,
 - chemiczny,
 - odzieżowy,
 - młyński,
 - przetworów spożyw.[czych]).

D. Zakłady użyteczności publicznej.

Jak elektrownie, gazownie, tramwaje, wodociągi i kanalizacja.

E. Obiekty ważne dla aprowizacji.

Jak młyny, rzeźnie, wielkie piekarnie, chłodnie, wielkie mleczarnie itd.

Składy: (zarówno publiczne, jak i wielkie prywatne, np. spółdzielnie)

ważniejszych surowców, materiałów pędnych, paliw (węgiel, koks), gł.[ównych]
art.[ykułów] żywnościowych (zboże, mąka, kartofle, przetwory, tłuszcze, nabiał),
art.[ykułów] odzieżowych.

Dowódca NSZ – przedstawiam –

Otrzymują:

Szef II Oddziału Sztabu Głównego

Komendanci Okręgów

Oficerowie Informacyjni Okręgów

Szef Wywiadu K.[omendy] Z.[iem] Z.[achodnich]

Szefowie Wyw.[iadów] Organizacji Afiliowanych

KOMENDANT GŁÓWNY

(-) Szymkiewicz

Okręg

Powiat

Formacje wojskowe i paramilitarne.

1. Liczba porządkowa informacji.
2. Data meldunku.
3. Data obserwacji lub wysłania informacji.
4. Źródło informacji (znak agenta lub konfidenta, określenie informatora).
5. Nazwa i nr jednostki, rodzaj broni, służby, ew.[entualnie] nazwa formacji.
6. Dane identyfikacyjne (kryptonimy), godło, znaki taktyczne, F[eld]Post Nr.
7. Komu jednostka podlega (d-two [dowództwo] nadrzędne).
8. Rozmieszczenie. W mieście (ulica, dom). Na wsi (szkic lub powołanie się na szkic ogólny).
9. Stan: oficerów, podoficerów, szeregowych.
10. Uzbrojenie (podać zawsze sprzęt ciężki jednostki np. w broni pancernej – czołgi, samochody panc.[erne], w artyl.[erii] – armaty, haubice, ich kaliber, zmotoryzowana lub nie itd.). Przy oddziałach piechoty uzbrojonych przepisowo (co do rodzaju i ilości) podawać „regulaminowe” („regul”) lub braki.
11. Wyposażenie. „Regul” czy są braki. Tabor.
12. Wartość bojowa. Elementy: narodowość, morale, wiek, stan zdrowotny, wyszkolenie.
13. Opl. [obrona przeciwlotnicza] czynna.
14. Opl. [obrona przeciwlotnicza] bierna. Zarządzenia na wypadek alarmu. Dokąd oddział się chroni (pole, schorn [schron]) z bronią czy bez. Jeżeli schron to gdzie (szkic), jego zabezpieczenie (posterunki).

Okręg.....
Powiat.....

Niemcy nie należący do żadnej formacji.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Ilość ogólna w rejonie (miasto, powiat, okręg).

6. Uzbrojenie: Czy mają przydzieloną broń osobistą. Czy mają wydane rozkazy co do pobrania broni, amunicji, skąd, w jakiej ilości.

7. Zgrupowanie (dzielnica niemiecka w miastach, kolonia – na wsi, domy wyłącznie dla Niemców). Szkic.

8. Czy dzielnica niemiecka jest wyodrębniona, w jaki sposób (ewent.[ualne] umocnienia).

9. Nastroje wśród Niemców cywilnych. Czy w razie kryzysu myślą walczyć czy uciekać.

Okręg.....

Schemat Nr. 2.

Powiat.....

Obiekty wojskowe

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Nazwa obiektu w brzmieniu oryginału (wg napisu niemieckiego) ewentualnie określenie.

6. Położenie obiektu. (w mieście adres, poza miastem szkic sytuacyjny) wg mapy 1:100 000

7. Przeznaczenie obiektu (o ile nie wynika z nazwy).

8. Zawartość obiektu (dla parków samochodowych, artylerii, broni pancernych, pionierów, łączności itd.), ilość i rodzaj sprzętu (np. typy i kaliber dział, zmotoryzowany czy o zaprzęgu konnym, gdzie stają konie. Sprzęt saperów poza sprzętem zwykłym batalionu (kompanii), notować sprzęt ciężki (np. kol. pontonowy, sprzęt do budowy mostów itd.). W parkach łączności zwrócić uwagę na radiostacje.

9. Komu podlega (dowództwo) nadrzędne).

10. Załoga stała.

11. Uzbrojenie obiektu: a) sprzęt do obrony obiektu, b) umocnienia (zapory z drutu itp.).

12. Opis ogólny (dane nie mieszczące się w poprzednich punktach).

Okręg.....

Schemat Nr. 3.

Powiat.....

Łączność (Nachr. Dienst.¹⁷¹) wojskowa.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Rodzaj obiektu (centrala telef.[oniczna], linia międzymiast.[owa], radiostacja itp.) ew.[entualnie] nazwa niem.[iecka].

6. Położenie (szkic sytuacyjny). W drugiej fazie konieczny plan szczegółowy.

7. Komu podlega.

8. Jakiego dowództwa [dowództwo], urzędy, instytucje obsługuje.

9. Obsługa (z jakiego oddziału, gdzie skoszarowana). Przy obiektach łączności cywilnej procent Polaków, Niemców, jakie działy obsługiwane wyłącznie przez Niemców.

10. Uzbrojenie i ochrona obiektu: warty.

11. Źródło energii (elektrownia własna, miejska, kabel) – szkic.

¹⁷¹ Nachrichtendienst – służby specjalne.

Okręg.....

Schemat Nr. 4.

Powiat.....

Komunikacja – Stan ogólny.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Określenie sieci (kolejowa, szosowa, wodna).

6. Ogólna charakterystyka stanu sieci, urządzeń i taboru w porównaniu ze stanem z 8.[19]39 r.

7. Aktualny plan sieci i urządzeń z zaznaczeniem: a) zmian, które zaszły w czasie wojny (nowe odcinki, rozbudowa starych, zmiana nawierzchni itd.), b) aktualnych robót inwestycyjnych.

8. Konserwacja sieci i taborów.

9. Funkcjonowanie sieci.

10. Personel: skład narodowościowy, stosunki.

11. Ochrona: a) oddziały specjalne, ochronne, wartownicze (np. Bahnschutz), siła, uzbrojenie, dyslokacja, b) ochrona ze strony władz ogólnych (wojsk.[owych] lub cywilnych) np. patrole, żandarmeria, policja, c) Opl. [obrona przeciwlotnicza] ogólnie.

12. Zarządzania specjalne (na wypadek ewent.[ualnych] rozruchów).

Uwaga: Opracowanie zestawień wg powyższego wzoru powierzyć należy fachowcom, mającym zebrane już potrzebne materiały. Brakujących danych poszukiwać należy odgórnie, we właściwych urzędach okręgowych np. E. B. D. Distrikt-Bahn Amt¹⁷² itd. Oddzielnie opracować należy sieć komunikacji kolejowej, szosowej i wodnej z pominięciem linii nie mających znaczenia wojskowego. Szczególnie ważne jest uchwycenie zmian zaszłych od września 1939 r.

¹⁷² Okręgowy Urząd Kolejowy.

Okręg.....

Schemat Nr. 4a.

Powiat.....

Obiekty komunikacji.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Nazwa lub określenie obiektu (np. linia od-do).

6. Położenie (szkic samodzielny lub powołanie na plan ogólny).

7. Rozmiar obiektu (linie 1,2,4 – tory, stacja ładunkowa[:] x ramp, y bocznice itd.).

8. Wydolność (przelotowość linii, przetokowość dworca, nośność mostów, szosy I, II, III klasy, rodzaj i szerokość jezdni).

9. Stan urządzeń (dworce, porty).

10. Magazyny i składy (dworcowe, portowe): pojemność, zawartość i przeciętne wykorzystania.

11. Transporty: ilość, rodzaj i kierunek na poszczególnych liniach (ogólnie).

12. Uzbrojenie obiektu i ochrona (jaki oddział, gdzie skoszarowany, siła warty),
Opl [obrona przeciwlotnicza].

Maskowanie.

13. Personel: skład narodowościowy. komuna.

14. Rozpoczęte budowy – jak wyżej + stan robót.

Okręg.....

Schemat Nr. 5.

Powiat.....

Składy i magazyny (wojskowe i cywilne).

- 1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.
5. Nazwa obiektu (niemiecka) lub określenie.
6. Położenie (adres lub szkic).
7. Komu podlega, wzgl.[ędnie] do kogo należy.
8. Zawartość (przeznaczenie).
9. Pojemność (rozmiar) maksymalna.
10. Zawartość bieżąca – jakoś zapasów.
11. Kogo obsługuje, skąd pobiera.
12. Ruch zapasu (miesięcznie).
13. Uzbrojenie obiektu.
14. Załoga ochronna, wzgl.[ędnie] warty.
15. Personel (skład).
16. Opl. [obrona przeciwlotnicza].
17. Oppoż. [obrona przeciwpożarowa].
18. Dane szczególne.

Okręg.....

Schemat Nr. 6.

Powiat.....

Przemysł

wszelkie wytwórnie i warsztaty.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr. 1.

5. Nazwa obiektu (przed wojną i obecnie).

6. Położenie (szkic sytuacyjny) i plan szczegółowy.

7. Komu podlega (do kogo należy).

8. Zakres i rozmiary produkcji.

9. Dostawcy surowców, półfabrykaty.

10. Odbiorcy.

11. Zapas surowców, półfabrykatów, paliwa.

12. Personel: a) dyrekcja ‘

b) inżynierowie, technicy ‘

c) majstrowie ‘

d) robotnicy ‘

liczba, skład narodowościowy

13. Nastroje wśród robotników. Wpływy Komuny.

14. Uzbrojenie i umocnienie obiektu.

15. Opl. [obrona przeciwlotnicza], Oppoz. [obrona przeciwpożarowa]

16. Załoga ochronna (np. Werkschutz), stan, skład, uzbrojenie.

17. Skąd pobiera: a) siłę ‘

b) wodę ‘

18. Połączenia telefoniczne: ‘

a) kabel podziemny ‘

b) „ nadziemny ‘

uwidocznić na planie

19. Inne dane.

Okręg.....

Schemat Nr. 7.

Powiat.....

Lotniska.

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Nazwa obiektu (w brzmieniu niem.[ieckim]) lub określenie.

6. Rodzaj obiektu (lotnisko otwarte, podziemne, bojowe, szkolne, zapasowe, komunikacyjne).

7. Położenie (szkic sytuacyjny, plan możliwie szczegółowy – patrz instr.[ukcja] wstępna).

8. Komu podlega – d-ctwo [dowództwo] nadrzędne.

9. Ilość i typ maszyn stacjonujących na lotnisku (korzystać [z] „Deutsche Luftwaffe” – do nabycia w niem.[ieckich] księgarniach).

10. Miejsce ukrycia maszyn (hangary, zamaskowane tereny w pobliżu lotniska).

11. Łączność lotniska – radiowa i telefoniczna (centrala telefoniczna i stacja radiowa, naniesione na szkic).

12. Załoga stała: stan, uzbrojenie.

13. Uzbrojenie obiektu.

14. Opl. [obrona przeciwlotnicza].

15. Maskowanie obiektu: a) dzienne, b) nocne.

16. Ruch maszyn.

17. Dla lotnisk szkolnych: a) stan kursu i czas trwania kursu i w miarę możliwości program szkolenia (ogólnie), b) wyniki szkolenia.

18. Dla lotnisk transportowych – ilość, jakość, przeznaczenie transportu.

19. Ochrona obiektu (warty, umocnienia).

Okręg.....

Schemat Nr. 8.

Powiat.....

Obiekty sanitarne

Szpitala, lazarety, domy ozdowieńców i in.[ne]

1,2,3,4 – jak w schemacie Nr.1.

5. Nazwa (niemiecka) nr...

6. Położenie (adres lub szkic).

7. Przynależność do jednostki.

8. Przeznaczenie (choroby zakaźne, chirurgia urazowa, choroby wewnętrzne).

9. Pojemność.

10. Stan, ilość chorych.

11. Urządzenia lecznicze (ilość sal operacyjnych, opatrunkowych, laboratoria itd.).

12. Zapas środków leczniczych.

13. Personel: a) lekarski,
b) pielęgniarzski,
c) służba.

14. Ochrona obiektu.

15. Ruch chorych.

16. Dane z książki chorych, wzgl.[ędnie] kart indywidualnych.

17. Tabor samochodowy.

WSKAZÓWKI WYKONAWCZE:

1. Ze względów administracyjno-technicznych Centrali zależy na otrzymaniu materiału rozsegregowanego na poszczególne działy. Należy mieć na uwadze, że wzory (schematy) mają charakter jedynie pomocniczy, zasadniczo zaś klasyfikację materiału podano w Instrukcji. Wybór wzoru zależeć będzie często nie od działu, lecz od konkretnego obiektu omawianego. Tak więc np. w dziale II-D – obiekty służby sanitarnej i weter.[ynaryjnej] zastosujemy różne wzory: Nr. 8 – dla szpitalii lazaretów itd., Nr. 5 – dla składnic sanitarnych, Nr. 2 – dla parków samochodowych (kolumny samochodowe), jednakże cały ten materiał należy zgrupować w jedną całość.

2. Dla zmniejszenia objętości raportu należy:

- a) używać cienkiej bibułki (pismo, o ile tylko możliwe, maszynowe),
- b) podawać informacje ściśle wg schematu bez powtarzania pytań, które zastąpić należy przez numer schematu i numer pytania.

3. Każdy meldunek winien nosić oznaczenie działu, do którego odnosi się (np. I.A) oraz Okręg i Powiat, z którego pochodzi.

4. Nr pozycji w danym dziale oznaczać małą literą, aby nie pomylić z nr. pytania.

5. Nie wolno pisać ołówkiem.

6. Szkice i plany – na cienkiej kalce technicznej lub pelurze, tuszem lub atramentem, jasne i dokładnie oznaczone (np. Załącznik do raportu specjalnego Nr.... Kielce dnia.... Dział IAa, pozycja....) lub Załącznik Nr.... do Rap.[ortu] specj.[alnego] z..... Nr.... z dnia).

7. Każdą stronę raportu spisać: Raport specjalny Nr.... Kraków, dnia str. 5.

Dowódca NSZ – przedstawiam –

Otrzymują:

KOMENDANT GŁÓWNY ZJ

Szef II Oddziału Sztabu Głównego

(-) Szymkiewicz

Komendanci Okręgów

Oficerowie Informacyjni Okręgów

Szef Wywiadu K.[omendy] Z.[iem] Z.[achodnich]

Szefowie Wyw.[iadu] Organizacji Afiliowanych

Źródło: IPN, BU 1569/7, k. 23–31, mps.

1943 kwiecień, Rozkaz dotyczący przeprowadzenia ankiety politycznej

KG—do wiadomości Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okręgów
C[entrala] S[łużby] W[ywiadu]/S[ekretariat]

R O Z K A Z z dn. 30.III.[19]43 [r.]

Dotyczy: przeprowadzenia „Ankiety politycznej Nr.1.”

I. Cel ankiety: dostarczenie CSW autentycznych, źródłowych informacji co do:

1. przeważających w społeczeństwie polskim opinii o zagadnieniach, wyłuszczo-
nych w części II działu A i B.
2. tez, narzucanych swym członkom i społeczeństwu przez org.[anizacje] i stron-
nictwa polityczne, wymienione w dziale C części II.

II. Treść ankiety.

A. Zagadnienia aktualne.

1. Stosunek społeczeństwa do „Rządu w Londynie”.

a) ogólnie: Czy uważa się ten Rząd za prawowitą władzę dla kraju, ewent.[ualnie]
w jakim stopniu (w jakim zakresie)? Czy przyznaje się Rządowi (ewent.[ual-
nie] czynnikom emigracyjnym) prawo przesądzania zagadnień ustrojowych
Polski lub decydowania o przyszłej polityce międzynarodowej RP?

b) opinia społeczeństwa o polityce Rządu w dziedzinach:

międzynarodowej (stosunek do ZSSR, Anglii i USA, koncepcje Federacji
Środk.[owej] Europy),

wewnętrzno-ustrojowej („Polska będzie Państwem demokratycznym”, równo-
uprawnienie dla Żydów),

stosunków krajowych (legalizacja P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego]).

2. Opinia o działalności Delegatury.

3. Opinia o P[olskim] Z[wiązku] P[owstańczym]:

Czy uważa się P[olski] Z[wiązek] P[owstańczy] za „wojsko” czy za org.[aniza-
cję] wojskowo-polityczną?

Co sądzi się o sile P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], jego organizacji,
możliwościach?

Jakie akcje przypisuje się P[olskiemu] Z[wiązкови] P[owstańczemu] i jak się je ocenia?

4. Opinie o N[arodowych] S[iłach] Z[brojnych]:

Czy uważa się N[arodowe] S[iły] Z[brojne] za „wojsko” równorzędne z P[olskim] Z[wiązkiem] P[owstańczym] czy nie i ewent.[ualnie] dlaczego?

Jaką reakcję budzi propaganda N[arodowych] S[ił] Z[brojnych], w szczególności art.[ykuł] [w] Sz.[ańcu] „NSZ a Kaszka”?

5. Stosunek społeczeństwa do PPR, Gwardii Ludowej, Nar.[odowych] Komitetów Walki i innych ekspozytur „K”:

Co wiadomo w społeczeństwie o ich rzeczywistej roli, o zależności od Kominter-nu i jaką to budzi reakcję?

6. Reakcja społeczeństwa na wiadomości o konflikcie polsko-sowieckim, szczególnie wśród warstwy robotniczej i włościańskiej.

7. Reakcja na komunistyczną propagandę walki zbrojnej (j. w.).

8. Reakcja na „Oficjalną” propagandę „czekania z bronią u nogi” (j. w.).

9. Reakcja na terror niemiecki – egzekucje, łapanki, aresztowania itd.

10. Stosunek społeczeństwa do „sanacji”. Jakie jest nastawienie w stos.[unek] do regimu przed-wrześniowego? Jak się ocenia obecnie wystąpienia sanacji: – organizacyjne (O[bóz] P[olski] W[alczącej], K[onwent] O[rganizacji] N[iepodległościowych]), propagandowe („wybielanie” [marsz. Edwarda Śmigłego-]Rydzia, [ministra spraw zagranicznych II RP, Józefa] Becka itd.) – jaką to budzi reakcję? Jak się ocenia udział sanacji w ZWZ? Jak się ocenia możliwości powrotu sanacji do władzy – reakcje.

B. Zagadnienia zasadnicze.

1. Nastawienie społeczeństwa w stosunku do kwestii ewent.[ualnego] rozszerzenia granic RP.

a) w kierunku północnym i zachodnim (kosztem Niemiec) i w szczególności czy i w jakim stopniu jest popularne żądanie przyłączenia do Polski Prus Wschodnich i osiągnięcia granic Odry i Nissy Łużyckiej,

b) w kierunku wschodnim (kosztem Rosji – poza granice RP z 1.IX.39) i dokąd,

c) w kierunku płn.-wschodnim (kosztem Litwy),

d) w kierunku południowym (kosztem Rumunii – Bukowina).

stwa (część II B) nie zaś organizacji i ugrupowań politycznych, starać się należy o przeprowadzenie rozmów z ludźmi:

1-o – stojącymi z dala od aktywnej roboty politycznej,

2-o – reprezentującymi wszystkie warstwy społeczne, a więc:

a) w mieście: pracowników umysłowych, wolne zawody, przedstawicieli przemysłu, kupców, rzemieślników, robotników,

b) na wsi: ziemiaństwo, włościan, robotników rolnych, funkcjonariuszy samorządu teryt.[orjalnego],

c) szczególną uwagę należy zwrócić na stanowisko kleru katolickiego.

2. Do przeprowadzenia ankiety użyć należy możliwie największej liczby ludzi, mających rozgałęzione stosunki w terenie. W razie braku odpowiedniej liczby wywiadowców zwrócić się należy o pomoc w ludziach do właściwych władz organizacyjnych.

3. Niezależnie od wykorzystania własnego aparatu wyw.[iadowczego], przeprowadzenie ankiety zlecić należy Of.[icerom] Inf.[ormacyjnym] Powiat.[ów], przesyłając im odpis niniejszego rozkazu.

4. Wywiadowcom, przeznaczonym do przeprowadzenia ankiety, Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni] nie powinni dawać do ręki jej tekstu, lecz dokładnie pouczyć o jej zakresie i metodach, zezwalając na sporządzenie odręcznych notatek.

5. Wywiadowców należy dokładnie pouczyć, jakie metody pracy winni zastosować w zależności od poziomu rozmówcy. Tak więc w rozmowach z ludźmi o wąskich horyzontach myślowych i słabym wyrobieniu społeczno-politycznym – należy najprzód wysondować, z jakim spośród interesujących nas zagadnień rozmówca się zetknął (prasa, rozmowy z towarzyszami), co mu o tych sprawach jest wiadome i dopiero wtedy – co sam o nich sądzi (dotyczyć to będzie takich zagadnień jak np.: polityka naszego Rządu, działalność Delegatury, P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], Konflikt polsko-sowiecki itp.). Inne kwestie (np. stosunek do mniejszości, do państw ościennych itd.) należy najprzód ogólnie omówić, nie sugerując jednak własnego sądu.

6. Dbać należy o to, aby:

a) przeprowadzający ankietę nie stali niżej od swych informatorów pod względem poziomu intelektualnego i wyrobienia politycznego,

b) opinię danej warstwy sondować przy pomocy ludzi, mających wśród przed-

stawicieli tej warstwy odpowiednie zaufanie (nie wysyłać np. bladolicych studentów na rozmowy z chłopami, albo 20-letnich chłopców do starszych panów). Rozmowy z najpoważniejszymi (wiek, stanowisko społeczne) informatorami Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni] winni przeprowadzić osobiście lub przez specjalnie dobranych i pouczonych współpracowników.

7. Na podstawie zebranych materiałów Of.[icer] Inf.[ormacyjny] Okr.[ęgu] (lub [zastępcą] wyznaczony przezeń ewent.[tualnie] w porozumieniu z n.[aszymi] czynnikami politycznymi) sporządzi raport ogólny, zawierający zestawienie opinii, dotyczących poszczególnych zagadnień. W razie rozbieżności opinii poszczególnych warstw, należy to wyraźnie zaznaczyć.

8. Raporty te prześlą Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni] Okr.[ęgów] do C[entrali] S[łużby] W[ywiadu] w terminie do dnia 15.IV.[1943 r.].

Szef S[łużby] W[ywiadu]
(-) Hubert.

Otrzymują:

1. K[omenda] G[łówna]¹⁷³ do wiadomości

2. Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni] Okręgów

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

¹⁷³ Nieprawidłowa nomenklatura. Powinno być: Dowództwo.

*[1943], Instrukcja dla referatu IVA ogólnopolitycznego dotycząca
raportów okresowych*

CSW/S.

Ściśle tajne

I N S T R U K C J A

Dla CSW/IVA – w sprawie raportów.

Raporty, składane przez Wydz.[iał] IVA do CSW/S – dzielą się na:

A. okresowe (zwykłe),

B. ogólne,

C. doraźne.

Raporty okresowe.

Treść raportu.

Raport okresowy składa Wydział raz w miesiącu, w terminie do 5 każdego miesiąca.

Raport ten obejmuje:

a) wszystkie sprawdzone lub wiarygodne informacje z dziedziny politycznej, jakie zebrano w okresie sprawozdawczym,

b) wnioski i przypuszczenia własne z informacji tych wyprowadzone,

c) syntetyczne ujęcia zjawisk politycznych zaobserwowanych w okresie sprawozdawczym (o ile materiał informacyjny jest dostateczny).

Układ raportu.

Treść raportu winna być ujęta systematycznie wg ustalonego planu.

Szkic takiego planu niżej podaję, zaznaczając, że nie ma on charakteru obowiązującego wzoru. W miarę potrzeby może być zmieniany i uzupełniany.

A. Sytuacja światowa.

Polityka międzynarodowa i ogólna sytuacja wojenna – ze szczególnym uwzględnieniem spraw polskich lub Polskę interesujących.

(Źródła: Biul.[etyń] Sztab.[owy], inf.[ormacje] radiowe, wiadomości własne).

W dziedzinie zagadnień, w których Polska bezpośrednio nie występuje, szczególną wagę należy zwrócić na następujące:

1. Koncepcje dotyczące urządzenia powojennego Europy: posunięcia Rządów,

wskazujące na rzeczywiste zamiary w tej dziedzinie.

2. Stosunki pomiędzy Anglią a USA.

3. Stosunek do ZSSR: Anglia, USA, Rządu Benesa¹⁷⁴, innych państw oraz Rządów emigracyjnych.

4. Stosunek Aliantów do państw sąsiadujących z Polską.

B. Sprawy polskie na emigracji.

I. Rząd Polski.

1. Zmiany w składzie Rządu.

2. Stosunki wewnętrzne w Rządzie.

3. Osobistości najwybitniejsze (decyd.[ujący] wpływ) w organach publicznych – charakterystyka.

4. Działalność Rządu (charakt.[erystyka] polityczna).

a) w dziedzinie międzynarodowej,

b) wśród emigracji,

c) w stosunku do Kraju (stos.[unek] do D[elegatury] R[ządu], P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego]¹⁷⁵, NSZ, poszczególnych innych ugrupowań polit.[ycznych] i org.[anizacji] wojskowych: sprawa finansów dla D[elegatury] R[ządu] i P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], polityka personalna), instrukcje, rozkazy, sugestie.

5. Praca wewn.[ętrzna] Rządu.

Zakres, kierunek, nastawienie polit.[yczne], personalia kierowników. Ważne w szczególności prace Min.[isterstwa] Celów Wojny (prace przygotowawcze do Konferencji Pokojowej).

II. Rada Narodowa.

1. Personalia: charakterystyka osobowości.

2. Stosunki wewnętrzne.

¹⁷⁴ Edward Beneš (1884–1948), polityk czechosłowacki, wobec zajęcia przez Niemcy terytorium Czechosłowacji zrzekł się stanowiska. Na emigracji w Wielkiej Brytanii powołał rząd oraz pełnił obowiązki prezydenta. W 1945 r. powrócił do kraju.

¹⁷⁵ Kryptonim Armii Krajowej.

3. Rola i znaczenie Rady.

4. Praca.

III. Wojsko.

1. Obsada Kwat.[ery] Gł.[ównej] i wyższych dowództw. Charakterystyka poszczególnych w.[yższych] oficerów.

2. Organizacja wojska.

Stan ogólny. Dyslokacja jednostek. Uzbrojenie, wyposażenie. Ogólna charakterystyka składu osob.[owego], morale.

3. Stosunki wewnętrzne w wojsku: polityka, w szczególności stosunek wojska do gen. S. Najpopularniejsi dowódcy.

4. Szkolenie wojska: W[yższa] S[zkoła] W[ojenna], Szkoły Of.[icerskie], podofic.[erskie], szkolenie żołnierza. Kierunek, ewent.[ualnie] zabarwienie polityczne.

5. Prace i plany S[ztabu] G[łównego].

6. Ocena możliwości militarnych Kraju.

Sprawa powstania: w jakim momencie (warunki), organizacja, kierownictwo, udział Armii regularnej (desanty).

7. Stosunek K[watery] G[łówniej] do PZP (ocena pod względem politycznym, organizacyjnym sprawności działania, pomoc dla PZP: ludzie, sprzęt, pieniądze).

8. Obecna akcja wojskowa na terenie Kraju (nakazana, wzgl.[ędnie] kierowana bezpośrednio przez Kw.[aterę] Gł.[ówną]) – cel, kierunek, rozmiary, wykonanie.

IV. Emigracja cywilna.

1. Dane ilościowe i jakościowe:

a) rozmieszczenie,

b) charakterystyka ogólna,

2. Nastroje polityczne wśród emigracji niezorganizowanej politycznie.

3. Ugrupowania polityczne:

a) układ sił (geografia polit.[yczna]).

4. Charakterystyka poszczególnych ugrupowań:

a) program,

b) taktyka (stosunek do Rządu, udział w R[adzie] N[arodowej], stosunek

- do innych ugrupowań),
- c) personalia wybitniejszych jednostek,
- d) finanse,
- e) propaganda,
- f) wpływ wśród emigracji,
- g) wpływy w kołach alianckich.

C. Sytuacja polityczna w kraju.

I. Polityka okupantów na ziemiach polskich.

1. Ogólna charakterystyka postępowania władz niemieckich w stosunku do społeczeństwa polskiego.
2. Akcje przeprowadzane lub będące w toku.
3. Zamiary, tendencje (informacje, znamienne fakty).

II. Nastroje w społeczeństwie polskim (masy niezorganizowane politycznie).

1. Reakcja na postępowanie okupantów.
2. Reakcja na ważniejsze wydarzenia wojenne lub polityczne na arenie międzynarodowej.
3. Stosunek mas do zagadnień wewnętrzno-politycznych, do poszczególnych kierunków ideowo-politycznych i ugrupowań, kierunki te reprezentujących.
4. Nastawienie społeczeństwa w stosunku do:
 - a) Rządu polskiego, Delegatury i jej akcji (W[alka] C[ywilna]), P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], NSZ,
 - b) ZSSR oraz organizacji „K” w kraju i ich akcji (propaganda walki zbrojnej),
 - c) polityki Aliantów (sposób prowadzenia wojny).
 - d) Kościoła i Watykanu.

III. Delegatura.

1. Faktyczna zależność od Rządu.
2. Organizacja.
3. Personalia, funkcje, nazwiska (charakterystyka polityczna i osobista).
4. Stosunki wewnętrzne: układ sił, fluktuacje polityczne.

5. Działalność polityczna – ogólnie.

Stosunek do P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], NSZ i innych organizacji wojskowych i ugrupowań politycznych.

6. Polityczna charakterystyka Delegata. Jego działalność osobista, kontakty, poglądy, pod wpływem jakich osób pozostaje.

7. Prace wewnętrzne Delegatury (działami):

a) organizacja,

b) planowanie,

c) zakres prac, kierunek, osiągnięcia,

d) personalia kierowników i wybitniejszych wykonawców.

8. Prace zewnętrzne (aktualne): propaganda, W[alka] C[ywilna], WB¹⁷⁶, SOS¹⁷⁷.

9. Prace wykonywane na zlecenie Delegatury przez poszczególne org.[anizacje] i grupy.

IV. P.Z.P.

1. Organizacja:

a) wojsko,

b) administracja,

c) propaganda,

d) inne działy, finanse.

2. Kierownictwo: oficjalne (personalnie faktyczne).

3. Personalia wyższych d-ców wojskowych oraz kierowników innych działów.

4. Stosunki wewnętrzne:

a) wpływy polityczne,

b) wewnętrzne ugrupowania (ewent.[ualnie] tajne org.[anizacje]) polityczne,

c) organizacje podporządkowane: więź organizacyjna z P[olskim] Z[wiązkiem] P[owstańczym], stosunek do K[omendy] G[łówniej], charakterystyka polityczna tych org.[anizacji], zależność finansowa od P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego],

¹⁷⁶ Nieznany skrót. Być może chodzi o Walkę Bieżącą.

¹⁷⁷ Społeczna Organizacja Samoobrony – powstała w październiku 1942 r., skupiała kilkanaście małych organizacji konspiracyjnych. SOS współpracowała z Kierownictwem Walki Cywilnej.

stan org.[anizacyjny] i wpływy w terenie.

5. Działalność polityczna:

a) jawna: stosunki z Rządem i Kw.[atę] Gł.[ówną], z D[elegaturą] R[ządu], stronnictwami i grupami politycznymi,

b) tajna: Komitet Polityczny – skład, charakterystyka, jakie org.[anizacje] i ugrupowania popiera, wzgl.[ędnie] finansuje,

Działacze polityczni, stojący poza P[olskim] Z[wiązkiem] P[owstańczym], a od niego uzależnieni.

Przejawy gry politycznej P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego].

6. Prace sztabowe: a) organizacja dowództw i sztabów, b) służb, c) administracji wojskowej, d) prace przygotowawcze (planowanie).

7. Szkolenie (of.[icerskie], podof.[icerskie], rekruckie).

8. Praca w terenie: stan org.[anizacyjny] dowództw (personalia) i oddziałów, uzbrojenie, wyposażenie, wyszkolenie – wpływy w terenie.

9. Prace administracyjne: a) organizacja, b) założenia, realizacja, c) obsady (person[alia]), d) prace przygotowawcze (planowanie) – osiągnięcia.

10. Propaganda – personalia.

V. Stronnictwa i ugrupowania polityczne.

S[tronnictwo] L[udowe], S[tronnictwo] N[arodowe],

P[olska] P[artia] S[ocjalistyczna] (C[entralny] K[omitety] W[ykonawczy]),

W[olność] R[ówność] N[iepodległość]¹⁷⁸,

P[olscy] S[ocjaliści]¹⁷⁹, S[tronnictwo] P[racy], Zryw¹⁸⁰,

¹⁷⁸ Kryptonim głównego nurtu PPS. Niezrozumiałe jest rozróżnienie między CKW PPS a WRN.

¹⁷⁹ Organizacja lewicowych socjalistów, będąca nurtem w przedwojennej PPS. Działała w latach 1941–43. Jej organem prasowym była „Barykada Wolności”, która została przekształcona w „Robotnika”. Liderami PS byli m.in. Adam Próchnik i Leszek Raabe.

¹⁸⁰ Stronnictwo Zrywu Narodowego – organizacja powstała w 1942 r. w wyniku rozłamu w Stronnictwie Pracy. Na jej czele stał Zygmunt Felczak i Feliks Widy-Wirski. Programowo ciążyła w kierunku lewicowych socjalistów. Organizacją zbrojną SZN była Kadra Polski Niepodległej.

O[bóz] P[olski] W[alczącej]¹⁸¹,

K[onwent] O[rganizacji] N[iepodległościowych], K[onfederacja] N[arodu],

Tow.[owarzystwo] Demokratyczne, Kl.[ub] Demokratyczny,

S[tronnictwo] D[emokratyczne], F[ront] O[drodzenia] P[olski],

Unia, Krzyż i Miecz, Synarchiści, Zadruga itd.

Analogicznie jak D[elegatura] R[ządu] i P[olski] Z[wiązek] P[owstańczy]. Zwrócić uwagę na: stosunek do Rządu, D[elegatury] R[ządu], P[olskiego] Z[wiązku] P[owstańczego], N[arodowych] S[ił] Z[brojnych], Komuny Taktyka polityczna.

VI. Organizacja wojskowo-polityczna.

K[onfederacja] Z[brojna], Z[akon] N[arodowy] (M[iecz] i P[ług]+K[omenda] O[brońców] P[olski]+Z[wiązek] P[owstańców] N[iepodległościowych]) itd.

VII. Organizacje komunistyczne – ogólnie.

VIII. Organizacje tajne (w stosunku do społeczeństwa polskiego).

Masoneria, Zw.[iązek] Rycerzy Prawa itd.

IX. Organizacje i grupy nie mające charakteru org.[anizacji] politycznych, lecz odgrywające rolę polit.[yczną] (np. sfery naukowe, grupy zawodowe, ekskluzywne warstwy społeczne (arystokracja, ziemiaństwo), instytucje społeczne (R[ada] G[łówna] O[piekuńcza], PKO, P[olski] C[zerwony] K[rzyż]), instytucje samorządowe).

1. Wpływy wzgl.[ędnie] kierunki polityczne dominujące w danym środowisku.
2. Ciekawsze personalia.

X. Osobistości polityczne, bez wyraźnego przydziału np. Janusz Radziwiłł, Adam Ronikier.

¹⁸¹ Obóz Polski Walczącej, organizacja piłsudczykowska nawiązująca do przedwojennego Obozu Zjednoczenia Narodowego powstała w 1941 r. w Budapeszcie. Na jej czele stali płk Julian Piasecki i ppłk Wacław Lipiński. Nominalnym liderem OPW był marszałek Edward Śmigły-Rydz.

XI. Kościół katolicki i inne org.[anizacje] religijne.

Rola i działalność polityczna.

Wybitne osobistości, ich rola, wpływy.

XII. Żydzi: organizacje żydowskie, zasięg org.[anizacyjny], personalia kierowników, oblicze polityczne, stosunki z czynnikami polskimi, finanse, zadania, działalność. Żydzi ukrywający się – ich działalność.

XIII. Synteza – układ stosunków i sił politycznych w Polsce Podziemnej (przemiany, przesunięcia, charakterystyczne przejawy gry politycznej).

Raporty ogólne.

Składane będą raz na kwartał. Celem tych raportów jest ogólne, syntetyczne ujęcie aktualnej sytuacji politycznej oraz krótki przegląd ważniejszych wydarzeń politycznych okresu spraw.

Raporty doraźne.

W tej formie przekazuje Wydział wszelkie informacje pilne, tzn. takie, które mogą mieć znaczenie dla bieżących prac n.[aszej] O.[rganizacji] lub wpłynąć na decyzje jej władz.

Wiadomości zawarte w tych raportach należy powtórzyć w raportach okresowych.

Forma raportów.

Każdy raport przesłać należy do C[entrali] S[łużby] W[ywiadu] w 3-ch egzemplarzach.

Raport winien być „zakluczowany”.

Kluczem podawać należy wszelkie dane „wsypowe” (nazwiska, pseudonimy, adresy, dane organizacyjne, zamierzenia i plany org.[anizacji] polskich itp.).

Klucz do egzemplarza pozostającego w archiwum Wydziału musi być zaszyfrowany.

Każdy raport musi posiadać: nr kolejny, datę i podpis.

Szef CSW

(-) Hubert

Uwaga:

Instrukcja niniejsza jest ściśle tajna. Jako całość, przeznaczona jest wyłącznie dla KK¹⁸² Ton.[iego]¹⁸³ i Rawicza¹⁸⁴. Poszczególne działy lub fragmenty Inst.[rukcji] mogą posłużyć do instruowania wywiadowców, wzgl.[ędnie] informatorów, jednakże sporządzanie dla nich wyciągów na piśmie jest niedopuszczalne.

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 101-103, mps.

¹⁸² Brak danych do rozszyfrowania skrótu. Być może chodziło o Kol.[egów].

¹⁸³ Antoni Szperlich „Wróblewski”.

¹⁸⁴ Prof. Bolesław Sobociński.

Brak daty [1943], Rozdzielnik do instrukcji wywiadu na odcinku komunistycznym

CSW/S

Instrukcja „K” (szt.199)

data wyd.[ania]...

Nr.	Dla kogo	Kto otrzymał	Data
1	-	p. Bodzio	-
2-4	-	K[watery] G[lówna]	-
5-10	-	Okr.[ę] I-a	-
11-21	-	" I-b	-
22-35	-	" II	-
36-46	-	" III	-
47-64	-	" IV	-
65-79	-	" V	-
80-85	-	" VI	-
86-98	-	" VII	-
99-106	-	" XII	-
107-117	-	" XIII	-
118-157	-	" XIV	-
158-177	-	IZZ	-
178-187	-	W IV-c	-
188	-		
189	-	Stasiak	
190	O.[kręg] VI (Ib)	p. Witold	23 III 44
191			
192	O.[kręg] VII	Kordian	6 VII 44
193			
194	I Baon	Dca Stanisław	10 VII 44
195		OXII	
196	-	Okr.XIV	-
197	-	Okr.XIII	-
198	Dla Jurka	Obarski	-
199	-	Arch.	-

Źródło: IPN, GK 317/845,k. 20, mps, fotokopia.

INSTRUKCJA WYWIADU PRZECIW „K”

I. Cele roboty „K”, niebezpieczeństwo i konieczność przeciwdziałania.

Stworzona przez wysłanników Kominternu i Sztabu Głównego armii czerwonej tzw. Polska Partia Robotnicza, w skrócie PPR (oraz Gwardia Ludowa, jako organizacja wojskowo-bojowa) otrzymała do spełnienia zadanie:

1. wojskowe i 2. polityczne.

Ad pkt 1.

a) zorganizować i prowadzić akcję dywersyjną i sabotażową na ziemiach Polskich, jako współdziałanie z armią czerwoną.

b) przygotować zbrojne powstanie polskie w momencie dogodnym dla Sztabu sowieckiego,

c) współdziałać z wywiadem wojskowym Sztabu sowieckiego.

Ad pkt 2.

a) urabiać przychylne nastroje dla ZSSR i armii czerwonej.

b) rozbić polski ruch niepodległościowy.

c) wyniszczyć społeczeństwo polskie (nie tylko w środowiskach inteligentnych, ale także wiejskich i robotniczych) narażając je na represje niemieckie przez stałe prowokacje (przygotowanie tzw. powstania narodowego obok celów wojskowych – patrz wyżej – ma również cel polityczny, to znaczy masowe wyniszczenie narodu polskiego).

d) przygotować grunt do zmiany ustroju politycznego, społecznego i gospodarczego w przyszłej Polsce, w duchu ideologii komunistycznej przygotować się do objęcia władzy w Polsce po upadku Niemiec, ażeby wcielić Polskę do Związku Sowieckiego.

Z zadań włożonych na PPR, Gwardię Ludową i inne samodzielne grupy ko-

¹⁸⁵

Referat żydowsko-komunistyczny CSW.

munistyczne widać jasno, jak wielkie niebezpieczeństwo zagraża Polsce ze strony Komuny.

Obowiązkiem więc wszystkich Polaków, kochających swą Ojczyznę i pragnących Jej wolności, niepodległości i potęgi jest prowadzenie nieubłaganej walki z tym niebezpieczeństwem to zn.[aczy] z Komuną.

Ażeby walka była skuteczna, konieczne jest dokładne poznanie wroga i to nie tylko jego historii, struktury organizacyjnej i metod działania, ale także wszystkich najdrobniejszych szczegółów. Pozwoli to z jednej strony na przeciwdziałanie propagandowe, z drugiej na sparaliżowanie w odpowiednim momencie wrogiej akcji.

Zbieraniem wiadomości o wrogu zajmuje się wywiad, który informuje odpowiednie władze, powołane do kierowania walką z wrogiem – stąd też wypływa konieczność zorganizowania sprawnie działającego wywiadu przeciwkomunistycznego.

Ponieważ bez tych informacji, zbieranych przez wywiad, walka nie może być prowadzona należycie i nie może zapewnić zwycięstwa, przeto praca w wywiadzie jest także służbą żołnierską, służbą zaszczytną, a często niebezpieczniejszą niż służba w polu.

1. Sekcja „K”.

W związku z koniecznością zorganizowania specjalnego wywiadu przeciwkomunistycznego poleca się natychmiastowo zorganizowanie:

1. specjalnych Sekcji „K” na szczeblu Okr.[ęgów] i Pow.[iatów], przeznaczonych wyłącznie do spraw K,
2. specjalnych Brygad „K” jako organu wykonawczego na poszczególne rejony, dzielnice, ośrodki przemysłowe, osiedla robotnicze itp.

2. Zadania Sekcji „K”.

Zadaniem Sekcji „K” jest dokładne i gruntowne rozpoznanie:

1. PPR,
2. Gwardii Ludowej,
3. luźnych grup „K”,
4. organizacji sympatyzujących i współpracujących z „K”,
5. wywiadu sowieckiego,
6. oddziałów dywersyjnych sowieckich,
7. innych oddziałów dywersyjnych, działających w danej miejscowości,
8. nastrojów ludności miejscowej i jej stosunku do akcji „K”.

Rozpoznanie polega na ustaleniu:

ad pkt.1, 2, 3, 4 –

a) systemu organizacyjnego: poznanie instrukcji, okólników, rozkazów itd. (skąd pochodzą łącznicy),

b) składu osobowego: Komitetów Okr.[ęgowych], Komitetów Dzielnicowych, Komitetów Fabrycznych, Narodowych Komitetów Walki itd. (funkcje, nazwiska policyjne, pseudonimy, adresy, rysopisy, charakterystyka), czy mają zorganizowaną ochronę osobistą, czy noszą broń, jaką się cieszą opinią, wpływy osobiste,

c) zasięgu terenowego i stanu ilościowego: rozmieszczenie jednostek organizacyjnych, liczebność, personalia członków, jakość (wartość – ideowi, dla pieniędzy, z jaką opinią), poziom wyrobienia politycznego, lokale zebraniowe itd.,

d) działalności poszczególnych jednostek organ.[izacyjnych]:

politycznej: agitacja i werbunek, w jakich środowiskach, jakimi metodami, hasła, z jakim skutkiem (przyczyny) itd.,

propagandowej: jakie kolportowane są pisma (zapewnić sobie regularny dopływ egzemplarzy), w jakiej ilości, system kolportażu, skąd dostarczane, dokąd wysyłano, kolporterzy (nazwiska, adresy, rysopisy), punkty rozdziału (adresy, czy chronione, jak), regularność dopływu, inna bibuła (komunikaty, odezwy, ulotki), lokalna i zamiejscowa, czy są drukarnie (adresy, obsługa, ochrona).

propaganda szeptana – w jakich środowiskach, jakie hasła, kto nadaje, kto rozpowszechnia itd.,

wojskowo-bojowej: system organizacji, rozmieszczenie, stany ilościowe w poszczególnych terenach (ofic.[erów], podofic.[erów], szeregowych

– przeszkolonych, nie[przeszkolonych]), nastroje w oddziałach, poziom dyscypliny, wyszkolenie (instrukcje i ich wykonanie), personalia dowódców (adresy, nazwiska policyjne, pseudonimy, rysopisy, charakterystyka), zaopatrzenie w broń i amunicję, rodzaj, ilość, stan broni, gdzie zmagazynowana, jak strzeżona, kto konserwuje, kto dysponuje, sposób odbioru, skąd napływa (kto, od kogo, sposoby itd.) czy członkowie org.[anizacji] wojskowej posiadają broń osobistą (przy sobie, w mieszkaniu); plan akcji wojskowej (instrukcje, rozkazy), termin akcji, jakie przewidziano obiekty, jakimi siłami mają być opanowane, przeciw komu akcja bojowa ma być skierowana,

sabotażowo-dywersyjnej: organizacja akcji sabotażowo-dywersyjnej w ramach Okr.[ęgów], Dzieln.[ic] itd., dowódca, skład, wyszkolenie, zaopatrzenie w broń i środki techniczne, plan akcji, konkretne zamierzenia i wykonanie (sabotaż wielki, sabotaż mały, akcje dywersyjne); notować wszystkie akty sabotażowo-dywersyjne i sprawdzać, które są dziełem „K”,

wywiadowczej: organizacja służby wywiadowczej, instrukcje, wykonanie, czy wyodrębniony jest aparat wywiadowczy czy nie, jaki element (także personalia); zadania: czym specjalnie się interesują, szczególnie w stosunku do n.[aszej] O.[rganizacji] oraz innych polskich organizacji niepodległościowych, wyniki (co wiedzą),

e) ustalenie organizacji łączności: jaki system łączności (instrukcje, wykonanie). Punkty, skrzynki, składnice, łącznicy (personalia, rysopisy), jakimi posługują się dowodami (szczególnie w łączności dalekobieżnej),

f) ustalenie kontaktów z KPD¹⁸⁶ (niemieckimi komunistami): przez kogo (personalia, adresy), jaką utrzymują łączność, ewent.[ualnie] zależność, zakres współpracy, jej metody, realizacja,

g) ustalenie kontaktów z organizacjami polskimi: z jakimi, przez kogo (personalia, adresy), łączność, na jakiej płaszczyźnie, zakres współpracy, metoda, realizacja,

h) ustalenie stanu finansowego: jakimi rozporządzają funduszami (ogólnie i w poszczególnych wypadkach), skąd je otrzymują (źródła), jakimi drogami,

186

Kommunistische Partei Deutschlands (Komunistyczna Partia Niemiec).

sposób zdobywania pieniędzy we własnym zakresie, organizacja (składki, ofiary, wymuszenia, grabieże), wyniki.

ad pkt. 5.

- a) ustalenie komórek wyw.[iadu] sow.[ieckiego],
- b) organizacja,
- c) instrukcje,
- d) zadania,
- e) współpraca z org.[anizacjami] „K”,
- f) kontakty z org.[anizacjami] polskimi (przez kogo, w jaki sposób),
- g) kontakty z Niemcami,
- h) zasięg wpływów, możliwości,
- i) metody pracy,
- j) wyniki (co wiedzą, jakie mają macki),
- k) łączność, finanse, wyposażenie (dokąd i jak przekazują materiał, skąd, jak i ile mają pieniędzy, czy posiadają radioaparaty, jakimi dokumentami się posługują),
- l) element ludzki (personalia, rysopisy, charakterystyka).

ad pkt. 6.

- a) ustalenie organizacji,
- b) stanu ilościowego (ofic.[erów], podofic.[erów], szereg.[owych]),
- c) uzbrojenie (w jaką broń, amunicję itd.),
- d) zaopatrzenie,
- e) łączność,
- f) uzupełnienie (w jaki sposób),
- g) rozmieszczenie,
- h) akcje (sabotażowo-dywersyjne, rabunkowe, polityczno-propagandowe),
- i) stosunek do Niemców, wojska, policji, żandarmerii (ofic.[erów] i szereg.[owych],
- j) stosunek do ludności (z uwzględnieniem poszczególnych narodowości),
- k) ewentualna łączność z organ.[izacjami] „K”,
- l) stosunek ludności (poszczególnych narodowości) do oddziałów sowieckich,
- ł) kontrakcje niemieckie.

ad pkt.7.

ustalenie jak do pkt. 6 ze specjalnym uwzględnieniem band żydowskich oraz sposobów werbunkowych do oddziałów dywers.[yjnych] i wyników.

IV. Organizacja służby „K”.

1. Za całokształt pracy odpowiedzialny jest Of.[icer] Inf.[ormacyjny] Okr.[ęgu], który wyznacza Szefa Sekcji „K”.

2. Szef Sekcji „K” podległy jest organizacyjnie Ofic.[icerowi] Inf.[ormacyjnemu] Okr.[ęgu], merytorycznie Szefowi Wydziału „K” w C[entrali] S[łużby] W[ywiadu].

Uwaga: przy obsadzaniu tego stanowiska starać się o fachowca, a więc kogoś z policji politycznej, wydziału bezpieczeństwa, żandarmerii, prokuratury.

3. Szefowi Sekcji „K” w Okr.[ęgu] podlegają brygady „K” w danym Okr.[ęgu] oraz referenci „K” w Plac.[ówkach] Powiat.[owych], tym zaś z kolei brygady „K” na terenie Powiat.[ów].

4. Do obowiązków Szefa Sekcji „K” w Okr.[ęgu] należy między innymi:

a) kierowanie i kontrolowanie służby „K” na terenie Okr.[ęgu],

b) zbieranie i segregowanie materiałów oraz opracowywanie raportów okresowych,

c) opracowywanie zadań dla służby „K” w Okr.[ęgu],

d) wykonywanie wszelkich poleceń Szefa W-łu [Wydziału] „K” w C[entrali] S[łużby] W[ywiadu] oraz Of.[icera] Inf.[ormacyjnego] Okr.[ęgu], przeprowadzanie zleconych zadań i opracowywanie raportów specjalnych,

e) organizowanie brygad „K”, powiększanie sieci agentów, nawiązywanie i utrzymywanie kontaktów itp.,

f) prowadzenie miejscowego archiwum „K”,

g) czuwanie nad bezpieczeństwem służby „K”.

5. Raporty okręgowe (wraz z materiałami dowodowymi, prasa, ulotki) przesyła Szef Sekcji „K” w Okr.[ęgu] za pośrednictwem Of.[icera] Inf.[ormacyjnego] Okr.[ęgu] do C[entrali] S[łużby] W[ywiadu] co dwa tygodnie, to znaczy na 1-go i 15-go każdego miesiąca.

V. Finanse.

Preliminowane i wydatkowane sumy na służbę „K” winny być w preliminarzu Okr.[ęgów] i Pow.[iatów] wyodrębnione. O brakach w dziedzinie finansowej meldować Centrali.

VI. Dobór ludzi.

1. Dobrego wywiadowcę powinny cechować: z jednej strony duży rozwój umysłowy, bystrość i przytomność umysłu, zimna krew, opanowanie, spryt, umiejętność obserwowania i dostosowania się do różnorodnych warunków, szybka orientacja – z drugiej strony rzetelność, obowiązkowość, uczciwość, hart woli, wierność, odwaga i pewna determinacja.

2. Wyszukiwanie odpowiadających powyższym wymaganiom pracowników nastręcza niewątpliwie kierownictwu duże trudności, błędy są więc niestety nieuniknione. Ażeby więc doprowadzić do minimum procent pomyłek należy kierować się zasadą: szukać powoli. Należy więc przede wszystkim poznać życie upatrzonego na wywiadowcę, charakter, moralność, zdolności, zasięg stosunków i wpływów, poglądy polityczne i źródła utrzymania. Mając te dane w ręku ostateczną decyzję oprzeć na osobistym wrażeniu, jakie kandydat robi na werbującym.

3. Po dokonaniu wyboru należy przeprowadzić rozmowę wstępną, zaznajamiającą i wprowadzającą w istotę pracy i teren, a następnie dać dokładne instrukcje, dotyczące pracy oraz zachowanie się na wypadek aresztowania i w czasie śledztwa. Ponadto należy bezwzględnie ustalić z wywiadowcą łączność, ażeby w jedną stronę materiał – a w drugą polecenia szybko dochodziły, przy zachowaniu maximum bezpieczeństwa. Systemy łączności muszą być tak skonstruowane, ażeby gwarantowały bezpieczeństwo całości pracy i poszczególnych członków na wypadek dekonspiracji jednego z nich.

VII. Metody pracy.

1. Wstępne:

a) Ofic.[er] Inf.[ormacyjny] Okr.[ęgu] zarządzi dostarczenie służbie „K” wszelkich śladów, celem rozpracowania. W związku z tym wszyscy wywiadowcy otrzymają instrukcję poszukiwania takich śladów. b) Ofic.[er] Inf.[or-

macyjny] Okr.[ęgu] porozumie się z Komendantem Okr.[ęgu] w sprawie zarządzenia, aby wszyscy członkowie n.[aszej] O.[rganizacji] interesowali się robotą „K” i meldowali spostrzeżenia (instrukcja ogólna w sprawie „K” dla wszystkich członków n.[aszej] O.[rganizacji]). c) Wszelkie uzyskane ślady służba „K” wykorzysta do dalszej pracy. Żaden ślad nie może być zaniedbany, ani stracony.

2. Wskazania ogólne:

Najskuteczniejszą metodą jest wywiad głęboki, to znaczy wtyczki i podrzuty (posiadanie kogoś w „K”, względnie podrzucenie do „K”).

a) Szukać i angażować ludzi już wciągniętych w robotę „K”, starając się dotrzeć do centrów roboty „K”. Upatrzonego działacza „K” należy poddać gruntownej i wnikliwej obserwacji. Poznać cechy osobiste, warunki i tryb życia, stosunki i upodobania, wady charakteru, ułomności, a zwłaszcza nałogi. Poznanie upodobań, słabości, nałogów – pociąg do kobiet, kart, alkoholu, żądza pieniędzy, nienawiść, chęć zemsty – stwarza wyjątkowo duże możliwości do opanowania danego osobnika, związania i utrzymania w ręku, a więc w konsekwencji do eksploataowania, żądania dostarczenia materiałów, zdradzenia tajemnic itd. Groźba, wymuszenie i pieniądze są jednymi z najskuteczniejszych środków otrzymania wiadomości, pozyskania „śpiewającego” współpracownika. Środki te jednak nie zawsze muszą i powinny być stosowane. Można bowiem w odniesieniu do ofic.[erów] Gwardii Ludowej zastosować i inne – przekonać i pozyskać na płaszczyźnie ideowej przy ewentualnym zastosowaniu także odpowiedniego poparcia (organ.[izacyjnego] i materialnego).

b) Wciskać swoich ludzi do „K”, gdzie tylko są szanse, że „podrzutek” może wniknąć głębiej do organizacji. Muszą to być ludzie pewni ideowo, wyrobieni życiowo, o mocnym charakterze, zdecydowani, odważni, a przy tym inteligentni, sprytni, obdarzeni dobrą pamięcią. Pożądane, ażeby byli nieobarczeni rodziną i pochodzenia proletariackiego, lub mogący to sfingować. Wywiadowca idący na „podrzutka” zrywa wszelkie kontakty z n.[aszą] O.[rganizacją], łączność utrzymuje tylko z bezpośrednim szefem (którego nazwiska i adresu nie powinien znać), a kontakty z przyjaciółmi i rodzinne muszą być odpowiednio zamaskowane. Wywiadowca musi iść na robotę pełną parą dla „K” (przynajmniej pozornie), nie uchylać się od nicze-

go, ażeby pozyskać zaufanie. Celem bowiem jest dojście jak najwyżej w hierarchii partyjnej. Wywiadowca musi mieć zapewnienie, że będzie kryty.

3. Uzupełnienie:

Uzupełnieniem wywiadu głębokiego jest obserwacja:

a) stworzyć możliwie najgęstszą sieć obserwacyjną w zakładach przemysłowych i rzemieślniczych oraz w innych zakładach pracy, w osiedlach robotniczych, w robotniczych dzielnicach mieszkaniowych, skupiskach wysiedleńców, barakach dla bezdomnych, w biedniejszych wsiach i koloniach. Specjalną uwagę zwrócić należy na zakłady użyteczności publicznej – elektrownie, gazownie, wodociągi, kanalizacje, rzeźnie, tramwaje, koleje, kolejki itd. Przeszkolić obserwatorów wg wskazówek, zawartych w cz.[ęści] IX. nin.[iejszej] Instrukcji.

b) poddać obserwacji:

- organ.[izacje] socjal.[istyczne], zwłaszcza P.[olscy] S.[ocjaliści] ([pisma] „Robotnik”, „Barykada Wolności”)¹⁸⁷,
- działacze socjal.[istycznych] znanych z sympatii do „K” lub szczególnego radykalizmu,
- radykalnych liberałów, zwłaszcza pochodzenia żydowskiego,
- ukrywających się Żydów (meldować wszelkie dane).

c) obserwacja uliczna (tzw. „cynk”):

- osób podejrzanych,
- znanych działaczy „K”,
- osób, lokali, punktów, nadanych przez wywiad głęboki, celem uzyskania dalszych śladów lub informacji.

d) należy przeszkolić specjalne zespoły do obserwacji ulicznej pod kierunkiem fachowca (np. z policji śledczej),

e) do obserwacji ogólnej należy wykorzystać wszystkich członków n.[aszej] O.[rganizacji] i sympatyków, zainteresować ich tą pracą, podkreślić jej wagę itd.,

¹⁸⁷ Polscy Socjaliści – organizacja lewicowych socjalistów, będąca nurtem w przedwojennej PPS. Działała w latach 1941–1943. Jej organem prasowym była „Barykada Wolności”, która została przekształcona w „Robotnika”. Liderami PS byli m.in. Adam Próchnik i Leszek Raabe.

f) do obserwacji ulicznej wybierać ludzi młodych, zdrowych, silnych, mających dużo czasu, o szarej powierzchowności, ostrożnych, obdarzonych sprytem, znających teren. Unikać zapaleńców.

4. Uwagi ogólne:

a) pamiętać, że „K” ma bardzo dobry KW [kontrwywiad], każdy nowy będzie dokładnie „obwąchany”, więc nie podawać fałszywych danych, gdyż mogą być sprawdzone,

b) każdy wywiadowca musi być odpowiednio przeszkolony. Dokładnie pouczyć o zadaniach metodach pracy, środkach zabezpieczenia przed dekonspiracją (we własnym interesie), dokładnie ustalić łączność,

c) instrukcji pisemnych agentom nie dawać do ręki, zwłaszcza tkwiącym już w „K”. Zabezpieczyć całość przed wyspą ze strony agentów.

VIII. Szkolenie wywiadowców, kierowanie i kontrola.

1. Jako materiału szkoleniowego należy używać instrukcję ogólną i instr.[ukcję] niniejszą. Ponadto obszernie pouczyć o celach i zadaniach oraz niebezpieczeństwie zagrażającym Polsce ze strony „K”. Podkreślić niebezpieczeństwo roboty wywiadowczej w „K” oraz jej doniosłość, dalej zaś wynikającą stąd potrzebę absolutnej dyskrecji i ostrożności oraz dokładności, ścisłości i wnikliwości.

2. Zadania podawać w miarę rozwoju pracy, kierować pracą wywiadowcy, pomagać mu w niej stale. Zwracać uwagę na rzeczy specjalnie ważne i interesujące. Wymagać stale danych konkretnych.

3. Nie dawać zadań ogólnych, chyba [że] ludziom bardzo wyrobionym w pracy.

4. Otaczać wywiadowców opieką, interesować się ich życiem. Ludziom zdolnym i ofiarnym, dającym dobre wyniki, a znajdującym się w trudnych warunkach materialnych pomagać finansowo.

5. Mniej pewnych agentów stale kontrolować. Poddać delikatnej obserwacji czy nie pracują na dwie strony.

6. Wywiadowcy na „K” nie mogą wiedzieć nic o n.[aszej] O.[rganizacji]. Znać mogą tylko swego bezpośredniego przełożonego tzw. kierownika Brygady lub innego wywiadowcę, który kieruje jego pracą oraz instrukcje potrzebne dla pracy. Nie mogą znać wyższych przełożonych i innych wywiadowców, prócz tych, z którymi razem przeprowadzają jakieś zadanie.

IX. Instrukcja dla wywiadowców i obserwatorów.

1. Pierwszym zadaniem wywiadowcy jest zapoznanie się z hasłami, programem i organizacją i metodami działalności grup komunistycznych wszelkiego rodzaju, a zwłaszcza PPR (Polska Partia Robotnicza) i Gwardii Ludowej. Wobec tego, że komuna maskuje się dość ściśle pozorami akcji czysto niepodległościowej, należy w razie wątpliwości, czy dany osobnik lub akcja jest komunistyczna, traktować ją jako taką i przedstawić kierownikowi.
2. Po otrzymaniu zadania wywiadowca winien przede wszystkim stworzyć sobie taką pozycję dla swej pracy, ażeby pod żadnym pozorem nie wzbudzić podejrzania, że prowadzi akcję wyw.[iadowczą]. Pozycją taką może być np. przynależność do organizacji zawodowej (jeśli legalnie istnieje), interesy handlowe lub bliższe stosunki towarzysko-przyjacielskie w interesującym nas środowisku.
3. W szczęśliwej sytuacji znajduje się wywiadowca, który zna dobrze teren, zorientowany jest w nastrojach i sympatiach politycznych. Znacznie trudniej jest rozpocząć pracę w terenie mało lub nawet wcale nieznanym. W tym wypadku przede wszystkim należy odegrać komedię, że jest się w niczym nie zorientowanym, że nie jest się zwolennikiem czy sympatykiem żadnego ugrupowania, że wszystko co mówią przyjmuje się za prawdę. Należy więc słuchać, skrzętnie notować, naturalnie początkowo w pamięci, a dopiero w domu na piśmie – co, kto i gdzie mówi, a samemu milczeć. Mieć oczy i uszy otwarte, a usta zamknięte.
4. Obserwacja bierna. Przyjmując taką pozycję należy zwrócić uwagę na wszystkich ludzi z otoczenia (miejsce pracy, towarzystwo itp.) Wyłowić naprzód ruchliwszych, gadających, agitujących. Zbliżyć się do nich, poznać ich tryb życia, warunki domowe, materialne, źródła dochodu, znajomych, przyjaciół oraz słabości charakteru. Wzbudzić w nich zaufanie, wkraść się w ich łaski. Słuchać, potakiwać, ganić razem z nimi, wreszcie schlebiać – jeśli sytuacja tego wymaga być potulnym, innym znów razem odważnym, bojowym, lecz nigdy nie ściągać na siebie uwagi.
5. Dzięki tej taktyce, której zresztą nie można ująć w jakiś sztywny szablon i ściśle instrukcje, a którą należy stosować, kierując się intuicją, wyczuciem, otrzyma się na pewno cenne wiadomości o danym osobniku, o środowisku, o stosunkach w nim panujących itd. – otrzyma się niekiedy propozycję przystąpienia do jakiejś organizacji. Nie należy jednak nigdy zbyt-

nio awansować się bez wyraźnego rozkazu kierownika, ażeby na wypadek polecenia zabraniającego wstąpienia do danej organizacji nie utracić kontaktu i zaufania.

6. Obserwacja ruchliwszych jednostek w danym środowisku czy w danym terenie zaprowadzić może dalej, głębiej do tych jednostek czy komórek, które są głęboko schowane, a więc do najważniejszych.

7. Przy minimalnym wzbudzeniu do siebie zaufania nie jest rzeczą trudną otrzymywać prasę i bibułę podziemną – uważać, kto ją rozdaje, kto przynosi, skąd itd. Zwracać uwagę czy są to wypadki odosobnione, czy powtarzają się stale w pewnych okresach.

8. Zwracać uwagę również należy, kto ma zbyt wiele pieniędzy „jak na swoje zarobki”, skąd itd., kto z kim utrzymuje bliższe kontakty, czy tylko w miejscu pracy, czy także prywatnie, kto jak często u kogo bywa, czy są to jakieś stałe terminy. Czy bywają liczniejsze zebrania, kto na nich bywa, czy bywają ci sami, jak często, czy są stałe pory i co się tam robi. Do kogo (i możliwe kto) przyjeżdżają „znajomi”, skąd znów – czy odbywa się to w jakichś stałych, powtarzających się terminach. Kto wyjeżdża, dokąd (przypadkowe czy w jakichś określonych terminach). Kto robi sabotaż i dywersję, gdzie – charakterystyka osób, ich przekonania polityczne itd. Kto i co mówi się:

- a) o ZSSR,
- b) o armii czerwonej i jej sukcesach na froncie,
- c) o konieczności zbrojnego oporu
- d) o powstaniu, o walce czynnej,
- e) o bierności polskich org.[anizacji] niepodl.[ęgłościowych] i krajowego przedstawicielstwa Rządu londyńskiego,
- f) o taktyce aliantów,
- g) o możliwości przyjscia bolszewików,
- h) o żydach,
- i) o „faszystach” polskich,
- j) o niesprawiedliwości społecznej,
- k) o „Polsce Ludowej”.

10. Jakie są ogólne nastroje w danym środowisku, jaki stosunek do Sowietów, do

Komuny, do Rządu Londyńskiego, do idei powstania, do ustroju przyszłej Polski.

11. Prowokacja.

Chcąc uzyskać informacje na tematy poruszone w pkt. 9 oraz szereg innych podobnych należy podsuwać w rozmowach te tematy: sugerować je, stwarzać pozory, że się jest zwolennikiem PPR itp. Można również podpuszczać pisma, ulotki PPR („Trybuna Wolności”¹⁸⁸, „Barykada Wolności”¹⁸⁹), obserwować, jaki wywołują oddźwięk, jak się do nich ustosunkowują. Uwaga: „prowokacji” nie mogą uprawiać ludzie znani poprzednio z odmiennych przekonań.

12. Meldunki. Głównym obowiązkiem wywiadowcy jest donosić o wszystkim, co jest mu znane, o wszystkim co przypuszcza, ale nie wolno nigdy informować fałszywie.

13. Zbierać konkretne dowody, zwłaszcza na piśmie (fotografie), często bowiem materiał słowny jest wadliwy i niewystarczający.

14. Meldunek musi być składany obowiązkowo na piśmie (pisać czytelnie), zaopatrzony w datę, miejsce i czas obserwacji, podpisany znakiem wywiadowcy.

15. Meldunek musi być aktualny, treściwy, rzetelny. Fakty podane ściśle, bez upiększeń, uogólnień i własnych wniosków. Układ meldunku przejrzysty, aby czytający mógł odróżnić:

- a) co wywiadowca osobiście stwierdził, widział,
- b) co tylko słyszał (od kogo, w jakich okolicznościach, gdzie, kiedy) i wreszcie
- c) jaka jest opinia wywiadowcy, jego przypuszczenia, wnioski oraz dowody stwierdzające ich prawdziwość. Wnioski własne muszą być oparte na ścisłym rozumowaniu i wytrwałej obserwacji, bez fantazjowania.

16. Meldunki (nazwiska i adresy pisać kluczem) oraz dowody zabezpieczać przed możliwościami wpadki.

Źródło: IPN, GK 317/845, k. 21-26, mps, fotokopia.

¹⁸⁸ „Trybuna Wolności” – organ prasowy PPR.

¹⁸⁹ „Barykada Wolności” – organ prasowy Polskich Socjalistów.

**1943 marzec 15, Pismo do okręgowych szefów wywiadów w sprawie instrukcji
wywiadu na odcinku komunistycznym**

CSW/IV C¹⁹⁰

Do Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okr.[ęgów]

W załączeniu przesyłam Instr.[ukcję] „K” do wykonania.

Instrukcja ta jest ściśle tajna, jest ona przeznaczona dla Of.[icerów] Inf.[ormacyjnych] Okr.[ęgów] i Pow.[iatów] i podległych im kierowników Sekcji „K” i tylko oni w zasadzie mają znać tę Instrukcję w całości.

Za udostępnienie Instr.[ukcji] „K” innym osobom, odpowiedzialni są osobiście Of.[icerowie] Inf.[ormacyjni]. Wszystkie egzemplarze Instr.[ukcji] są numerowane. Of.[icer] Inf.[ormacyjny] Okr.[ęgu] sporządzi wykaz egzemplarzy dostarczonych Of.[icerom] Inf.[ormacyjnym] Pow.[iatów], Kier.[ownikom] Sekcji „K” i ewentualnie innym osobom, podając pseudo każdej z tych osób obok numeru dostarczonego jej egzemplarza. Oddawanie Instr. [ukcji] „K” do rąk agentów czy konfidentów jest zabronione. Wywiadowcy winni otrzymywać jedynie wskazówki, względnie zapytania, na podstawie tej Instr.[ukcji] opracowane.

Do użytku wszystkich członków n.[aszej] O.[rganizacji], którzy mają być uży-ci jako obserwatorzy w swych środowiskach, opracować należy na podstawie Instr.[ukcji] „K” specjalną instrukcję, zawierającą konkretne wskazówki i zapytania (dział... Instr.[ukcji] „K”).

Szef S.[łużby] W.[ywiadu]

m[iejsce] p.[ostoju] 15.III.[19]43 r.

(-) Hubert

Źródło: IPN, GK 317/845, k. 19, mps.

¹⁹⁰ Referat żydowsko-komunistyczny CSW.

1943 wrzesień, Instrukcja rachunkowości przeznaczona dla jednostek organizacyjnych CSW

CSW/S.

INSTRUKCJA RACHUNKOWOŚCI DLA JEDNOSTEK
ORG.[ANIZACYJNYCH] CSW

CZEŚĆ A.

Wszystkie jednostki org.[anizacyjne] S[łużby] W[ywiadu] prowadzić będą rachunkowość wg następujących przepisów:

I. Raport kasowy miesięczny

1. Raport kasowy składa się z: a) wykazu wpływów, b) wykazu rozchodów.

a) Wykaz wpływów obejmuje wszystkie wpłaty do kasy danej jednostki wg notatek kolegów otrzymujących gotówkę. Notatka winna zawierać: datę podjęcia sumy – skąd i od kogo (np. CSW – kol. X) – przeznaczenie (np. budżet VIII/43, reszta na budżet VII/43, na sprawę X, na zakup... lub zwrot pożyczki – pozostałość z rozliczenia itp.) – suma – podpis.

Powyższe dane należy wpisać do raportu kasowego po stronie wpływów.

b) Wykaz rozchodów obejmuje wszystkie wypłaty (dokonane przez kasę danej jednostki org.[anizacyjnej] lub kolegów wypłacających na podstawie kwitów złożonych przez wypłacających. Kwity winny być w formie notatki: data, kto wypłacił, – komu, – cel wypłaty (za co, na co), suma – podpis wypłacającego. Cel wypłaty należy określać tak, aby: 1-o ułatwić późniejsze rozliczenia na odpowiednie pozycje preliminarza (w „sprawozdaniu finansowym”) oraz wyodrębnić „sumy do rozliczenia”. 2-o aby nie dekonspirować pracy. Przykłady: lokal Sekretariatu, na wydatki łącznika, subsydium person.[alne] do rozliczenia, suma budżetowa – itp.

Sumy wypłacone poszczególnym wydziałom, referatom, sekcjom, komórkom specjalnym, placówkom powiatowym itp. wg preliminarza – „cel wypłaty” należy określić jako „sumy budżetowe” – „komu wypłacono” podać znak rozpoznawczy lub kryptonim danej jednostki oraz pseudo otrzymującego pieniądze.

Powyższe dane należy wpisać do raportu kasowego po stronie rozchodów.

2. Zamknięcie kasowe (na ostatni dzień miesiąca): suma rozchodów + saldo = suma wpływów.

3. Schemat raportu kasowego patrz załącznik nr 1.

II. Skoroszyt rozliczeń.

1. Skoroszyt rozliczeń zawiera: a) rozliczenia z sum budżetowych dostarczone przez poszczególne jednostki org.[anizacyjne], b) rozliczenie z sum pobranych przez poszczególnych pracowników „do rozliczenia”.

2. Rozliczenia są numerowane w porządku kolejnym. Numer rozliczenia wciąga się do raportu kasowego w pozycji wypłaty sumy wyliczonej w rubryce „Uwagi”.

3. Salda dodatnie wykazane przez jednostki org.[anizacyjne] pozostają zasadniczo w kasie danej jednostki. Salda rozliczeń poszczególnych kolegów muszą być wpłacone do kasy w gotówce i wciągnięte do raportu kasowego po stronie wpływów jako „suma z rozliczenia Nr...”

4. Rozliczenie z pobranych przez pracowników sum winno zawierać: szczegółowy wykaz wydatków, sumę ogólną, pozostałość w gotówce, dat[ę] rozliczenia, podpis, suma wydatków + pozostałość = suma pobrana z kasy.

III. Sprawozdanie finansowe (dla wyższej jednostki org.[anizacyjnej]).

W Centrali: wydziały, samodzielne Biura, Brygady itd.

W terenie: Ekspoz.[ytury] Okręg.[ęgowe,] ich samodz.[ielne] jedn.[ostki], plac.[ówki] powiat.[owe]

1. Sprawozdanie finansowe sporządza się na podstawie raportu kasowego i rozliczeń.

2. Sprawozdanie należy sporządzać wg następujących zasad: a) skonstruowane w ten sposób, aby obrazowało pracę danej jednostki, a więc wg schematu org.[anizacyjnego] tej jednostki, b) w poszczególnych działach pracy wydatki winny być rozbite na grupy: personalne (P), administracyjne (A), rzeczowe (R), specjalne (S).

3. Jest to zasadniczo sprawozdanie z wykonania preliminarza budżetowego.

4. Schemat sprawozdania patrz załącznik nr 2.

IV. Preliminarz budżetowy.

1. Preliminarz budżetowy należy opracowywać na podstawie preliminarzy podległych sobie komórek, po dokładnym przemyśleniu potrzeb, warunków i możliwości. Nie należy preliminarować „na zapas”. Przewidywać wydatki tylko na takie prace, które realnie mają wzgl.[ąd] [niezrozumiały fragment], mogą być wykonane.
2. Preliminarz należy sporządzać wg zasad wymienionych w p.III-2.
3. Schemat preliminarza patrz załącznik nr 3.

Część B.

1. Raport kasowy i skoroszyt rozliczeń winien prowadzić kasjer danej jednostki, który jest odpowiedzialny za kasę i rozliczenia z sum wypłaconych (funkcja kasjera może być łączona z inną funkcją).
2. Sprawozdanie finansowe sporządza kasjer na termin wyznaczony przez szefa jednostki org.[anizacyjnej].
3. Preliminarz budżetowy układa szef jednostki w porozumieniu z kasjerem.
4. Raporty po dokonaniu zamknięcia kasowego wraz z rozliczeniami winny być przechowane w archiwum.
5. Sprawozdania finansowe i preliminarze należy sporządzać w d-ch[dwóch] egz.[emplarzach.] Egzemplarz 1-szy – dla wyższej jednostki org.[anizacyjnej], egzemplarz 2-gi dla archiwum.

UWAGA: Ekspozytury Okręgowe będą sporządzać 3 egz[emplarze].

Egz.[emplarz] 1-szy dla C[entrali] S[łużby] W[ywiadu],

egz.[emplarz] 2-gi dla K.[omendy] O.[kręgu],

egz.[emplarz] 3-ci dla archiwum.

M.[iejsce] P.[ostoju] wrzesień 1943 r.

Źródło: IPN, BU 1569/24, k. 71-72.

Z-ca pełnomocnika
fabryki¹⁹¹ Lew¹⁹²

M.[iejsce] p.[ostoju] 8.XII.[19]43 [r.]

Do Pana Pełnomocnika warsztatu II

Na najbliższy okres prac proszę przygotować:

A. z dziedziny wywiadu wojskowego

1) O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela]:

a) gdzie jest npl [nieprzyjaciel],

b) jaki on jest (piech.[ota], artyl.[eria], broń panc.[erna], itd.),

c) w jakiej sile,

d) przeznaczenie stwierdzonych formacji,

e) numery formacji (pułku, baonu, etc.),

Powyższe proszę rozróżniczkować:

a) załogi stałe (wartownicy, O.P.L., obsady szpitali, etc.),

b) formacje przejściowe (tzw. marszówki, a więc formacje na wypoczynku, rekruckie, na przeszkoleniu, przeformowaniu itp.,

2) Magazyny, składy, warsztaty uzbrojeniowe:

a) gdzie one są,

b) co zawierają,

d) w jakiej ilości.

3) Zarządzenia wojskowe mające na celu powiększenie bezpieczeństwa w G.[eneralnym] G.[ubernatorstwie].

4) Nowo wybudowane albo budujące się obiekty wojskowe o przeznaczeniu stra-

¹⁹¹ Fabryka – kryptonim Sztabu.

¹⁹² Kryptonim NSZ.

tegicznym lub bezpieczeństwu własnego npla [nieprzyjaciela].

B. Z dziedziny wywiadu bezpieczeństwa własnego.

1) Wywiad w oddziałach, przewidzianych do zapewnienia bezpieczeństwa własnego npla [nieprzyjaciela] w G.[eneralnym] G.[ubernatorstwie], a więc o SS, SA, SD¹⁹³, Gestapo, żandarmeria, formacje Ostlegionu¹⁹⁴, ukraińskie¹⁹⁵, gen. [Andrieja] Własowa¹⁹⁶ itp. Podobnie jak A1 a-d.

2) Wywiad zespołów urzędników administracji niem.[ieckiej] i towarzystw niem.[ieckich], jako czynnika uzbrojonego (urzędy, dzielnice, mieszkania).

C. Z dziedziny kontrwywiadu jako informacje bieżące:

1) Wywiad dotyczący organizacji i osób, działających na szkodę państwa lub narodu polskiego.

2) Wywiad dotyczący organizacji i osób, działających na szkodę NSZ.

3) Wywiad dotyczący zagadnień npla [nieprzyjaciela] o represjach w stosunku do narodu polskiego.

4) Wywiad dotyczący bezpieczeństwa osób, wzgl.[ędnie] zespołów NSZ (jak dotychczas).

5) Wywiad dotyczący zamiarów ograniczenia ruchu lub innych swobód społeczeństwa polskiego (dane powinny być dostarczone jak najwcześniej).

D. Z dziedziny wywiadu politycznego

1) Stała obserwacja ruchu komunistycznego w Polsce.

2) Wywiad odnośnie zaistnienia i ruchu innych organizacji konspirac.[yjnych].

3) Wywiad nastrojów wśród wroga i wrogich nam elementów.

¹⁹³ Sicherheistdienst – Służba Bezpieczeństwa.

¹⁹⁴ Legiony Wschodnie – ochotnicze jednostki wojskowe sformowane po rozpoczęciu wojny niemiecko-sowieckiej z przedstawicieli nierosyjskich narodów ZSRS.

¹⁹⁵ Na terenie ziem polskich sformowane zostały ukraińskie bataliony Schutzmannschaft, 14 Dywizja Grenadierów Waffen SS Galizien, ochotnicze bataliony policyjne oraz Ukraiński Legion Samoobronny płk. Petro Diaczenki.

¹⁹⁶ Chodzi o Rosyjską Armię Wyzwoleńczą (Russkaja Oswoboditielnaja Armija) – ogólna nazwa jednostek rosyjskich złożonych z białych Rosjan i byłych jeńców sowieckich walczących po stronie Niemiec podczas II wojny światowej. Oddziały ROA podlegały politycznie Rosyjskiemu Ruchowi Wyzwoleńczemu kierowanemu przez gen. Andrieja Własowa, wojskowo były podporządkowane Wehrmachtowi.

- 4) Wywiad nastrojów w społeczeństwie własnym.
 - 5) Wywiad zarządzeń, rozwoju i czynności innych organizacji poza NSZ, np. PZP, Delegatura Rządu itp., reszta z wywiadu polit.[ycznego] jak dotychczas.
- E. Wywiad z dziedziny wywiadu kolejowego i komunikacyjnego w zakresie potrzeb dla planu oper.[acyjnego].
- 1) Linie kolejowe wykorzystywane jako główne do ruchu transportów dofrontowych i odfrontowych (podobnie szosy dla ruchu samochodowego).
 - 2) W miarę możliwości podać Wielkie Jednostki, które tymi liniami zostały dosłane na front i odesłane z frontu. Podawać bieżąco!
 - 3) Zarządzenia, dotyczące ruchu kolejowego na głównych liniach dofrontowych, zabezpieczenia tego ruchu, ewtl. [ewentualnie] zarządzenia ewakuacyjne taboru kol.[ejowego].
 - 4) Wywiad dotyczący sieci łączności kolejowej oraz zarządów kolejowych (do opanowania przez nas, aby zawładnąć odnośnymi gmachami).

Resztę omówię osobiście.

Lesiński¹⁹⁷ 9/12 43

^ap. A¹⁹⁸

Gwoli uciesze serca

JZ^{a199}

Źródło: AAN, 207/4, k. 67-69, rkps.

¹⁹⁷ Płk Albin W. Rak „Lesiński” (1898–1960), oficer artylerii. W konspiracji (po wyjściu z niewoli) od marca 1943 r., w NSZ na stanowisku zastępcy szefa sztabu w dowództwie NSZ.

¹⁹⁸ ^a Dopisek ręczny.

Prawdopodobnie kpt./mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze”, zastępca szefa CSW oraz szef referatu wojskowego.

¹⁹⁹ Prawdopodobnie „Jan Zawada”.

1944 styczeń, Załącznik do rozkazu Dowódcy NSZ płk. Tadeusza Kurcyusza „Żegoty” określający organizację i funkcjonowanie poszczególnych jednostek dowództwa

Załącznik Nr. 1

NARODOWE SIŁY ZBROJNE

D O W Ó D Z T W O

Zasady organizacji i funkcjonowania Dowództwa NSZ

I. Organizacja Dowództwa NSZ – jak schemat.

II. Podział i organizacja pracy w ramach Dowództwa NSZ

Zasady podziału i organizacji pracy w ramach Dowództwa N. S. Z. wynikają z wyżej wymienionego schematu organizacyjnego oraz praw i obowiązków na poszczególnych stanowiskach.

Charakterystyczną cechą podziału i organizacji pracy w ramach Dowództwa winno być przestrzeganie zasad hierarchii wojskowej, drogi służbowej oraz konspiracji i bezpieczeństwa.

Aby ten podział i organizacja pracy dały dobre wyniki, należy dążyć do:

1. możliwie pełnych etatów personalnych,
2. oddzielenia pracy Dowódcy, która polega głównie na pobieraniu i wydawaniu decyzji oraz kontroli ich wykonania, od prac Sztabu, które polegają głównie na przygotowaniu i opracowaniu decyzji oraz przekazywaniu ich do wykonania w formie nakazowej przez Dowódcę. Pracę swą wykonuje Dowódca NSZ jednoosobowo, przy odpowiednim wykorzystaniu Szefa Sztabu, z jedynymi prawami Dowódcy w stosunku do podległych mu Dowódców, Inspektorów i Komendantów. Sztab natomiast funkcjonuje jedynie jako organ pracy Dowódcy NSZ pod bezpośrednim kierownictwem Szefa Sztabu.
3. wytworzenia w ramach poszczególnych stanowisk atmosfery sprzyjającej inicjatywie i samodzielności w stawianiu i sposobach przeprowadzania wniosków oraz wykonywaniu pracy związanej z tymi stanowiskami.

III. Prawa i obowiązki na poszczególnych stanowiskach.

1. Dowódca NSZ – według specjalnej Instrukcji.

2. Adiutant osobisty D-cy [Dowódcy] NSZ – pomaga Dowódcy w zakresie prac osobistych, dba o jego osobiste bezpieczeństwo oraz jego lokale służbowe i załatwia sprawy zlecone mu przez Dowódcę, szczególnie w zakresie utrzymania łączności organizacyjnej Dowódcy i załatwiania spraw bieżących oraz nagłych.

3. Szef Biura Informacji – zbiera, ocenia i dostarcza Dowódcy N. S. Z. informacje natury ogólnej i społeczno-politycznej, potrzebne mu dla orientacji ogólnej, występowania na zewnątrz i spraw Dowodzenia. Jest odpowiedzialny za odpowiednie informowanie społeczeństwa o działalności NSZ Współpracuje z Szefem Wydziału VI²⁰⁰ w zakresie wymiany informacji oraz Służby Oświatowo-Wychowawczej (wychowanie ideowe) w szeregach NSZ

4. Szefowie Broni – według specjalnych Instrukcyj.

5. Oficerowie Sztabowi do specjalnych zleceń – według specjalnej Instrukcyj.

6. Szef Sztabu – osobiście i w oparciu o Zastępcę Szefa Sztabu i Kwatermistrza kieruje całością prac Sztabu w przygotowaniu, opracowaniu, przekazywaniu i kontroli decyzji D-cy [Dowódcy] NSZ W imieniu D-cy wydaje rozkazy i zarządzenia Komendantowi Kwatery Głównej i Kierownikowi A.[kcji] S.[pe-
cjalnej]²⁰¹ oraz prowadzi referat personalny dla członków Dowództwa NSZ w razie chwilowej nieobecności D-cy [Dowódcy] NSZ zastępuje go.

7. Adiutant osobisty Szefa Sztabu – podobnie jak Adiutant osobisty D-cy [Dowódcy] NSZ w stosunku do Szefa Sztabu.

²⁰⁰ Oświatowo-wychowawczy.

²⁰¹ Pion walki bieżącej.

8. Szef Wydziału V²⁰² – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów Wydziału kieruje Kancelarią Główną oraz Łącznością Organizacyjną, sprawami kwaterunkowymi oraz legalizacyjnymi.

9. Szef Komunikacji Wojskowych – kieruje całością prac Wojskowej Służby Komunikacji w zakresie przygotowania i wykonania wojskowych transporterów kolejowych, samochodowych i wodnych. Współpracuje z szefami: Wydziału I²⁰³ – w zakresie org.[organizacji] i mobilizacji Wojskowej Służby Komunikacji, **Wydziału II**²⁰⁴ – **w zakresie wywiadu kolejowego** [podkreślenie wydawców], Wydziału III²⁰⁵ – w zakresie przewidywanych transportów operacyjnych, Wydziału IV²⁰⁶ – w zakresie przewidywanych transportów zaopatrzeniowo-ewakuacyjnych. Ponadto współpracuje z przedstawicielami przyszłego Min.[isterstwa] Komunikacji (Wydział Eksploatacyjny).

10. Kierownik A.[kcji] S.[pecjalnej] – według specjalnej Instrukcji.

11. Zastępca Szefa Sztabu – osobiście i w oparciu o Szefów Wydziałów I, II, III i IV oraz Szefa Służby Łączności kieruje całością prac wchodzących w zakres Działu Dowodzenia Sztabu, zapewniając w szczególności przygotowanie i opracowanie decyzji dla D-cy [Dowódcy] NSZ w drodze przez Szefa Sztabu. W powyższym dziale pracy jest pomocnikiem Szefa Sztabu, a pozatem jego Zastępcą pod każdym względem.

12. Adiutant osobisty Zastępcy Szefa Sztabu – podobnie jak Adiutant osobisty Szefa Sztabu.

13. Szef Wydziału I – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów kieruje bezpośrednio pracami ogólno-organizacyjnymi, mobilizacyjnymi, personalnymi

²⁰² Adiutantura Dowództwa.

²⁰³ Organizacyjny.

²⁰⁴ Wywiadu – CSW.

²⁰⁵ Operacyjno-wyszkoleniowy.

²⁰⁶ Organizacji zaopatrzenia.

i budżetowymi. W powyższych pracach współpracuje bezpośrednio ze wszystkimi Wydziałami i samodzielными komórkami Sztabu. Zapewnia funkcjonowanie kancelarii Wydziału, będącej równocześnie kancelarią ogólną Działu Dowodzenia dla potrzeb Zastępcy Szefa Sztabu. Ponadto przygotowuje i realizuje w myśl otrzymywanych rozkazów porozumiewanie się i współpracę względnie współdziałanie z bratnimi organizacjami wojskowymi.

14. Szef Wydziału II – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów oraz ekspozytury terenowe Wydziału kieruje bezpośrednio pracami wywiadu i kontrwywiadu, przyczem:

– w zakresie wywiadu współpracuje ogólnie z Szefami: Biura Informacji, Szefami Broni i Kwatermistrzem, ściśle z szefami: Wydziału III, Wojskowej Służby Komunikacji oraz Kierownikiem A.S.

– w zakresie kontrwywiadu natomiast współpracuje bezpośrednio ze wszystkimi Wydziałami i samodzielными komórkami sztabu, w szczególności z Szefem Wydziału V, Kierownikiem A.[kcji] S.[pecjalnej] i Komendantem Kwatery Głównej. [podkreślenie wydawców]

15. Szef Wydziału III – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów kieruje bezpośrednio przygotowaniami w opanowaniu terenu łącznie ze sprawami Łączności Taktycznej i saperskimi oraz planowania A.[kcji] S.[pecjalnej]. Współpracuje ogólnie z Szefami Broni i Komendantem Kwatery Głównej (D-ca Oddziału „D”[yspozycyjnego]²⁰⁷), a szczególnie z Szefami: Wydziału I – w zakresie O.[rdre] de B.[ataille] własnego, **Wydziału II – w zakresie O.[rdre] de B.[ataille] npla** [nieprzyjaciela] [podkreślenie wydawców], Wydziału IV – w zakresie zaopatrzenia i ewakuacji oraz z Szefem Wojskowej

²⁰⁷ Brygada Dyspozycyjna Zmotoryzowana – jednostka powołana do życia jesienią 1943 r. przy Kwaterze Głównej Dowództwa NSZ. W pierwotnych założeniach miała składać się z batalionu strzelców, pułku rozpoznawczego motocyklistów, dywizjonu artylerii zmotoryzowanej oraz kompanii: łączności, szkoły podchorążych i podoficerskiej oraz plutonów: przeciwpancernej, przeciwlotniczej, pionierów. Brygada brała udział w Powstaniu Warszawskim. Jej dowódcą był mjr/ppłk Zygmunt Reliszko „Bolesław Kołodziejki”.

Służby Komunikacji w zakresie przewidywanych transportów operacyjnych.

16. Szef Wydziału VI – osobiście i w oparciu o Referenta Wychowania Ideowego kieruje bezpośrednio Służbą Oświatowo-Wychowawczą. Współpracuje z szefem Biura Informacji w zakresie wymiany informacji, Szefem Wydziału III – w sprawach Służby Oświatowo-Wychowawczej w zakresie równoległego jej traktowania w stosunku do szkolenia oraz Szefem Wydziału V – w zakresie kolportażu prasy.

17. Szef Służby Łączności – kieruje sprawami zaopatrzenia w sprzęt i środki łączności operacyjnej.

18. Kwatermistrz – osobiście i w oparciu o Szefów poszczególnych Wydziałów i Służb kieruje całością prac wchodzących w zakres Działu Administracji Sztabu, zapewniając w szczególności przygotowanie i opracowanie decyzji dla D-cy [Dowódcy] NSZ w drodze przez szefa Sztabu. W powyższym dziale pracy jest pomocnikiem Szefa Sztabu, a poza tym jego drugim Z-cą.

19. Adiutant osobisty Kwatermistrza – podobnie jak Adiutant osobisty Szefa Sztabu.

20. Szef Wydziału VI²⁰⁸ – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów Wydziału kieruje bezpośrednio przygotowaniami w zakresie spraw organizacji zaopatrzenia, etapów oraz transportów. Zapewnia funkcjonowanie kancelarii Wydziału, będącej równocześnie kancelarią ogólną Działu Administracji dla potrzeb Kwatermistrza. Współpracuje szczególnie z Szefami Służb, Szefem Wydziału III i Wojskowej Służby Komunikacji oraz w stopniu koniecznym z Szefami Wydziału I i II.

21. Szef Wydziału VII²⁰⁹ – osobiście i w oparciu o poszczególnych Referentów

²⁰⁸ Powinno być Wydział IV.

²⁰⁹ Finansowy.

Wydziału kieruje sprawami kasowymi, sprawozdań kasowych i kontroli finansowej oraz planowaniem zdobywania zasobów finansowych.

22. Szefowie Służb – według specjalnych Instrukcji.

23. Komendant Kwatery Głównej – dowodzi bezpośrednio oddziałami Kwatery Głównej, będąc w szczególności odpowiedzialnym za całość Bezpieczeństwa Kwatery Głównej D-cy[Dowódcy] NSZ oraz gotowość i sprawność bojową oddziałów Kwatery Głównej pod względem całości działania oraz poszczególnych wystąpień. Jest trzecim zastępcą Szefa Sztabu.

24. Adiutant osobisty Komendanta Kwatery Głównej – podobnie jak Adiutant osobisty Szefa Sztabu.

Źródło: AAN, NSZ, Szafa prof. Staffa, t. 19, k. 59–61.

1944 styczeń 15, Załącznik do rozkazu Dowódcy NSZ, płk. Tadeusza Kurcysza „Żegoty” określający organizację i zadania służby wywiadu i kontrwywiadu NSZ

Załącznik Nr.1b do

L.6/44 z dn.15.I.1944 r.

Zagadnienia wywiadu i kontrwywiadu

Jako konkretne zadania w dziedzinie wywiadu i kontrwywiadu stawiam następujące wymagania:

I. Organizacja wywiadu i kontrwywiadu.

Właściwymi czynnikami odpowiedzialnymi za organizację oraz wyniki wywiadu i kontrwywiadu są:

- a. na szczeblu Komend Okręgów – Szefowie Wydziałów Informacyjnych,
- b. na szczeblu Powiat.[owych] Komend – Oficerowie Informacyjni.

Szefowie Wydziałów Informacyjnych Komend Okręgów winni odgrywać w stosunku do Oficerów Informacyjnych Komend Powiatowych rolę kierowniczą, stawiając i kontrolując wykonanie powierzonych im względnie samorzutnie wykonywanych zadań. Ze swej strony organizują i wykorzystują:

- własną sieć wywiadu i kontrwywiadu celem zbierania wiadomości szczególnie ważnych lub wymagających podwójnego wywiadu i kontrwywiadu,
- własną centralę do ewidencjonowania i opracowywania wiadomości, będącą jednocześnie ekspozyturą Okręgową Szefa Wydziału Informacyjnego Dowództwa NSZ.

Niezależnie od powyższych ekspozytur Okręgowych tworzy Szef Wydziału Informacyjnego Dowództwa NSZ ekspozytury „Z” i „W”, celem zbierania wiadomości na poszczególnych kierunkach zainteresowania (zachód i wschód). Oficerowie Informacyjni Komend Powiatowych odgrywają rolę kierowniczo wykonawczą i stanowią podstawę w prowadzeniu powszechnego wywiadu i kontrwywiadu. Ten powszechny wywiad i kontrwywiad organizują Oficerowie Informacyjni Komend Powiatowych z jednej strony w oparciu o oddziały, z drugiej natomiast w oparciu o własną sieć informacyjną.

Podstawą skutecznej pracy informacyjnej oddziału jest poczucie obowiązku rozpoznawania i meldowania wiadomości o nplu [nieprzyjacielu]. Głównym celem i formą tej pracy jest wywiad.

Podstawą skutecznej pracy specjalnej sieci organizowanej przez Oficera Informacyjnego Komendy Powiatowej jest odpowiednie rozwinięcie tej sieci w terenie oraz odpowiednie stawianie zadań poszczególnych organom. Głównym celem i formą tej pracy jest kontrwywiad oraz wywiad specjalnie inspirowany i kierowany w formie poszczególnych zadań, obejmujących zarówno wiadomości natury ogólnej (wywiad wojskowy), jak i szczególnej (wywiad komunikacyjny, przemysłowy i polityczny).

Pracę wywiadu i kontrwywiadu na obu kierunkach wiąże dopiero Oficer Informacyjny kontrolując i porównując ich wyniki. Właściwymi czynnikami, wykorzystującymi wyniki wywiadu i kontrwywiadu są:

- a) na szczeblu Dowództwa NSZ – Szef Wydziału Informacyjnego w odniesieniu do wiadomości,
- b) na szczeblu Inspektoratów Obszarów i Obwodów – Oficerowie Informacyjni głównie w odniesieniu do danych wywiadu.

II. Wywiad wojskowy.

Celami i przedmiotami wywiadu wojskowego w ramach bardziej interesujących NSZ są:

- a) Ustalenie O.[rdre] de B.[ataille] ogólnego npla [nieprzyjaciela] dla orientacji i zamierzeń oraz O.[rdre] de B.[ataille] szczegółowego stosunku do sił żywych i obiektów przeznaczonych do opanowania.

Nad ustaleniem O.[rdre] de B.[ataille] ogólnego pracują w szczególności oddziały, stosownie do swoich miejsc dyslokacji, Oficerowie Informacyjni Komend Powiatowych oraz Szefowie Wydziałów Informacyjnych Komend Okręgów i Dowództwa NSZ.

O.[rdre] de B.[ataille] ogólne ma dać obraz:

- dyslokacji npla [nieprzyjaciela] według poszczególnych miejscowości,
- nr [numerów] i nazw oddziałów względnie obiektów, przeznaczonych do opanowania,
- stan[u] uzbrojenia i wyposażenia specjalnego oddziału,

– charakterystyki szczegółowej, potrzebnej dla oceny ogólnych warunków i wartości danego oddziału względnie obiektu.

Przy ustaleniu O.[rdre] de B.[ataille] ogólnego chodzi o stwierdzenie w szczególności, czy dany oddział (dowództwo, urząd, instytucja) stanowi stałą siłę okupacyjną czy też tylko przejściową. Następnie – czy są to siły żywe, na których opór bezwzględnie należy liczyć (SS, SA, SD, żandarmeria, Gestapo, policja itp.), czy też takie, z których oporem można mniej się liczyć (z jednej strony czynniki raczej administracyjne, jak: celnicy, kolejarze, pocztowcy itp.), z drugiej natomiast wojsko. Wreszcie ogół niemieckich urzędników i niemieckiej ludności cywilnej. Nad ustaleniem szczegółowego O.[rdre] de B.[ataille] pracują, pod kierownictwem właściwych taktycznych dowódców, przede wszystkim same oddziały przeznaczone do uderzenia na dane siły npla [nieprzyjaciela] względnie do opanowania danego obiektu.

O.[rdre] de B.[ataille] szczegółowe łącznie z rozpoznaniem terenowym ma dać dokładny obraz danego oddziału npla [nieprzyjaciela], względnie obiektu na zasadach wiadomości zdobywanych z rozpoznania bojowego.

b) Śledzenie ruchów przesuwanych przez dany teren transportami kolejowymi, samochodowymi i lotniczymi tylko celem liczenia się, względn.[ie] przeszkadzania im w odpowiednim czasie oraz wykorzystanie ich w razie możliwości dla własnej potrzeby.

c) Śledzenie zachowania się i nastrojów w poszczególnych jednostkach i w całych oddziałach (niemieckich urzędów i instytucji).

III. Wywiad komunikacyjny.

Wywiad komunikacyjny obejmujący w ścisłym tego słowa znaczeniu obiekty urządzenia, środki i zasoby komunikacyjne, winien być prowadzony z jednej strony pod kątem zdobycia i wykorzystania ich dla własnych celów, z drugiej natomiast pod kątem widzenia uszkodzeń lub zniszczeń, w wypadku, gdyby zdobyte miały służyć nplowi [nieprzyjacielowi].

Powyższy wywiad ograniczyć do:

1. Koleje – jakim taborem (lokomotywy, wagony) i zapasem paliwa można rozporządzać w wypadku wykorzystania dla przewozów krótkodystansowych (od jednej do drugiej stacji głównej, względnie węzłowej); gdzie, jakich

i jakimi środkami należy dokonać uszkodzeń lub niszczeń w urządzeniach stacyjnych (nastawnicach, zwrotnic[ach], wieżach wodociągowych), wzgl.[ędnie] na linii (nawierzchni, torów, przepustach, mostach), w wypadku niemożności ich opanowania.

2. Szosa – w razie wykorzystania – ochrona pewnych obiektów (np. mostów) w razie uszkodzeń lub zniszczeń – bombardowanie, uszkodzenia lub zniszczenia. W odniesieniu zwłaszcza do kolei, jak również dużych mostów na szosach, trzeba pamiętać, że nie chodzi tu o poważne uszkodzenia, a zwłaszcza niszczenia. Dlatego też wywiad musi być skierowany raczej na proste i łatwiejsze do naprawy uszkodzenia wzgl.[ędnie] [z]niszczenia.

3. Telekomunikacja – główną uwagę zwrócić na możliwość wykorzystania kolejowej sieci łączności, zdobywając w tym celu odpowiednie schematy łączności i pozyskując odpowiedni techniczny personel kolejowy dla spraw łączności. Równolegle trzeba dążyć do zdobycia i przygotowania do wykorzystania schematów ogólnej i wojskowej sieci telekomunikacyjnej, ze szczegółowym uwzględnieniem wykorzystania, wzgl.[ędnie] przeszkodzenia w wykorzystaniu przez npla [nieprzyjaciela], z reguły w dużych miastach i między poszczególnymi garnizonami (skupiskami) npla [nieprzyjaciela].

4. Radiokomunikacja – główną uwagę zwrócić na zdobycie i wykorzystanie sprzętu korespondencyjnego oraz równolegle odbiorczego, prowadząc w tym celu wywiad skierowany na sprzęt, będący w posiadaniu zarówno [tekst urwany]. Szczególny wywiad pod tym względem musi dostarczyć danych w odniesieniu do stałych radiostacji, będących w posiadaniu władz kolejowych oraz stałych i polowych (między innymi posterunków obserwacyjno-meldunkowych) będących w posiadaniu wojska.

IV. Wywiad przemysłowy.

Wywiad przemysłowy równocześnie i gospodarczy ograniczyć w ramach interesujących NSZ bezpośrednio do:

1. Fabryk – produkujących broń, amunicję, mat.[eriały] wybuchowe, sprzęt saperski, łączności itp. wg potrzeb powstańczych (głównie piechoty), określając w przybliżeniu przeciętne zapasy gotowych fabrykatów, ich stan użytkowy bezpośrednio po zdobyciu itp.

2. Warsztatów naprawczych broni i sprzętu – wg szerszych potrzeb powstańczych (artylerii, piechoty itp.) określając w przybliżeniu przeciętny stan broni i sprzętu będących w naprawie.

3. Wszelkiego rodzaju magazynów i składów wojskowych – określając ich przeznaczenie (w ramach oddziału piechoty, służby uzbrojenia, służby intendenty itp.) oraz przeciętną zawartość.

4. Wszelkiego rodzaju magazyny i składy – mogących służyć celom zaopatrzenia w żywność, środki sanitarne itp.

Wywiad ten ma dać podstawę do wprowadzenia danych obiektów wraz z ich załogą (ochroną) do O.[rdre] de B.[ataille] ogólnego i zależnie od wartości i stopnia zainteresowania zapasami do O.[rdre] de B.[ataille] szczegółowego npla [nieprzyjaciela].

V. Wywiad polityczny.

Wywiad polityczny, równocześnie społeczno-polityczno-wojskowy, ma ustalić ośrodki dyspozycyjne, zamierzenia i możliwości działania głównie wrogów Narodu Polskiego, do których należy zaliczyć:

1. organizacje i elementy obce (sowieccy emisariusze, dywersanci ukraińscy, na razie teoretycznie – wszelkiego rodzaju legiony wschodnie).

2. organizacje i elementy wywrotowe (komuniści, Gwardia Ludowa, bandy samowłańcze itp.)

3. elementy przestępcze (bandy rabunkowe, wszelkiego rodzaju kryminaliści, męty społeczne itp.).

Wywiad ten ma dać podstawę z jednej strony do walki z powyższymi organizacjami, wzgl.[ędnie] elementami już obecnie [obecnymi], z drugiej natomiast do przyjęcia i w razie potrzeby wprowadzenia w czyn odpowiednich środków zapobiegawczych i wykonawczych w okresie starcia zbrojnego. Powyższym wywiadem niezależnie od wojskowego objąć również obozy jeńców sowieckich i ewentl.[ewentualnie] powstałe getta, względnie skupiska żydowskie.

Przychylny wywiad polityczny, równocześnie polityczno-wojskowy prowadzić w stosunku do bratnich organizacji polskich i życzliwie nastawionych do Narodu Polskiego elementów, między innymi wojsk węgierskich, obozów jeńców francuskich itp., dążyć do przenikania wśród nich wywiadem i pozyskania ich,

na razie w drodze luźnych kontaktów na rzecz NSZ.

VI. Kontrwywiad.

Kontrwywiad winien mieć na celu:

1. bezpieczeństwo ogółu i pojedynczych osób pracujących w NSZ wzgl.[ędnie] na rzecz NSZ.
2. konspirację celów, zamierzeń, prac i lokali służących prywatnie i służbowo NSZ.
3. likwidację szczególnych szkodników lub specjalnie groźnych i bezpośrednio zagrażających NSZ, wszelkiego rodzaju agentów, konfidentów i prowokatorów, stojących na usługach niemieckich lub wrogich Narodowi Polskiemu, a w szczególności NSZ.

Współpracując z komórkami kontrwywiadu bratnich organizacji polskich, kontrwywiad ten ma służyć ogólnym celom bezpieczeństwa Narodu Polskiego, wykrywając wszelkiego rodzaju zarządzenia prewencyjne, represje wykonawcze w stosunku bądź do ogółu, bądź do poszczególnych jednostek, w kontrwywiadzie o charakterze ogólnym, winni brać udział wszyscy począwszy od pojedynczych członków i najmniejszych oddziałów (komórek organizacyjnych). Praca ta obok ścisłego przestrzegania warunków konspiracji powinna polegać na wykrywaniu i rozpoznawaniu osób podejrzanych, przy równoczesnym usuwaniu się, względnie unikaniu ich oraz zawiadamianiu właściwych komórek kontrwywiadu. Komórki te w obecnej chwili i w przyszłości winny być dość liczne (1–2 ludzi na drużynę, 2–3 ludzi na każdą gminę, większą ilość w miastach), tak, by rzeczywisty agent, konfident lub prowokator nie uszedł uwagi [w] swej działalności na szerszym terenie i był rozpoznany i unieszkodliwiony zanim mógłby przynieść większe szkody i straty. Kartoteki likwidacji agentów, konfidentów i prowokatorów, winni prowadzić w odniesieniu do osób narodowości polskiej Oficerowie Informacyjni Komend Powiatowych, względnie Kierownicy A[kcji] S[pecjalnej] na szczeblu Komend Okręgów w oparciu o wyroki Sądów Wojennych. W ramach Kontrwywiadu nawiązywać i utrzymywać łączność z aresztowanymi, wzgl.[ędnie] uwięzionymi członkami NSZ.

VII. Praca wywiadu i kontrwywiadu na rzecz A[kcji] S[pecjalnej].

Dla celów ogólnej orientacji i planowania Kierownicy A[kcji] S[pecjalnej] muszą mieć dostarczone O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela], obejmujący dany teren działania. Poza tym, dla specjalnie upatrzonych, wzgl.[ędnie] bieżących akcji winni mieć poszczególne dane dla następujących form działania A[kcji] S[pecjalnej]:

- dywersji i partyzantki, skierowanej przeciw okupantowi,
- walki z organizacjami, wzgl.[ędnie] z mniejszościami wrogimi dla Narodu i Państwa Polskiego,
- walki z elementami wywrotowymi,
- walki z elementami przestępczymi,
- bezpieczeństwa wewnętrznego organizacji,
- ochrony ludności polskiej,

Pytania odpowiadające powyższym formom działania rozpadną się na kilka grup. I tak np. zagadnienie dywersji (jak również partyzantki) ma objąć nie tylko wskazanie obiektu najbardziej celowego do działań, ale również i wiadomości związane z tym obiektem, mogące mieć wpływ na zamierzone działania.

Przykładowo biorąc, nie wystarczy donieść, że w okolicy Jadowa operuje banda komunistyczna, lecz trzeba podać z kim się kontaktuje, gdzie leży jej ośrodek dyspozycyjny, kto na jej czele stoi, w jakich rejonach operuje, jaki jest jej skład i uzbrojenie, a dalej – czy w okolicy są jakie siły okupanta i gdzie, jak wielkie, jak odnoszą się do danej bandy, czy okoliczne drogi są patrolowane itp. Kwestionariusz w tym względzie musi być wyczerpujący.

Z drugiej strony, ponieważ ujęcie w formie pytań wszystkich żywotnych kwestii byłoby niemożliwe, kwestionariusz taki musi uwzględnić inicjatyw[ę] tych, którzy nań odpowiedzą, inicjatywę utrzymującą się w ogólnych granicach zamiarów A[kcji] S[pecjalnej], a więc pełny obraz rzeczywistości pozwalający kierować wypadkami.

1. Odnosnie dywersji i partyzantki przeciw okupantowi.

a) wskazanie rodzaju obiektów dla działań dywersyjnych (rejonu działań powstańczych) z uwzględnieniem ich znaczenia moralnego oraz ważności dla potencjału wojennego okupanta,

- b) wskazanie poszczególnych obiektów w terenie nadających się do działań dywersyjnych,
- c) dokładne meldowanie o rozmieszczeniu, składzie, uzbrojeniu, sile i zwyczajach okupanckich oddziałów policyjnych, bezpieczeństwa, wojskowych, zapasowych i pomocniczych.

2. Oдноśnie walki z organizacjami wrogo odnoszącymi się do Narodu i Państwa Polskiego.

- a) charakterystyka ich działalności,
- b) rozmieszczenie w terenie ośrodków dyspozycyjnych i wykonawczych,
- c) dane personalne (możliwie dokładne adresy i plany dojścia),
- d) siła, skład, uzbrojenie.

3. Oдноśnie walki z elementami wywrotowymi.

- a) charakterystyka ich działalności,
- b) rozmieszczenie w terenie ośrodków dyspozycyjnych i wykonawczych,
- c) dane personalne (możliwie dokładne adresy i plany dojścia),
- d) siła, skład, uzbrojenie,
- e) dokładnie wiadomości o działaniu komunistów z terenu W-wy i ważniejszych miast poszczególnych Okręgów,
- f) represje ze strony okupanta, po wykonaniu działania elementu wywrotowego.

4. Oдноśnie walki z elementami przestępczymi.

- a) rozmieszczenie w terenie,
- b) siła, skład, uzbrojenie,
- c) nazwiska, adresy, rysopisy, przywódców,
- d) meldunki z ich działalności (kiedy, gdzie, co).

5. Oдноśnie bezpieczeństwa wewnętrznego organizacji.

- a) meldunki o poszczególnych działaniach przedsiębiorzonych przez oddział A[kcji] S[pecjalnej],
- b) ich ocena w oczach społeczeństwa polskiego oraz reakcja okupanta,
- c) wskazanie osób, wzgl.[ędnie] grup, współpracujących z okupantem lub elementami wywrotowymi (podać dowody),

d) wskazanie osób zagrożonych przez okupanta, wzgl.[ędnie] elementy wywrotowe (wskazać przypuszczalny termin aresztowania i ewentualny sposób ochrony).

6. Oдноśnie ochrony ludności polskiej.

a) meldunki o represjach z możliwym przytoczeniem bezpośredniego powodu,

b) meldunki o obozach, więzieniach i aresztach (rozmieszczenie i ochrona).

VIII. Uwagi końcowe.

Koniecznym warunkiem dobrej i pożytecznej pracy wywiadu i kontrwywiadu, jest przede wszystkim odpowiednia obsada stanowisk Oficerów Informacyjnych w Komendach Powiatowych i stworzenie im warunków do odpowiednio postawionej i wydajnej pracy w terenie oraz w oddziałach, które dotąd w tej pracy były mało zaangażowane. Dalsza pożyteczność pracy wywiadu i kontrwywiadu zależy tylko od dobrego rozpracowania zadań i dobrej oceny zdobywanych wiadomości, również w oparciu o własną sieć, a przede wszystkim od dostarczania ich po rozpracowaniu na użytek poszczególnych zainteresowanych komórek.

Źródło: AAN, NSZ, Szafa prof. Staffa, t. 19, k. 115–119.

Dokumenty

Rozpoznanie sił i działań niemieckich

1941 lipiec 1, Meldunek wywiadu ZJ z Rejonu Platerów na Podlasiu

M.[iejsce] P.[ostoju] dnia 1.VII.[19]41 r.

M E L D U N E K Nr. 49.-

Dane Mirosława²¹⁴-

i Sępa²¹⁵

Rejon P L A T E R Ó W

Do dnia 22.VI.[19]41 w rej.: Platerów – Klimczyce – Sarnaki – Zabuże – Łosice skoncentrowano 2 dyw.[izje] piech.[oty] oraz 1 bryg.[adę] panc.[erną] SS.

1) Dyw.[izja] piech.[oty] 125; znak – liście dębowe; D-ca Gen. leutn. BIN-KEIST²¹⁶; Szt.[ab] dyw.[izji] Sarnaki – Szkoła Pow. (Dn. 22.VI bolszewicy trafili bombą kruszącą, zabijając 4-ech oficerów, 5 podofic.[erów], 2 szer.[egowych] sztabu). Nr. Feldpost Szt[abu] Dyw[izji] Radom – 32515); Feldp.[ost] art.[ylerii] dyw.[izyjnej] 38485; pion.[ierów] dyw.[izyjnych] 03154; kaw.[alerii] dyw.[izyjnej] 36892.

2) Dyw.[izja] piech[oty] Nr 119 (?), znak – miecz krótki; D-ca Dyw. – Gen. brygady R.v. TSCHUDI; Sztab Dyw. Czeberaki, N-ry Feldp.[ost] Sztabu: 09373 i 09373-D.

3) Bryg.[ada] panc[erna] SS; D-ca OberstP.v. LOHNE; Sztab – maj[ątek] Chłopków, rozmieszczenie pancerek i czołgów: las Szpaki i M. Litewniki. (20.VI.41)

Dnia 21.VI. przez M. Litewniki, Kornicę i Walim przejeżdżały oddziały dywizji ze znakiem lwa stojącego (przeważnie artylerja). Kierunek marszu: Serpelicze–Zabuże.

W szybkim tempie (od 14.VI.) buduje się twardą nawierzchnię na drogach: Hruszniew – Szpaki oraz Łosice – Hruszniew – Walim – Zakalinki – Zabuże.

Na terenie rzeźni w Łosicach zakopano ciężką amunicję art.[yleryjską] oraz

²¹⁴ NN.

²¹⁵ NN.

²¹⁶ Nazwisko prawdopodobnie zniekształcone.

am.[unicję] ppanc. w skrzyniach.

W 1-m km. na półn. od maj.[ątku] Falatycze i w 250 mtr. na zachód od północnego cypla lasu maj.[ątku] Hruszniew – pojedyncza stodoła – skład amunicji art.[yleryjskiej]

Dn. 21.VI.41 przyjeżdżał do Platerowa z Siedlec Gen. Keitl (?)²¹⁷ – D-ca armii, którego siedzibą jest Siedlce.

(Wilk)²¹⁸

Źródło: AAN, 207/10, k. 7, mps.

²¹⁷ Powinno być: Keitel.

²¹⁸ NN.

Dn. 21.II.[19]42 [r.]

N1/42

ZJ Okręg Informacja

Załączam „Enstörungsbereichsskizze”²¹⁹ kopia 4-ech odcinków linii łączności na 2-ch arkuszach oraz kopię meldunku „Wilka”²²⁰ z dn.1.VII.[19]42 [r.]

– N4g.

Nadmieniam, że oddziały wojskowe wymienione pod punktami 1 i 2 wym.[ienionego] meldunku znajdują się obecnie na froncie środkowym i wchodzi w skład IV armii gen. feldm. [Günther] v.[on] Kluge.

Lis²²¹

Załączam ponadto 1 egz. pisma socjalist.[ycznego] „Gwardia”, –
Całość

Uwaga: – bez zwrotu!

Źródło: AAN, 207/10, k. 6, rkps.

²¹⁹ Szkic obszaru zakłóceń. Brak tego załącznika.

²²⁰ NN.

²²¹ NN.

Dn. 21.II.[19]42 [r.]

N4/42

Okręg – Informacja

Załączam do wglądu, wykorzystania i zwrotu do dnia 1.III.1942:

Odpis meld.[unku] N.3/42 z Brześcia. Podaje Inform[ator] odpis wezwania o zdawanie ciepłych rzeczy oraz wiadomość o rozstrzeliwaniu „ze względów humanitarnych”.

Sylwetki znaków samochodowych za styczeń z m. Brześcia (86 sylwetek na 7 arkuszach).

Fotografie ofiar terroru niemieckiego, rzekomych partyzantów – 4 szt. wraz z częścią meldunku „Romaniuka”²²² z dn. 27.XI.[19]41 [r.].

Plan miasta Biała Podl.[aska] z dyslok.[acją] garnizonu oraz lotniskiem sporządzony w styczniu 1942 r. – całkowicie aktualny.

Szkic odręczny: lotniska, magazynu, koszar, fabr[yki] części samochodowych. Fabr[yki] amunicji w Neubrandenburgu (Rzesza). Szkic dostarczony przez zbiegłego z Oflagu.

Lis²²³

Uwaga: Zwrot załączników!²²⁴

Źródło: AAN, 207/10, k. 9, mps.

²²² NN.

²²³ NN.

²²⁴ Brak załączników.

Dn. 28.II.[19]42 [r.]

N6/42

„ZJ – Okręg IV. – Inform.[acja]”

Załączam do wglądu, wykorzystania i zwrotu do dnia 10.III.1942. – (wtorek)

Plan m. Brześcia z dyslok[acją] garnizonu na 1.II.[19]42 [r.], legendę do tegoż wraz ze zmianami i rysunkami uzupełniającymi.

Szkic lotniska w Świdniku pod Lublinem. – (kopia) na 1.IX.[19]41 [r.].

Szkic (kopja) bazy lotn[iczej] Małaszewicze na 5.VIII.[19]41 [r.].

Szkic lotniska Kripolany²²⁵ w Białymstoku na 8.VIII.[19]41 [r.].

Plan m. Baranowicz z dyslokacją garnizonu na 1.II.[19]42 [r.].-

Załączników 11²²⁶.

Lis²²⁷

Uwaga: Zwrot załączników!

Źródło: AAN, 207/10, k. 8, mps.

²²⁵ Powinno być: Krywlany.

²²⁶ Brak załączników.

²²⁷ NN.

1943 luty 12, Rękopis raportu specjalnego do CSW z terenu Okręgu VI Częstochowa

M.[iejsce] p.[ostoju] dnia 12.II.1943 [r.]

Ref.[erat] II Inf.[ormacyjny]

Kom.[enda] Żbik²²⁸

L.D. 5/II/43

Do

Centrali Wywiadu

w Warszawie

Raport specjalny Nr 3

I.A. Siła żywa npla [nieprzyjaciela] stacjonowana stale w terenie

1. Bez szczególnych zmian jak w Raporcie Nr 1.

2. W koszarach „Zawady” od dłuższego czasu mieszczą się jeńcy sowieccy, których jest obecnie do 200 osób.

W barakach na „Zawodziu” również są jeńcy sowieccy około 250 osób.

W.w. są zatrudniani przy robotach leśnych i drogowych. Obecna śmiertelność jest b.[ardzo] mała, wyżywienie marne.

Transportów świeżych jeńców od dwóch miesięcy nie ma. Ponadto w Olsztynie koło Częstochowy są umieszczeni jeńcy sowieccy oficerowie, w liczbie do 50 osób, którzy są zatrudnieni przy karczowaniu pni w lesie olsztyńskim. Wyżywienie względne, śmiertelności dotychczas nie było.

B. Jednostki znajdujące się w terenie przejściowo

1. Dnia 24.XII.42 do koszar „Zacisze” przybyło z Niemiec miejscowość nieznana około 600 rekrutów do przeszkolenia artyleryjskiego. Tegoż dnia wysłano na front

²²⁸

Kryptonim Okręgu VI Częstochowa.

wschodni do 450 żołnierzy już przeszkolonych bez sprzętu art.[yleryjskiego].

2. Dnia 25.XII.42 do baraków na „Zawodziu” przybyło 19 ofic.[erów] i 450 żołnierzy. Wymienieni są w wieku od 17 do 24 lat i szkoleni są według regul.[aminów] piechoty. Odznak przynależności do pułków na mundurach nie posiadają. Wygląd żołnierzy mizerny, ekwipunek posiadają niejednolity, koce różnych kolorów, buty i trzewiki itp.

3. Dnia 4.II.43 z koszar art.[ylerii] „Zacisze” wysłano w kierunku Warszawy do 380 żołnierzy przeszkolonych oraz w dniu 9.II.br. do 200 żołnierzy. Wymienieni odjechali ze stacji kol.[ejowej] Stradom-Częstochowa. Broni art.[yleryjskiej] ani sprzętu z sobą nie zabrali. Żołnierze ci pochodzą z pułków 169, 243, 276, 314 i 424. Do jakiej miejscowości zostali wysłani, nie ustalono. Stan obecny w koszarach art.[ylerii] „Zacisze” sięga do 1000 żołnierzy + stała załoga instr.[uktorska] podana w Raporcie spec.[jalnym] Nr 1.

II.A. Obiekty wojskowe

Przedstawiam 2 szkice koszar piechoty „Zawady” i koszar art.[ylerii] „Zacisze”.

B. Obiekty służby uzbrojenia i zaopatrzenia

1. Na ul. 1-go Maja Nr 6 mieści się piekarnia wojskowa, która zaopatruje oddziały stacjonarne w Częstochowie.

2. W fabryce Motte Częstochowa znajduje się magazyn paszy i słomy dla koni wojsk.[owych], ilość nieznana.

3. Magazyn materiałów pędnych Al. Wolności 67/69 „Tankstelle”, posiada 6 rezerwuarów na benzynę, z których są dwa na powierzchni, a 4 ukryte w ziemi. Ilość benzyny dokładnie nieznana, lecz przypuszczalnie określa się do 80.000 litrów.

4. Przy ul. Tartakowej jest młyn, który ma na składzie do 5 wagonów mąki i do 5 wagonów żyta.

5. Młyn Stradom Częstochowa ma na składzie do 150 wagonów żyta. Magazyny żywnościowe Farbiarnia w pobliżu więzienia „Zawodzie” posiadają na składzie do 150 wagonów żyta.

6. Magazyn „Jedność” w fabryce Motta ma na składzie do 80 wagonów żyta.

III.C. Przemysł

1. Fabryka Raków zatrudnia do 3600 pracowników w tym 102 urzędników wojsk.[owych] i 15 Werkschutzów. Produkcja dzienna w omawianej fabryce sięga do 200 pocisków art.[yleryjskich] 15 cm, 200 ton gwoździ od 2–6 cali, 90 ton sztabów żelaznych i 70 ton drutu 5,5–15 mm. Pociski i sztaby żel.[azne] wysyłane są do Rzeszy, miejscowość Lipsko. Generalnym dyrektorem danej fabryki jest generał Budyń²²⁹, zam.[ieszkały] w Berlinie, zastępcą jego jest kpt. pil. Kuskolege, zam.[ieszkały] przy fabryce w pałacu.

2. Niemiecka fabryka marmolady „Kawaskiego” ul. Orzechowskiego 3 w Częstochowie produkuje marmoladę dla wojska i ludności cywilnej. Ilość produkcji nieustalona.

B. Obiekty ważne dla aprowizacji

1. Przy ul. Bór mieści się rzeźnia miejska, która obecnie jest czynna dla wojska i ludności niemieckiej.

2. Magazyny cywilne „Społem” artykułów pierwszej potrzeby dla ludności miasta Częstochowy na ul. 1go Maja Nr 2/4 i „Jedność” na [ul.] 1-go Maja Nr 6.

3. Dla ludności pracującej w fabrykach „Raków”, Warta i Stradom są potworzone przy tychże konsumy, które zaopatrują tych ludzi w żywność.

²²⁹ Nazwisko zniekształcone.

Różne

1. Na terenie Częstochowy w ostatnich czasach daje się odczuć działalność komuny, przeważnie wśród sfer robotniczych. Objawem jest radość tych ludzi z powodu zbliżania się wojsk sowieckich, także za gazety tut.[ejsze] płacą ceny do 5 zł za egzemplarz. Ponadto dużo przemyka się radosnych wiadomości z terenów Sowietów, rzekomo przez radio. Nawiązując do niniejszego i poprzednich meldunków, ustaliłem dalsze osoby pracujące w komunie jak: Rybicki, Limanowicz, Kądzielski i Pierzyna zam.[ieszkali] w Częstochowie na piachach koło cmentarza żydowskiego. Wymienieni przed wojną również byli działaczami komunistycznymi. Zachodzi podejrzenie, że jeden z tych jest prezesem komunistów na terenie Częstochowy lecz dotychczas dokładnie nie ustalono. Nadmieniam, że w pobliżu zamieszkania wyżej wym.[ienionych] znajdują się ukryte magazyny broni i amunicji, miejsce na razie nieznane. Wywiad w tej sprawie prowadzę nadal.

2. W Getcie Częstochowskim znajduje się obecnie do 4500 Żydów, którzy są używani do pracy w fabrykach i różnych zakładach.

3. W Gethcie Radomsko po zlikwidowaniu w styczniu br. ponad 6000 Żydów obecnie pozostało około 20, którzy są używani do prac w mieście.

4. W Częstochowie zamieszkuje Volksdeuczów [Volksdeutschów] 5606 osób i Reichseduczów [Reichsdeutschów] 3000 osób. Ludność ta, a przeważnie Volksdeucze są ostatnio przygnębieni wypadkami na Wschodzie i okazują się więcej uległymi wobec Polaków. Mimo tego ww na ogół odnoszą się ze wstrętem i niechęcią do ludności polskiej.

5. W ostatnich czasach na usługach „Gestapo” pojawili się ludzie przeważnie mężczyźni, wałęsający się po sklepach i domach prywatnych, oferując sprzedaż ołówków, kopert, listów itp. Wymienieni legitymują się kartami zwolnienia z obozów jeńców polskich z Niemiec.

6. Po raz drugi „Gestapo” spisuje ofic.[erów] i podofic.[erów] oraz ludzi zdolnych do dywersji, specjalny nacisk jest na podoficerów, gdyż tych w terenie jest b.[ardzo] dużo. Wymienieni mają być aresztowani i osadzani w obozach.

7. Od dnia 15.I.[19]43 [r.] do chwili obecnej na terenie Okręgu Żbik trwają nieustannie łapanki, uliczne w lokalach publicznych, na dworcach, w pociągach, a nawet w mieszkaniach prywatnych.

8. W dniu 10.II.[19]43 [r.] o godz. 18 do miejscowości Janów koło Częstochowy przyjechała dwoma samochodami bojówka Polaków w składzie 30 ludzi, ubrana po cywilnemu, uzbrojona w broń krótką palną i granaty. Bojówka ta zabrała ze sklepu Volksdeucza wszystkie towary włókiennicze i skóry, jak również garderobę i pościel. Wartość zabranego towaru sięga do 800.000 tysięcy złotych. Odjeżdżając bojówka rozlepiła odezwy treści tej: „Jeżeli Niemcy ścigają cię przyjdź do nas”.

Orkan²³⁰ Ofic.[er] Inf.[ormacyjny]
Kom.[endy] Żbik

Źródło: IPN, BU 1569/98, k. 19–21, rkps.

²³⁰

St. sierż. Stefan Karpiński, oficer informacyjny Okręgu Częstochowa.

NSZ

XIII/30/wyw.[iad]²³¹

Romanowski²³²

M.[iejsce] p.[ostoju] Białystok, 6.III.1943 r.]

Pan Dowódca NSZ

Wywiad Centrala

Meldunek za czas od 16.2 do 6.3.1943 [r.]

Z koszar 14 D[ywizjonu] A[rtylerii] K[onnej] przy ul. Bema [w Białymstoku], Niemcy wywożą broń i amunicję. Dnia 28.2. r.b. wywieźli 10 wagonów armat sowieckich i wózków do amunicji. W tychże koszarach znajduje się jeszcze około 300 armat sowieckich. Stałej załogi nie ma. Odbywają się tam tylko szkolenia rekrutów, którzy po 2 do 3 tygodniach ćwiczeń wyjeżdżają na front.

Z koszar garnizonowych – ul. Wojskowa, wywożą stare zapasy bolszewickie[j] miedzi, aluminium i cyny.

Na lotnisku w Białymstoku prowadzi się w dalszym ciągu roboty budowlane jak: budowa „Werthalle – Junkershalle” z przybudówkami dla warsztatów reparacyjnych samolotów, na rejonie B obok hangaru numer IV (patrz poprzednio załączony plan lotniska); przybudówka do hangaru nr IV, taka sama jak już istnieje przy hangarze Nr. I rejon A, także dla warsztatów reparacyjnych oraz wykończenie 3 budynku koszarowego przy lotnisku (PanzerKaserneSüd [Koszary Pancerne Południe]). Poza tym w dalszym ciągu odbywa się szkolenie pilotów. Uczniowie w liczbie około 100 są przeważnie (90%) w randze kaprali (Unteroffizier), loty ćwiczebne odbywają się wyłącznie na samolotach typu HE 111, których jest około 30, łączna ilość samolotów waha się w granicach 35–40 maszyn.

Na przedmieściu „Nowe Miasto” część południowo zachodnia, Niemcy

²³¹ Numeracja powiatu (XIII/30, czyli Białystok miasto) wywodząca się jeszcze z ZJ.

²³² NN – oficer informacyjny Powiatu 7m (Białystok miasto).

budują dwa stanowiska dla dział przeciwlotniczych.

Z fabryki krawieckiej wywieziono do Niemiec 150 robotników obojga płci.

Obecnie coraz częściej daje się zauważyć na ulicach miasta legitymowanie przechodniów, przeważnie młodzieży, w celu sprawdzenia czy dany osobnik pracuje i czy ma paszport niemiecki.

Dnia 24.2. br. przybył rozkaz z D. R. Reichsbahn Königsberg (Pr) do D. Reichsbahn Maschinenamt Białystok o treści następującej: należy tak utrzymać wszystkie maszyny, aby na dany rozkaz z dyrekcji były przygotowane do jak najszybszego wywieżenia z Białegostoku na Zachód. (Komentarz jednego z urzędników niemieckich: „To jest ostrożność, gdyż może się zdarzyć, że w krótkim czasie Białystok będzie zagrożony ze strony nieprzyjaciela – a my Niemcy, gdy opuszczamy jakąś miejscowość to zabieramy wszystko co mógłby się przydać dla nieprzyjaciela”).

Co się tyczy elementu dla nas niezdrowego to wszystkie podejrzane osoby podlegają jeszcze raz dokładnemu sprawdzeniu i zebraniu wiadomości konkretnych (faktów) i sądzę, że za 2 do 3 tygodni będę w stanie przedstawić szczegółowy ich wykaz.

W ostatnich dniach Gestapo pozabierało radia Volksdeutschom.

Do powyższego meldunku załączam broszurkę Rosyjskiego Komitetu znalezioną w pociągu wiozącym żołnierzy niemieckich na front wschodni.

Ofic.[er] informacyjny

Źródło: IPN, BU 1569/87, k. 36, mps.

1943 marzec 28, Meldunek wywiadowczy por./kpt. Czesława Zawadzkiego „Gozdawskiego”, szefa wywiadu Okręgu XII Podlasie, do Centrali Służby Wywiadu

NSZ

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 28.III.[19]43 [r.]

Szef. Wyw.[iadu] Okr.[ęgu] XII

Nr 9/inf. W.

Meldunek sytuacyjny

I. W ubiegłym miesiącu administracja niemiecka, za pośrednictwem „swoich ludzi”, ambon, nauczycieli polskich, polskiego samorządu i inn.[ych] – prowadziła intensywną propagandę na rzecz zapisywania się na roboty do Niemiec. Następnie doręczono większości młodzieży obojga płci, w wieku od 15–25 lat, karty powołania.

Okazało się jednak, że akcja ta nie dała rezultatów: ochotników na roboty do Niemiec nie było.

Wobec tego rozpoczęto akcję zastraszania i akty terroru, a mianowicie:

1. Rozpuszcza się pogłoski, że z ludnością polską będą Niemcy postępować jak z żydami (meldunek of. inf. pow. Sokołów – wiadomość od żandarmerii).

2. a) Of.[icer] inf.[ormacyjny] pow.[iatu] Siedleckiego melduje, iż 18 b.m. żandarmeria z Łosic dokonała mordu na rodzinie gospodarza Mojżyna Stanisława ze wsi Hołowczyce tejże gminy. Zostali zabici w mieszkaniu: Mojżyn Stanisław, Mojżyn Feliksa, Gałęcki Roch i jego narzeczona (nazwisko nieustalone). Zabójstw tych dokonano pod pretekstem ścigania Gałęckiego, który zbiegł z Niemiec.

b) We wsi Brzuza, gm. Łochów, zabito 6 osób, w tym kowala, jakoby za to, że nie zameldował on o reperacji broni w jego kuźni przez bandę. Po zabiciu kowala został zabrany jego najstarszy syn lat 17. Po zabitym pozostała rodzina składająca się z 10 osób, przeważnie drobnych dziatek wraz z matką. Poza tym uprowadzono 20 osób, których los nie jest znany. Spalono 2 stogi siana.

c) W wsi Łosiewice, gm. Łochów, zabito gajowego i ciężko raniono jego żonę.

d) We wsi Szynkarzyczna, gm. Sadowo²³³, zabito 4 osoby, 15 osób uprowadzono ich los nieznany.

e) We wsi Zarzетка, gm. Sadowne zabito 11 osób, 18 osób uprowadzono i 7 gospodarstw doszczętnie spalono.

Akcję egzekucyjną wykonała żandarmeria i oddział „Sonderdienstu”²³⁴.

(Mel.[dunek] Of.[icera] inf.[ormacyjnego powiatu] Węgrów).

Równocześnie z przeprowadzaną akcją terrorystyczną ogłasza się, że za niestawienie się do robót będą konfiskować majątki i palić zabudowania. Wobec powyższego prowadzona przez Hansa Seemana i kier. łapanek Sontaga (pow. siedlecki) łapanka daje im pewne rezultaty: po kilkadziesiąt wozów dziennie przyjeżdża z młodzieżą do Arbeitsamtu, eskortowani tylko przez jednego „Sonderdiensta” i jednego cywilnego łapacza. Tabor taki liczy około 200 ludzi. Widok dla ludności miasta b. przygnębiający, tym bardziej, że od 1.IV. [19]43 [r.] mają rozpocząć łapanki w miastach.

Wskutek takiego stanu rzeczy stan moralny naszych członków w terenie jest b. zły, a w ogóle nastroje społeczeństwa minorowe.

Szef Wyw.[iadu] Okr.[ęgu]

Gozdawski²³⁵

Źródło: IPN, BU 0208/1066, k. 9–13, mps.

²³³ Powinno być: Sadowne.

²³⁴ Służba Specjalna, niemiecka policja pomocnicza.

²³⁵ Czesław Leon Zawadzki (1895–?), „Gozdawski”, „Wiktor”, „Świątkowski”, „Nowicki”, por. /kpt., w konspiracji żołnierz ZJ i NSZ; szef Wydziału II w KO XII NSZ w I połowie 1943 r., po wojnie w podziemiu.

1943 kwiecień 19, Sprawozdanie sytuacyjne por./mjr. Karola Sęka „Jakuba Rolki” z XII Okręgu NSZ (Podlasie) za okres 16 marca–16 kwietnia 1943 roku

M.[iejsce] p.[ostoju] 19.IV.[19] 43 [r.]

Sprawozdanie za czas od 16.III. do 16.IV.1943 [r.]

I.

a) Garnizon: 3 baony muzułmanów wyjechało do Rembertowa na przeszkolenie III stopnia z bronią maszynową, art.[yleryjską] itp.

b) Przybyło nowe 3 baony na przeszkolenie II stopnia, przybyli z Ostrołęki.

c) 27.III.[19]43 r. przejeżdżały przez Siedlce – 3 transporty (razem pułk) muzułmanów z Małkini na front wschodni. Żołdacy popili się za sprzedane sorty mundurowe (buty, mundury, pasy główne itp.) przy czym jeden z nich nazwał przechodzącego oficera niemieckiego „Germańskaja sobaka”. Oficer kazał go zastrzelić towarzyszącemu żołnierzowi niemieckiemu.

d) 29.III.[19]43 [r.] jeden z oficerów Ortskomendantury wyraził się do podoficerów tam zatrudnionych, że niedługo w Warszawie sformowany będzie „rząd polski przychylny Niemcom”. Możliwe, że ma to związek z publikacjami w „Szmatławcu”²³⁶ o wymordowaniu rzekomo przez bolszewików 12 tys. ofic.[cerów] polsk[ich].

e) Przeszło przez teren tut.[ejszego] pow.[iatu] drogą kołową na wschód 390 wozów (samoch.[odów]) ciężarowych. Ze wschodu na zachód: 92 transporty rannych, 212 transportów rozbitego sprzętu przeważnie samoloty: 14 transportów potłuczonych parowozów (jeden parowóz na platformie – pociąg o 35–40 wagonów) oraz 14 transportów innego sprzętu kolejowego pobitego.

W okresie sprawozdawczym zaobserwowano znaczne rozprężenie i demoralizację wśród wojska i urzędników, a także urzędników cywilnych Niemców – sprzedają bowiem wszystko, co się daje sprzedać (jeden z moich ludzi kupił piękny motocykl angielskiej marki oraz bormaszynę od żołnie-

²³⁶ Obiegowa nazwa polskojęzycznej gazety „Nowy Kurier Warszawski”, wydawanej przez Niemców.

rzy). Sprzedawcy są zdania, że Deutschland kaput. Wielkie braki stwierdzono w magazynie w Strzale (tytoniówka), aresztowano kilku ludzi z pośród personelu tam zatrudnionego (Polaków).

II.

a) W środowiskach komuny nieznaczny ruch prężny do pracy w terenie. Zjawisko zwykłe, obserwowane na wiosnę. Właściwie nic się nie dzieje i komuna tu nic nie zdobyła. Własne komórki KPP²³⁷ skarżą się na brak zainteresowania pracą komuny tych, którzy są nam znani lub podejrzani o sympatię do komuny.

Możliwe, że coś niecoś w tym kierunku działa Gałązka wespół z marynarzem, bo rozporządzają znaczną gotówką, skąd – nie wiadomo.

ZWZ posądza Gałązkę o wysypanie Uziębły (który wyspał Grunwaldową), czy jest to zgodne z rzeczywistością, przyszłość pokaże. Podejrzany o to również niejaki Ordoński czy Ochroński ekskleryk, który swego czasu zam.[ieszkali] w Zbuczynie.

b) Wg posiad.[anych], a jeszcze niesprawdz.[onych] inform.[acji] kierownikiem sekcji terrorystycznej na tut.[ejszy] pow.[iat] ma być Wojciech Witold Zdebowski, kierownik rozdziału żywności na tamt.[ejszym] terenie (jest to ten sam komendant rejonu z Mórd, później Skórca – który przyszedł z Mórd dla opanowania gmin: Skórzec i Żeliszew. Filar sanacyjnego ZWZ). Zastępcą ww jest Jacek Orzechowski, zam.[ieszkali] razem z nim w Wiszniewie²³⁸. Zdebowski, który używał w ZWZ pseud. „Witold” (czy jeszcze używa, nie wiadomo), jest czołową osobistością tej organizacji, a co ważniejsze jest on zwolennikiem poglądu, że niektórym endekom trzeba strzelić w łeb.

c) Na terenie pow.[iatów] Węgrów i Sokołów zaobserwowano ruch Falangi (oderwane od przedw.[ojennego] O.N.R. z Piaseckim na czele). Falanga działać będzie oczywiście na rzecz sanacji.

d) Kierownik policji ZWZ (Żaczek) zwrócił się do mego człowieka z prośbą o dostarczenie mu danych o zbieraniu [sic! – zbieraczu] jaj z Rossoszy, gm. Żeliszew, Zdzisławie Dąbrowiczu, rzekomo nauczyciel z za Bugu,

²³⁷ Powinno być: PPR.

²³⁸ Powinno być: Wiśniewie.

który wysługuje się Niemcom, gnębi ludność karami. ZWZ daje do zrozumienia, że Dąbrowicz będzie zlikwidowany. Jest to podobno kawał łobuza.

e) Jednemu z moich ludzi ZJ zaproponował objęcie stanowiska okręgow. [sic!] propagandy politycznej. W ogóle mają coraz mniej ludzi.

h) Mir stołuje się i nocuje u inż. Smaczego na N.[owych] Siedlcach. Stwierdzono, że Grunwaldowa była kochanką Mira i niektórzy [w] ZWZ podejrzewają go (ci, co czytali rozkaz Nr1/43KZ), że Mir²³⁹ sam ją wysypał, chcąc się jej pozbyć, bo za wiele wiedziała. Faktem jest, że u niej kilka tygodni sypiał i jadł.

(-) Jakub Rolka²⁴⁰

Źródło: IPN, BU 0255/136, t. 2, k. 34–43, mps.

²³⁹ Mjr Marian Zawarczyński, komendant Obwodu AK Siedlce.

²⁴⁰ Karol Sęk (1893–1952), „Jaśmiarek”, „Jakub Rolka”, „Karol”, por./mjr. W konspiracji w TAP, KZ, NOW i NSZ. Od IX 1942 r. do I 1944 r. z przerwami szef wydziału II Okręgu XII Podlasie. Po wojnie komendant Okręgu Podlasie NZW. Zamordowany przez komunistów.

Wiadomości z Wilna

W dniu 21 bm. informator wyjechał z Wilna (przez Małkinię). Wilno przy jego wyjeździe miało być terenem przyfrontowym. W związku z tym miał być skrócony czas przebywania w mieście do g. 18-ej oraz władzę w mieście miała objąć Żand.[armeria] Polowa. Około miesiąca przed tym miasto zostało przygotowane do obrony plot [przeciwlotniczej]. Jednocześnie na wszystkich większych placach zostały wykopane rowy mające służyć jako schrony. Ostatnio dał się zauważyć wzmożony ruch transportów kolejowych i szosowych w kierunku Dynenburga. Prowadzono traktorami wielkie działa dalekonośne. Wg posiadanych informacji na dawnej linii Hindenburga – w okolicy jez.[iora] Narocz – Smorgonie – Stara Wilejka dokonywane są umocnienia (roboty ziemne) jako linia obronna na zimę. Część ludności tych miejscowości ewakuowano. Z początkiem listopada przyjechało wiele transportów z rannymi z Połocka, Smoleńska, Witebska. Dwukrotnie (w październiku) stwierdzono rozrzucenie przez żołnierzy niemieckich, posługujących się służbowymi autami niem.[ieckimi], ulotek antyhitlerowskich, nawołujących do nawiązania natychmiast rozmów z Aliantami i trzymania frontu wschodniego za wszelką cenę. Ulotki były podpisane przez jakiegoś generała niemieckiego (nazwiska nie pamięta), a na odwrocie znajdował się portret Göringa, jako ew.[entulanego] następcy Hitlera.

Jak wynika z rozmów z rannymi żołnierzami niem.[ieckimi] są oni b.[ardzo] zniechęceni wojną i nie wierzą w zwycięstwo. Często widzi się żołnierzy niem.[ieckich] (dezertów) prowadzonych do aresztu.

Na końcu Kalwaryskiej (koło folw.[arku] [brak tekstu] []) w cegielni znajduje się park samochodowy samochodów ciężarowych w większej ilości.

W październiku przeprowadzono w Wilnie rejestrację osób obojga płci od lat 17–50, przy czym wiele osób zabrano z miejsca, takich które nie były zatrudnione w instytucjach wojskowych. Cel rejestracji – wyjazd na roboty do Niemiec.

Po egzekucji 10 osób, jako odwet za zabicie policjanta litewskiego, pozostającego na usługach Gestapo (Padoby) – więcej egzekucji nie było. Zakładników

(ponad 100 osób) wywieziono do obozu pracy w Prawiniszkach koło Kowna. Ostatnio była pogłoska o (rejestracji) mobilizacji mężczyzn do 45 lat, co już nastąpiło na Łotwie. Z Estonii uciekają masowo obywatele do Łotwy, z obawy przed bolszewikami.

Powiększono w Wilnie ilość szpitali wojskowych, a mianowicie: w pałacu Reprezentacyjnym przy pl. Napoleona oraz gimnazjum oo. Jezuitów przy ul. Wielkiej 66.

Partyzantka

Partyzantka komunistyczna, która dotychczas przebywała w rejonie na wschód od Wilna (pow.[iaty:] święciański, brasławski, postawski, wołożyński, mołodeczański i lidzki) obecnie przeniosła swoją akcję na tereny dawniejszej Litwy Kowieńskiej – powiat wileńsko-trocki – (część płdn [południowo]-zach.[odnia]) olicki. Na ww terenach większe oddziały partyzantów panuje [panują] prawie całkowicie nad terenem, sprawując tam swoją władzę sow.[iecką.] Dowódcami są żołnierze sowieccy, a żołnierze rekrutują się głównie z Białorusinów, Żydów i częściowo Polaków tamtejszych. Uzbrojeni są w nowoczesną broń automatyczną, nagany, granaty, rakietnice itp. Pierwszym ich zadaniem jest przeszkadzanie transportom kolejowym i szosowym niemieckim udającym się na wschód. Poza tym dokonują napadów na majątki niemieckie (spółki Ostland), a w dużej mierze także na polskie.

Z początkiem listopada na st.[acji] kol.[ejowej] Rudziszki został ostrzelany pociąg z benzyną, który spłonął, przy czym spłonęła wieża ciśnień na st.[acji] kol.[ejowej]. Za Rudziszkami w kierunku wschodnim we wsi Połuknia (w listopadzie br.) spalone zostały przez partyzantów koszary drewniane niemieckie.

Na terenie dawnej Litwy, pow.[iat] koszedarski i sąsiednie, partyzanci rabują najmniejszych gospodarzy, wykonując niejednokrotnie egzekucje na Litwinach będących na usługach policji.

W związku z tym policja zwiększyła załogi do 15–20 osób na miasteczko gminne i pobudowała bunkry z drzewa przed ew.[entualnym] napadem partyzantów. Jednocześnie we wsiach, gdzie urzęduje sołtys tworzy się małe oddziały z 5 osób, zaopatrzone w kb [karabiny].

Litwini są zdecydowani bronić swoich granic przed bolszewikami, a w szczególności przed Polakami, mając nadzieję że w odpowiednim momencie zaopiekuje się nimi Szwecja.

Stosunek wrogi Litwinów do Polaków prawie, że nie uległ zmianie.

Po zlikwidowaniu gett żydowskich na prowincji Litwini głosili, że z Polakami powinno nastąpić to samo, tj. zniszczyć Polaków.

^a27.XI.[19]43[r.]^a

^b(-) Nowicki^{b241}

Źródło: AAN, 207/7, k. 36, mps.

²⁴¹ Mjr/ppłk Stanisław Nakoniecznikow.

1943 grudzień, Meldunek z Okręgu II (Mazowsze Północ) informujący o stanie sił niemieckich na tym terenie

Okręg II siła żywa

Dane z XII.[19]43 [r.]

W.H.²⁴² 17 komp[anii]

Straż gr[aniczna] 1 “

W.L.²⁴³ 1 “

Gestapo 34 ludzi

Pol[icja] n[niemiecka] 2 bat[aliony]

Cyw.[ilni] n.[iemcy]²⁴⁴ 171 ludzi

Kozacy 1 Dywizja

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, rkps, kopia.

²⁴² Wehrmacht.

²⁴³ Jednostki lotnicze (m.in. ochrona lotnisk).

²⁴⁴ Cywilni Niemcy (uzbrojeni cywile) – Selbstschutz, Hilfspolizei.

1944 styczeń 22, Projekt pisma szefa referatu I wojkowego mjr. Jerzego Lewickiego „Adolfa Krauze” do szefa CSW w sprawie braku danych na temat wojsk niemieckich z okręgowych struktur NSZ

^a22.I.[19]44 [r.]

L.dz. 57/44^a

Szef CSW

W związku z rozkazem 22/43 polecającym komendom Okręgowym ustalenie i nadesłanie wg wskazanego schematu do Centrali [Służby Wywiadu] wykazów siły żywej npla [nieprzyjaciela] melduję, że do dnia dzisiejszego nie otrzymaliśmy zupełnie żadnych zestawień siły żywej npla [nieprzyjaciela] z następujących okręgów: VIII²⁴⁵, IX²⁴⁶, X²⁴⁷, XIII²⁴⁸, XIV²⁴⁹, XV²⁵⁰, XVI²⁵¹, XVII²⁵².

Podkreślam z naciskiem, że z okręgów powyżej wskazanych nie mamy zupełnie żadnego materiału.

Z okręgu Ia²⁵³ nadesłano nam opracowane niedbale parę luźnych wykazów formacji, sztabów, magazynów i warsztatów z samego m.[iasta] Warszawy bez podania nawet stanu liczbowego oficerów i szeregowych. Właściwie podane zostały jedynie adresy wymienionych. Dla wykonawcy wymienionych wykazów rozkaz 22/43 jest zupełnie obcy. Niepodane zupełnie sztaby z obsługą, szpitale, policja, Gestapo, formacje partyjne, paramilitarne i cywilni Niemcy uzbrojeni. Brak jest danych z powiatu warszawskiego. Poza wiadomością o stojących pociągach pancernych zupełnie jest nierozpoznany garnizon Rembertów. Nic nie wiemy o lotniskach Okęcie i Bielany.

²⁴⁵ Okręg Śląsk.

²⁴⁶ Okręg Łódź.

²⁴⁷ Okręg Poznań.

²⁴⁸ Okręg Białystok.

²⁴⁹ Okręg Lwów.

²⁵⁰ Okręg Wołyń.

²⁵¹ Okręg Polesie.

²⁵² Okręg Wilno.

²⁵³ Okręg Warszawa-miasto.

Dane z m-ca września 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] Ib²⁵⁴ brak danych z terenu Rawa Mazowiecka, Ostrów Mazowiecki, Radzymin, Garwolin i Mińsk Mazowiecki.

Dane z m-ca października 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] II²⁵⁵ brak danych z terenów Działdowo, Rypin, Mława, Sierpc, Płock, Ostrołęka, Maków Mazowiecki.

Dane z m-ca października 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] III²⁵⁶ brak: Puławy, Chełm, Janów Lubelski, Krasnystaw, Zamość, Hrubieszów, Biłgoraj, Tomaszów Lubelski.

Dane z m-ca czerwca 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] IV²⁵⁷ brak: Gorlice, Krosno, Brzozów, Dobromil, Sanok, Lesko.

Dane z m-ca stycznia 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] V²⁵⁸ brak: Opoczno, Końskie, Radom, Kozienice, Iłża, Opatów, Jędrzejów, Sandomierz, Stopnica, Pińczów.

Dane z m-ca grudnia 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] VI²⁵⁹ brak: Piotrków, Radomsko, Włoszczowa,

Dane z m-ca lutego 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] VII²⁶⁰ brak: Limanowa, Dąbrowa, Bochnia, Brzozów, Tarnów, Miechów.

²⁵⁴ Okręg Warszawa-powiaty.

²⁵⁵ Okręg Mazowsze Północ.

²⁵⁶ Okręg Lublin.

²⁵⁷ Okręg Rzeszów.

²⁵⁸ Okręg Kielce.

²⁵⁹ Okręg Częstochowa.

²⁶⁰ Okręg Kraków.

Dane z m-ca sierpnia 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] XI²⁶¹ brak: jednostek siły żywej z marynarki.

Dane z m-ca lutego 1943 [r.]

Z K.[omendy] O.[kręgu] XII²⁶² brak: Biała Podlaska i Włodawa.

Dane z grudnia 1943 [r.]

^aBrak - org.[anizacji] władzy administr.[acyjnej] wojska (C.F.K., O.K) (– V)
zależności jednostek (– V)
magazyny (–V i II)^a

Źródło: IPN, BU 1569/26, k. 30, mps.

²⁶¹ Okręg Pomorze.

²⁶² Okręg Podlasie.

1944 luty 21, Meldunek wywiadowczy dotyczący tajnego rozkazu Dowództwa SS w sprawie patroli i rewizji ulicznych

CSW/III

m.[iejsce]p.[ostoju] 21.II.[19]44 [r.]

Do CSW/Sek.

Z kół PZP otrzymałam wiadomość o tajnym rozkazie Dow[ództwa] SS, który wszedł w życie od dnia 2.2. b.r. odnoszący się do patroli ulicznych i oddziałów przeprowadzających rewizję, a który brzmi:

1. Zwracać szczególną uwagę na mężczyzn w wieku od 19 do 25 lat.
2. O ile ktoś nie posiada karty rozpoznawczej, na miejscu rozstrzelać.
3. O ile ktoś nosi okulary, a na karcie rozpoznawczej jest zamieszczona fotografia posiadacza karty bez okularów: jeśli zauważą, że ktoś nosi okulary przyrządzone lub ze zwykłym szkłem, na miejscu rozstrzelać.
4. O ile zauważy się wątpliwość karty rozpoznawczej lub karty pracy natychmiast skontaktować się telefonicznie lub telegraficznie z Urzędem Pracy i z firmą, w razie udowodnienia nielegalnego dokumentu na miejscu rozstrzelać.
5. Od godz. 18 do 20 będą nadawane alarmy lotniczo-policyjne. O ile w tym czasie podczas rewizji mieszkania znajdzie się osoba niezameldowana w danym miejscu – na miejscu rozstrzelać.

(-) Danka

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

1944, Raport wywiadowczy dotyczący rozmieszczenia niemieckich lotnisk i infrastruktury lotniczej na terenie Lubelszczyzny

*Okręg III*²⁶³

Miejscowość

Mapa 1 do 100:000

Treść informacji

Świdnik

43–35

Lotnisko – czynne – na wschód od Lublina – podlega Luftgaukommando II.

W lesie wycięte szerokie drogi do stawiania samolotów – drogi startowe wybetonowano.

W Mełgwi na wsch[ód] od lotniska baraki dla oddziałów lotniczych. W lesie Adampol na pld. od lotniska skład bomb i amunicji, do którego prowadzi bocznicą ze st[acji] kol[ejowej] Świdnik. Właściwe lotnisko – hangary lotn[icze] – 12 zbiorników na benzynę i smary.

Kraśnik

45–34²⁶⁴

Lotnisko – obecnie mało czynne.

Mokre Zamość

46–36

Lotnisko – czynne – podlega Luftgaukommando²⁶⁵ VI Wrocław.

²⁶³ Jest to pismo CSW NSZ do szefa II Wydziału Komendy Okręgu III (Lublin) w sprawie potwierdzenia dotychczasowych meldunków o rozmieszczeniu lotnisk na terenie Okręgu oraz złożenia dodatkowych wyjaśnień. (Bliższej daty brak).

²⁶⁴ Dane miejscowości z wojskowej mapy topograficznej 1:100.000, podobnie w kolejnych wymienianych lokalizacjach.

²⁶⁵ Komenda Okręgu Lotniczego.

Łabunie

46–37

Lotnisko – brak bliższych danych.

Rogożno

47–37

Łądowisko – w okolicy Tomaszowa Lubelskiego.

Krasnystaw

45–36

Lotnisko – w ostatnich czasach znowu czynne.

Klemensów

46–36

Lotnisko, przy szosie Zamość – Szczepieszyń – zależne od Luftgaukommando VIII.

Chełm

44–37

Łądowisko – przypuszczalnie reaktywowane w ostatnich dniach.

W następujących miejscowościach znajdują się posterunki obserwacyjno-pod-słuchowe OPL z radiostacjami odbiorczymi, a załogi z kompletnym wyposażeniem bojowym.

42–35

Niedźwiada – stan obsługi 1 ofic[er], 7 szer[egowców].

43–35

Jastków – stan obsługi 1 ofic[er], 8 szer[egowców].

43–35

Niemcy – stan obsługi 1 ofic[er], 12 szer[egowców].

Uwaga

Większość z wym[ienionych] lotnisk jest obecnie reaktywowana w związku ze zbliżaniem się frontu wsch[odniego]. Oprócz wyżej wymienionych – Niemcy

w ostatnich czasach przygotowali prowizoryczne lądowiska polowe w pobliżu frontu, lecz wobec braku wiadomości z tego Okręgu nie mogłem ustalić ich ilości i położenia w terenie.

Szef O. II– KO III

Załączając zestawienie lotnisk z terenu KO III, proszę o szybkie podanie następujących wyjaśnień:

1. Czy wymienione lotniska lub lądowiska znajdują się rzeczywiście na terenie KO III? Czy są czynne lub nie?
2. Czy jeszcze inne i jakie lotniska znajdują się na terenie KO III? Na ustalonych przez KO III obiektach lotniczych zebrać wiadomości, co do położenia lotniska lub lądowisk, jego obszaru (ew[entualnie] szkic).
3. Zebrać wiadomości o oddziałach lotniczych i pomocniczych stacjonujących na tych lotniskach lub w ich okolicy. Numery poczt polowych.
4. Czy istnieją przy tych lotniskach jakieś magazyny benzyny lub innego sprzętu technicznego oraz amunicji lotniczej?
5. Ustalić od jakiego d[owódz]twa poszczególne lotniska lub oddziały zależą.
6. Czy i gdzie znajdują się na terenie KO III radiostacje, posterunki obserwacyjno--podśluchowe z obsadą wojskową?
7. Gdzie rozmieszczona jest art.[yleria] p[rzeciw]lotnicza, jej stan i obsada osobowa?

Wszystkie dane powyższe proszę nadsyłać bezpośrednio do CSW.

Nieemożność dania odpowiedzi na którekolwiek z powyższych pytań, nie zwalnia z obowiązku meldowania posiadanych odpowiedzi na inne pytania.

Źródło: AAN, NSZ, 207/12, s. 8–9, mps.

**1944 kwiecień 4, Informacja o planowanych zmianach w garnizonie policyjnym
Warszawy**

m.[iejsce] p.[ostoju] 4.IV.[19]44 [r.]

Storczyk²⁶⁶

Warsztat II/K.W.²⁶⁷

L.dz. 110/44

Do

Róży²⁶⁸

Fabryka Warsztat II²⁶⁹

W ślad za pismem z dn. 3.4.[19]44 [r.] L.dz. 104/44 dotyczącym pisma Róży Fabryki Warsztatu II z dn. 28.3.[19]44 [r.] L.dz. 121/44 melduję:

ad) 3 z kilku źródeł informatorzy donoszą, że w W-wie P.[olicja] P.[olska] ma być zastąpiona policją ukraińską. Konkretnych danych brak i zarządzeń w tej sprawie w terenie nie stwierdzono, poza wskazanymi w piśmie z dn. 3.4.[19]44 [r.] za l.dz. 104/44.

Szef K.W.

(-) Brzeziński²⁷⁰

Źródło: IPN, BU 00231/234, t. 15, k. 22, mps.

²⁶⁶ Kryptonim Okręgu nr Ia (I) Warszawa-miasto.

²⁶⁷ Kryptonim kontrwywiadu Okręgu Ia (I).

²⁶⁸ Kryptonim NSZ.

²⁶⁹ Kryptonim CSW.

²⁷⁰ NN.

Brak daty, Meldunek wywiadowczy dotyczący rozpracowania Urzędu Telekomunikacyjnego w Warszawie

DO RĄK WŁASNYCH SZEFA

Sprawa Urzędu Telekomunikacyjnego.

Na zapytanie Wd 69 i prośbę rozpracowania urzędu Telekomunikacyjnego, podaję wykaz ludzi najbardziej podejrzanych o współpracę z G[estap]o i najbardziej szkodzących Naszej Firmie. Rozpracowanie wykonać mogłem w tak długim terminie czasu, gdyż przeszkadzali mi w tym ludzie kierujący przy Okręgu kom.[órką] łączności, a w szczególności działu Zakupu, niejaki Wiktor i Józef, którzy dali wyraźny rozkaz ludziom pracującym w tym urzędzie, aby nikomu nie udzielali informacji ani żadnych wywiadów dla nikogo nie przeprowadzali. Zrobili to w obawie przed wykryciem niechlujnej roboty, jaką prowadzili przez tak długi czas na tamtym terenie, kłócąc między sobą ludzi i wygrywając stale prywatne sprawy wysuwane na pierwszy plan. Obecnie po nowej wyspie i szeregu nowych aresztowań udało mi się do ludzi tych podejść. Oburzenie i niezadowolenie na tamtym terenie duże, gdyż ludzie pracujący w tak ciężkich warunkach i z taką ofiarnością stwierdzili, że praca ich nie była wykorzystaną, że raporty i ostrzeżenia posyłane drogą służbową nie trafiały, gdzie należy i pozostawały, siłą faktu, bez oddźwięku. Tak np. sprawa Lutosławskiego była meldowana już w zeszłym roku. Już wówczas był nadawany jako agent G[estap]o, jak również jego pomocnik Bednarski Bruno, a dopiero w zeszłym tygodniu dobrano się do niego.

Przebieg wypadku, jaki miał miejsce przy [ul.] Poznańskiej podaję w drugim raporcie. Dziwnym jest dlaczego znalazł się tam Ludwik z łączności. On spowodował wyspę, gdyż nieumiejętnie zachowując się na ulicy w czasie w[y]stawiania Lutosławskiego był zauważony przez niego. Widząc Ludwika Lutosławski cofnął się i dał znać żandarmerii. Najpierw przyjechał motocykl patrolujący i znowu zastał Wiktora stojącego przed bramą domu nr 23. Sprawdziwszy to przyjechano samochodem ciężarowym, zatrzymano się przed Wiktorem, obkoczono go z wszystkich stron. On mimo takich rzucających się

w oczy operacji był wszystkim zaskoczony. Znalezione przy nim broń. Tymczasem „Mały” z towarzyszem jako niezauważeni na razie siedzieli w przeciwległej bramie. Ludwika jako jedyne go zabrali żywcem – już go rozstrzelano. Ponieważ doszedłem już do tego, kto Lutosławskiego wystawiał (ten człowiek wyszedł cało), dziwi mnie fakt, co robił tam Wiktor i z bronią, kiedy likwidować miało K.L. Obszaru na czele z „Małym”?

W związku z ostatnimi aresztowaniami w U[rzędzie] T[ele]k[omunikacyjnym], które zazębiają się o wyspę na [ul.] Poznańskiej, panuje duże rozgoryczenie wśród urzędników tego Urzędu, którzy od roku już rozrobili Lutosławskiego i jego agentów, szalejących przez cały czas w Urzędzie. W międzyczasie wyginęło lub musiało zwiewać szereg osób, rozmieszczonych na odpowiedzialnych funkcjach, mogących oddawać duże usługi. Meldunki o sytuacji w tym Urzędzie widocznie były bagatelizowane lub nawet nie dochodziły.

Mimo usilnych starań do ludzi pracujących tam nie można było dojść, gdyż wszystkim zapowiadano, że współpracować z nikim nie mogą, ani udzielać żadnych informacji. Orientowaliśmy się, kto tam pracuje z naszych i wiedzieliśmy, jak do nich trafić, a mimo to wszelkie kroki nasze, aby sytuację rozgryźć, były udaremniane.

Obecnie udało się po ostatnich wyspach nawiązać stały kontakt, co pozwoli nam rozpracować tamten teren, już mocno przesiany szeregiem poważnych aresztowań i wysp.

Podaję pierwsze rozpracowanie agentów G[estap]o i podejrzanych, które we własnym zakresie dokładnie rozpatrzemy, a które są odpowiedzią na zapytania Wd 69.

Lutosławski Henryk, agent G[estap]o, pomocnik Hermana, kierownika G[estap]o, który orzekł obecnie leżąc w szpitalu niem.[ieckim], że to jest jeden z najzdolniejszych jego ludzi. Za Poznańską dostał nagrodę w dolarach. Ostatnio wydał siostry Urbaszkównę, wywiezione 5 VIII do Oświęcimia. Ostatnio areszt.[owani] Szatkowski, Kotrzebski, Chojnowski, Smagała i 1 kobieta, była kochanka Lut.[osławskiego]. Lutosławski mieszka [ul.] Poznańska 13, na terenie XIII komisar.[iatu].

Bednarek Bruno, zam.[ieszkały] [ul.] Barbary 1, prawa ręka Lutosławskiego, podpisany razem z nim na raporcie oskarżającym Urbaszkównę. Pseudonim

– „Mein Kampf”. Były wachmistrz żandarmerii, pracuje jako osobisty sekretarz dyr.[ektora] Bajarłaina, Niemca.

Szawlewski Aleksander, mieszka na Żoliborzu – Zdobych robotnicza. Ostatnio przeszedł 6-miesięczny kurs G[estap]o w Wiedniu. Jeździł po Niemczech, po fabrykach, gdzie są zatrudnieni Polacy. Wydał Bieńkowskiego Feliksa i Sudarów Feliksa i Stanisława.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

1944 czerwiec 1, Meldunek dotyczący testów niemieckich rakiet V w rejonie Stalowej Woli

M.[iejsce] p.[ostoju] 1.VI.[19]44 r.

Meldunek ogólny w sprawie doświadczeń nad „nową bronią” niemiecką.

W końcu kwietnia [19]44 r. w okolicach Stalowa Wola, Nisko, Rudnik zostały zaobserwowane próby nad „nową bronią” niemiecką. Z obserwacji oraz otrzymanych wiadomości wynika, że jest to pocisk raketowy.

W dniach tych czynione były próby i zostało wyrzuconych jedenaście rakiet z kierunkiem lotu na wschód. Nadlatywanie tej rakiety poprzedzał ciągły b.[ardzo] głośny huk, zbliżony do echa grzmotu w górach. W momencie ukazania się tejże rakiety huk przechodził w jednostajny odgłos stałych, b.[ardzo] silnych wybuchów, często powtarzających się, które w miarę oddalania się rakiety od miejsca obserwacji, zlewały się, wytwarzając pierwsze wrażenie słuchowe. Okres trwania dźwięku – od usłyszenia do zaniku trwał 3 do 4 minut.

Te próbne pociski szły na wysokości 300 do 400 m. tak, że można było zaobserwować mniej więcej dokładnie zewnętrzny wygląd rakiet.

Wyglądem swoim zbliżona jest do kadłuba średniego bombowego samolotu (podobna do cygara) większa od Messerschmitta, mniejsza od Stuka i od bombowca Heinkle, z silnie spłaszczoną i rozszerzoną częścią tylną oraz zaopatrzona w części przedniej (na wys. 1/4 długości) z obu stron w małe skrzydełka, kształtu wydłużonego trapezu. Szybkość lotu rakiety obliczono wtedy na 800 do 900 km/godz.

W czasie lotu zaobserwowano wydobywanie się z tylnej, spłaszczonej części białych smug. Czym poruszana jest rakietą, czy materiałami spalinowymi, czy stężonym powietrzem, nie wiadomo. Z wypuszczonych próbnych jedenastu (11) rakiet dwie spadły na terenach Luftwaffe (plac ćwiczeń – Górno pow.[iat] Jarosław), dwie za Sanem za wschodnim brzegiem oraz, według otrzymanych wiadomości od lotników niemieckich, dwie na Podlasiu (okolice Siedlec?), jedna gdzieś za Bugiem. Pozostałe cztery doszły jakoby do celów przewidzianych, gdzieś na terenach zachodnich, zajętych przez bolszewików.

Upadek rakiety na terenach planu ćwiczeń „Luftwaffe” Górnio spowodował powstanie dołu o średnicy około 80 m i głębokości kilkunastu metrów. Próby te dowiodły, że rakietę nie spełniła pokładanych nadziei – (7 niedolotów na 11 wystrzelonych). Przyjechały specjalne komisje z Berlina (z Luftwaffe), badające miejsce upadku rakiety i przeprowadzające techniczne badania.

W drugiej połowie maja 1944 r. zaobserwowano część zjawisk towarzyszących wyrzucaniu rakiety. A mianowicie – słychać przez bardzo krótki czas (około minuty) silny huk, stale malejący, aż do zaniku. Spotęgowania huku nie ma – lotu rakiety nie widać. Wg otrzymanych wiadomości, w chwili obecnej rakiety powyższe wystrzeliwane są w kierunku wschodnim z lotem w stratosferze do 40 km (wdł. [według] inf.[ormacji] ze źródeł niemieckich).

Przy pierwszych próbach 2 mot.[orowe] samoloty obserwowały lot rakiety, lecąc b.[ardzo] krótko obok niej, gdyż rakietę b.[ardzo] szybko je wyprzedzała. Ostatnie wyrzucanie – wystrzeliwanie – odbywa się z placu ćwiczeń W.H. [Wehrmachtu] w Dąbiu na zach.[ód] od Niska i Rudnika²⁷¹. Od podch.[orążego] Szeligi²⁷² informacje zebrał

Stasiak²⁷³

Źródło: IPN, BU 0259/575, k. 288, mps.

²⁷¹ Pod tekstem znajduje się szkic przedstawiający poszczególne poligony umiejscowione w widłach Wisły i Sanu.

²⁷² NN.

²⁷³ Ppor. NN (1916–1944). Żołnierz wywiadu ZJ i NSZ. Studiował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie związał się z ONR. W czasie wojny organizował sieć wywiadowczą „Zachód” ZJ. W NSZ w bezpośredniej dyspozycji szefa CSW. Brał udział w uwolnieniu Zofii Kossak-Szczuckiej z KL Auschwitz.

*1944 czerwiec 30, Meldunek szefa Wydziału II KO II (Mazowsze Północ)
w sprawie niemożliwości wykonania zadania – ustalenia, czy Niemcy testują
nowe rodzaje broni na terenie poligonu w Czerwonym Borze*

Przedsiębiorstwo Grab II²⁷⁴

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 30.VI.[19]44 r.

Warsztat II

L. 131/44

Do

Pana Właściciela²⁷⁵ Firmy Dąb²⁷⁶

przez Kierownika Warsztatu II²⁷⁷

W związku z otrzymanym rozkazem z dn. 19.5.[19]44 r. L.dz. 200/44.

Melduję, że wykonanie powyższego rozkazu było niemożliwością, ponieważ Czerwony Bór jest na terenie Grabu XIII²⁷⁸. Przeprowadzenie wywiadu na tamtym terenie nastęczało bardzo wiele trudności, a najważniejszym powodem było to, że ludzie nasi w ogóle nie znają tamtych miejscowości.

Wg nadesłanych mi informacji przez Kierownika Wywiadu Pow[iatu] 1²⁷⁹, w których to twierdzi, że nie słyszał nic o tym, aby Niemcy na tamtym terenie mieli przeprowadzać jakiegokolwiek próby z nową bronią, ani też na terenach poligonowych.

Kierownik Warsztatu II

Murzyn²⁸⁰

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, rkps, kopia.

²⁷⁴ Okręg II Mazowsze Północ NSZ.

²⁷⁵ Właściciel – kryptonim Dowódcy.

²⁷⁶ Dąb – kryptonim NSZ.

²⁷⁷ Kierownik Warsztatu II – szef SCW Dowództwa NSZ.

²⁷⁸ Kryptonim Okręgu Białostok.

²⁷⁹ Powiat Ostrołęka.

²⁸⁰ Por. Kazimierz Steckiewicz „Murzyn”, „Kazimierz Murzyn”.

Dokumenty

Wywiad przemysłowy

1941 listopad 7²⁸¹, Fragmenty meldunku wywiadu wojskowego Narodowej Organizacji Bojowej (NOB) o niemieckiej produkcji wojskowej w Poznaniu

Poznań XI.1941 [r.]

II²⁸²

ul. M.[arszałka] Focha aż do wieży Górnosławskiej. Prace przygotowawcze rozpoczęto od czerwca br. Obecnie pracuje się nad urządzeniem samych pomieszczeń, oraz nad wyszkoleniem przyszłych pracowników. Pracownicy Polacy – głównie kobiety. Obecnie pracuje ich 843. Na razie odbywa się tam jedynie wytwarzanie drobnych części, piłowanie blaszek itp.

Projektowanie – wytwarzanie silników 4-motorowych myśliwskich (nie ustalono jeszcze typu), a ponadto silników i kadłubów tzw. „fligendeAuge”²⁸³ – aparaty środkowe kabin dla obserwatora dające mu szerokie pole widzenia (dwukadłubowe).

Jest filia jakiejś firmy z Bremen. Naczelnym kierownikiem dotychczas inż. Scheffler.

Dziś już projektują rozbudowę filii na przedmieściu Poznania – Zegrzyn.

Cała wytwórczość Poznania i okolicy, poczynając od artykułów włókienniczych, a skończywszy na metalurgicznych, drzewnych i wreszcie spożywczych jest pod wyłączną kontrolą wojska i wojsko decyduje o wysokości przydziałów dla ludności cywilnej. Znamienny fakt, że jedna z wytwórni Poznańskich dostała zamówienie na kilka tysięcy sań.

Firma Telefunken na razie zdążyłem ustalić – wytwarza aparaty podsłuchowe, zegary do mierzenia głębokości dla łodzi podwodnych, zegary różne[go] rodzaju aparatów lot. oraz aparaty podsłuchowe.

Bardzo ważnym obiektem jest elektrownia.

1-o [primo] rozgałęziona daleko sieć na prowincję, p. Śrem, Kościan, Czempin, Swarzędz itd.

Wszystkie te miejscowości zależne od elektrowni poznańskiej.

2-o [secundo] wszystkie zakłady przemysłowe na terenie miasta i poza miastem

²⁸¹ Meldunek jest wcześniejszy, a to data jego otrzymania w centrali wywiadu OW SN.

²⁸² Kryptonim wywiadu.

²⁸³ Właściwie fligendeAuge (latające oko) – techniczne określenie samolotu zwiadowczego.

używają wyłącznie prądu elektrycznego. 75% ogólnego zużycia przypada na cele przemysłowe.

Otrzymał. [ano] 7.XI.[19]41 [r.]

Magazyny amunicji – we wszystkich warowniach prócz warowni VII i VIII, a poza tym Kościół Bożego Ciała (ul. Żakowa). W warowniach i stodołach 7 pułku strzelców konnych – przeważnie materiał wybuchowy – zamaskowany w słomie i sianie prasowanym. W koszarach i za koszarami 7 p.a.c.²⁸⁴ na Sołacz – park naprawy samochodów.

W Cyrku Olimpia naprawa i magazyny części samochodowych przeważnie Tatra.

Na ul. Artyleryjskiej – bloki muzeum wojkowego – naprawa karabinów i naprawa dział art. Główna – dawniej magazyny amunicji – naprawa dział i czołgów.

O ile nie zaznaczono specjalnie źródła, to ta wiadomość pochodzi z obserwacji własnej, względnie z wypytania pracowników – danych firm.

Przy podawaniu położenia obiektów – nie zaznaczono specjalnie miejsca, opierając się na oświadczeniu Edw.[arda],²⁸⁵ że macie na miejscu plan Poznania, tak że nie trudno Wam na [.....]²⁸⁶ onego.

Otrzymał 7.XI.[19]41 [r.]

Źródło: AAN, 207/10, k. 5-6, mps.

²⁸⁴ Pułk artylerii ciężkiej WP, przed wojną stacjonujący w Poznaniu.

²⁸⁵ NN.

²⁸⁶ W tym miejscu kilka wyrazów zostało usuniętych (wyciętych) z maszynopisu.

1942 styczeń, Informacja wywiadu ZJ dotycząca zmian w technice druku banknotów

P.[aństwowa] W.[ytwórnia] P.[apierów] W.[artościowych] przystępuje do druku banknotów 50 zł na sumę miliarda zł. Banknoty będą wykonane techniką Tiefdruck (tylko strona przednia) oraz będzie wprowadzonych cały szereg utrudnień np. wyrzucone będzie dotychczasowe tło, zmieniona rozeta na marginesie oraz znak wodny będzie wykonany według wzoru dotychczas nadrukowanego. Kontury strony przedniej i odwrotnej pozostaną dotychczasowe.

I/42

„J”²⁸⁷

Źródło: AAN, 207/21, k. 5, rkps.

1942 grudzień 15, Raport specjalny na temat fabryki świec lotniczych z Kielc

III C

Raport specjalny Nr 1 Kielce dnia 15.XII.[19]42 [r.]

- 1) L.p. Nr 1.
- 2) 29.11.1942 [r.].
- 3) 23.11. do 28.11.[19]42 [r.].
- 4) Konrad Zan.
- 5) Przed wojną fabryka świec lotniczych Czesław Wawrzyniak, obecnie „Beru-Werk” Kielce ul. Młynarska.
- 6) Według załącznika Nr 1.
- 7) Podlega armii niem.[ieckiej] (lotnictwo).
- 8) Miesięczna produkcja świec typu „F 240 A 38” 30000 sztuk – reperacyjnych zaś typu „F.22o/19 – 16000 sztuk.
- 9) Surowców produkcyjnych (żelazo) dostarczają huty żelaza ze Śląska Chemikalia dostarczają zakłady „LangbeinPlannhausen – Werke” Leipzig, a także Ząbkowice i Mościce w GG.
- 10) a) Flugzeug – Motoren – Werke Junkers w Magdeburg – Neustadt.
b) Luftzeugamt Finow Eberwalde, Finow – Mark.
c) Luftzeugamt Berlin.
- 11) Niewielkie, odczuwa się nawet braki w materiale produkcyjnym (żelazo, chemikalia).
- 12) a) 7 Niemców.
b) 1+1 (Polacy).
c) 5-ciu (4 Polaków i 1 Volksdeutsch).
d) 215 (Polacy).
- 13) Przygnębienie wobec obecnych warunków życiowych, płonie nadzieja na wspomnienie walki i odwetu.
- 14) Żadne.
- 15) Utworzono opl. [obrony przeciwlotnicze] fabryczne. Ciągłe ćwiczenia. Liczba członków opl. [obrony przeciwlotniczej] wyniesie 35 ludzi.

- 16) Werkszuc²⁸⁸ – stanowi 17 osób posiadających krótką broń palną.
- 17) *a) Siłę elektryczną pobiera z Elektrowni Kieleckiej.*
b) Siłę wodną pobiera z Białogonu (7 źródeł).
- 18) *a) Żaden.*
b) Nadziemny.

W załączeniu 2 szkice²⁸⁹

Źródło: AAN, 203/XII-1, k. 115, mps.

²⁸⁸ Werkschutz – Straż zakładowa.

²⁸⁹ Brak załączników.

AVIA

Stan załogi 1.700 w tym 325 urzędników.

Wypłata prac.[owników] fizycznych 356.000 zł, urzędników 109.000 zł miesięcznie.

Warta: Komendant Bartels RD, 9-ciu VD, 12-tu Ukraińców. Broń – rewolwery – browningi i jeden karabin ręczny (po 6 naboji na rewolwer, granatów ręcznych nie ma). W nocy pełni służbę 9-ciu, warta pełniona na dwie zmiany.

Straż pożarna i OPL – Komendant Niemiec, prawd.[opodobnie] G.[órny] Śląsk, mówi dobrze po polsku. Instruktor ze Straży Pożarnej Krzemiński. Strażnicy i OPL stali: Janicki Ludwik, Rutkowski Jan, Sadowski Henryk, Przystawski Stanisław, Dzbanuszkiewicz Władysław, Kuźmiński Stanisław i Wrzesiński Tadeusz, z instruktorem 8-miu.

Produkcja:

- 1) „Kopfstücki” – główki do art.[ylerii] p[rzeciwi]lotn.[iczej] 70 tys. miesięcznie, surowiec przychodzi z Poznania z fabryki amunicji, wysyłane do Poznania – produkcja spadła o 30–35% z braku surowca.
- 2) „Geheusy” OKH aparaty celownicze do art.[ylerii] p[rzeciwi]lotn.[iczej] 200 sztuk miesięcznie. Materiał przychodzi z Neubrandenburga i tam wysyłany.
- 3) „Rest” aparat wyrzutniki bomb do wagi 50 kg – 200 szt. mies.[ięcznie]. Materiał nadsyłany z Wrocławia – odsyłany do Berlina, następnie do Neubrandenburga.
- 4) „Schloss 50/X” aparaty wyrzutniki do bomb do wagi 350 kg – 500 kg. Wyrób 100 szt. mies.[ięcznie] Materiał przychodzi z Neubrandenburga i tam odsyłany.
- 5) „Zwischenstücke” złącza do czołgów, prod.[ukcja] 1000 szt. mies.[ięcznie], materiał przychodzi z Neubrand i tam odsyłany.
- 6) Dla „Philipsa” W-wa 450 sztuk aparatów celowniczych do radiopodsłuchu. Materiał dostarczył Philips i tam odesłano. Produkcja jednorazowa.
- 7) „Verrichtungi” przyrządy dla maszyn do produkcji ogólnej, przeciętnie

100 szt. mies.[ięcznie] różnego rodzaju. Materiał nadsyłany z Ursusa, odsyłany do Neubrand.

8) „Spannbecker” uchwyty do spawania dla obróbki mechanicznej ok. 100 szt. mies.[ięcznie]. Materiał przychodzi z Ursusa, odsyłany do Neubrand.

9) M.S.2 – w stadium początkowym. „Geheusy – aluminium – przyrządy celownicze dla armat cięższego kalibru. Materiał nadsyłany z Neubrand i tam odstawiany.

10) Poza tym jest remont maszyn, frezarek, tokarek, szlifierek, heblarek itp. Przywożą stare, wzgl.[ędnie] uszkodzone maszyny i tu się naprawia do stanu używalności. Przywożą maszyny z W-wy, jak również nadsyłane pociągami, z jakiej miejscowości i od kogo nie zdołano ustalić.

Mat.²⁹⁰

Źródło: AAN, 203/III-3, k. 65, mps.

*1943 wrzesień 25, Pismo do Okręgu XVI Polesie w sprawie działających
w terenie zakładów energetycznych*

CSW/II²⁹¹

25.IX.1943 [r.]

Do Oficera Informacyjnego Okręgu XVI

W załączeniu przesyłam wykaz elektrowni znajdujących się na terenie Okręgu.

Należy zbadać:

1) Czy wykaz obejmuje wszystkie zakłady wytwarzające energię elektr.[yczną]
na terenie okręgu i ewentualnie podać uzupełnienia i zmiany.

2) Jakie są strzeżone zakłady przez Niemców: a) wojsko, b) policja, c) Werkschutz
(jakiej narodowości).

3) Czy wśród personelu zakładu znajdują się członkowie NSZ, w jakich ilościach
i na jakich stanowiskach w zakładzie.

Przy sposobności pożądane są wszelkie dane techniczne dla tych obiektów.
Odpowiedzi nadsyłać do CSW w terminie do 15 X [19]43 [r.].

(-) Cze[śław] K[wiatkowski]²⁹²

Okręg XVI Brześć n/Bugiem. Elektrownia miejska. Moc zainstal.[owana] 920 KW.

Źródło: AAN, 207/4, k. 41-42, mps.

²⁹¹ Referat przemysłowy CSW.

²⁹² NN, szef referatu.

1943 wrzesień 25, Zadanie dla wywiadu Okręgu XV Polesie opracowania zakładów energetycznych

CSW/II²⁹³

25.IX.1943 [r.]

Do Oficera Informacyjnego Okręgu XVI²⁹⁴

W załączeniu przesyłam wykaz elektrowni znajdujących się na terenie okręgu. Należy zbadać:

- 1) Czy wykaz obejmuje wszystkie zakłady wytwarzające energię elektr.[yczną] na terenie okręgu i ewentualnie podać uzupełnienia.
- 2) Jak są strzeżone zakłady przez Niemców: a) wojsko, b) policja, c) Werk-schutz²⁹⁵ (jakiej narodowości).
- 3) Czy wśród personelu zakładu znajdują się członkowie NSZ, w jakich ilościach i na jakich stanowiskach w zakładzie.

Przy sposobności pożądanę są wszelkie dane techniczne dla tych obiektów. Odpowiedzi nadsyłać do CSW w terminie do 15.X.[19]43 [r.].

(-) CzeK²⁹⁶

Okręg XV. Łuck. Elektrownia miejska pryw.[atna] (690 KM).

Źródło: AAN, 207/4, k. 43-44, mps.

²⁹³ Referat przemysłowy CSW.

²⁹⁴ NN.

²⁹⁵ Werkschutz – straż przemysłowa, której zadaniem była ochrona zakładów pracujących na potrzeby niemieckiej gospodarki wojennej.

²⁹⁶ „Czesław Kwiatkowski” (NN), inżynier, szef referatu przemysłowego CSW.

1943 listopad 25, Warszawa, Raport zbiorczy analizujący informacje wywiadowcze dotyczące stanu przemysłu na terenie okupowanej przez Niemcy Polski pod względem technicznym i wojskowym

CSW/II²⁹⁷

Raport ogólny o stanie przemysłu na ziemiach polskich

Zasadnicze zmiany w strukturze przemysłu na ziemiach polskich, jakie zaszły w ostatnim czterolecu, dadzą się odnieść do dwóch przyczyn. Pierwsza to bezpośrednie skutki działań wojennych, najbardziej widoczne w Warszawie, gdzie niemal wszystkie zakłady ucierpiały w mniejszym lub większym stopniu, a tak ważne dla wojska jak P[aństwowe] Z[akłady] Inż[ynierii]²⁹⁸, Pocisk²⁹⁹, Zbrojownia³⁰⁰ w ogóle przestały istnieć. Druga przyczyna to świadoma polityka okupanta, zmierzająca do wykorzystania naszego potencjału dla własnych celów, przy starannym unicestwieniu jego samodzielności i samowystarczalności. O ile skutki tej pierwszej przyczyny, poza wymienionymi szczeblami zostały choć prowizorycznie załatwione i tylko w nielicznych wypadkach obniżyły i zacieśniły możliwości wytwórcze, o tyle druga przyczyna, dzięki dłuższemu okresowi działania i systematyczności w przeprowadzeniu postawionych celów, zmieniła tak gruntownie istotę naszego przemysłu, że przedstawia on obraz zupełnie odmienny od tego, jakim widzieliśmy w początku wojny. Dla naszkicowania tego obrazu musimy brać pod uwagę granicę Gen[eralnego] Gub[ernatorstwa], gdyż i skutki zniszczeń wojennych inaczej się przedstawiają po jednej i drugiej jej stronie i inną politykę zastosował okupant i wreszcie odmienne mamy możliwości obserwowania przejawów działalności przemysłowej.

Przed szczegółowym rozpatrzeniem tematu należy jeszcze podkreślić pewną

²⁹⁷ Referat przemysłowy CSW.

²⁹⁸ Polskie przedsiębiorstwo państwowe powstałe w 1928 r. w Warszawie i Ursusie produkujące pojazdy mechaniczne: samochody osobowe i ciężarówki, motory, ciągniki oraz czołgi.

²⁹⁹ Zakłady Amunicyjne „Pocisk” S.A. w Rembertowie koło Warszawy.

³⁰⁰ Warsztaty Centralnej Służby Uzbrojenia Wojska Polskiego w Warszawie (Zbrojownia nr 2), oprócz wytwarzania części i podzespołów dla armii prowadziła także działalność badawczo-doświadczalną.

tendencję gospodarki niemieckiej, mającej zastosowanie na wszystkich rządzonych przez nią obecnie obszarach. Jest nią silne rozparcelowanie i zdecentralizowanie produkcji, wynikające zarówno z zasad technicznej specjalizacji, jak i wojskowych przesłanek maskowania i zachowania tajemnic fabrykacyjnych. Zasadniczy montaż zespołu jest wykonywany w firmach macierzystych, wyrób zaś części tego zespołu powierzony jest licznym wytwórniom rozrzuconym po całej Europie, przy czym te same części wykonywane są równolegle przez kilka zakładów. Często specjalizacja posunięta jest tak daleko, że w wytwarzaniu tej samej części bierze udział szereg wytwórni, z których każda dokonuje tylko pewien procent operacji fabrykacyjnych, na dalsze odsyłając częściowo obrobione przedmioty do innych zakładów. Powoduje to duże koszty transportu i przeciąża aparat komunikacyjny. Nie można jednak odmówić temu systemowi dodatnich cech, z których jedna powoduje dla nas trudności jego przeniknięcia.

Polska Zachodnia

Tereny zachodnie, tzw. przyłączone do Rzeszy, obejmują większość naszego przemysłu, zwłaszcza podstawowego, jak górnictwo węglowe, hutnictwo i ciężki przemysł żelazny, w małym jednak stopniu znajduje się tam produkcja ściśle zbrojeniowa, która celowo była przez nas koncentrowana w środku kraju. Dzięki szybkiemu przesuwaniu się frontu czasu akcji wojennej i widocznemu oszczędzaniu tych obszarów przez lotnictwo niemieckie nie doszły do nas wiadomości o poważniejszych zniszczeniach wojennych. W każdym razie wszystkie dosłownie fabryki są w ruchu i są rejestrowane w niemieckich spisach (*Wer Liefert was* i inne). Zaś politykę przemysłową okupanta cechowało od początku głębokie przeświadczenie o trwałości tych nabytków, co wyraziło się szeroką akcją inwestycyjną, zmianami raczej organizacyjnymi niż strukturalnymi samych obiektów przemysłowych. Przejęcie tych obiektów jako zdobycz wojenną na własność było regułą z nielicznymi wyjątkami pozostawienia dawnych właścicieli u steru za cenę deklaracji niemieckiej (Łódź i Bielsko). Jednak formy tej zmiany własności były różne: najczęściej w postaci zarządu komisarycznego (zwłaszcza dla własności żydowskiej) lub odsprzedaży prywatnym niemieckim osobom prawnym i fizycznym (nawet własności polskiej), stosunkowo rzadziej

jako przejście na własność państwa (wielkie przedsiębiorstwa). Wskutek tego nasze firmy egzystują dziś zarówno pod dawnymi nazwami przetłumaczonymi dosłownie na niemiecki, jak i pod szyldem rdzennie niemieckich zakładów; rozbitcie zaś istniejących do wojny koncernów (Wspóln. Inter., Huta Pokój, Modrzejów-Hantke³⁰¹ i inne) i włączenie różnych ich członów do koncernów niemieckich zagmatwało i tak nieprzejrzysty obraz, znamionujący chaotyczność wojennej administracji.

Wykorzystanie potencjału przemysłowego ziem zachodnich zostało szybko i celowo przez Niemców przeprowadzone, znać że starannie tą akcją przygotowali. Jeszcze nie ucichły strzały, gdy już zaczęli zjeżdżać do fabryk przedstawiciele zaprzyjaźnionych z nimi lub utrzymujących stosunki handlowe firm niemieckich, zwłaszcza z zachodniego ich pogranicza, przenosząc częściowo własną produkcję, częściowo rozbudowując istniejącą. Rozpoczęcie stałych nalotów na zachodnie Niemcy wzmogło jeszcze te przeprowadzki, które rosły nadal w miarę nasilania bombardowań. Po wykorzystaniu istniejących, niewyzyskanych budynków, jak hale targowe w Poznaniu, rzeźnia w Grudziądzu i inne, przystąpiono do wznoszenia nowych przy zastosowaniu recept maskowania, a więc w lasach i nawet pod ziemią. Wydaje się, że akcja przesiedleńcza rozwija się w dwóch kierunkach: na Pojezierze Pomorsko-Pruskie (Branau, Malbork, podobno zakłady benzyny syntetycznej na jeziorach mazurskich) oraz na Beskidy, gdzie IG Farben założyły fabrykę w Oświęcimiu i budują nową w Krzeszowicach. Trudno dziś określić rozmiary tego uprzemysłowienia, zwłaszcza, że proces jeszcze trwa i nie wiadomo, kiedy się zatrzyma.

Czołowym obiektem ścisłego przemysłu zbrojeniowego jest Cegielski w Poznaniu, dzięki przejściu go już w jesieni 1939 r. przez Deutsche Waffen u. AmunitionFabriken AG Oddział w Karlsruhe. Przy utrzymaniu w ruchu i znacznym rozszerzeniu dotychczasowej produkcji tej fabryki, tj. lokomotyw

³⁰¹ Modrzejów-Hantke – Zjednoczone Zakłady Górniczo-Hutnicze S.A., koncern powstały w 1934 r. w wyniku fuzji Modrzejowskich Zakładów Górniczo-Hutniczych S.A. z Towarzystwem Akcyjnym Zakładów Metalowych „B. Hantke” S.A. oraz kilkoma mniejszymi firmami hutniczo-metalowymi. Zakłady zatrudniały 8,6 tys. osób, a wartość produkcji wyniosła 50,3 mln zł.

(R 50 i 52), wagonów, pras, maszyn amunicyjnych i narzędzi, stworzono dział wyrobu amunicji. Zainstalowano szereg nowoczesnych obrabiarek, zajęto sąsiednią fabrykę mebli i włączono do zakładów; dalsza ich rozbudowa jest w toku, a ilość zatrudnionych przekroczyła już 12 tys., gdy przed wojną nie dochodziła do 2 tys. Brak nam niestety dokładniejszych danych o rozmiarach ich produkcji.

Wyrobem amunicji trudni się większość zakładów mechanicznych, przy poważnym powiększeniu załogi – dowód pracy na dwie i trzy zmiany. Donoszą o MaschinenFabrikLohnert w Bydgoszczy (650 ludzi), fabryce elektrotechnicznej Ciszewski, o zakładach Herzfeld i Victorius w Grudziądzu (70 tys. zapalników p[rzeciw]lotn[iczych] mies[ięcznie]), do fabr[yki] obrabiarek Johna w Łodzi odsyła się granaty skórowane w Gen[eralnym] Gub[ernatorstwie], Huta Batory (obecnie znów Bismarck) wyrabia prócz pocisków artyleryjskich torpedy samolotowe.

Poza wyrobem amunicji widać intensywną działalność w kierunku zaopatrzenia lotnictwa. Focke-Wulf zajął na wyrób części i montaż pawilony ciężkiego przemysłu i wieżę Górnośląską targów poznańskich, obecnie zaś buduje nową fabrykę w Krzesinach pod Poznaniem, mogącą zatrudnić do 30 tys. robotników. Fabryka Telefunken w Poznaniu wykonuje też części samolotów i drobne montaż. Mniejsze fabryki kryją też niewątpliwie w swej produkcji znaczny odsetek zamówień wojskowych, choć oficjalne reklamy wymieniają całą gamę wyrobów pokojowych. Naszym informatorom udało się zdobyć pewne szczegóły wyrobu lotniczego aparatu celowniczego (tzw. Bomben–Tepich) przez Metallfabr. Fena w Bydgoszczy, która poza tym robi busole i szybkościomierze lotnicze, zatrudniając do 250 robotników. Firma P. Klinger w Łodzi prócz narzędzi i akcesoriów samochodowych wykonuje również części lotnicze.

Naprawom samolotów poświęcają Niemcy od początku wojny dużo uwagi, zajmując na ten cel pomieszczenia naszych parków lotniczych i wolne hale. Naprawy te ograniczają się do wymiany części, wymagają więc jedynie obszernych pomieszczeń bez specjalnych inwestycji maszynowych. Powstały spore warsztaty naprawcze w Toruniu na lotnisku (1500 ludzi, 10 do 15 remontów miesięcznie),

w Grudziądzu (w rzeźni) – 15 samol[otów] mies[ięcznie] i w Orłowie.

Pobliskie tereny Pomorza i Prus, nienależące dotąd do RP, posiadają też niejedną wytwórnię lotniczą, jak wskazuje nalot angielski na Malbork. W Łęborku na Pomorzu ma jedną ze swych filii Transavia z Berlina, produkująca napędy usterzenia lotniczego.

Nie posiadamy danych co do produkcji czołgów i samochodów na naszych ziemiach zachodnich; niezawodnie w rozlicznych warsztatach odbywa się wyrób części zamiennych i remont, jako też przebudowa na gazogeneratory. Jednak nie można przypuścić, by powstała tam samodzielna placówka produkująca samochody. Ciekawy jest wyrób generatorów na torf przez Maschinenfabr.[ik] Einberg w Poznaniu.

Specjalnym przedmiotem naszego zainteresowania są nowo budowane zakłady w Branau (Łęgowo k. Torunia). Wskutek silnej ochrony tajemnicy wojskowej wiemy o nich tylko, że już zbudowana część składa się z licznych budynków krytych w lesie i częściowo pod ziemią, gdzie odbywa się wyrób materiałów wybuchowych i dokąd zajeżdżają liczne pociągi z węglem. Druga część jeszcze niewykończona ma zawierać produkcję maszyn, przenoszoną z zachodu Niemiec, całość zaś będzie zatrudniać do 30 tys. robotników.

Znane nam sprzed wojny fabryki materiałów wybuchowych w Łaziskach i Lignozy zaopatrują się w kwas azotowy z Chorzowa.

Bliskość morza stworzyła z Pomorza domenę zaopatrzenia marynarki wojennej. Stocznia w Gdyni rozbudowana przez Deutsche WerkeKiel posiada dziś kilka doków, gdzie naprawia się łodzie podwodne i nawet większe krążowniki. Herzfeld i Victorius w Grudziądzu i Mniszku zatrudnia 1500 ludzi i wykonuje dostawy dla marynarki przy współpracy fabryki maszyn rolniczych Ventzki/Unia w Grudziądzu, a pod kierunkiem Schichaua z Elbląga. Z przemysłu pomocniczego zanotować można Pepege w Grudziądzu (łodzie gumowe, maski, opony) i fabrykę namiotów w Poznaniu.

Przemysł podstawowy:

Przeważająca część naszego przemysłu surowcowego istnieje na zachodzie. Na

obszarach włączonych do Rzeszy łącznie z Zagłębiem Dąbrowsko-Krakowskim, z przemysłowymi ośrodkami Łodzi i Bielska przewaga tego obszaru zaznacza się wyraźnie. Znalazło się więc tam 100% kopalnictwa węglowego, powyżej 80% hutnictwa, z górą 60% źródeł energii elektrycznej i przemysłu metalowego, duża część chemicznego i więcej niż 80% włókienniczego. Cały ten przemysł, oszczędzony przez wypadki wojenne pracuje na ogół składnie i dzięki niezbyt zresztą wydatnym inwestycjom znajduje się na poziomie wyższych możliwości produkcyjnych niż przed wojną.

Górnictwo węglowe zjednoczone zostało w Bergwerksverwaltung Oberschl. GmbH i podporządkowane Reichswerke Herm[ana] Goeringa.

W hutnictwie brak uszlachetniających składników stali, zwłaszcza wolframu i molibdenu, zastąpiono ulepszoną obróbką termiczną, daleko posunięta oszczędność i wykorzystanie odpadków utrzymały dotąd na poziomie potrzeb zasoby niklu i chromu.

W przemyśle chemicznym czołowe stanowisko utrzymuje Fabr. Związków Azotowych w Chorzowie, produkując kwas azotowy dla fabryk materiałów wybuchowych (ok. 35% wydajności Mościc) i przede wszystkim karbid do wyrobu gumy syntetycznej. Fabryki barwników w okręgu łódzkim wprężnięte zostały w domenę wyrobu materiałów wybuchowych, podobnie jak i fabryki celulozy, których niemal cały nasz stan posiadania znalazł się za tamtą granicą.

Wojenne niedostatki powołały do życia i na naszych ziemiach zachodnich wyrób i przerób miazgi drzewnej na tkaniny (Zellwolle), których placówki powstały w Bielsku i Łodzi. Produkuje się też powszechnie tkaniny papierowe.

Polska środkowa

Według planów niemieckich, obszar nazwany dziś Gen[eralnym] Gub[ernatorstwem] ma spełniać na polu przemysłowym rolę chałupniczego poddostawcy Rzeszy; cechy tej nie zaciemniają zakłady o wielotysięcznej załodze, związane ściśle z zakładami niemieckimi i przez nie kierowane. Zadania zatem czysto wyrobnicze, bez cienia własnej inicjatywy i myśli twórczej, a nawet samodzielności w wytwarzaniu wykańczającym. Dlatego zbagatelizowano

cały dorobek techniczny Polski Niepodległej (wyjątek Vis³⁰²), zwracając uwagę jedynie na wykorzystanie istniejących pomieszczeń, urządzeń i siły roboczej dla własnej produkcji pomocniczej. Stąd też wynika szczupłość akcji inwestycyjnej i renowacyjnej oraz tymczasowość całej polityki przemysłowej. Przyczyn tego nastawienia można doszukać się we wrogim stanowisku polskiej inteligencji wobec okupanta, który wskutek tego nie mógł jej powierzyć zadań kierowniczych, zaś celów w chęci unieszkodliwienia kraju, którego zatrzymanie w swej władzy nie wydawało się pewne. Konsekwencją takich założeń było całkowite niemal wywłaszczenie większego i średniego przemysłu, będącego zresztą w dużej mierze własnością państwową polską. Ocalała pozornie tylko własność obcych kapitałów (Zakł[ady] Ostrowieckie, Phillips), lecz zarządcy z ramienia kontrolujących te zakłady firm niemieckich przejęli faktycznie całe kierownictwo. Wykorzystanie siły roboczej odbywa się w sposób brutalny, lecz mało wydajny. Załogi wszystkich fabryk wzrosły, lecz wydajność w stosunku do przedwojennej zmalała. Silniejsze wahania miesięcznej wydajności spowodowane są najczęściej nieregularną dostawą surowców, na przestrzeni szeregu miesięcy wykazują niewielki, lecz stale postępujący spadek produkcji. Dowodzi to stopniowego wyczerpywania się zapasów.

Przemysł zbrojeniowy:

Wyroblem broni palnej ręcznej trudnią się dwie fabryki: FK w Warszawie³⁰³ i WB³⁰⁴ w Radomiu, obie w zarządzie koncernu Steyer-Daimler-Puch (Steyer, WrKeustadt, Graz). Współpraca jest bardzo ścisła i wyłączna między tymi fabrykami, obydwie nasze są uzależnione od dostaw materiałów i niektórych części z Austrii, praktycznie więc usamodzielnienie ich w oderwaniu od tych dostaw będzie wymagało pewnego czasu. FK wykonuje tylko części bez montażu: 11 pozycji Visa (polski pistolet aut[omatyczny]), 12-17 poz. Marsa (niem. ckm), 4 poz. MP 40 (niem[iecki] pist[olet] masz[ynowy]) w ilościach zmiennych

³⁰² Pistolet Vis był produkowany w latach 1940–1944 dla armii niemieckiej jako P-35 (ok. 200 tys. sztuk).

³⁰³ Państwowa Fabryka Karabinów w Warszawie działała od 1920 r.

³⁰⁴ Wytwórnia Broni – Zakłady „Łucznik” w Radomiu.

od 10 do 20 tys. mies[ięcznie], poza tym produkuje obsady dział plot. [przeciwlotniczych] i skrzynki biegów samochodowe dla Steyera. Oddział montażu broni i maszyn do pisania został unieruchomiony, zainwestowano opalanie gazem hurtowni; opracowanie procesu fabrykacyjnego własne. Załoga powyżej 1600 rob[otników] i duży sztab techniczny, minimalnie wykorzystany. WB Radom wykonuje montaż Visa (ok. 600 szt[uk] mies[ięcznie]) i produkuje karabiny (13 tys. mies[ięcznie]) przy możliwościach do 35 tys. miesięcznie.

Placówki wyrobu amunicji rozrzucone są po całym obszarze, przy czym zdaje się tylko Fabryka Amunicji w Skarżysku wykonuje cały proces fabrykacyjny z elaborowaniem włącznie; inne fabryki wyrabiają części pocisków artyleryjskich od 2 do 15 cm. Ronda i platyny do wyrobu granatów odkuwają Stalowa Wola, Starachowice i Huta Częstochowa, pokrywając zapotrzebowanie fabryk obróbczych w G[eneralnym] G[ubernatorstwie] i nawet odsyłając nadwyżkę do Rzeszy.

Fabryka Amunicji w Skarżysku (kierowana przez Hasag-Hugo Schneider AG z Lipska) jest najbardziej samodzielną wytwórnią amunicji i po chwilowym wzroście załogi do 16 tys. zatrudnia obecnie 7500 rob[otników]. Wykonuje elaborowanie wszystkich rodzajów pocisków i produkuje w poważnym rozmiarze zapalniki.

Granat w Kielcach (obecnie też Hasag) zatrudnia 2200 rob[otników] (przed wojną 1200) i wyrabia skorupy 2 i 4 cm, zapalniki denne i głowicowe (także do Bosforsa) w ilości 25 tys. miesięcznie.

Zakłady Starachowice (StahlwerkeBraunschweig GmbH der Reichswerke Herm[an] Goering zaniechały wyrobu armat, instalując na tym miejscu nową pociskownię i są największym w G[eneralnym] G[ubernatorstwie] producentem pocisków [kalibru] 75, 105, 150 mm (przez pewien czas i 88), których wypuszczają średnio 200 tys. mies[ięcznie] zatrudniając w całych zakładach 13 do 15 tys. rob[otników]. Poza tym głównym produktem wykonują odlewy stalowe i odkówki wraz z obróbką mechaniczną dla łodzi podwodnych, części bomb

lotniczych, śrutowanie luf armatnich i przerabianie dział bolszewickich³⁰⁵. W ten sposób przerabiają zakłady całą produkcję swego wielkiego pieca, dwóch martenów i kuźni. Czynne są poza tym warsztaty stolarskie i cegielnia wyrobów szamotowych. Zniszczona w czasie ewakuacji narzędziownia została odbudowana, zaś magazyn główny zastąpiono barakami.

Stalowa Wola (Stahlwerke Braunschweig) jest najbardziej nowoczesną hutą w Polsce. Odkuwa i obrabia granaty 150 mm, przerabia działa bolszewickie 85 na 88 plot., wykonuje płyty pancerne i odkówki dla czołgów i lotnictwa, obrabia części lotnicze dla Rzeszowa i Mielca, zaś części armatnie dla Ostlan-Werke w Królewcu. Zatrudnia 3700 rob.[otników]. Pod tym samym zarządem współpracuje ze Stalową Wolą fabryka Cegielskiego w Rzeszowie.

Huta Częstochowa Zakładów Modrzejów-Hantke (obecnie Hasag) wykonywała granaty 150 z własnych odkuć, lecz wskutek dużej ilości braków przekazała tę produkcję wraz z nowoczesnymi automatami Boehringera do Stalowej Woli.

Zakłady stalowe Enro w Częstochowie zatrudniają 2 tys. rob.[otników] i odlewają i skórują 4 do 5 tys. granatów 150 miesięcznie. Tak skromny wynik przy tak licznej załodze dowodzi, że jeszcze inne wyroby wytwarzają; pewne informacje wskazują na produkcję zapalników minowych.

Deutsche Emailwerke w Krakowie rozpoczęły na wiosnę 1943 r. wyrób zapalników główkowych w ilości 40 tys. miesięcznie.

Zieleniewski w Krakowie wykonuje, prócz pokojowej produkcji, części armat i miny.

Amunicja do broni ręcznej, po spaleniu Pocisku i zdewastowaniu Rembertowa³⁰⁶, ogranicza się dziś zdaje się tylko do produkcji na Forcie Bema w Warszawie. Brak nam jednak informacji z tych zakładów.

³⁰⁵ Chodzi o naprawy i przystosowanie kalibru zdobycznego sprzętu sowieckiego do amunicji niemieckiej.

³⁰⁶ W czasie walk w 1939 r.

Przemysł lotniczy:

Stosunkowo pięknie rozwinięty przed wojną stracił za sprawą okupanta wszelkie wartości. Z trzech wytwórni silników i pięciu wytwórni płatowców pozostały: jeden warsztat remontu silników, dwa remontu płatowców i problematycznej wartości warsztaty mechaniczne. W szczegółach sytuacja przedstawia się następująco:

P[aństwowe] Z[akłady] L[otnicze] – Wytwórnia Silników na Okęciu – maszyny wywiezione, na ich miejscu przyfrontowe warsztaty naprawy silników firm: Junkers, BMW i Nestler o łącznej wydajności nieco wyższej niż 100 napraw miesięcznie.

PZL – Wytwórnia Płatowców na Paluchu – maszyny wywiezione, dziś hangary lotnicze Werkstatte Neubrandenburg, która częściowo zrealizowała niedokończoną rozbudowę, zatrudnia ok. 1700 rob[otników] i wyrabia główki do pocisków 2 cm (35 tys. mies[ięcznie] – progr. 300 szt[uk]), wyrzutniki bomb 500 kg (5000 szt[uk] mies[ięcznie]), przyrządy do mierzenia odległości samolotu, imadła i drobne zamówienia dla innych firm.

D[oświadczalne] W[arsztaty] L[otnicze]³⁰⁷ – fabryka płatowców sportowych i szkolnych, kuźnia doskonałych konstrukcji, dziś koszary wojsk lotniczych.

P[odlaska] W[ytwórnia] S[amolotów] w Białej Podlaskiej, fabryka płatowców szkolnych, dziś baraki.

L[ubelska] W[ytwórnia] S[amolotów] w Lublinie, fabryka płatowców łącznikowych – nieczynna.

PZL – Rzeszów, Wytwórnia Silników II – zajęta przez Heinkla, wykonuje remonty samolotów i części.

PZL – Mielec, Wytwórnia Płatowców II – łącznie z poprzednią i warsztatami na lotnisku w Mielcu wykonuje pod kontrolą Heinkla remonty samolotów, montuje

³⁰⁷ Doświadczalne Warsztaty Lotnicze na Okęciu, wytwórnia lotnicza produkująca lekkie samoloty szkolno-treningowe RWD.

zespoły płatowca. Wydajność wszystkich trzech 120 do 150 naprawionych samolotów miesięcznie. Ostatnio objął też Heinkel niedokończoną wytwórnię uzbrojenia w Budzynie pod Kraśnikiem i instaluje jako „Wiederaufbau von der Seestadt Rostock”.

Z pomocniczych fabryk przemysłu lotniczego pracują Liefeld i Schiffner oraz Steinhagen i Stransky dla uzbrojenia, Motolux (obecnie Transavia – 350 rob[otników]) nad sterami samolotowymi, Ursus w Czechowicach robi pompki oliwne benzynowe i powietrzne dla Junersa, Magnet ogranicza się do naprawy iskrowników samochodowych, Szomański przerabia drewniane śmigła bolszewickie i wykonuje sanie dla wojska, NeueKuhlerFabrik w Krakowie nowe chłodnice dla samolotów (ok. 60 szt[uk] mies[ięcznie]) i naprawę starych (ok. 500 mies[ięcznie]), w końcu poważną i skończoną produkcję świec lotniczych prowadzi Wawrzyniak w Kielcach, przejęty przez Beru z Ludwigsburga (3 tys. szt[uk] dziennie). Wszystkie te wytwórnie z wyjątkiem ostatniej nie doznały żadnych inwestycji przez cały okres wojny i pędzą wegetację, eksploatując jedynie posiadane środki produkcji i robotnika.

Do tej kategorii zaliczyć można filię berlińskich Bruhn–Werke, założonej w dawnych garażach Fiata w Warszawie i stale, choć tandetnie rozbudowującej się. Współpracuje z Mech. Werkst. Neubrandenburg w Warszawie i pomniejszymi firmami o tym samym zakresie produkcji precyzyjnych mechanizmów artyleryjskich i lotniczych. Zatrudnia do 2 tys. osób. Park maszynowy przedstawia zbieraninę wojennych zdobyczy, ostatnio ulepszony nowymi i nowocześniejszymi obrabiarkami z Niemiec.

Przemysł samochodowy nigdy nie stał u nas na wysokości zadania, zaś po ciosach wojny przestał niemal istnieć. PZInż zostały spalone, Lilpop i Chrzanów nie zdążyły uruchomić swych nowych wytwórni, pozostał jedynie Ursus zacieśniony do wyrobu czołgów. Wytwórnia w Czechowicach pod Warszawą zatrudnia do 3 tys. rob[otników] i pod kierunkiem Famo z Wrocławia buduje 10-tonowe działa szturmowe (LAS, armata 75 mm) po 2 szt[uk] dziennie, wytwórnia warszawska naprawia samochodowe silniki Diesla. Współpracują z nimi w zakresie wykonywania niektórych części Stowarzyszenie Mechaników w Pruszkowie

(produkujące zresztą nadal obrabiarki do metali), Paschalski i inne pomniejsze.

Natomiast poważnie został rozbudowany przemysł naprawy samochodów. Największy ponoć na Europę Kraft Fahrpark warszawski daje zamówienia na 100 warsztatów o łącznym stanie zatrudnienia powyżej 10 tys. ludzi. W Krakowie remontuje samochody wojskowe 42 warsztatów o załodze polskiej 1600 rob. Prócz polskich firm rozszerzonych lub nowo powstałych zakładają też firmy niemieckie placówki obsługi i Front Reperatur Betriebe³⁰⁸: Opel na Powązkach przy załodze 250 rob[otników] przeprowadza 100 napraw mies[ięcznie], MAN, BMW i Borgward mieszczą się na Forcie Bema, zatrudniając łącznie ponad 500 ludzi, Krupp naprawiał swe samochody w Głownie (Norblin, walcownia miedzi), gdzie obecnie zakłada fabrykę zestawów kołowych dla kolejnictwa. Wszystkie te placówki nie przedstawiają zbyt wartościowego nabytku, bo istnieją bez poważniejszych urządzeń i w prowizorycznych lokalach, ale jako czynnik wychowujący narybek monterów i mechaników może się okazać cennym w przyszłości. Podobnie spopularyzowane zostały gazogeneratory, które już niemal każdy blacharz potrafi zainstalować.

Sprzęt łączności produkują Zakłady Tele- i Radiotechniczne (brak danych) i Phillips w Warszawie w zakresie radioaparatów nadawczo-odbiorczych dla lotnictwa i marynarki.

Państw[owa] Wytw[órnia] Samochodów³⁰⁹ w Warszawie, zdaje się też w zarządzie Steyer-Daimler-Puch współpracuje z nimi w zakresie swej produkcji.

Sprzęt optyczny dla wojska produkuje Kolberg i PZO (obecnie Opt. Präzision - Werke) w Warszawie. Pierwsza fabryka pozostała pod zarządem polskich akcjonariuszy, druga rozszerza się według często zmieniających się planów, przy czym silny nacisk kładzie się na fachowe kształcenie uczniów rzemieślniczych.

Perkun w Warszawie, też w zarządzie polskim, dostarcza agregatów

³⁰⁸ Zakłady naprawcze dla frontu.

³⁰⁹ Początkowo funkcjonowała jako wojskowe Centralne Warsztaty Samochodowe, a od 1928 r. jako państwowe zakłady produkcyjno-usługowe Państwowa Wytwórnia Samochodów, która wchodziła w skład koncernu Państwowe Zakłady Inżynierii.

oświetleniowych z zastosowaniem silników własnych i Guldnera z Asc-gaffenburga, a prądnice firmy Pustoła. Wykonuje ich 30 do 50 szt[uk] mies[ięcznie], zatrudniając ok. 300 rob[otników] i nadmiernie rozbudowany sztab inżynierów i techników.

Huta Ludwików w Kielcach nie produkuje motocykli (posiada ok. 100 szt[uk] w częściach), ani hełmów szturmowych (jeszcze kilka tysięcy w zapasie nie przerobiono na garnki), wykonuje zaś sanie i wozy dla wojska typu „Pleskau” w ilości 100 szt. dziennie. Zatrudnia łącznie z objętymi w czasie wojny zakładami drzewnymi Henryków (pożydowskie) ok. 2500 ludzi i wyrabia poza tym piece, garnki i beczki.

Przemysł ogólny:

Z całości naszego przemysłu podstawowego zostały na terenie Gen[eralnego] Gub[ernatorstwa] jedynie niedobitki. Wprawdzie znalazł się na nim cały COP, w formie jednak niewykończonej do wybuchu wojny, którego rozbudowa szła w kierunku raczej produkcji przetwarzającej niż surowcowej, o wyraźnym nadto zabarwieniu wojennym. Górnictwo reprezentowane jest skromną produkcją rudy żelaznej w Górach Świętokrzyskich i jedynym wyłącznym bogactwem tego obszaru, tj. zagłębem naftowym. Jego eksploatacja odbywa się intensywnie, lecz bez nowych prób wierceń, które rozpoczęli bez poważniejszych zresztą rezultatów bolszewicy w czasie swego pobytu. Nie mamy danych co do rozmiarów wydobywania, lecz przypuszczalnie nie przekraczają one zbytnio 1/2 miliona ton ropy rocznie, co nie wystarczało nam na pokrycie naszego pokojowego zapotrzebowania. Na terenie GG znajdują się wszystkie gazoliniarnie i rafinerie z wyjątkiem dwóch (Czechowice i Dziedzice).

Hutnictwo żelaza reprezentują cztery zakłady, z których Starachowice, Ostrowiec i Częstochowa mają po jednym wielkim piecu (na ogólną ilość 24 wielkich pieców w Polsce, Częstochowa buduje drugi wielki piec, lecz jeszcze nie jest uruchomiony), zaś Stalowa Wola posiada tylko stalownię. Prócz własnej rudy dla dwóch pierwszych sprowadza się ją ze Szwecji, a przeważnie z Krzywego Rogu.

Przemysł metalowy i elektrotechniczny pracują przeważnie dla ogólnych

potrzeb wojska, mały procent swych możliwości obracając na naprawy sprzętu i zaspokojenie potrzeb prywatnych. W zakresie przemysłu kolejowego widać jednak aktywność Niemców nawet na obszarze G[eneralnego] G[ubernatorstwa]. Forsuje się z dość opłakanymi rezultatami produkcję wojennych parowozów R50 i R52 na terenie Zakł[adów] Ostrowieckich w Warszawie, przy współpracy Lilpopa i warsztatów kolejowych na Pradze, a pod kierunkiem Schichaua z Elbląga. Na ten cel rozbudowuje znacznie Fabr[yka] Parowozów ZO i sprowadza się nowe obrabiarki (przeszło 100 zamówionych, z czego 20 już przybyło, na ogół wysokiej jakości), zwiększa się załogę do 1500 ludzi, by w ten zmurszały organizm fabryczny tchnąć nowe życie. Wynik jak dotąd 16 parowozów, czyli po dwa miesięcznie, poza tym trochę remontów i robót kotlarskich.

Wagony ciężarowe produkują nadal Zakł[ady] Ostr[owieckie] w Ostrowcu w zmiennych ilościach od 100 do 200 szt[uk] mies[ięcznie]; poza tym przyczepki samochodowe (ok. 40 szt[uk] mies[ięcznie]) i konstrukcje żelazne. Nadwyżkę produkcji wielkiego pieca poza własnym zapotrzebowaniem (ponad 60%) odsyła się do Starachowic.

Lilpop (obecnie FahrzeugbaugesellschaftmbH) po zmontowaniu kilkadziesiąt samochodów Chevrolet z posiadanych zapasów i oddaniu ich do wojska przestał być wytwórnią samochodów. Produkuje głównie dla kolejnictwa wagony i tendry do R50.

Rudzki w Mińsku Mazowieckim, obecnie pod zarządem Kruppa, zatrudnia ponad 500 ludzi i wykonuje wózki dla kolejek polowych i konstrukcje. Dla zaopatrzenia kolejnictwa pracują ponadto Zieleniewski i Wytwórnia Sygnałów Kol[ejowych] w Krakowie oraz Nehring w Warszawie.

Przemysł chemiczny w zakresie zainteresowań wojska przedstawia poważne pozycje. Mościce wyrabiają nitrozę i kwas azotowy dla Pionek, zaś chlor dla jedynej w G[eneralnym] G[ubernatorstwie] fabryki celulozy w Niedomicach. Fabryka Prochu w Pionkach jest najpoważniejszą wytwórnią materiałów wybuchowych (odbiorcy: Skarżysko i Rzesza), nie mamy jednak danych o rozmiarach jej produkcji. Nitrat w Ujeździe Mazow. i Zakłady Boryszewskie

jako fabryki nie istnieją; czynne są fabryki sztucznego jedwabiu w Tomaszowie i Chodakowie, obecnie pod wspólnym zarządem.

Z przemysłu gumowego w ruchu są fabryki: Piastów (też akumulatory Tudor), Stomil w Dębicy (wulkanizacja opon samochodowych i lotniczych), Wolbrom wykonuje części masek gazowych, brak wiadomości o fabrykach gumy i akumulatorów w Sanoku.

Niedobitki naszego przemysłu włókienniczego, które znalazły się w obrębie G[eneralnego] G[ubernatorstwa] nie przedstawiają widocznie większej wartości dla okupanta. Czynne są wprawdzie Zakł[ady] Żyrardowskie, Fabryka Wola w Warszawie, ale już częstochowskie fabryki, jak Warta i Peltzerów, pozbawiono urządzeń i zainstalowano tam wyrób gazogeneratorów samochodowych oraz przygotowuje się produkcję Infanterie – Stossrohren (w zarządzie Hasaga). Największa fabryka włókiennicza tego okręgu Stradom pracuje jednak nadal w swym zakresie.

Przemysł odzieżowy przeżył gruntowne zmiany strukturalne w związku z likwidacją żydostwa. Jeszcze do wiosny 1943 r. pracowały w gettach duże fabryki krawieckie, bieliźniarskie, czapkarskie i szewskie, zatrudniające tysiące dawniejszych chałupników żydowskich. Dziś ich zadania przejęły obozy pracy, gdzie pod egidą niemieckich [firm] (np. Tobbens), a pod strażą SS zatrudnia się tysiące ofiar łapanek. Znanym nam obozem takim jest Poniatowa pod Opolem [Lubelskim].

Przemysł drzewny święci w czasie wojny okres wspaniałej prosperity, zatrutej świadomością rabunkowego wyrębu lasów. Baraki, skrzynie, meble koszarowe – oto główne produkty.

Przemysł spożywczy pod troskliwą opieką Ernährungsamtów powetował zapewne straty wojenne i pracuje w całej pełni na pokrycie potrzeb przeludnionej Gen[eralnej] G[uberni]. Zaznacza się aktywność „Społem” w magazynowaniu środków spożywczych w nowych, na ten cel wznoszonych składach i spichrzach. Fabryka konserw w Dębicy pracuje wyłącznie dla wojska. Przemysł poligraficzny rozwija się – ale tylko pod ziemią

Nie było na jej obszarach przemysłu, prócz nieco elektrotechnicznego (Wilno), włókienniczego (Białystok), gumowego (Lida). Poważniejszy odsetek stanowił przemysł drzewny (tartaki, dykty), papierniczy, spożywczy (młyny i fabryki konserw), a nade wszystko mineralny (kamieniołomy i huty szkła). Skąpe wiadomości, jakie posiadamy, stwierdzają duże zniszczenia przez uchodzących bolszewików, z trudnością teraz i tylko częściowo odbudowywane. W sferze zainteresowań wojska będąca fabryka dykty lotniczej została spalona we wrześniu 1939 r.

Wnioski ogólne

O ile wiadomym było, że potencjał przemysłowy Polski nie był wystarczający do prowadzenia wojny, o tyle dziś sytuacja uległa jeszcze większemu pogorszeniu. Byliśmy przed wojną na naszym skromnym poziomie niemal samowystarczalni w zakresie produkcji broni piechoty, artylerii, lotnictwa i łączności. Dziś co najwyżej będziemy ją mogli remontować, a odbudowa środków produkcji nowego sprzętu potrwa nie miesiące, lecz lata. Zwłaszcza w dziedzinie lotniczo-samochodowej, z takim trudem i tak wielkimi kosztami ufundowanej, w której nawrót do poprzednich typów byłby anachronizmem, trzeba będzie zaczynać *ab ovo*, co będzie możliwe dopiero po zupełnej pacyfikacji Europy.

Stopień naszej samodzielności wytwórczej zależeć będzie od obszaru, jakim w wypadku potrzeby wojennej będziemy dysponować. Jeżeli on ograniczy się do Gen[eralnego] Gub[ernatorstwa], to możemy liczyć co najwyżej na karabiny i wozy taborowe z Huty Ludwików. Posiadając na zachodzie granice z 1939 r., nadal nie będziemy w możliwości produkować armat i czołgów, nie mówiąc już o lotnictwie i samochodach. Z chwilą jednak zajęcia Wrocławia i Królewca nasze możliwości wzrosną na pewno o produkcję czołgów i armat (Famo z Ursusem i Ostland – Werke ze Stalową Wolą) oraz o tę produkcję, którą do tego czasu zdążą Anglicy przepłoszyć z zachodu Niemiec.

W każdym razie nasza sytuacja w porównaniu z r.[okiem] 1918 przedstawia się znacznie korzystniej. Będziemy mieli pod dostatkiem amunicji i robotnicy

portowi Gdańska czy czescy kolejarze³¹⁰ nie będą groźbą dla naszej państwowości. Będziemy mogli naprawiać i utrzymać w stanie użytkowym karabiny, armaty, samochody i samoloty. Reszta będzie zależeć już od nas, jako żołnierzy.

Warszawa, 25.XI.1943 [r.]

Czesław³¹¹

Źródło: AAN, 203/III-3, s. 11–17, mps.

³¹⁰ Mowa o sabotowaniu przez Czechy i Wolne Miasto Gdańsk dostaw amunicji dla Wojska Polskiego w czasie wojny 1920 r., a szczególnie przed Bitwą Warszawską.

³¹¹ „Czesław”, „Czesław Kwiatkowski” – (NN), szef referatu przemysłowego CSW.

1944 styczeń 15, Informacja dotycząca problemów z realizacją zamówień serwisowych dla cukrowni na terenie powiatu Sokółów

W.2/XII.³¹²

M.[iejsce] p.[ostoju] 15.I.1944 [r.]

Cukrownia miejscowa i wszelkie placówki przemysłowe powiatu 2. otrzymały zarządzenie, że tegoroczne zapotrzebowanie na łożyska kulkowe nie zostaną wykonane. Jeżeli zachodziła będzie potrzeba konieczna zmiany, wykonać ponowne zapotrzebowanie, jednak muszą być zredukowane do minimum. Poza tem cukrownia otrzymała zawiadomienie, że zakłady radomskie, które dostarczały widły do buraków, w tym roku żadnego zamówienia na razie nie wykonują. Na wykonanie zamówień skierowanych do innych zakładów nie należy liczyć, bo nie będą wykonane. Do przyszłych kampanii muszą być użyte stare zużyte widły.

M.³¹³

Źródło: AAN, 203/III-3, k. 105, mps.

³¹² Wydział II wywiadu Komendy Okręgu XII Podlasie.

³¹³ Por. Michał Michalak „Mierzejewski”, szef II Oddziału KO XII (Podlasie).

*1944 marzec 5, Raport okresowy dotyczący przemysłu na terenie Okręgu V
Kielce*

M[iejsce] p[ostoju] dn. 5.III.[19]44 r.

Okr. Nr V

Oddział II.

RAPORT OKRESOWY Nr 2/44

Część I.

A. Przemysł

II. K.I.

I. Załoga:

Pracownicy umysłowi	150 osób.
Pracownicy fizyczni	1600 osób (Polacy).
Pracownicy fizyczni	341 osób (Żydzi).
Razem:	2091 osób.

II. Produkcja: Dzienna produkcja wozów Pleskau II około 80 sztuk.
Na składzie wozów 4000 sztuk.

Wykonano dwa nowe typy wozów.

1. Spód jak u wozów Pleskau. Skrzynia wyższa i większa.
2. Taki sam jak pod 1. z tym, że posiada płozy do sań, umieszczone z zewnątrz na nasadach przy kłonicach.

Odlewnia produkuje obecnie garnki żelazne, piecyki okrągłe małe oraz części do maszyn rolniczych. Wytap dzienny wynosi około 8 ton. W ostatnich dniach lutego wykonano kilka odlewów granatów 105 mm. Do tego rodzaju produkcji wykańcza się dwa piece. Przypuszczalny czas przygotowania tych pieców do produkcji 14 dni.

Cynkownia na dobę ocynkuje 1400 wiader.

Beczownia reperuje na dobę około 400 szt. beczek. W zapasie znajduje się 1200 szt. beczek po benzynie.

III. Surowce:	Węgiel	około 450 ton.
	Koks	około 300 ton.

	Surówka żelazna	1500 ton.
	Żelazo kute profil i blacha	3500 ton.
	Fragment żeliwny	170 ton.
IV.	Ochrona:	
	Stan warty:	40 ludzi.
	w tym:	
	Polaków	8.
	Reichdeutschy	2.
	Volksdeutschy	2.
	Ost Legionistów	28.
V.	Uwagi:	Ostatnio nadeszło z terenów ewakuowanych 6 szt. obrabiarek dużych (rosyjskich) o własnym napędzie. Z Główna pod Łowiczem przywieziono 1 ciężką prasę 40 ton.
VI.	Henryków – dział obróbki drzewnej.	
a)	Załoga:	
	Pracownicy umysłowi	10 osób.
	Pracownicy fizyczni Polacy	300 osób.
	Pracownicy fizyczni Żydzi	343 osób.
	Razem:	653 osoby.

II. K.2.

I. Załoga: Stan pracowników polskich, personelu niemieckiego, ilości pracowników żydowskich nie uległ zmianie.

Zmiany wewnętrzne: 1. Majster narzędziowni Polak Józef Wójcik został przeniesiony na oddział 2 cm do magazynu narzędzi. 2. Część kobiet z oddz.[iału] 4 cm 1 AZ 1528 A przeniesiono na oddz.[iał] Stahlkerne tak, że można było utworzyć 3 zmiany dla kobiet (po 7, 8 i 9 godz.). Resztę kobiet i mężczyźni ze zlikwidowanego oddz.[iału] 4 cm rozesłano po wszystkich oddz.[iałach].

II. Wyposażenie: Zmiany w parku maszyn. Część rewolwerówek i tokarni z oddz.[iału] 4 cm przeniesiono do narzędziowni. Na oddz.[iale] AZ 1528 A oprócz wstawionych niedawno 2-ch automatów 1-no wrzecionowych przywiezionych ze Skarżyska, uruchomiono 3 automaty nieczynne od 2-ch lat i 3 prasy (2 do stemplowania i 1 do satuwowania zapalników). Stan narzędzi sprawdzianów i przyrządów na poszczególnych oddz.[iałach] wystarczający do produkcji za wyjątkiem oddz.[iału] Stahlkerne, gdzie odczuwa się brak noży profilowanych na automaty. Brak materiału produkcyjnego daje się we znaki produkcji

2 cm, gdyż w lutym oddz.[iał] stał przez 9 dni z powodu braku materiału prod.[ukcyjnego], a dostarczany materiał zwykle wystarczał na 3–4 dni.

III. Produkcja.

F-ka wytwarza następujące elementy amunicji:

- a) skorupy opierścieniowe granatów kal. 2 cm krusząco-światl.[nych],
- b) skorupy opierścieniowe granatów kal. 4 cm kruszących,
- c) rdzenie stalowe do pocisków karabinowych (Stahlkerne),
- d) kadłuby zapalników zastępczych AK 5045 do 2 cm,
- e) kadłuby zapalników AZ 1528 do 2 cm (nie wyrabianych tutaj).

Uwagi:

1) Na zlikwidowanym już obecnie oddz.[ziale] 4 cm automaty zrobiły tylko 620 sztuk (ok. 48 godz. pracy). Pozostałe maszyny wykończyły nagromadzony zapas lub poprawiały przysłane ze Skarżyska skorupy (zewn., gwinty). Mniej więcej od połowy lutego oddział stanął całkowicie i robotnicy zostali przesłani do innych oddziałów, tak, że obecnie pozostał tylko personel kierowniczy i magazynierzy. W przyszłości na oddz.[ziale] 4 cm. będzie się poprawiać i wykańczać 68.000 skorup 4 cm Lh 28, przystosowanych do miedzianych pierścieni (obecnie były z żelaznymi). Poprawki będą polegały na zmianie kształtu rowka na pierścien i rodzaju moletowania. B. duża część tych skorup nie jest w ogóle wykończona, np. nieszlifowana, bez gwintu itp.

2) Wyrabia się tylko same kadłuby zapalników Az 1528 A. W przyszłości nagromadzone sztuki będzie się wykańczać (zakładanie przysłanych spłonek i satutowanie).

Ilość wyprodukowanych i wysłanych sztuk w lutym:

2 cm	350.000	14% braków	(500.000 norma mies[ięczna])
4 cm	4.354	5,5% braków	(35.000 norma mies[ięczna])
Stahlkerza	25.000.000	?	(40.000.000 norma mies[ięczna])
AZ 5045	500.000	?	(500.000 norma mies[ięczna])
AZ 1528 A	?	?	(250.000 norma mies[ięczna])

Nowe produkcje.

W sprawie nowych pocisków ppanc. 2 cm wg fikiPolte Magdeburg (skorupy opierścieniowe) nic nie wiadomo.

Dnia 22.2.44 f-ka otrzymała rysunki na nowe niedawno skonstruowane i

jeszcze niezbyt dobrze wypróbowane zapalniki AZ 50. Rysunki te nadeszły z oddz.[iału] SpeciaHasag Lipsk 05 i są własnością tejże f-ki. Data wynalezienia 14.1.[19]44 [r.]. Zapalnik składa się z 7 części przeważnie z aluminium lub duraluminium z wyjątkiem płaszcza zewn. (blacha stalowa do głębokiego ciągnięcia i iglica (stal). Zastosowanie zapalnika do pocisków kal. 2 cm.

Działanie oparte jest na sile odśrodkowej powstałej podczas ruchu obrotowego pocisku. Pod wpływem tej siły sprężyna spiralnie zwinięta (c) rozkręca się przez co częściowo zwolniona iglica (a) wraz z tuleją (b) przy napotkaniu pocisku na opór uderza w spłonkę znajdującą się pod iglicą w dolnej części zapalnika.

Zwiększenie ilości obrotów automatów na odd.[ziale]. Stahlkerza.

Ma na celu zwiększenie wydajności automatów przez co kierownictwo f-ki ma zmniejszyć czas pracy dla mężczyzn na tym oddziale z 12 na 10. Zamówiono już większe koła pasowe do motorów (140 szt.) i koła pasowe drewniane na pędzie (4 szt.).

IV. Ochrona.

Straż fabryczna (Werkschutz) została powiększona o paru nowych strażników narodowości rosyjskiej. Została zwiększona ilość gaśnic samoczynnych i stoisk przeciwpożarowych (woda, piasek, topory, itp.) w ważniejszych, bardziej dostępnych i bardziej narażonych punktach f-ki.

II. K 3.

I Załoga:

- a) pracownicy fizyczni: Polacy 222 osób,
Vd 5 osób,

około 40% pracowników fizycznych to kobiety.

- b) pracownicy umysłowi: Niemców 7 osób,
Polaków 15 osób.

Na warsztatach: 3 majstrów niemieckich,
4 majstrów Polaków,
2 sekretarzy warsztatowych.

II. Produkcja:

W lutym br. produkcja przedstawia się następująco:

1. Świec lotniczych typu F 240 A 38 – 50000 szt. i wysłano do:

- a) LuftzeugamtFinow-Markt,
- b) Junkerst-Flugzeug und Motorenwerke Magdeburg-Neustadt,
- c) Luftzeugamt – Berlin.

2. Świece typu F 240 A 38 i F 220 a/19 m zreperowano 10000 szt. i wysłano do:

- a) Flugzeug und Metallkom-Werke Wale-Oberdonau,
- b) Flugplatz – Warszawa-Okęcie.

Produkcja winkli do świec lotniczych wyższych typów wynosiła w ubiegłym miesiącu około 50000 szt. i została wysłana pod wyżej wymienionymi adresami.

III. Surowce.

Stali produkcyjnej dostarcza „Huta Pokój” Śląsk – Hajduki Wielkie.

Stali narzędziowej: Baildona – Huta Królewska – Katowice.

Chemikali: LangbeinPfanhauser Werke – Leipzig.

Kwasów, benzyny, oliwy dostarcza skład – Kielce, ul. Składowa.

Zapasy surowca są niewielkie. Chemikalii pewnych brak już od 4 tygodni, co wpłynęło na obniżenie produkcji na dziale galwanicznym (dla orientacji: warstwa cynku pokrywającego świece winna wynosić 3 mikrony, a wynosi 1–1,5 mikrona). Z powodu braku stali produkcyjnej, kilka maszyn było nieczynne przez 2–3 dni. Na ogół zapas surowców jest niewielki, wystarczający prawie zawsze na tydzień nadchodzący.

IV. Ochrona.

Załoga wartowni wynosi ogółem 10 osób, w tym:

- 2 Niemców Rd.,
- 4 Vd.,
- 3 Ukraińców,
- 1 Polak.

Werkschutze zmieniają się o godz. 7.00 i o 19.00.

Portierzy pracują od 5.30 do 12.30 i od 12.30 do 19.30.

V. Stosunek Niemców do Polaków.

Z powrotem zastrzył się na skutek nie osiągnięcia w produkcji odpowiednich ilości niektórych części świec lotniczych, co pociąga za sobą następujące konsekwencje:

- a) praca przymusowa oddziału mechanicznego co drugą niedzielę,

b) zabroniono przynosić i czytać podczas przerw obiadowych książek beletrystycznych.

VI. Zmiany w pracy.

Zakłady pracują na dwie zmiany po 12 godz. tj. od 6.00 do 18.00 i od 18.00 do 6.00 rano.

Oddział galwaniczny pracuje

I-sza zmiana od 6.30 do 16.30.

II-ga zmiana od 19.00 do 5.00 rano.

Wskutek dużego obciążenia sieci elektrycznej na oddziale galwanicznym – pierwsza zmiana zaczyna aktywnie pracować od godz. 10-tej.

VII. Uwagi.

Cała załoga robotnicza podzielona na poszczególne grupy i wyznaczono każdemu pracownikowi funkcję w obronie przeciwpożarowej. W różnych częściach fabryki rozmieszczono naczynia z piaskiem, wodą oraz zamontowano gaśnice samoczynne. Od czasu do czasu odbywają się na ten temat pogadanki.

II. K 7.

Podajemy produkcję poszczególnych działów II K 7 za miesiąc styczeń:

1. Wielki piec:	Produkcja surówki marten.	1585 ton
	Produkcja surówki zwierć	1550 ton
	Razem:	3135 ton

Wysyłki w tym miesiącu nie uskuteczniliono. Na wyprodukowanie powyższej surówki zużyto:

Stan zapasu WP na 1.2.44 przedstawia się następująco:

Syderyt praż Częstochowa	525 ton	1632 tony
Syderyt praż Poraj	–	80 ton
Syderyt praż Szydłowiec	211 ton	–
Staszic hematytowa	407 ton	1201 ton
Wypalki pirytowe	217 ton	745 ton
Brykiety żelazne własn.	408 ton	241 ton
Ruda brunatna fosf.	255 ton	861 ton
Zendra	119 ton	90 ton
Otoczka	1217 ton	17 ton

Skraps	–	35 ton
Żużel grzewczy	32 tony	242 tony
Żużel mangan z Witkowic	255 ton	295 ton
Kamień wapienny	1610 ton	4607 ton
Koks wapienny	4168 ton	6920 ton
Ruda Krzymorska	511 ton	8005 ton
Ruda Szwedzka	376 ton	661 ton
Ruda manganowa Słowacka	1604 tony	4685 ton
2. Marteny		
Stal handlowa	1609 ton	
Stal zwykła	894 tony	
Obręcze wagonowe	436 ton	
Stal pancerna	447 ton	
Stal fosforowa pociski	410 ton	
Stal sprężynowa	679 ton	
Stal na gilzy	1415 ton	
Stal na odlewy	315 ton	
Razem	6201 ton	
Na wyprodukowanie powyższej ilości zużyto:		
surówka	2444 tony	
złom	4441 ton	
ruda	275 ton	
dodatki	66 ton	
Razem	7226 ton	
3. Odlewnia stali		
Mażnice Br	175 szt.	
Pokrywy Br	200 szt.	
Koła F	165 szt.	
Koła Br	118 szt.	
Łożyska wału Br	1560 szt.	
Wieszaki Br	79 szt.	
Kosze zderzakowe Br	13 szt.	

4. Montowania

Finlandia podwozia	szt. 128 – 367616 kg
reperacja wagonów DR	szt. 25 – 2259 kg
przyczepki samochodowe	15 9975 kg
	379850 kg

Inwestycje	kg 218100
zam. zew.	14069
	232169

W przygotowaniu znajduje się:

Parowóz Fiński	kg 220499
Wagon Her. Göring	142324
Kriegswagen	5934
Zam. zew.	7095
Konstrukcji zewnętrz.	1517
Inwestycje	35744
Razem	413131

W miesiącu styczniu wysłano z II K 7:

- 1) Starachowice „Stahlwerke Braunschweig” Stahl – panzer granaten Stahl – 714310 kg, stal różna – 10370 kg
- 2) Stalowa Wola StahlwerkeBraunschweig – stal różna handlowa 5727 kg
- 3) Reichsbahn Central Amt. Berlin:
f-a Parowozów – W-wa – 1 parowóz zł 820000
50 wagonów Omm 1 szt. zł 25866
- 4) O K H Berlin: 28 przyczepok
- 5) DR München: zestawy kołowe szt. 570
- 6/ Zentral Ersatz FeollegarKraukau: resory samochodowe kg 37200
- 7) Stahlring Export Berlin: Finnwagenszt. 100 lst 19986 kg
- 8) TorpedeVersuchsAnstaltEckernwerde: Stassringe kg 11476
- 9) Gerhard et Sohn Sudetengen: Granatenpanzerstal kg 64650
- 10) Lodling S Holbah Hagen: Granatenpanzerstal kg 63450
- 11) Ardeltwerke Eberswalde: Holmdsehlager kg 1350
- 12) Schröder et Voigt Düsseldorf: Sonderstal kg 129770
- 13) Hasag Leipzig: Plabinstahl (Hülze) kg 366903

- 14) Gustloffwerke Weimar (Waffenfabrik): Holmdrehlager kg 16270
- 15) OstbahnAusbesserungswerke W-wa „Parowóz”: urządzenia sygnałowe
- 16) O A W Stanisławów – „Parowóz” – części do motorów Diesla
- 17) O/S StückstoffwerkeKönigshütte III „Parowóz” – 1 kocioł parowy typ Wiesner zł 1273214
- 18) G DobKrakau „Parowóz” – 1 kocioł do lokomotywy zł 70600

Uwagi: Walcownia Plabinstahl (Hülse) została wstrzymana do odwołania – powód nieznany.

Kraftfahrpark (Park samochodowy) – podajemy stan personalny z uwzględnieniem funkcji pełnionej:

- 1 Niemiec.
- 3 urzędników pol.[skich],
- 1 maszynista,
- 1 kierownik techn.[iczny],
- 1 technik samochodowy,
- 1 werkmistrz,
- 25 szoferów,
- 25 pomocników szoferów,
- 4 ślusarzy,
- 15 uczni lub robotników,
- 1 spawacz,
- 2 pomoc sanitarna.

Wypożyczenie warsztatów Parku samochodowego przedstawia się następująco:

- 2 samochody na benzynę,
- 3 samochody ciężarowe na ropę,
- 2 samochody ciężarowe na gaz drzewny,
- 11 ciągników,
- 21 przyczepek,
- 10 szt. opon zapasowych,
- 10 szt. dętek zapasowych.

Miesięczne średnie zużycie benzyny ca 200 litr.[ów].

Miesięczne średnie zużycie ropy 6000 litr.[ów].

Miesięczne średnie zużycie tankholzu 80 mp.

Średnia ilość wyremontowanych samochodów miesięcznie wynosi: ca od 5–10 szt.
Zarząd Kolejek Leśnych.

Podajemy stan załogi:

1 Niemiec,
22 urzędników pol.[skich],
45 pracow.[ników] fizycznych w warsztatach,
42 pracow. [ników] fizycznych w ruchu,
7 telefonistek,
126 konserwacja toru ,w tym 5 przodown.[ików].

Budowa kolejki Krajno – Łysion:

Zatrudniono 187 robotników, w tym 2 fachowców.

Budowa Opal:

Zatrudniono 47 robotników, w tym 1 technik i 1 fachowiec.

Fabryka baraków:

I Załoga:

4 Niemców,
16 urzędników pol.[skich],
7 furmanów,
8 kobiet,
12 przodowników,
176 robotników.

Razem: 223

Stolarnia: wyroby okien, drzwi, sprzęt rękodzielnictwa stolarskiego.

Warsztaty mechaniczne: naprawa maszyn i inwentarza przedsiębiorstwa.

Cel ogólny: budowa części składowych baraków; ludzkiego, końskiego, magazynowego i garażu samochodowego.

Miesięczna produkcja od 30 do 40 kompletnych baraków.

Tartak Państwowy:

I załoga:

2 Niemców,
12 urzędników pol.[skich],
174 pracowników fizycznych.

Razem: 188

II Produkcja: Przeciętne przetarcie miesięczne ca 1640 m³

Część II.

Podajemy dane dotyczące następujących obiektów:

Schemat Nr 5

1. 6.III.[19]44 r.
2. 2.III.[19]44 r.
3. Rawa
4. 1
5. Powiatowa Spółdzielnia Rol.-Handlowa
6. Ostrowiec, ul. Boemera
7. Komisarz Niemiec, powiat Opatów
8. 4 cysterny o poj. 10–13 ton

1 cysterna o poj. 15–18 ton ropa, nafta, benzyna.

Beczki z ropą lub benzyną (poj. od 150 do 200 kg ilości nie ustalono).

Mag. 13 – oliwa, smary, papa dachowa.

Mag. 7 – (suteryny) nawozy sztuczne.

(parter) sprzedaż żelaza, biura.

(strych) 3 części: 1. wyroby żelazne, 2. żelazo, worki, wełna owcza, 3. artykuły ogrodnicze.

Mag. 6 – meble.

Mag. 10 – sól, szkło, (szyby).

Mag. 8 – włókiennicze.

Mag. 5 – rzepak.

Mag. 9 – wódka.

Mag. 11 – żywność (przydziały robotnicze).

Podwórze tylne – węgiel, koks.

Remizy na tymże podwórzu: nawozy sztuczne, warsztaty stolarskie, wozownia (dwie bryczki), maszyny rolnicze (pługi, sieczkarnie).

Czerwony elewator: żyto, pszenica, jęczmień, owies.

Biały elewator: pszenica.

Nowe magazyny: żyto, 3 części, każda poj. 1.500 ton.

Podwórze przednie: wapno lasowane, wozy 10–12, stajnie (6 par koni).

Garaże: warsztat ślusarski: 3 tokarnie, 1 mała tokarka, 2 wiertarki, 2 wiertaki przenośne elektryczne, przecinarka do żelaza, 1 szlifierka, kuźnia kompletna.

Warsztat stolarski.

Magazyn części samochodowych.

Wozy osobowe: Mercedes duży, Opel, Dekawka, 1 motocykl (bez przyczepki), 2 z przyczepką „Sokół” w remoncie.

Wozy ciężar.[owe]: 1 „Czewrewrdeł” 3 tony (generatorowy), „Deutz-Diesel” z przyczepką razem 15 ton (ropny).

Wozy ciężar.[owe] wypożyczone: „Deutz-Diesel” z przyczepką 16 ton (ropny), Mercedes z przyczepką 15 ton (ropny) w remoncie.

9. Nieustalone.

10. Stan mag.[azynów] będzie podaw.[any]co miesiąc.

11. Rolników, kontyngenty i przydziały.

12. W następnym raporcie.

13. Żadne.

14. Służba OPL [obrony przeciwlotniczej] z pracowników.

15. Komisarz Niemiec (SD) i jego żona, 120 pracowników (Polacy).

16. OPL [obrona przeciwlotnicza] zorganizowana z pracowników.

Schemat Nr 5.

1. 5.III.[19]44 r.

2. 28.II.[19]44 r.

3. „Hak”.

4. 1.

5. Browar.

6. Ostrowiec, ul. Siemieńska róg Pierackiego.

7. Własność Saski i ska, obecnie Zarząd Powierniczy.

8. Przechowywalnia: jęczmienia i chmielu.

jęczmień w workach 26.000 kg,

jęczmień kielkujący 4.000 kg,

chmiel 6.000 kg.

Magazyn główny: Różne przedmioty do celów browarnianych.

Zapasowe części maszyn, pakunki (klingieryt), buty gumowe, cement, sól,

papa, sznury, przydziały, drut, przewody elektryczne, żarówki i inne przedmioty elektrotechniczne.

10 aparatów telefonicznych (automaty) z centralą automatyczną.

Magazyn olei i smarów: nafta, smar cylindrowy, olej maszynowy, olej cylindrowy i przeciw mroźny.

Magazyn stolarski: Deski.

Magazyn węgla: Węgiel kamienny, brykiety, koks.

Na placu – drzewo opałowe – 82.000 kg.

Magazyn narzędzi: (przy warsztacie mech.).

a) mag. narzędzi – wszelkiego rodzaju aż do najprecyzyjniejszych robót.

b) mag. materiałów – wszelkiego rodzaju stale, mosiądz, cynk, odlewy, żeliwo, blacha i różnego rodzaju żelazo.

Magazyn bielizny: bielizna przeważnie wojskowa – 3 tys. kg.

Własna elektrownia, z zapasem opału (miał) na 6–10 mies. (obecnie w remoncie).

Samochód ciężarowy, 6 par koni z dostateczną ilością uprzęży, platform, wozów oraz zapasów owsa i siana na 6 do 8 miesięcy.

9. Nie stwierdzono.

10. Dobrze.

11. Mag.[azyn] wyłącznie dla zaspokojenia Browaru, przydziały i kontyngent

12. Stan mg.[magazynów] będzie podawany 1 raz na miesiąc.

13. Żadne.

14. Na noc dyżury OPL [obrony przeciwlotniczej] z pracowników.

15. 1 Volksdeutsch, 1 RD, 82 Polaków.

16. OPL [obrona przeciwlotnicza] zorganizowana z pracowników.

Schemat Nr 5.

1. 4.III.[19]44 r.

2. 1.III.[19]44 r.

3. „Hak”.

4. 1.

5. Firma Bieliński.

6. Na terenie browaru.

7. Filia Wydz.[iału] Wyż.[ywienia] przy rządzie dystryktu radomskiego.

8. Mag.[azyn] owoców i warzyw:
cebula – 80.000 kg,
mak – 10.000 kg,
marchew pastew. – 10.000 kg,
buraki – 10.000 kg,
czosnek, jabłka, soki w but., wódka, papierosy, benzyna.
9. Maksimum nie stwierdzono.
10. Towar pośledniego gatunku.
11. Zaopatruje sklepy warzywne po cenach urzędowych, towar z kontyngentów.
12. Statystyka będzie podawana 1 na miesiąc.
13. Żadne.
14. Korzysta ze straży OPL [obrony przeciwlotniczej] browaru.
15. Polacy.
16. We własnych ramach (prowizoryczne).

Schemat Nr 5.

1. 3.III.[19]44 r.
2. 25.III.[19]44 r.
3. „Rawa”.
4. 1.
5. Piekarnia „Przyszłość”.
6. Ostrowiec, ul. Pierackiego.
7. Własność Konsumu Fabrycznego.
8. Większych zapasów nie posiada. Według kwitów dostawy dzienny wypiek wynosi: (24 godz.)
10.000 kg chleba razowego,
2.000 kg bułek,
150 kg białego pieczywa.
9. –
10. –
11. Wypiek wyłącznie dla konsumu fabrycznego i w małej ilości dla sklepów niemieckich.

12. Brak danych.
13. Żadne.
14. OPL [obrona przeciwlotnicza] na noc z pracowników.
15. Polacy.
16. OPL [obrona przeciwlotnicza] bierna.

Szef Oddz. II. Okr. V.

(-) Marcin³¹⁴

Źródło: AAN, 203/XII-1, k. 19–26, mps.

Rozmieszczenie przemysłu na Śląsku Opolskim

Śląsk Opolski jest częścią Górnego Śląska, która po arbitrażu w r.[oku] 1921 pozostała przy Niemcach. Wyłączając ziemię hulczyńską, którą otrzymali Czesi, zajmuje Śląsk Opolski obszar 9695 km kw i liczył wg spisu z 1921 r. okragło 1.300.000 mieszkańców; gęstość zaludnienia wynosi zatem 134 mieszk.[ańców] na 1 km kw, uwzględniając jednak silne skupienie ludności w południowo-wschodniej części kraju, gęstość pozostałego obszaru spadnie poniżej 100 mieszk. na km kw. i będzie zbliżona do średniej gęstości zaludnienia Polski. Ludności polskiej jest na Śląsku Opolskim powyżej 700.000.

Strukturę ludnościową charakteryzuje ilość miast, których o liczbie przekraczającej 10 tysięcy mieszkańców jest zaledwie 15. Z tego 3 największe, przewyższające liczbę 100 tysięcy, dalej dwa mniejsze powyżej 20 tys. i jedno powyżej 10 tys. znajduje się w zagłębiu węglowym (Zabrze, Gliwice i Bytom, Bobrek-Karb i Mikulczyce oraz Niechowice), pozostałe okręgi posiadają dwa miasta 50-tysięczne (Racibórz i Opole), dalej Nisę o 35 tys. ludności i 6 miast, których ilość mieszkańców przewyższa 10 tys., nie dochodząc do 20 tys.; są to Prudnik, Głupczyce, Kluczbork, Strzelce, Koźlaszyja i Koźle. Poza tym 13 miast liczy od 5 tys. do 10 tys. mieszkańców.

Nakreśla to ogólny obraz kraju, który poza zagłębiem węglowym ma charakter rolniczo-leśny. Charakter ten różniczkuje Odra, dzieląca Śląsk Opolski na większą pod względem obszaru część wschodnią i mniejszą zachodnią. Lesiste tereny znajdujemy w większości na prawym brzegu Odry oraz w jej kolanie między Opolem, Chrapkowicami i Niemodlinem. Na wschodnim też obszarze przeważa uprawa żyta i ziemniaków, gdy na zachodnim pszenica, buraki cukrowe, len i tytoń.

Bogactwa mineralne Górnego Śląska w większości przypadły Polsce. Pozostało na Śląsku Opolskim niewiele ponad 20% kopaliń węgla i rudy ołowiowej, jeszcze mniej żelaznej i cynkowej, wszystko skupione w zagłębiu. Liczne wapienniki i cementownie znajdujemy w okręgu środkowym między

Strzelcami a Opolem, pokłady marmuru i bazaltu głównie w pasie od Paczkowa do Koziejszyji.

Rozpatrując stosunki przemysłowe Śląska Opolskiego w granicach 1921–1939 mamy obraz zniekształconego życia gospodarczego wskutek przecięcia granicą jednolitego organizmu. Baza surowcowa okazała się tu niewystarczającą dla rozbudowanego hutnictwa. Równocześnie fabryki maszyn i urządzeń Górnego Śląska, choć niewystarczające do zaspokojenia jego potrzeb, przypadły w większej mierze Polsce. W rezultacie Śląsk Opolski sprowadzał zarówno surowce, jak i maszyny. Utrzymanie przez 20 lat tej spaczonych struktury gospodarczej zawdzięczać należy chyba planom zagarnięcia z powrotem naszej części Śląska, co by rozszerzyło bazę surowcową; natomiast inicjatywę w rozbudowie przemysłu maszynowego hamowała bliskość Dolnego Śląska z jego silnym przemysłem przetwórczym, jak i silna konkurencja dalszych ośrodków przemysłowych Rzeszy. Toteż miasta zagłębia węglowego roją się od przedstawicielstw handlowych fabryk dolnośląskich, berlińskich i nadreńskich.

Chemiczna przeróbka węgla i drzewa stworzyła szereg poważnych zakładów przemysłowych, warunki wojenne sprzyjają ich mnożeniu i rozbudowie.

Przemysł drzewny pomimo bogactwa lasów ogranicza się do wstępnych procesów przetwórczych; produkty licznych tartaków są w większości eksportowane do dalszej przeróbki na zachód.

Przemysł włókienniczy, wykorzystujący w dużej mierze len służy raczej do zaspokojenia potrzeb miejscowych i nie może się szczycić poważnym ilościowo wywozem.

Produkty roślinne i hodowlane są podstawą rozległego przemysłu spożywczego. Młyny, mleczarnie, cukrownie, fabryki przetworów ziemniaczanych i mięsnych, dalej browary, słodownie, gorzelnie, drożdżownie i fabryki tytoniu i cygar wskazują swą ilością na duże możliwości wywozu. Podobnie garbarnie i wytwórnie wyrobów skórzanych, dalej szczotek i pędzli oraz wyrobów powroźniczych.

Inne gałęzie przemysłu poza jeszcze jedynie papierniczym reprezentują zakłady o mniejszym znaczeniu, nie wychodzących poza obręb zaspokojenia potrzeb lokalnych.

Na marginesie można tu wspomnieć o przewadze wielkiej własności,

zarówno w przemyśle górniczo-hutniczym i drzewnym, jak i dobrach ziemskich. Liczne rody książąt, hrabiów i baronów dzierżą w swych rękach poważny procent kopalń i zakładów i większość roli i lasów Śląska Opolskiego. Własność ta będzie zapewne wdzięcznym obiektem naszej parcelacji.

Zasoby wodne kraju pozwoliły na spiętrzenie rzek Małopiany i Nisy Śląskiej. Utworzone wielkie jeziora zalewowe i zbudowane przy nich siłownie wodno-elektryczne w Turawie i Odmuchowie wytwarzają energię elektryczną, wspomagając wydawnie siłownie pracujące na węglu. Ten sam cel spełnia siłownia na rzece Biele w niemieckim Świętowie.

Kanał Kłodnicki z Gliwic do Koźła, o przepustowości do miliona ton rocznie oraz Odra tworzą bardzo poważne pozycje w dziedzinie komunikacji i transportu. Kanał Odra-Dunaj jest w początkowym stadium budowy, na razie na odcinku Birawy.

Przemysł górniczo-hutniczy.

Górnictwo węgla i rud metalowych skupione jest w ręku kilku poważnych firm, z których na czoło z racji swej nadrzędności wysuwa się Bergwerksverwaltung Oberschlesien GmbH der Reichswerke Herman Goering. Charakter tego przedsiębiorstwa jest dwojaki: jako przymusowa organizacja kartelowa firm górniczych dysponuje w imieniu państwa ich produkcją, równocześnie zarządza bezpośrednio państwowymi, względnie przez państwo zasekwestrowanymi kopalniami i zakładami. Obecnie dzieli się na 4 grupy, z których pierwszej z siedzibą w Gliwicach podlegają wszystkie kopalnie Śląska Opolskiego z dodatkiem naszych kopalń w Dębieńsku (Wspól. Inter.) i Knurowie (Skarboferm); pozostałe 3 grupy zarządzają z Katowic i Chorzowa wszystkimi poza wymienionymi kopalniami polskimi. Własnością Rzeszy na Śląsku Opolskim stały się dwie firmy: Preussengrube AG oraz Oehringen Bergbau AG; są one zarządzane bezpośrednio przez I grupę, przy czym Preussengrube posiada kopalnie i cegielnię w Miechowicach, zaś Oehringen Bergbau kopalnie w Sośnicy i Oehringen oraz cegielnię w Sośnicy.

W Zabrze rezyduje druga firma o charakterze własności państwowej, mianowicie Preussische Bergwerke-u. Hütten AG, Zweigniederlage

Steinkohlenbergwerke Hindenburg O/S (skrót Preussag); obejmuje ona trzy kopalnie w Zabrze: Delbrückschächte (z koksownią), Guidorube i KöniginLuise Grube: Ost-u. Westfeld (z brykietownią), w końcu Karsten-Centrum-Grube w Bytomiu.

Koncern hr. Ballestrema z siedzibą zarządu w Gliwicach łączy następujące firmy: GewerkschaftCastellengo-Abwehr, Castellengo-Abwehr-Kohleveredlung GmbH, Oberschlesische Zisenbach-Badarfs-AG, Vereinigte Holzindustrie AG. Kopalnie znajdują się: w Zabrze Concordiagrube i Westschacht der Concordiagrube (Mathesdorf), w Mikulczycach – Abwehrgrube, w Rokitnicy – Castellengogrube.

Hr. Schaffgotsch, główny udziałowiec naszej Sp. Akc. Godula, posiada na Śląsku Opolskim: Grafen-Johanna-Schachtanlage z karbidownią i Berve-Schachtanlage w Bobrek-Karbie oraz Hohenzollerngrube w Szombierkach. Poza tym w tychże Szombierkach Kraftwerk Oberschlesien i Hauptlaboratorium, zaś w Zdieszowicach koksownię i fabrykę benzyny syntetycznej. Siedziba zarządu w Gliwicach wspólnie z Godula-AG-Hauptverwaltung.

The Henckel v. Donnersmarck Estate Ltd, filia w Bytomiu posiada także kopalnię i tartak Beuthengrube.

Spadkobiercy Gieschege, zarząd w Bytomiu – centrala we Wrocławiu, posiadają kopalnie: węgla – Heinitzgrube w Bytomiu, węgla, ołowiu i dolomitu Deutsche-Kleischarleygrube w Bytomiu oraz cynku – Zinkerzbergwerk Erwartung w Miechowicach.

Borsig Kokswerke u. Chemische Fabriken AG w Zabrze jest właścicielem kopalń węgla Hedvigswunschgrube i Ludwigsglückgrube oraz zakładów: Redenhütte, cegielni (w Mathesdorf), koksowni i brykietowni w Borsigwerk pod Zabrzem.

Dla dopełnienia obrazu wymienić należy jeszcze kopalnie węgla Neuhoofgrube i Neue Viktoria-Neuhoofgrube w Bytomiu oraz GleiwitzerSteinkohlengrube wraz z WetterschachtRichtersdorf w Gliwicach. Rudę cynkową dobywają w Bytomiu w Fiedlersglückgrube i Rudolfgrube, posiadającą również hutę cynku. Ruda ołowiowa znajduje się w Friedrichsgrube w Miechowicach. Hutnictwo żelaza skupia się w koncernie Vereinigte Oberschlesische Hüttenwerke AG (Oberhütten) z siedzibą w Gliwicach.

Koncern ten posiada kopalnię rudy żelaznej w Bytomiu (Stadtwald), dużą hutę w Bobrek-Karbie-Julienhütte z wielkim piecem, walcownią, stalownią i koksownią, szereg zakładów w Gliwicach: Drahtwerke (Oberwerk i Unterwerk), Stahl-u. Presswerk, Blechwarenfabrik i Stahlröhrenwerke, dalej w Łabędach i Eisenwerk-Herminenhütte i Presswerk Laband GmbH, w Małopianie Edelstahlwerk, w Zabrze Donnersmarckhütte, w Zawadzkiej (Andreashütte), wreszcie w Osowcu (Königskuld) – Stahl-u. Eisenwarenfabrik. Poza tym przy centrali w Gliwicach istnieją biura handlowe: Silesiastahl GmbH i Veraaufsstelle Obersohles, Walzwerke GmbH.

W sumie mamy obraz wszechstronnej produkcji hutniczej surowców, odlewy stalowe, odkucia, walcówki, drut, blacha, rury. Zazwyczaj na tym podłożu rozwijają się bujnie zakłady przetwórcze jak w przypadku Westfalii czy naszego Śląska. W tym wypadku jednak całą przetwórczość ogranicza się do wyrobów blaszanych i pewnych urządzeń transportowych (Abraumförderanlagen), co dowodzi łatwości zbytu wyrobów hutniczych, bez konieczności uciekania się do wykańczającej przeróbki.

Z hutnictwa innych metali znajdujemy walcownie cynku w Jedlicach koło Małopiany – Zinkwalzwerk Jedlitze i w Rudzińcu – Zinkwalzwerk Piel. Duże zakłady wyrobów niklowych mają w Łabędach Vereinigte Deutsche Nickelwerke AG.

Przemysł metalowy i maszynowy.

O ile w górnictwie i hutnictwie mamy obraz gospodarki wielokapitalistycznej, o tyle przemysł metalowy i maszynowy nie wytworzył żadnego poważniejszego zakładu. Już sama forma prawna przedsiębiorstw dowodzi tego: na palcach można policzyć spółki akcyjne, niewiele jest spółek z ogr.[aniczoną] odpow.[iedzialnością], przeważa forma spółek jawnych i komandytowych, najwięcej jednak firm jednoosobowych. Mimo wielostronności tego przemysłu i obfitości przedsiębiorstw służy on tylko do częściowego zaspokojenia własnych potrzeb kraju, a jedynie chyba armatura, obrabiarki i liny druciane są przedmiotem szerszej ekspansji.

Odlewnictwo żelaza nie występuje samodzielnie; znajdujemy jedynie małe odlewnie połączone z fabrykami maszyn. Tylko Oberschlesische Metall-

werke GmbH w Bobrek-Karbie reklamuje się sprzedażą odlewów żeliwnych.

Odlewnie metali półszlachetnych występują zazwyczaj w połączeniu z wyrobem armatur. Trzy tego rodzaju poważniejsze firmy istnieją w Gliwicach: Deutsche Phosphorbronze-Industrie E v Minstermann, Eisen-u. Metallgiesserei A Gutschmann i Weinmann-u. Lange oraz jedna w Koziejszyji: Jennert u. Schulz. Charakter samodzielnej odlewni posiada Kunstgiesserei Gleiwitz (własność Preuss. Bergwerks-u. Hütten-AG), wyrabiająca brązy artystyczne i Metallwerk Labor w Zabrze, produkująca metale łożyskowe.

W zakresie budowy maszyn przede wszystkim szukać należy producentów maszyn górniczych i przeładunkowych. Wybór jednak niewielki: 1) Deutsche Bergbaumaschinen-Ges. w Bytomiu, [2]) Schikora u. Gerdes w Bobrek-Karbie, 3) C. Loesch w Opolu-Szczepanowicach i 4) J. Malaika w Pyskowicach. Wytworami tych firm są wentylatory (1, 3), napędy elektryczne (3), pasy i kosze transportowe (2), wywrotnice (2) oraz urządzenia transportowe kopalń. Prasy do brykietów wyrabia Ganz-u. Co w Raciborzu.

Konstrukcje żelazne wykonuje szereg firm, skupionych głównie w południowej części kraju. Najpoważniejsze z nich to Stahlbau Händler Söhne w Gliwicach i Eisenwerk Creutzburgerhütte w Zagwizdzu. Z mniejszych fabryk tego rodzaju znaleźć można 4 w Bytomiu, po dwie w Opolu, Zabrze i Mikulczycach, po jednej w Bobrek-Karbie, Pyskowicach, Raciborzu i Wołczynie. Specjalny zakład budowy wież chłodniczych istnieje w Bytomiu.

Budowę kotłów prowadzą dwie firmy: Oberschlesische Kesselwerke GmbH, filia nadreńskiej fabryki Babcock i Wilcox w Gliwicach i Pielahütte KG w Rudzińcu. Zakłady elektrycznego spawania kotłów istnieją w Bytomiu i Gliwicach.

Mniejsze zakłady kotlarskie i instalacji rurociągowych znajdują się po jednym w miastach Bytomiu, Kluczborku, Nisie, Opolu, Zabrze i aż pięć w Gliwicach.

Fabryki ogólnej budowy maszyn bez wyraźnej specjalizacji są rozrzucone po kraju, przy czym na ogólną ilość 23 tylko 5 znajdujemy na wschodnim dorzeczu Odry i to w Byczynie, Oleśnie, Strzelcach (z odlewnią) i dwie w Kluczborku, zaś resztę nad Odrą i na zachód od niej. I tak w Raciborzu są trzy fabryki, w Grotkowie, Nisie, Nieder-Hermsdorf i Odmuchowie po dwie, zaś

po jednej w Gross-Neundorf, Kietrzu, Kozięjszyji, Opolu, Pilczu, Steinhausie (dawna nazwa Kamnig) i Zeberdowicach. Są to niewielkie obiekty o znaczeniu lokalnym. Fabryki maszyn o wyraźnej specjalizacji dostosowują się do potrzeb kraju więc przede wszystkim produkują maszyny rolnicze i urządzenia dla przemysłu spożywczego.

Fabrykacja maszyn rolniczych ogranicza się do nieskomplikowanych wytworów i prowadzona jest przez małe fabryki na użytek najbliższej okolicy. Wyrabia się pługi, brony, kosiarki, młocarnie, najczęściej w połączeniu z naprawą tychże i wyrobem wozów. Rozmieszczenie tych warsztatów jest charakterystyczne: we wschodniej polaci mamy tylko dwa obiekty w Wołczynie i jeden w Gliwicach; na zachodniej obserwujemy dwa skupienia, jedno w południowej, najżyźniejszej części Górnego Śląska, drugie w dorzeczu Nisy Śląskiej. Może to świadczyć zarówno o intensywności uprawy roli, jak i strukturze własności rolnej, którą we wschodniej części cechuje przewaga latyfundiów, wymagających większych maszyn do uprawy. Poszczególne fabryki znajdujemy na południu w Koźlu, Raciborzu, Kietrzu, Baborowie i aż cztery w Głubczycach, zaś w dorzeczu Nisy w Breitenfeld, Palkenau, Frydlądzie, Heidersdorf, Lamsdorf, Nieder-Hemsdorf i Szurgeszczu.

Z maszyn specjalnych dla przemysłu spożywczego wyrabia się piece piekarnicze w Gliwicach, maszyny do przetworów ziemniaczanych w Kietrzu, urządzenia gorzelniane w Kluczborku, młyńskie w Schönwalde k/Kozięjszyji i mleczarskie w Theresienhütte k/Tułowic. Największe skupienie tego rodzaju wytwórni mamy w Nisie, gdzie firma Leska P jr wyrabia maszyny rzeźnicze i wagi Strauch u. Schmidt – urządzenia gorzeln i drożdżowni, a Weigelwerk AG – aparaty dla przemysłu chemicznego i urządzenia cukrowni.

Wytwórnę pomp znajdujemy w Koźlu (z odlewnią), Głubczycach, Grotkowie i Warmątowie; z nich pierwsza ma poważniejsze znaczenie, produkcja pozostałych skromna i jednostronna.

Poważny charakter o znaczeniu wybiegającym poza lokalne zastosowanie ma wytwórczość obrabiarek. „Nema” – NeisserEisengiesserei u. Maschinen-Bauanstalt w Nawlędach k/Nisy (Neiese-Neuland) produkuje wybitnej jakości ciężkie tokarki, wytaczarki i karuzelówki do obróbki kół i zespołów kołowych wagonów i parowozów. W. Hegenscheidt KG w Raciborzu wyrabia prócz okuć

budowlanych tokarki, wygniataarki i polerki do piast i kół. Ciężar gatunkowy tej produkcji jest znacznie mniejszy niż poprzedniej. Wreszcie w Kuźni Raciborskiej istnieje firma Schonderff-Hegenscheidt-Werke GmbH wytwarzająca automatyczne, półautomatyczne i wielonożowe tokarki do masowej produkcji przemysłu motoryzacyjnego. Wydaje się, że ta produkcja jest w stadium początkowym, gdyż dotychczas wyroby te nie były szerzej znane.

Wytwórczość narzędzi jest znikoma. Dwie fabryki pilników w Gliwicach i Zabrze i narzędzi kamieniarskich w Wielkich Kuźnicach, prócz tego wraz z innymi wyrobami produkują narzędzia specjalne i precyzyjne jedna fabryka w Nisie i jedna w Raciborzu.

Z wyrobów mechaniki precyzyjnej znajdujemy w Bytomiu fabrykę przyrządów pomiarowych i aparatów telegraficznych oraz fabrykę specjalizującą się w urządzeniach elektrycznych dla górnictwa i przemysłu, w Gliwicach fabrykę manometrów, fabrykę gazomierzy i warsztat naprawczy wodomierzy. Wagi wyrabiają w Bytomiu poza tym wspomniana już fabryka w Nisie.

Brak większego przemysłu maszynowego nie sprzyjał też powstaniu pomocniczej produkcji części maszyn. Do wyjątków więc należy wyrób wałów korbowych odbywający się w fabryce Schneider Carl u. Söhne w Gliwicach i w Gnadenfelder Maschinenfabrik w Gnadenfeld. Przypuszczalnie pierwsza korzysta z odkuć obcych firm, druga zaś oferuje wały tak w stanie obrobionym jak i surowym. Koła zębate wyrabia H. Engemann w Bytomiu i R. Schipke w Raciborzu. W Bytomiu istnieje też fabryka łożysk oporowych i koszyków do łożysk kulkowych.

Fabryki wyrobów metalowych i blaszanych to R. Schlimme w Bytomiu, G. Bremora w Gliwicach i Th. Martin w Kozłowie. Kable metalowe wyrabia w Gliwicach Ostdeutsche Gisenmöbelfabrik; przyrządy ortopedyczne A. Glaubitz w Raciborzu, przyrządy pożarnicze H. Hauschild w Paczkowie.

Fabryk siatek do parkanów i materacy spotykamy dużą ilość: cztery w Gliwicach, po trzy w Nisie i Opolu, dwie w Raciborzu i po jednej w Głogówku, Głupczycach, Puszninie i Szczepanowicach (Stefansfeld). Są to niewielkie zakłady, często w połączeniu z warsztatem reperacyjnym, wyrobem wozów, mebli itp.

Bardzo poważną pozycją przemysłu Śląska Opolskiego jest wyrób lin

drucianych i konopnych. Ogromna fabryka o światowej ekspansji A. Deichsel, Drahtwerke u. Seilfabrik AG znajduje się w Zabrze. Niewielka fabryka J. Orzegowski o tym samym zakresie produkcji pracuje w Bytomiu. Wyłącznej fabrykacji lin drucianych poświęca się Em. Bode, Oberschlesische Drahtseilwerke AG w Bobrek-Karbie. W końcu w Gliwicach istnieje mniejsza fabryka lin konopnych A. Klein, Mechan. Seilwaren-Fabrik.

Przemysł motoryzacyjny spełnia jedynie zadania napraw i obsługi dla silnego ruchu samochodowego. Dzięki temu istnieje duża ilość warsztatów naprawczych, stacji obsługi, garaży i stacji benzynowych. Rozrzucone po całym kraju w ilości dochodzącej do 100 spotyka się takie placówki nawet w małych miasteczkach. W większych ośrodkach można przeprowadzić gruntowniejsze naprawy. Specjalne warsztaty szlifowania cylindrów i wałów korbowych znajdują się w Gliwicach, Nisie i Opolu. Systematyczna wytwórczość na potrzeby przemysłu samochodowego poza wspomnianym już wyrobem wałów korbowych zaznacza się jedynie w nielicznych wypadkach. Mamy fabryczkę resorów w Bytomiu, dwie poważniejsze już fabryki chłodnic w Gliwicach i 12 warsztatów budujących przyczepki samochodowe i karoserie.

Nasylenie Śląska Opolskiego warsztatami rzemieślniczymi ślusarskimi i kowalskimi jest bardzo silne. Świadczy to o wysokich potrzebach tamtejszego życia. Jeśli dla porównania z naszymi stosunkami weźmiemy pod uwagę pod uwagę całą dzisiejszą prowincję Śląska Górnego po Częstochowę, Kraków i Nowy Targ, to w zabranej nam, wschodniej części naliczyć możemy przeszło 50 warsztatów, gdy sam Śląsk Opolski posiada ich z górą 100.

Dla dopełnienia obrazu wspomnieć jeszcze można o kilka zakładach wojskowych: we Frühauf k/Komprachcic i w Lamsdorf znajdują się Heeres-Nebenumunitionsanstalten, zaś w Dziergowicach – Pionierpark Oderwalde, a w Wosowskiej – Pionierpark Vossvalde.

Przemysł okrętowy jest odpowiedni do warunków nawigacyjnych Śląska Opolskiego i obejmuje kilka małych stoczní. Głównym ośrodkiem jest Koźle, gdzie znajduje się jedna stocznia z kuźnią, obok zaś Koźla w Rogach istnieją dwie dalsze. Poza tym mamy stocznie w Dobrzeniu i pod Zdieszowicami, podczas gdy w Raciborzu stocznia firmy Ganz-u. Go AG jest zdaje się obecnie nieczynna,

Przemysł elektrotechniczny.

Mimo silnego zelektryfikowania Śląska Opolskiego oraz istnienia kilku poważnych siłowni ciepłych i wodnych, przemysłu elektrotechnicznego niemal zupełnie nie ma. Jedyną placówką wytwórczą to Siemens-Planiawerke für Kohlefabrikate AG w Raciborzu, produkująca szczotki węglowe i elektrody, firma zresztą o dużej ekspansji wywozowej. Kilka niewielkich warsztatów naprawczych zamyka przegląd tej gałęzi przemysłu.

Przemysł mineralny.

Najpoważniejsze firmy tego przemysłu mają siedzibę w Opolu, podczas gdy kopalnie i zakłady rozrzucone są po obu brzegach Odry od Graase po Strzelce. Składają się na nie kamieniołomy, wapienniki i cementownie. Z firm tych Schlesische Kalk-Industrie AG ma zakłady w Gogolinie, Góraźdże, Neuerstein, Strzelcach i Tarnowie; Schlesische Portland-Zement-Industrie AG z własną siłownią w Groszowicach posiada cementownie w Opolu, Groszowicach, Nowej Wsi, Wróblinie i Zakrzewie; Portland-Zement u. Kalkwerke „Stadt Oppeln” AG w Opolu i Strzelcach. Produkcja tych zakładów przekracza zapotrzebowanie krajowe i jest przedmiotem poważnego wywozu.

Niezależnie od tych największych firm istnieje w zakresie produkcji wapnia Madelungschage Kalkwerke w Gogolinie z zakładami w Emilienhof, Ottmuthweiche i Zakrzowie oraz szereg mniejszych w Chrapkowicach (2 firmy), Góraźdzu, Górze Św. Anny, Kamieniu (2 firmy), Odmęcie, Strzelcach i w Tarnowie.

Cementownie mniejszych firm znajdujemy w Groszowicach, Nowej Wsi i Waldenau k/Łabędów.

Dla ewidencji kamieniołomów musimy rozszerzyć nasze pole obserwacji również na południowo-zachodnie pogranicze. Tam znów ośrodkiem kamieniarstwa są Wielkie Kuźnice, skupiając 7 firm produkujących marmur, granit, sjenit i wapń. Poza tym spotykamy marmur w Borkendorf, Mohrau i Paczkowie, granit i bazalt w Borkendorf, Górze Św. Anny, Giersdorf, Graase (2 firmy), Naasdorf, Niemodlinie, Nittersdorf i Schönwalde oraz w dużej

odległości od tych okolic w Cerkwi Niemieckiej k/Kietrza.

Kopalnie gipsu koło Kietrza (Katscherer Gipswerke Th. v. Rudzinski), duże kopalnie piasku w Pyskowicach, eksploatowane przez koncerny Ballestrema i Borsiga, w końcu obfitość żwiru i piasku dobywanych z Odry dopełniają obrazu bogactw mineralnych tej części Śląska.

Można by w tym miejscu wspomnieć, że Śląsk Opolski nie posiada żadnych źródeł mineralnych. Jedyne dwa „Bady”, Koziąszyja³¹⁵ i Pokój mają charakter uzdrowisk.

Przemysł ceramiczny obejmuje przede wszystkim około 100 cegielni. Rozmieszczone są one prawie równomiernie w całym kraju, przy czym największe skupienie obserwujemy znów w zagłębiu węglowym. Poza cegłą wyroby ceramiczne spotykamy w Baborowie, Dzierżnie, Raciborzu, Rothauz k/Opola i Szydłowie, fabryki dachówek istnieją w Byczynie, Dobrzeniu i Niemodlinie, dziurawki w Łabędach i Rosen k/Baborowa, klinkieru w Brynku, Klinkerwerk k/Sierakowa i Paczkowie.

Wyroby szamotowe produkuje Didier-Werke AG w swych oddziałach w Gliwicach i Raciborzu, obsługując przede wszystkim hutnictwo.

Ceramika szlachetna ma jedynego przedstawiciela, fabrykę porcelany w Tułowicach; nie wskazuje na to, by była ona godną spadkobierczynią słynnych w XVIII w. wyrobów porcelanowych i fajansowych manufaktur pruszkowskich i tułowickich.

Przemysł szklany również jest ubogi: jedna huta szkła w Nurowie i jedna fabryka w Zabrze: wyrób – butelki i naczynia szklane.

Ciekawą produkcję izolacji uprawia w Gliwicach Isola, Mineralwolle-Werk.

Przemysł chemiczny.

Dzięki obfitości węgla i drzewa ma przemysł chemiczny na Śląsku Opolskim naturalne możliwości rozwoju. Wydaje się jednak, że nie były one

³¹⁵ Niem. Ziegenhals, po wojnie Głuchołazy.

w całej pełni wyzyskane i dopiero warunki obecnej wojny przyczyniły się do jego wzrostu. Potężny koncern niemiecki IG-Farbenindustrie AG po wykupieniu fabryki tlenu w Gliwicach wybudował dwie wielkie fabryki w Kędzierzynie i Birawie w latach 1940–1941. Produkcja benzyny syntetycznej odbywa się w zakładach Schaffgotsch-Benzin GmbH w Zdzeszowicach, w czasie wojny ogromnie rozbudowanych oraz powstałych już po wybuchu wojny zakładach Schlesien-Benzin w Blachowni (Blechhammer). Jaki będzie pożytek z tych wytwórni w dobie pokoju, trudno dziś jeszcze orzec.

Rozpatrując poszczególne produkty przetwarzania związków nieorganicznych napotykamy karbid, produkowany w Bobrek Karbie przy Gräfin-Johanna-Schachtanlage (Koncern Schaffgotsch); prądu do tej produkcji dostarcza elektrownia w Szombierkach. W Bytomiu istnieje niewielka fabryka sody oraz fabryka kwasu węglowego Romenhöller GmbH, filia firmy berlińskiej.

Przemysł destylacji węgla reprezentują przede wszystkim koksownie skoncentrowane przeważnie koło Zabrze: Borsig-Kokswerke u. Chemische Fabriken AG, Dellbrückschächte (Preussag), dalej Julenhütte (Oberhütten) w Bobrek-Karbie i poza obrębem zagłębia Odertalkokerie (Schaffgotsch) w Zdzeszowicach.

Trzy wielkie firmy produkują gaz dla użytku zagłębia. Są to: Schlesische Elektrizität-u. Gas AG (OEW), Industriegas AG (Gazownia w Bytomiu) i Verbandgaswerk Oberschlesien GmbH z gazownią w Zabrzu. Poza tym w około 20 miastach Śląska Opolskiego istnieją gazownie miejskie.

Węgiel drzewny produkuje w Murowie Schlesische Holzverkohlungswerk KG.

Przetwory smołowcowe wykonywane przez 10 fabryk mają swą podstawę surowcową w destylarni węgla przy Donnersmarckhütte w Zabrzu (koncern Oberhütten). Cztery z tych fabryk zrzeszone są w koncernie Vedag, Vereinigte Dachpappen Fabriken AG i znajdują się w Gliwicach, Kluczborku, Opolu i Zabrzu. Z pozostałych jedna tylko w Raciborzu reklamuje się wyrobem asfaltu obok papy, druga w Chrapkowicach wyrobem celulozy i papy, inne wyrabiają jedynie papę dachową i znajdują się w Długiej Wsi, Strzelcach, Wołczynie i Zawadzkich.

Materiały wybuchowe wytwarza firma „Lignose” Sprengstoffwerke

GmbH w swych fabrykach w Bytomiu i Kruppamühle nad Małopianą: ta ostatnia położona jest w lasach tuż koło dawnej granicy, ma własną bocznice i z pewnością poważną obecnie produkcję. W Raciborzu rezyduje zarząd Dynamit AG Kuchelna, same zaś zakłady leżą już w ziemi hulczyńskiej, należącej od 1921 [r.] do [19]38 [r.] do Czechosłowacji.

Placówki przemysłu tłuszczowego to fabryki olejów w Bielau koło Nisy, Kędzierzynie, Solarni i Zabrze; dalej fabryki mydła istniejące w Bytomiu, Gliwicach (dwie), Opolu, Paczkowie, Raciborzu i Zabrzu.

Chemikalia techniczne wyrabiane są w Gliwicach, Gosławicach, Grotkowie (dla garbarstwa), Opolu (pasty do pasów), Raciborzu (2 wytwórnie) i Wosowskiej.

Produkty farmaceutyczne są przedmiotem wytwórczości w Bytomiu i Nisie.

Fabryki farb i olejów znajdujemy w Kluczborku i Zabrzu.

Wyroby z wosku sprzedają dwie fabryki w Nisie i jedna w Paczkowie (również świece i mydło). W końcu Paczków posiada jedyną na cały Śląsk Opolski fabrykę zapalek (prywatną).

Przemysł spożywczy.

Wytwórczość przemysłu spożywczego przekracza w pewnych dziedzinach zapotrzebowanie wewnętrzne kraju, zwłaszcza w zakresie cukru, przetworów ziemniaczanych i słodu. W tych gałęziach spotykamy poważniejsze wytwórnie, często związane z pokrewnymi firmami z głębi Rzeszy. Poza tym większość gałęzi przemysłu spożywczego przedstawia się okazalej niż u nas, co ma związek z wyższą stopą życiową tamtejszej ludności. Fakt ten świadczy dodatnio o gospodarczości tej ludności, że ze swej na ogół mało urodzajnej gleby potrafi swą pracą wydobyć bogate plony.

Trudno wyliczyć w ramach tego szkicu liczne zakłady rozsiane po całym kraju. Jedynie dla ogólnej orientacji i uwypuklenia różnic, jakie istnieją między wschodnim a zachodnim dorzeczem Odry można wymienić kilka charakterystycznych danych.

Młynów jest powyżej 130 i są one mniej więcej równomiernie rozsiane

po całym obszarze; wschodnia połać ma ich mniej, ale są one większe, zwłaszcza w Kluczborku i Czarnowasach. Zagęszczenie ich wzdłuż pogranicza, tak z Polską, jak Czechami jest większe, brzegi Odry wydają się najmniej urodzajne.

Fabryk przetworów ziemniaczanych, głównie płatków jest 7, z tego trzy wraz z gorzelniami; znów większość na zachodzie, poważniejsze na wschodzie, zwłaszcza w Kędzierzynie.

Cukrowni jest osiem, wszystkie na zachodzie i to w pasie przygranicznym od Raciborza i Wojnowic, przez Baborów, Cerkiew Polską, Głogówek, Białą, Bukutów do Odmuchowa. Fabryki te nie dorównują zapewne naszym wielkim cukrowniom, ale ilość ich w porównaniu z 60 cukrowniami w Polsce daje znacznie korzystniejszy stosunek (13%) niż procent ludności (4%).

Mleczarni jest 65 i kilka wytwórni serów. I w tym wypadku zachodnie dorzecze Odry jest bogatsze, bo liczy 40 mleczarni.

Zupełnie inny obraz daje natomiast rozmieszczenie gorzelni i rafinerii spirytusu. Z ogólnej liczby 21 większość (15) mieści się w północnowschodniej części kraju od Szymonkowa i Kluczborka po Dobrodzień. Tylko dwie gorzelnie znajdujemy w zachodniej części i to na południu od Odmuchowa. Przeważna część tych gorzelni jest własnością spółdzielczą (12), dwie są własnością monopolu Rzeszy.

Odwet bierze za to ludność zachodniego dorzecza Odry w zakresie konsumpcji piwa. Z 13 browarów tylko jeden znajduje się tam gdzie pędzą wódkę (w Kluczborku), cztery obsługują zagłębie węglowe, pozostałe 8 mieści się w zachodniej części kraju.

Słodowni jest również 13 i tu na prawym brzegu znajdujemy tylko jedną w Strzelcach, inne istnieją na lewym brzegu, głównie w okolicy Głupczyc i Raciborza. Udział firm berlińskich w tych zakładach wskazuje na eksport ich produkcji.

Ponieważ w Rzeszy nie ma monopolu tytoniowego, więc istnieje spora ilość prywatnych fabryk wyrobów tytoniowych. Na Śląsku Opolskim znajdujemy ich 17, przy czym poza dwoma fabrykami papierosów w Gliwicach i fabryką cygar w Czarnowasach inne położone są na zachód od Odry, względnie w Opolu (3 fabryki cygar) i Raciborzu (3 fabryki cygar i jedna tytoniu). Ogólnie mamy 2 fabryki papierosów, 3 – tytoniu i 12 fabryk cygar; z tych ostatnich 4 fabryki

należą do firmy J. Neumann AG, zaś 2 – do firmy Walter E. Beyer GmbH.

Istnieje jeszcze kilka fabryk konserw, wiele zakładów przetworów mięsnych, wyrobów cukierniczych i piekarni, wszystko tylko na użytek miejscowego spożycia.

Przemysł przetworów zwierzęcych.

Nie ma ten przemysł dużego znaczenia i przeważa na wschodnim dorzeczu Odry. Składa się nań 7 garbarni i 5 fabryk wyrobów skórzaných, w tym dwie fabryki pasów w Gliwicach i Raciborzu.

Fabryki szczotek i pędzli znajdujemy w Bytomiu, Nisie i Ujeździe.

Przemysł włókienniczy i odzieżowy.

W postaci niewielkich zakładów koncentruje się ten przemysł głównie w miastach południowo-zachodnich pogranicza. Rozmaitość produkcji jest duża i w pewnych gatunkach może być nawet przedmiotem wywozu.

Wyroby wełniane produkują fabryki w Bytomiu, Nisie, Prudniku i trzy w Głubczycach. Przeróbka lnu odbywa się w Wołczynie, Nędzy i Wielkich Piotrowicach, zaś konopi w Wołczynie i Niemodlinie. Tkalnie spotykamy w Bytomiu, Koziejszyji, Opawicach, dwie w Prudniku i w stolicy tkactwa, w Kietrze, gdzie obok 6 zakładów istnieją warsztaty szkolne. Prudnik oprócz tkalni płótna i obrusów ma też tkalnię jedwabiu.

Duża bielarnia znajduje się w Schönwalde k/Koziejszyji, wykańczając płótno wyrobu okolicznych chałupników.

Wyroby dziane i pończosznice wychodzą z fabryk Budkowa, Dobrzenia, Głubczyc (dwóch), Grecza, Łącznika, Nisy, Opola, Prudnika i Thielsdorf koło Małopiany. W tej produkcji współdziała więc też wschodnie dorzecze Odry.

Specjalnymi wyrobami reklamują się następujące wytwórnie: fabryka worków i pokryć meblowych w Gliwicach, tamże fabryka namiotów i płacht brezentowych, w Głubczycach fabryka wstążek i sznurów i w Opolu – bandaży.

Namiastka wełny, wyrabiana z masy drzewnej posiada przedsiębiorstwo: Zellwelle-Verspinnung w Schönwalde.

Produkcja dywanów odbywa się w trzech fabrykach firmy Davistan AG w Kietrze i w PreiländerTeppichfabrik AG w Przyłukach.

Z przemysłu odzieżowego na pierwsze miejsce wybija się obuwnictwo, posiadającą wielką fabrykę w Odmęcie (Ota, Schlesische Schuhwerke Ottmuth AG) i punkty sprzedaży we wszystkich miastach Śląska Opolskiego. Mniejsze wytwórnie spotykamy w Bytomiu, Frydlądzie, Gliwicach, Pokoju, Strzelcach, Wierzbiach i dwie w Prudniku. Jelowa natomiast ma dwie fabryki pantofli.

Krawiectwo uprawiane jest wyłącznie przez rzemiosło, jedynie w Opolu istnieje większa wytwórnia uniformów.

Bielizniarstwo posiada większe warsztaty w Koziejszyji i Nisie.

Jedyna fabryka czapek znajduje się też w Nisie.

Okolice Koziejszyji i Schönwalde jest domeną wyrobu rękawiczek w czterech wytwórniach. W końcu w tejże Koziejszyji istnieje mechaniczna fabryka guzików.

Przemysł drzewny.

Bogactwo lasów Śląska Opolskiego dało asumpt do rozbudowy silnego przemysłu drzewnego. Tartaków można naliczyć z górą 130, w tym wiele poważnych, prowadzone przez zarządy wielkich majątków oraz większe firmy miejscowe i z głębi Rzeszy. Przeważająca ilość tych tartaków (65%) znajduje się na wschodnim dorzeczu Odry. Produkcja ich w części tylko spotrzebowana jest w kraju lub dalej przetwarzana, resztę w formie tarcicy wywozi się do Rzeszy.

Przetwórczy przemysł drzewny obejmuje sporą ilość zakładów, o rozległej skali wyrobów, przeważnie jednak drobnych i rzemieślniczych. Warsztaty mebli stolarskich rozrzucone po całym kraju mają dwa charakterystyczne skupienia: jedno to Dobrodzień z 6 warsztatami, zaś drugie Koziaszyja z pięcioma i niedalekie Suche Kuniecie z dwoma. W ramach tej produkcji znajdujemy też meble szkolne i kuchenne.

Placówki stolarki budowlanej spotykamy na każdym niemal kroku, często przy tartakach.

Wyrób dykt i fornirów mamy w Dąbrowie, Opolu i Koziejszyji.

Paczków specjalizuje się w produkcji listew i ram (2 firmy) oraz

przyborów rysunkowych i szkolnych. W Gliwicach istnieje fabryka deszczulek posadzkowych, w Opolu obuwia drewnianego, w Falkenau wyrobów bednarskich.

Włnę drzewną produkuje Krasie i Popielów. Skrzynki tylko Koziaszyja, za to aż w czterech wytwórniach.

Wyroby koszykarskie powstają tylko w Chróścicach, gdzie znajdują się trzy wytwórnie.

Przemysł papierniczy.

I ten przemysł jest poważnie rozbudowany, choć i tu brak w większej mierze uszlachetniającej przeróbki.

Fabryki celulozy, z reguły duże zakłady przemysłowe istnieją w Koźlu, Koziej Szyji i Pokoju, poza tym wspomniana już fabryka celulozy i papy w Chrapkowicach.

Fabryk papieru jest siedem, duże w Blachowni (Hohenlohe), Chrapkowicach (Natronzellstoff-u. Papierfabriken AG-Werk Krappitz) i w Rothfest k/Koziejszyji; mniejsze w Bytomiu, Gliwicach (papier i papa), Raciborzu i Koziejszyji.

Wyroby papierowe znajdujemy w Gliwicach i Raciborzu, kartonaże w Chrapkowicach i Kolonowskiej. Poza tym specjalna fabryka kopert istnieje w Groszewicach, a ksiąg handlowych w Gliwicach.

Przemysł poligraficzny.

Blisko 80 drukarni tworzy dorobek Śląska Opolskiego, co wynosi prawie 16% ogólnej liczby drukarni Polski przedwojennej. W Bytomiu i Gliwicach jest ich po 12, w Raciborzu 9, Opolu 7, Nisie 6, Zabrze 5, Koziejszyji 3, w Głubczycach, Kluczborku i Koźlu po 2. Przy 6 drukarniach istnieją litografie. Kilkanaście drukarni połączonych jest z nakładem gazet, a znajdujemy je nawet w mniejszych miastach. Jako przykład może posłużyć Niemodlin o 2700 mieszkańców wydający FalkenbergerKreis-Zeitung.

Przemysł instrumentów muzycznych.

Ogranicza się do 2 wytwórni organów w Mokrem i Nisie.

Przemysł elektryfikacyjny.

Dwa wielkie przedsiębiorstwa elektryfikacyjne rozprowadzają energię elektryczną po całym kraju. Schlesische Elektrizitäts-u. Gas AG (OEW) ogranicza się do obsługi zagłębia węglowego i ma monopol na obszarze po Rudziniec, Toszek i Tworóg. Siedziba firmy w Gliwicach, siłownia węglowa w Zabrze. Istniejąca na tym terenie siłownia koncernu Schaffgotsch w Szombierkach wytwarza energię wyłącznie do celów przemysłowych (Karbidożarnia).

Druga firma obsługująca całą pozostałą część Śląska Opolskiego to Überlandwerk Oberschlesien AG w Nisie. Prąd otrzymuje z państwowych siłowni wodnych w Odmuchowie i Turawie, wykorzystujących spiętrzenie Nisy i Małopiany oraz z siłowni na rzece Nisie w Niemieckim Świątowie. 30 podstacji rozrzucono po całym obszarze koncesji.

Osiem miast posiada własne elektrownie, są to Byczyna, Chrapkowice, Grotków, Nisa, Odmuchów, Opole, Oleśno i Racibórz. Niezawodnie współpracują one z siecią ogólnokrajową.

Pozostaje do wymienienia kilka zakładów, których rodzaju produkcji nie udało się rozpoznać. Są to:

Elektrizitäts-AG, Cosel. Kühne Carl, Berlin, Zweigfabrik Gleiwitz, Russwerke Dortmund GmbH, Werk Gleiwitz, Giesmannsdorfer Fabriken GmbH.

Warszawa, w czerwcu 1944 [r.].

Źródło: AAN, 203/III-3, k. 84-92, mps.

Dokumenty

Wywiad komunikacyjny

1941 wrzesień 20, Raport Związku Jaszczurczego dotyczący m.in. robót na liniach kolejowych, remontów dróg oraz sytuacji w przemyśle

Raport za czas od 20.IX – 1.X.[19]41 r.

Sytuacja ogólna zasadniczo niezmienną, w stosunku do miesiąca poprzedniego. Specjalnych zarządzeń w dziedzinie administracji wojskowej nie wydano. Na całym terenie omawianym panuje spokój, jedynie wyczuwa się przygotowania specjalne dla wojsk na froncie rosyjskim w związku ze zbliżającą się zimą. Wśród ludności silny dosyć niepokój o zimowanie wojsk w Rosji.

Nastrój wśród Niemców w tej chwili jest coraz gorszy. Odnosi się to głównie [do] niższych warstw. Główną przyczyną pogorszenia nastroju wydaje się być coraz gorsza aprowizacja. Również zimowanie wojsk w Rosji wpływa fatalnie na ducha Niemców, którzy przewidują czasami już, że może skończy się dla nich klęską.

Uwaga. Przy komentowaniu tych wiadomości, proszę o pełny obiektywizm i zrozumienie należyte. Mianowicie Niemiec sam, choćby był w głębi duszy jak najbardziej przekonany o tym, że będzie klęska, nigdy tą wiadomością w stanie normalnym, trzeźwym, z nikim obcym się nie podzieli, lecz przeciwnie będzie twierdził, że wszystko w porządku. Przyczyną tego jest nieufność i podejrzenie do wszystkich czy nie są konfidentami SSP. Mocną rękę na pulsie całości trzyma partia, która reguluje cały nastrój zarówno ogólny, jak i indywidualny jednostek. W tych warunkach prawdziwą postawę Niemców można obserwować jedynie w gronie ściśle poufnym.

Wyszło rozporządzenie, właściwie odezwa, aby składać futra, buty wysokie i narciarskie oraz narty.

Nastrój wśród Polaków jest dobry. Żyją oni jednak w stanie napięcia i niepewności wobec bardzo częstych ostatnio wyrzucań i aresztowań. Wskutek tego wytworzyła się bardzo nerwowa atmosfera, która poważnie przeszkadza w normalnej pracy. Okres tego „niepokoju” zdaje się potrwać obecnie dłuższy czas.

Roboty kolejowe.

Stacje na linii kolejowej Gdynia-Gdańsk-Bydgoszcz-Toruń prawie wszystkie rozbudowują się na kilka do kilkunastu torów celem zwiększenia przepływności

linii. Specjalnie rozbudowuje się:

Terespol – przed Bydgoszczą (roboty kolej.[owe] na b.[ardzo] wielką skalę) oraz przed Toruniem od stacji Bydgoszcz przeprowadza się dużą rozbudowę linii kolejowej.

Na odcinku Bydgoszcz-Inowrocław-Poznań najważniejszą stacją i punktem najbardziej węzłowym jest Inowrocław. Następuje tu bardzo ważne skrzyżowanie linii między zachodem i wschodem. Wzdłuż wszystkich linii kolejowych przeprowadza się obecnie kabel w odległości 3–5 metrów od linii kolejowej z jednej strony.

Szosa.

Autostrada Toruń-Bydgoszcz-Berlin. Odcinek Toruń-Bydgoszcz budowany jest przez dwie zasadnicze grupy z dwóch przeciwnych stron. Autostrada ma 14 m szerokości i wykładana jest ze specjalnego rodzaju kostki, nadzwyczaj odpornej na czynniki zużywające nawierzchnię. (W skład wchodzi specjalny proszek, który miesza się z betonem i gotuje. Nawet dłutem nie można nawierzchni rozbić). Budowa odcinka trwa już półtora roku, przy czym organizacja i roboty pomiarowe trwały pół roku. Autostrada biegnie zupełnie prosto nie omijając żadnych przeszkód, które zostają usunięte. Koszt jednego kilometra wynosi 30 tysięcy marek. Równocześnie kolumny robotników (zasadniczo Polaków) budują w pewnych punktach domy mieszkalne dla urzędników niem.[ieckich]. Zbudowano również jeden stadion. (Wiadomości dotyczące autostrady pochodzą od Niemca, kierownika grupy 500 ludzi. Rozmowę przeprowadziłem w pociągu pospiesznym między Bydgoszczą a Poznaniem w dniu 29-IX.).

Przemysł Elbląg.

Zakłady samochodowe Büssinga. Produkcja i pochodzenie materiałów jeszcze nie zbadane. Szkic orientacyjnie załączam.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

**1943 kwiecień 30, Pismo dotyczące uzupełnienia braków personalnych
w Referacie III komunikacyjnym CSW**

Kapituła³¹⁶

m.[iejsce] p.[ostoju] dn. 30.IV.[19]43 [r.]

O II.

Do Pana Szefa Kapituły³¹⁷

Dla rozwoju i pogłębienia prac w biurze studium wyw.[iadu] komunikacyjnego konieczne jest obsadzenie 2 stanowisk fachowych w Sekcji Kolejnictwa, a mianowicie: referatów mechanicznego i drogowego.

Na stanowiska te są potrzebni inżynierowie, wzgl.[ędnie] doświadczeni, z praktyką technicy kolejowi, obznajmieni ze służbą mechaniczną (trakcyjną i warsztatową) i ze służbą drogową (budowa, utrzymanie nawierzchni, znajomość ogólna mostów kolejowych, zabezpieczenie ruchu pociągów).

Nie chcąc na własną rękę werbować ludzi, którzy być może – są już zaangażowani w pracy, proszę o przydzielenie przez Szefostwo Kolejnictwa odpowiednich kandydatów do O.II. Byłoby wskazane, aby jeden z przydzielonych panów mógł jednocześnie pełnić funkcję łącznika między O.II a Szef.[ostwem] Kolejnictwa.

Szef O. II

^aH³¹⁸

Źródło: IPN, BU 1569/37, k. 2, mps.

³¹⁶ Kryptonim Dowództwa NSZ.

³¹⁷ Kryptonim Szefa Sztabu.

³¹⁸ Ppor./mjr Witold Gostomski, szef CSW.

**1943, lipiec 18, Miesięczny meldunek okresowy NN „Drwala”
o transportach kolejowych i sabotażach na stacjach oraz zniszczeniach
urządzeń wzdłuż torów kolejowych**

R[aport]. 59

18.VII.[19]43 [r.]

W okresie sprawozdawczym od 1–30 czerwca 1943 r.

1. Popodcinanie słupów telegraficznych wokół Warszawy prawie na wszystkich liniach wzdłuż torów kolej[owych]. Kilkakrotnie i przerwanie drutów telef[onicznych] i telegraf[icznych]. Największe zniszczenie dokonano na linii Małkinia – Warszawa, gdzie połączeń telefonicznych nie było prawie 3 dni.
2. Napad na stację Sosnowa linii Warszawa – Siedlce, zniszczenie urządzenia wewnętrznego tej stacji.
3. Napad na Żyrardów na kasę – bliższe szczegóły niewiadome.
4. Napad na st. Gołębki – rozbicie całkowite urządzeń nastaw[niczych].
5. Wysadzenie mostu pomiędzy Skierniewicami a Żyrardowem. Naprawa odbywała się jeszcze w niedzielę 27/6 i wtorek 29/6.[19]43 [r.] – przez zamknięcie kilkugodzinne całkowitego ruchu po jednym lub obu torach.
6. Napad na st. Garwolin – bliższe szczegóły niewiadome.
7. Z końcem maja i w pierwszych dniach czerwca biegły z Kutna przez Warszawę-Siedlce-Łuków do Brześcia transporty wojskowe w liczbie 17 pod hasłem „Bewegung”³¹⁹, „Wasser”³²⁰ – jako b. pilne, miały pierwszeństwo przed wszystkimi innymi transportami i pociągami – oprócz pociągów ratunkowych. Bliższych szczegółów o tym transporcie nie mogłem się dowiedzieć. Jest rzeczą prawdopodobną, że były to małe tanki pancerne z armatkami.
8. Z Reichu przywożą do W-wy dzieci niemieckie, częściowo wyładowują na dworcu głównym lub Warsz[awa] Wsch[odnia] poc[iąg] 933 Ki i poc[iąg] 931 Ki (Kinderzug).

³¹⁹ Ruch.

³²⁰ Woda.

9. Od Lublina przeszły przez Kutno do Reichu 2 pociągi pod nazwą Vd 4024 z Volksdeutschami, których wywożą do Niemiec lub na tereny nasze zachodnie.

10. Próżne cysterny wysyłają pod załadunek do Wieliczki, ostatnio biegły tam 2 pociągi. Widocznie na terenie Wieliczki zrobili składy smarów i benzyny lub w kopalni mają zbiorniki³²¹.

11. Pod nazwą „Wehrmacht” biegną co kilka dni pełne pociągi cementu i cegły – tygodniowo 3–5 pociągów przez Platerów³²².

12. Codziennie biegnie po kilka pociągów specjalnych tzw. „Peter SüdPosen”, lub „Peter OstSaarbrücken” lub „Peter MitteBreslau”, każdy ma jeszcze nr odpowiedni, pociągi te są wyposażone w specjalne urządzenia do specjalnych działań napraw – robót. Ludzi do tych pociągów biorą prawdopodobnie z łapanek dokonywanych na terenach naszych.

Większość tych pociągów biegnie przez Platerów na tereny przyfrontowe do różnych robót i napraw.

13. Pomiędzy Tarnobrzegiem i Dębicą jest stacyjka pod nazwą Kochanówka, w tej to Kochanówce jest obóz koncentracyjny dla Polaków³²³, gdzie obchodzą się bardzo srogo z ludźmi naszymi – pomordowanych palą w krematorium, które miejscowość ta posiada. W maju do tej Kochanówki biegły dwa pociągi SS od Nasielska przez Warszawę – Skarżysko – Sandomierz – Tarnobrzeg – Kochanówka³²⁴.

14. Do Dęby³²⁵ w COP-ie³²⁶ wywożą „Fahrzeuge”³²⁷ – należy rozumieć: pojazdy mechaniczne.

³²¹ *Zażądać rozpoznania przez Kraków* – dop. ręczny.

³²² *Dokąd!* – dop. ręczny.

³²³ Chodzi o Pustków. Znajdowały się tam trzy obozy – dla Żydów, jeńców sowieckich i obóz karny dla Polaków. Łącznie zginęło tam ok. 15 tysięcy więźniów.

³²⁴ *Do rozpoznania przez Okręg: bliższe dane* – dop. ręczny.

³²⁵ *Do bliższego rozpoznania przez COP* – dop. ręczny.

³²⁶ COP – Centralny Okręg Przemysłowy.

³²⁷ Pojazdy.

15. Z Okęcia przenoszą do Mielca warsztaty naprawcze dla samochodów albo samolotów – ostatnimi czasy biegły tam 2 takie transporty.

16. Jeśliby można dać znać do Londynu p. Prez[ydentowi] [Władysławowi] Raczkiewiczowi, że jego kuzyna Jana Dybowskiego³²⁸ z Min[isterstwa] Kom[unikacji] zamordowali Niemcy.

Temu samemu losowi uległ b. prezes Dyrekcji Warszawskiej O. Grosser³²⁹. W Oświęcimiu siedzi b. Dyrektor Departamentu Ruchu Kolejowego IV, inż. Stanisław Łaguna³³⁰.

Rodzina inż. Dybowskiego również aresztowana – los ich niewiadomy.

15. W załączeniu 4 wykazy przejść poc[iągów] ze wschodu na zachód przez Skierniewice, Sochaczew i Radom³³¹.

16. W Sochaczewskim i Łowickim w końcu czerwca aresztowano b. dużo kolejarzy z Ostbahn.

Drwał³³²

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

³²⁸ Inż. Jan Dybowski „Jawor”, kierownik tajnego resortu komunikacji w Delegaturze Rządu na Kraj. Stracony 12 lutego 1943 r. w egzekucji w Lasach Chojnowskich w pobliżu Stefanowa.

³²⁹ Ppłk Otton Grosser, od 1939 r. dyrektor Warszawskiej Dyrekcji Kolejowej, we wrześniu 1939 r. szef Wojennej Dyrekcji Kolejowej. Podczas okupacji był szefem Biura Wojskowego Komunikacji. Aresztowany przez Niemców, został rozstrzelany 12 lutego 1943 r. w Lasach Chojnowskich w pobliżu Stefanowa.

³³⁰ W latach 1936–1939 dyrektor Departamentu Ruchu Kolei Ministerstwa Komunikacji. Podczas okupacji był dyrektorem Departamentu Komunikacji Delegatury Rządu na Kraj (pod ps. „Zbrojny”). Zamordowany w Auschwitz – Birkenau 1 sierpnia 1943 r.

³³¹ Brak tego załącznika.

³³² NN.

Brak daty, Ogólna charakterystyka opóźnień pociągów

R/III

Załącznik nr 2

Ogólna charakterystyka opóźnień pociągów

Opóźnienia pociągów należy podzielić na cztery zasadnicze rodzaje, które uwzględniono według kolejności ich ważności:

- a) transporty wojskowe o numerach sześciu- i siedmiocyfrowych,
- b) pociągi pospieszne i urlopowe rodzaju „D” i „SF”,
- c) pociągi towarowe regularnie kursujące i nadzwyczajne,
- d) pociągi osobowe rodzaju „P”, blisko- i dalekobieżne, w tym mieszczą się pociągi podmiejskie elektryczne.

ad a) Transporty wojskowe masowe biegną na zasadzie specjalnych zarządzeń pisemnych, odbijanych na litografii, a podawanych do wiadomości zainteresowanych miejsc służbowych na kilka dni wcześniej lub kilkanaście godzin. Transporty zaś małe, pojedyncze, jednak całopociągowe i pojedyncze grupy transportów, składające się od jednego do kilkunastu wagonów – wszystko biegnie na podstawie zarządzeń telegraficznych. Przebieg transportów masowych i całopociągowych (w zwartych składach) nadzorowany jest przez: a) Transportkommendantur, b) Transportüberwachung, Oberzugleitung, c) Transportüberwachung Zugleitung, d) Oberzugleitung, e) Zugleitung, f) Zugüberwachung – wykresy graficzne, g) Betriebsüberwachung, h) Vormeldestelle przez pisemne analizy, i) Kontrole-rów ruchu, j) Oberaufsichtów i Aufsichtów Niemców na stacjach węzłowych.

Masowe transporty całopociągowe i ważniejsze drobne mają w zarządzeniu założenia przebiegu ściśle określony: dzień, nr pociągu, czyli Wehrmachtsplan, czasy przyjazdu i odjazdu z nazwami stacji albo wszystkich, albo ważniejszych lub węzłowych, parowozownie, zmiany parowozów, stacje zmiany drużyn konduktorskich przy ważniejszych transportach, np. zastrzeżenie, prowadzą drużyny niemieckie, wyżywienie – gdzie, ilość ludzi, wyżywienie zimne lub gorące, wyżywienie dodatkowe, pojenie i karmienie (koni, bydła), węglowanie i wodowanie kuchen przy poc.[iągach] pasażerskich posp.[iesznych] – urlopo-

wych i sanitarnych, przy pociągach sanitarnych branie lekarstw i żywności itp. Ewidencje samych opóźnień prowadzą: „Ozl Trü” i „Zl Trü”, którymi interesuje się „Tk” (Transportkommandantur) i „Bbv” (Bahnbevollmächtigter). Na ogół transporty wojskowe nie doznają wielkich opóźnień, chyba że ruch jest zakłócony wskutek nieszczęśliwych wypadków lub obecnych masowych minowań. „Tk” nie wydaje żadnych zarządzeń bezpośrednio przestrzeni, co dowodzi, że zarządzenia te otrzymuje „Bbv” w dokładnych szczegółach i ono, jako organ kolejowy, wydaje w tych sprawach wszelkie zarządzenia, ale ze względu na tajemnicę wojskową już w formie zmniejszonej, czyli niezbędnej. Przebiegi transportów z zachodu na wschód mają pierwszeństwo i nad tymi bardzo czuwają. Przebiegi zaś transportów ze wschodu na zachód podlegają nieco mniejszej opiece, chyba że coś ważnego, wtedy traktowane są na równi.

ad b) Wszystkie pociągi pospieszne („D”) i urlopowe („SF”) podlegają stałej i codziennej kontroli opóźnień na specjalnych arkuszach za każdą dobę. Rozpoczęli nadzorowanie Polacy, potem przekazano tę pracę Niemcom, obecnie prowadzą znowu Polacy. Z danych tych robiona jest specjalna statystyka przez Niemców, z podziałem na rodzaje opóźnień (przyczyny), dochodzenia itp.

Większych opóźnień doznają pociągi pospieszne i urlopowe, nadchodzące z zachodu z dyrekcji sąsiednich lub ze wschodu na odcinkach przyfrontowych. Pociągi biorące swój początek w Warszawie odchodzą prawie regularnie stale. Przechodzące zaś pociągi przez Warszawę, tak od zachodu lub wschodu, przy dojściu do Warszawy stale czas opóźnień zmniejszają.

ad c) Pociągi towarowe, regularnie kursujące i nadzwyczajne, doznają opóźnień w tych wypadkach, jeśli jest brak parowozów, drużyn konduktorskich lub brutto. Specjalnej ewidencji nie prowadzi ani „Ozl”, ani „Zl”, natomiast prowadzi ją biuro statystyki w Betriebsbüro, w jakich rozmiarach – tego nie mogłem stwierdzić, i Fahrtberichtstelle przy Betriebsbüro, gdzie wszystkie raporty jazdy są specjalnie opracowywane. Nad pracą tą stoi jeden Niemiec i 10 pracowników polskich.

ad d) Pociągi osobowe rodzaju „P” blisko- i dalekobieżne oraz elektryczne „Tpo” podmiejskie na ogół kursują dość regularnie. Ewidencje ich opóźnień prowadzą

stacje wyjściowe i węzłowe przez oddziały ruchowe.

Objaśnienia:

S – Schnellzug – pociąg pospieszny.

D – Schnellzug – pociąg dalekobieżny przyspieszony.

F – Fronturlauber – urlopowy frontowy.

P – Personenzug – pociąg osobowy.

Nazwy niemieckich urzędów w tłumaczeniu na polski – patrz załącznik nr 1 – organizacja władz transportowo-kolejowych.

Dodatkowo:

Oberaufsichter – wyższy urzędnik nadzorczy.

Aufsichter – urzędnik nadzorczy.

Fahrtberichtsstelle – biuro centrali raportów jazdy.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

*1943 lipiec 30, Raport komunikacyjny zbiorczy opracowany przez szefa CSW
mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”*

CSW/III

m.[iejsce] p.[ostoju] 30.VII.1943 r.

Raport komunikacyjny

Organizacja.

1. W załączeniu schemat organizacyjny Generalnej Dyrekcji Wschodnich Kolei (Gedob) w Krakowie (załącznik nr 1). Ponieważ jest to stan z końca roku 1942, do dzisiejszego dnia mogły mieć miejsce niektóre zmiany organizacyjne, lecz nie charakteru zasadniczego, poza wyodrębnieniem spraw budowlanych w OBauL.

Z punktu widzenia wojskowo-transportowego należy zwrócić uwagę na Wydział IV Ruchu (Abteilung Betrieb), albowiem kierownik tego Wydziału sprawuje naczelne kierownictwo ruchu (Oberzugleitung) i jest jednocześnie pełnomocnikiem wojskowym (Bahnbevollmächtigen Bbv).

Na terenie Okręgowych Dyrekcji funkcje ww. sprawuje zasadniczo Dyrektor Kolei lub jego zastępca – biura zaś funkcyjne są w ramach organizacyjnych Biura Ruchu.

Na szczeblu bezpośrednim funkcjonuje na ważnych stacjach węzłowych tzw. Zugleitung (kierownik pociągów). Na terenie GG na razie stwierdzono, że Zugleitung jest na następujących stacjach: Kraków, Rzeszów, Chełm, Lublin, Kielce, Skarżysko-Kamienna, Warszawa, Częstochowa 1 i 2, Siedlce i Dęblin.

2. W załączeniu schemat organizacyjny Oddziału Wschodniego Min.[isterstwa] Kom.[unikacji] Rzeszy (Zweigstelle Osten des Reichsverkehrsministerium) stan z roku 1942.

Na terenie tej instytucji zaszły zasadnicze zmiany w r.[oku] 1943 – na co wskazuje chociażby przemianowanie na Generalverkehrs Direktion In Osten. Należy suponować, że zamiast referatów są wydz.[iały], wzgl.[ędnie] biura, jak również objęcie funkcji innych komunikacji (Verkehr) wojskowych. Nazwa dawnych Dyrekcji HBD została zmieniona na RVD (Reichsverkehrsdirektion).

Instytucja ta, która ma siedzibę w Warszawie (gmach DOKP W-wa, ul. Targowa) i ma szereg połączeń telekomunikacyjnych z Berlinem i Monachium

– posiada pod swoim zarządem tereny położone na wschód od rz.[eki] Bug. Bliższe studia dotyczące tej instytucji i terenów objętych jej kierownictwem są w toku.

3. W załączeniu odbitka mapy poglądowej terenów wschodnich z podziałem administracyjno-kolejowym (załącznik 3).

Służba drogowa.

Inwestycje.

1. Na terenie Lubelszczyzny w czasie od września 1939 r. do chwili obecnej wybudowano, względnie uzupełniono, następujące mijanki dla celów wojskowo-transportowych:

na szlaku Lublin-Dęblin: Rury, Spomiak, Łopatki, Skwieszyn

na szlaku Lublin-Łuków: Rudnik, Wańdzin, Wiepo, Biena, Radzyń

na szlaku Lublin-Rozwadów: Majdan, Por, Dąbrowica, Karhówka

na szlaku Sadurki-Sponiak: odnowiono tory.

Na stacji Lublin rozbudowano dworzec przetokowo-towarowy – ułożono nowych, względnie zastąpiono zniszczone – 150 rozjazdów, wybudowano 11 nowych torów o przeciętnej długości 350 m każdy, wybudowano grzbiet rozrządowy (górkę) o długości 200 m, drugi grzbiet w budowie.

W związku z przeciążeniem stacji Lublin buduje się st.[ację] na Tatarach, noszącą nazwę „Lazaret Bahnhof Tatory”.

2. Tak zwana przez Niemców „Nordstreckebahn”, która na terenie GG ma łączyć Koluszki-Radom-Lublin, na terenie lubelskiego – planowana trasa jej przechodzi przez miejscowości: Opole, Zemborzyce, Tatory (prace przygotowawcze już rozpoczęte).

„Nordstreckebahn” w GG ma być częścią składową wielkiej magistrali, łączącej najkrótszą drogą Berlin-Kijów, w związku z czym rozpoczęto w r.[oku] 1942 budowę drugiego toru na szlaku Lublin-Chełm, prowadzi się duże roboty st.[acji] Widzew (pod Łodzią), układa się już drugi tor na szlaku Ostrów Wlkp.-Krotoszyn-Lesno.

3. Układanie drugiego toru na szlaku Lublin-Dęblin, pomimo zaawansowanych robót, jest nieukończone – rzekomo z powodu braku materiału.

4. W roku 1941 wybudowano na st.[acji] Bydgoszcz nową wieżę wodną

(Waserwerk-Pumpenstation) wysokości 35 m w pobliżu głównego dworca. Nowe urządzenia wodne, w których znajdują się motory zasilające tę wieżę, mieszczą się nad rz.[eką] Brdą przy moście kolejowym na linii prowadzącej via Szubin do Poznania.

W warsztatach kolejowych Bydgoszcz została wybudowana nowa hala budowy zwrotnic.

Rozpoczęto pracę nad połączeniem hali głównej parowozowej z halą dodatkową, które stanowić mają jedną całość, w celu usprawnienia naprawy parowozów.

Do roku 1943 naprawa i rewizja wagonów towarowych odbywała się w Bydgoszczy, od lutego zaś tego roku została przeniesiona na st.[ację] Maksymilianowo (szlak Bydgoszcz-Laskowice), gdzie została wybudowana wielka hala drewniana, w której naprawia się dziennie 60-80 wagonów.

5. W Toruniu wybudowano dwie wielkie parowozownie, dwie obrotnice (Drohscheibe), 1 kran (Schwebescheibe) i budynek administracji. Parowozownie mają być oddane do eksploatacji na rok przyszły, w tymże czasie ma być przeniesiony dworzec przetokowo-towarowy i parowozownia główna z Bydgoszczy do Torunia. W związku z powyższym w RBD Gdańsk (Reichsbahndirektion) utworzono specjalny decernat 47 dla wykonania budowli technicznych dla oddziału ruchu (RBA/Toruń /Reichsbetriebsamt).

6. W dyrekcji Poznań – rozbudowa i przebudowa węzła kolejowego Ostrów Wlkp. (patrz magistrała Berlin-Kijów). Wybudowanie nowej parowozowni przejściowej na st.[acji] Konin. Modernizacja warsztatów kolejowych i parowozowni szczególnie w dziale obrabiarek – usunięto stare, sprowadzono nowe wszelkiego rodzaju – dużo specjalnych. Roboty poprawy i konserwacji nawierzchni. Usprawnienie systemu blokady i sygnalizacji. Rozbudowa szeregu stacji kolejowych dla ruchu towarowego.

7. Na szlaku kolejowym Grodno-Mosty w m.[iejscowości] Kotra, 8 km od Grodna oraz w miejscowości Chwojciec – 33 km od Grodna – ukończono budowę bocznic kolejowych. Przebudowano kolej wąskotorową Marcinkańce do Koźlisk i Żubrowa. Na szlaku Grodno-Wilno (w km 132–136) ułożono nowe szyny. Budynek st.[acji] Porzecze odremontowano.

8. Na st.[acji] Skarżysko-Kamienna wybudowano nową prostokątną

parowozownię na 21 stanowisk.

Służba mechaniczna i warsztatowa.

1. Zakłady Ostrowieckie (dawn.[iej] „Parowóz”) oddały dn. 29.V.[19]43 [r.] do ruchu 5 parowozów R 50 – termin przekroczone, gdyż miał być już gotów d. 19.IV.[19]43 [r.]. Zakłady mają przystąpić do budowy parowozów towarowych Tü (5 osi sprzężonych).

2. Zakłady H. Cegielski (obecnie DMW) buduje parowozy serii R50 i R52 – wybitnie wyrób wojenny.

3. Dyrekcji Krakowskiej, jako dyrekcji załatwiającej ogólne sprawy warsztatowe (geschäftsführende Direktion für das Werkstättenwesen) zlecono nadzór i kontrolę parowozowni (BW – Betriebswerk), wagonowni (B ww – Betriebswagenwerk) i warsztatów kolejowych (EAW – Eisenbahnaussbaesserungsbetrieb) na całym terenie GG.

4. Parowozownia Toruń – stan parowozów 80.

[Parowozownia] Bydgoszcz – [stan parowozów] 87 – przeważnie typu R50

W końcu maja wszystkie parowozy typu Ty zostały przekazane W-wie i dalej na Wschód. Parowozownia Bydgoszcz odczuwa brak parowozów do pociągów towarowych. W warsztatach kolejowych Bydgoszcz dużo parowozów wyczekuje na naprawę z braku miejsca w halach parowozowych.

Stan personelu 5000 prac.[owników] – 80% do 90% Polaków. Niemcy stanowią tylko zarząd i nadzór. Analogiczny stosunek jest w innych służbach na terenach zachodniej Rzeczypospolitej Polskiej.

Służba ruchu.

1. W sprawach wagonowych (rozdział) podlegają wszystkie biura wagonowe Gedob i okręgowych Dyrekcji bezpośrednio Głównemu Urzędowi Wagonowemu w Berlinie (Reichsverkehrersministerium Hauptwagenamt).

2. Transporty wojskowe przez st.[ację] Bydgoszcz nikłe – pod koniec maja r.[oku] b.[ieżącego] przechodziło 10 transportów na dobę – przeważnie w mundurach – Afrikakorps.

3. Transporty z materiałem budowlanym i org.[anizacji] Todta są nazywane jako „Peterzug”.

Ogólne.

Dn[ia] 4.VII.[19]43 [r.] pomiędzy st.[acją] Laskowice a st.[acją] Bydgoszcz był ostrzeliwany pociąg osobowy z lasu, pociąg zatrzymany 30 minut. Wojskowi, jadący tym pociągiem, reagowali bronią palną.

Szef O II
(-) Hubert.
3 załączniki.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

1943 sierpień 13, Informacja obiektowa dotycząca parowozowni na Dworcu Wschodnim w Warszawie

m.[iejsce] p.[ostoju] dn. 13.VIII.[19]43 r.

CSW/III „a”³³³

M IIa³³⁴

Na podstawie wiadomości uzyskanych od P. Romana³³⁵ – podaję:

Parowozownia na Dworcu Wschodnim:

pracowników Polaków 130,

„ Niemców 30 (tylko na stanowiskach kierowniczych),

maszynistów 200,

pomocników 224.

Stały przydział parowozów 105, w tym 50 niemieckich.

Polskie: Pt 31, OK 22, OK 1.

Naprawa drobna do 30 dziennie.

Dwie szopy, 43 stanowiska, dwie obrotnice (1 okrągła, druga kwadratowa, jedna z nich elektryczna).

Parowozownia obsługuje od Wschodu: Brześć, Małkinia, Ostrołęka, Dęblin.

Od Zachodu: Częstochowa, Łódź, Kutno, Łowicz.

Żurawi wodnych 12.

Jeden pociąg pogotowia – składający się z trzech wagonów w tym jeden dla pracowników.

Wydział Drogowy – W-wa Wschodnia ma 154 pracowników Polaków i 2 Niemców.

(-) Bohdan³³⁶

Źródło: AAN, 203/III-3, k. 64, mps.

³³³ Referat komunikacyjny CSW.

³³⁴ Kryptonim nieznany.

³³⁵ NN.

³³⁶ Por. Mikołaj Gerstof, oficer organizacyjny referatu komunikacyjnego CSW.

1943 grudzień 4, Rękopis pisma przewodniego ppłk. Stanisława Nakoniecznikowa „Nowickiego” do szefa CSW mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”

Insp.[ektorat] Północ³³⁷

M[iejsce] p.[ostoju] 4.XII.[19]43 [r.]

CSW

Przedstawiam materiały inf.[ormacyjno]-wyw.[iadowcze] z terenu XIII³³⁸:

1. Plan warsztatów kol.[ejowych] w Łapach.
2. “ węzła “ “.
3. Zdjęcie fotograf.[iczne] mostku kol.[ejowego] “.
4. Plan głównych warsztatów kol.[ejowych] w Starosielcach wraz z halą wagonową i planem rozbudowy (3 egz.).
5. Plan węzła kolejowego Czeremcha.
6. Szkice mostów kolejowych w:
 - a. Siemiatycze,
 - b. Mosty,
 - c. Małkinia,
 - d. Osowiec.

³³⁷ Inspektorat Północ – terenowa struktura organizacyjna NSZ składająca się z okręgów: II Mazowsze Północ i XIII Białystok. W planowanym powstaniu powszechnym miał być terenem mobilizacji 4. Armii.

³³⁸ Okręg XIII Białystok.

7. Meldunek sytuacyjny z terenu XIII.

Kol. Zych zameldował, iż za ww. materiały zapłacił i prosi o zwrot tych wydatków w sumie 800 mk. Wg następującego wyliczenia:

1. Za 3 egz.[emplarze] planów węzła kol.[ejowego] Łapy 300 mk.

2. “ 3 “ “ “ Starosielce 400 “

3. “ 1 “ “ “ Czeremcha 100 “

razem 800 mk

12 zał.[ączników]³³⁹

S[tanisław] Nowicki³⁴⁰

Źródło:: AAN, 207/7, k. 37, rkps.

³³⁹ Brak załączników.

³⁴⁰ Mjr/ppłk Stanisław Nakoniecznikow, inspektor Inspektoratu Północ i komendant Okręgów II Mazowsze Północ i XIII Białystok.

Dokumenty

Wywiad polityczny

***1943 grudzień 16, Warszawa, Raport szefa Centrali Służby Wywiadu NSZ
kpt. Witolda Gostomskiego „Huberta” do zastępcy szefa sztabu NSZ
ppłk. Albina W. Raka „Lesińskiego” o sytuacji politycznej i stanie
najważniejszych organizacji konspiracyjnych***

Lew

M[iejsce] p[ostoju], 16.XII.[19]43 [r.]

Warsztat II^{a341}

Do Pana Zastępcy Pełnomocnika Fabryki

Ściśle tajne

Raport specjalny, dotyczący (33) [Armii Krajowej]³⁴²

I. Aresztowania.

W ramach ogólnych aresztowań, jakie miały miejsce w ub[iegłym] tygodniu (około 3000 osób, większość inteligencji), G[esta]po przeprowadziło „czystkę” w (33) [AK]. Wg informacji (1) [Pułkownika NN z O II KG AK] ujęto ogółem kilkaset osób z (33), w tym 17 osób z tzw. „góry”. Wg tegoż informatora, ujęci zostali m.in. (2) [gen. Tadeusz Pełczyński „Grzegorz”, szef sztabu KG AK], (3) [płk Marian Drobik „Dzięcioł”, szef O II KG AK], (4) [„Kobra” NN]. Aresztowany jednocześnie z (3) – (5) [kpt. Bolesław Kozubowski „Mocarz”, szef kontrwywiadu Okręgu Warszawskiego AK] został 3-go^b dnia zwolniony. Wg posiadanych przez nas informacji, pochodzących z dobrych źródeł,

³⁴¹ Centrala Służby Wywiadu, Wydział II Sztabu NSZ.

^a Poniżej dopisek ołówkiem – *Do BI dla orientacji 4 I* [19]44 oraz dopisek atramentem – *117/43 23 XII* [19]43 Z.

^b Dopisane atramentem w miejsce skreślonego *tegoż*.

³⁴² Pod sygnaturą AAN, NSZ, t. 12, s. 60 znajduje się dokument pod nazwą: „Raport specjalny z dn. 16 XII 1943 r.”, który jest kluczem do zaszyfrowanych fragmentów raportu.

(5) ma kontakt z jednym z wyższych oficerów G[esta]po w W-wie, prawdopodobnie zresztą z ramienia swych oficerów g[esta]po w W-wie, prawdopodobnie zresztą z ramienia swych przełożonych, którzy przezeń prowadzą swą politykę w G[esta]po.

Aresztowania dotknęły również (6) [Kierownictwo Dywersji] KG AK] i (7) [„Sztuka 90” – kryptonim oddziału podległego Kierownictwu Dywersji KG AK]. Wiadomości o ujęciu (2) [gen. Tadeusza Pełczyńskiego „Grzegorza”, szefa sztabu KG AK] inne źródła nie potwierdzają wyraźnie, jednak powtarzające się pogłoski o dużym zamieszaniu w KG wskazywałyby na prawdziwość tej informacji.

II. Skutki aresztowania. Sytuacja wewnętrzna.

W kołach (8) [dowódczych AK] zapanowały nastroje paniczne. Poszczególne koterie polityczne podejrzewają się nawzajem o „niedyskrecję”, która mogła dopomóc G[esta]po w rozszyfrowaniu tak znacznej liczby osób, w tym tak poważnych, jak wyżej wymienieni. Teza, że czystka została przeprowadzona przez G[esta]po na podstawie od dawna posiadanych dokładnych danych, zdobytych przez agentów, tkwiących głęboko w (18) [AK], najmniej znajduje wiary.

Mój informator jednak (1) [Pułkownik NN z O II KG AK], którego już przed 2 lata uprzedzałem o penetracji agentów G[esta]po do najwyższych sfer ZWZ, przyznaje obecnie, że kontrwywiad ich nie zdał egzaminu (9) [kpt. Bernard Zakrzewski „Oskar”, szef Wydziału Bezpieczeństwa i Kontrwywiadu KG AK] został niedawno zawieszony w związku z wykryciem dużej afery szpiegowskiej w podległym mu resorcie.

Jeżeli (2) [gen. Tadeusz Pełczyński „Grzegorz”, szef sztabu KG AK] istotnie został ujęty, co zresztą musi się wyjaśnić w ciągu najbliższych dni, to fakt ten należy oceniać jako dużą klęskę (10) [Sanacji] i silnie lewicowych, komunizujących niemal elementów, grupujących się w (11) [Biurze Informacji i Propagandy KG AK]. Jak wiadomo (2) [gen. Tadeusz Pełczyński „Grzegorz”, szef sztabu KG AK] był „typowany” przez te właśnie koła jako kandydat na objęcie spadku po (12) [gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, komendanta głównego AK], który miał ustąpić ze swego stanowiska, a uważany jest powszechnie za człowieka (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”].

Zniknięcie (2) [gen. Tadeusza Pełczyńskiego, szefa sztabu KG AK] z horyzontu politycznego spowodowało dużą zmianę w sytuacji. Koła, mające dziś przeważający wpływ na czynniki decydujące^e, nie miałyby, jak się zdaje, żadnego poważnego kandydata na stanowisko (14) [komendanta głównego AK]. Pozostałby więc nadal, chwilowo przynajmniej, (12) [gen. Tadeusz Komorowski „Bór”], co dla naszej Firmy jest również niekorzystne.

(12) [gen. Tadeusz Komorowski „Bór”] jest człowiekiem pozbawionym samodzielności decyzji, o małym wyrobieniu politycznym, wąskich horyzontach myślenia, gubiących się zupełnie w zawiłym labiryncie naszej polityki wewnętrznej. Ulega też całkowicie wpływom środowiska, do którego ma zaufanie, mianowicie (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] i w przeprowadzeniu dyrektyw tego środowiska przejawia upór, godny lepszej sprawy, jak to miało miejsce np. w sprawie słynnego rozkazu nr 122³⁴³, który został wydany wbrew opinii, niemal jednomysłnej, (15) [oficerów Komendy Głównej AK]. Rozkaz został wydany, albowiem tego chcieli (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”].

III. (13) [Stronnictwo Narodowe „Kwadrat”] a (17) [NSZ].

Celem wyjaśnienia przyczyn takiego stanowiska (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”], zupełnie niezrozumiałego – z punktu widzenia ideologii (16) [Obozu Narodowego], a wręcz zbrodniczego z punktu widzenia interesów Całości, przeprowadziłem szereg rozmów z osobami zbliżonymi do środowiska kierowniczego (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] i orientującymi się dobrze w nastawieniu i sposobie myślenia ludzi tam decydujących.

W wyniku analizy uzyskanych wyjaśnień dochodzę do następujących wniosków: (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] dążą do tego, aby cały

³⁴³ Rozkaz komendanta głównego AK, gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, opublikowany w „Biuletynie Informacyjnym” nr 47(202) z 25.XI.1943 r. W tym rozkazie gen. „Bór” pisał: „(...) nałożenie do NSZ nie jest równoznaczne ze służbą czynną w szeregach Sił Zbrojnych Rzplitej, (...) obowiązkiem ich [żołnierzy NSZ] jest natychmiastowe opuszczenie przez nich organizacji NSZ i zameldowanie się do czynnej służby w Armii Krajowej”. Rozkaz został opublikowany na 1 stronie pisma z odredakcyjnym tytułem: „Narodowe Siły Zbrojne – potępione”.

potencjał (17) [NSZ] podporządkować sobie i wykorzystać go dla umocnienia swej pozycji w (18) [AK], pozycji obecnie b[ardzo] słabej. W tym celu (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] uniemożliwiają porozumienie między (17) [NSZ] i (18) [AK], oparte na zasadach wysuwanych przez (17) [NSZ], przy czym chodzi tu głównie o kwestię zachowania odrębności organizacyjnej z jednoczesnym uzyskaniem przywilejów, przysługujących oddziałom (18) [AK].

Inspirując nagonkę na (17) [NSZ] w jej obecnej formie, (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] zmierzają do postawienia (17) [NSZ] w sytuacji przymusowej, której pod zbiorową presją:

- z góry – ze strony (18) [AK] i (19) [Delegatury Rządu RP na Kraj],
- z boku – [ze strony] społeczeństwa,
- i z dołu – [ze strony] własnych szeregów,

jak również pod naciskiem braku środków materialnych do dalszej, coraz trudniejszej walki, (17) [NSZ] byłyby zmuszone szukać wyjścia z impasu na drodze kompromisu albo skapitulować całkowicie.

W pierwszy wypadku – rozumują (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] – oni i tylko oni, dzięki swemu wpływowi na (14) [komendanta głównego AK] – mogliby zaoferować (17) [NSZ] skuteczne pośrednictwo, dzięki któremu, niewątpliwie, wszystkie trudności mogłyby znaleźć łatwe rozwiązanie, pod warunkiem, oczywiście, przyjęcia przez (17) [NSZ] pewnych klauzul, dających (13) [liderom Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] preponderancję w układaniu stosunków między (17) [NSZ] a (18) [AK], a może i w stosunkach wewnętrznych (17 [NSZ]). Np. uzupełnienie składu Fabryki ludźmi (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] jako najbardziej wszak „strawnymi” dla (17) [NSZ] spośród korpusu (18) [AK].

W stosunkach wewnętrznych (18) [AK] takie rozwiązanie dałoby ludziom (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] duże wpływy, jako tym, którzy **nareszcie** potrafili doprowadzić do opamiętania marnotrawnych synów i skłonić ich do posłuszeństwa. Rzecz jasna, (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] usiłowałiby przyjąć wobec „czynników decydujących” – postawę dysponenta

(17) [NSZ], czynnika decydującego o ich uległości.

W wypadku, gdyby (17) [NSZ] wołały raczej, czy też były **zmuszone** skapitulować **całkowicie**, tzn. rozplynać się w (18) [AK] – (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] osiągnęliby również pewną korzyść, a to przez wzmocnienie ilościowe elementu (20) [narodowego] w (18) [AK], który jak liczą (13) [liderzy Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] – w wewnętrznych rozgrywkach poparłby raczej (13) [Stronnictwo Narodowe „Kwadrat”] jako grupę (20) [narodową] niż jakąkolwiek inną i stałby się „skuteczną przeciwwagą dla wpływów sanacji”.

Ta ewentualność rozpatrywana jest jednak jako ostateczność raczej, dająca znacznie mniejsze korzyści i której, przeto, należałoby unikać.

IV. Stosunek (18) [AK] do (22) [komuny].

W obecnym stadium gry (13) [liderów Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”] przeciw (17) [NSZ] sekundują dzielnie (aczkolwiek z innych pobudek) czynniki lewicowe w (18) [AK], w których wpływy na tym terenie ostatnio b[ardzo] wzrosły, ze wszystkimi tkwiącymi w (18) [AK] Żydami i „ambasadorami” komuny na czele. Tak np. sławny komentarz do rozkazu nr 122, zamieszczony w (21) [„Biuletynie Informacyjnym” – głównym piśmie AK, wydawanym przez BiP KG AK], puszczony został przez wyżej wspomnianą „jaczekę” w (11) [BiP KG AK] ku ogromnej konsternacji (12) [gen. Tadeusza Komorowskiego „Bora”, komendanta głównego AK], który przewiduje duże „trudności i przykrości” z tego powodu. Ofensywa lewicy, prowadzona w naszym społeczeństwie równolegle do ofensywy Armii Czerwonej na froncie i ofensywy dyplomatycznej Sowietów na arenie międzynarodowej, na terenie (18) [AK] daje coraz wyraźniejsze wyniki. Na zewnątrz przejawia się to przede wszystkim w zmianie nastawienia (18) [AK] w stosunku do (22) [komuny] oraz w prowadzeniu specyficznej polityki w dziedzinie (23) [akcji zbrojnej i dywersji], polityki w efektach swych całkowicie zgodnej z zamierzeniami (22) [komuny]. Wiosną br. z inicjatywy tzw. (24) [„Laboratorium” – zespołu wywiadu

i propagandy antykomunistycznej]³⁴⁴, zależnego od (13) [Stronnictwa Narodowego „Kwadrat”], lecz mającego charakter apartyjny, szereg organizacji społeczno-politycznych pod auspicjami (19) [Delegatury Rządu RP na Kraj] postanowił, w wyniku porozumienia, wystąpić do „czynników miarodajnych” zmemoriałem, uzasadniającym konieczności podjęcia zdecydowanej akcji przeciw robocie (22) [komunistycznej] na ziemiach polskich. Delegaci porozumienia na konferencji u (25) [gen. Stefana Roweckiego „Grot”, komendanta głównego AK] uzyskali jego decyzję podjęcia takiej akcji przy pomocy sił (18) [AK]. Niestety, wkrótce po konferencji (25) [gen. Stefan Rowecki „Grot”, komendant główny AK] został aresztowany. Przez czas pewien jeszcze sprawa ta była „aktualna”. Największa trudność na drodze do realizacji planu, przygotowanego przez (24) [„Laboratorium”] stanowiła kwestia wyboru **dowódcy** całej akcji. Wysunięto szereg kandydatów, m.in. (11) [BIP KG AK] wysunął kandydaturę (26) [ppłk. Ludwika Muzyczki „Benedyka”, szefa administracji wojskowej AK], przeciw któremu jednak wystąpił zdecydowanie (3) [płk Marian Drobik „Dzięcioł”, szef O II KG AK] i to wbrew opinii (2) [gen. Tadeusza Pełczyńskiego „Grzegorza”, szefa sztabu KG AK]. W rezultacie **żaden** kandydat nie otrzymał nominacji, cała sprawa zaś utknęła. Czynniki sprzyjające (22) [komunizm] tamowały wszelkie wysiłki anty-(22) [komunistyczne] w kraju, urabiając jednocześnie grunt za granicą w kierunku podjęcia w odpowiednim momencie akcji paralizującej. Okazji dostarczyła akcja pod Borowem. W Anglii i USA, dokąd wiadomość o sprawie borowskiej dotarła z zadziwiającą szybkością, rozpętała się burza protestów. Jednocześnie Sowiety zażądały od Anglii wstrzymania dostaw broni na tereny polskie. W wyniku całej tej kampanii, ukazał się znany komunikat K[o]m[en]d[an]t[a] S[ił] Z[brojnych w Kraju, tj. AK], potępiający „ohydne morderstwo”. Komunikat ten jest oficjalną zapowiedzią zamiany stosunku do komuny. Można by sądzić, że nastawienie takie spowodowane jest **jedynie** czynnikami natury zewnętrznej – że nakazane zostało przez Londyn w związku z przewidywanym przesunięciem się frontu wschodniego i okupacją naszych ziem przez bolszewików. Szereg faktów wskazuje jednak wbrew temu mniemaniu,

³⁴⁴ Najprawdopodobniej chodzi o Porozumienie Antykomunistyczne Henryka Glassa działające pod okupacją niemiecką, współpracujące z AK, DR, SN, ONR, NOW i SN.

że działają tu **również czynniki wewnętrzne**.

Fakty są następujące:

1. AK pod egidą K[ierownictwa] W[alki] P[odziemnej]³⁴⁵ prowadzi **otwarcie** (ogłoszenia w prasie) akcją dywersyjno-„odwetową”. Rezultatem tej akcji są dalsze krwawe, masowe represje ze strony Niemców, co idzie całkowicie po linii zamierzeń komuny, dążącej do wywołania sytuacji, w której powstanie narodowe byłoby jednym ratunkiem (patrz raporty o działalności komuny). Nie można przypuszczać, aby D[owódz]two AK było do tego stopnia naiwne, by nie rozumieć tej sytuacji. Pomimo to jednak, że ujemne wyniki „odwetu” są aż nadto widoczne, planuje się obecnie nową akcję, o której donosiłem w raporcie specjalnym z dn. 9 XII br.^d

2. Wg informacji, pochodzącej od wytrawnego oficera O. II, pracującego obecnie w (18) [AK] akcja partyzancko-dywersyjna (28) [„jest dzisiaj jedna”], (27) –(18)-ej [oddziały bojowe AK] współpracują z takimi grupami (29) [Polskiej Partii Robotniczej względnie Armii Ludowej], w wyniku czego wykonane są prace **nie nakazane** przez (18) [AK]. Tenże informator insynuuje, że w wypadku wstrzymania akcji przez (18) [AK], będzie ona nadal prowadzona przez same (27) [oddziały bojowe AK] pod wpływem przykładu (29) [PPR, względnie AL], co w wyniku może być jeszcze bardziej niebezpieczną. Ten stan rzeczy (pod warunkiem, że opinia informatora odpowiada rzeczywistości^e dowodziły dużych wpływów (22) [komuny] w dołach (18) [AK], w „górze” zaś braku czujności na niebezpieczeństwo infiltracji tych wpływów, co wskazuje na penetrację (22) [komuny] również i na tym poziomie.

³⁴⁵ KWP – organ kierowniczy Polskiego Państwa Podziemnego odpowiedzialny za prowadzenie akcji zbrojnej, na czele którego stał komendant główny AK.

³⁴⁶ ^dDopisek atramentem – Wg inf[ormacji] z ostatniej chwili, akcja ta została wstrzymana.

^eDopisek atramentem – Na podstawie rozmów, przeprowadzonych w dniu wczorajszym oraz wiadomości otrzymanych dzisiaj – stwierdzam, że inf[ormacje] o współdziałaniu (27) [oddziałów bojowych AK] z takimi grupami (18) [AK] w up[pełności] odpowiada prawdzie. Potwierdzają się również moje inf[ormacje] o wtyczkach g[esta]po w (18) [AK]. Hubert, 17.XII.43.

^f Podpis odręczny.

3. Jak wynika ze **źródłowych** absolutnie autentycznych informacji, w (30) [wywiadzie AK] działalność agentów (22) [komuny] jest tak skuteczna, iż raporty (30) [wywiadu AK] dotyczącego (22) [komuny] są stale dostarczane do (22) [komuny], bądź też w pewnych wypadkach niszczone – np. fotografie wybitnych działaczy (22) [komuny].

4. Jak stwierdziliśmy (31) [Rząd RP oraz sztab Naczelnego Wodza w Londynie] jest zupełnie niedostatecznie, wzgl[ędnie] nieściśle informowany o sytuacji w kraju na odcinku „K”. Można domniemywać, że jest w tym świadoma tendencja.

5. Wg niesprawdzonych, lecz dość prawdopodobnych informacji, akta (30) [wywiadu AK] dotyczące (22) [komuny] mają szczególnego „pecha”. Na skutek „ostrzeżeń”, grożących rewizji itp. przepadają one znacznie częściej, niż inne.

6. Niezależnie od opisanej wyżej „gry” (13) [liderów SN „Kwadrat”] stwierdzić trzeba, że przeprowadzenie w obecnym momencie rozgrywki z (17) [NSZ] może być również dowodem działalności wpływów pro-(22) [komunistycznych] w (18) [AK]. Cel takiego działania – odwrócenie uwagi od niebezpieczeństwa (22) [komunistycznego] i rozbięcie sił, mogących się temu niebezpieczeństwu przeciwstawić – jest jasny. Tym bardziej też godną ubolewania jest rola, jaką w tej podstępnej robocie odgrywają (13) [liderów SN „Kwadrat”] mieniący się (32) [„prawdziwym” Stronnictwem Narodowym].

Pełnomocnik Warsztatu II

Hubert^f

Rozdzielnik:

(-) Hubert

Z[astęp]ca Pełnomocnika Fabryki – 1 egz.;

Akta H..... – 1 [egz.];

Archiwum – 1 [egz.].

Źródło: AAN, NSZ, sygn. 12, s. 61–64, mps.

Dokumenty
Wywiad polityczny
KOMUNA

1942 kwiecień 30, Fragment Raportu nr 1 dotyczącego działalności komunistycznej na terenach okupowanej Polski oraz Rzeszy

RAPORT nr 1

Z dnia 30.IV.1942 r.

Stworzona w styczniu 1942 r. przez wysłanników Kominternu jako ekspozytura tegoż w Polsce, tzw. Polska Partia Robotnicza (PPR) po rozwiązaniu wszystkich istniejących poprzednio org.[anizacji] kom.[unistycznych] przejęła ich stan posiadania i rozpoczęła ożywioną działalność, którą rozwija, jak wskazują meldunki i informacje nie tylko na terenie GG, lecz także na terenach przyłączonych do Rzeszy (Łódź, Gdańsk) oraz na terenach wschodnich.

Na podstawie oficjalnego organu PPR-u „Trybuny Wolności”, przeznaczonego do kolportażu zewnętrznego oraz dostarczonych przez ag.[entów] okólników poufnych, przeznaczonych na użytek wewnętrzny dla członków PPR, jak również innych informacji i meldunków wnioskować należy:

I. Zakres pracy PPR-u obejmuje: 1) skoncentrowanie roboty kom.[unistycznej], 2) zorganizowanie roboty sabotaż.[owej] i dywers.[yjnej], 3) wywiad pol.[ityczny] i wojsk.[owy], 4) kontakty z Kom.[uną] Niem.[iecką] oraz przeniesienie do pol.[skich] org.[anizacji] niepodl.[egłościowych], 5) gromadzenie broni i przygotowywanie się do objęcia władzy w Polsce.

II. PPR postawione więc ma za zadanie: 1) zrewoltowanie kraju, 2) rozsadzenie organizacji niepodleg.[łościowych], 3) zorganizowanie młodzieży, 4) zorganizowanie i opanowanie terenu chłopskiego (ostatnio w tym kierunku prowadzi ożywioną działalność), 5) przy współpracy z armią sowiecką zdeorganizowanie życia gosp.[odarczego] GG.

III. Dotychczasowa działalność PPR-u:

1) organizacja wewn.[ętrza] – a) zorganizowanie Ok.[ręgów] i K[omend] O[kręgowych] miało być zakończone na 1 kwiet.[nia] [19]42 [r.], dotychczas brak potwierdzenia czy prace w tym kierunku zostały zakończone: informacje są sprzeczne, b) zorg.[anizowanie] Ok.[ręgu] Warszawa, podobno całkowicie zakończone, 2) wg posiadanych inf.[ormacji] zorganizowano Wolę, Pragę (Targówek, Bród-

no, Grochów), Żoliborz, o innych dzielnicach W-wy brak ścisłych i sprawdzonych wiadomości,

3) zorg.[anizowanie] ter.[enów] prow.[incji] GG – zarówno miejskich (Radom, Lublin, Kielce, Częstochowa, Miechów, Końskie, Skarżysko, Ostrowiec itd.), jak wiejskich, szczególnie lubelskiego i miechowskiego,

4) zorg.[anizowanie] ter.[enów] wsch.[odnich] (Grodno, Białystok itd.) w miastach i po wsiach,

5) org.[anizacja] Batalionów Chłopskich w pow.[iecie] miechowskim,

6) org.[anizacja] po miastach tak zw.[anej] Gwardii Robotniczej – kadrą gwardii jest dawna milicja PPS (ostatnia inf.[ormacja] pochodzi z „góry” PPR-u, brak potwierdzenia z terenu),

7) nawiązanie łączności organizacyjnej z Kom.[uną] Niem.[iecką] i przy ich pomocy wejście na teren Łodzi i Gdańska,

8) współpraca w organizowaniu Frontu Czerwonego Europy,

9) org.[anizacja] grup dywers.[yjnych] i sabotaż.[owych], grupy te wykonują obecnie tylko drobne akty sabotażowe dla wprawy, sygnał do rozpoczęcia sabot.[ażu] na wielką skalę ma być nadany przez Moskwę,

10) propag.[anda] przy pomocy „Trybuny Wolności”, różnych druków, ulotek oraz tzw. „propaganda szeptana”.

PPR otrzymuje instr.[ukcje] z Moskwy za pośrednictwem radiostacji Kościuszki (szyfr dotychczas nieznany) oraz od spadochroniarzy, wśród których są wysłannicy Kominternu do roboty politycznej oraz wysłannicy sztabu głównego armii sowieckiej do pracy instruktorskiej oraz do objęcia kierownictwa akcji powstańczej w GG i na terenach wsch.[odnich].

PPR otrzymuje b.[ardzo] duże fundusze z Moskwy w postaci walut obcych (przeważnie dolary papier.[owe]) oraz złoto za pośrednictwem spadochroniarzy. Istnieją pewne poszlaki, że dla celów kom.[unistycznych] wyrabiane są w getcie warszawskim ruble złote.

Za pośrednictwem spadochroniarzy otrzymuje PPR również broń (granaty, krótka broń palna, amunicja, mat.[eriały] wybuch.[owe]), niezależnie od tego otrzymuje ją od Kom.[uny] Niem.[ieckiej] oraz skupuje od maruderów z armii niem.[ieckiej].

Wg posiadanych inf.[ormacji] znaczne ilości broni były i są zrzucone m.in.

na ter.[en] zamojskiego, sandomierskiego, radomskiego, konelskiego, Polesia i Puszczy Białowieskiej.

Wg sprawdzonych inf.[ormacji] odpowiednie czynniki PPR są dokładnie poinform.[owane] o mających każdorazowo nastąpić desantach sow.[ieckich]. Przygotowują sprawnie nie tylko odbiór broni i pieniędzy, ale wykorzystują je dla celów propagandowych wśród chłopstwa. Ustalono, że na wsi pojawia się jakiś osobnik, który zapowiada chłopom, że następnego dnia pojawią się tam bolszewicy, należy więc dla przygotować żywność i kryjówki. Terminy ściśle się sprawdzają. Po takim fakcie propagandą szeptaną urabia się przychylną opinię wśród ludności dla organizacji. Nawiązując do sprawy bolszewickich desantów spadochronowych należy podkreślić na podstawie sprawdzonych inform.[acji], że desanty te stale przybierają na sile. Szczególnie częste są one na Zamojszczyźnie, na Polesiu, w Puszczy Białowieskiej, sandomierskiem, kieleckiem, radomskim (Opoczno, Końskie, Skarżysko). Ponadto ustalono, że 15.4. był desant pod Tłuszczem, Pruszkowem i Piasecznem, a poprzednio pod Raszynem i Okęciami. Spadochroniarze zachowują się b.[ardzo] zuchwale. Terroryzują ludność szukając dla siebie żywności i schronienia, dokonują drobne akty sabotaż.[owe] (psucie dróg, mostków, [słupy] telegraficzne itd.), np. na szosie pod Kraśnikiem w godz[inach] przedpołud.[niowych] zmusili żandarmów do ścięcia słupów telegraficznych.

Ostatnio zauważono następ.[ujące] zjawisko – otóż w workach, czy to z bronią, pieniędzmi czy też bibułą znajdują się listy adresowane do Polaków niewygodnych dla Komuny. Współdziałający [...] agenci PPR starają się, ażeby listy takie wraz ze szczątkami spadochronu i broni dostały się w ręce Niemców, którzy potem dane osoby rozstrzelują. Są to coraz częstsze wypadki na ter.[enach] wsch.[odnich], dotyczą miejscowych Polaków, zdarzyły się jednak i na innych terenach. Nazwiska tych osób są znane, m.in. dzięki tej akcji rozstrzelany ksiądz Gajda z Kielc. Reakcja niem.[iecka] w postaci b.[ardzo] silnych represji na desanty raczej nie dotyczy desantowiczów, co jest zresztą jasne, lecz ludności i to przeważnie tylko polskiej, ruskiej, białoruskiej i ukraińskiej ludność jest raczej wyłączona od tych represji. Z ludności niepolskiej wyznaczeni są dziesiętnicy, którzy mają szczególny obowiązek zawiadomić najbliższy posterunek niem.[iecki] o wylądowaniu desantu. Zawiadomie-

nie przychodzi zawsze b.[ardzo] późno, ekspedycja karna przyjeżdża po czasie, wówczas dziesiętnicy wskazują chłopów Polaków jako tych, którzy dali schronienie i żywność desantom. Dla przykładu rozstrzeliwuje się nie 1 czy 2 Polaków, którzy sterroryzowani przez bolszewików dali im schronienie, lecz 20–40 Polaków z danej wsi lub gminy. M.in. we wsi Ostrów koło Iżycy (Krasnystaw) zostało rozstrzelanych 20 Polaków z 1 wsi. Jest to więc planowane i systematyczne niszczenie ludności polskiej, współdziała w tej akcji PPR. Fakt ten należy wykorzystać w propagandzie. Z akcji tej PPR czerpie jeszcze jeden zysk – ludność polska, a przeważnie młodzież, po wylądowaniu desantu, bojąc się represji, ucieka w lasy zasilając bandy partyzanckie organizowane przez PPR i bolszewików.

Z przejawów działalności PPR zanotowano ukazanie się na ter.[enie] Krakowa i Łodzi jednodniówki „na Front”.

Informatorzy nasi ponadto donoszą, że PPR otrzymała nowe instrukcje z Moskwy, a mianowicie: 1) chwilowo niepowiększania ilościowego samej ścisłej organizacji w obawie przed wyspą i napływem elementów z pol.[skich] org.[anizacji] niepodległ.[ościovych], 2) w propagandzie zerwania z hasłem europeizacji komunizmu wobec wzrostu znaczenia ZSSR, które jest jedynie powołane i winno kierować ruchem wolnościowym we wszystkich krajach.

Przechodząc do szczegółowej analizy działalności PPR na podstawie sprawdzonych inform.[acji] własnych agentów oraz wiadomości konfidenjonalnych ustalić można nast.[ępujące]: PPR zorganizowała i działalność swoją rozwija w trzech dzielnicach W-wy (o czym wspomniano powyżej), tj. Praga, Wola i Żoliborz. O innych dzielnicach W-wy, w sensie całkowicie zorganizowanej i działalność rozwijającej maszyny brak dotychczas konkretnych inf[ormacji], poza ustaleniem szeregu nazwisk i adresów różnych działaczy kom.[unistycznych], zarówno w dzielnicy aryjskiej, jak i w Getcie oraz różnych melin, miejsc zebrań itd. Wśród nazwisk tych, a ilość ich jest dość znaczna, znajdują się nie tylko robotnicy, lecz także lekarze, inżynierowie itp. Dalsze ustalanie personaliów, obserwacje itd. w toku. M.in. istnieją poszlaki, że szefem org.[anizacji] wojsk.[owej] kom.[unistów] na W-wę jest mjr St. Jamiołkowski z 1 p. strzelców konnych, Stanisław Flatau, kierownik byłego okręgu KPP

w Warszawie – szefem sztabu warsz.[awskiego] kom[unistycznych] org.[anizacji] bojowych, chirurg dr Olszewski pracujący w szpitalu na Woli, mierniczy Urzędu Ziems.[kiego] Alinow (zam[ieszkały] na Żoliborzu) wybitniejszymi działaczami kom.[unistycznymi]. Na Pradze, Targówku, Bródnie n.[asi] ag.[enci] docierają do górnych komórek. Stąd też inf.[ormacyjnie] dobrze utrzymana ciągłość. Znana jest sieć org.[anizacyjna] (Targówek), kierownictwo, bardziej ruchliwi działacze, punkty kolpor.[tażowe], miejsca zebrań, ich przebieg, nazwiska uczestników. Ostatnio natrafiono na skład granatów na Bródnie. Granaty te przywożone były na Bródno z Czerniakowa. Dalsze śledzenie trwa. W okresie ub.[iegłych] Świąt Wielk.[anocnych] odbyło się na Pradze kilka zebrań oraz pogadanek. Na uwagę zasługuje zebranie org.[anizacyjne] tramwajarzy, które odbyło się 12.4. w mieszkaniu jednego z ruchliwszych działaczy kom.[unistycznych] na Grochowie (adres dokładny znany), który pracuje w Wydziale Techn.[icznym] Zarz.[ądu] Miejsk.[iego] w charakterze technika przy konserwacji Mostu Poniatowskiego. Kilku z obecnych na tym zebraniu zostało zidentyfikowanych. W zebraniu tym uczestniczył przedstawiciel Centrali Kom.[unistycznej] /nazwisko nieznane/, który wygłosił referat o sytuacji pol.[skiej] i wojennej. W dniu 12.4. przedstawiciel Centrali Kom.[unistycznej] dokonał przeglądu komórek kom.[unistycznych] na Bródnie i Annopolu. Ustalono, że na Annopolu istnieją 3 komórki (3 z 5), na Targówku (2 z 6) (łącznie z Centralą znani są n.[aszym] ag.[entom]), na Woli zaś 26 z 5 komórek (tramwajarze i pracownicy wodociągów). O działalności kom[unistów] na prow.[incji] wspomniano już powyżej. Informacje z terenu dość słabe, brak ciągłości, znać niewyszkolenie. W okr.[ęgu] podwarsz.[awskim] znane są nazwiska miejscowych działaczy (Radzymin, Wołomin, Wyszaków, Tłuszcz, Ostrówek, Małkinia, Otwock, Grójec), brak jednak szczegółowych inf.[ormacji] dotyczących za czym pośrednictwem, od kogo, kiedy i gdzie otrzymują oni instrukcje i bibułę z W-wy. Również znani są częściowo prowodyrzy w Grodnie, Białymstoku, Wilnie. W Grodzieńszczyźnie kom.[una] ma główne oparcie po wsiach, gdzie ludność miejscowa sprzyja. Wg ustalonych inf.[ormacji] Komitet Białoruski w W-wie współdziała z tamtejszą kom.[uną], interweniując i zwalniając wielu aresztowanych przez Gestapo. W okr.[ęgu] lubelskim również gros sił kom.[unistycznych] skoncentrowanych jest po wsiach. W okr.[ęgu] radom-

skim, kieleckim i częstochowskim główne ośrodki kom[unistyczne] są natomiast w skupiskach robotniczych. W okr.[ęgu] Zagłębie-Śląsk oraz Gdańsk praca prowadzona jest przez kom.[unistów] niem.[ieckich], jak już zaznaczono, PPR nawiązała i utrzymuje ścisły kontakt z kom.[uną] niem.[iecką].

Z terenu Gdańska infor.[macje] są dość dokładne (z ostatnich tyg.[odni] brak meldunków). N.[asi] ag.[enci] są w kom.[unie], jeden z nich zdobył całkowite zaufanie jako czynny członek kom.[unistyczny]. Siły tej grupy kom.[unistycznej] wynoszą ca 250–300 osób czynnych oraz 500–600 sympatyków.

Program kom.[uny] gdańskiej – utworzenie odrębnej (nie w połączeniu z Rzeszą) republiki gdańskiej o ustroju komunistycznym. Kom.[uniści] gdańscy prowadzą akcje sabot.[ażowe], między innymi dokonali: 1) spalenie statków „Bład Prynceps” w porcie gdańskim, śmierć poniosło przy pożarze 168 oficerów niem.[ieckich] i wyższych osobistości z kół gd.[ańskich] i niem.[ieckich], 2) pożar w stoczni Sohichau-Werke, nie przyniósł on jednak oczekiwanych rezultatów, 3) zatopienie łodzi podwodnej 280 ton, która z Hamburga przybyła do remontu do stoczni gd.[ańskiej].

Z napływających inf.[ormacji] z prow.[incji] wynika, że schemat org.[anizacyjny] PPR pokrywa się ze schematem dawnej KPP, stąd w niektórych okręgach PPR liczebnie jest silna.

W związku z ożywioną akcją na prow.[incji], o czym powyżej, należy zwrócić szczególnie baczną uwagę na prace N.[aszej] O.[rganizacji] na prow.[incji] zarówno w dziedzinie org.[anizacyjnej] i propagandowej, jak również i to jak najspieszniej w dziedzinie zorganizowania wywiadu.

Ponadto należy dodać, że n.[asi] ag.[enci] pracują także na terenie Rzeszy i ter.[enach] przyłączonych, m.in. w wyniku ich pracy został nawiązany kontakt z kom.[unistami] w Łodzi, a nast.[ępnie] dotarto do centrali berlińskiej, gdzie nawiązano bliższą znajomość z szefem wydziału terrorystycznego K[ommunistische] P[artei] D[eu]tschlands, niejakiem Widemanem. Z kontaktów tych dowiedziano się, że liczba zorganizowanych członków K[ommunistische] P[artei] D[eu]tschlands wynosi ca 300 000, opanowała szczególnie silnie kolejnictwo, poza tym dobrze zorganizowana jest łączność (hotele, zakłady gastronomiczne itd.). Zależność bezpośrednia od Kominternu. N.[asza] ag.[entka] dotarła również (jako polska komunistka) do szefa K[ommunistische] P[artei]

D[eu]tschlands]. W wyniku jej pracy w lutym [19]42 [r.] odbyła się w W-wie rozmowa przedstawiciela N.[aszej] O.[rganizacji] z Widemanem.

Sprawy żydowskie.

Prace n.[aszego] wyw[ia]du] odnośnie spraw kom.[uny] prowadzone są również na terenie getta warsz.[awskiego]. Robota ze względu na swój specyficzny charakter jest b.[ardzo] utrudniona, siłą rzeczy więc posuwa się znacznie wolniej. Obok spraw kom.[unistycznych], zainteresowania nasze obejmują ogólne sprawy żydowskie. Z dotychczasowych danych można wnioskować, że najbardziej wpływową i ruchliwą partią żyd.[owską] jest Bund, przy czym zachodzi pewna kolizja pomiędzy „górami” tej partii i „dołami”. „Doły”, zresztą nie tylko Bundu, ale także i innych partii żyd.[owskich] grawitują jawnie do kom.[uny], pokładając w kom.[unistach] wszystkie swoje nadzieje. „Góra” Bundu, uznając interesy narodowe żydowskie, grawituje w stosunkach politycz.[nych] pomiędzy kom.[unistami] i PPS. W getcie warszawskim największą ilość tajnych druków wydaje Bund.

Wśród inteligencji warsz.[awskiej] syjonistycznej wielką popularnością cieszy się Alfred Nossig z Wiednia, b.[yły] konsul niemiecki, znany rzeźbiarz i pisarz syjon.[istyczny]. W okr.[ęgu] warsz.[awskim], lubel.[skim], radomskim, piotrkowskim, kutnowskim, dęblińskim, lwowskim prowadzona jest systematyczna likwidacja gett. Część Żydów wywożona jest „w nieznane”, tzn. po prostu wystrzeliwana w polu. W okr.[ęgu] kutnowskim wg sprawdzonych inf.[ormacji] likwidowani są Żydzi przy pomocy gazów. Do Kutna przyjechała ostatnio kolumna aut. Do każdego z tych aut wpędza się 50–60 Żydów nagich, następnie auto zostaje hermetycznie zamknięte, zostają wpuszczone gazy, po upływie 15 minut wyjmują się trupy, które następnie grzebią inni Żydzi czekający na swoją kolej. Egzekucje te odbywają się prawie publicznie. Wg niesprawdzonych inf.[ormacji] w Lublinie mają być pozostawieni tylko rzemieślnicy-fachowcy, tak, jak w Wilnie (wiadomość sprawdzona). W okolicach Dębina, jak wynika z niezupełnie pewnych inf.[ormacji], oddziały SS oraz uczniowie założonej niedawno szkoły lotniczej wpędzają od czasu do czasu Żydów do Wieprza. Ci, którzy nie chcą utonąć są zastrzeliwani. W Sołowie Podl.[askim], gdzie zgromadzono ca 20 tys.[ięcy] Żydów z tego okręgu,

wydano rozporządzenie, że każdy (a więc nawet Polak), kto spotka Żyda poza wyznaczonym dla nich terenem ma prawo go zabić. Jak zapewniają SS-mani, Żydzi w Sokołowie zostaną b.[ardzo] szybko zlikwidowani. Są jednak jeszcze okręgi (włodawski, siedlecki), gdzie Żydzi mają się dobrze i cieszą się poparciem władz. Z pewnych źródeł ustalono, że sztab SS w W-wie otrzymał z Berlina tajny rozkaz opracowania planu likwidacji getta warszawskiego. Dotychczas brak wiadomości, jaki plan został opracowany i kiedy będzie zrealizowany. Podobno w ciągu maja r[oku] b[ieżącego] ma być zlikwidowane tzw. małe getto, wg danych Zarz.[ądu] Miejsk.[iego] mieszka tam ca 100 tys.[ięcy] Żydów, a na ter.[enie] całego getta ca 460 tys.[ięcy], część wywieziona na wschód, a część „w nieznane”.

W nocy z 17 na 18 oraz z 21 na 22 kwietnia r[oku] b[ieżącego] odbyły się na terenie war.[szawskiego] getta masowe aresztowania i egzekucje, dokonywane wg planu przez oddziały SS, HJ, policji. Liczba aresztowanych i rozstrzelanych trudna jest do ustalenia, przypuszczalnie 300–400 osób (aresztowanych). Aresztowania te poprzedzone zostały na jakieś 7–10 dni aresztowaniem i rozstrzelaniem tzw. gestapowców żyd.[owskich], tj. zwykłych płatnych szpiclów. Wśród ostatnio areszt.[owanych] i rozstrzelanych znajdują się przedstawiciele klasy bogatej (piekarz Blajman z żoną, przemysłowcy Kahanowie) oraz rzemieślnicy i robotnicy. Rozstrzelanych zostało kilku drukarzy. Wśród zlikwidowanych Żydów brak (przynajmniej dotychczas nie ustalono) nazwisk wybitniejszych polityków oraz członków Bnal-Brith [B’nai B’rith]. Pomimo to inf.[ormatorzy] z getta utrzymują, że była to likwidacja jakiejś grupy org.[anizacji] pol.[skiej] (wnioskować można, że chodzi o Bund), która wydawała tajne pisma oraz utrzymywała kontakty z Sow.[ietami]. Ciekawą rzecz trzeba zanotować, że od kilku dni wstrzymano wydawanie przepustek do getta (prolongaty) nawet dla osób urzędowych (władze miejskie), część wydanych ma zaś datę prolongaty do 15 maja r[oku] b[ieżącego].

Różne.

W Gestapo w[arsza]wskim w ostatnich 6–8 tyg.[odniach] dokonano licznych aresztowań (kilkudziesięciu referentów i kierowników działów). Otrzymane inf.[ormacje] są sprzeczne, wg jednych źródeł aresztowani są oskarżeni

o należenie do spisku antyhitlerowskiego, wg innych o uprawianie biernego sabotażu, łapownictwo itd. kilkunastu z aresztowanych zostało rozstrzelanych, znaczna część skazana na dożywotnie więzienie, a tylko nieliczni zwolnieni i powrócili na swoje stanowiska.

30.IV.[19]42 r. Wr.

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

1943 maj 12, Zadanie dla wywiadu Okręgu III Lublin rozpracowania działalności komunistycznej na terenie Ryk

CSW/S³⁴⁷

Do Of.[icera] Inf.[ormacyjnego] Okr.[ęgu] III³⁴⁸

Z posiadanych przez Centralę informacji wynika, że ogromne nasilenie roboty kom.[unistycznej] zaobserwować się daje na terenie lubelskiego (z Okr.[ęgu] brak inf.[ormacji]), a szczególnie silnie występuje m.in. w Rykach i okolicznych folwarkach. Wieś (małorolni, bezrolni, służba) zorganizowana jest w PPR, służba folwarczna przeszkolona i przygotowana do objęcia folwarków jako kołchozów. Napady na dwory oraz większe gospodarstwa nie ustają, pomimo przedzielania załóg, złożonych z pięciu żołnierzy niem.[ieckich] – rekonwalescentów oraz 10 „kałmuków”³⁴⁹, których robotę kom.[unistyczną] już stwierdzono. Władze niem.[ieckie] są bezsilne – niebezpieczeństwo duże. Wiadomo nam jest, że bardzo cenne inf.[ormacje] z tego terenu, o kontaktach z W-wą itp. mógłby udzielić zastępca kierownika mleczarni w Rykach. Ponadto wg posiadanych przez nas inf.[ormacji] komuna posiada w okolicach Dęblin-Irena duże składy broni. W związku z powyższymi proszę o wydanie polecenia zwrócenia szczególnej uwagi na Ryki (jeśli nie ma tam stałego inf.[ormatora], to należy wysłać kogoś z Okręgu specjalnie dla spenetrowania terenu i nadesłania szczegółowego raportu) oraz ustalenia bliższych danych dotyczących miejsca, stanu zaopatrzenia oraz źródeł dopływu broni do wspomnianego magazynu.

M.[iejsce] p.[ostoju] 12.V.[19]43r.

(-) Hubert

Źródło: AAN, 207/4, k. 25, mps

³⁴⁷ Sekretariat CSW.

³⁴⁸ Ppor./por. Walerian Stepanow „Boruta”.

³⁴⁹ Potoczne określenie wschodnich formacji pomocniczych armii niemieckiej.

K. Nr 40

O. II.

Do

Pana Szefa Sztabu³⁵¹

Przedstawiam Raport okresowy³⁵² dotyczący komuny i spraw żydowskich.

Szef O.II.

w/z Konrad

1.VIII.1943 r.

Źródło: AAN, 207/4, k. 34, mps.

³⁵⁰ Brak danych do identyfikacji tej osoby. „Konrad” musiał pełnić bardzo istotną funkcję w CSW, skoro miał upoważnienie do podpisywania dokumentów w zastępstwie Witolda Gostomskiego „Huberta”. Ponadto w preliminarzu budżetowym na styczeń 1944 r. (?) w pozycji „Kierownictwo” ma przyznaną gażę analogiczną do „Huberta” – 1000 zł. Zob. AAN, NSZ mf 1866_1 k. 1 (rkps).

³⁵¹ Funkcję tę pełnił wówczas mjr dypl. Stanisław Żochowski „Brodzic”, „Strzała”.

³⁵² Brak tego załącznika.

1943 wrzesień 14, Ogólna informacja o aktywności komunistów na terenie powiatu Radzymin

IVc.³⁵³

Raport specjalny

z dnia 14.IX.[19]43 r.

Otrzymaliśmy informacje, że na terenie pow. radzyńskiego, zwłaszcza na terenie: Radzymin, Tłuszcz, Jadów, Kamieńczyk – gdzie komuna prowadzi bardzo ożywioną działalność – dość duży stosunkowo procent PPR ukryty jest w NSZ oraz innych organizacjach niepodległościowych.

Po rozpracowaniu w terenie prosimy o szczegóły, jednocześnie nadmienając, że z terenu pow. radzyńskiego nie otrzymujemy z Okręgu meldunków o działalności komuny, jakkolwiek jest ona tam duża.

Wr.[óblewski]³⁵⁴

Źródło: IPN, BU 1569/41, k. 58, mps.

³⁵³ Referat żydowsko-komunistycznych CSW.

³⁵⁴ Ppor. Antoni Szperlich, szef referatu żydowsko-komunistycznego CSW.

M.[iejsce] p.[ostoję] dn. 5.XI.[19]43 r.

Okr.[ęg] Nr V³⁵⁵

Oddz.[iał] II

Raport okresowy Nr 9/43

XII. Wg rap.[ortu] okres.[owego] Nr 3/4/V z dn. 31.X.43 r.

74. Akcja komuny na ter.[enie] pow.[iatu] 4/V³⁵⁶ dość znaczna i tak w dniu 2.XI. br. między godz. 17-tą a 19-tą miał miejsce desant sowiecki zaopatrzeniowy. Desant był zwrócony w kierunku na Św. Krzyż. W dniu 3.X. br. także między godz. 17-tą a 19-tą samoloty bolszewickie zrzuciły materiał zaopatrzeniowy i broń w okolicach Rzuchów-Goździelin. Powyższe dwa desanty były tylko zaopatrzeniowe. Następny desant, który miał miejsce w dniu 22.X.43 r. na polach maj.[ątku] Zochciny był desantem ludzkim. Oddział [nazwa zanonimizowana], który usiłował przeszkodzić w lądowaniu, ze względu na dużą siłę ognia został zmuszony do wycofania się. Uprzednio jednak zawiadomił „Schupo”. Silny oddział „Schupo” pod dow.[ództwem] Donata, Szefa SD z Opatowa, udał się na miejsce walki. Po silnej wymianie ognia z desantowcami wycofał się. Po stronie niemieckiej zginął Donat i 5 żołnierzy z „Schupo”, po stronie bolszewików było zabitych 10 ludzi. Na drugi dzień po tym wypadku rozstrzelano 10 osób w Iwaniskach, aresztowanych w Ostrowcu. W dn. 25.X.br. na grobie Donata (miał kontakt z ZWZ) oddano salwę honorową (znaleziono 300 łusek do kb.) i złożono wieniec z szarfami biało-czerwonymi z napisem „Niemieckiemu bohaterowi poległemu w walce ze wspólnym wrogiem – Polska Walcząca) – kto to uczynił, nie wiadomo. Niemcy zabrali wieniec i zawieźli do Krakowa. Cel – nieznany.

75. Dnia 27.X. br. w okolicach Ćmielów-Jasice-Krzczonowice Schupo

³⁵⁵ Okręg V Kielce.

³⁵⁶ Komenda Wojskowa Powiatu Opatów.

stoczyło walkę z desantem sowieckim – w wyniku walki 8 bolszewików zostało zabitych. Reszta wycofała się.

76. Z Rudy Kościelnej donoszą informatorzy, że prawie codziennie w godz.[inach] między 17-tą a 20-tą krążą nad lasem Ćmielowskim (Wrzawy) samoloty sowieckie.

77. Z akcji prowokatorskiej komuny należy wymienić wypadek, który miał miejsce w Ostrowcu i pociągnął za sobą śmierć 20 Polaków. Dn. 27.X. br. zastrzelono o godz. 11.30 na ul. Boernera vis a vis Spółki Rolnej żołnierza niemieckiego oraz o godz. 11.45 w tym samym dniu na st.[acji] kol.[ejowej] żołnierza. Zamachu dokonali w obydwu wypadkach komuniści, chcąc sprowokować Niemców i wywołać represje, gdyż po ostatnich wyspach ZWZ znacznie się uciszyło i zanosilo się na zupełne polepszenie sytuacji. Niemcy w konsekwencji powyższego rozstrzelali w dn. 1.XI. br. po 10 aresztowanych w miejscach dokonanych zbrodni na żołnierzach niemieckich. Egzekucję wykonał Einsatz ze Starachowic o godz. 12.30.

78. Z band komunistycznych G.[wardii] L.[udowej] operujących na ter.[enie] pow.[iatu] należy wymienić bandę rabunkowo-komunistyczną Zbrzeźniaka Józefa zam.[ieszkałego] w Ostrowcu przy ul. Różanej 25. Zbrzeźniak jest synem policjanta – werbuje b.[ardzo] dużo młodzieży męskiej do „K”, jest przywódcą grupy grasującej w okolicach Opatowa i Rzychowa. W skład tej grupy wchodzi następ.[ujący] członkowie org.[anizacji] komunistycznej: 1. Bilewski, zam.[ieszkały] ost.[atnio] Ostr.[owiec], ul. Klimkiewiczowska (brak imienia, nie zdołano stwierdzić), 2. Chrzęstowski Marian, zam.[ieszkały] Ostrowiec, Zakanale, 3. Chodzyński Stanisław, zam.[ieszkały] Ostr.[owiec], ul. Traugutta 11, 4. Fiutowski, zam.[ieszkały] Ostr.[owiec]-Ludwików (jak u pierwszego), 5. Gajewski Władysław, zam.[ieszkały] Ostr.[owiec], ul. Różana 36, 6. Lach Edward (Julian), zam.[ieszkały] Ostr.[owiec], ul. Różana 45, 7. Z. Rozalewicz, zam.[ieszkały] Szewna (jak u pierwszego), 8. Skrzypczak Józef, zam.[ieszkały] Ostr.[owiec], ul. Różana 50, 9. Stępień zam.[ieszkały] Ostr.[owiec], ul. Kliakiewiczowska (jak u pierwszego). Istnieje prawdopodobieństwo, że grupa ta liczy o wiele więcej osób, jednak nie zdołaliśmy

stwierdzić więcej (dane uzupełniające o ile możliwości w następnym raporcie).

79. Z terenu powiatu możemy tylko podać dwóch ludzi, którzy przyjmują desanty bolszewickie, a mianowicie: Bancer, zam.[ieszkały] w Jurkowicach koło Opatowa, z zawodu nauczyciel (brak imienia) i Zawiejski, zam.[ieszkały] w Sadowiu z zaw.[odu] ppor. (jak wyżej brak imienia) oraz bandę, której siła wynosi około 18 ludzi. Banda ta ma miejsce zatrzymania u Modzelewskiej Marii, zam.[ieszkałej] na Kozińcu oraz Pająka Bronisława zam.[ieszkałego] Rzuchów przy koloniach. U Pająka mają składnicę broni i amunicji. Jest to punkt wypadowy bandy. Spośród członków tej bandy zdołano stwierdzić następujące nazwiska: 1. Orlik Wacław, lat około 20, zam.[ieszkały] Rzuchów Miłków, 2. Czerwiński Tadeusz, lat około 21, zam.[ieszkały] w Rzuchowie, 3. Kozioł Stanisław, lat około 21, zam.[ieszkały] Miłków 13, 4. Świstowski (brak imienia), zam.[ieszkały] Denkówek i 5. Swierdowski (brak imienia), zam.[ieszkały] wieś Jędrzejów.

„Karwowski”³⁵⁷

XIII Wg rap.[ortu] okres.[owego] Nr 6/6/V z dn. 24.X.43 r.

80. Podajemy nazwiska „K” z terenu (pow. 6/V³⁵⁸) 1. Nawrot Stefan, zam.[ieszkały] Żerniki Górne, gm.[ina] Pęczlice, jest przywódcą partyjnym gminy, 2. Dubilewicz Antoni, zam.[ieszkały] Janina (Rudy), gm.[ina] Szczytniki, 3. Raczek (imię niestwierdzone), zam.[ieszkały] Chańcza, gm.[ina] Potok, 4. Rak Andrzej, zam.[ieszkały] Solec Stary, gm.[ina] Szydłów – komunista przedwojenny pracujący obecnie w P[olskiej] P[artii] R[obotniczej] i jednocześnie podejrzany o donosicielstwo, 5. Rasła Józef, zam.[ieszkały] Podgaje, gm.[ina] Szaniec. Należy do G.[wardii] L.[udowej], bierze udział w napadach bandyckich, 6. Chrobot Stanisław, zam.[ieszkały] Młyny, gm.[ina] Szaniec, należy do G.[wardii] L.[udowej], 7. Kozioł Mieczysław, zam.[ieszkały] Kameduły, gm.[ina] Szaniec. Należy do G.[wardii] L.[udowej], 8. Żydek Władysław, zam.[ieszkały] Wygoda-Elźbiecin, gm.[ina] Szaniec (jak wyżej), 9. Miszczuk Stanisław, zam.[ieszkały] Szaniec (jak wyżej), 10. Ciba Antoni, zam.[ieszkały] Elźbiecin, gm.[ina] Szaniec

³⁵⁷ NN.

³⁵⁸ Komenda Wojskowa Powiatu.

(jak wyżej).

„Repsza”³⁵⁹

XIV Wg rap.[ortu] okres.[owego] nr 1/3/V z dn. 25.X.[19]43 r.

81. Na terenie miejscowości Małogoszcz mieszka kom.[endant] bojówek komunistycznych pseudo „Garbaty”³⁶⁰. Rozsyła on po powiatach jacejki w sile 5 ludzi. Współpracuje z nim Koszewski Zdzisław, zam.[ieszkały] w Małogoszczy. Przed 1939 r. Koszewski był ścigany za działalność komunistyczną. Obecnie uciekł z Sosnowca na teren Małogoszcza, ma tutaj swego pomocnika nazwiskiem Skórę (imienia brak), z zawodu szewca. Poza wyż.[ej] wym.[ienionymi] są czł.[onkami] org.[anizacji] kom.[unistycznej] PPR: niejaki Choiński Władysław lub Zygmunt, który płaci swoim zaufanym za werbowanie członków, Danek Wacław, zam.[ieszkały] w Skorkowie koło Małogoszczy werbuje im członków dla komuny, jeździ po wsiach i pod pozorem handlu uprawia rob.[otę] „K”.

„Miklus”³⁶¹

Of.[icer] Inf.[ormacyjny] Okr.[ęgu] V
w/z Albin³⁶²

Źródło: IPN, BU 1569/98, k. 5-6, mps.

³⁵⁹ NN.

³⁶⁰ Stanisław Olczyk „Garbaty”, przed wojną członek KPP, w czasie okupacji dowodził zbrojną grupą GL-AL.

³⁶¹ NN.

³⁶² Ppor. Jerzy Żebrowski, zastępca szefa wydziału II wywiadu Komendy Okręgu V Kielce.

*1944 styczeń 18, Pismo przewodnie do przesłanych przez CSW do Kierownictwa
Akcji Specjalnej materiałów szkoleniowych Gwardii Ludowej*

M.[iejsce] p.[ostoju] 18.I.[19]44 [r.]

Dąb³⁶³

Fabryka-Warsztat II³⁶⁴

l.dz. 34/44.

K.[ierownictwo] A.[kcji] S.[pecjalnej]

Przesyłam na żądanie:

1. Regulamin służby polowej o.[ddziałów] d.[yweryjnych] G[wardii] L[udowej].
2. Walki uliczne.
3. Biuletyn instrukcyjny G[wardii] L[udowej] Nr. 4 (Wykolejeńce³⁶⁵).
Natychmiast po wykorzystaniu proszę o zwrot.
3 załączniki³⁶⁶.

Kierownik Biura Warsztatu II
(-) Nowiński

Źródło: IPN, BU 00231/234, t.14, k. 77, mps.

³⁶³ Kryptonim NSZ.

³⁶⁴ Kryptonim CSW.

³⁶⁵ Powinno być: Wykolejanie.

³⁶⁶ Brak załączników.

1944 luty 29, Meldunek dotyczący odprawy rządu komunistycznego z delegatami NKWD z terenów Generalnego Gubernatorstwa

Grab XII

L. dz. 20/F-ka/44

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 29.II.[19]44 [r.]

Firma „Dąb”

Fabryka

Melduję, że otrzymałem informację, że w dniu 4.III.br odbędzie się odprawa przedstawicieli rządu komunistycznego na Polskę przy udziale delegatów agentów NKWD z całej G[eneralnego] G[ubernatorstwa].

Odprawa odbędzie się przy ulicy – *załącznik* – (ze względu na b.[ardzo] pilną informację kierownik Fabryki nie zdołał zaszyfrować adresu).

Jednocześnie melduję, że bez mojej *wiedzy* powyższa informacja została przesłana w dniu 27-go na punkt odbioru prasy 4.XII – prawdopodobnie meldunek doręczono kol. Adamowi (pion polityczny).

Załącznik: luźny skrawek papieru.

Administrator Grab XII

Źródło: archiwum autorów, rkps, kopia.

*1944 marzec 25, Fragment raportu specjalnego dotyczącego rozpracowania
komuny na terenie Skierniewic i okolic*

Grab VI

Warsztat II

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 25.III.1944 r.

L.dz. 35

Raport specjalny.

Rozpracowanie komuny na terenie K.[omendy] P.[owiatu] Jawor 2.

Marian Greger, lekarz major W.P., zamieszkały w Skierniewicach, [ul.] Jagiellońska róg [ul.] Prymasowskiej, z pochodzenia Żyd, jest kierownikiem politycznym komuny na terenie Jaworu 2, poprzednio pracował w ZWZ.

Jakub Prymicki, przedwojenny radny magistracki w Skierniewicach z ramienia PPSCKW, jest szefem ośrodka prasowego PPR (Głos Warszawy).

Prymicki przybył do Skierniewic w 1930 r. i ma kontakty z centralą w Warszawie.

Personalia: syn Antoniego i Marii, ur.[odzony] 18/7 1894 r., żonaty, czworo dzieci, zamieszkały w Skierniewicach przy ul. Łowickiej, przed wojną pracował w warsztatach PKP.

Rysopis: niskiego wzrostu, okrągły na twarzy, wąsy angielskie czarne, łysy.

Stębrowski Michał, zastępca Prymickiego, przedwojenny radny magistracki w Skierniewicach z mandatu PPS CKW. Obecnie pracuje w depo w Skierniewicach. Personalia: syn Michała i Wandy, ur.[odzony] 27/4 1884 r. w Górze, pow.[iat] Tomaszów Mazowiecki. Żonaty, dwoje dzieci, zamieszkały w Skierniewicach na ul. Składowej 4 (Mickiewicza).

Rysopis: stary, siwy, twarz pociągła, wąsy krótkie, wzrost średni, okulary.

Pieniak Stanisław, syn Szymona i Marianny, ur.[odzony] 4/2 1882 r. w Jabłonie pod Warszawą, zamieszkały w Skierniewicach, ul. Składowa 4 (Mickiewicza), żonaty, dwoje dzieci. Przed wojną radny magistracki z mandatu PPS CKW, obecnie pracuje w depo w Skierniewicach, zajmuje się kolportażem „Głosu Warszawy”.

Rysopis: stary, nieco głuchy, siwy, pociągły na twarzy, wzrost średni.

Caban Franciszek, syn Kazimierza i Marianny, ur.[odzony] 29/11 1908 r.

w Skierniewicach, tamże zamieszkały na [ul.] Mszczonowskiej 23, żonaty, dwoje dzieci.

Rysopis: wysoki, szczupły, pociągły na twarzy, ciemny blondyn.

Przed wojną przewodniczący „Związku Zawodowych Murarzy”, obecnie bez zajęcia, przynależność do PPR stwierdzona, funkcja nie ustalona (czynny).

Baran Stanisław, syn Marcina i Józefy, ur.[odzony] 6/8 1904 r., zamieszkały w Skierniewicach, ul. Szeroka 2 (Stadion Miejski), żonaty, jedno dziecko.

Przed wojną przewodniczący „Związku Zawodowych Robotników Cegielnianych”, obecnie złodziej i komunista.

„Głos Warszawy” przywożony jest z Warszawy do depo skierniewickiego parowozami, 14 egzemplarzy pozostaje na miejscu dla tych, którzy pracują w warsztatach, reszta rozsyłana na miasto i powiat.

„Robotnik” przywożony jest do Skierniewic samochodami „Społem”, główna rozdzielnia za hutą w składach „Społem” na drodze do Łowicza. Personalnie w rozprac.[owaniu].

Kierownikiem akcji wojskowej PPR na Skierniewice i Łowicz jest Grzegorzewski, były sekretarz gminy Łyszkowice, porucznik rezerwy, pracuje w PPR od 1942 r., stałego miejsca zamieszkania nie ma, cały sztab także lotny.

Siemionow, brat muzyka Siemionowa z Warszawy, elektrotechnik, zamieszkały wieś Ruda, gm.[ina] Skierniewka, pow.[iat] Skierniewice, ma kontakt z centralą w Warszawie, kontakty i hasło do komunistów pośród żandarmerii niemieckiej w Skierniewicach oraz do żołnierzy (kałmuków) pilnujących mostu na Rawce.

Ormianie, którzy pilnują toru kolejowego na odcinku Żyrardów-Radziwiłłów są w kontakcie z miejscową komuną, szerzą hasła komunistyczne i przygotowują się do wystąpienia czynnego z miejscowymi komunistami, na razie terroryzują i krzywdzą okoliczną ludność niekomunistyczną.

Rolski, prawdziwe nazwisko Stanisław Pinkoś, kapitan WP, przeniesiony w stan spoczynku na dwa, względnie trzy lata przed wojną. W czasie kampanii wrześniowej brał udział w obronie Warszawy i został ranny w rękę. Żona jego Zofia pracowała w PKO i mieszkała w domu PKO na Żoliborzu. Rolscy są obydwój Żydami, obecnie przechowują 22-letniego Żydzia u siebie. Ostatnio Rolska namawia chłopców od dziesięciu lat do wstępowania do bojówek likwidacyjnych, proponując im wysokie zarobki za zabicie Niemca – meldując

jako uzupełnienie i korektę.

Harbich, sklep „Tani Bazar”, rynek Skierniewice, były organista „Kościoła Narodowego”, nauczyciel, sekretarz Związku Robotników Rolnych, komunista, funkcja nie ustalona. [...]

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

**1944 marzec 29, Meldunek o dekonspiracji przez wywiad komunistyczny lokalu
NSZ w Śródmieściu (Warszawa)**

M.[iejsce] p.[ostoju] 29.III.[19]44 [r.]

IV C³⁶⁷

Ścisłe tajne

Do Pana Szefa CSW.

Wyw.[iadowi] kom.[unistycznemu] na terenie W-wy, dążącemu do rozpracowania NSZ w celach likwidacyjnych, udało się, jak wskazują otrzymane informacje, rozpracować jeden z lokali NSZ, mieszczący się Wilcza/Koszykowa lub najbliższa okolica – lokal sztabowy.

Według zarządzenia „szefa”, któremu meldunki w tej sprawie składała kobieta, lokal został poddany ścisłej obserwacji, do której zostały użyte wzmocnione grupy obserwacyjne (wg rozkazu mają być rozpracowane wszystkie osoby przychodzące do tego lokalu), ażeby w przyspieszonym tempie zakończyć rozpracowywanie i dokonać likwidacji. Źródło naszej informacji całkowicie pewne, nie udało się jednak jemu, niestety, ustalić szczegółów, wyjaśniających dokładnie o jaki lokal chodzi – wyjaśnienie tych szczegółów jest raczej niepewne.

Ze swej strony zarządziliśmy:

1. ustalenie bliższych szczegółów,
2. umiejscowienie „szefa” i ogólną obserwację jego meliny, w celu jak najszybszego przekazania jej do likwidacji.

Wr.[óblewski]³⁶⁸

Źródło: IPN, 1569/41, k. 73, mps.

³⁶⁷ Referat żydowsko-komunistyczny CSW.

³⁶⁸ Ppor. Antoni Szperlich, szef referatu żydowsko-komunistycznego.

**1944 maj 4, Pismo szefa CSW do Komendanta Okręgu III (Lublin)
o konieczności dokładnego rozpoznania działalności komunistów na terenie
powiatu Puławy**

Dąb³⁶⁹

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 4.V.[19]44 r.

Fabryka³⁷⁰ – Warsztat³⁷¹ II

L.dz. 169/44

Administrator Grabu III

W związku z meldunkiem KO III (niepodpisany, niedatowany), dotyczącym działalności komuny w gminach nadwiślańskich pow. puławskiego, w szczególności gm.[iny] Kamień, proszę o podanie bliższych informacji, wzgl.[ędnie] nakazanie rozpoznania. Rozpoznanie należy prowadzić w kierunku ustalenia:

1. m.[iejsca] p.[ostoju] i składu osobowego k-dy AL, wzgl.[ędnie] Komitetu Rejonowego (Powiatowego) PPR, które kierują akcją k.[omunistyczną] w tym terenie,

2. personaliów d-ców plutonów i drużyn AL niezmobilizowanych,

3. składu, siły, zaopatrzenia rejonu oper.[acyjnego] oddziałów leśnych (band) k.[omunistycznych] w terenie,

4. punktów rozdzielczych bibuły,

5. łączności z wyższym d-twem AL (k-da Pow.[iatu], Okr.[ęgu]) lub Komit. [etu] Okręg.[owego] PPR; ustalić osoby łączników, punkty łączności.

Kierownik Warsztatu II

(-) Zawada³⁷²

Źródło: AAN, 207/4, k. 112, mps.

³⁶⁹ Kryptonim Sztabu.

³⁷⁰ Kryptonim Wydziału Sztabu.

³⁷¹ Włodzimierz Marszewski, szef CSW.

³⁷² Kryptonim NSZ.

Dokumenty
Wywiad polityczny
ŻYDZI

R.[aport nr] 52.³⁷³

Dnia 19 kwietnia 1943 r. rozpoczęła się (o godzinie 4 rano) akcja likwidacyjna Getta Warszawskiego. Akcja ta poprzedzona została wezwaniem do zgłoszenia się 15.000 Żydów na placu „Gęsiówka”³⁷⁴ na godz. 6 rano. Kiedy ani jeden Żyd na plac ten nie zgłosił się, 3 bataliony policji niemieckiej, SS i Ukraińców przystąpiło do blokad poszczególnych domów. Po wkroczeniu pierwszych małych oddziałów do domów, zasypani zostali Niemcy strzałami z karabinów maszynowych i zarzuceni granatami. Wobec takiej sytuacji Niemcy wycofali się na stronę zewnętrzną. Po upływie około 3-ch godzin – przystąpiono do akcji przy użyciu kilku czołgów, które wjechały od strony ul. Dzikiej – wylot 4-ty. Na ul. Zamenhofa między nr 25-35 – 2 czołgi zaatakowali Żydzi granatami i rzucili kilkanaście butelek z benzyną. Czołgi zostały spalone. Na podkreślenie zasługuje fakt rzucenia się na czołg młodej Żydówki z granatem i benzyną. Żydówka ta zginęła pod czołgiem. Akcja w dn. 19.4.[19]43 [r.] – gdyż Żydzi ukryli się w dobrze urządzonych bunkrach na ul. Nalewki, Bonifraterskiej, Niskiej, Muranowskiej, Majzelsa, Zamenhofa, Gęsiej, Nowolipek, Miłej, Wołyńskiej, Smoczej i Nowolipia – walka trwała do godz. 20-tej. W dzień o godz. 13-tej Żydzi podpalili kilka bloków. Straż pożarna pożar zlikwidowała. W pierwszych dniach akcji padło 14 Niemców, a 35 zostało rannych. Żydów zdołano

³⁷³ Powstanie w getcie warszawskim – walka podjęta przez Żydowską Organizację Bojową i Żydowski Związek Wojskowy w obliczu ostatecznej likwidacji Żydów warszawskich przez Niemców. Działania zbrojne zostały rozpoczęte 19 IV 1943 r. i trwały do końca maja tr. Podczas walk zginęło ok. 6.000 Żydów, a 7.000 zostało zamordowanych przez Niemców. Kolejne dziesiątki tysięcy zostały wywiezione do obozów zagłady. Nie są znane pełne straty po stronie niemieckiej – szacuje się, że zginęło od 16 do 86 policjantów i żołnierzy.

³⁷⁴ Kompleks więzienny na rogu ul. Gęsiej i Dzikiej (obecnie Anielewicza i Zamenhofa). Od 1940 r. areszt śledczy dla dzielnicy żydowskiej oraz punkt zbiorczy dla transportów do obozów zagłady.

zatrzymać około 900, dzieci i kobiet. Na ulicach wywieszono plakaty z hasłami do walki czynnej aż do śmierci. O godz. 21-ej oddziały niemieckie wycofały się na małe getto. Policja polska w sile 800 ludzi użyta została do ochrony murów getta na zewnątrz. W ciągu dnia zabitych zostało 2 policjantów, a jeden ranny. Dnia 20 kwietnia 1943 r. przystąpiono do akcji o godz. 6-tej rano. Główny punkt oparcia Żydów znajduje się w bunkrach na ul. Franciszkańskiej, Nalewkach i przed murem ul. Bonifraterskiej. Niemcy użyli do akcji armatki przeciwczołgowe, którymi w ciągu dnia ostrzelali punkty oparcia Żydów w poszczególnych domach. Każdy dom zdobywano z osobna i podkładano następnie miny, które wybuchały z silną detonacją. O godz. 12-tej na ul. Muranowskiej i w głębi ul. Zamenhofa oraz ul. Majzelsa i Nowolipia na budynkach wysokich – wywiesili Żydzi sztandary narodowe polskie i czerwone płachty z nieustalonymi bliżej hasłami³⁷⁵. W godzinach popołudniowych wywiązała się w północnej części getta trwająca kilka godzin bitwa. Trwała silna detonacja, wybuchy pocisków i oddanych zostało kilka strzałów artyleryjskich z połówek. Brał również udział w akcji jeden samolot obserwacyjny, który krążył nad domami. O godz. 18.30 wybuchło kilka pożarów, a między innymi podpalona została znana fabryka garbarska B-ci [Braci] Wajglów na ul. Niskiej nr 61. Z opowiadania policjantów niemieckich wynika: 1) że Żydzi ukryci są w dobrze zamaskowanych bunkrach na poszczególnych ulicach i trzeba zdobywać każde mieszkanie, każdą piwnicę itp. 2) że w ciągu dnia 20.IV br. zabitych zostało około 2000 Żydów.

W dniu 20.4.1943 r. zbiegło z getta na rowerach w mundurach gestapowców 2 oficerów żydowskiej służby porządkowej. Przejechali oni przez wylot IV zupełnie swobodnie, byli uzbrojeni w rewolwery i granaty. Nikt ich nie wylegitymował. Żydów w getcie jest około 23.000, z których zdolnych do walki ma być 15.000.

³⁷⁵ Podczas walk bojowcy z Żydowskiego Związku Wojskowego (ŻZW) wywiesili sztandary: biało-czerwony, biało-niebieski oraz czerwony. Wywieszony na murze getta został również transparent wzywający Polaków do wystąpień solidarnościowych.

Dn. 21.4.1943 r. o godz. 7-ej rano na Leszno od strony polskiej przybył pułk SS z czołgami i władze niemieckie na getto postawiły ultimatum poddania się Żydów do godz. 12-tej.

O godz. 8-ej poddały się szopy Szulca, Tebensa i Hejmana w liczbie ponad 8000 ludzi. Na „UmsilagPlatz” [wł.: Umschlagplatz] obecnie przybywają nowi Żydzi z tych szop.

W momencie opisywania tych wypadków – na terenie getta znajdowało się około 400 Polaków, którzy przybyli tam w sprawach handlowych i nie mogli wydostać się na zewnątrz getta. Polaków tych zawezwali Żydzi do współdziałania w walce z Niemcami, część z nich została natychmiast uzbrojona i przydzielona na poszczególne odcinki walki, reszta, która nie zgodziła się na branie udziału w walce – miała jakoby zostać rozstrzelana przez Żydów (wiadomość ta nie jest sprawdzona).

Z uzyskanych informacji wynika, że do godz. 8-ej rano dn. 21.4.[19]43 [r.] liczba zabitych ze strony atakujących przekracza liczbę 150 osób³⁷⁶, liczba rannych nie jest dotąd znana.

21 kwietnia 1943 r.

Ultimatum niemieckie do Żydów złożenia broni i poddania się przesunięte zostało z godz. 12-tej na godzinę 18-tą. Zaprzestano akcji od wczesnych godzin rannych, wywieziono Żydów z szopy Szulca ul. Nowolipie, Hejmana i Gęsiej 81. Razem na plac przeładunkowy przy ul. Dzikiej (Umschlagplatz) przywieziono ponad 8000 osób obojga płci, których załadowano do wagonów i następnego dnia odwieziono poza Warszawę. Ponieważ Żydzi nie złożyli broni, po godz. 18-tej rozpoczęto na nowo akcję, która trwała do godz. 20 m. 30 i przerwana została do dnia następnego. W dwugodzinnej tej akcji Niemcy i Ukraińcy rzucali do domów granaty i domy podpalali.

³⁷⁶ Dane nieprawdziwe. Wg raportu Jürgena (Josefa) Stroopa straty Niemców i ich kolaborantów wyniosły łącznie 16 zabitych.

22 kwietnia 1943 r.

O godz. 8-ej z minutami na ul. Bonifraterskiej, w głębi ul. Franciszkańskiej na oddział SS, który wkroczył do getta – Żydzi rzucili granaty. Zabity został oficer SS w randze kapitana.³⁷⁷ Niemcy rozpoczęli gwałtowny ogień z dział przeciwzołgowych do całego getta, t.[o] z.[naczy] od strony [ul.] Bonifraterskiej na ul. Franciszkańską, Nalewki, Muranowską, Zamenhofa, Wołową, Majzelsa, Niską, Miłą, Wołyńską, Stawki. Ostrzeliwanie trwało 45 minut.

W godzinach popołudniowych Niemcy podpalili domy w tym kwadracie. Pożar trwał całą noc w silnym zasięgu.

W nocy z dnia 22 na 23 kwietnia 1943 r. przy ul. Dzielnej 27 vis a vis Pawiaka odbyła się egzekucja 149 Polaków złapanych w ghecie. Wyprowadzano Polaków po 5 do bramy tego domu i strzelano w karki. Przeważnie byli to młodzi ludzie w wieku od 16 do 25 lat. Dużo było dziewcząt. Trupy po egzekucji zabrano i wywieziono. Na cmentarzu żydowskim nie zostali jednak pochowani.

23 kwietnia 1943 r.

Dzień i noc paliło się getto. Pożarem objętych było 90 budynków. Między innymi spaliły się fabryki, olbrzymia wytwórnia szczotkarska przy ul. Wołowej, fabryka Wolanowskiego przy ul. Glinianej 5, garbarnia Wajgla przy ul. Niskiej nr 81.

24 kwietnia 1943 r.

Pożar getta trwa dalej dzień i noc. Żydzi stawiają opór. W ciągu dnia poddało się kilkuset, ponownie Niemcy cofnęli rozstrzelania.

³⁷⁷ Chodzi o SS-Untersturmführera (podporucznika) Ottona Dehmke dowódcę oddziału zapasowego kawalerii SS, który zginął 21 lub 22 kwietnia przy próbie zdobycia siedziby dowództwa ŻZW przy ul. Muranowskiej 7.

25 i 26 kwietnia 1943 r.

Poza pożarami i słabą już obroną – nic szczególnego nie zaszło.

25 kwietnia 1943 r.

Po nabożeństwie rezurekcyjnym w kościele na Powązkach, kiedy ludzie opuszczali świątynię, rozrzucono ulotki p.[od] t.[ytułem] „Bohaterska walka Żydów”.

Źródło: IPN, BU 1569/30, k. 3, mps.

398

ukr.[aińscy] i SS – rkm krótki. CKM-ów, ani innej broni na terenie obozu prawdopodobnie nie ma.

3. Tok służby.

Stałe posterunki w dzień – przy bramie i na wieżach obserw.[acyjnych] oraz patrole w pobliżu obozu w sile 1 ÷ 5 lub 1 ÷ 6.

W nocy – posterunki przed hotelem i garażami oraz sporadyczne po całym terenie.

Wartość bojowa SS i Ukraińców – słaba.

4. Różne.

Obóz nie zaciemniany. Prąd elektr.[yczny] z ZOORK. Pompy wodociągowe elektr.[yczne]. Centrala telefoniczna w hotelu – dwa przewody – wojskowy do Puław i ogólny do Opola.

Okolice silnie obsadzona przez bandy dywersyjne.

Na terenie obozu pracują dwie firmy niemieckie budowlane, zatrudniające 150 robotników polskich.

Żydów w obozie – 9000, w kolonii – 3000.

Stosunki między Żydami i Ukraińcami – dobre.

Dodatek. dn. 6.VII.[19]43 [r.]

Na skutek działalności band dywersyjnych, w okolicy obozu zostali zamordowani dwaj SS-mani, 1 Polak majster budowlany.

W związku z tym zaostrożenie kursu w obozie. Wzmocnienie załogi – stan obecny – 30 SS-manów i około 300 Ukraińców. Zainstalowano reflektory wzdłuż drutów i na wieżach obserw.[acyjnych] oraz urządzenia sygnalizacyjne.

Godzina pol.[icyjna] – 21, ściśle przestrzegana.

Źródło: IPN, BU 1569/29, k. 20, mps.

Dokumenty
Wywiad polityczny
UKRAIŃCY

1943 lipiec 27, Meldunek dotyczący stosunku Niemców do Polaków na terenie zachodniego Wołynia

^aB[iuro] I[nformacji] + IV B^{a379}

27.VII.[19]43 [r.]

Sprawozdanie z terenu zachodniego Wołynia.

Wiadomości niesprawdzone, lecz posiadające cechy prawdopodobieństwa.

W maju Niemcy zmobilizowali, drogą nakazu stawienia się młodych Polaków, robotników warsztatów kolejowych i innych. Z tego utworzyli oddział żandarmerii niemieckiej (bez naramienników), szkoląc go i dając mu broń. Oddział liczył 300 ludzi. Wobec wypadków wyrzynania Polaków w pień, mieszkańcy Kowla stawili się chętnie. Obecnie są oni używani do ekspedycji karnych i w ogóle do służby pomocniczej dla żandarmerii niemieckiej. Pełnią służbę w mieście i powiecie.

To samo źródło podaje jakoby w okolicy 10.7.[19]43 [r.] w czasie nabożeństwa w kościele parafialnym we Włodzimierzu Ukraińcy-partyzanci (rozmówca różnił partyzantów ukr.[aińskich], a dywersantów sowieckich, ci ostatni ponoć nie wyrządzają krzywdy ludności polskiej) wdarli się do miasta, otoczyli kościół, wrzucili kilka granatów, poczym strzelali do uciekających, zabili księdza odprawiającego nabożeństwo. Niemcy nie reagowali.

Z innego źródła, mniej pewnego, wiadomym jest, że Niemcy wydali po wsiach broń Polakom. Mowa o okolicach Kowla.

Antoni³⁸⁰

Źródło: AAN, 207/7, k. 13, mps.

³⁷⁹ ^a Dopisane ręcznie. Referat narodowościowy CSW.

³⁸⁰ NN.

1944 kwiecień 22, Lwów, Pismo komendanta IV Okręgu do szefa CSW w sprawie obrony Hanaczowa przed Ukraińcami i o udziale placówek NSZ w walkach obronnych

II O.[krąg] IV

Arch.[iwum]

I³⁸¹ [...]

1. Polecam do użytku s[ł]użbowego].

Osada Hanaczów, pow. przemysłański, w[o]j. lwowskie. Ludność zorganizowana i posiadająca narzędzia.

W dn. 7 b.m. [kwietnia 1944 r.] m. Hanaczów zostało napadnięte przez bandy hajdamackie, napad odparto, lecz jest oblegane³⁸².

Centrum obrony ześrodkowało się w budynkach kościoła kat.[olickiego] i szkoły. Po kilku dniach przyjechała delegacja do wł.[adz] niem.[ieckich] po pomoc – zgłosili się Madziarzy na ochotnika, lecz Niemcy nie pozwolili im iść. Na rozpaczliwe błagania, wł.[adze] niem.[ieckie] udzieliły poufnej odpowiedzi,

³⁸¹ Komendant Okręgu IV Lwów. Funkcję tę pełnił w tym czasie ppłk Adam Niedzielski „Zbigniew Zbrowski”.

³⁸² W dramatycznych meldunkach AK o sytuacji w terenie są informacje, aby powiadamiać Placówki NSZ. Np.:

Hanaczów pow. Przemysłański potrzebują natychmiastowej pomocy.

Hanaczów, czysto polska wieś, przeżył 3.II. pierwszy atak ukraiński. Wieś częściowo spalona, 60 zabitych. Bronił się jednak jak mógł, pomimo że prawie nie był uzbrojony. Zwracał się do naszych władz, w szczególności o broń. Prośby pozostały bez skutku. Za własne pieniądze zakupił 1 RKM, kilka MP i kilkadziesiąt karabinów.

Napad 10 kwietnia w sile 1500 Ukraińców doskonale uzbrojonych. Tylko dzięki pomocy oddziału żydowskiego, dwóch partyzantów sowieckich i dzielności obrońców obroniono się z dosyć nieznacznymi stratami. Bronią się jeszcze w kościele i szkole, gdyż cała wieś poszła z dymem. Błagają o natychmiastową pomoc w broń i ludziach.

Hanaczów 14.IV.1944

Przyniósł chłop z Hanaczowa; otrzymałem 3.5.44. Zgłoszona ustanie prośba o przyjsie z pomocą bądź bronią, bądź oddziałami, bądź instruktorami.

NSZ wg kompetencji. 3.5.44 Antoni [NN].

(AAN 203/XV-42, k. 68, mps.).

iż póki Polacy galicyjscy nie stworzą dobrowolnie legionu do walki z bolszewikami, to nie mają najmniejszego zamiaru ingerować w sprawie mordów.

2. Oddziały 2³⁸³ [...] od początku miesiąca toczą walki z bandami hajd.[amackimi]. W niektórych miejscowościach nasze placówki czynnie biorą udział – walki toczą się w pow.[iatach] Żółkiew, Bóbrka, Przemyślany.

3. Pow.[iat] Żółkiew

wsie Zameczek pop gr.[ecko] kat.[olicki] święcił noże i nawoływał do mordów.

“ Derewnia

“ Bajańce

“ Dworce wymienione wsie są czysto ukr.[aińskie] i są ośrodkami ruchu na cały powiat – należy załatwić doszczętnie

“ Batyny

“ Żeldec

“ Dweryny

21.IV.[19]44

(-) [...] 3³⁸⁴

M.[iejsce] p.[ostoju] 22.IV.[19]44 [r.]

Szef II W.[ydziału] K.[omendy] Gł.[ówniej]

Przedkładam do wiadomości i wykonania.

(-) I [...]

Źródło: AAN, 207/7, k. 62, mps.

³⁸³ AK.

³⁸⁴ NN „44D” – szef Wydziału II Komendy Okręgu IV Lwów.

***1944 kwiecień 25, Pismo szefa Oddziału II Komendy Okręgu IV (Lwów)
do szefa CSW informujące o mordowaniu Polaków przez Ukraińców***

K[omenda] O[kręgu IV³⁸⁵/W[ydział] II M.[iejsc] p.[ostoju] 25.IV.[19]44 r.

L.dz. 302/44

Kierownik Warsztatu II³⁸⁶

Ruch ukraiński, który objął wszystkie okolice Lwowa, jest popierany przez władze niemieckie. Zeznania naocznego świadka z okolic Brodów, gdzie dywizja ukraińska SS systematycznie na bezpośrednim zapleczu frontu niszczy element polski. Interwencje u władz niemieckich, dokonywane przez ludność polską, nie odnoszą żadnego skutku. Największe nasilenie ruchu ukraińskiego jest w okolicy Brodów, Złoczowa, Krasnego, Toporów, Żółkiew, Sokal, okolice Rawy Ruskiej, Stryj, Sambor, Drohobycza. Przykłady: pod Stryjem zamordowano paru Polaków w dzień, którzy wyszli pod miasto zasadzić kartofle w czasie 16–20 [IV] br. Prawie wszystkie wsie w okolicy Sokala, gdzie mieszkają Polacy, dostały rozkaz od Ukraińców opuszczenia swoich domostw i przeniesienia się za San. Mordy powtarzają się ciągle w okolicznych wsiach, wymienionych wyżej miejscowości. Kontrakcji zasadniczo nie ma z naszej strony. Sporadyczne wypadki obrony poszczególnych mieszkańców nie dają potrzebnych wyników³⁸⁷.

(-) Tadeusz³⁸⁸

Źródło: AAN, 207/7 k. 63, mps.

³⁸⁵ Okręgi IV NSZ – Lwów.

³⁸⁶ Szef Centralnej Służby Wywiadu (CSW) Dowództwa NSZ.

³⁸⁷ Zachowały się meldunki AK i NSZ, informujące o tragicznej sytuacji w Hanaczowie. Np. w meldunku AK, gdzie jest wezwanie o pomoc, jest odrębna adnotacja: NSZ – *wg kompetencji*. (Zob. AAN, 203/XV-42, k. 68, mps.). Z tego wynika, że istniały tam miejscowe placówki NSZ, ściśle współpracujące z AK. Warto przypomnieć, że o. Franciszek Błaż „Wiktor Mróz” (wikary z Hanaczowa), który uratował się z tej rzezi, trafił później do Brygady Świętokrzyskiej NSZ na Kielecczyźnie i został jej kapelanem (jako „ks. Wiktor Mróz”. Po wojnie przebywał na emigracji, głównie w Japonii i USA. Aż do śmierci posługiwał się nazwiskiem: Victor Mróz).

³⁸⁸ Szef II Wydziału (wywiadu) Komendy Okręgu Lwów, por. „Tadeusz Halicki” (NN).

Dokumenty
Wywiad polityczny
ROSJANIE

1943 wrzesień 29, Informacja na temat Kozaków stacjonujących w rejonie Mławy

M.[iejsce] p.[ostoju] dnia 29.IX.1943 [r.]

CSW - W.I.³⁸⁹

L.dz. 63/43.

Szef CSW³⁹⁰

Na rozkaz CSW/S z dnia 15.9.[19]43 br. i w ślad za moim meldunkiem L.46/43 z dnia 22.9. br. melduję, że wiadomości dotyczące ROA³⁹¹ zdołałem w dniu wczorajszym uzupełnić, przy okazji rozmowy z Inspektorem³⁹² O.II. i XII³⁹³.

Do meldunku Szefa³⁹⁴ O.II. K.O. I.B³⁹⁵ z dnia 12.8 br. L.dz. 145/43, dochodzą następujące dane:

Informator stwierdza dobre wyszkolenie, dobry duch i dobrą dyscyplinę oddziałów ROA, które udało mu się zaobserwować osobiście lub przez swoich ludzi, poczynionych na terenie obozu ćwiczebnego Nosarzewo³⁹⁶. Ostatnie wiadomości pochodzą z sierpnia [19]43 [r.] i stwierdzają co następuje:

W obozie przebywa stale około 15.000 Kozaków ewent.[ualnie] innych żołnierzy rosyjskich, którzy odbywają przeszkolenie w ciągu od 2-ch do 3-ch miesięcy na tamtejszym poligonie. ROA posiada swój własny miejscowy zarząd

³⁸⁹ Referat wojskowy CSW.

³⁹⁰ Por./mjr Witold Gostomski „Hubert”.

³⁹¹ Rosyjska Armia Wyzwoleńcza (Russkaja Oswoboditielnaja Armija) – ogólna nazwa jednostek rosyjskich złożonych z białych Rosjan i byłych jeńców sowieckich walczących po stronie Niemiec podczas II wojny światowej. Oddziały ROA podlegały politycznie Rosyjskiemu Ruchowi Wyzwoleńczemu kierowanemu przez gen. Andrieja Własowa, wojskowo były podporządkowane Wehrmachtowi.

³⁹² NN.

³⁹³ Okręg XII Podlasie.

³⁹⁴ NN.

³⁹⁵ Okręg IB (VI) Warszawa-powiaty.

³⁹⁶ Jednostki kozackie stacjonujące w Mławie i okolicy nie wchodziły w skład ROA, były autonomicznymi formacjami w stosunku do Ruchu Wyzwolenia Rosji gen. Andrieja Własowa.

poligonu (poza niemieckim), którego dowódcą jest pułkownik³⁹⁷.

Kozacy początkowo otrzymywali bardzo złe jedzenie, wobec czego przyjeżdżali do okolicznych wsi i wymieniali wszystko, co się dało na produkty żywnościowe u miejscowej ludności. Nierzadko widywało się żołnierzy powracających w bieliznie do obozu po dokonaniu transakcji handlowych. Stan wyżywienia w krótkim czasie znacznie się poprawił, równocześnie z tym poprawił się znacznie stan dyscypliny. W rozmowach przeprowadzonych z żołnierzami stwierdza się dość jednolity światopogląd polityczny: najpierw wyróżniemy komunistów, potem Żydów, a na końcu Germańca; do Polaków Niemcy usposabiają ich bardzo źle, o czym w rozmowach wspominają. Propaganda idzie po linii przedstawienia Polaków jako narodu zdegenerowanego i bezwartościowego, których jedynym zajęciem jest pędzenie bimbru i kradzież. Propaganda ta, której poświęcają Niemcy dużo czasu i wysiłku, znajduje stosunkowo mały oddźwięk u Rosjan, i w wypadku stworzenia umiejętnej kontrapropagandy popartej pewną sumą środków finansowych – można ją będzie zupełnie osłabić.

Poczucie godności u oficerów b.[yłej] armii sowieckiej duże, o czym świadczy następujące zajście: gdy jeden z oficerów w miejscowej kantine zażądał podania sobie jakiejś strawy i piwa, i usiadł przy stole obok oficerów niemieckich, kelner usługujący zwrócił mu uwagę, że jest to stół dla oficerów niemieckich, wskazał, że tam jest miejsce dla żołnierzy niemieckich, a tam dla Rosjan – oficer odpowiedział: czy ty durak nie widzisz, że ja oficer? W stosunku do oficerów niemieckich podkreślają wszędzie swój równorzędny stosunek.

Z tego samego źródła wiadomości o Ostlegionach³⁹⁸ [złożonych] z Kałmuków i innych Mongołów brzmią bardzo nieprzychylnie o stanie

³⁹⁷ Na terenie mławskiego poligonu została sformowana w sierpniu 1943 r. 1. Kozacka Dywizja Kawalerii dowodzona przez gen. Hellmutha von Panvitza. W jej skład weszły dwie brygady kawalerii po trzy pułki każda, pułk artylerii, batalion saperów, batalion łączności oraz rozpoznania wraz z jednostkami kwatermistrzowskimi.

³⁹⁸ Ostlegiony – formacje bojowe tworzone w ramach Wehrmachtu od wiosny 1942 r. Ich przeznaczeniem była walka na froncie wschodnim. Sformowano 89 batalionów i 2 półbataliony legionów: turkmeńskiego, azerskiego, gruzińskiego, ormiańskiego, północnokaukaskiego i Tatarów nadwołżańskich.

dyscypliny w tych formacjach, stwierdzając jednomyślnie niewygasłe sympatie do ustroju komunistycznego i cytując kilka stwierdzonych wypadków ucieczki nie tylko poszczególnych żołnierzy lub grup na wschód, lecz przejście większych oddziałów z bronią w stronę frontu wschodniego. Ostatnio jedna kompania Kałmuków dostała rozkaz w pobliżu Białegostoku zlikwidować bandę dywersyjną. Kompania wymaszerowała i od tej pory słuch zaginał tak o kompanii wraz z całym jej uzbrojeniem, jak i o oddziale dywersyjnym. Meldunek Korwina³⁹⁹ (Oko)⁴⁰⁰ p.5. z dnia 13.8.[19]43 [r.] podaje dalsze szczegóły dotyczące Armii Własowa.

W związku z powyższym meldunek Zyberga⁴⁰¹ (Kraków, 24.VII.[19]43 [r.]) nie wydaje mi się być dostatecznie uzasadnionym, i proszę o wydanie polecenia Zybergowi, by źródła tych wiadomości sprawdził i stwierdził czy spodziewane ostre zarządzenia wobec reszty wojsk rosyjskich zostały wcielone w czyn. Przy okazji proszę o polecenie Zybergowi wykorzystania swoich źródeł informacji w kierunku stwierdzenia, gdzie i w jakich ilościach są szkoleni byli jeńcy tworzący obecnie ROA oraz dostarczenie większej ilości szczegółów o tych formacjach.

Byłoby dobrze zwrócić mu uwagę na różnice zachodzące między ROA i jednostkami Ostlegionu.

(-) Adolf.

^ap.[an] Józef

pr.[oszę] napisać do Zyberga, wg tych wskazówek

ROA – składa się z Rosjanami:

³⁹⁹ Ppłk Wiktor Boczkowski-Boćkowski „Korwin”, „Kruk”, oficer wywiadu. Dowódca brygady wywiadowczej pracującej na rzecz (kolejno) kontrwywiadu Obszaru Warszawskiego ZWZ-AK, Wydziału Bezpieczeństwa Delegatury Rządu RP na Kraj.

⁴⁰⁰ Kryptonim Wydziału Bezpieczeństwa Departamentu Spraw Wewnętrznych DR RP na Kraj.

⁴⁰¹ NN.

- a) emigrantów,
- b) b. jeńców – ochotników do ROA.

Ost-Legion –

poszczeg.[ólne] oddziały (Legiony) składają się z żołnierzy narod.[owości]
nie-rosyjskiej, b.[yłych] jeńców sow.[ieckich]^a

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

1943 grudzień 15, Pożegnalna przemowa płk. Borysa Smysłowskiego do personelu Specjalnego Sztabu „Rosja” w związku z likwidacją jednostki

Przemowa pułk.[ownika] v.[on]Regenau (Smysłowskiego)⁴⁰²

15.XII.[19]43 [r.] do współpracowników

Aussenstelle I Ost (byłego Sonderstabu R⁴⁰³).

Pułkownik Diatschenko⁴⁰⁴ – w imieniu Führera wręczam Panu brązowy medal 2-go stopnia dla Narodów Wschodu⁴⁰⁵.

Porucznik Bondorowski⁴⁰⁶ – dto⁴⁰⁷

⁴⁰² Płk Borys Smysłowski (1897–1988) „von Regenau”, „Holstom”, oficer wywiadu. Brał udział w wojnie domowej w Rosji. W latach 20. i 30. pracował w Polsce na rzecz niemieckiego wywiadu. Podczas II wojny światowej na zapleczu frontu wschodniego organizował działania antypartyzanckie oraz wywiadowcze na rzecz Niemiec. Kierował m.in. Sonderstab „Russland” w ramach Abwehrstelle. Po wojnie na emigracji kolejno w Liechtensteinie, Argentynie, USA i Niemczech.

⁴⁰³ Sonderstab „Russland” – ośrodek wywiadowczy na froncie wschodnim podległy wywiadu frontowemu Abwehry (krypt. „Walli”) nakierowany na zbieranie informacji z terenów przyfrontowych, zwalczanie partyzantki sowieckiej i dywersję pozafrontową. Personel składał się z Rosjan (białych i byłych jeńców sowieckich) oraz Ukraińców. Na czele ośrodka stał płk Borys Smysłowski, szefem oddziału wywiadowczego był płk Michaił Szapowałow, kontrwywiadowczego por. Włodzimierz Bondorowski, propagandowego Aleksander Würbler, kwatermistrzowski Płotnikow.

⁴⁰⁴ Płk Petro Diaczenko, zawodowy oficer, służył w armii Ukraińskiej Republiki Ludowej, był oficerem kontraktowym WP. Podczas wojny współpracował z niemieckim wywiadem. Współpracował również z OUN, dowodził Ukraińskim Legionem Samoobrony, który walczył z AK podczas Powstania Warszawskiego oraz 2 dywizją Ukraińskiej Armii Narodowej gen. Pawła Szandruka.

⁴⁰⁵ Odznaka Waleczności i Zasługi dla Narodów Wschodnich – odznaczenie przyznawane podczas II wojny światowej żołnierzom rosyjskim i innych narodowości żyjących na terenie ZSRS, którzy walczyli po stronie niemieckiej.

⁴⁰⁶ Por. Włodzimierz Bondorowski, przed wojną współpracownik polskiego wywiadu wojskowego, w Sonderstab „Russland” odpowiadał za ochronę kontrwywiadowczą. Utrzymywał kontakt z polską podziemną organizacją wywiadowczą „Muszkieterowie”.

⁴⁰⁷ Jak wyżej.

Feldwebel Manzewicz⁴⁰⁸ – dto

Feldwebel Nipanicz⁴⁰⁹ – dto

Panowie Oficerowie, Żołnierze, Panowie i wszyscy współpracownicy Sonderstabu. Zwracam się dziś po raz ostatni do was.

Zrzekłem się zajmowanego przeze mnie stanowiska waszego kierownika. Nie pytajcie mnie, dlaczego to uczyniłem – w tej chwili nie mogę dać wam odpowiedzi. Jedno powiem – zmusiły mnie do tego pewne warunki, podyktowane przez władzę, których jako prawdziwy Rosjanin i patriota przyjąć nie mogłem. Może kiedyś dowiecie się dlaczego tak postąpiłem i wtedy osądzicie mnie. Osądzicie czy postąpiłem właściwie, zrzekając się mego stanowiska.

Panowie Oficerowie, Podoficerowie, Żołnierze i współpracownicy. Nasz Sonderstab R z dniem dzisiejszym nie istnieje. Zostaje rozwiązany. Ani moje zrzeczenie się, ani rozwiązanie Sztabu nie oznacza bynajmniej byśmy źle pracowali. Wszyscy doskonale wiedzą jak myśmy pracowali, jak żeśmy wszystko dla idei poświęcili. Mnie nagrodzono srebrnym medalem to znaczy, że na niego zasłużyłem, że z pracy mojej, a tym samym i waszej byli zadowoleni.

Władze niemieckie pomyślały o was. Ci z was, którzy chcieli wrócić do swych domów będą mieli zapewnioną drogę powrotną, otrzymują wszystkie potrzebne papiery: ci, którzy zechcą nadal pozostać w wojsku – mają wolną drogę do wstąpienia w szeregi armii niemieckiej i dalszej walki: ci, którzy zechcą wrócić do swych dawnych zajęć, do swej dawnej pracy na poprzednią placówkę – niechaj się zgłoszą, otrzymają poparcie ze strony kpt. Olbr[...]cha⁴¹⁰, on wam pomoże, on będzie was protegował.

⁴⁰⁸ Ppor. Stanisław Mancewicz „Marian Stanisławski”, „Igor”, żołnierz CSW na odcinku ROA i organizacji komunistycznych. Służył również w warszawskim oddziale Akcji Specjalnej NSZ.

⁴⁰⁹ Gieorgij Nipanicz „Ninkow”, „Sławkin”, podczas wojny pracownik operacyjny Sonderstab „Russland”, adiutant płk. Smysłowskiego. Po wojnie na emigracji w USA, gdzie współpracował w CIA.

⁴¹⁰ Fragment nieczytelny.

Wierzcie mi, że przeżyłem z wami najpiękniejsze chwile mego życia – odchodzę dlatego, że tak trzeba.

Uwagi: Bondorowski mówi, że Niemcy bali się wpływów rosyjskiej armii. Na wschodzie rosyjscy wywiadowcy więcej podawali wiadomości niż Niemcy. Niemcy bali się, że Rosjanie, którzy walczą nie o „nową Europę”, lecz o „nową Rosję” – nie zechcą i nie pozwolą na stworzenie z Rosji niemieckiej kolonii, lecz zechcą mieć samodzielne, niezależne państwo.

Bondorowski zniszczył u siebie wszystkie papiery. W nocy z 15-go na 16-ty pracował do 5-ej rano. Gdy spytałem się go, dlaczego z takim pośpiechem niszczy papiery i klisze fotograficzne – powiedział, że woli to zniszczyć, niż miałyby wpaść w ręce niepowołane, jak to miało miejsce w I-szym oddziale⁴¹¹, gdzie od razu po przemówieniu szefa zjawiała się komisja i nałożyła na wszystko pieczęcie.

Papiery te palił jeden z współpracowników dwójki⁴¹². B.[ondorowski] jednak nie wierzył mu, gdyż po pewnym czasie zwrócił się do sekretarki, aby sprawdziła czy wszystko pali i w ogóle co robi z tymi papierami.

Następnego dnia kazał wezwać do siebie wszystkich starych pracowników dwójki. Gdy się zebrali, zaczął przemawiać w ten sposób, jak i pułkownik. Po kilku słowach zaczął dawać rady, co robić w przyszłości: z paru pierwszych słów widać było, że nie jest entuzjastą pracy w G-o [Gestapo] ani Sicherheitspolizei. Mówił to bardzo szczerze i chciał coś jeszcze dodać, gdy niespodziewanie w tej chwili wszedł niemiecki Sonderführer Benz (od dawna pracuje u nas), spytał czy nie przeszkadza, był jakby zdziwiony licznym zebraniem i najspokojniej usiadł. B.[ondorowski] wrócił do tego, co mówił poprzednio, ale tego, co chciał powiedzieć, widać było przy Niemcu nie chciał mówić. Wreszcie kazał wszystkim się rozejść. Gdy wyszli Niemiec się podniósł i powiedział: właśnie to ja nic specjal-

⁴¹¹ Wywiad Sonderstabu „Russland”.

⁴¹² W tym wypadku chodzi o kontrwywiad Sonderstab „Russland”.

nego nie chciałem, teraz już idę. Jak z tego wynika każdy krok B.[ondorowskiego] jest kontrolowany.

B.[ondorowski] bardzo żałował, że nasi współpracownicy – b.[yli] jeńcy bolszewicy będą wysłani teraz do obozów koncentracyjnych. Kilka razy B.[ondorowski] mówił: „Za co, po co oni jeszcze mają cierpieć”, „I znów do obozu”.

C/27⁴¹³

Źródło: IPN, BU 01251/226, k. 92, mps.

1943 grudzień 26, Relacja ze spotkania pożegnalnego płk. Borysa Smysłowskiego, szefa ośrodka wywiadowczego Specjalny Sztab „Rosja” z najbliższymi współpracownikami

Streszczenie rozmowy płk. Smysłowskiego⁴¹⁴ z II oddz.[iału]⁴¹⁵

Panowie nawet nie wyobrażacie sobie, jak ten cios mnie przygnębił. Ale wierzę święcie, że za parę miesięcy spotkamy się znowu i wówczas, tak jak i było teraz przy tworzeniu się naszego Sztabu, zbiegniecie się znowu na mój zew. W Głównej Kwaterze żegnano się ze mną bardzo czule, czulej nawet niż w moim Sztabie i u niejednego z oficerów Gł.[ównego] Szt.[abu] widziałem łzy w oczach. Sam naczelnik powiedział: „Panie pułkowniku, żegnam Pana jako Pułkownika, ale mam nadzieję i wierzę, że powitam i spotkam jako generała”.

Zostałem odznaczony srebrnym krzyżem zasługi dla Narodów Wschodnich⁴¹⁶, jest to odznaczenie, które zdobi piersi paru tylko ludzi, a miałem dostać złoty, przeszkodą była tylko konieczność podpisania przez Führera.

Tak, Panowie. To zrobiła wszystko partia. Postawiono mi warunki, których jako honorowy Rosjanin nie mogłem wypełnić. Następnie ja postawiłem veto przeciwko ich systemowi postępowania z ROA. Powiedziałem: „Dajcie, Panowie, armii i Rosjanom nie tylko obietnice nowej Europy, ale i coś realnego: rząd rosyjski, wytłumaczenie jaka będzie Rosja, jakąś ideę. Odpowiedzią na to był początek wysyłania pułków ROA do Francji. Po raz wtóry postawiłem swoje katagoryczne – nie. Zaczęli rozbrajać żołnierzy i wysyłać do obozów koncentracyjnych. A mnie, jak już zaznaczyłem, postawili warunki, których

⁴¹⁴ Płk Borys Smysłowski (1897–1988) „von Regenau”, „Holstom”, oficer wywiadu. Brał udział w wojnie domowej w Rosji. W latach 20. i 30. pracował w Polsce na rzecz niemieckiego wywiadu. Podczas II wojny światowej na zapleczu frontu wschodniego organizował działania antypartyzanckie oraz wywiadowcze na rzecz Niemiec. Kierował m.in. Sonderstab „Russland” w ramach Abwehrstelle. Po wojnie na emigracji kolejno w Liechtensteinie, Argentynie, USA i Niemczech.

⁴¹⁵ Autor ma na myśli niemiecką służbę informacyjną – Abwehrstelle.

⁴¹⁶ Odznaka Waleczności i Zasługi dla Narodów Wschodnich – odznaczenie przyznawane podczas II wojny światowej żołnierzom rosyjskim i innych narodowości żyjących na terenie ZSRS, którzy walczyli po stronie niemieckiej.

wypełnić nie mogłem. Podałem się do dymisji. Gł.[ówny] Szt.[ab] zrozumiał mnie bardzo dobrze, i myślę, że swoim czynem nie tylko nie straciłem ich szacunku, ale zyskałem w ich oczach wiele.

Domyślam się dlaczego tak się stało: przestraszyli się rosyjskiej mocy. Nasze wojska wypełniały swoje zadania nadspodziewanie dobrze, a nieraz lepiej niż niemieckie. Agentury i agenci nasi przesyłali nam wiadomości o wiele lepsze niż niemieckie placówki. A jednym z ważniejszych powodów było to, że Ukraińcy po raz pierwszy w historii dobrowolnie zaczęli z nami współpracować i podporządkowali się jakiemuś tam pułkownikowi Smysłowskiemu. Troszkę też mnie napsuli ci chłopcy z NTSNP (Nacjonalno-Trudowej Sojuz Nowego Pokolenija – Narodowa Partia Pracy Nowego Pokolenia)⁴¹⁷. (Uwaga: większość młodzieży z naszych rezydentów należała do tej partii, a jej kierownik na teren Polski – Alexander Würbler⁴¹⁸, będący w Sonderstanie R naczelnikiem wydziału propagandowego został wydalony we wrześniu br.), którzy swoim nieostrożnym i popędliwym zachowaniem się i zbyt jawną propagandą zwrócili uwagę Niemców.

O sytuacji na froncie mogę wam powiedzieć tyle, że w Gł.[ównej] Kwaterze są zupełnie spokojni. Dla Anglii przygotowują nowy cios – w niedługim czasie zapłonie cała wyspa, Niemcy będą mogli swobodnie odciągnąć wszystkie rezerwy z zachodu, poczynając od Narwiku. Z tego ciosu Anglia nieprędko będzie w stanie wrócić do normalnego bojowego położenia. W sprawie Rosji liczą się z możliwością odstąpienia na linii Ryga-Bug, jako ostateczną linię obrony i stąd zacznie się nowa ofensywa. Moim zdaniem, które potwierdza się w Gł.[ównej] Kwaterze nieoficjalnie – na wiosnę zacznie się ofensywa politycz-

⁴¹⁷ Związek Ludowo-Pracowniczy – Nowe Pokolenie (Narodno-Trudowej Sojuz – Nowyje Pokolienije) – powstała w 1930 r. rosyjska organizacja emigracyjna dążąca do wywołania rewolucji narodowej w ZSRS. Podczas II wojny światowej NTS-NP prowadził działalność polityczną po stronie niemieckiej licząc, że po zwycięstwie będzie możliwe powstanie nowego państwa rosyjskiego.

⁴¹⁸ Aleksander Würbler (1901–1943), rosyjski działacz emigracyjny. Współzakładał NTS, był szefem polskiego oddziału organizacji. Przed wojną współpracował z polskim wywiadem wojskowym. W czasie wojny był odpowiedzialny m.in. za propagandę w Sonderstanie „Russland”. Zastrzelony w Warszawie w niewyjaśnionych okolicznościach.

na, która załamała ZSRR. Niemcy – wojsko, a powoli i partia przekonywują się o bezskuteczności ofensyw militarnych, które zaprowadziły pod Stalingrad i Moskwę i tam załamały się.

Wierzę, że to co powiedziałem zostanie między nami. Zresztą, Panom, którzy byli moją gwardią i wyborem najlepszych jednostek z całego sztabu, nie potrzebuję zupełnie tego mówić. O was też nie zapominałem i macie parę dróg do wyboru: wołałbym jednak, żebyście byli w miarę możliwości razem, gdyż nie chciałbym was stracić z oczu. A więc wybierajcie, do odjazdu mego do Kw[ateru] Gł[ówny] tj. 20 bm. dajcie mi odpowiedź: 1) Sicherheitspolizei i Nebenstelle 3-F⁴¹⁹ – w Warszawie, czego osobiście bym wam nie radził. 2) Major Baun⁴²⁰ w Mikołajkach (Gł[ówna] Kw[ateru]) na kierownicze stanowiska ochrony obozu jeńców lub szkoły wywiadu tamże. 3) Do pułkownika (nazwisko niezapamiętane) na roboty 3-F w Rzeszy północnej: Wilno, Grodno, Białystok. Tego ostatniego specjalnie wam polecam, gdyż jest moim przyjacielem (mówi po polsku), były oficer armii carskiej, Niemiec, swoje obietnice zawsze spełnia, jest b. wyrozumiały, daje pełne możliwości dobrej pracy, zawsze na waszą prośbę lub moją zwolni. W chwili obecnej więcej propozycji nie mam, ale wiem, że będą was sobie wrywać z rąk do rąk, gdyż tak, jak i ja, i drudzy wiedzą, jakimi byliście pracownikami i jak można na was polegać.

17.12.[19]43 [r.] Pułk. Smysłowski polecić dyżurującemu pracownikowi 2-ki w jego mieszkaniu spalić wszystkie dokumenty i papiery. Tego samego dnia S.[mysłowski] dostał rozkaz udania się do jednego z niemieckich miast i przebywania tam bez prawa wyjazdu⁴²¹.

⁴¹⁹ Placówka wywiadowcza.

⁴²⁰ Mjr Hermann Baun, szef ośrodka wywiadu frontowego Abwehry I krypt. „Walli I” zajmującego się wywiadem na froncie wschodnim. Ośrodek mieścił się początkowo w Sulejówku pod Warszawą, a następnie wiosną 1942 r. został przeniesiony do Mikołajek na Mazurach.

⁴²¹ Po rozwiązaniu Sonderstab „R” Smysłowski przebywał w areszcie domowym w Toruniu.

19.12.[19]43 [r.] Odbyła się wieczorem konferencja w mieszkaniu Nacz.[elnika] Sztabu z udziałem jego, Naczelnika II-go Wydz.[iału] – Bondorowskiego⁴²² oraz referenta niem. Ministerstwa Propagandy – Kunitza.

Hugo S.⁴²³

Wyjaśnienie:

„Sonderstab R” był to jeden ze sztabów niemieckich II-ki dla spraw Wschodu. Sztab ten składał się przeważnie z Rosjan. Jego szef – płk. „Regenau” – Smysłowski jest Rosjaninem z pochodzenia, choć przez czas długi uchodził za Niemca. W niem.[ieckiej] „Nachrichtendienst”⁴²⁴ pracuje od wielu lat. Jest jednym z wybitniejszych oficerów wywiadowczych.

„Sondertstab R” miał za zadanie: wywiad ofensywny na wschodzie, sprawy ROA, planowanie, opiniowanie, kontrwywiad (planowanie organizacji współpracy z „narodami Wschodu” przeciw ZSRR, propaganda wśród „sprzymierzeńców” i w armii bolszewickiej, walka z wywiadem sowieckim. „Sondertstab R” podlegał sztabowi „Wally”⁴²⁵.

26.XII.[19]43 [r.]

CSW/S

Źródło: IPN, BU 0251/226, mps.

⁴²² Por. Włodzimierz Bondorowski, przed wojną współpracownik polskiego wywiadu wojskowego, w Sonderstab „Russland” odpowiadał za ochronę kontrwywiadowczą. Utrzymywał kontakt z polską podziemną organizacją wywiadowczą „Muszkietierowie”.

⁴²³ NN.

⁴²⁴ Służba wywiadu.

⁴²⁵ Właśc. „Walli” – kryptonim ośrodków wywiadu frontowego Abwehry na froncie wschodnim. Sztab „Walli” dzielił się na poszczególne grupy: Abwehr I („Walli I) – wywiad, Abwehr II (Walli II) – sabotaż i dywersja oraz Abwehr III (Walli III) – kontrwywiad.

1944 styczeń 5, Informacja na temat przyczyn rozwiązania Rosyjskiej Armii Wyzwoleńczej

CSW/S

^aL. dz. 3/44^a

Do

Kolegi Adolfa⁴²⁶

1. Uwagi P.[ana] kolegi, dotyczące płk. R.[egenau]⁴²⁷ są całkiem słuszne, o tyle jednak nieaktualne, że płk. R.[egenau] został internowany w jednym z miast niemieckich i, jak sędzę, nie ma już dziś możliwości wywierania jakiegokolwiek wpływu na sprawy terenu⁴²⁸.
2. Informacje, jakie otrzymałem ostatnio o sprawach ROA brzmią następująco:
 - a) Dowództwo i sztab ROA zostały rozwiązane,
 - b) Gen. Własow⁴²⁹ został internowany w Niemczech (wyznaczone m.[iejsce] p.[obytu] bez prawa opuszczenia go).
 - c) Oddziały ROA zostały częściowo rozformowane. Część w charakterze ochotników jest (wzgl.[ęnie] ma być) wcielona do Wehrmachtu, inni są bądź zwolnieni, bądź też umieszczeni w obozach jeńców. To ostatnie dotyczy tzw. „podsowieckich”, tzn. b.[yłych] jeńców bolszewickich.
 - d) Jako bezpośrednie przyczyny decyzji rozwiązania ROA nasze źródła infor-

⁴²⁶ Mjr Jerzy Krauze, zastępca szefa CSW oraz szef referatu wojskowego CSW.

⁴²⁷ Płk Borys Smysłowski (1897–1988) „von Regenau”, „Holstom”, oficer wywiadu. Brał udział w wojnie domowej w Rosji. W latach 20. i 30. pracował w Polsce na rzecz niemieckiego wywiadu. Podczas II wojny światowej na zapleczu frontu wschodniego organizował działania antypartyzanckie oraz wywiadowcze na rzecz Niemiec. Kierował m.in. Sonderstab „Russland” w ramach Abwehrstelle. Po wojnie na emigracji kolejno w Liechtensteinie, Argentynie, USA i Niemczech.

⁴²⁸ Po rozwiązaniu Sonderstab „R” Smysłowski przebywał w areszcie domowym w Toruniu.

⁴²⁹ Gen. Andriej Własow (1901–1946), generał Armii Czerwonej. Podczas wojny niemiecko-sowieckiej w 1942 r. przeszedł na stronę niemiecką i utworzył Rosyjski Ruch Wyzwoleńczy. Pod koniec 1944 r. stanął na czele Komitetu Wyzwolenia Narodów Rosji. W 1945 r. dostał się do sowieckiej niewoli. Po wojnie skazany na karę śmierci i stracony w Moskwie.

macyjne wymieniają:

1. fakt, że oddziały ROA, które znalazły się na froncie wschodnim, przeszły w całości na stronę sowiecką. (Nie wydaje mi się, aby informacja ta była w 100% wiarygodna). 3 pułki ROA, wysłane do Jugosławii przeciw Tito⁴³⁰, miały również przejść na stronę npla [nieprzyjaciela]. Wiadomość tę otrzymano z 2 niezależnych od siebie źródeł.

2. Propozycja ze strony Niemców utworzenia specjalnych oddziałów kozackich, które byłyby przeznaczone do akcji pacyfikacyjnej w G.[eneralnym] G.[ubernatorstwie], na co Rosjanie nie zgodzili się, oświadczając, że ROA została stworzona do walki z bolszewikami, a nie z Polakami.

3. Podkreślić należy, że konflikt pomiędzy rosyjskimi kołami białogw.[ardyjskimi] a władzami niem.[ieckimi] istniał już od dawna. Nieporozumienia miały miejsce na tle politycznym. Rosjanie dążyli do utworzenia białego „rządu rosyjskiego” (na wzór „rządu” Wang Czin Wei⁴³¹), któryby występował w stosunku do Niemców jako reprezentant Rosji, odnawiając tradycyjną politykę sojuszu niemiecko-rosyjskiego, na podłożu konkretnie ustalonych warunków. Niemcy natomiast w stosunku do Rosjan usiłowali zastosować metodę „słuszat i nie razsużdat” co „białogwardyjców” doprowadziło ostatecznie do wypowiedzenia posłuszeństwa, zrozumieli bowiem, że w myśl planów niemieckich – mają być jedynie narzędziem do walki z bolszewikami, walki o interesy – wyłącznie niemieckie, bez żadnych ekwiwalentów dla rosyjskiego „sojusznika”.

Momenty te występują zresztą w pożegnalnej mowie płk. R.[egenau]-S.[mysłowskiego], której tekst przesłałem.

⁴³⁰ Josip Broz-Tito (1892–1980), jugosłowiański działacz komunistyczny. Uczestnik I wojny światowej w szeregach armii austro-węgierskiej. Brał udział w rewolucji bolszewickiej 1917 r. Po powrocie do Jugosławii wstąpił do Komunistycznej Partii Jugosławii. W latach 1941–1945 dowodził partyzantką komunistyczną. Po 1945 r. aż do śmierci stał na czele Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii.

⁴³¹ Wang Czin Wei, chiński polityk. Jeden z liderów nacjonalistycznego chińskiego ugrupowania – Koumintang. Podczas II wojny światowej, kiedy Chiny znalazły się pod japońską okupacją, stanął na czele kolaboracyjnego rządu z siedzibą w Nankinie.

c) Wg ostatnio otrzymanych informacji z terenu okręgu Białostockiego, załogi żandarmerii niemieckiej, które odeszły na front, są obecnie zastępowane oddziałami żołnierzy ROA.

5.I.1944 [r.]

(-) Hubert

Źródło: IPN, BU 0259/575, k. 252.

Dokumenty
Wywiad polityczny
NIEMCY

1943 lipiec 31, Raport dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim

Do Szefa.

W obecnym sprawozdaniu listy zamieszczone z 2 przechwytów. Jeden to listy datowane od 8–12.VII. pochodzące z odcinków przyfrontowych.

Mimo ostrej cenzury informacje przesiąkają. Przechwyt zrobiony w małej ilości dał dużo ciekawego materiału.

Drugi przechwyt z datą od 20–26.VII. Mimo dużej ilości przechwyconych listów materiał wybrany bardzo skąpy. Listy te przeszły przez bardzo ostrą cenzurę. Mimo że pochodzą z odcinków objętych akcją, pozbawione są istotnej treści. O samej ofensywie b. mało uwag. Tak samo nie interpretowana jest zupełnie sytuacja w basenie Morza Śródziemnego, mimo to żołnierze dobrze o niej są poinformowani.

Akcja na froncie wschodnim toczy się w niesprzyjających warunkach atmosferycznych, niejednokrotnie przyznają się żołnierze do dużych strat, większych nawet niż bolszewickie. Jak zwykle treścią każdego listu jest koniec wojny i sprawa urlopu. Sprawy zakończenia ofensywy i wyniku jej wcale nie roztrząsają.

Cała poczta z obydwóch przechwytów kierowana jest do Prus Wschodnich.

Numery Feldpostamtów i przynależnych do nich Feldpostów podaję przy sprawozdaniu poczty urzędowej, którą staram się od listów prywatnych wydzie-
lić.

Rafał⁴³²

M[iejsce] p.[ostoju] 31.VII.[19]43 [r.]

Źródło: AAN, 207/II, k. 5, mps.

1943 sierpień 17, Raport dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim

Do Szefa.

Załączone w sprawozdaniu listy pochodzą z trzech odcinków. Jeden to okolice Orła, z samej akcji, drugi – obóz przeszkoleniowy pod Brześciem oraz trzecia partia listów, pochodząca ze szpitala polowego od żołnierzy biorących udział w ostatnich walkach pod Orłem⁴³³. Cenzura mała, toteż przenikają ciekawsze informacje. Z listów wynika, że rzucono do akcji pod Orłem najsurowszy materiał ludzki. Oddziały straciły, zaledwie po jednym dniu akcji, 80% swych stanów. Na całej linii wycofują się. Stan moralny słaby, tym bardziej, że dochodzą wiadomości z kraju a ostatnio o zmianach w rządzie Włoch⁴³⁴.

Dokonany w tygodniu drugi przechwyt dał listy z Ukrainy od żołnierzy z Arbeitsdienstu⁴³⁵. Listy te przeszły przez bardzo surową cenzurę, tak że na około 450 listów nie było żadnego nadającego się do wynotowania. Cenzura była przeprowadzana jak dotąd nigdy, gdyż listy o drobnych uwagach nienadających się do przesłania były w niecenzuralnych miejscach zamalowywane tuszem czarnym. Dotychczas nie napotkaliśmy podobnych listów. Z tych też względów nawet między wierszami nie można było wyczytać ciekawych dla nas uwag. Trzeci przechwyt sporządzony w tym tygodniu nie udał się z powodu inspekcji władz niem.[ieckich] jaka była przeprowadzana na terenie poczty, w tym czasie, kiedy mieliśmy wszystko przygotowane „do wysyłki”.

17.VIII.[19]43 [r.]

Rafał⁴³⁶

P.S. Załączników przesyłam 9 szt.⁴³⁷

Źródło: AAN 207/11, k. 4, mps.

⁴³³ Miasto w ówczesnym Związku Sowieckim położone nad rzeką Oką. Odbite z rąk Niemców przez Armię Czerwoną 5 sierpnia 1943 r.

⁴³⁴ 25 lipca 1943 r. najbliżsi współpracownicy Benito Mussoliniego przejęli władzę i ogłosili zawieszenie broni.

⁴³⁵ Służba Pracy (właśc. Służba Pracy Rzeszy), organizacja wykonująca prace pomocnicze dla Wehrmachtu.

⁴³⁶ NN.

⁴³⁷ Brak załączników.

1943 październik, Raport okresowy dotyczący zawartości przechwyconej korespondencji żołnierzy niemieckich walczących na froncie wschodnim

SPRAWOZDANIE FELDPOSTU NR 40/43. (korespondencja prywatna)

za okres od dnia 23.IX. do dnia 29.IX.43.

Przejrzana korespondencja stanowi materiał powtarzający się, nieciekawym. Listy pochodzą z odcinków pozafrontowych. Datowane są od 8–14.IX., a stemplowane między 14–20.IX.43.

Korespondencja kierowana jest przeważnie do Prus Wschodnich, do miejscowości: Ortelsburg, Insterburg, Pr. Rylau, Allenstein, Nemel, Allendorf, Semen, Lötzen, Osterode, Sensburg, Zilnit, poza tym do Wrocławia, Poznańskiego i częściowo także na Pomorze.

Na środkowym odcinku względny spokój, bardziej na południe dużo walk.

Nastroj optymistyczny zaledwie w 5%. Żołnierze uzbrajają się w cierpliwość, starają się uwierzyć, że jeszcze tylko jedna zima czeka ich w Rosji, starają się po prostu nie widzieć wielu złych oznak ich sytuacji, tylko wierzyć i czekać. Walk dużych u nich nie ma, ale spodziewają się wkrótce dużego ruchu. W jednym liście żołnierz pełen zapału przyrzeka że poświęci wszystko, aby bolszewicy nie doszli do Prus Wsch. W innym znów liście żołnierz omawiając sprawę Włoch, ubolewa nad rozczarowaniem Führera do sprzymierzeńców, przyrzeka mu wierność i kończy list prawie modlitwą do Boga o pomoc dla Niemiec w ich świętej sprawie. Ci, co starają się pocieszać – to tylko słowami – wierzymy, jakoś to będzie.

Znaczna większość listów to wyrzekania, oddziały są stale w ruchu, ciągle cofanie wyczerpuje ich siły, piszą w przerwach między walkami lub na postoju, w czasie odwrotu, brak im czasu na spoczynek, na mycie, na golenie. Boją się tego co jeszcze przyjdzie, pragną, aby się to wszystko jak najprędzej skończyło, aby się przynajmniej mogli wydostać z tej „przeklętej” Rosji. Jedzenie jakkolwiek dobre (gdy przy cofaniu zajmą wieś przepędzają ludność, zabierają wszystko co się da zjeść, a po tym wieś niszczą doszczętnie), ale nieregularne, właściwie żyją z rabunku. Niektórzy otumanieni propagandą „elastycznego fron-

tu” cieszą się, że są coraz bliżej Vaterlandu. Drogi są zapchane uciekinierami, co wojsku utrudnia b. ruchy. Pogoda psuje się, padają deszcze. W jednym z listów wzmianka, że nie mają zupełnie amunicji. Wspominają o kapitulacji Włoch, czym są wyraźnie poruszeni, martwią się o swoich bliskich w kraju. Krótko i dobitnie charakteryzuje nastroje żołnierzy list 26 (załączony).

Dużo listów wysłanych z Niemiec na front odsyła się do nadawców z uwagą: „padł za Wielkie Niemcy”, dotyczy to przeważnie formacji oznaczonych pocztą polową: 23725, 13554 i 18147 (prawdopodobnie pod Orłem).

Poczta polowa:

- 08600 E – Wielkie Łuki
- 05298 – Feldkampfschule
- 28128 – Panzerjäger
- 09451 B – Oberlt. u. Kp. Führer-Wagner
- 16205 E – Wielkie Łuki
- 24290 A – Stabsbatterie I./A.R.291
- 09451 B – 5./Gren. Rgt. 505
- 25936 D – Lt. dostaje 278 RM. pensji miesięcznie
- 07823 – środkowy odcinek między Gomel a Briańsk
- 08605 – poprzednio 80 km za Onetscha. Cofnęli się o 250 km, stoją teraz na drodze między Gommel a Bachmatsch, bliżej Bachmatsch
- 07208 – Desna Stellung, niedaleko od Nowgorod, na południe, leżą w spokoju.
- 25469 – Sturmanzeichen – Truppenteil 3./Pi.291 (Obgefr. Heinr.Kreutzberger) Btl. Gef. Std. den 26.VIII.43. – Major u. Btl. Kdr. Welz (?)

Wykaz numerów poczty polowej według miejscowości, do których była skierowana korespondencja.

Toruń – 09442 (formacja ta znajdowała się nad Desną), 08179

Breslau (Wrocław) – 43544, 54908

Sudety, Krs. Brannau – 43316

Sudety-Graupau, Teplitz – 21261 (w odwrocie – Semionowka, Nowsylkow, Gomel)

Nendek, Egerland – 20206

Sudety – Kosten, Teplitz – 20091
Elbląg, Westpr. – 12505, 08179
Bydgoszcz – 08179, 18147 (artylerija), 16801, 13554
Zoppot, Swiecie – 22885
Gdańsk – 18524 (w odwrocie – Orzeł, Kursk i dalej w tył w niew.[iadomym] kierunku), 11008, 33278, 14328, 13554
Lubawa – Pomorze – 15783
Hochdobern – Sudety – 30843 (koło Homla)
Sudety – Arlergebirge – 08408
Sudety – Komotau – L 23168 (Homel)
Troppau – 09946
Bodisch – Sudety – 09422, 59936
Görkau – 36734
Koronowo – 20855
Rugia – 38709
Turek – 11008
Kolmar – 40602
Szczecin – 17118, 01401, 39791, 17691.

Rafał⁴³⁸

Źródło: AAN, 207/II, k. 126, mps.

Dokumenty

Walka i konspiracja

Do Nacz.[elnego] Dow.[ódcy] Nar.[odowych] Sił Zbrojnych⁴³⁹

Informacja podokręgu Zamość.

[Fragment nieczytelny] ...niem. stworz.[enie] bazy niemczyzny w całej ziemi lubelskiej wzdłuż głównych ośrodków strategii.

Do akcji odkomenderowano specjalną grupę wysiedleńczą SS

1) Stadium akcji objęło dzisiejszy pow. zamoyski utworzony z dawnego powiatu [fragment nieczytelny] w sumie 24 gminy, jedna gm. przeciętnie obejmuje 10 wsi. W tej chwili wysiedlono około 100 wsi. Oddziały SS zorganizowały pomocniczą siłę z Szupo oraz bolszewików, którzy złożyli przysięgę na wierność „führerowi”. W miejsce wysiedlonej ludności polskiej, osadzają nasiedleńców w większości z Besarabii, częściowo znad Wołgi i Jugosławii. W przebiegu akcji ludność wsi polskiej, doprowadzona do rozpacz, początkowo sama opuściła wsie, chowając się w lasach, następnie sprowokowana represjami niem.[ieckimi] spontanicznie chwyta za broń, formując partyzanckie oddziały, zabijając masowo osiedleńców i żandarmów niem.[ieckich]. Kontrakcja ludności polskiej powoduje masowe rozstrzelania (egzekucje) wykonywane przez Niemców. Bliższe dane: wieś Nowóz 180 rozstrzelanych. Za kontrakcję w Lipsku, rozstrzelano w sąsiedniej wsi 70 osób.

Łaszczów: za zabicie dwóch żandarmów i jednego rannego, wymordowano 150 osób wśród których kobiety, dzieci i niemowlęta. Wyciągano ludność z kościoła w dzień Boż.[ego] Nar.[odzenia]. W ostatnią środę we wsi Kosobudy, zginęło dwóch Niemców, ośmiu ciężko rannych. Około 50 wiosek jest spalonych. Tą ludność, którą zdołali zebrać umieszczają w barakach w mieście Zamość, gdzie panuje bardzo duża śmiertelność. Obrazek: w drzwiach baraku widziano żołnier-

⁴³⁹ Dowództwo NSZ przywiązywało wielką wagę do sytuacji Zamojszczyzny, wysiedlanej przez Niemców. Zob. m.in. „Wnioski i uzasadnienie w sprawie akcji wysiedleńczej w Lubelszczyźnie” z grudnia 1942 r. (AAN, 207/22, k. 1 i 2). W dniu 15 stycznia 1943 r. powołana została „Akcja Specjalna Zamość” (kopia w zbiorach L. Żebrowskiego).

rza niemieckiego, który przez otwarte drzwi strzelał do ludności polskiej. Chłop polski z ziemi Zamojskiej jest zdeterminowany do walki w obronie swojej ziemi. Łagodzenie tej akcji napotkało na trudności. W tej tragicznej sytuacji elementy komunistyczne chcą opanować organizacyjnie uzbrojoną ludność i nasilają swą propagandę rzucając hasła: armia rosyjska jest już blisko, lada dzień wkroczy na tejsze tereny – posługując się rzekomą odezwą [gen. W.] Sikorskiego która wzywa ludność polską do serdecznego przyjęcia armii bolszewickiej – „Sprzymierzonej”. Techniczne środki: ulotki, propaganda ustna.

W noc Nowego Roku w okolicy Zamościa słychać było poszczególne strzały karabinów ręcznych i serie strzałów karabinów maszynowych. Nawiązano łączność z oddziałami Armii Narodowej⁴⁴⁰. Pod wsią Kosobudy trwa od środy regularna walka. Z terenu walki przedarł się Łącznik, który donosi: pod wsią Kosobudy z Łabuń, Łabuniek i Lipska przemaszerował batalion ludności uzbrojonej. W szeregach walczących znajdują się żołnierze Armii Narodowej, PZP, oraz ludowcy. Łącznik wyraził obawę, aby ta spontaniczna reakcja nie dostała się pod kierownictwo komunistyczne.

Łączność rwie się z każdą godziną. Ośrodek kolejarzy donosi o 24 sabotażach na torach kolejowych, w kierunkach: Rejowiec, Rawa-Ruska, Hrubieszów. W bitwie w Kosobudach dzieci donoszą amunicję. Niemieccy żandarmi i inne formacje żądają pomocy Wehrmachtu.

Źródła informacyjne: Gestapo, policja, inform.[acje] NSZ oraz ludność.

W następnej informacji będą dokładne dane.

Źródło: AAN, 207/22, k. 3, mps.

⁴⁴⁰ Początkowa nazwa NOW – tej części, która weszła w skład NSZ.

Brak daty, Fragment meldunku wywiadowczego dotyczącego uwolnienia osadzonych żołnierzy NSZ z więzienia Św. Michała w Krakowie

Dotyczy sprawy wyciągnięcia naszych ludzi z więz.[ienia] Św. Michała w Krakowie.

Odpowiedzi na punkty, które otrzymałem do wyjaśnienia.

Najczęściej więźniowie konwojowani są w godzinach rannych, jeśli chodzi o przewiezienie do innego więzienia czy też Oświęcimia. Gdy zaś idzie [o] przewiezienie w sprawie przesłuchania lub celach specjalnych, godziny ustalonej nie ma, tak dniem, jak i nocą.

Przewozy odbywają się samochodami policyjnymi „Buda”, przy małej ilości samochody prywatne, duże limuzyny z numerem Pol.[icyjnym].

Najczęściej konw.[ój] składa się z Gestapo ze znakiem na rękawie – SD.

d[owód]ca konwoju – lejtnant, względnie oberlejtant

oficer – pistolet, szeregowi – karabiny i bagnety

Hełmy.

Normalnie wydanie więźnia poprzedzone jest pismem lub telefonem na 3 dni wcześniej. Bywały wypadki, że tego samego dnia, co pismo czy telefon, przyjeżdżali i zabierali.

Nocna zmiana godz. 22–6. Dzienna zmiana opuszcza więzienie po 22-tej.

Chwilowo było niemożliwe.

Uwidoczniony pozostaje jeszcze jeden, czy jest i jeśli tak, w jakim miejscu, przypuszczalnie w prywatnym mieszkaniu dyrektora więzienia

dzwonek zasadniczy uwidoczniony na mapie

Dodatkowe wyjaśnienia na zapytania.

Telefonu u dyrektora w.[ięzienia] nie ma. Są tylko przeprowadzone druty po murze, aparatu brak.

Przewody alarmowe z budynku więziennego idą górą, tzn. od dachu więzienia idą do bramy, gdzie dochodzą do tablicy tzw. hotelowej wyrzucającej numery oddziału i dzwonek z korytarza, zasadniczy alarm.

W razie przecinania by trzeba przecinać te przewody nad bramą, wysokość około 2 m.

Te zaś do przewodu alarmowego z bramy na mury, m.[ieszkanie] dyr.[ektora] i Niemców oraz na wieżę obserwacyjną te również wychodzą górą nad bramą. Nie radzę przecinać w żadnym wypadku, bo przy zbadaniu osobistym konstrukcji instalacji alarmowej jest ona skonstruowana tak, że przy przekręceniu wyłącznika – tak, aby pokrył się z kreskami pionowymi – następuje zwarcie dwóch biegunów, wtedy jest alarm. My zaś zrobilibyśmy sobie niedźwiedzią przysługę, gdyż przy przecinaniu o zwarcie nietrudno i wtedy ściągnęlibyśmy sobie wszystkich ludzi śpiących [na] głowy [...].

Źródło: archiwum autorów, mps, kopia.

^aC7^{a441}

CSW/HH

m.[iejsce] p.[ostoju] 11.IX.[19]43 [r.]

Do CSW

Proszę w możliwie jak najszybszym czasie:

- 1) Przekazać mi skrzynkę i hasła dla osobistego kontaktu na terenie Rzeszy dla agentki naszej Beli⁴⁴².
- 2) Zwrot kwoty 609 złotych przekazanych przeze mnie z pieniędzy osobistych dla Beli.

^bp. Józef^b

(-) Bogdan⁴⁴³

Źródło: IPN, BU 01175/1725/mf, k. 36, mps, fotokopia.

⁴⁴¹ Nieznany kryptonim. Być może osobisty kryptonim Mikołaja Gerstofa.

⁴⁴² NN.

⁴⁴³ Mikołaj Gerstof „Bohdan Gdynski”.

1944 marzec 24, Raport szefa Oddziału I (organizacyjnego) Komendy Okręgu II, por. Stefana Kozarzewskiego „Stefana Łuka” do dowódcy NSZ w sprawie sytuacji politycznej i wojskowej na terenie Okręgu

Komenda Okręgu II⁴⁴⁴

L.dz. 241/44

Dąb⁴⁴⁵

24.III.[19]44 r.

Do

Pana Właściciela⁴⁴⁶ Firmy „Dąb”

Z rozkazu Komendanta Okręgu melduję:

1. Na terenie nastąpiło pewne odprężenie – aresztowań dalszych wśród żołnierzy NSZ nie ma.
2. Gestapo na Pow[iecie] 2 NSZ⁴⁴⁷ aresztowało jednego członka z Komendy Powiatu⁴⁴⁸ P.Z.P.⁴⁴⁹, przy którym znaleziono w biurze w szufladzie jakieś papiery organizacyjne P.Z.P., oprócz tego było jeszcze kilku z P.Z.P., którzy zdążyli uciec. Na terenie Powiatu 2 mniejsze oddziały i pojedynczy członkowie P.Z.P. zgłaszają się do szeregów NSZ.
3. Na terenie Powiatu 1 NSZ⁴⁵⁰ robota org[anizacyjna] posuwa się w szybkim tempie naprzód. Wśród PZP trwają w dalszym ciągu aresztowania. G[esta]po aresztowało 13 osób z Komendy Powiatu P.Z.P. 54 osoby uciekły, ostrzeżone przed Gestapo.
4. Na terenie Powiatu 1 grupa wyszkoleniowa z Komendy Okręgu w m-cu marca miała 3 potyczki z żandarmerią i strażą graniczną. W wyniku strzelaniny 1 zabity żandarm, drugi ranny.

⁴⁴⁴ Okręg Mazowsze Północ.

⁴⁴⁵ Kryptonim NSZ.

⁴⁴⁶ Właściciel – kryptonim Dowódcy NSZ.

⁴⁴⁷ Powiat Maków Mazowiecki.

⁴⁴⁸ Powinno być: Obwodu.

⁴⁴⁹ PZP – Polski Związek Powstańczy, kryptonim AK.

⁴⁵⁰ Powiat Ostrołęka.

5. Na terenie Pow.[iatu] 3⁴⁵¹ D-ca batalionu poligonowego Nr 31 w czasie powrotu z odprawy w dniu 11.III. wraz z zastępcą – uzbrojeni – natknęli się na 3 żandarmów. W wyniku obustronnej strzelaniny D-ca Batalionu wraz z zastępcą zabili 2 żandarmów, trzeci uciekł. Zabrali im 2 pistolety, 2 karabiny, amunicję i zegarki. Niemcy aresztowali tego samego dnia 4 osoby niezorganizowane, a na drugi dzień na terenie powiatu około 30. Na terenie tej gminy of[icer] Gestapo miał odprawę z sołtysami, którym nakazał meldować o pojawieniu się osób niemeldowanych „gdyż widzicie sami co robią – w biały dzień mordują”. Robili obławę wspólnie z wojskiem, wielu złapali niewinnych.

6. Na terenie Powiatu 8 NSZ⁴⁵², pow.[iatu] 9⁴⁵³ Gestapo w lutym i marcu aresztowało + 60 ludzi z P.Z.P.. Wśród NSZ spokój.

7. Na początku marca b.r. straż graniczna zabiła na granicy kuriera P.Z.P.

8. Udający się do siedz[iby] Firmy Dąb⁴⁵⁴ – kurierzy w sile 12 osób 21/22 III [19]44 r. w nocy za granicą po stronie G[eneralnego] G[ubernatorstwa] natknęli się na uzbrojoną bandę komunistyczną – szmuglerską. W wyniku zetknięcia nastąpiła strzelanina. Straty: 20 sztuk amunicji do kb, 4 sztuki do Nagana i 26 cal 9/35⁴⁵⁵ do Visa. Na terenie Powiatów Okręgu II nastąpiła dość ożywiona działalność komuny zorganizowanej.

Stefan Łuk⁴⁵⁶

Szef Oddz. I

Pan Ż[egota]⁴⁵⁷ przedstawiam

Kier[ownik] W[ydziału]. II⁴⁵⁸ przesyłam

24.III.[19]44 [r.] T.⁴⁵⁹

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, rkps, kopia.

⁴⁵¹ Powiat Przasnysz.

⁴⁵² Powiat Działdowo.

⁴⁵³ Powiat Płock.

⁴⁵⁴ Czyli do Dowództwa NSZ w Warszawie.

⁴⁵⁵ Wzór 1935.

⁴⁵⁶ Por. Stefan Kozarzewski „Stefan Łuk”.

⁴⁵⁷ Płk dypl. Tadeusz Kurcysz „Żegota”, Dowódca NSZ.

⁴⁵⁸ Centrala Służby Wywiadu.

⁴⁵⁹ NN.

1944 sierpień 27, Warszawa (Stare Miasto), Meldunek ppor. Stanisława Obłękowskiego „Koraba” z wywiadu Brygady Dyspozycyjnej Zmotoryzowanej do mjr. Stanisława Błaszczaka „Roga” na temat obserwacji terenu podczas walk powstańczych

II Oddział Sztabu

B-dy [Brygady] Dysp.[ozycyjnej] Zmot.[oryzowanej]⁴⁶⁰

m.[iejsce] p.[ostoju] 27.VIII.1944 [r.]

Do Pana Majora Roga⁴⁶¹

W odpowiedzi na pismo z dnia dzisiejszego, melduję Panu Majorowi, że codziennie do rana wysyłani są wywiadowcy celem zbadania i penetrowania terenu, z którego wiązę meldunki sytuacyjne po uzupełnieniu wiadomościami punktów obserwacyjnych. Punkty obserwacyjne mamy lub mieliśmy: na Rybakach, w rejonie Brzozowej; pole widzenia – oba mosty i Wisłostrady po obu stronach Wisły. Odnosnie innych odcinków, poszczególni wywiadowcy starają się dotrzeć na najdalej wysunięty punkt, na co nie zawsze otrzymują zezwolenie poszczególnych dowódców odcinków. W tym wypadku starają się uzyskać wiadomości przy barykadzie lub placówce.

Meldunki te wpływają do Oddziału [informacyjnego] w godz. 12–1, są kory-

⁴⁶⁰ ^a Pisane odręcznie.

Brygada Dyspozycyjna Zmotoryzowana – jednostka powołana do życia jesienią 1943 r. przy Kwaterze Głównej Dowództwa NSZ. W pierwotnych założeniach miała składać się z batalionu strzelców, pułku rozpoznawczego motocyklistów, dywizjonu artylerii zmotoryzowanej oraz kompanii łączności, szkoły podchorążych i podoficerskiej oraz plutonów: przeciwpancernego, przeciwlotniczego, pionierów. Podczas walk powstańczych w ramach Brygady sformowano: Pułk Rozpoznawczy, Dywizjon Artylerii Zmotoryzowanej, Batalion Legii Akademickiej, kompanie: saperów, Pomocniczej Wojskowej Służby Kobiet, sanitarną, plutony: łączności i żandarmerii, Grupę Techniczną. Oddział liczył ok. 1200 ludzi.

⁴⁶¹ Mjr/ppłk Stanisław Błaszczak (1901–1983), oficer zawodowy WP. Podczas okupacji służył w ZWZ-AK, w Powstaniu Warszawskim dowodził na terenie Starego Miasta zgrupowaniem „Róg”.

gowane i kierowane do Dowódcy Grupy Północ⁴⁶². W wypadkach wyjątkowych wywiadowcy meldują natychmiast o zaszłych wydarzeniach. Wszystkie meldunki są sprawdzane drogą dublowania wywiadowców, bądź przez porównanie ze zdobytymi inną drogą wiadomościami.

Szef Oddziału II⁴⁶³

w/z ^appor. Korab^a

Źródło: archiwum autorów, mps.

⁴⁶² Grupa „Północ” – grupa bojowa sformowana podczas Powstania Warszawskiego. W jej skład wchodziły oddziały powstańcze z Woli, Żoliborza, Starego Miasta i Puszczy Kampinoskiej.

⁴⁶³ Oddziałem Informacyjnym Brygady kierował kpt./mjr Władysław Kowalewski „Motyka” (1898–1958), oficer NSZ i NZW w oddziałach ppłk. Zygmunta Reliszki „Bolesława Kołodziejskiego”. Po wojnie więziony m.in. w obozie koncentracyjnym NKWD w Rembertowie, zmarł na skutek chorób spowodowanych torturami.

Brak daty [zima 1944 r.], Informacja o oddziałach Konfederacji Narodu przybyłych na Wileńszczyznę

W pierwszych dniach stycznia 1944 r. na teren Wileńszczyzny przybyły oddziały polskiej partyzantki. W Wilnie opowiadają, jakoby była to szkoła podchorążych z Warszawy na ćwiczeniach. Pierwsza potyczka była z policją litewską, która ich atakowała. Starty własne: 4 zabitych. Wziętym do niewoli wytłumaczono, że polska partyzantka nie chce walczyć z nimi, a walczy przeciwko wspólnemu wrogowi, i chce zostać w przyjacielskich i dobrych stosunkach. To da się przeprowadzić po uprzednim zobowiązaniu Litwinów o niewszczynianiu działań zaczepnych. Jeńcy zostali wypuszczeni. Skutek propagandy wśród policji litewskiej został osiągnięty. Zaczęły się rozmowy o pozostawieniu w spokoju polskiej partyzantki. Mimo to komendant posterunku (Litwin), wezwał do pomocy policję niemiecką podając fałszywe doniesienie, jakoby większe oddziały partyzantki sowieckiej rozpoczęły działalność na jego terenie. Policja niemiecka przybyła. Wywiązała się walka. Po pierwszych zabitych i rannych Niemcy poznali, że mają do czynienia z polską partyzantką. Natychmiast opuścili pole walki i zawiadomili Litwinów w dosyć ostrej formie, żeby nie wzywano ich więcej przeciw polskim oddziałom. Rannych Polaków odwieźli Niemcy do miasta i oddali ludności polskiej pod opiekę. Stosunek Niemców tłumaczony jest tym, że polskie oddziały wybitnie przyczyniają się do likwidowania sowieckiej partyzantki. Istotnie w kilka dni po ich przybyciu zmniejszyła się ilość sabotaży oraz min zakładanych na liniach kolejowych. Jak doniesiono mi ze źródeł dobrze poinformowanych, wyszło po tym wypadku wewnętrzne nieoficjalne rozporządzenie policji litewskiej o niewszczynianiu działań zaczepnych w stosunku do polskich oddziałów.

^{a(-)} Igor^{a464}

⁴⁶⁴ ^{a,b} Dopisane ręcznie.

Ppor. Stanisław Mancewicz „Marian Stanisławski”, „Igor”, żołnierz CSW na odcinku ROA i organizacji komunistycznych. Służył również w warszawskim oddziale Akcji Specjalnej NSZ.

^bWg moich inform.[acji] są to prawdopodobnie oddziały K.[onfederacji]
N.[arodu].⁴⁶⁵

H.[ubert]b

Źródło: : AAN, 207/7, k. 88, mps.

⁴⁶⁵ Konfederacja Narodu, organizacja powstała w 1940 r. z połączenia m.in. Tajnej Armii Polskiej, Związku Czynu Zbrojnego i Pobudki. W skład jej kierownictwa wchodził m.in. ppłk Franciszek Znamkowski „Profesor Witold”, mjr Jan Włodarkiewicz „Darwicz”, Stanisław Dangel „Salisch” oraz Bolesław Piasecki „Sablewski”. Wiosną 1942 r. pion wojskowy KN scalił się z ZWZ-AK. Pion walki bieżącej nosił nazwę Wydzielonej Grupy Uderzeniowej, w skład której wchodziły Uderzeniowe Bataliony Kadrowe.

Dokumenty

Sprawy organizacyjne

L.d. 22/II.42

Orkan⁴⁶⁶

Okręg Żbik⁴⁶⁷

Do Rap.[ortu] Spec.[jalnego] Nr 1.

I. Uwagi ogólne

1. Proszę o podanie przyczyn, dla których kol.[ega] podaje tak odległy termin wykonania rozkazu z 7.XI.[19]42 [r.]. Od września br. kiedy to kol.[ega] objął funkcję Of.[icera] Inf.[ormacyjnego] sieć terenowa w tam małym okręgu jak Żbik, powinna już być zmontowana. Należy pamiętać, że praca, zlecona w ww rozkazie nie wyczerpuje całości zadań n.[aszego] działu. Wykonanie jej w tak powolnym tempie uniemożliwi podjęcie przewidzianych przez C.[entralę] W.[ywiadu] dalszych zadań. Nadto liczyć się należy również z tym, że okres spokojnej pracy może się skończyć już b.[ardzo] rychło, a przecie w tym właśnie okresie wszystkie nasze zadania muszą być wykonane.

2. Informacje z terenu miasta są niewystarczające. Należy uzupełnić je w myśl schematów zał.[ączonych] do rozkazu z 7.XI.42.

3. Dyslokację należy nanosić nie na planie, wzgl.[ędnie] mapie, lecz na eleacie.

4. Do ważniejszych obiektów, jak np. lotnisko, koszary itd. należy bezwzględnie sporządzić szkie w małej skali.

5. Szczególną uwagę zwrócić na kolejnictwo – b.[ardzo] ważne.

Sprawy org.[anizacyjne]

W pierwszej dekadzie stycznia przyjedzie delegat z Centrali.

Proszę przygotować:

1. kwaterę,
2. dokładne sprawozdanie org.[anizacyjne] i plan pracy,
3. kopię sprawozdań finansowych.

⁴⁶⁶ St. sierż. Stefan Karpiński „Orkan”.

⁴⁶⁷ Okręg Częstochowa.

II. Uwagi szczegółowe.

Ad. A.

1. Gestapo nie posiada jawnych urzędów. Chodzi tu na pewno o Sicherheitspolizei. Bliższe rozpracowanie SP – b.[ardzo] ważne. Trzeba znaleźć konfidenta wśród agentów SP. Obserwacja zewnętrzna nie da tu żadnych wyników, bliższe wskazówki ustnie.
3. [2.] Jakie „Lager” jej podlegają?
4. [3.] Instruktorzy – jakich specjalności? (naszywki na kołnierzach)
7. [4.] Gdzie są ci jeńcy? Czy w tychże koszarach? Liczba jeńców. Skład narodowościowy. Warunki życia. Śmiertelność. Jak często transporty jeńców z i do obozu? Czy jeńcy są zatrudnieni, czym?
8. [5.] Należy rozróżniać żandarmerię od SS i SD (ten ostatni skrót może oznaczać Sicherheitsdienst – korpus specjalny w łonie Sicherheitspolizei albo Sonderdienst – oddziały pomocnicze złożone z miejscowych Volksdeutsche). SS ani SD nie wchodzi nigdy w skład formacji żandarmerii. Rozpoznanie b.[ardzo] łatwe na podstawie umundurowania (patrz „Deutsche Uniformes”). Prosimy o wyjaśnienie.
9. [6.] Co robi ten oddział? Jaką służbę pełni?
10. [7.] Jak wyżej.
11. [8.] Niejasne. Czy to jest żandarmeria, czy też pełni służbę porządkową jako Feldgendarmarie, wzgl.[ędnie] zwykłą służbę np. patrolową? Proszę wyjaśnić.
13. [9.] Proszę scharakteryzować ochotników „polskich”. Ich zachowanie w stosunku do ludności polskiej, w stosunku do Niemców. Czy pełnią służbę na równi z Niemcami czy inną? Nazwiska.
14. [10.] Dane o obozie jeńców jak w p. 7.
15. [11.] Do czego są szkoleni? Do wojska, policji? Nastroje wśród tych Ukraińców. Stosunek do Polaków, do Niemców.
16. [12.] Z formacji miejsc.[owego] garnizonu czy też innych? Ukraińcy – jak wyżej.
17. [13.] Na jakiej podstawie stwierdzono, że jest to kurs oficerski? Gdzie odbywają ćwiczenia? Jak długo ma trwać ten kurs? Skład kursu (rekruci, podoficerowie – skąd).

Ad B.

1. Jak długo trwa kurs? program kursu (ogólnie), wzgl.[ędnie] cel szkolenia (pilotaż, obserw.[acja], łączność). Na jakich maszynach? Do przeprowadzenia wyw.[iadu] desygnować lotnika.

2. Wiek rekrutów, narodowość (wzgl.[ędnie], z jakich prowincji). Na jakim sprzęcie są szkoleni?

Ad. II A.

p. 1, 2, 3, 9 – szkice.

Ad B.

1. Uzupełnić dane wzg. wzoru. Szkic.

2. J.[ak] wyżej. Zawartość – ważne.

C.

p. 2. Elektrownia nie należy do obiektów łączności. Rozpracowanie tego obiektu wg wsk.[azań] kmdta. Zasadniczo potrzebne dane: liczba pracowników Polaków, Niemców. Obrona (...ga uzbrojenia). Jakie org.[anizacje] działają wśród robotników (zwł.[aszcza] komuna). Szkic dokładny uwzgl.[ędniający] zwłaszcza: hale maszyn (turbiny) transformatory wys.[okiego] napięcia, kable, miejsca strzeżone, drogi dojścia, kabel telefoniczny, przeszkody.

D.

1. Orslazaret – ile łóżek, stan rannych, chorych – skąd? D-ctwo nadrzędne tego lazaru[etu]. (Dokąd idą np. raporty miesięczne?)

2. Kandydatki – Niemki? Polki?

F.

1. Szkic lotniska (patrz odp.[owiedni] wzór). Powierzyć lotnikowi bliższe rozpoznanie.

2. Zawartość składów. Kogo obsługują? Zbiornik podziemny pełny czy pusty?

III C

Fabryki rozpracować wg instrukcji przemysłowej.

Źródło: AAN, 207/4, k. 1-2, mps.

*1943, Harmonogram przekazania tury korespondencji referatów:
II przemysłowego oraz III komunikacyjnego do okręgów*

Pisma CSW/II⁴⁶⁸ i CSW/III⁴⁶⁹ – 10.VIII. [19]43 [r.]

Otrzymują

I A ⁴⁷⁰	na skrzynkę	10.VIII. [19]43 [r.]
I B ⁴⁷¹	na skrzynkę	10.VIII. [19]43 [r.]
II ⁴⁷²	przez K[watę] G[łówną]	12.VIII. [19]43 [r.] [na] skrz.[ynkę]
III ⁴⁷³	przez K[watę] G[łówną]	10.VIII. [19]43 [r.] nadane na skrz.[ynkę]
IV ⁴⁷⁴	nie wysłano	
V ⁴⁷⁵	przez K[watę] G[łówną]	20.VIII. [19]43 [r.]
VI ⁴⁷⁶	przez K[watę] G[łówną]	10.VIII. [19]43 [r.] nadane na skrz.[ynkę]
VII ⁴⁷⁷	zabrał kurier z VII	14.VIII. [19]43 [r.] (zaginął kurier)
VIII ⁴⁷⁸		
IX ⁴⁷⁹		
X ⁴⁸⁰	na skrzynkę	9. i 10.VIII.[19]43 [r.]
XI ⁴⁸¹		
XII ⁴⁸²	-, -	10.VIII. [19]43 [r.]

⁴⁶⁸ Referat przemysłowy CSW.

⁴⁶⁹ Referat komunikacyjny CSW.

⁴⁷⁰ Okręg Warszawa-miasto.

⁴⁷¹ Okręgu Warszawa-powiaty (Mazowsze Południe).

⁴⁷² Okręg Mazowsze Północ.

⁴⁷³ Okręg Lublin.

⁴⁷⁴ Okręg Rzeszów.

⁴⁷⁵ Okręg Kielce.

⁴⁷⁶ Okręg Częstochowa.

⁴⁷⁷ Okręg Kraków.

⁴⁷⁸ Okręg Śląsk.

⁴⁷⁹ Okręg Łódź.

⁴⁸⁰ Okręg Poznań.

⁴⁸¹ Okręg Pomorze.

⁴⁸² Okręg Podlasie.

XIII⁴⁸³

XVI⁴⁸⁴

-, -

XVII⁴⁸⁵

XIV⁴⁸⁶ przez K[waterę] G[łówną]

10.VIII. [19]43 [r.] nadane na skrz.[ynkę]

Źródło: AAN, 207/4, k. 35, rkps.

⁴⁸³ Okręg Białystok.

⁴⁸⁴ Okręg Polesie.

⁴⁸⁵ Okręg Wilno.

⁴⁸⁶ Okręg Lwów.

1943 marzec 5, Pismo na temat spraw organizacyjno-budżetowych referatu IV ogólnopolitycznego CSW

IVa⁴⁸⁷

Raport Specjalny
z dnia 5.III.[19]43 [r.]

Dot.[yczy]: spraw organizacyjnych.

Dla należytego funkcjonowania Wydz.[iału] IVa konieczne jest jak najszybsze przydzielenie kilku kolegów – do tego czasu nie może być zakończone stadium organizacji Wydziału.

Dotychczas przez n.[aszą] O.[rganizację] zostało przydzielonych tylko trzech kolegów, z których dwóch objęło funkcje wewn.[ętrznych] specj.[alnych], trzeci sekretarza.

Stanowisko Referenta Głównego zostało powierzone kol.[edze] Sobocie⁴⁸⁸ z Wydz.[iału] IVc⁴⁸⁹ (bez zwolnienia z dotychczasowych funkcji), który do czasu obsadzenia stanowiska Redaktora pełnić będzie również te funkcje.

Z Wydz.[iału] IVc wydelegowany został jeden z pracowników do objęcia funkcji szyfranta.

Dotychczas również traktuje to jako okres przejściowy, Wydz.[iał] IVa korzysta z lokali, maszyn i łączników Wydz.[iału] IVc – Tak samo również Brygada Obserwacyjna Wydz.[iału] IVc pracować będzie (przynajmniej w najbliższym czasie) dla Wydz.[iałem] IV a.

Konieczne więc jest obsadzenie stanowisk: 1) Kierownika Wyw.[iadu] Zewn.[ętrznego], 2) Adiutanta, 3) Ofic.[era] organ.[izacyjnego], 4) Archiwanta

⁴⁸⁷ Referat ogólnopolityczny. CSW

⁴⁸⁸ Bolesław Sobociński (1906–1980), profesor logiki, wykładowca akademicki. Przed wojną należał do tzw. lwowsko-warszawskiej filozoficznej szkoły naukowej. Oficjalnie nie angażował się w pracę polityczną, jednocześnie należał do kierowniczego gremium Organizacji Polskiej. Podczas wojny wchodził w skład najwyższego gremium kierowniczego OP – Komitetu Politycznego, gdzie odpowiadał za obszar wywiadu politycznego. Po wojnie zagrożony aresztowaniem musiał wyjechać z Polski w 1946 r., ostatecznie osiadł w USA.

⁴⁸⁹ Referat żydowsko-komunistyczny CSW.

i ew.[entualnie] 5) jednego łącznika.

W zasięgu własnych możliwości chwilowo nie posiadam odpowiednich kandydatów do objęcia tych funkcji. Dublowanie zaś prac w obu Wydziałach (szczególnie lokali) nie jest wskazane i z uwagi przede wszystkim na bezpieczeństwo musi jak najprędzej nastąpić rozdzielenie.

Jedynie kol.[ega] Sobota może na stałe (bez uszczerbku dla pracy i bez zwiększenia niebezpieczeństwa) pracować w obu Wydziałach. Również przez okres dłuższy Brygada Obserwacyjna pracować będzie mogła także dla Wydz.[iału] IVa.

Na budżecie Wydz.[iału] IVc pozostaje i pozostawać będzie nadal kol.[ega] Sobota (otrzyma dodatek wyrównawczy). Brygada Obserwacyjna również nie obciąży budżetu Wydz.[iału] IVa. Dotychczas w ogóle wydatki Wydz.[iału] IVa pokrywane były z budżetu Wydz.[iału] IVc.

W tym stanie rzeczy budżet Wydz.[działu] IVa. preliminuje następujące (nie uwzględniające ewentualnych wynagrodzeń dla nowo mających być przydzielonych):

1. Lokale	- 500.-
2. Maszynist.[ka]	- 300.-
3. Siła pomoc.[nicza]	- 200.-
(sekret.[arz] arch[iwum])	
4. Mat. piśm.[iennicze]	-100.-
5. Różne i nieprzewidziane	-400.-
6. Inwentarz	-500.-

Razem	-2000.-
-------	---------

(poz.[ycja] 6 – jednorazowo dla założenia archiwum-kartoteki, teczki itp.)

Willy⁴⁹⁰

Źródło: IPN, BU 1569/25, k. 20, mps.

⁴⁹⁰ NN.

1943 marzec 12, Warszawa, Rozkaz o utworzeniu Brygad Śledczych i o ich obsadzie kadrowej (Brygada Śledcza nr III)

dnia 12.III.1943 r.

NSZ

Szefostwo C[entralnej] S[łużby] W[ywiadowczej]

Szef W[ywiadu] Ochr[onnego]⁴⁹¹Okr[ęgu] I⁴⁹²

Rozkaz nr 1

1. Rozkaz D[owód]cy NSZ Szefostwo CSW.

Podaję do wiadomości wyciąg z rozkazu z dnia 28 lutego br. Szefa Centralnej Służby Wywiadu NSZ, w brzmieniu następującym:

1. Utworzenie Brygady Śledczej. Polecam utworzenie z dniem 1 marca 1943 r. przy Szefostwie CSW brygady śledczej, oznaczonej „Brygada Śledcza nr III”. Wykonanie powyższego poruczam kol.[edze] Zdzisławowi⁴⁹³, Szefowi Wywiadu Ochronnego Okręgu nr I.

Oficerowie i podoficerowie oraz szeregowi Brygady Śledczej nr III są jednocześnie członkami Służby Bezpieczeństwa. Jako takim przysługuje im prawo używania w stosunkach służbowych miana żołnierzy Służby Bezpieczeństwa.

2. Kierownictwo BŚ nr III. Dowódcą Brygady Śledczej nr III mianuję kol.[egę] Sosnowskiego Antoniego⁴⁹⁴ i w związku z tym polecam mu przekazanie funkcji oficera inf[ormacji] przy Komendzie Powiatu Warszawa Ziemia Zachód – do rąk komendanta tegoż powiatu lub osoby przezeń wyznaczonej i zameldowania się natychmiast do dyspozycji kol.[egi] Zdzisława. D[owód]ca Brygady Sosnowski podlega bezpośrednio kol.[edze] Zdzisławowi.

3. Obowiązki D[owód]cy Brygady Śledczej nr III. Dowódca Brygady odpowiedzialny jest za całość prac brygady, a więc za poziom wyszkolenia ideowego, wojskowego, technicznego i specjalnego podległych sobie jednostek,

⁴⁹¹ Kontrwywiad.

⁴⁹² Warszawa-miasto.

⁴⁹³ NN.

⁴⁹⁴ Zdzisław Gosk.

czuwa nad pilnym, sumiennym, punktualnym i sprawnym wykonaniem prac i zadań zleconych brygadzie. Poruczone mu zadania d[owód]ca brygady wykonuje przy pomocy i za pośrednictwem przydzielonych czasowo instruktorów, podoficera organizacyjnego, oświatowego i sekcyjnych, zgłasza wnioski w sprawach ewentualnych reorganizacji, mianowania podoficerów brygady, przedkłada wnioski awansowe, mianuje i zwalnia sekcyjnych. Sprawuje kontrolę nad kasą i inwentarzem brygad.

Szef Oddziału II

(-) Hubert

2. Objęcie BŚ nr III.

W wykonaniu powyższego rozkazu obejmuję z dniem dzisiejszym komendę i nadzór nad Brygadą Śledczą nr III.

3. Organizacja BŚ nr III.

Polecam utworzenie spośród członków brygady kilku sekcji w składzie 1/6. W ten sposób powstaną trzy sekcje pełne oraz dwie nieskompletowane. Skompletowanie dwu pozostałych sekcji polecam sekcyjnym i d[owód]cy brygady, w czasie najszybszym. Kol.[ega] Stanisław⁴⁹⁵ – d[owód]ca dwu sekcji – przekaze sekcje niezwłocznie kol.[edze] Sosnowskiemu, sam zaś wraz z inwentarzem sekcji, zamelduje się do mojej dyspozycji.

4. Obsada Brygady.

Podoficerem oświatowym mianuję kol.[egę] Włodzimierza Radlicza⁴⁹⁶.

Na dowódcę pierwszej sekcji wyznaczam kol.[egę] Jerzego Lecha⁴⁹⁷.

[Na dowódcę] drugiej [sekcji wyznaczam kolegę] Bogusława Wysokiego⁴⁹⁸.

[Na dowódcę] trzeciej [sekcji wyznaczam kolegę] Mariana Groma⁴⁹⁹.

⁴⁹⁵ NN.

⁴⁹⁶ NN.

⁴⁹⁷ NN.

⁴⁹⁸ NN.

⁴⁹⁹ NN.

[Na dowódcę] czwartej [sekcji wyznaczam kolegę] Ryszarda Wodnickiego⁵⁰⁰.

[Na dowódcę] piątej [sekcji wyznaczam kolegę] Mieczysława Gruszkowskiego⁵⁰¹.

Dalsza obsada nastąpi w miarę rozszerzania się stanu brygady.

Kol.[ega] Stanisław wraz ze swymi trzema ludźmi pozostaje do mojej specjalnej dyspozycji w grupie informatorów.

Przy brygadzie istnieje sekcja likwidacyjna w składzie 1/3.

Na dowódcę sekcji likwidacyjnej wyznaczam kol.[egę] Edwarda⁵⁰².

Sekcja likwidacyjna podlega bezpośrednio mnie.

5. Zadania Brygady.

Zadanie Brygady, obowiązki szeregowych i podoficerów wyjaśnione zostaną w ramach specjalnych wykładów. Wykonanie powyższego poruczam D[owód]cy Brygady kol. Sosnowskiemu.

(Zdzisław)⁵⁰³

Szef W.[ywiadu] Ochr.[onnego] Okr[ęgu] I

Otrzymują:

Szef O. II CSW – do wiadomości

D-ca Brygady – do wiadomości i wykonania

Podoficer org.[anizacyjny] – do wiadomości i wykonania

D-ca Sekcji likw.[idacyjnej] – do wiadomości i wykonania

Stanisław – do wiadomości i wykonania

D-cy sekcji – do wiadomości i wykonania

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, kopia.

⁵⁰⁰ NN.

⁵⁰¹ NN.

⁵⁰² NN.

⁵⁰³ NN.

1943 listopad 5, Pismo do szefa referatu wojskowego CSW w sprawie utworzenia referatu łączności

CSW/S.

Szef W.I.⁵⁰⁴

W związku z pismem Pana L.96/43 z 1.XI.[19]43 [r.], skierowanym do W.III⁵⁰⁵ wyjaśniam:

1. Referat łączności, jak to w swoim czasie ustnie omówiliśmy, winien być zorganizowany w W.I., co jest zrozumiałe, jeśli się zważy, że w sprawach łączności zainteresowane jest przede wszystkim wojsko, nie zaś komunikacja. Ten ostatni dział zajmuje się jedynie badaniem łączności specjalnej – kolejowej, która, jak wiadomo, służy – zasadniczo – wyłącznie potrzebom ruchu i z innymi rodzajami względnie sieciami łączności się nie wiąże.

2. W odniesieniu do wytycznych, załączonych przy wymienionym wyżej piśmie Pana, uważam za konieczne uzupełnienie ich przez wskazanie konieczności opracowania:

- a) sieci połączeń telekom.[unikacyjnych] – ogólnej (plan),
- b) tras kabli telekom.[unikacyjnych] – dalekosiężnych, biegnących przez nasze ziemie (plany) – możliwie dokładnie ze wskazaniem studzienek kontrolnych i ich zabezpieczenia,
- c) sieci połączeń miejscowych – specjalnych (wojska, policji itp.) – możliwie dokładnie, ze szczególnym uwzględnieniem możliwości – zniszczenia tych połączeń (unieruchomienia sieci), względnie włączenia się.

Uwagi te poczyniłem już zresztą na egzemplarzu, który był poprzednio przesłany przez Pana do W.III i z uwagami Szefa W.III. – Panu zwrócony.

3. Z uwagi na możliwości Pańskiego informatora w dziedzinie kolejnictwa, uważam za wskazane skontaktowanie go z odpowiednim of.[icerem] wyw.[iadu]

⁵⁰⁴ Referat wojskowy CSW, szef kpt./mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze”.

⁵⁰⁵ Referat komunikacyjny CSW.

naszego W.III. który możliwości te wykorzysta. Kontakt nawiązać można przez Józefa.

5.XI.[19]43 [r.]

(-) Hubert

Źródło: IPN, BU 1569/34, k. 23, mps.

1944 styczeń 5, Zapotrzebowanie CSW na prasę konspiracyjną wojskową i polityczną NSZ

M.[iejsce] p.[ostoju] 5.I.[19]44 [r.]

Dąb⁵⁰⁶

Warsztat II⁵⁰⁷

l.dz. 1/44.

Firma Dąb, Warsztat V Fabryki⁵⁰⁸

Z rozkazu Kierownika Warsztatu II podaję zapotrzebowanie na nasze wydawnictwa:

Narodowe Siły Zbrojne ⁵⁰⁹	75
Szaniec ⁵¹⁰	70
Naród i Wojsko ⁵¹¹	75
Załoga ⁵¹²	80
Placówka ⁵¹³	50
P[olska] I[nformacja] P[rasowa] ⁵¹⁴	7

⁵⁰⁶ Kryptonim NSZ.

⁵⁰⁷ Kryptonim CSW NSZ.

⁵⁰⁸ Oddział V łączności dowództwa NSZ.

⁵⁰⁹ „Narodowe Siły Zbrojne” – organ prasowy dowództwa Narodowych Sił Zbrojnych.

⁵¹⁰ „Szaniec” – organ prasowy kierownictwa Obozu Narodowo-Radykalnego.

⁵¹¹ „Naród i Wojsko” – pismo pierwotnie wydawane w ZJ. W NSZ wydawane przez Służbę Oświatowo-Wychowawczą do końca 1943 r. Dystrybucja była prowadzona w dawnych strukturach ZJ.

⁵¹² „Załoga” – pismo wydawane przez kierownictwo Narodowego Ruchu Zawodowego „Załoga”, organizacji robotniczej afiliowanej przy ONR-Grupie „Szańca”.

⁵¹³ „Placówka” – pismo wydawane przez kierownictwo Związku Działaczy Ludowych „Zydel”, organizacji chłopskiej afiliowanej przy ONR-Grupie „Szańca”.

⁵¹⁴ „Polska Informacja Prasowa” – pismo środowiskowe ONR-Grupy „Szańca”

P[ropaganda] C[entralna] ⁵¹⁵	7
Agencja A ⁵¹⁶	6
Odezwy, ulotki, deklaracje	á 70

Kierownik Biura Warsztatu II
(-) Józef Nowiński

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 14, k. 70, mps.

przeznaczone dla działaczy organizacji oraz środowisk i grup afiliowanych.

⁵¹⁵ „Propaganda Centralna” – biuletyn prasowy, zawierający wytyczne kierunków propagandy własnej oraz wyciągi i omówienia artykułów z prasy różnych organizacji.

⁵¹⁶ „Agencja A” – pismo antykomunistyczne wydawane przez Porozumienie Antykomunistyczne „Blok”, kierowane do wydawców prasy konspiracyjnej.

**1944 styczeń 10, Pismo w sprawie przesłania do CSW szyfrów z Wydziału II
Komendy Okręgu Ia (I) Warszawa-miasto**

M.[iejsce] p.[ostoju] 10.I.[19]44 [r.]

Dąb⁵¹⁷

Fabryka-Warsztat II⁵¹⁸

l.dz. 14/44.

Do

II O. I A.⁵¹⁹

W odpowiedzi na pismo z dnia 31.XII.43 proszę o nadesłanie większej ilości szyfrów K-dy [Komendy] Miasta W-wy [Warszawy]⁵²⁰. Posiadanie większej ilości materiału pozwoli na rozszyfrowanie tekstów.

Kierownik Biura Warsztatu II

^aNowiński^a

(-) Nowiński

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 14, k. 71, mps.

⁵¹⁷ Kryptonim NSZ.

⁵¹⁸ Kryptonim CSW.

⁵¹⁹ Wydział II wywiadu Komendy Okręgu Ia (I) Warszawa-miasto.

⁵²⁰ Komenda Okręgu Ia (I) Warszawa-miasto.

^a Odręczny podpis.

*1944 styczeń 13, Prośba do referatu III komunikacyjnego CSW o wykonanie
oznaczeń na mapach*

M.[iejsce] p.[ostoju] 13.I.[19]44 [r.]

CSW/Sekr.

l.dz. 25/44

Do

Warsztatu III⁵²¹ – kol. Bohdan⁵²²

Proszę o wykonanie kopii załączonego planu (CSW/W I⁵²³ – zał. Nr 1 do L.dz. 189/43). Zależy mi bardzo na szybkim wykonaniu oraz wykonaniu o ile możliwe bardziej estetycznym i wyraźnym (granice kraju – granice województw – wybrzeże morskie).

Pozwalam sobie zwrócić się do Kolegi z tą prośbą z tego powodu, iż pracowniczka, która dotychczas wykonywała dla mnie tego rodzaju prace przeszła de facto całkowicie do dyspozycji D.III⁵²⁴ – wobec czego jestem chwilowo w trudnej sytuacji.

(-) Józef

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 14, k. 72, mps.

⁵²¹ Referat komunikacyjny CSW.

⁵²² Por. Mikołaj Gerstof, oficer organizacyjny referatu komunikacyjnego CSW.

⁵²³ Referat wojskowy CSW.

⁵²⁴ Nieznany kryptonim.

1944 styczeń 14, Prośba z CSW do Kierownika Akcji Specjalnej o przesłanie Biuletynu RAK

M.[iejsce] p.[ostoju] 14.I.[19]44 [r.]

Dąb⁵²⁵

Fabryka-Warsztat II⁵²⁶

l.dz. 30/44.

K.[ierownictwo] A.[kcji] S.[pecjalnej]

W związku z otrzymanym Biuletynem RAK-u⁵²⁷:

Zasadniczo Biuletyn ten jest nam znany, technika przesyłania jednak, ze strony wydawców, jest mało sprawna, tak że otrzymujemy materiał nieregularnie, wzgl.[ędnie] z opóźnieniem. Jeżeli zatem Panowie otrzymują biuletyn punktualnie i stale, to będziemy b.[ardzo] zobowiązani za przekazywanie go nam i to w sposób możliwie jak najszybszy.

Kierownik Biura Warsztatu II
(-) Nowiński

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 14, k. 75

⁵²⁵ Kryptonim NSZ.

⁵²⁶ Kryptonim CSW.

⁵²⁷ Biuletyn RAK – pismo wydawane przez podwydział „Antyk” Biura Informacji i Propagandy KG AK, przeznaczone dla gremiów kierowniczych Polski Podziemnej.

1944 luty 8, Pismo szefa CSW do szefa Wydziału II Komendy Okręgu Warszawa-miasto w dotyczące wykonywanych obowiązków

M.[iejsce] p.[ostoju] 8.II.[19]44 [r.]

Dąb⁵²⁸

Fabryka – Warsztat II⁵²⁹

L.dz. 58/44.

Kierownik Warsztatu II – Grab I⁵³⁰.

Zakazuję Panu prowadzenia jakichkolwiek spraw dochodzeniowych lub innych, bez porozumienia ze mną, o ile sprawy te nie wchodzą ściśle w zakres pańskich obowiązków, jako Kierownika Warsztatu II Grabu I.

Wszystkie ewentualne polecenia w tych sprawach proszę kierować do mnie.

Kierownik Warsztatu II
(-) Zawada⁵³¹

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 25, k. 34, mps.

⁵²⁸ Kryptonim NSZ.

⁵²⁹ Kryptonim CSW.

⁵³⁰ Szef Wydziału II Okręgu Ia (I) Warszawa-miasto, kpt. Zygmunt Ojrzyński „Obarski”.

⁵³¹ Włodzimierz Marszewski.

*1944 luty 15, Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu IV
Lwów*

załącznik 1 b do l. 29/44 z dn. 15.II.1944 [r.]

Narodowe Siły Zbrojne
Dowództwo

Dla Okr.[ęgu] IV
Sprawy Służby Wywiadu

Od listopada [19]43 r. kol.[ega] Tadeusz⁵³², Szef W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] S.[ztabu] O.[kręgu] nie tylko nie daje absolutnie żadnego materiału inf.[ormacyjnego], ale nie nadesłał ani jednego, choćby formalnego meldunku do W.[ydziału] II S.[ztabu] G.[łównego].

Z pierwszego – i jedyne – listu, jaki kol.[ega] Tadeusz przesłał do W.[ydziału] II, wkrótce po objęciu swych funkcji, widocznych był jedynie jego pesymizm w ocenie możliwości pomocy, jaką mógłby otrzymać od org.[anizacji] wojsk.[owej], zarówno w dziedzinie finansowej, jak i materiału ludzkiego oraz ewentualnych kontaktów inform.[acyjnych].

Długotrwałe milczenie, jakie nastąpiło po tym liście wskazuje, że kol.[ega] Tadeusz nie pełni należycie, a właściwie nie pełni wcale swoich funkcji. Przy minimalnej nawet pomocy ze strony org.[anizacji] wyszkolony i doświadczony of.[icer] wyw.[iadu] jest w stanie – przy dobrej woli – zebrać pewne materiały, choćby z grubsza obrazujące sytuację i przesłać je do W.[ydziałowi] II S.[ztabu] G.[łównego]. Jeżeli tego uczynić nie może, winien meldować o przyczynach braku inform.[acji].

Niezrozumiałe jest zatem, że Kol.[ega] Kmdt [Komendant] Okr.[ęgu], nie zainteresował się dotychczas bezczynnością swego podwładnego. Z braku rapor-

⁵³² Por. „Tadeusz Halicki” (NN).

tów, które winny być przesyłane do W.[ydziału] II S.[ztabu] G.[łównego] wnosić należy, że także Sztab Okr.[ęgu] nie otrzymuje mat.[eriałów] inf.[ormacyjnych]. Fakt, że sprawa ta nie została dotychczas przez Kmdt [Komendanta] Okr.[ęgu] poruszona w raportach – wskazuje na brak zainteresowania Kol.[egi] Kmdt [Komendanta] dla służby wyw.[iadu], co na tym szczeblu dowodzenia – jest niedopuszczalne.

Kol.[ega] Kmdt [Komendant] w najbliższym raporcie okresowym wyjaśni:

1. Stan organiz.[acji] służby wyw.[iadu],
2. Przyczyny milczenia Szefa W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego], o ile pełni on swe funkcje.
3. Powody własnego milczenia w sprawach wyw.[iadu].

Jeżeli kol.[ega] Tadeusz funkcji swych nie pełni, należy wyjaśnić powody dla których został zwolniony oraz dlaczego K.[omenda] O.[kręgu] nie zameldowała o tym w swoim czasie D-twu [Dowództwu].

W tym wypadku należy niezwłocznie wybrać oficera (w [przypadku] braku ofic.[era] może być pchor. lub nawet cywil) nadającego się pod względem energii, ruchliwości i inteligencji – na Szefa W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego], zapoznać go z posiadanym materiałem instrukcyjnym dotyczącym S.[łużby] W.[ywiadu], a następnie zaś, możliwie najrychlej, przesłać do W.[ydziału] II S.[ztabu] G.[łównego] na przeszkolenie (2–3 dni).

Jeżeli kol.[ega] Tadeusz jest nadal Szefem W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego], winien z najbliższą pocztą przesłać W.[ydziałowi] II S.[ztabu] G.[łównego] raport obrazujący: 1) Wyniki swej dotychczasowej pracy, 2) Stan aparatu S.[łużby] W.[ywiadu] w Okr.[ęgu], 3) Ogólną sytuację na terenie Okr.[ęgu].

Źródło: AAN, 207/4, k. 97, mps.

*1944 luty 15, Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu V
Kielce*

załącznik 1 b do l. 29/44 z dn. 15.II.1944 [r.]

Narodowe Siły Zbrojne
Dowództwo

Dla Okr.[ęgu] V

SPRAWY SŁUŻBY WYWIADU

I. Stan obecny

W.[ydział] Inf.[ormacyjny] S.[ztabu] O.[kręgu] pracuje wzorowo, wykazując wysoki poziom fachowości i energii.

Dzięki wysiłkom Szefa W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] i jego zastępcy, wyniki S.[łużby] W.[ywiadu] są b.[ardzo] dobre, mimo niedostatecznego poparcia tych wysiłków ze strony K.[omendy] O.[kręgu] i K-d [Komend] Pow.[iatów]. Wobec braku nacisków ze strony d-ców [dowódców] na sprawy wywiadu, współpraca S.[łużby] W.[ywiadu] z oddziałami przedstawia się b.[ardzo] słabo. Z drugiej strony Szefowi W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] stawia się zadania, których wobec szczupłości swego aparatu – wykonać nie jest w stanie. Dotyczy to zwłaszcza sprawy opracowania O[rdre] de B[ataille] i dyslokacji npla [nieprzyjaciela] w formie syntetycznej[,] całkowicie skończonej, wobec braku fachowych ofic.[erów] w W.[ydziale] Inf.[ormacyjnym], którym możnaby takie opracowanie powierzyć, praca ta obciąża osobiście Szefa W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego], utrudniając mu wykonywanie właściwych funkcji kierowania i kontrolowania pracy aparatu wyw.[iadowczego].

II. Wskazania

1. W dziedzinie organiz.[acyjnej]

a) Ze strony K.[omendanta] O.[kręgu] winien być położony większy nacisk na sprawy S.[łużby] W.[ywiadu] w stosunku do podwładnych d-tw [dowództw].

Na każdej odprawie K-dtów [Komendantów] Pow.[iatów] należy omówić również sprawy wyw.[iadu]. W tym celu na każdej odprawie musi być obecny Szef W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] lub delegowany przez niego zastępca.

b) Z uwagi na brak dostatecznie rozbudowanego Sztabu w W.[wydziale] Inf.[ormacyjnym], syntetyczne opracowanie materiału wojskowego, dostarczonego przez W.[ydział] Inf.[ormacyjny] należy przerzucić na W.[ydział] III⁵³³ lub też przydzielić odpowiedniego oficera z W.[ydziału] III do W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego]. W każdym zaś wypadku należy położyć nacisk na ścisłą współpracę obu tych wydziałów. W.[ydział] III winien wyznaczyć konkretne zadania W-wi [Wydziałowi] Inf.[ormacyjnemu] na podstawie już posiadanych wiadomości, a to w celu ich uzupełnienia i aktualizacji.

c) Szczególnej uwadze Kol.[egi] K-mdta [Komendanta] Okr.[ęgu] poruczam wprowadzenie w życie wytycznych, zawartych w zał.[ączniku] 1bb, dotyczących organizacji służby inf.[ormacyjnej] i ochronnej w oddziałach.

d) [powinno być: 2.] W dziedzinie pracy S.[łużby] W.[wywiadu]

Szczególny nacisk położyć na wyw.[iad] „K” w myśl instrukcji wyw.[iadu] „K” i ustnych wskazówek Szefa W.[ydziału] II.

Dążyć do wykorzystania w całej pełni możliwości inform.[acyjnych] w tej dziedzinie, reprezentowanych przez wszystkie człony org.[anizacyjne] w szczególności w miastach i ośrodkach przemysłowych.

Źródło: IPN, BU 00231/217, t. 11, k. 53, mps.

*1944 luty 15, Ocena dotychczasowej pracy i zadania dla wywiadu Okręgu VI
Warszawa-powiaty*

załącznik 1 b do l. 29/44 z dn. 15.II.1944 [r.]

Narodowe Siły Zbrojne
Dowództwo

Dla Okr.[ęgu] VI

SPRAWY SŁUŻBY WYWIADU

I. Stan dotychczasowy.

Istniejący dotychczas aparat S.[łużby] W.[ywiadu] nie był należycie zorganizowany. Wyniki pracy – z wyjątkiem wyw.[iadu] „K” w pow.[iatach] zachodnich – b.[ardzo] słabe.

Ujmując ogólnie – postawienie S.[łużby] W.[ywiadu] na odpowiednim poziomie wymaga dużego wkładu pracy i środków finansowych. Jest to tym bardziej niezbędne, że Okręg z uwagi na swe centralne położenie oraz stopień nasycenia zarówno siłami niem.[ieckimi][,] jak i „K” – mieć będzie w chwili decydującej znaczenie nie mniejsze, niż O.[kręg] I⁵³⁴.

Szczególnie słabo przedstawia się org.[anizacja] S.[łużby] W.[ywiadu] w pow.[iatach] prawobrzeżnych oraz pow.[iecie] (Grójec). Powiaty te nie posiadają żadnych placówek wyw.[iadowczych]. Nie są tam nawet wyznaczeni Pow.[iatowi] oficerowie Inf.[ormacyjni]. Inne pow.[iaty] są obsadzone również b.[ardzo] słabo. K-ci [Komendanci] Pow.[iatów] nie rozumieją i nie doceniają potrzeby istnienia sprawnej S.[łużby] W.[ywiadu] i korzyści, jakie daje całej Org.[anizacji] dobry wyw.[iad]. K-tom [Komendantom] Pow.[iatów] wydaje się, że S.[łużba] W.[ywiadu] powinna się zorganizować sama (może wprost przez W.[ydział] II S.[ztabu] G.[łównego]) bez ich pomocy i udziału. Jest to zasadniczy błąd, który należy, na odprawach okresowych – wyraźnie podkreślić i raz na

534

Warszawa-miasto.

zawsze wypełnić.

K-ci [Komendanci] pow.[iatów] odpowiedzialni są za S.[łużbę] W.[ywiadu] na swoim terenie tak samo, jak za inne działy pracy wojsk.[owej], np. wyszkolenie, organizację służb pomocniczych i t.d. Of.[icer] Inf.[ormacyjny] Pow.[iatu] jest służbowo podwładnym K-ta [Komendanta] Pow.[iatu], a fakt, że S.[łużba] W.[ywiadu] pow.[iatu] podlega fachowej kontroli W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] Okr.[ęgu] nie zwalnia K-ta [Komendanta] Pow.[iatu] od odpowiedzialności, podobnie jak istnienie spec.[jalnego] pionu wyszk.[olenia] nie zdejmuje z d-ców [dowódców] jednostek terenowych odpowiedzialności za wyszkolenie oddziałów.

II. Wskazania

W związku ze zmianą na stanowisku Szefa W.[ywiadu] Okręgu należy w chwili obecnej położyć główny nacisk na reorganizację i podciągnięcie aparatu S.[łużby] W.[ywiadu] do stanu, w którym jego praca mogłaby być istotnie wydajna i planowa.

W tym celu należy:

1. Przeznaczyć na S.[łużbę] W.[ywiadu] wyższe, niż dotychczas sumy pieniężne, a to wg prelim.[inarzy] uzgodnionych z Szefem W.[ydziału] II.
2. Ułatwić Szefowi W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] skompletowanie aparatu W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] (Szlaku) przez postawienie do jego dyspozycji odpowiednich ludzi.
3. Wywrzeć nacisk na K-tów [Komendantów] Pow.[iatów] w kierunku żywszego zainteresowania się sprawami wyw.[iadu] zmusić ich do współdziału w organizowaniu S.[łużbę] W.[ywiadu].
4. Przystąpić niezwłocznie do zorganizowania współpracy pomiędzy oddziałami a S.[łużbą] W.[ywiadu] w myśl wytycznych zawartych w zał.[ączniku] 1 bb.
W szczególności pilną jest sprawa zorganizowania sieci K.W.[, a] to w związku z intensywnymi usiłowaniami wywiadu „K” przeniknięcia do naszych szeregów w celach szpiegowsko-dywersyjnych.

Zadanie dla S.[łużby] W.[ywiadu] oraz bliższe wskazówki dotyczące jej prac

otrzyma Kol.[ega] Witold⁵³⁵ bezpośrednio od Szefa W.[ydziału] II.

W związku z włączeniem obwodu Radomskiego do O.[kręgu] VI – Szef W.[ydziału] Inf.[ormacyjnego] Okręgu przeprowadzi inspekcję stanu S.[łużby] W.[ywiadu] w tym Obwodzie i złoży raport pisemny Szefowi W.[ydziału] II w terminie do 15.III.[19]44 [r].

Źródło: IPN, BU 1569/11, k. 27, mps.

⁵³⁵ Kpt./mjr Mieczysław Michałowski.

1944 luty 22, List szefa referatu IV C (żydowsko-komunistycznego), Antoniego Szperlicha „Wróblewskiego” do szefa CSW, mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” w sprawach finansowych i operacyjnych

Może Ty jesteś „cudotwórcą”, ja niestety, czego bardzo żałuję, „cudotwórcą” nie jestem – bez pieniędzy więc nie mogę nic robić – wszyscy wołają o forszę bieżącą i zaległości. O zwrot pożyczek wołają także wierzyciele.

W tych warunkach nie tylko nie można ludzi „dusić” i wydawać zlecenia, lecz trzeba ich nawet unikać, zmyślając różne przeszkody, wyjazdy itp.

Obciążając się znowu udało mi się wytrzasnąć nawet maszynę – za cudze pieniądze (znów obciążam się) robi się maleńki remont – za kilka dni będzie więc można na niej pisać sprawozdania ogólne. Jasne, że żadne materiały policyjne, które mogłyby być przekazane CSW, a więc sprawdzanie i rozpracowanie, nie wpływają – są w robocie, ale jak już zauważyłem przyduszać ludzi nie można. To samo dotyczy agenta od tej radiostacji [fragment nieczytelny] żąda forsy zaległej i na bieżące wydatki – nie ma mu co dać, więc nie można „palić się” do kontaktu mając puste ręce, gdyż może być jakaś gruba nieprzyjemność.

Ludzie muszą z czegoś żyć – czy dowódca tego nie rozumie i członkowie sztabu? Ja sam nie mam z czego opłacać kolegów, którzy za mnie wykonywali robotę w biurze i przez to jestem zaharowany, o 5 rano wstaję, wracam przed wieczorem do domu – dosłownie nie mam nawet kiedy zatelefonować, gdyż pracuję na dalekich peryferiach. Każdą wolną chwilę wykorzystuję na podtrzymanie kontaktów i podtrzymanie najbliższych współpracowników na duchu, żeby chociaż ich nie stracić, [inaczej] w ogóle wszystko przepadnie.

Jeśli chodzi o tę „nieszczęsną” radiostację, to po ostatnich informacjach od agenta oraz wiadomościach płynących z Go [Gestapo] warszawskiego jestem całkowicie pewny, że informacje agenta nie były „lipne”, że natomiast ktoś skutecznie „lipie” Twojemu agentowi (a może on sam), wpływy komuny

w w-wskim [warszawskim] Go [Gestapo] są bardzo duże, [nieczytelny wyraz] w ostatnim czasie wzrosły i wzrastają – ktoś więc sprawę tuszuje, bagatelizuje itp., [nieczytelny wyraz] chronić towarzyszy.

Bądź łaskaw zażądać od swego agenta nazwiska tego „człowieka o niemieckim nazwisku” – nie mów, że wiesz – nazywa się on Szumacher (Schuhmacher). Pomimo zaharowania postaram się w piątek wpaść (ale na krótko) do Profesora⁵³⁶, jeśli będziesz mógł to przyjdź – naprawdę pragnąłbym się z Tobą zobaczyć. Jeśli masz coś forsy to przyslij, bo wszystko się rozlezie.

Wr.[óblewski]

22.II.[19]44 r.

Źródło: AAN, NSZ dopływ, t. 3, k. 619–620, rkps.

⁵³⁶ Bolesław Sobociński (1906–1980), profesor logiki, wykładowca akademicki. Przed wojną należał do tzw. lwowsko-warszawskiej filozoficznej szkoły naukowej. Oficjalnie nie angażował się w pracę polityczną, jednocześnie należał do kierowniczego gremium Organizacji Polskiej. Podczas wojny wchodził w skład najwyższego gremium kierowniczego OP – Komitetu Politycznego, gdzie odpowiadał za obszar wywiadu politycznego. Po wojnie musiał wyjechać z Polski, ostatecznie osiadł w USA.

Wilno, dnia 10.III.[19]44 r.

Melduję na podstawie ustnych instrukcji otrzymanych w Białymstoku od kolegi Zycha⁵³⁷ akcję naszą ograniczyłem do wolnego, lecz systematycznego rozgałęzienia naszej działalności. Obecnie mamy już wszystkie resorty gruntownie obsadzone. Pomimo, że dobór odpowiednich ludzi przedstawia na tych terenach poważne trudności, to jednak wszyscy zaangażowani, przeważnie są fachowcami w swoich dziedzinach, a przy tym zdecydowani są w razie inwazji sowieckiej pozostać na tych terenach, gdyż, jak nas poinformował kol.[ega] Zych, akcja наша rozpocznie się właściwie po zajęciu terenów przez sowietów.

Z powodu tak rozbieżnych zdań kol.[egi] Leona⁵³⁸, kol.[egi] Stacha⁵³⁹ i kol.[egi] Zycha co do naszego stanowiska, działalności i zadania – proszę o jak najbardziej wyczerpujące wyjaśnienie nam: jaka to jest właściwie organizacja, w skład której wchodzi nasza placówka, jaki kierunek polityczny, jakie mamy zadanie, jakie uprawnienia, na jakim etapie znajduje się nasza placówka i jej kierownictwo, czy na terenie Wilna znajduje się bliźniacza placówka i czy możemy się z nią kontaktować, jak mamy się ustosunkować do miejscowych organizacji i z kim będziemy utrzymywali stały kontakt.

Melduję, że pomimo nie posiadania przez nas danych wytycznych, dotyczących naszej pracy, mamy zebrany już dosyć poważny materiał. Oprócz wiadomości ogólnych ze wszystkich działów, które w skrócie przesyłam, posiadamy już szereg planów i szkiców, jak: szczegółowy plan węzła kolejowego Wilna z zaznaczeniem wszystkich nowowprowadzonych zmian i wszystkich obiektów kolejowych – plan mylnego lotniska, położonego w pobliżu lotniska Porubank – dokładne szkice sytuacyjne magazynów amunicyjnych w Jaszunach. Plan lotniska

⁵³⁷ Ppor./kpt. Feliks Mazurek, szef sztabu i wydziału I organizacyjnego Komendy Okręgu XIII Białystok, agent NKWD.

⁵³⁸ NN.

⁵³⁹ NN.

Porubanek i plan fortyfikacji dookoła Wilna w opracowaniu. Oryginały planów, ze względu na swą objętość, przedstawiają dużą trudność w przewiezieniu, więc o ile takowe będą potrzebne, proszę o przysłanie po odbiór specjalnego łącznika.

Równocześnie nadmieniam, że z powodu kompletnego braku kapitału, akcja nasza jest bardzo utrudniona, gdyż w dużo [wielu] wypadkach podejście do sprawy wymaga pewnych kosztów. Uważam również, że wskazanym byłoby opłacenie niektórych agentów ze względu na ich krytyczny stan materialny.

(-) Delfin⁵⁴⁰

Źródło: IPN, BU 1569/87, k. 34, mps.

540

NN.

^aPrzylaszczka^{a541}

Róża

^a *M.[iejsce]p.[ostoju] dnia 14.III. [19]44^a[r.]*

^a*L.dz. 229/44^a*

W odpowiedzi na pisma L.19/44 z dn. 1 lutego 44 i 29/44 [z] 15 lutego 44 zgodnie z oświadczeniem Z. Kłosa⁵⁴² stwierdzam:

1. Raport stanu i O.[rdre] de B.[ataille] za IV kwart[ał] wysłano przy końcu lutego przez delegata Dębu⁵⁴³.
2. Preliminarz budżetowy był stale i regularnie wysyłany przez pracownika p. Dominika⁵⁴⁴, za miesiąc zaś marzec wysłany przez delegata SCN⁵⁴⁵ – to samo dotyczy sprawozdań budżetowych.
3. 19 lutego wysłano wykaz obsady Przylaszczki oraz 12 wniosków awansowych.
4. Szkolenie S.[zkół] P.[odchorążych] P.[iechoty] trwa bez przerwy, ostatnio otrzymały materiał szkoleniowy, co stwierdzone zostało przez p. Wiktora⁵⁴⁶.

⁵⁴¹ ^a Dopisek ręczny.

Kryptonim nowego Okręgu IV (z połączenia w dniu 1 stycznia 1944 r. części Okręgu Rzeszów (nr IV) i Okręgu Lwów (nr XIV).

⁵⁴² „Zbigniew Kłos” por./mjr Wojciech Stefankiewicz, zastępca Komendanta Okręgu.

⁵⁴³ „Dąb” – kryptonim NSZ.

⁵⁴⁴ NN.

⁵⁴⁵ SCN – Służba Cywilna Narodu.

⁵⁴⁶ Por./mjr Wiktor Radziszewski „Wiktor” – zastępca szefa I Oddziału (Organizacyjnego) Dowództwa NSZ.

5. Skrzynka przeniesiona, wskazówki u oddawcy pisma.

„Pr.[oszę] o wyjaśn.[ienia] Z^{a547}

z r. Administratora⁵⁴⁸

Kierownik Fabryki⁵⁴⁹

F. Sulima⁵⁵⁰

AAN, 203/III-127, k. 139, mps.

⁵⁴⁷ „Zawada” – Włodzimierz Marszewski, szef Centrali Służby Wywiadu.

⁵⁴⁸ „Administrator” – kryptonim Komendanta Okręgu.

⁵⁴⁹ „Fabryka” – kryptonim Sztabu.

⁵⁵⁰ „F. Sulima” (NN) – szef sztabu Okręgu Lwów.

1944 marzec 14, Meldunek komendanta Okręgu i szefa Oddziału II Okręgu VIII (Częstochowa) o stanie sił własnych i nieprzyjaciela

M.[iejsce] p.[ostoju], dn. 14.III.1944 r.

DĄB⁵⁵¹

GRAB VIII⁵⁵²

Warsztat II⁵⁵³

L.dz.36/II/44

Firma Dąb – Warsztat II
w miejscu postoju

Przy niniejszym przesyłam do Warsztatu II przy Firmie Dąb O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela] i naszych oddziałów⁵⁵⁴.

Jednocześnie melduję, że w zestawieniu tym brak danych z terenu Śląska, ponieważ do tego czasu nie otrzymałem jeszcze kontaktów. Praca moja obejmuje więc tylko teren Orzecha A⁵⁵⁵, przy czym melduję, że i tu napotykam na ogromne trudności, a to ze względu na przykre wewnętrzne stosunki (dwie komendy) i zupełny brak funduszków.

Kierownik Fabryki

Kierownik Warsztatu II

Grab VIII

przy Fabr.[yce] Grab VIII

^aKarski^a

^aStach Częstochowski^a

⁵⁵¹ Kryptonim NSZ.

⁵⁵² Okręg Częstochowa.

⁵⁵³ Kryptonim Wydziału II.

⁵⁵⁴ Brak załącznika.

⁵⁵⁵ Kryptonim Inspektoratu (Obwodu).

Karski Bronisław⁵⁵⁶

Stach Częstochowski⁵⁵⁷

zał. 1

meldunek

^aWidziałem

[Podpis nieczytelny]^a

Źródło: IPN, BU 1569/98, k. 22, mps.

⁵⁵⁶ Por./mjr Bronisław Karczewski.

⁵⁵⁷ Ppor./kpt. Stanisław Żak.

1944 marzec 23, Pismo przewodnie szefa Wydziału II Komendy Okręgu XIII (Białystok) do komendantów powiatów w sprawie udzielania pomocy dla pionu wywiadu

Grab XIII

M.[iejsce] p.[ostoju] 23.III.[19]44 r.

Warsztat II

Do Panów Administratorów⁵⁵⁸ Jaworów⁵⁵⁹.

Proszę Panów Administratorów w miarę potrzeby udzielania pomocy Kierownikom Warsztatów II na terenach Pańskich Jaworów w wykonaniu rozkazu Nr 1/44 w oznaczonym terminie oraz o wzmożeniu intensywności pracy warsztatów II.

Kierownik Warsztatu II

(-) Kamień⁵⁶⁰

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

⁵⁵⁸ Administrator – kryptonim Komendanta.

⁵⁵⁹ Jawor – kryptonim Powiatu NSZ.

⁵⁶⁰ Kpr. pchor./ppor. Roman Żadziłko.

Grab XIII⁵⁶¹

M.[miejsce] p.[ostaju], 23.III.1944 r.

Warsztat⁵⁶² II

Rozkaz Nr 1/44

Polecam PP. Kierownikom Warsztatów II Jaworów⁵⁶³ do dnia 8.IV.[19]44 [r.] podać dane dotyczące stanu liczbowego Warsztatu II na terenie Jaworu według następującego schematu:

- a) ilość ludzi w sekcji wywiadu wojskowego,
- b) “ “ “ “ “ komunikacyjnego,
- c) “ “ “ “ “ przemysłowego,
- d) “ “ “ “ “ ochronnego (kontrwywiadu),
- e) “ “ “ “ “ „K”⁵⁶⁴.

O ile Warsztat II na terenie Jaworu nie odpowiada powyższemu schematowi, zarządzam w jak najszybszym czasie rozdzielenie na powyżej wymienioną sekcję.

Ilościowo obsada każdej z poszczególnych sekcji pozostaje, w zależności od wymagań miejscowych, do dyspozycji PP.

Każdy z wywiadowców, niezależnie od swoich zadań specjalnych, obowiązany jest podawać informacje dotyczące punktów d) i a).

W wyznaczonym wyżej terminie poszczególne sekcje, za wyjątkiem komunika-

⁵⁶¹ Okręg Białystok.

⁵⁶² Wydział sztabu.

⁵⁶³ Jawor – kryptonim Powiatu.

⁵⁶⁴ Komunistyczny.

cyjnej, udziela odpowiedzi na pytania wg załącznika Nr 1.

Kierownik Warsztatu II

(-) Kamień⁵⁶⁵

Rozdzielnik

P. Administrator Grabu XIII – przedstawiam 1 egz.

Kierownicy Warsztatów II Jaworów 8 “

Archiwum 1 “

Razem 10 “

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

⁵⁶⁵ Kpr. pchor./ppor. Roman Żadziłko.

*1944 maj 16, Wytyczne CSW dotyczące pracy wywiadowczej dla szefa wydziału
II Okręgu XVI Wilno*

Dąb⁵⁶⁶

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 16.V.[19]44 r.

Fabryka – Warsztat II⁵⁶⁷

L. dz. 191/44

Kierownik Warsztatu II – Grab XVI⁵⁶⁸

W związku z nadesłanym materiałem, proszę o stosowanie w dalszej pracy następujących wytycznych:

1) Starać się ustalić w ogólnych zarysach stan siły żywej npl. [nieprzyjaciela] na swoim terenie. Ustalić jakiej Wielkie jednostki stoją na terenie Grab XVI oraz jakie jednostki terytorialne stoją na tym terenie (podlegające OFK!⁵⁶⁹). Ustalić lotniska na swoim terenie, siłę obrony p.[rzeciw]lotniczej oraz siłę lotnictwa i ich sztaby.

Ustalić zależność (podległość) poszczególnych jednostek WH⁵⁷⁰ i WL⁵⁷¹ [LW] oraz policji od Dowództw. Przy ustalaniu sił npl. [nieprzyjaciela] stosować się do przesłanych już instrukcji.

2) Analogicznie jak w punkcie 1 ustalić: siły npl. [nieprzyjaciela] sowiecko-komunistyczne, podając: większe skupienie oddz.[iałów] dywersyjnych w terenie, bazy (rejon), w których grupują się większe ilości oddziałów dywersyjnych, ich uzbrojenie i wyposażenie, uwzględniając podział na sowieckie i miej-

⁵⁶⁶ Kryptonim NSZ.

⁵⁶⁷ Wydział II wywiad Dowództwa NSZ.

⁵⁶⁸ Okręg XVI Wilno.

⁵⁶⁹ Wyższe Dowództwo Polowe.

⁵⁷⁰ Wehrmacht.

⁵⁷¹ Luftwaffe.

scowe. Intensywnie dążyć do ustalenia ośrodków dyspozycyjnych, które bądź to kierują akcją partyzancką, bądź też służą jako bazy zaopatrzeniowe, łączności, politycznych ośrodków propagandowych, placówek sowieckiego wywiadu itp.

3) Jeżeli brak personelu i środków – można w tym okresie zaniedbać sprawy dotyczące przemysłu i gospodarki – jako w tej chwili mniej aktualne.

4) W zakresie zagadnień komunikacyjnych – nie nadsyłać pl[a]nów, które zajmują dużo miejsca, natomiast opisać zwięźle, lecz treściwie wszystkie nowo wybudowane urządzenia na kolejach i drogach od 1939 r. (rampy kolejowe, nowe tory, zmiana sygnalizacji, mosty, nowe odcinki szos).

5) Wszystkie zagadnienia „K” rozpracować zgodnie z instrukcją przeciw „K”, przesłaną w swoim czasie. Kładę specjalny nacisk na jak najszybsze rozbudowanie tej gałęzi wywiadu oraz możliwie szybkie nadsyłanie raportów z tego działu. Celem zaoszczędzenia na objętości przesyłanych materiałów proszę nie przysyłać spraw personalnych już rozszyfrowanych działaczy, lecz podać krótko: nazwisko, pseudonim, stanowisko obecnie zajmowane. Szerzej omówić działalność tych komórek, które zostały rozszyfrowane. Ustalić zamiary na bliższą i dalszą przyszłość i informować, co z tych zamierzeń wykonano.

6) Działalność Niemców i Polaków na usługach niem.[ieckich] prowadzić u siebie na kartotekach, do CSW meldować tylko nazwiska osób niebezpiecznych i podejrzanych, szczególnie tych, którzy z tytułu swego stanowiska i kontaktów mogliby być niebezpieczni na innych terenach. Sprawa wsyp i aresztowań – krótko, podając (szyfrem) kogo dotyczy, jakie kręgi zatoczyła, czy ma tendencję do rozszerzania się i kto sygnął.

W sprawie szyfru proszę porozumieć się z naszym przedstawicielem w Białymstoku.

7) Wszelkie inne informacje o charakterze politycznym lub organizacji polskich podawać szyfrem.

8) Przesyłając raport ze swego terenu, starać się wyeliminować wszelki zbędny balast, który może być b.[ardzo] ważny dla naszych władz miejscowych, a podawać tylko to, co obchodzi sztab i D-two [Dowództwo]. Stosując się do powyższych wytycznych uniknie się przewożenia nadmiaru materiału, należy pisać tak wyraźnie, by zawsze informowany wiedział to, co mu chce do wiadomości podać informujący. Dla zwięzłości nie poświęcać jasności treści.

9) Bolączki organizacyjne, braki i życzenia przedstawiać bądź to na piśmie, bądź też drogą pośrednią przez Grab XIII⁵⁷².

Kierownik Warsztatu II
(-) Zawada⁵⁷³

Źródło: AAN, 207/4, k. 121–122, mps.

⁵⁷² Kryptonim Okręgu XIII Białystok.

⁵⁷³ Włodzimierz Marszewski.

*1944 czerwiec 9. Rozkaz Specjalny komendanta Okręgu XII (Podlasie)
w sprawie organizacji poczty dla meldunków wywiadowczych*

NARODOWE SIŁY ZBROJNE

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 9.VI.[19]44 r.

KOMENDA OKRĘGU NR XII

L.dz. 42/F-ka⁵⁷⁴/44.

według rozdzielnika Nr 2.

SS⁵⁷⁵ Szef Wydz.[iału] II K.O.

Rozkaz Specjalny.

I. Poczta dla Wydziału II.

Stwierdziłem, że materiały przeznaczone dla Wydziału II, a przesyłane przez ogólną sieć łączności dochodzą do Wydziału II częstokroć z dużym opóźnieniem. Dla uniknięcia w przyszłości podobnych wypadków zarządzam:

1. Wszelkie materiały inf.[ormacyjne] oraz korespondencję służbową w sprawach resortowych służby inf.[ormacyjnej] należy przysyłać bezpośrednio na skrzynkę podaną przez Szefa Wydziału II Kom.[endy] Okr.[ęgu].

2. W wypadku jeśli K.[omendy] P.[owiatowe] nie otrzymały dotychczas skrzynki Szefa Wydz.[iału] II K.O., należy korespondencję zostawić na skrzynce ogólnej w dwóch kopertach, na zewnętrznej kopercie należy umieścić napis: „Komenda Okręgu W. II” – na wewnętrznej: „W. II” oraz określić rodzaj korespondencji celem wpisania do dziennika kancelarii ogólnej, np. Raport okresowy K.P. 7 (W.II za 1-15.VI./44) z dn. 15.VI.44 r. L.dz. 75/44, albo: Pismo K.P. 1 do Kier. W.II K.O. L.dz.... z dn. w sprawie....

Na kopercie wewnętrznej należy notować datę wysłania. Kancelaria Ogólna na tejsze kopercie odnotuje datę otrzymania oraz datę wysłania do W.II.

⁵⁷⁴ Fabryka – kryptonim Sztabu.

⁵⁷⁵ Szef Sztabu.

II. Zwracam się do wszystkich Kierowników Wydz.[iałów] II z apelem uintensywnienia wysiłków w kierunku zbierania informacji, zorganizowania sobie zwartej i sprężystej sieci i szybkiej, niezawodnej łączności.

Proszę o zwrócenie uwagi na dyscyplinę terminowego meldowania oraz jak najszybszego dostarczania informacji do Wydz.[iału] II K.O.

Niedopuszczalnym jest nieodpowiadanie na rozkazy i meldunki.

W razie niemożności wykonania zleconego zadania należy swemu przełożonemu wydającego zlecenie niezwłocznie zameldować o niemożności wykonania zadania lub niemożności wykonania zadania w nakazanym terminie.

Na tym odcinku pracy oczekuję od Panów Szefów Wydz.[iałów] II największego wysiłku osobistego i zdopingowania swoich organów wykonawczych do intensywnej pracy.

Będę bezwzględnie wymagał zachowania pełnej dyscypliny w korespondencji i dotrzymywania podanych terminów.

Jednocześnie szefowie Wydz.[iałów] II K.[omend] P.[owiatowych] nadeślą w terminie do 20 b.m. następujące dane:

1. Jakie działy służby wyw.[iadu] są obsadzone dobrze i dają zadowalające informacje.
2. Jakie działy funkcjonują źle.
3. Wnioski zmierzające do usprawnienia i równomiernej rozbudowy wszystkich działów służby wywiadowczej.

KOMENDANT OKRĘGU XII

(-) Sokół⁵⁷⁶

Źródło: IPN, 0227/526, t. 5, k. 102, mps.

*Brak daty [1944], Sprawozdanie z inspekcji wywiadu Okręgu I
Warszawa-miasto*

Załącz. N. 2 do sprawozdania z wyników
inspekcji O.[okręgu] I

Wywiad i kontrwywiad

Dotyczy K[omendy] O.[okręgu].

A. Stan faktyczny.

1) Organizacja wywiadu i kontrwywiadu.

Szef – kpt. Obarski Tadeusz r.[ok] ur.[odzenia] 1903⁵⁷⁷

ostatni awans 1.I.[19]32 [r.], [awanse] w konsp.[iracji] – 11.XI.[19]41 [r.]

por.: 15.VIII.[19]42 [r.] – kpt.[.] w [19]39 r. Sąd Polowy 7 Brygady Kaw.[alerii]

praca w org.[anizacji:] do lipca [19]40 [r.] – w obozie jeńców 8 i 9

VIII.[19]40 [r.] – ZJ – szef wydz.[iału] II K.[omendy] O.[okręgu]

I A

1 of.[icer] zaw.[odowy] (1 kobieta – por. z r. 20⁵⁷⁸), 4 pchor., 10 szereg.

Wywiad – ref.[erat] taktyczny

- “ przemysłowy
- “ komunikacyjny

KW – ref.[erat] ogólny

- “ K.[omunistyczny]
- “ Kb. (komórka bezpieczeństwa)
- “ komórka więzienna

2) Poszczególne działy wywiadu – stopień prowadzenia ochrony.

Wywiad z powodu braku funduszy nie jest w stanie należycie rozwinąć swej działalności i ulokować ludzi w czułych pktach [punktach] npla [nieprzyjaciela].

⁵⁷⁷ Kpt. Zygmunt Ojczyński „Obarski” (1903–1953), przed wojną prokurator w Białymstoku, szef wywiadu ZJ i NSZ w Okręgu Warszawa-miasto, kierownik Ekspozytury Urzędu Śledczego PKB w Warszawie. Po wojnie stracony przez komunistów.

⁵⁷⁸ Por. Zofia Czechowska „Zygmus Rydz” (1896–?), od 1942 r. w wywiadzie NSZ. Podczas Powstania Warszawskiego z polecenia wywiadu wstąpiła do Polskiej Armii Ludowej.

Wywiad – referat wojskowy – por. zaw.[odowy] O. II – rozpracowuje siłę żywą npla [nieprzyjaciela], magazyny, broń panc.[erną] i lotn.[ictwo],
– referat przemysłowy – zbiera wszystkie dane o przemyśle woj.[ennym] i pracującym dla wojska – dane przekazywane są do Centrali,
– referat komunikacyjny – komórka inżynierów i sieć kolejarzy:
kom.[órka] inż.[ynierów] – rozpracowuje stan taborów, urządzenia dworcowe, sieci – dane idą do Centrali,
kom.[órka] kolejarzy – zbiera dane o ruchu transportów, nośność węzłów, prze-
lotność – dane do Centrali.

Kontrwywiad – ref.[erat] ogólny – zbiera dane dotyczące wszystkich organizacji Niepodległościowych,
– ref.[erat] K.[omunistyczny] – rozpracowuje dział cyw.[ilny] i organizac.[yjno]/propagandowy i wojsk.[owy],
- ref.[erat] Kb. [Komórka bezpieczeństwa] – zajmuje się wywiadem własnych ludzi, bezpieczeństwem lokali i pracy poszczególnych komórek oraz rozpracowuje G.[estapo] i II niem.[iecką] (wywiad – 2F i kontrwywiad 3F z wtyczkami własnymi)⁵⁷⁹, rozpracowuje sieć agentów i konfidentów G.[estapo], a materiały przekazuje do Sądu KG,
– komórka więzienna – zajmuje się zbieraniem inf.[ormacji] z więzień (10), 11, 12.

3) Wyniki pracy:

a) O.[rdre] de B.[ataille] ogólne:

Rozpracowanie sztabów bardzo utrudnione, z braku mat.[eriału] ludzkiego, który by można opłacać. Są tylko 2 wtyczki, które częściowo dostarczają dane o zamierzeniach sztabu.

b) O.[rdre] de B.[ataille] nieprzyjaciela: Dyslokacyjnie i liczbowo rozpracowane w stopniu niezadawalającym. Zasadniczą jest rzeczą dotychczasowe niewykorzystanie Konrada II⁵⁸⁰ i brak wykorzystania oddziałów, na które

⁵⁷⁹ Abwehrstelle – niemiecki wywiad wojskowy.

⁵⁸⁰ NN.

przede wszystkim, zwłaszcza w obecnych warunkach, może opierać się wywiad wojskowy jako wywiad taktyczny. Kwestia wartości bojowej, wyszkolenie i morale żołn.[ierzy] – nie rozpracowane z powodu częstych zmian oddziałów. Szczegółowy stan podany raportem z dn. 4.X.[19]43 [r.] do Centrali.

c) O.[rdre] de B.[ataille] komuny:

1. Gwardia Ludowa – stan ogólny w mieście około 4000 ludzi, zaopatrzenie w broń dobre – duże ilości pieniędzy.

Większe skupiska – 13, 14. Sztab Gw. [Główny] urzęduje w miejscowościach podmiejskich – obecnie 6. Organizacja wojskowa podobna do naszej.

Przy sztabie gł.[ównym] – centrala NKWD, przy okręgach i dzielnicach – komórki wykonawcze. Spisy działaczy poli[ty]ków niepodl.[egłościowych] z adresami i fotogr.[afiami] – przeznaczonych do zlikwidowania w okresie przejściowym.

Nazwisko Szefa Centrali NKWD – znane.

2. Dział organizacyjno-propagandowy – mniej znany.

Rezultaty uchwał, zarządzeń, posunięć – znane.

4) Inne dane wywiadu i kontrwywiadu.

Przy KW istnieje specjalna komórka. Skład 46 osób. Praca bardzo wydajna. Sieć agentów, konfidentów dobrze rozpracowana, których przedstawia się do likwidacji. Daje faktyczną [...] pracy organizacyjnej i zbiera informacje o własnych ludziach.

B. Uwagi i wnioski.

1) Do wywiadu zaangażować kilku fachowców, którzy by dali dane o nplu [nieprzyjacielu]. Potrzebna większa ilość gotówki.

2) W dziale KW – obsada i wtyczki są bardzo dobre. Wiadomości lojalnie przekazuje się innym organizacjom niepodl.[egłościowym].

Dotyczy K[omendy] D[zielnicy] 1⁵⁸¹

Prymitywne i niezupełne dane o nplu [nieprzyjacielu], nie dające jasnego i pełnego obrazu O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela]. Mało śledzone zmiany, brakuje numerów nazw jednostek, stanów ludzi i uzbrojenia. O komunie tylko ogólne pojęcie. Kontrwywiad nieorganizowany.

Dotyczy K[omendy] D[zielnicy] 2⁵⁸²

O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela] nie ma. Ustalenie danych o nplu [nieprzyjacielu] rozpoczęto od składów, magazynów, parków [maszynowych]. Nie wykorzystano odpowiednio dotąd Konrada II, zcy [zastępcy] ofic.[era] inf.[ormacyjnego], który jeśli nie od razu, to z czasem może dać całkowite O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela] w 1 i może na bliższe okolice. O komunie tylko ogólne pojęcie. Kontrwywiad nieorganizowany.

Dotyczy K[omendy] D[zielnicy] 3⁵⁸³

Bardzo niezłe zasadnicze opracowanie O.[rdre] de B.[ataille]. Było ono zasługą poprzedniego ofic.[era] inf.[ormacyjnego] (bosmanmata), który ze względów etycznych natury prywatnej nie mógł być więcej tolerowany. Powyższe O.[rdre] de B.[ataille] daje w ogólności możliwość dalszej pracy wywiadu oraz podstawy do właściwej koncepcji taktycznej. O komunie zawsze bliższe dane. Szpitale wojskowe otrzymały broń. Są źródła wywiadu do wszystkich fabryk na 2. Kontrwywiad słabo zorganizowany.

Dotyczy K[omendy] D[zielnicy] 4⁵⁸⁴

Dane wywiadu przeciętne, nie zamknięte w pełne, wyraźne O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela]. Na terenie powiatu obóz koncentracyjny dla włoskich ofic.[erów] (około 200) w 3, ewakuowane grupy (żand.[armów], kol.[ejarzy]

⁵⁸¹ Dzielnica Warszawa Południe – rejon Warszawy lewobrzeżnej na południe od Alei Jerozolimskich.

⁵⁸² Dzielnica Warszawa Północ – rejon Warszawy lewobrzeżnej na północ od Alei Jerozolimskich.

⁵⁸³ Dzielnica Warszawa Praga – rejon Warszawy prawobrzeżnej.

⁵⁸⁴ Powinno być Komendy Powiatu 4 – powiat wschodni Rembertów.

z rodzinami, zgłodniałych i zbiedzonych ze wschodu). Powiat nic nie wie o dy-
onie [dywizjonie] art.[ylerii] w 4 kontrwywiad niezorganizowany.

Dotyczy K[omendy] P[owiatu] 5⁵⁸⁵

O.[rdre] de B.[ataille] npla [nieprzyjaciela] zestawione prymitywnie, bez nume-
rów i nazw jednostek. 5 przestał wyrabiać kompletne czołgi. Komuna dość znaną
w 6 i 5. Kontrwywiad niezorganizowany.

Uwagi i wnioski dotyczące kierownictwa ze strony K[omendy] O[kręgu]
w odniesieniu do KD-KP.

Poważne braki:

- 1) w skoordynowaniu pracy W. i Kw.
- 2) w przechodzeniu do porządku dziennego względnie w niebadaniu
przez K.[omendy] O[kręgu] wyników pracy w zakresie O.[rdre] de B.[atail-
le] niem.[ieckiego] i kom.[unistycznego]. Dane ujęte w O.[rdre] de B.[ataille]
niem.[ieckim] są bardzo rozbieżne i daleko niepełne.

Źródło: IPN, BU 0644/430 t. 2, k. 54-56, mps.

1944 grudzień 15, Uwagi do pracy służby wywiadu na terenie Okręgu XII Podlasie

M.[iejsce] p.[ostoju] 15.XII.[19]43 [r.]

Fabryka F-my Lew

Warsztat II⁵⁸⁶

Majątek Renifer⁵⁸⁷.

Kierownik Akwizycji⁵⁸⁸.

Potwierdzam odbiór Raportów od 15–31.X., 1–15.XI., 15–30.XI.[19]43 [r.]

Otrzymany materiał oceniam jako dobry. Wymaga on jednak pogłębienia i usystematyzowania, co, mam nadzieję nastąpi w raportach najbliższych (bliższe uwagi w załączeniu.)

Jako najpilniejsze zadanie w chwili obecnej dla Pana, stawiam opanowanie swą siecią całego terenu powierzonego Panu. Niewykonanie tego uniemożliwi Panu uchwycenie pełnego obrazu sytuacji, a uzyskanie takiego obrazu jest wszak celem naszej pracy.

Przypominam, że przed rozpoczęciem pracy na nowym stanowisku miał Pan przyjechać na krótkie przeszkolenie. Omówienie z Panem szeregu spraw, przede wszystkim zaś – organizacji i sieci – uważam nadal za niezbędne.

Przed wyjazdem proszę dokładnie przestudiować wszystkie nasze instrukcje dotyczące Akwizycji.

W razie istnienia przeszkód uniemożliwiających przyjazd, proszę zawiadomić mnie o tym najbliższą pocztą.

⁵⁸⁶ Wydział II Dowództwa NSZ

⁵⁸⁷ Okręg XII Podlasie.

⁵⁸⁸ Por./kpt. Karol Sęk „Rolka”, szef wydziału II KO XII Podlasie.

Sklep, w którym Pan zostawiał towar dotychczas, jest nieczynny. Może Pan skomunikować się ze mną drogą ogólną, którą wskaże Panu Administracja Majątku.

Zwracam uwagę z całym naciskiem na konieczność regularnego dostarczania towaru. Sposób przesyłania ustali Pański łącznik z p. Nowickim⁵⁸⁹.

Pełnomocnik Warsztatu II⁵⁹⁰

Źródło: AAN, 207/4, k. 72, mps.

⁵⁸⁹ Powinno być „Nowińskim”. Ppor. Jarosław Paszyński „Józef Nowiński”, szef sekretariatu CSW.

⁵⁹⁰ Szef CSW, por./mjr Witold Gostomski „Hubert”.

Dokumenty

Sprawy osobowe

1943 kwiecień 19, Warszawa, Rozkaz organizacyjny Komendanta Okręgu IA (Warszawa-miasto) mjr. Mieczysława Osmólskiego „Mikołaja Kozłowskiego”

Janusz⁵⁹¹

M[iejsce] p[ostoju], dn. 19.IV.1943 r.

L.dz. 2/43

Rozkaz

1. Przeniesienia:

Z dniem dzisiejszym przenoszę:

Kpt. Cezarego Wąsika⁵⁹² z Wydziału II Sztabu KO do Szkoły Podchorążych Piechoty na dowódcę II Batalionu SPP⁵⁹³.

Por. Czesława⁵⁹⁴ z Komendy Dzielnicy 2 do Szkoły Podchorążych Piechoty na dowódcę Kompanii.

Por. Jerzego⁵⁹⁵ dowódcę I Baonu KD⁵⁹⁶ 1 do dyspozycji IZZ⁵⁹⁷.

2. Pochwały:

Udzielam pochwały Komendantowi Dzielnicy Józefowi Szczerbińskiemu⁵⁹⁸ za precyzyjne przygotowanie i sprawne wykonanie dwóch zleconych mu zadań, które wykonał przy pomocy wydzielonej jednostki podległych mu oddziałów, przyczyniając się do usprawnienia życia konspiracyjnego Okręgu i jego bezpieczeństwa.

⁵⁹¹ Okresowy kryptonim Okręgu IA (I–Warszawa)

⁵⁹² Kpt./mjr Stanisław Kobordo.

⁵⁹³ Szkoła Podchorążych Piechoty.

⁵⁹⁴ NN.

⁵⁹⁵ NN.

⁵⁹⁶ KD – Komenda Dzielnicy (Powiatu). Dzielnicą 1 obejmowała teren lewobrzeżnej Warszawy na południe od al. Jerozolimskich

⁵⁹⁷ Inspektorat Ziemi Zachodnich.

⁵⁹⁸ Ppor./rtm. Józef Cybulski.

Udzielam pochwały członkom oddziału wydzielonego, który przeprowadził wyżej wspomniane akcje, za wykazanie gotowości bojowej, inicjatywy, odwagi i wzorową dyscyplinę.

Udzielam pochwały śp. kpr. podch[orążemu] J.7⁵⁹⁹, sierż. J.⁶⁰⁰, plut. J.13⁶⁰¹ i kol. Hance⁶⁰², którzy uwolnili kolegę kpr. podch[orążego] S.⁶⁰³ z więzienia, skazanego na śmierć.

Sierż. J. i plut. J.13 dopuszczam jako posiadających cenzus naukowy do egzaminu na podchorążych.

Udzielam pochwały Stanisławowi Sokołowskiemu⁶⁰⁴ dowódcy I Baonu SPP [Szkoly Podchorążych Piechoty] za szybkie i sprawne zorganizowanie batalionu według udzielonych rozkazów i instrukcji oraz za wzorowe i sprężyste dowodzenie tym batalionem.

3. Życzenia:

Wszystkim podległym mi oficerom, podchorążym, podoficerom i szeregowcom, którzy mimo prób rozbicia zwartości organizacyjnej NSZ przez PZP wykazali wzorową, żołnierską dyscyplinę, doceniali ważność istnienia o wyraźnie wytyczonych celach naszej ideowej organizacji żołnierskiej, w której nie ordery, nie gwiazdki, nie rządowe pieniądze są bodźcami do pracy, ale poczucie obowiązku względem narodu, za pracę dotychczasową – dziękuję w imieniu

⁵⁹⁹ NN.

⁶⁰⁰ NN.

⁶⁰¹ Julian Czerwiakowski, „J 13”, „Tarnowski” (1911–1953), szef komórki obserwacyjnej wydziału II KO NSZ Warszawa-miasto. Po wojnie zamordowany przez komunistów.

⁶⁰² NN.

⁶⁰³ Kpr. pchor./ppor. „Stasiak”, „Stanisław Konopnicki”, „Edward” (NN), (1916–1944) żołnierz wywiadu ZJ i NSZ. Studiował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie związał się z ONR. W czasie wojny organizował sieć wywiadowczą „Zachód” ZJ. W NSZ w bezpośredniej dyspozycji szefa CSW. Brał udział w uwolnieniu Zofii Kossak-Szczuckiej z KL Auschwitz.

⁶⁰⁴ Pchor./por. Stanisław Salski „Sokołowski” (1913–1989), żołnierz ZJ i NSZ, dowódca I batalionu Centrum Wyszkozenia Szkoły Podchorążych Piechoty w Warszawie.

Służby – a w związku z nadchodzącymi świętami Wielkiej Nocy – życzę dalszej owocnej i wytrwałej pracy, której wynikiem będzie nasz najświętszy cel: Wielka, Potężna i Narodowa Polska.

Odczytać we wszystkich jednostkach.

Komendant Okręgu

(-) Kozłowski⁶⁰⁵

Przedstawiam Sobieskiemu⁶⁰⁶

Otrzymują:

Komendanci Dzielnic 1, 2⁶⁰⁷, 3⁶⁰⁸

Komendanci Wojskowi Powiatów 4⁶⁰⁹, 5⁶¹⁰

Szefowie Oddziałów II, III, IV

Szef Lotnictwa

Szef Łączności

Szef Saperów

Dowódca Dyonu [Dywizjonu] Art.[ylerii]

Załoga⁶¹¹

Archiwum

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, mps, kopia.

⁶⁰⁵ Por./mjr Mieczysław Osmólski „Mikołaj”, „Kozłowski” (1912–1994). W konspiracji w ZJ i NSZ. Organizator struktur wojskowych na terenie województwa warszawskiego i białostockiego; komendant Okręgu I Warszawa-miasto 1942–1944.

⁶⁰⁶ Dowództwo NSZ.

⁶⁰⁷ Dzielnica 2 obejmowała teren lewobrzeżnej Warszawy na północ od Al. Jerozolimskich.

⁶⁰⁸ Dzielnica 3 obejmowała teren Pragi.

⁶⁰⁹ Teren Jabłonny, Płud, Wawra, Otwocka i Karczewa.

⁶¹⁰ Teren Włoch, Piastowa, Piaseczna i Pruszkowa.

⁶¹¹ Narodowy Ruch Robotniczy krypt. „Załoga”, organizacja afiliowana przy ONR-Grupie „Szańca”. W Warszawie zorganizowana została w strukturę wojskową batalionu.

1943 wrzesień 20, Informacja o nominacji na dowódcę oddziału w strukturach kontrwywiadu

Róża⁶¹²

O.II

m[iejsce] p.[ostoju] 20.IX.[19]43 [r.]

Do Kol.[egi] Bronisława⁶¹³

Pan D-ca Róży rozkazem z dn. 15.IX.[19]43 r. 1.70/I/43 zatwierdził nominację Kolegi D-cy B.[rygady] S.[Śledczej] przy CSW.

(-) Hubert

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 16, k. 246, mps.

⁶¹² Kryptonim NSZ.

⁶¹³ Być może jest to pseudonim Tadeusza Siemiątkowskiego „Tadeusza Mazura”, dowódcy oddziału likwidacyjnego przy Dowództwie NSZ.

*1943 wrzesień 20, Informacja o nominacji na zastępcę szefa referatu
ochronnego (kontrwywiadu)*

Róża⁶¹⁴

O.II

m[iejsce] p.[ostoju] 20.IX.[19]43 [r.]

Do Kol.[egi] Szczepana⁶¹⁵

Pan D-ca Róży rozkazem z dn. 15.IX.[19]43 r. 1.70/I/43 zatwierdził nominację Kolegi na stanowisko Zastępcy Szefa W.[ydziału] V w CSW⁶¹⁶.

(-) Hubert

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 16, k. 247, mps.

⁶¹⁴ Kryptonim NSZ.

⁶¹⁵ NN.

⁶¹⁶ Referat ochronny CSW.

1943 październik 29, Informacja o wystąpieniu z organizacji żołnierza kontrwywiadu

V. B.[rygada] S.[pecjalna]⁶¹⁷

M.[iejsce] p.[ostoju], dnia 29.X.[19]43 r.

CSW

ww (przez p. Szczecińskiego⁶¹⁸)

Melduję, że sekcyjny „Marysia”⁶¹⁹ zgłosił w dniu dzisiejszym swoje wystąpienie z organizacji, a tym samym wystąpił ze Szkoły Podchorążych. Rezygnacji na razie nie przyjąłem, oczekując decyzji Pana.

Stefan⁶²⁰

Źródło: IPN, BU 00 231/234 t. 16, k. 243.

⁶¹⁷ Ewentualnie – Brygada Śledcza.

⁶¹⁸ NN.

⁶¹⁹ NN.

⁶²⁰ St. wachm. Eustachy Radecki.

1944 styczeń 10, Informacja dla pracowników CSW o powołaniu „Jana Zawady” na nowego szefa służby

M.[iejsce] p.[ostoju], 10.II.[19]44 [r.]

CSW/S

L.dz. 65/44.

Wg rozdzielnika.

Podaję do wiadomości wyciąg z rozkazu ogólnego Dowództwa Nr 4.

„Z dn. 1.1.[19]44 [r.] zwalniam Kol.[egę] Huberta ze stanowiska Szefa Wydziału II z powodu stanu zdrowia. Szefem Wydziału II mianuję kol.[egę] Jana Zawadę⁶²¹”.

Szef Biura CSW
(-) Józef Nowiński

Rozdzielnik:

Wszystkie agendy CSW

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 15, k. 33, mps.

⁶²¹ Włodzimierz Marszewski.

1944 marzec 22, Uzasadnienie do wniosku o pośmiertny awans Jerzego Witkowskiego „Jerzego” na stopień podporucznika

[„Jerzy”]⁶²². Wyżej podany wykonywał specjalną pracę w moim dziale. Z pracy tej wywiązywał się dobrze. Polecono mu opracowanie planu opanowania pewnej instytucji, w pracę tę włożył całą znajomość sztuki wojennej, opracował go do najdrobniejszych szczegółów. Ujęty przez Niemców wypadkowo, miał przy sobie część tych planów, został, po trwających miesiąc badaniach, zamordowany. Ciało wydano po usilnych staraniach rodzinie zabite w trumnie, z zastrzeżeniem nieoglądania go. Zakaz ten został naruszony w obecności lekarza specjalisty. Stwierdzono: rany kłute i wyparzone pod obu pachami rąk, ranę głęboką kłutą i parzoną w pachwinie dolnej, brak narządów rozrodczych ew.[entualnie] strzępy takowych, ranę ciętą w okolicach nerek, zmasakrowaną twarz, brak zupełny zębów, ślady oparzelin na całym ciele. Mimo takiego stanu „Jerzy” w czasie badań nie powiedział nic, a mógł położyć całkowicie zarówno pracę i ludzi w mojej komórce, jak i innych, do których miał dostęp. Poza drobnym szczegółem dotyczącym znalezionych planów, nie podał nic, nie wydał nikogo. Największą jego tragedią było nieuzyskanie i niezaakceptowanie przez polskie władze wojskowe jego stopnia oficerskiego ze służby amerykańskiej. Było marzeniem jego życia używać ten stopień w bieżącej wojnie. Na stopień ten zapracował i zasłużył rzetelnie. Awans jego byłby jedynym sposobem uznania, który by dotarł do rodziny, będącej zresztą obecnie w b.[ardzo] ciężkich warunkach materialnych, gdyż „Jerzy” mając czas zajęty pracą zawodową, wojskową i ideową, zaniedbywał sprawy osobiste, pozostawiając rodzinę bez zabezpieczenia materialnego. Prosząc o zaakceptowanie mej opinii i nadanie awansu, pozostaję z żołnierskim pozdrowieniem.

(-) Franciszek⁶²³

Źródło: IPN, BU 1569/25, k. 42, mps.

⁶²² Chor. Jerzy Witkowski „Jerzy”, oficer armii USA, ochotnik w Armii Hallera, walczył w wojnie 1918–1921. Podczas II wojny światowej służył w ZJ i NSZ.

⁶²³ Ppor. Władysław Weker „Franciszek”, szef Biura Fałszerstw CSW.

1944 marzec 23, Wniosek awansowy Zdzisława Goska „Sosny” na stopień podporucznika

Narodowe Siły Zbrojne
Sztab – Oddział II

m[iejsce] p[ostoju] 23.III.1944 [r.]

Wniosek awansowy oficera

Sosna⁶²⁴

Wykształcenie średnie

zawód – urzędnik

[aktualny stopień] plut. pchor. rez.

[Wnioskowany stopień] ppor.

[przebieg służby] XI [19]39 [r.] – V [19]40 [r.] – Harcerstwo Nar.[odowe]⁶²⁵; V – VI [19]40 [r.] propaganda SN; wstępuje do NOW – Sł.[użba] Wyw.[iadu]; IX [19]41 [r.] – VI [19]42 [r.] – Tajna Sł.[użba] Bezp.[iecieństwa]⁶²⁶ kmtdt [komendant] dzielnicy W-wa Płn; VI – IX [19]42 [r.] – of.[icer] inf.[ormacyj-ny] dzielnicy W-wa Pół.[noc]; Przechodzi do NSZ – Sztab O.II Ref.[erat] KW⁶²⁷ – do VIII [19]43 [r.] kier.[ownik] Bryg.[ady] Śledczej⁶²⁸; VIII [19]43 [r.] – II [19]44 [r.] – szeregowy w K[omórcie] L[ikwidacyjnej] przy O.II. Obecnie kier.[ownik] Bryg.[ady] Śledczej.

[Uzasadnienie wniosku o awans] Ideowy, ofiarny, sumienny, wytrwały, odważny.

⁶²⁴ Zdzisław Gosk „Sosna”, „Antoni Sosnowski” (1921–1983), żołnierz wywiadu NOW i NSZ, powstaniec warszawski. Po wojnie uczestniczył w podziemiu narodowym. Więziony w latach 40. i 50.

⁶²⁵ Harcerstwo Polskie, Harcerstwo Narodowe krypt. „Hufce Polskie” – największa obok Szarych Szeregów organizacja harcerska Polski Podziemnej, ideowo związana z ruchem narodowym. Założycielami HP byli przedstawiciele nurtu narodowego w przedwojennym ZHP m.in. hm RP Stanisław Sedlaczek, hm RP Henryk Glass, hm. Witold Sawicki. Poza harcerską pracą, członkowie HP pełnili służbę pomocniczą i liniową w jednostkach NOW i NSZ.

⁶²⁶ Pion bojowo-kontrwywiadowczy NOW.

⁶²⁷ Referat ochronny CSW.

⁶²⁸ Chodzi o III Brygadę Śledczą powołaną 1 marca 1943 r., która została rozbita przez Niemców latem 1943 r.

Dzięki czteroletniej pracy w Sł.[uźbie] Wyw.[iadu] zdobył potrzebne umiejętności i nabrał rutyny. Z powierzonych zadań wywiązuje się bez zarzutu. Zasluguje na awans na ppor.

w z.[astępstwie] Szefa KW – Nowiński

Wniosek popieram

(-) Zawada⁶²⁹

Szef O.II

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 15, k. 142, rkps.

1944 kwiecień 1, Pismo Szefa II Wydziału sztabu NSZ do Dowódcy w sprawie awansowania ś.p. Ireny Iłakowicz, z informacją o jej przebiegu służby

Narodowe Siły Zbrojne
Wydział II

M.[iejsce] p.[ostoju], dnia 1.IV.1944 r.

Pan Dowódca NSZ

Irena-Barbara⁶³⁰ urodzona 27.VII.1908 r. wstąpiła w połowie 1940 r. do Oddziału II Dowództwa ZJ, gdzie pełniła funkcję w kontrwywiadzie agentki specjalnej do zleceń. W 1941 r. została przydzielona do osoby Szefa II Oddziału w charakterze współpracownicy do specjalnych zleceń, szczególnie w dziedzinie wywiadu politycznego oraz antykomunistycznego. 1.IX.1942 r. Irena-Barbara weszła w tym samym charakterze do II Oddziału Dowództwa NSZ. 7.X.1942 r. Irena-Barbara została aresztowana i po przejściu bardzo ciężkich badań trzymana w izolacji na Pawiaku, po czym w dniu 17.I.1943 r. wywieziona do Majdanka.⁶³¹ W dniu 15.III.1943 r. Irena-Barbara została zwolniona i natychmiast zameldowała się do pracy wchodząc w uprzednio pełnione funkcje. W dniu 4.X.1943 r. wykonując zleczone sobie zadania została zastrzelona na ulicy w Warszawie⁶³².

Irena-Barbara w ciągu całego okresu pracy wykazała się wielkim poświęceniem, odwagą, przytomnością umysłu i inicjatywą oraz osiągnęła cały szereg wyjątkowych wyników na polu walki z wrogiem, szczególnie w dziedzinie antykomunistycznej. W okresie swego aresztowania, badań oraz pobytu w więzieniu i obozie wykazała najcenniejsze zalety charakteru – pomimo zastosowania do Niej najdalej idącego przymusu fizycznego, nie dała wrogowi najmniejszych nawet poszlak dla dekonspiracji znanych sobie komórek organizacyjnych. W tym

⁶³⁰ Irena Iłakowicz.

⁶³¹ Na liście osób wywiezionych tego dnia z Pawiaka jest wymieniona z nazwiska w poz. 1. Zob. AAN, 202/II-62 k. 37.

⁶³² Dnia 5 X 43 r. w godz. rannych na terenie ogrodów działkowych przy ul. Piłsudskiego znaleziono zwłoki zastrzelonej kobiety, nieustalonego nazwiska, lat ok. 30-tu, wzrost średni, blondynka. IPN, BU 380/15/1 15H, k. 119.

również okresie ani na moment nie ustała – pomimo zmienionych warunków i możliwości w pełnieniu swoich funkcji.

Irena-Barbara dzięki zaletom swego charakteru i umysłu była w całej swej działalności konspiracyjnej przykładem dla innych właściwego pojmowania swych obowiązków, a w najtrudniejszych chwilach życiowych pomocą i podporą dla swego otoczenia. Żadne przeciwności i trudności nie były nigdy w stanie załamać Jej wiary i energii. Za specjalne zasługi na polu pracy Niepodległościowej proszę o awansowanie śp. Ireny-Barbary do stopnia Podporucznika rezerwy z dniem Jej śmierci.

Szef Wydziału II

(-) Zawada⁶³³

Awansuję do stopnia Podporucznika rezerwy z dniem 4.X.[19]43 r.

Dowódca NSZ

(-) Żegota⁶³⁴

20.IV.[19]44 [r.]

Za zgodność: p.o. Dowódca NSZ

(-) Kmicic⁶³⁵ pułk.

M.[iejsce] p.[ostoju], dnia 2.V.1944 r.

Źródło: AAN, 207/19, k. 212, mps.

⁶³³ Włodzimierz Marszewski.

⁶³⁴ Płk Tadeusz Kurcusz.

⁶³⁵ Płk Stanisław Nakoniecznikow.

1944 czerwiec 10, Pismo szefa wywiadu Okręgu VI (Mazowsze Południe) do CSW w sprawie wysłania wywiadowcy na Wschód (zaplecze frontu wschodniego) oraz wykorzystania oficera WP z biegłą znajomością broni niemieckiej i taktyki bojowej w szeregach NSZ

M.[iejsce] P.[ostoju] 10.VI.[19]44 r.

Grab VI⁶³⁶

Warsztat II⁶³⁷

L.dz. ^a82^a

Do C.[entrali] S.[łużby] W.[ywiadu]

^{a1)}^a Melduję, że kolega Toś⁶³⁸ ma kandydata do wyjazdu na Wschód niejakiego D.⁶³⁹.

^{a2)}^a W szeregach Grabu VI na terenie Jaworu I⁶⁴⁰ znajduje się K.⁶⁴¹ były oficer polski, który służył dwa lata w armii niemieckiej, obecnie jest dowódcą kompanii 2 Jaworu 1.

Sądzę, że można go wykorzystać jako znawcę broni niemieckiej oraz taktyki bojowej.

^aW^{a642}

^aDotyczy to „zrzutka”; nie wiem tylko, czy kandydat ten dobrze włada rosyjskim i jest z tamtymi warunkami obznajomiony. A⁶⁴³

12.VI.[19]44[r.]^a

^a14.VI

⁶³⁶ Okręg VI – Warszawa powiaty (Mazowsze Południe).

⁶³⁷ ^a Pisane odręcznie.

Kryptonim Wydziału II wywiadu Komendy Okręgu VI (Ib) Warszawa-powiaty.

⁶³⁸ NN.

⁶³⁹ NN.

⁶⁴⁰ Kryptonim Komendy Powiatu Wojskowego nr 1 Błonie.

⁶⁴¹ NN.

⁶⁴² NN.

⁶⁴³ A - kpt./mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze”, zastępca szefa CSW.

p. Adolf

Ad.1) W związku z moim wyjazdem bardzo proszę o łask.[awe] zastąpienie mnie i wybadanie „D”, 1) życiorys, 2) poziom intel.[aktualny], 3) umiejętności spec.[jalistyczne], 4) w szczeg.[ólności] – czy zna się na radiotelegrafii, 5) jakie tereny zna, o ile przyswoił sobie język i obyczaje na wschodzie.

Sprawa b.[ardzo] ważna i pilna. Jeśli nadaje się do roboty, dobrze będzie mu pomóc materialnie. Ewent.[ualna] wypłata do 2.000 [fragment nieczytelny].

J[an] Z[awada]^{a644}

Źródło: archiwum autorów, mps.

Dokumenty

Bezpieczeństwo wewnętrzne

CSW

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 27.III.[19]44 [r.]

L. dz. 109/44

Do C/35

Raport Nr 1 otrzymano

Do p. 1

Oficer winien skontaktować się drogą służbową z W. II Okręgu, który wyjaśni, jak się przedstawia sprawa w Kripo⁶⁴⁵: czy istotnie wpłynęło doniesienie i ewent.[ualnie] kto sprawę prowadzi, po czym n.[asz] oficer otrzyma odpowiednie wskazówki. Do chwili wyjaśnienia sprawy powinien zachować ostrożność: wynieść się z domu, z p. Zygmunt⁶⁴⁶ kontaktować się przez osobę trzecią, najlepiej kobietę (jako powód podać chorobę). Pieniędzy żadnych nie wpłacać bez porozumienia z W. II.

Niezależnie od tego prosimy o podanie nam rysopisu – możliwie dokładnego – p. Zygmunta.

Do p. 2

Prosimy o przesłanie nam pisemnego sprawozdania z każdej rozmowy, przeprowadzanej z przedstawicielem Amgotu.

CSW/S

Źródło: AAN, 207/4, k. 111, mps.

⁶⁴⁵ Kriminalpolizei – „nieumundurowana” niemiecka Policja Kryminalna, podlegała Głównemu Urzędowi Bezpieczeństwa Rzeszy (RSHA).

⁶⁴⁶ NN.

1943 marca 27, Pismo do okręgowych szefów wywiadu w sprawie branki oficerów zarejestrowanych przez Niemców

dn. 27.III.1943 [r.]

D-two Sobieski⁶⁴⁷

O.II Kapituły⁶⁴⁸

Do szefa Eksp.[ozytury] Okr.[ękowej] W.[ywiadu]

W myśl rozkazu D-twa Sobieski L.2/43 polecam:

1. Licząc się z możliwością przeprowadzenia przez okupantów powszechnej branki oficerów zarejestrowanych, względnie zarządzenia nowego spisu wojskowych, celem zatrzymania ich należy przygotować właściwe środki ostrożności.

W tym celu:

a) Szefowie Ekspozytur W[ywiadu], na terenie których mają siedzibę władze dystryktu (urzędy gubernatorskie) nakazą Szefom Kw. pozyskanie informatorów mających możliwość uprzedzenia o zamierzonej akcji.

Należy pamiętać, że rozkaz przeprowadzenia branki może być skierowany nie do gubernatorów lecz – i to najprawdopodobniej – wprost do Szefów Bezpieczeństwa (SS-u.[nd] Polizei Führerfür den Distrikt).

Możliwe jest także, że wobec masowości takiej branki i konieczności przeprowadzenia aresztowań jednocześnie, do akcji wciągnięte zostanie wojsko, względnie Waffen SS.

Wobec tego należy pozyskać informatorów: 1-o za wszelką cenę w urzędzie SS u[nd] Pol.[izei] Führer (tzw. Gestapo) i to możliwie blisko jego osoby (sekretarz), 2-o wśród urzędników, mających dostęp go Gubernatora (sekretarka, woźny), 3-o w miejscowych Waffen SS Kommando.

Niezależnie od tego pozyskać należy koniecznie informatora wśród urzędników SP⁶⁴⁹, mających pieczę (względnie dostęp) nad rejestrem oficerów, a to celem uzyskania w porę wiadomości o wszelkich pracach z tym rejestrem związanych.

⁶⁴⁷ Okresowy kryptonim NSZ.

⁶⁴⁸ Centrala Służby Wywiadu – Oddział II Sztabu.

⁶⁴⁹ Sicherheitspolizei (Sipo, Policja Bezpieczeństwa).

Nadto należy obsadzić biura ewidencji ludności, przypuszczać bowiem należy, że przed ewentualną branką policja niemiecka (SP) przeprowadzi aktualizację adresów.

Poszukując informatorów w policji i urzędach niemieckich, należy zwrócić uwagę na: 1-o miejscowych VD⁶⁵⁰, zwłaszcza mających tutaj rodziny, 2-o ludzi przeprowadzających za pieniądze zwolnienia z więzień itp., 3-o pijaków i narkomanów (bardzo liczni w Gestapo), 4-o tłumaczy narodowości nieniemieckiej. Metody podejścia – znane. Wykorzystać potęgującą się obecnie niewiarę w zwycięstwo Niemiec i obawę przed zemstą ludności w momencie załamania. Jednocześnie trzeba zapewnić odpowiednią zapłatę (w sprawie specjalnych funduszy trzeba porozumieć się z K-tem [Komendantem]Okr.[ęgu]).

b) Szefowie Ekspozytur Okr.[ęgowych Wywiadu] wyznaczają do przeprowadzenia powyższej pracy wywiadowców najbardziej uzdolnionych, umięjących operować pieniędzmi i osobiście niezależnych. Wywiadowcą tym należy zapewnić odpowiednie środki utrzymania i pracę. Nadzór nad ich pracą należy bezpośrednio do Szefów Eks.[pozytur Okręgowych Wywiadu].

c) Szefowie Eks.[pozytur Okręgowych Wywiadu] są odpowiedzialni za należyte skontrolowanie i ocenę uzyskanych informacji. Pamiętać należy, że sygnał alarmu, nadany przez Wywiad, spowoduje b. poważne następstwa dla całości pracy org.[anizacji]. Sygnał ten może być wydany tylko po dojrzałej rozwadze.

d) Szefowie Wywiadu porozumieją się K-dtami [Komendantami] (wzgl.[ędnie] Of.[icerami] Org.[anizacyjnymi]) swych okręgów co do sposobu uprzedzenia – w razie niebezpieczeństwa – wszystkich zagrożonych. Komendy Okr.[ęgów], na terenie których znajdują się siedziby władz Dystryktu, obowiązane są przekazać ostrzeżenie wszystkim pozostałym Komendom Okr.[ęgów], których m.[iejsce] p.[ostoju] znajduje się na obszarze tego Dystryktu. Za nawiązanie łączności między Komendami i ustalenie odpowiedniego systemu alarmowego odpowiedzialni są K-ci [Komendanci] Okr.[ęgów], w których znajdują się siedziby Władz Dystryktu.

⁶⁵⁰ Volksdeutsch.

2.

a) Wobec możliwości podjęcia z powrotem przez okupanta – zaniechanej chwilowo – akcji wysiedleńczej, należy zwrócić uwagę na wszelkie objawy, wskazujące na ewentualne zamiary władz okupacyjnych w tej sprawie. W tym celu należy między innymi wykorzystać informatorów w Urzędach Gubernatorskich.

Ekspozytura „Grunwald”⁶⁵¹ zorganizuje – w związku z tą sprawą – wyw.[iad] głęboki w Komisji Przesiedleńczej, mającej siedzibę w Łodzi.

c) Szef W.[ywiadu] Ogrodu Ostrowski⁶⁵² zarządzi – 1-o zorganizowanie wyw.[iadu] w Podkomisji, która w czasie akcji przesiedleńczej urzędowała na terenie Dystryktu (Zamość), 2-o stałą obserwację tej sprawy w terenie.

3. W dziedzinie wyw.[iadu] „K”⁶⁵³ położyć obecnie nacisk na rozpoznanie:

a) metod i środków nabywania broni przez „K” (źródła zakupu),

b) magazyny broni „K”.

Dążyć należy do ustalenia: 1-o personaliiów osób, zakupujących broń zajmujących się przewozem, konserwacją, przechowywaniem itp. osób pośredniczących w transakcjach oraz sprzedających: (żołnierze) niemieccy, włoscy, „sprzymierzeni”, złodzieje kolejowi itp., 2-o adresów – miejsc przeładunkowych magazynów stałych i przejściowych, 3-o ilości i jakości tej broni.

Sprawę tą należy traktować jako b. pilną, uzyskane dane (pewne!) meldować niezwłocznie do CSW.

4. Po powstaniu oddziału „B”⁶⁵⁴ (rozkaz D-twa Sobieski 17/1 43) zorganizować współpracę n.[aszego] Kw z tym oddziałem w ramach nakazanych przez Komendanta Ogrodu⁶⁵⁵.

Szef O. II. Kapituły⁶⁵⁶

(-) Hubert

⁶⁵¹ Prawdopodobnie kryptonim Okręgu IX Łódź.

⁶⁵² Komenda Okręgu III Lublin.

⁶⁵³ Odcinek organizacji komunistycznych.

⁶⁵⁴ Batalion Ochrony Kwatery Głównej.

⁶⁵⁵ Okręgu.

⁶⁵⁶ Centrala Służby Wywiadu.

Zatwierdzam dn. 24.III.[19]43 [r.]
wz. Szefa Kapituły
(-)

Otrzymują:

K.[watera] G.[łówna] – do wiadomości

Szefowie W.[ywiadu] Ogrodów⁶⁵⁷:

1. Janusz⁶⁵⁸

2. Czarnecki⁶⁵⁹

3. Św. Anna⁶⁶⁰

4. Ostrowski⁶⁶¹

5. Jazłowiec⁶⁶²

6. Grunwald⁶⁶³

Archiwum CSW/S

Źródło: IPN, BU 1569/24 k. 105–106, mps.

⁶⁵⁷ Okręgów.

⁶⁵⁸ Komenda Okręgu IA (I) Warszawa-miasto.

⁶⁵⁹ Kryptonim nieznany.

⁶⁶⁰ Kryptonim nieznany.

⁶⁶¹ Komenda Okręgu III Lublin.

⁶⁶² Kryptonim nieznany.

⁶⁶³ Prawdopodobnie kryptonim Okręgu IX Łódź.

*1943 marzec 29, Bieżące informacje szefa kontrwywiadu Okręgu IA (I)
Warszawa-miasto, „Zdzisława” (NN)*

1. Na stanowisko Komendanta Policji Polskiej w Warszawie upatrzony jest major policji Przymusiński (rd.[Reichsdeutsch])⁶⁶⁴. Odpowiedni wniosek poszedł już do Krakowa. Przymusiński pełni już funkcję komendanta jako „p.o.”.
2. W dniu 16 marca 1943 r. został zabity w mieszkaniu własnym przy ulicy Horodelskiej 12 wywiadowca Kripo Jan Kwaśniewicz. Po dokonaniu mordu sprawcy przeprowadzili rewizję lokalu i zabrali materiały wywiadowcze dotyczące komuny, dwa futra i złoty zegarek. Komuna podejrzewała denata o współpracę z G-po [Gestapo], lecz przeprowadzone dochodzenia nie dały pozytywnego wyniku.
3. W dniu 13 marca 1943 r. około godziny 19 zastrzelony został na ulicy Folwarcznej przed zajezdnią tramwajową Praga, nadkierownik stacji tram.[wajowej] Praga Węgorzewski. Do denata oddano siedem strzałów, z których tylko trzy były trafne. W.[ęgorzewski] poniósł śmierć na miejscu. Sprawcy oddalili się nie niepokojeni.
4. Stefan Krzymuski, por. zaw. sap., występujący pod pseudonimem „Renard”⁶⁶⁵, podaje się za kpt. zaw. sap. ze sztabu „Grupy Uderzeniowej” K.[on-

⁶⁶⁴ Franciszek Przymusiński (1889–1945), funkcjonariusz policji. Przed I wojną światową ukończył szkołę policji w Düsseldorf. Po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. służył w Policji Państwowej. Wziął udział w obronie Warszawy we wrześniu 1939 r. Pod okupacją niemiecką służył w policji „granatowej”, od wiosny 1943 r. jako komendant w Warszawie. Równocześnie współpracował z Wydziałem Bezpieczeństwa i Kontrwywiadu KG AK oraz Państwowym Korpusem Bezpieczeństwa. W styczniu 1945 r. aresztowany i wywieziony do ZSSR, gdzie zmarł.

⁶⁶⁵ Kpt. Stefan Eljasiński vel Stefan Elianowski vel Stefan Krzymowski „Renard”, zastępca Szefa Sztabu Wydzielonej Grupy Uderzeniowej Konfederacji Narodu. KN powstała w 1940 r. z połączenia m.in. Tajnej Armii Polskiej, Związku Czynu Zbrojnego i Pobudki. W skład jej kierownictwa wchodził m.in. ppłk Franciszek Znamierski „Profesor Witold”, mjr Jan Włodarkiewicz „Darwicz”, Stanisław Dangel „Salisch” oraz

federacji] N.[arodu]. W lecie ub. roku Krzymuski był aresztowany przez G-po [Gestapo], lecz po kilku miesiącach został zwolniony, pod warunkiem pracy konfidenckiej, z przydziałem rzekomo do działu komuny. K.[rzymuski] posiada rozległe kontakty z wielu ludźmi z różnych organizacji, przebywa obecnie w Warszawie. Możliwe, że nazwisko Krzymuski jest fałszywe, w każdym razie pod nazwiskiem tym został aresztowany i przebywał w więzieniu.

5. Imre Szemes, w latach 1932–1935 kapelmistrz orkiestry cygańskiej w kabarecie „Moulin Rouge” w Łodzi, a potem aktor rewiowy w Warszawie, jest podejrzany o współpracę z G-po [Gestapo]. Szemes jest obywatelem węgierskim i posiada duże znajomości wśród oficerów zwłaszcza z garnizonu łódzkiego i warszawskiego.

29.III.1943 [r.]

Zdzisław⁶⁶⁶

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 15 k. 262, mps.

Bolesław Piasecki „Sablewski”. Wiosną 1942 r. pion wojskowy KN scalił się z ZWZ-AK. Pion walki bieżącej nosił nazwę Wydzielonej Grupy Uderzeniowej, w skład której wchodziły Uderzeniowe Bataliony Kadrowe.

⁶⁶⁶ NN.

*1943 lipiec 30, Warszawa, Dokumentacja przykładowej sprawy sekcji
sądowniczej CSW*

C[entralna] S[łużba] W[ywiadowcza]/S[ekretariat]

M[iejsce] p[ostoju], dn. 30.VII.1943 r.

Do K[omendy] G[łówniej]

Proszę o skierowanie sprawy agentki Gestapo Malik Ireny do Władz Sądowych.
W załączeniu przesyłamy list w tej sprawie do K[omendy] O[kręgu] IB⁶⁶⁷/
[Wydziału] II. Fotografie wyżej wymienionej przekazaliśmy do naszych grup
wykonawczych.

Szef CSW

(-) Hubert

K[omenda] W[ojskowa] P[owiatu]

M[iejsce] p[ostoju], dn. 22 VII 1943 r.

IB/RKT⁶⁶⁸

II

Do K[omendy] O[kręgu] IB/[Wydziału] II

W załączeniu przesyłam fotografię agentki Gestapo, zarejestrowanej pod
nr 206. Przynależność została niezbiecie stwierdzona. Obecnie przebywa na
terenie Warszawy. Dane personalne: Malik Irena, córka Stanisława i Ewy
z Babickich, urodz[ona] 3 XII 1925 r. w Białej Rawskiej, zamieszkuje obecnie
w Warszawie, ul. Wolska nr 54 m. 59.

Szef Wydziału II

(-) Raf⁶⁶⁹

Źródło: zbiory prywatne Leszka Żebrowskiego, kopia.

⁶⁶⁷ Warszawa-Województwo.

⁶⁶⁸ Okręg IB (Warszawa-Województwo), Powiat Koluszki (rejon Kolejowy Koluszki).

⁶⁶⁹ Ppor. Henryk Jastalski – szef wywiadu w KP Koluszki NSZ (wkrótce aresztowa-
ny przez Gestapo i stracony).

1943 lipiec 31, Pismo szefa CSW ppor./mjr Witolda Gostomskiego „Huberta” do Biura Falszerstw w sprawie zapewnienia bezpieczeństwa po aresztowaniu NN „Amadeusza”

C[entra] S[łużby] W[ywiadu]/S.[ekretariat]

31.VII.1943 r.

Do

B.[iura] F.[alszerstw]

Podaję do wiadomości, że aresztowany Amadeusz codziennie jest badany i bity. Dotychczas znajduje się na Szucha. Jest obawa, że pod wpływem cierpienia Amadeusz może zacząć mówić. Polecam zatem zastosować wszelkie środki ostrożności w stosunku do komórek i osób, które były znane Amadeuszowi.

(-) Hubert

Źródło: IPN, BU 1569/25.

1943 wrzesień 29, Raport w sprawie agenta R13 (NN)

CSW/S

Szef O.II – K O I A⁶⁷⁰

Przesyłam raport „Edwarda”⁶⁷¹ jako materiał wyjściowy do dalszego dochodzenia. Bardzo proszę o szybkie przeprowadzanie tej sprawy. Zdaniem moim w sprawie tej wskazana jest duża ostrożność – aby R13⁶⁷² nie spłoszyć, gdyby był istotnie winnym.

(-) Hubert

M.[iejsce] p.[ostaju] 29.IX.[19]43 r.

Dane do sprawy R13

Wywiadowcę R13 poznałem wiosną 1942 [r.] na kursie S.[zkoły] P.[odchorążych]. Dowiedziałem się od niego, że pracuje na wschód, a do Warszawy przybył z terenów wschodnich, razem z p. Leonem Bródką⁶⁷³.

Mówił, że pracuje przy Centrali W.[ywiadu] – otrzymuje zaś instrukcje bezpośrednio od kol. Karola⁶⁷⁴. Po pewnym czasie, na zlecenie kol. Karola – R13 wszystkie sprawy załatwiał przeze mnie.

Występował wtenczas pod nazwiskiem Roman Pomianowski.

Chodził cały czas w mundurze kolejowym.

Stałym miejscem spotkań R13 i kol.[egi] Karola była cukiernia Herbaczyńskiego na Wilczej; byłem dwukrotnie na spotkaniach, na stolikach rozkładali różne papiery, mapy, instrukcje, twierdząc, że nie ma co się obawiać, bo naoko-

⁶⁷⁰ Szef wywiadu Okręgu Warszawa-miasto, kpt. Zygmunt Ojrzyński „Obarski”, (1903–1953) przed wojną prokurator w Białymstoku, szef wywiadu ZJ i NSZ w Okręgu Warszawa-miasto, kierownik Ekspozytury Urzędu Śledczego PKB w Warszawie. Stracony przez komunistów.

⁶⁷¹ Ppor. „Stasiak”, „Stanisław Konopnicki”, „Edward” (NN) (1916–1944), żołnierz wywiadu ZJ i NSZ. Studiował na Uniwersytecie Poznańskim, gdzie związał się z ONR. W czasie wojny organizował sieć wywiadowczą „Zachód” ZJ. W NSZ w bezpośredniej dyspozycji szefa CSW. Brał udział w uwolnieniu Zofii Kossak-Szczuckiej z KL Auschwitz.

⁶⁷² NN.

⁶⁷³ NN.

⁶⁷⁴ NN.

ło sami sami – albo znam ich z widzenia. Równolegle R 13 uczęszczał na kursy S.[zkoły] P.[odchorążych], które odbywały się w mieszkaniu kol.[egi] Zbyszka⁶⁷⁵ na Francuskiej i u kol.[egi] Wiesława⁶⁷⁶ w sklepie. Kol.[ega] Zbyszek, który żył w najbliższych stosunkach z R13, zrobił wkrótce spostrzeżenie, że R13 mimo najmniejszych kwalifikacji wojskowych, wypcha się na całego do grup wojskowych, zna wszystkie lokale, członków komendy itd. Z lokalu kol.[egi] Zbyszka korzystał kol.[ega] Adolf⁶⁷⁷ i Jurek (J.13), którzy mieli nagromadzoną tam dużą ilość materiałów z komunikacji, różnych planów, meldunków itd.

W tym czasie także zatrzymał się tam i korzystał z mieszkania, często nocując R13 i jego kolega, który z nim miał współpracować, niejaki Kazimierz Wiśniewski (silnie zbudowany, śred.[niego] wzrostu, blondyn, niebieskie oczy, zaczesany do góry) – wywoływali tam odbitki, dając materiały również ZWZ. Mieli również możliwość przyjrzenia się pracy kol.[egi] J.13 i nagromadzonym tam materiałom kiedy zostawali sami.

Nie mogę podać dokładnie daty, kiedy wpadł lokal kol.[egi] Zbyszka, lecz było to w okresie trwania jeszcze S.[zkoły] P.[odchorążych] (prawdopodobnie koniec kwietnia [1943 r.]). G.[estapo] przyjechało w nocy, nikogo nie zastało, nie znalazło również ukrytych materiałów.

R13 nie widywał się z nami przez dłuższy czas, a kiedyśmy się zobaczyli, powiedział, że posądzają go o wydanie lokalu kol.[egi] Zbyszka, dlatego, że kolega jego K. Wiśniewski (który miał z nim pracować u nas w wywiadzie wstąpił w Brześciu do Gest.[apo]).

Dowiedziałem się wtedy do R13, że Wiśniewski miał wtedy zostać aresztow.[any] przez G-po [Gestapo] (była przedtem wersja 1), że obcięło mu nogi, 2) że złapany w Baranow.[iczach], skąd uciekł do Brześcia. Nie mając wyjścia i nie mogąc się wykręcić od pytań, gdzie mieszkał i co robił przez ubiegłe lata, powołał się na swoją babkę Niemkę, posiadającą majątek pod Brześciem, wywłókł

⁶⁷⁵ NN.

⁶⁷⁶ NN.

⁶⁷⁷ Kpt./mjr Jerzy Lewicki „Adolf Krauze”, oficer wywiadu w Okręgu Warszawa-miasto, następnie szef wywiadu w Okręgu Warszawa-powiaty. Ostatni przydział to zastępca szefa CSW i szef referatu wojskowego CSW. Po wojnie represjonowany przez władze komunistyczne.

swoje animozje do komuny i żydów (mieli mu zamordować rodzinę) i złożył podanie o przyjęcie go do G.[estapo] (mówił dobrze po niemiecku). W tym czasie wpadły lokale następujące: lokal K[omendy] O[kręgu] 1/A na Siennej (czy Pańskiej), gdzie wpadł również dawny szef R.B., Bródka, wpadł mój lokal (owocarnia róg Kruczej i Wilczej), o którym wiedział tylko szef II oddz.[iału] z 1/A i szef C[entrali] W[ywiadu] i 2 B⁶⁷⁸. Po tym dowiedziałem się, że został aresztowany dozorca domu Senatorska 9, u którego RB i Bródka mieli swój lokal, początkowo wpadki tych lokali przypisywano Marcie⁶⁷⁹, ale ostatecznie zakonkludowano, że lokale te nie miały nic wspólnego z M[artą] i że wpadka była bez... przyczyny. Nie chcę to niczego sugerować, tylko podaję fakty, które miały miejsce w tym samym czasie.

R13 wprowadził wtedy do grupy wojskowej swego wuja, zdobył sporo broni dla sekcji i rozszerzył kontakty wojskowe.

Usiłował również poznać lokale kol.[egi] Karola i wyrażał zdziwienie, że kol.[ega] Karol załatwiał go na ulicy. R13 posiadał b.[ardzo] dużo pieniędzy, palił najlepsze papierosy, leczy chodził b.[ardzo] marnie ubrany. Pożyczał pieniądze kol.[egom](twierdził, że zarabia w czasie podróży wywiadowczych, dohandlowując). Lecz miał również okresy pustki pieniężnej. Na jakieś 11/2 do 2 tygodni przed śmiercią kol.[egi] Karola – R13 widział się z kol.[ega] Karolem u Herbaczyńskiego. Byłem obecny jakiś czas przy tym spotkaniu – kol.[ega] Karol i R13 mieli się spotkać, w najbliższych dniach (czy na dzień następny) R13 miał wyjechać. W tym czasie, kiedy sądziliśmy, że R13 jest na wschodzie, (pożegnał się, zapowiedział wyjazd itd.) doszła do nas wieść o śmierci kol.[egi] Karola w kawiarni Herbaczyńskiego. Ponieważ część opinii, mając w pamięci wpadkę lokalu kol.[egi] Zbyszka zwróciła się przeciw R13 – starałem się tę sprawę wyjaśnić i dowiedziałem się, co się działo w tym czasie z kol.[ega] R13. Odszukałem jego narzeczoną (?) pannę Jadwigę, (Mazowiecka 10 w podwórzu na prawo, parter, blondynka, wzrost średni, szczupła, skład papieru) i pozorując troskę o niego oraz wyrażając obawę, czy czasami nie zeszedł

⁶⁷⁸ Warszawa-powiaty.

⁶⁷⁹ Agentka niemiecka w szeregach ZJ, NSZ i AK. Zlikwidowana przez „Stasiaka” – „Edwarda”.

na manowce, prosiłem, by mi podała, czy nie wie, gdzie on jest obecnie lub co się z nim dzieje. Przejęta oburzeniem, że R13 ją oszukuje, widocznie unika, bo od dwu tygodni miał być gdzieś w Wiaźmie⁶⁸⁰ czy Smoleńsku, a ona widziała go dzień czy dwa przed naszą rozmową koło Komendy Placu i jak się kręcił w tamtych okolicach. Wiedziałem o projektach R13, że chciał zmontować grupę, która miała jeździć, a on miał siedzieć w tym czasie pod Siedlcami.

R13 powrót swój miał zameldować kol.[edze] Karolowi przez mnie. Minęło dobrych parę tygodni od terminu, który wyznaczył na dzień swojego powrotu, kiedy przypadkowo spotkał się z kol.[egą] Wiesławem i dobrych kilkanaście dni przeszło, zanim się z nim zobaczyłem i to bynajmniej nie w sprawie zameldowania powrotu.

W rozmowach powiedział, że nie dotarł do samego celu, ale był w tamtych okolicach. Pokazywał przepustkę ostemplowaną w miejscowości Czeremcha⁶⁸¹.

Po pewnym czasie zwrócił się do nas z żalem, że nie mamy do niego zaufania, że posądzają go o wpadkę lokalu na Francuskiej i wykapowanie kol.[egi] Karola. Od tej pory nie pracował w wywiadzie, lecz udzielał się w wojsku i wiem, że go w tym czasie, pewien okres w W-wie nie było. Gdy już sprawa K.[arola] nieco ucichła, spotkał się ze mną i powiedział, że ma dużo materiałów ze wschodu, chce oddać i dalej pracować. Prosi o instrukcje.

Skontaktowałem go z kol.[egą] Krzysztofem⁶⁸² w mieszkaniu wujka R13, pana Jana, zam. Klaudyny 44 m. 1 (2?) z bramy na lewo parter), gdzie pokazał kilka kol.[ejowych] książek rozkładów jazdy. Widział się po tym jeszcze raz z kol.[egą] Krzysztofem na [Saskiej] Kępie. Było to jesienią [19]42 r., zdaje się w listopadzie.

Do współpracy nie wiem czy doszło.

Podaję okoliczności, jakie miały miejsce w związku z R13 w okresie zabójstwa kol.[egi] Karola.

3 tygodnie temu spotkałem R13, który się b.[ardzo] przeraził naszym zetknięciem. W rozmowie powiedział, że posądzają go o wydanie kol.[egi] Karola

⁶⁸⁰ Miasto w Rosji w obwodzie smoleńskim.

⁶⁸¹ Być może chodzi o miejscowość na Podlasiu.

⁶⁸² Być może chodzi o Arnolda Nierzwickiego „Krzysztofa”, zastępcę Szefa CSW.

i przyczynienie się do innych wśp. Powiedział, że pracuje na kolei, Dw.[orzec] Zachodni, zarabia dużo pieniędzy, służył gotówką itd.

Z innej strony przed tym nieoczekiwanym spotkaniem dowiedziałem się, że R13 b.[ardzo] dobrze pracuje w grupie wojskowej, zorganizował dużo ludzi, zebrał dużo sprzętu, ale że miał zamiar przerzucić się do wywiadu z powrotem.

R13 w rozmowie ze mną powiedział, że jeździ od czasu do czasu na wschód – by zarobić.

W okresie zabójstwa kol.[egi] Karola i po zabójstwie, R13 miał zawsze broń „Parabellum”.

Edward⁶⁸³

p.o. of.[icera] inf.[ormacyjnego] 1/B/3⁶⁸⁴

dn. 22.IX.[19]43 r.

Źródło: AAN, 207/4, k. 45–47, mps.

⁶⁸³ NN.

⁶⁸⁴ Komenda Wojskowa Powiatu Skierniewice w Okręgu (I B) Warszawa-powiaty.

1943 październik 1, Meldunek komendanta Okręgu Stołecznego (IA) do Dowództwa NSZ w sprawie szantażystów, podszywających się pod „Egzekutywę NSZ”⁶⁸⁵

PRZYŁASZCZKA⁶⁸⁶ 75/z/43^a

M.[iejsce] p.[ostoju] 1.X.[19]43 [r.]

^aArch.[iwum]^a

Do Róży⁶⁸⁷

Z polecenia K.[omendanta] O.[kręgu] przesyłam meldunek Oddziału II do wiadomości.

K.[omenda] O.[kręgu] S.[tołecznego]

„Można powiadomić gospodarza, że NSZ żadnego listu do niego nie wysyłał, lecz ktoś podszywa się pod dobre imię NSZ. Les.[iński]”⁶⁸⁸

1 załącznik

„Pismo do K.O. IA z 16.X.43

„H.[ubert]”^a

„Szef Oddz. II Hubert

do wiadomości i wykorzystania

Lesiński 12/X. 43^a

⁶⁸⁵ W tym czasie w strukturze organizacyjnej NSZ nie występowała „Egzekutywa”.

⁶⁸⁶ Okresowy kryptonim Okręgu IA (Okręgu Stołecznego) NSZ.

⁶⁸⁷ Okresowy kryptonim Dowództwa NSZ.

⁶⁸⁸ Ppłk Albin W. Rak „Lesiński”, wówczas p.o. szef sztabu Dowództwa NSZ.

Do ^aK[omendy] O[kręgu]^a

W załączeniu przesyłam dosłowny odpis listu wysłanego przez rzekomą egzekutywę NSZ. Ponieważ w domu wymienionym żadne żydówki⁶⁸⁹ się nie ukrywały – wszystko wygląda na szantaż.

Proszę sprawdzić, czy istotnie ktoś z NSZ taki list wysłał.

Proszę treść listu podać do wiadomości K[omendy] G.[łówniej]⁶⁹⁰

II⁶⁹¹ O[kręg] 1A [Okręg Stołeczny - Warszawa miasto]

Załącznik.

13.IX.[19]43 [r.]

Do Pana Gospodarza przy ul. Daniłowskiego 32.

Zawiadamiamy, że w domu Pana mieszka na parterze (wybite szyby) żydówka, do której przychodzi 2 żydów, jak również na I-szym piętrze mieszka żydówka, która nawet słabo mówi po polsku.

Ponieważ Bielany muszą być oczyszczone z elementu żydowskiego, wzywamy Pana do usunięcia tych osób w przeciągu 7-miu dni (licząc od dnia wysłania listu), gdyż w przeciwnym razie zostanie wykonany wyrok, a Pan zostanie pociągniętym do odpowiedzialności (włącznie do utraty życia).

Egzekutywa

Nar.[odowych] Sił Zbrojnych.

Źródło: archiwum autorów, rkps, kopia.

⁶⁸⁹ Pisownia z małej litery jest właściwa. W ten sposób rozróżniano wyznanie (wówczas pisano małą literą) od narodowości (wówczas pisano słowo „Żyd” wielką literą).

⁶⁹⁰ W NSZ nie było „Komendy Głównej”, tylko Dowództwo. W bardzo rzadkich przypadkach zdarzało się jednak stosowanie niewłaściwej nomenklatury.

⁶⁹¹ Oddział II – Wywiadowczy.

*1943 październik 29, Odręczny raport sekcyjnego „Jerzego Lecha” (NN)
z Brygady Śledczej nr III dotyczący okoliczności zniszczenia archiwum Brygady*

M.[iejsce] p.[ostoju] 29. X.1943 [r.]

Meldunek

Melduję posłusznie zniszczenie archiwum B.S-u.⁶⁹²

Archiwum to zostało mi przekazane na kilkudniowe przetrzymanie przez p. Stefana⁶⁹³.

Okoliczności zniszczenia:

Zniszczenie miało miejsce u mnie domu podczas mojej nieobecności, gdy w domu oprócz młodszego brata i młodziutkiej (13 lat) siostrzyczki nikogo nie było. W dniu tym między godzinami 10–11 przed dom zajechała – jak zeznaje brat – „buda” z żandarmami. Żandarmi obstawili szczelnie ulice i kilku weszło do naszej bramy.

Teraz zamieszczam opis faktu zaobserwowanego przez nas ubiegłego dnia: W podobnych warunkach w dniu poprzednim żandarmi dokonali w pobliskim domu szczegółowej rewizji, przy czym sam widziałem jak żandarmi przetrząsali nawet balkony na 4-ym piętrze, przerzucali różne szmaty, sienniki itp.

Brat pod wrażeniem dnia poprzedniego, myśląc, że podobny los czeka nas, w najwyższym pośpiechu zaczął częściowo palić, a częściowo wrzucać do klozetu zawarte w paczce dokumenty.

Nadmieniam, że działał w myśl moich instrukcji, by w razie poważnego zagrożenia w podobny sposób postąpił. Tu jednak przez swój pośpiech mimo woli sprawie zaszkodził, gdyż zakończyło się na zwykłej ulicznej łapance,

⁶⁹² Brygada Śledcza nr III powstała 1 marca 1943 r. na podstawie rozkazu szefa CSW i była podporządkowana szefowi kontrwywiadu Okręgu nr IA (I) Warszawa-miasto, „Zdzisławowi” (NN). W jej skład wchodziło sześć sekcji, w tym sekcja likwidacyjna.

⁶⁹³ Być może chodzi o st. wachm. Eustachego Radeckiego „Stefana Libertowskiego” z referatu ochronnego CSW.

zatrzymaniu konwoju, rewizjach osobistych, legitymowaniu, a do mieszkania nie przyszli.

Po powrocie do domu zaledwie niłą część z ogólnej liczby dokumentów udało się mi wyciągnąć z klozetu, które po wysuszeniu przekazałem p. Stefanowi.

Czołem!
Lech Jerzy⁶⁹⁴
Sekcyjny

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 16, k. 227–228.

⁶⁹⁴ NN.

IV c⁶⁹⁵

Do CSW

W dniu 10.11 [1943 r.] aresztowało G-po [Gestapo] w biurze przy Mazowieckiej 4 m. 5 niejakiego Makarczyka, zam.[ieszkałego] w Podkowie Leśnej, maj.[ątek] Zarybie⁶⁹⁶ wraz z Makarczykiem udali się do wymienionego majątku i aresztowali tam przybyłego w tym czasie Stanisława Fröhlicha⁶⁹⁷ (jakoby jednego z „góry” NSZ). Fröhlich miał fałszywe dokumenty, lecz miał również portfel z monogramem SF, co zwróciło uwagę G-po [Gestapo]. Podczas rewizji w mieszkaniu Fröhlicha znaleziono kilka rewolwerów, karabin maszynowy oraz materiały kompromitujące, m.in. plany sabotażowe.

W związku z tym mogą nastąpić dalsze aresztowania, należy więc odpowiednie komórki ostrzec.

M.[iejsce] p.[ostoju] 13.XI.[19]43 [r.]

Otrzymany powyższy meldunek przesyłam do wiadomości

Wr.[óblewski]⁶⁹⁸

Źródło: IPN, BU 1569/41, k. 72.

⁶⁹⁵ Referat żydowsko-komunistyczny CSW.

⁶⁹⁶ Majątek był własnością Janusza Regulskiego, przemysłowca, jednego z liderów Organizacji Polskiej i Służby Cywilnej Narodu.

⁶⁹⁷ Stanisław Fröhlich (1904–1943) „Henryk Rudzki”, działacz narodowy. Podczas studiów członek Korporacji Akademickiej Sarmatia oraz Młodzieży Wszechpolskiej; brał udział w Wojnie Obronnej, organizował struktury konspiracyjne NOW i NSZ w powiecie koneckim oraz na szczeblu centralnym. Współtworzył konspiracyjną organizację gospodarczą „Uprawa”, „Tarcza”. Z ramienia SN był zastępcą prezesa Służby Cywilnej Narodu. Kilka miesięcy po aresztowaniu został zamordowany przez Niemców.

⁶⁹⁸ Ppor. Antoni Szperlich, szef referatu żydowsko-komunistycznego CSW.

1944 styczeń 6, Korespondencja, Pismo zastępcy szefa sztabu pplk. Albina W. Raka „Lesińskiego” do mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” w sprawie aresztowanej Janiny Gaik

l.dz. 21/44

Pan Pełnomocnik

Warsztatu II⁶⁹⁹

Zawiadamiam, że Janina Gaik została dnia 23.XII.[19]43 [r.] wywieziona z Łowicza do Warszawy i znajduje się na Pawiaku. Proszę bardzo Kolegę o wysłanie jej grypsu, że staramy się o jej uwolnienie. Zresztą nic jej nie udowodniono na śledztwie. Skazano ją podobno tylko za „dużą buzię” i wrogie nastawienie do narodu niemieckiego na obóz pracy. Na grypsie proszę podpisać „Księżna Mazowiecka”.

Czy są możliwości zwolnienia z Pawiaka i jaką drogą, czy w jaki sposób? Warto by się starać o zwolnienie, bo jest b.[ardzo] dzielna i przydałaby się nam. Na śledztwie dobrze się trzymała, ale bardzo cierpi. Z innej strony np. rodziny nie ma żadnej pomocy.

Lesiński⁷⁰⁰ 6.I. [19]44 [r.]

Źródło: AAN, 207/4, k. 79, rkps.

⁶⁹⁹ Ppor./mjr Witold Gostomski.

⁷⁰⁰ Pplk Albin W. Rak „Lesiński” (1898–1960), oficer artylerii. W konspiracji (po wyjściu z niewoli) od marca 1943 r. w NSZ na stanowisku zastępcy szefa sztabu w dowództwie NSZ.

1944 styczeń 8, Pismo szefa CSW mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta” do Biura Falszerstw dotyczące instrukcji podrabiania pieczęci oraz niemieckiego szpiega Tadeusza Petrylczyca „Tatara”

C[entra] S[łużby] W[ywiadu]/S.[ekretariat]

M.[iejsce] p.[ostoju] 8.I.[19]44 [r.]

1.dz.10/44.

B.[iuro] F.[alszerstw]

1. Przesyłam do wykorzystania instrukcję dotyczącą podrabiania pieczęci (do zwrotu) i prania dokumentów. Proszę o wypróbowanie i podanie mi wyników.

2. Otrzymałem wiadomość, że koło kol.[egi] Franc.[iszka] kręci się jakiś „Tatar” z białostockiego, poszukujący rzekomo kontaktu z n.[aszą] O.[rganizacją]. Istnieją poważne podejrzenia, że jest to szpieg niemiecki. Należy odciąć się od niego w sposób nie budzący podejrzeń i unikać wszelkich kontaktów. Proszę podać mi, co ów „Tatar” już o nas wie, z kim i jakie ma kontakty.

2 załączniki⁷⁰¹

(-) Hubert.

Źródło: IPN, BU 1569/25, k. 30, mps.

⁷⁰¹

Brak załączników.

*1944 styczeń 20, Odpowiedź Referenta Personalnego Dowództwa NSZ
na zapytanie sprawdzające CSW, czy określone osoby figurują w ewidencji NSZ*

L.dz. 64/44

Dąb⁷⁰²

M.[iejsce] p.[ostoju] 20.I.[19]44 [r.]

Fabryka⁷⁰³ Warsztat I⁷⁰⁴

Ref.[erat] Pers.[onalny]

Warsztat II

Na pismo z dn.15 b.m. Nr 32/44 komunikuję, że wymienieni w p[un]ktach 1), 2),
3)⁷⁰⁵, są mi nieznani.

Referent Personalny

Misiewicz⁷⁰⁶

Źródło: AAN, 207/4 k. 88, mps.

⁷⁰² Kryptonim Dowództwa NSZ.

⁷⁰³ Sztab.

⁷⁰⁴ Wydział Organizacyjny Dowództwa.

⁷⁰⁵ Brak tego pisma. Zapewne chodziło o sprawdzenie, czy wymienione w nim osoby (pseudonimy) figurują w spisach ewidencyjnych NSZ.

⁷⁰⁶ Mjr Wiktor Radziszewski „Wiktor Misiewicz”.

L.dz. 51/44

Do C.[entrali] W.[wywiadu]

W związku z zapytaniem C.[entrali] W.[wywiadu] o „Tatara”, podaję co następuje: nazywa się Tadeusz Petrylczyk, lat około 35-ciu, zamieszkały Bukowińska 23 m. 12, wzrostu średniego, prawie łysawy, włosy blond, oczy małe, niebieskie. Pochodzi z Białegostoku, uczęszczał do seminarium nauczycielskiego, którego nie ukończył, był harcmistrzem okręgu Białystok, wojsko odbył w charakterze podoficera. Starał się o rękę p. Kuneckiej, mieszkającej do dziś tamże (obecnie p. Farot). Przed wojną pracował w „Asecurazioni Adriatica di Sicurta” (nie wiem, czy w Warszawie), obecnie przez stosunki wyrobił sobie również legitymację fikcyjną tego przedsiębiorstwa.

W Warszawie przebywa od chwili zagarnięcia Kresów przez bolszewików. Prowadzi b.[ardzo] skromny tryb życia, nie pije, obecnie zajmuje się przewozem serków ze wsi do W-wy. Niedawno pochował matkę, z którą uciekł z Białegostoku i mieszkał w Warszawie.

Jest obrotny, kilka razy przechodził granicę, celem przeniesienia swych ruchomości.

Ubranie: buty wojskowe – kamasze, spodnie granatowe w paski z wstawionymi łatami na kolanach i z tyłu (siodło), palto – kurtka koloru ciemnego, czasem jesionka ciemno mysiego koloru, narciarka granatowa, rękawice trzypalcowe.

Opinię ma wśród swych przyjaciół b.[ardzo] dobrą. Do jednego z nich (mego współpracownika) przynosił parę razy „S”⁷⁰⁷ i bardzo nas chwalił. Chcąc się dowiedzieć od kol.[egi] Zycha XIII⁷⁰⁸ zapytałem go, czy nie może go okre-

⁷⁰⁷ „Szaniec”.

⁷⁰⁸ Ppor./kpt. Feliks Mazurek, szef sztabu i wydziału I organizacyjnego Komendy Okręgu XIII Białystok, agent NKWD.

ślić bliżej, może go zna itp. (myślałem o zaciągnięciu „Tatara” do nas) – kol.[ega] Zych stwierdził, że nic o nim nie wie (nie miałem tak szczegółowych danych) i całą sprawę skierował do C.[entrali] W[ywiadu].

Prosiłbym więc o sprawdzenie tych danych i zbadanie opinii o nim w Białymstoku. Opinia przyjaciół zaprzecza o możliwościach szpiegowskich ze strony p. Petrylczyca.

Zdjęcie – do zwrotu załączam.

Czołem
Franciszek⁷⁰⁹

20.I.[19]44 [r.]

Źródło: IPN, BU 1569/25 k. 42, mps.

⁷⁰⁹ Ppor. Władysław Weker, szef Biura Fałszerstw CSW.

1944, luty 11, Raport w sprawie pracownika referatu IVC (żydowsko-komunistycznego) CSW

M.[iejсце] p.[ostoju] 11.II.[19]44 [r.]

Dąb⁷¹⁰

Fabryka-Warsztat II⁷¹¹

L.dz. 91/44

Grab I⁷¹²

Proszę o ustalenie czy [...] ⁷¹³może być dla Was niebezpieczny. Od tego będzie zależała decyzja w tej sprawie.

Kierownik Warsztatu II

(-) Zawada⁷¹⁴

W lecie 1942 r., krótko (kilka tygodni) pozostawał na próbnej służbie w IVC – jako nienadający się do roboty, ośpały, leniwy, został „zgubiony”. Po tym był w [...] (płatnym instruktorem), gdzie nie wykazywał się żadną specjalną ruchliwością i działalnością, a odznaczał się tymi samymi przymiotami, to znaczy lenistwem i niedołęstwem.

Po rozproszeniu się [...] i ucieczce tego ostatniego – (był postrzelony prawdopodobnie przez [...]), choć są również pewne ślady, że przez komunistów, lecz nie za działalność antykomunistyczną, ale z powodu porachunków osobistych; istnieje również prawdopodobieństwo, że własni jego towarzysze na tle porachunków o charakterze finansowym). [...] wstąpił do [...] (nie było żadnych

⁷¹⁰ NSZ.

⁷¹¹ Wydział II Dowództwa NSZ.

⁷¹² Okręg Warszawa-miasto.

⁷¹³ Dane zanonimizowane przez autora dokumentu. Klucz stanowił załącznik do dokumentów.

⁷¹⁴ Włodzimierz Marszewski.

zarzutów natury moralnej, mógł więc tkwić gdzieś w linii, bez szkody dla organizacji), co tam robił i gdzie był – nie wiemy.

Ostatnio (styczeń 1944 r.) [...] będąc rzekomo niezadowolony z bierności [...], z tego, że się „nic tam nie robi” (jego własne słowa) przeszedł do [...]. Wg słów [...] koledzy z [...] mieli wypowiedzieć, że to jest „zdrada”, że nie wolno przechodzić do innej organizacji. Mimo to przeszedł. Gdzie był i co zaczął robić w [...] – nie wiemy.

W lutym 1944 r. został mocno postrzelony na rogu Leszna i Młynarskiej. W stanie b.[ardzo] ciężkim został przewieziony do [...] – [...]. Z ran wylizuje się i prawdopodobnie będzie żył. O napad podejrzewa [...]. W trakcie leżenia, przychodzili do lecznicy agencji Kripo– z powodu złego stanu zdrowia nie był przesłuchiwany.

Jeśli wyzdrowieje, to podejrzewając może (95% pewności) zacząć sypać swoich kolegów z [...]. Niebezpieczeństwo duże. Leży nadal w [...]. W przyszłym tygodniu (poniedziałek – wtorek) tj. dnia 13–14 (III) ma być zabrany do mieszkania swego brata.

Źródło: AAN, 207/4, k. 94–95, mps.

Dokumenty

Sprawy finansowe

***1943 czerwiec 26, Pismo szefa Sekretariatu CSW ppor. Jarosława Paszyńskiego
„Józefa Nowińskiego” do referatów CSW w sprawach finansowych***

CSW/Sek.[retariat]

Do

Proszę o nadesłanie do CSW natychmiast:

1. szczegółowego wykazu wszelkich zobowiązań finansowych, należności itp.
za m-c maj i czerwiec 1943 r.,
2. preliminarza na m-c lipiec 1943 r.

(-) Józef

Dn. 26.VI.[19]43 r.

^aOtrzymują:

I⁷¹⁵, III⁷¹⁶, IV⁷¹⁷, V⁷¹⁸, BB⁷¹⁹, Foto⁷²⁰, BF⁷²¹

V + + + + V +

V – listownie

+ ustnie^a

Źródło: IPN, BU 00 231/234 t. 14, k. 61, mps.

⁷¹⁵ Referat wojskowy CSW.

⁷¹⁶ Referat komunikacyjny CSW.

⁷¹⁷ Referaty CSW: ogólnopolityczny IVA, narodowościowy IVB, żydowsko-komunistyczny IVC.

⁷¹⁸ Referat ochronny CSW.

⁷¹⁹ Skrót nieznany.

⁷²⁰ Biuro Fotograficzne.

⁷²¹ Biuro Fałszerstw.

***1943 sierpień 14, Lwów, Pismo szefa II oddziału KO XIV (Lwów) do szefa CSW
w sprawie odbioru znaczków wartościowych NSZ***

Proszę zaznaczyć, że bony NSZ przechodziły z K.G. NSZ następującą drogą: K.G. – Artur⁷²² – Andrzej⁷²³ – Roniński⁷²⁴ – ja, przyczem nie były przez nikogo przeliczone ani pokwitowane. Mam wrażenie, że pewna część bonów w tej drodze została sobie przywłaszczona.

40/44 D⁷²⁵

(-) 44 D⁷²⁶

14 VIII [1943 r.]

Źródło: AAN, 203/XV-22, k. 361a, rkps.

⁷²² NN.

⁷²³ NN.

⁷²⁴ NN.

⁷²⁵ Prawdopodobnie kryptonim struktury wywiadu Okręgu.

⁷²⁶ Kryptonim szefa wywiadu Okręgu; prawdopodobnie por. „Tadeusz Halicki” (NN).

Bez daty [1943 sierpień 14, Lwów], Przekazanie znaczków wartościowych (bonów) NSZ kwatermistrzowi Okręgu XIX (Lwów) przez szefa II oddziału tego Okręgu

Do 42⁷²⁷.

Przekazuję Panu bony do akcji finansowej NSZ na rozkaz.

<i>Wyliczenie</i>	<i>50x10x10</i>	<i>= 5.000</i>	
	<i>50x10x10</i>	<i>= 5.000</i>	
	<i>50x10x10</i>	<i>= 5.000</i>	
	<i>50x10x10</i>	<i>= <u>5.000</u></i>	<i><u>20.000</u></i>
	<i>50x 6x10</i>	<i>= 3.000</i>	
	<i>50x 6x10</i>	<i>= <u>3.000</u></i>	<i><u>6.000</u></i>
	<i>39x5x100</i>	<i>= <u>19.500</u></i>	
	<i>48x6x20</i>	<i>= 5.760</i>	
	<i>49x10x20</i>	<i>= 9.800</i>	
	<i>50x8x50</i>	<i>= 20.000</i>	
	<i>37x4x20</i>	<i>= 2.960</i>	
	<i>76x4x10</i>	<i>= <u>3.040</u></i>	
	<i>Razem -----</i>	<i>92.060</i>	
		<i>87.060</i>	

Źródło: AAN, 203-XV-22 k. 261, rkps.

⁷²⁷ NN. Prawdopodobnie szef Wydziału IV (kwatermistrzostwa) Okręgu IV NSZ.

*1943 październik 7, Pismo dowódcy V BW/BS „Bronisława” (NN)
do Sekretariatu CSW w sprawie instrukcji rachunkowości CSW*

V BW/BS⁷²⁸

Warszawa, 7.X.[19]43 [r.]

Do CSW/S

Przy niniejszym pozwalam sobie odesłać biurowe „Instrukcje Rachunkowości” oraz komunikuję, że takowych nie przyjąłem do wiadomości, a to z następujących powodów:

ab) Na prowadzenie takiej buchalterji nie pozwala mi brak czasu. Jak jestem zajęty i co robię? – może wydać opinię Szef CSW.

ac) Specjalnego kasjera ani buchaltera nie trzymam i nie będę trzymał z powodu braku pieniędzy, gdyż i tak ledwo mogę ludzi potrzebnych wypłacić częściowo [wyjściowo].

ad) Rozliczenie będę składał takie jak dotychczas (patrz rozliczenie z m.[iesiāca] sierpnia b.r.) zresztą również wg jakiegoś wzoru przysłanego mi z CSW/S. Za ubiegły miesiąc nie złożyłem, gdyż nie mam się z czego wyliczać – brak pieniędzy i wszystko saldo minusowe.

ae) Chwilowe sporządzanie preliminarza jest zupełnie zbędnym zabieraniem czasu, gdyż z powodu braku pieniędzy takowych nie otrzymuję drugi miesiąc i gospodarkę u siebie prowadzę systemem „gospodarskim” z dnia na dzień. Cała [wyraz nieczytelny] buchalterja za ten okres mieści się u mnie w notesie.

af) Systematyczność mogę wprowadzić dopiero wtedy, gdy będą wpływały regularnie pobory i gdzie będę mógł rozłożyć gospodarkę wg jakiegoś planu.

⁷²⁸ V Brygada Wykonawcza/Brygada Śledcza (Specjalna) – zespół realizacyjny w Referacie V ochronnym CSW.

ag) Przy moich pracach nie jestem w stanie wyliczyć się jak wg. załączonych wzorów (dwa grosze!) z przyczyn zasadniczych, gdyż moja praca to nie piekarnia, gdzie sprzedaję bułeczki za ustaloną cenę złotych i groszy!

ah) Jeśli powierzono mi funkcję, jaką mam zaszczyt zajmować, musiano mieć do mnie pewne zaufanie. Proszę więc o to zaufanie w sprawach buchalteryjnych. Postaram się nie robić żadnych cudów – a sumy z preliminarza będą pokrywały się z rozliczeniami miesięcznymi, tak jak to miało miejsce dotychczas. Natomiast proszę zwolnić mnie z tych ścisłości buchalteryjnych jak wg zał.[ączonych] wzorów.

Powyższe punkty podaję do wiadomości CSW/S z prośbą o uwzględnienie ich.

Bronisław⁷²⁹

V BW/BS

Źródło: AAN, 207/4, k. 50–51, rkps.

⁷²⁹ NN, być może jest to jeden z pseudonimów Tadeusza Siemiątkowskiego „Tadeusza Mazura”, dowódcy oddziału do zadań specjalnych przy dowództwie ZJ i NSZ.

*1944 styczeń 22, Pismo do Wydziału VII finansowego dowództwa NSZ
w sprawach rozliczeniowych*

m.[iejsce] p.[ostoju] 22.I.[19]44 r.

Dąb⁷³⁰

Fabryka

Warsztat II⁷³¹

^al.dz. 38/4^a

Do

Warsztatu VII Fabryki⁷³²

Celem uniknięcia na przyszłość rozbieżności w rachunkach proszę o księgowanie na koncie W.II. wypłacanych nam sum z powołaniem mojego pokwitowania.

Jednocześnie kwituję odbiór sumy zł. 15.000 (piętnaście tys.) podjętych przez kol.[egę] Józefa od kol.[egi] Eugeniusza⁷³³ – na poczet budżetu ma m.[iesiąc] styczeń 1944 r.

Z polecenia kierownika W.II.

^aLeopold^{a734}

Kasjer

Źródło: IPN, BU 00231/234 t. 14, k. 108, mps.

⁷³⁰ ^a Pisane odręcznie.

Kryptonim NSZ.

⁷³¹ Kryptonim CSW.

⁷³² Kryptonim Wydziału Finansowego.

⁷³³ NN.

⁷³⁴ NN.

PROTOKÓŁ

Niżej podpisani stwierdzają, że łącznik W.[ydziału] II. „Andrzej”⁷³⁵ sprzeniewierzył w okresie od ^a1.XII.[19]43[r.] ^a do ^a31.I.[19]44[r.]^a sumę zł 18.500 (osiemnaście tysięcy pięćset) z kasy W. II. Suma ta powstała z szeregu kwot, które otrzymał „Andrzej” dla przekazania poszczególnym komórkom W.[ydziału] II. w wyżej wymienionym okresie, a mianowicie:

otrzymane dla Wydż.[iału] I ⁷³⁶	- 8.000.-
„ „ „ IV ⁷³⁷	- 6.000.-
na kupno magazynków	- 2.000.-
rozrachunki z Tomaszem ⁷³⁸	- 500.-
p. Lidia ⁷³⁹	- 1.500.-
nie wyliczył się z	- 500.-

	18.500.-

Protokół powyższy został sporządzony na podstawie przyznania się „Andrzeja” wobec kol.[egi] Huberta i kol.[egi] Józefa.

Warszawa, dn. ^a10.II.[19]44[r.]^a

^bJ. Nowiński^b

^cHubert^c

Źródło: AAN, NSZ dopływ, archiwum finansowe CSW, mps.

⁷³⁵ ^a Pisane odręcznie.

^b Podpis odręczny.

^c Podpis odręczny.

NN.

⁷³⁶ Referat wojskowy CSW.

⁷³⁷ Prawdopodobnie referat żydowsko-komunistyczny CSW.

⁷³⁸ NN.

⁷³⁹ NN.

*1944 kwiecień 12, Rozliczenie finansowe referatu I wojskowego CSW
za marzec 1944 r.*

CSW – W. I.

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 12.IV.[19]44 [r.]

L. dz. 187/44

S z e f CSW⁷⁴⁰

Przedstawiam w załączeniu: pokwitowania L. dz. 186/44 i 187/44 na łączną sumę 10 000 (dziesięć tys.[ięcy] zł) i sprawozdanie finansowe za marzec (częściowe). Sumę tą rozdzieliłem w ten sposób, że pokwitowanie pierwsze pokrywa wydatki z lutego; sprawozdanie finansowe z lutego przedstawiłem za tut.[ejszą] L. dz. 174/44 z dn. 31.III.[19]44 r.; zgodnie ze sprawozdaniem, niedobór za luty w wysokości 2767 zł zostaje przez pierwsze pokwitowanie w całości pokryty, tem samym nie będę już przedstawiał dodatkowego sprawozdania finansowego. Pozostałą sumę 7233 zł zaliczyłem w całości na marzec [19]44 [r.] i zgodnie z załączonym przy niniejszym sprawozdaniem, suma ta prawie w całości pokryła wydatki marcowe. Niedobór zatem na marzec wynosi 957 zł oraz nie otrzymałem jeszcze dotacji na kwiecień, którą przewiduję w wysokości mniej więcej takiej, jak w marcu. Niedobór za marzec przewiduję pokryć z sum, które winny wpłynąć w najbliższym czasie ze sprzedaży znaczków (otrzymałem ich na sumę 1000 zł) i po otrzymaniu gotówki ze sprzedaży przedstawię sprawozdanie dodatkowo. Źródło jak dotąd żadnych pieniędzy nie wpłaciło, o ile wiem, są tam znowu przeszkody natury technicznej.

Adolf⁷⁴¹

Załączników] ^{a4a}

Źródło: AAN, NSZ dopływ, archiwum finansowe CSW, mps.

⁷⁴⁰ ^a Pisane odręcznie.

Por./mjr Witold Gostomski, szef CSW.

⁷⁴¹ Kpt./mjr Jerzy Lewicki, szef referatu wojskowego CSW.

Dokumenty

Współpraca z AK

1943 czerwiec 5, Informacja wywiadu o konfliktach między NSZ a AK na terenie Okręgu nr Ib (VI) Warszawa-powiaty

O.II. K.O. I.B.⁷⁴²

dnia 5.6.1943 [r.]

Szef O.II. CSW

Na CSW/Sekr z dnia 2.6.[19]43 [r.] melduję, że data rozkazu Zuzanny⁷⁴³ w przybliżeniu da się określić na koniec kwietnia lub początek maja.

Sądząc z informacji uzyskanych przez K.[omendę] W.[ojzkową] P.[owiatu] [nr]14⁷⁴⁴ musi to być rozkaz miejscowego kacyka.

Zdobycie oryginału poleciłem niezwłocznie po otrzymaniu wyciągu – jak dotąd bezskutecznie. Rozkaz ponowiłem.

Jednocześnie melduję, że na odprawę N.[aszej] O.[rganizacji] w Garwolinie przybyła bojówka Zuzanny, która po wylegitymowaniu obecnych zapowiedziała, że nie dopuści do żadnej innej roboty na tym terenie.

Do bójki nie doszło. Zajęcie miało miejsce między 10–20.5 br.

Zaczepty stosunek Zuzanny został stwierdzony również w pow.[iecie] 17⁷⁴⁵, ze względu na to, że sympatycy Zuzanny pochłaniają stale wielkie ilości alkoholu, sprawa może się stać o tyle niebezpieczna, że języki mogą okazać się za długie.

(-) Adolf

⁷⁴² Oddział II (wywiadu) Komendy Okręgu nr Ib (VI) Warszawa-powiaty.

⁷⁴³ Obiegowa nazwa ZWZ-AK.

⁷⁴⁴ Koluszki.

⁷⁴⁵ Numer nieznany.

^aProszę o notatkę – o jaki rozkaz chodzi^a.

^bRozkaz Zuzanny w sprawie stosunku ich do nas^b.

Źródło: IPN, BU 0259/575, k. 217.

1943 lipiec 31, Pismo szefa CSW, ppor./mjr. Witolda Gostomskiego „Huberta”, do komendanta Okręgu Warszawa-miasto, mjr. Mieczysława Osmólskiego „Mikołaja Kozłowskiego”, w sprawie przyjęcia zespołu wywiadowczego NOW-AK w szeregi NSZ

CSW/S

31.VII.1943 r.

Do K. O. IA

Proszę kol.[egę] Of.[icera] Org.[anizacyjnego] o szybkie skontaktowanie się ze mną w sprawie przekazania grupy, która dotychczas pracowała przy SN-ZWZ⁷⁴⁶, obecnie zaś zgłasza się do nas. Kontakt do mnie dla kol.[egi] Tadeusz[a]⁷⁴⁷ (szef O.II – V. O IA)⁷⁴⁸.

(-) Hubert

Źródło: Archiwum autorów, mps.

⁷⁴⁶ Narodowa Organizacja Wojskowa.

⁷⁴⁷ NN.

⁷⁴⁸ NN.

***1943 wrzesień 22, Pismo dotyczące współpracy między służbami informacyjnymi
ZWZ-AK i NSZ w sprawie Rosjan walczących w szeregach armii niemieckiej***

M.[miejsce] p.[miejscu] dnia 22.IX.[19]43 [r.]

CSW -W.I.⁷⁴⁹

L.dz.46/43.

Szef CSW⁷⁵⁰

Na rozkaz CSW/S z dnia 15.9.[19]43 [r.] melduję, że dane dotyczące ROA uzyskałem od Zuzanny⁷⁵¹ i będę mógł tylko w przyszłości z tego źródła korzystać. Innych źródeł informacji nie mam, jeśli zatem z Zuzanny dalszych informacji nie uzyskam, to trzeba będzie zmontować własnym staraniem wywiad w tym kierunku.

Adolf

Źródło: IPN, BU 0259/575, k. 233, mps.

⁷⁴⁹ Referat wojskowy CSW.

⁷⁵⁰ Por./mjr Witold Gostomski „Hubert”.

⁷⁵¹ Obiegowa nazwa ZWZ-AK.

**1943 grudzień 30, Meldunek szefa wywiadu Okręgu II Mazowsze Północ,
ppor./por. Kazimierza Steckiewicza „Kazimierza Murzyna” o napadzie
na żołnierzy NSZ**

dnia 30.XII.[19]43 r.

Lew⁷⁵²

Majątek Wilk⁷⁵³

Warsztat II Fabryki

Na podstawie protokołu spisanego dnia 26-XII-[19]43 r. przez Komisję Wojskową Gminy 7 Powiatu 2⁷⁵⁴ w składzie Zagłoba⁷⁵⁵ – jako przewodniczący, Orzeł i Sokół jako członkowie, melduję o napadzie bandy elementów bojówki PZP (AK) na mieszkanie Szefa Sanitarnego Gminy 7⁷⁵⁶, u którego kwaterował Kurier Okręgu II NSZ⁷⁵⁷. Bojówka w składzie 5 ludzi, której dcą [dowódcą] był Szef wywiadu tegoż Ośrodka PZP (AK) wpadła do mieszkania Szefa Sanitarnego, zdemolowała mieszkanie, wybiła okna i rzuciła się na kpr. „Mat”⁷⁵⁸, pokaleczyła go i poturbowała kopiać leżącego na ziemi, poturbowała kuriera i Panią domu, staruszkę 60-letnią. Skradli 200 marek z szuflady zegarek i inne rzeczy.

Szef wywiadu⁷⁵⁹

Źródło: AAN, 207/4, k. 75, rkps.

⁷⁵² NSZ.

⁷⁵³ Okręgu II Mazowsze Północ.

⁷⁵⁴ Powiat Maków.

⁷⁵⁵ NN.

⁷⁵⁶ NN.

⁷⁵⁷ NN.

⁷⁵⁸ NN.

⁷⁵⁹ Był nim ppor./por. Kazimierz Steckiewicz „Kazimierz Murzyn”.

Pan S[zef] S[ztabu]⁷⁶⁰

Przedstawiam:

1. Raport Adm.[inistratora] Orzecha D.⁷⁶¹ L. 65/44 otrzymany drogą służbową. Napis na kopercie (zachowana w n.[aszych] aktach) wskazuje, że raport przeznaczony był dla „p. Adama”⁷⁶².
2. Meldunki wyw.[iadu] AK dotyczące n.[aszej] Org.[anizacji]

Źródło: AAN, 207/4, k. 153, rkps.

⁷⁶⁰ Ppłk dypl./ppłk Wacław Świeciński „Tuwar” (1896–1978), oficer dyplomowany artylerii. W konspiracji żołnierz ZWZ, KZ. W NSZ pełnił funkcję szefa sztabu i zastępcy dowódcy.

⁷⁶¹ Inspektor Obszaru D.

⁷⁶² NN.

1944 styczeń 29, Pismo przewodnie do raportu dotyczącego szpitalnictwa w Częstochowie przesłanego zastępcy szefa sztabu NSZ, ppłk Albinowi W. Rakowi „Lesińskiemu”

M.[iejsce] p.[ostoju] 29.I.[19]44 [r.]

Dąb⁷⁶³

Fabryka-Warsztat II⁷⁶⁴

l.dz. 50/44.

Pan Zastępca Kierownika Fabryki

Z rozkazu Kierownika Warsztatu II⁷⁶⁵ przedstawiam raport dotyczący szpitalnictwa w Częstochowie, który zainteresuje Kierownictwo S[łużby] San[itarnej]. Raport ten pochodzi z II/AK⁷⁶⁶, okręgu Częstochowa.

Kierownik Biura Warsztatu II
(-) J.[ózef] Nowiński

Źródło: IPN, BU 00231/234, t. 14, k. 78, mps.

⁷⁶³ Kryptonim NSZ.

⁷⁶⁴ Kryptonim CSW.

⁷⁶⁵ Szef CSW.

⁷⁶⁶ Wywiad AK.

*1944 czerwiec 9, Pismo przewodnie Komendanta Okręgu XII (Podlasie)
do szefa sztabu i szefa Wydziału II Komendy Okręgu w sprawie wykonania
Rozkazu Specjalnego*

Narodowe Siły Zbrojne
Komenda Okręgu Nr XII
L.dz. 41/F-ka⁷⁶⁷/44.

M.[iejsce] p.[ostoju] dn. 9.VI. [19]44 r.

Według rozdzielnika Nr 2.⁷⁶⁸

SS⁷⁶⁹ – Szef Wydz. II KO.

Przesyłając Rozkaz Specjalny dotyczący wyw.[iadu] zwracam uwagę Komendantów Powiatów na dopilnowanie rozbudowy i funkcjonowania służb wyw[iadowczych].

Terminy raportów W. II do K.O. zmieniam na dzień 15 i 30 każdego miesiąca, przy czym polecam zorganizować przesyłanie raportów w ten sposób, aby w podanym terminie dotarły do K.O. Raporty of.[icerów] inf.[ormacyjnych] K.[omendantów] P.[owiatów] zawierają szereg braków, których uzupełnianie wymaga niepotrzebnej korespondencji.

Komendanci Powiatów zwrócą uwagę of.[icerów] inf.[ormacyjnych] na szczególne zapoznanie się z obowiązującymi instrukcjami i według podanych w nich wzorów przysyłać raporty. Szczególną uwagę zwracam na przesyłanie okresowych raportów zmian stanu siły npla [nieprzyjaciela].

Sądzę, że apel mój nie pozostanie bez echa i że D-two A.K. nie będzie miało podstaw do ujemnej oceny służby wyw.[iadu] w szeregach NSZ

KOMENDANT OKRĘGU XII

(-) Sokół

Źródło: IPN, 0227/526, t. 5, k. 101, mps.

⁷⁶⁷ Fabryka – kryptonim sztabu.

⁷⁶⁸ Brak tego rozdzielnika.

⁷⁶⁹ SS – szef sztabu.

1944 lipiec 14, Pismo komendanta Okręgu IV (Lwów) NSZ w sprawie finalizacji scalenia z AK

Komenda Okręgu N[r]. IV

14.VII.[19]44 [r.]

Do Pana Komendanta Obszaru A.K.⁷⁷⁰

w/m.

W wykonaniu rozkazu Komendanta NSZ dotyczącego prac scaleniowych – proszę o wyznaczenie terminu i miejsca spotkania z upoważnionym przedstawicielem.

Nadmieniam ze swej strony, że spotkanie może odbyć się w czasie 15–20 lipca br.

Komendant Okręgu

Zb. Zbrowski⁷⁷¹

Źródło: AAN, 203/XV-22, k. 318, rkps.

⁷⁷⁰ Funkcję tę pełnił płk Władysław Filipkowski „Janka”.

⁷⁷¹ Ppłk Adam Niedzielski. Rozmowy scaleniowe Okręgu Lwów NSZ z AK toczyły się od kwietnia 1944 r. Równolegle trwały rozmowy oficerów wywiadu NSZ tego Okręgu z ich odpowiednikami na temat ewakuacji zagrożonych oddziałów liniowych NSZ za San. Zob. np.

„W dn. 1 maja [1944] zgłosiło się na naszym terenie dwóch osobistych znajomych ze Lwowa, którzy podali się za przedstawicieli NSZ we Lwowie i prosili o skontaktowanie ich z A.K. na terenach Przemyśl i Jarosław, Dobromil, Lesko, Sanok, Krosno, spodziewając się bowiem przejścia oddziałów liniowych przez San pod naporem bolszewików, lud dla ratowania ludności polskiej w razie rozpoczęcia akcji ukraińskiej po lewym brzegu Sanu. Chodzi im więc o zamelinowanie oddziałów NSZ, zaopatrzenie ich i zaznajomienie z terenem”.

Proszę o wyjaśnienie, ewent.[ualnie] znaki rozpoznawcze na te oddziały. z r.[okazu] 333 – Bronek.

(AAN, 203/XV-19, t. 1, k. 1, mps).

